

वैखानसश्रौतसूत्रम् ॥

VAIKHĀNASA-ŚRAUTASŪTRAM

BY

DR. W. CALAND

THE ASIATIC SOCIETY

1, Park Street, Calcutta-700016

VAIKHANASA-SRAUTASUTRAM ● THE ASIATIC SOCIETY

۲
مولانا
العلوم

MOTILAL BANARSIDASS
DELHI 7.

2000-01-01

वैखानसश्रौतसूत्रम् ॥

VAIKHĀNASA-ŚRAUTASŪTRAM

The Description of Vedic Rites According to the Vaikhānasa School
Belonging to the Black Yajurveda

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED

BY

DR. W. CALAND

Emeritus Professor of Sanskrit in the University of Utrecht

THE ASIATIC SOCIETY
1, Park Street, Calcutta-700016

© The Asiatic Society

Published by
Dr. Chandan Roy Chaudhuri
General Secretary
The Asiatic Society
1 Park Street
Calcutta-16

First Published in 1941

Reprinted in 1993

Printed by
Maqsood Hasan
New Asian Printers
29/7, Phears Lane
Calcutta-73

Price: Rs. 120.00

FOREWORD

Vaikhānasa Śrautasūtram containing a description of Vedic Rites according to the Vaikhānasa School belonging to the Black Yajurveda was critically edited for the first time by Dr. W. Caland, Emeritus Professor of Sanskrit, University of Utrecht and published by the Royal Asiatic Society of Bengal in 1941.

All who follow this Sūtram in their daily lives are followers and worshippers of Lord Viṣṇu, and many of them officiate in temples as archakas, including the temple of Śrī Veṅkaṭeśwara at Tirupati. Since Viṣṇu occupies an important position in the Hindu Trinity, the Sūtram is very much in demand in the country, particularly in the South, where there is a large number of temples dedicated to Lord Viṣṇu. The Asiatic Society, therefore, is pleased to reprint the Sūtram, and place it before the academic community and the general readers once again.

Chandan Roy Chaudhuri
General Secretary

22nd March 1993

NOTE.

The late Dr. Willem Caland, Emeritus Professor of Sanskrit in the University of Utrecht, Holland, who had previously published several works in our *Bibliotheca Indica* Series submitted materials for this present edition of the 'Vaikhānasa-Śrauta-Sūtram' in the latter part of 1930. The work was accepted at the end of 1930 and the manuscript was sent to the press early in 1931. The progress of the work was very steady in the beginning and only 158 pages were left to be seen through the press and the index prepared, but unfortunately the sudden death of Dr. Caland in March 1932 at the age of 73 put a stop to the further progress of the work.

Dr. J. Gonda of V. Beverninghlaan, Gauda, Holland, who was assisting Dr. Caland was entrusted with this task of completing the work by Madame Caland.

Dr. Gonda was good enough to complete the text portion of this work when suddenly all touch with him was lost and the Index remained unfinished. In 1934 arrangements were made with Dr. Raghu Vira of the International Academy of Indian Culture, Lahore, to prepare it. But unfortunately all further progress in this work like many others remained at a stand still till 1939. The Special Enquiry Committee took up the question of completing all work that were lying in the press and made definite arrangements with Dr. Raghu Vira to prepare the index on usual remuneration.

Of the other works published in our *Bibliotheca Indica* Series by Dr. W. Caland, the following may be mentioned:—

- (1) Baudhāyana-Śrauta-Sūtra (text) in 3 vols., published between 1904–1923.
- (2) Vaikhānasa-Smārta-Sūtra (text) in 1 vol., published in 1927.
- (3) Vaikhānasa-Smārta-Sūtra, Eng. trans., published in 1929.

- (4) *Pañcaviṃśa Brāhmaṇa* (text), 1 volume, published in 1931.

The Council of the Society wishes to record its great indebtedness to Dr. W. Caland for his great work in our *Bibliotheca Indica* works and to Madame Caland and Dr. Gonda for their labours.

1, PARK STREET,
December 22, 1941.

B. S. GUHA,
General Secretary,
Royal Asiatic Society of Bengal.

CONTENTS.

PREFACE.

	<i>Page</i>
A. Manuscripts of the Sūtra	ix
B. Manuscripts of the Commentary	xii
C. The text as handed down in the Mss. and the value of the Vyākhyā	xii
D. Remarks on the Śrautasūtra in general	xiv
E. Grammatical, stylistic and general peculiarities of the Śrautasūtra	xvii
F. Interrelation of the Smārta- and the Śrautasūtra	xxii
G. The position of the Vaikhānasaśrautasūtra amongst the texts of the Black Yajurveda	xxv
H. The relation of the Vaikhānasaśrautasūtra to the (other) Taittirīyasūtras	xxvii
I. On the Vaikhānasaśrautasūtra and their sacred books in general	xxviii
K. Tabular Concordance of the Vaikhānasaśrautasūtra with the corresponding Chapters of Āpastamba and Baudhāyana	xxxii
L. Acknowledgments	xxxvi

The Vaikhānasaśrautasūtra.

Agnyādheya, Praśna I. 1-18.

Punarādheya, Praśna I. 19-20.

Agnihotra, Praśna II. 1-9.

Agnibhyaḥ pravāsaḥ, Praśna II. 10, 11.

Darśapūrṇamāsau, Praśnas III-VII.

Āgrayaṇa, Praśna VIII. 1-2.

Cāturmāsya, Praśna VIII. 3-IX. 12.

Nirūḍhapasubandha, Praśna X.

Sautrāmaṇi, Praśna XI. 1-6.

Paribhāṣā (yajñāyudhāni) XI. 7-11.

Agniṣṭoma with Pravargya, Praśnas XII-XVI.

Ukthya, Śoḍaśin, Sandhya, etc., Praśna XVII. 1-6.

Vājapeya, Praśna XVII. 7-18.

Agnicayana, Praśnas XVIII, XIX.

Prāyaścitta at iṣṭis XX; at sacrifices of Soma, XXI.

CONTENTS

1. Introduction	1
2. The origin of the word 'Deoband'	2
3. The origin of the word 'Darsan'	3
4. The origin of the word 'Darshan'	4
5. The origin of the word 'Darshan'	5
6. The origin of the word 'Darshan'	6
7. The origin of the word 'Darshan'	7
8. The origin of the word 'Darshan'	8
9. The origin of the word 'Darshan'	9
10. The origin of the word 'Darshan'	10
11. The origin of the word 'Darshan'	11
12. The origin of the word 'Darshan'	12
13. The origin of the word 'Darshan'	13
14. The origin of the word 'Darshan'	14
15. The origin of the word 'Darshan'	15
16. The origin of the word 'Darshan'	16
17. The origin of the word 'Darshan'	17
18. The origin of the word 'Darshan'	18
19. The origin of the word 'Darshan'	19
20. The origin of the word 'Darshan'	20
21. The origin of the word 'Darshan'	21
22. The origin of the word 'Darshan'	22
23. The origin of the word 'Darshan'	23
24. The origin of the word 'Darshan'	24
25. The origin of the word 'Darshan'	25
26. The origin of the word 'Darshan'	26
27. The origin of the word 'Darshan'	27
28. The origin of the word 'Darshan'	28
29. The origin of the word 'Darshan'	29
30. The origin of the word 'Darshan'	30
31. The origin of the word 'Darshan'	31
32. The origin of the word 'Darshan'	32
33. The origin of the word 'Darshan'	33
34. The origin of the word 'Darshan'	34
35. The origin of the word 'Darshan'	35
36. The origin of the word 'Darshan'	36
37. The origin of the word 'Darshan'	37
38. The origin of the word 'Darshan'	38
39. The origin of the word 'Darshan'	39
40. The origin of the word 'Darshan'	40
41. The origin of the word 'Darshan'	41
42. The origin of the word 'Darshan'	42
43. The origin of the word 'Darshan'	43
44. The origin of the word 'Darshan'	44
45. The origin of the word 'Darshan'	45
46. The origin of the word 'Darshan'	46
47. The origin of the word 'Darshan'	47
48. The origin of the word 'Darshan'	48
49. The origin of the word 'Darshan'	49
50. The origin of the word 'Darshan'	50
51. The origin of the word 'Darshan'	51
52. The origin of the word 'Darshan'	52
53. The origin of the word 'Darshan'	53
54. The origin of the word 'Darshan'	54
55. The origin of the word 'Darshan'	55
56. The origin of the word 'Darshan'	56
57. The origin of the word 'Darshan'	57
58. The origin of the word 'Darshan'	58
59. The origin of the word 'Darshan'	59
60. The origin of the word 'Darshan'	60
61. The origin of the word 'Darshan'	61
62. The origin of the word 'Darshan'	62
63. The origin of the word 'Darshan'	63
64. The origin of the word 'Darshan'	64
65. The origin of the word 'Darshan'	65
66. The origin of the word 'Darshan'	66
67. The origin of the word 'Darshan'	67
68. The origin of the word 'Darshan'	68
69. The origin of the word 'Darshan'	69
70. The origin of the word 'Darshan'	70
71. The origin of the word 'Darshan'	71
72. The origin of the word 'Darshan'	72
73. The origin of the word 'Darshan'	73
74. The origin of the word 'Darshan'	74
75. The origin of the word 'Darshan'	75
76. The origin of the word 'Darshan'	76
77. The origin of the word 'Darshan'	77
78. The origin of the word 'Darshan'	78
79. The origin of the word 'Darshan'	79
80. The origin of the word 'Darshan'	80
81. The origin of the word 'Darshan'	81
82. The origin of the word 'Darshan'	82
83. The origin of the word 'Darshan'	83
84. The origin of the word 'Darshan'	84
85. The origin of the word 'Darshan'	85
86. The origin of the word 'Darshan'	86
87. The origin of the word 'Darshan'	87
88. The origin of the word 'Darshan'	88
89. The origin of the word 'Darshan'	89
90. The origin of the word 'Darshan'	90
91. The origin of the word 'Darshan'	91
92. The origin of the word 'Darshan'	92
93. The origin of the word 'Darshan'	93
94. The origin of the word 'Darshan'	94
95. The origin of the word 'Darshan'	95
96. The origin of the word 'Darshan'	96
97. The origin of the word 'Darshan'	97
98. The origin of the word 'Darshan'	98
99. The origin of the word 'Darshan'	99
100. The origin of the word 'Darshan'	100

PREFACE.

A. *Manuscripts of the Sūtra.*

1. M (Madras), copy of a Ms. belonging to the Government Library of Madras: No. 1605 of "a triennial catalogue of Mss. 1913-14 and 1915-16 collected for the Government Or. Mss. Library", Vol. II, Part I, Sanskrit C, page 2262. In Telugu script. This Ms. contains not only the Śrautasūtra but also the Grhya-dharma- and pravara-chapters. The text is designated throughout as "*grhyasūtra*", and the praśnas (the grhya: 7 praśnas; the dharma: 3 praśnas; the pravara: one praśna; the śrauta: 21 praśnas) are numbered continuously, so that the first praśna of the Śrautasūtra here figures as the 12th, and the last as the 32nd praśna.

2. L (Lahore), modern copy on paper made in the year 1926, in Devanāgarī, of the Śrautasūtra only, belonging to the Dāyānand Anglo-Vedic College at Lahore. The praśnas are numbered: 1, etc. up to 21; last words: *iti śrīvaikhānasaśrautasūtre somaprāyaścittividhir nāmaikaviṃśaḥ praśnaḥ | sampūrṇam idaṁ vaikhānasaśrautasūtram.*

3. A (Ākulamannāḍu), palm-leaf Ms. in Telugu script, complete, containing 146 leaves, long 44 c.m., high 3½ c.m., eight lines on a page. The praśnas are numbered from 1 to 21.

4. B, a Ms. belonging to the Adyar Library at Madras, registered x. 8.17; modern copy in Grantha (made in the year 1917), complete on 783 pages; high 21 c.m., broad 17 c.m.; 15 lines on a page. The praśnas are numbered 1-21.

5. T (Telugu), paper Ms. from Ākulamannāḍu, belonging (as does No. 3) to Paṇḍit Pārthasārathi Iyengar, bound in book-form (octavo); complete: 470 pages, 17 lines a page. Numbered in continuation of the Grhya-dharma-pravarasūtra. So the colophon of the first praśna in the Śrautasūtra runs: *iti śrīvaikhānasaśrautasūtre dvādaśapraśnaḥ* and so mutatis mutandis up to *ekaviṃśapraśnaḥ*. The colophon of the 23rd praśna is: *iti śrīmad aukheyasākhāyām vikhanasā prokte*

śrivaikhānasasūtre mūlagrhye trayaviṃśat praśnaḥ. In the second half of this Ms. the upadhmanīya is used before voiceless guttural and labial. The Ms. is neatly written by two different hands; after praśna 15, four pages are left blank, but in the text nothing is missing.

6. V, complete Ms. in Telugu script, 186 palm-leaves, 39 c.m. long, 3 c.m. broad, 6 à 7 lines on a page. Neatly written by one and the same hand with the exception of a few pages. The type of Telugu here used is rather difficult to read, it has a peculiar form of some akṣaras. The praśnas are reckoned as 1-21. This Ms. is peculiar by its verses outside the text proper, which contain some data of importance to ascertain the contents of the sūtra, the age of the Ms. and the locality where it has been written. The Ms. seems not to be very old. It belongs. (as do the Nos. 3 and 5) to Paṇḍit Pārthasārathi Iyengar and bears on the cover the number 84.—The Ms. begins:

śrīlakṣmīvallabhādyaṅtām vikhanāmunimadhyamām |
asmadācāryaparyantām vande guruparamparām ||

After the first praśna follows:

iti śrīvaikhānase vikhanasā ṛṣiṇā prokte mūlagrhye śrauta-
sūtre ekaviṃśatipraśnātmake ādhānādisomaprāyaścittānte pratha-
māḥ viṃśatikhandātmakah.

Thereupon follow the verses:

śrīmaṅgalaśailanāthakṛpayā śrīkṛṣṇamāryādhvārī |
śrīvaikhānasasūtram abhyudaharaj jīrṇam trayivittamaḥ ||
latsūtrādhikṛtaprayogagamaniṃ kṛptiṃ karoty ujjvalām |
dṛṣtvā tām sudhiyo 'bhinānandatātāmāṃ traividyaṛddhaś
ciram ||

namucer ugrarūpāya bhaktābhīṣṭapradāya ca |
maṅgalādrinivāsāya śrīṅśimhāya te namaḥ ||
yo 'rdham guḍodakam pītvā bhaktāyārdham prayacchati |
maṅgalādrau sthito nityaṃ śrīṅśimhāya te namaḥ ||

The colophon after the end of the 7th praśna runs:

iti śrīmadaukheyaviracitakalpāsūtre darsapūrṇamāsaprayoga-
vidhiḥ, and of the last praśna:

*iti śrīmadaukheyaśākhāyām vikhanasā ṛṣiṇā prokte mūlagrhye
ekaviṃśatipraśnātmake ekaviṃśanmahāyājñāprabodhakalpasūtre
ekonāṣṭyadhikatriśatākhaṇḍātmake pañcāśadadhikapañca-
śatottaracatussahasragranthātmake prāyaścittavidhinyoga ekaviṃ-
śatipraśnah ||*

The closing verses contain some indication of the time when, and the locality where this Ms. was copied :

*saṃvatsare citrabhānau jyēṣṭhe māsi site śubhe |
punarvasu induvāre ca śāharājapure śubhe ||
munimunyayyādharīndrasya vedavedārthadinah |
sannidhau garuḍāryasya dṛṣṭvā pustakam āśritam |
aukheya ṛṣiṇā proktaṃ śroutasūtraṃ vilikhyate ||*¹

7. H (Haug), the devanāgarī Ms. of Munich, a copy made for M. Haug, see Catal. cod. Mss. bibl. regiae monacensis, No. 119, page 56. From a note of Bühler in Sacred Books of the East, Vol. XXV, page XXIX, we gather that this Ms. is a copy from an original at Baroda, cp. also the Madras Triennial Catalogue 1913-16, Vol. II, part 1, page XVIII. From the clerical errors it is apparent that the original must have been a grantha Ms. At the end a part is missing and here and there parts are left out. The praśna-numbers are 1, etc.

8. R, a rotographic reproduction of 172 palm-leaves, belonging to the University Library of Lahore; 6 lines a page, old and damaged; grantha characters. The last two praśnas are missing. The reproduction is rather bad, many pages are wholly illisible.

9. G, grantha manuscript, belonging to Pandit Pārthasārathi Iyengar, on 34 palm-leaves, long 45 c.m., broad 4 c.m., 7 à 8 lines on a page. It is old and much damaged and broken off, especially the first leaf. This Ms., which is bound up together with A, contains only a bi. fragment, from the beginning up to the middle of VI. 11.

¹ At my request Mr. S. C. Nandimath, a sonolar of Telugu origin, now in London, tried to ascertain the date and place of this Ms. His conclusion is that the most probable identification of the date is: 19th May, 1702 A.D. As to the place where the Ms. was written, probably the name Śāharāja points to Sahāji III, ruler of Tanjore 1671-1711; a town or village Śāharājapura seems to be unknown.

B. Manuscripts of the Commentary.

1. A copy of the Vyākhyā by Śrīnivāsadīkṣita, belonging to the Madras Gov. Library, registered as No. 1606 in a Triennial Catal. of Mss. (1913-14, 1915-16) for the Government Or. Mss. Library, Madras, Vol. II, Part I, Sanskrit C, page 2263. It treats of praśna I up to X.

2. A copy of the same work, in the possession of Paṇḍit Pārthasārathi Iyengar at Ākulamannāḍu, containing the Vyākhyā of praśnas I-XIV and four khaṇḍas of praśna XV.

3. A copy of the Vyākhyā made for me by the already mentioned Paṇḍit, from praśna XV. 4 (middle) unto the end of praśna XVI. In this copy the praśnas are numbered undependently from the smārtasūtra, as I-XII, but after these the continuous numbering is taken up, so that the next praśna is designated as XXIV. A further peculiarity is that in this Ms. the chapters are not called *khaṇḍa* but *śakala*.

The Vyākhyā (or Vyākhyāna as it is called also) opens with some verses, of which I cite only the following one:

*yena vedārthaṃ¹ vijñāya¹
lokīnugraha-kāmyayā |
pranītaṃ sūtram aukheyam |
tasmai vikhanase namaḥ ||*

The date of at least the copy of Ākulamannāḍu is contained in the following verse (at the end of the Vyākhyā on the first praśna):

*saṃvatsare citrabhīṇau śucau māse caturdaśe |
mantriharasya sūryāhne nīmnā tirumalāyeti ||*

There is an indication of the region, where this Vyākhyā was composed, in the example given for the passage (śrs. XII. 11): *vicakṣaṇāntaṃ rājanyasya*, which example runs: *ho rājendra colavīcākṣaṇa*. This points to Coromandel.

C. The text as handed down in the Mss. and the value of the Vyākhyā.

The nine manuscripts on which our text of the Vaikhānasa-śrautasūtra is based, can be divided in a rough manner into two

¹ *vedārthavijñāya, vedārthavijñeya, vedārthavijñeyo* the Mss.

PREFACE.

xiii

groups: AHRBG on the one side and MLTV on the other side; in some cases M agrees with the other group.

We note that some omissions have been made, which are common to each group or at least to the plurality of Mss. which constitute such a group. See for instance II. 6, where four words have been overlooked by LTV; in XVIII. 16 more than one sentence is omitted in MAB. In each of these two groups many passages can be noted which disagree more or less, whilst these disagreements cannot be said to rest on faulty tradition or corruptedness of the manuscripts. Sometimes one group has a word which is missing in the other one: *prayāsyān* (XII. 14) only in MLTV; *ullīnam* (XII. 9) only in BAH. Striking differences are the following:

<i>dakṣiṇam</i>	AHRGB	..	<i>pradakṣiṇam</i>	MLTV (IV. 10).
<i>yathoktam</i>	"	..	<i>yathāyogam</i>	" (IV. 9).
<i>abhinantrayate</i>	"	..	<i>anumantrayate</i>	" (V. 1).
<i>prayūjāt</i>	"	..	<i>anūyūjāt</i>	" (V. 4).
<i>vihavyena</i>	"	..	<i>vihavyaiḥ</i>	" (V. 9).
the sequence in ABH		..	differs from	" (VII. 11).
<i>nirdiśyādi</i>	"	..	<i>vyādiśati</i>	" (VII. 2).
<i>pa'cimat</i>	"	..	<i>praticyām</i>	" (VIII. 7).
<i>piṅgākṣim</i>	"	..	<i>piṅgalākṣim</i>	" (XII. 16).
<i>saṃprakliṣya</i>	HBR	..	<i>saṃprakṣudya</i>	MLTAV (XIII. 3).
<i>taṭpari</i>	AHRB	..	<i>tān pari</i>	MLTV (XIV. 14).
<i>upare</i>	"	..	<i>upari</i>	" (XV. 14).

The reading in V. 6 and IX. 2 of MLTV differs widely from that of ABH(R).

Two very striking examples of disagreement are: *anḡulyā-nvavadiśati* AB: *anḡulyā nirdiśati* MLTV (VII. 6), *paścādūpacāro vāgniḥ* AHB: *paścad vopacāro 'gniḥ* (XVIII. 17). These two discrepancies are so striking because in these two cases the group AB(H) is in accord with Hiranyakeśin, the group MLTV with Āpastamba.

Now, as the Ms. A shows many traces which point to a Grantha-original, we may perhaps surmise, that of old there existed two recensions: a Grantha-recension (represented by ABRH(†) and a Telugu-recension (represented by MLTV), which were slightly different.

About the single Mss. may be remarked that G is rather independent, as it contains readings which are found only here, e.g., *udicinapravaṇām* and *śītāmātrām* both in V. 1; it is the only Ms. that preserves the correct reading *ata ūrdhvam* in IV. 8. Although the Ms. H (a copy of the Baroḍa Ms.) is very corrupt, it contains valuable readings. Probably the Ms. R is a copy of the same Baroḍa Ms., as it agrees nearly with H.

On the base of these Mss. and with the help of the Vyākhyā the text of the Śrautasūtra can be fairly well established, although the tradition in the Mss. is in many passages very corrupt. But here the comparison with the sūtras of Baudhāyana, Āpastamba and Hiranyakeśin is of great help. Nevertheless, there remains many a passage where the editor had to emend the reading of the Mss. or to leave it understood; in this latter case a sign of interrogation is added before the variants. As has already been mentioned, the Vyākhyā of Śrīnivāsadiṣita was also of help, but as this Vyākhyā is properly a *prayogavṛtti* and thus gives rather a periphrase of the text than an explanation of the words, leaving out many passages, which do not bear directly on the rites, the help to be got from the Vyākhyā is not so great as we might have hoped. Especially difficult are of the first praśna the last half of the first and the first half of the second khaṇḍa, and of the XIth praśna the description of the sacrificial utensils, of which the Vyākhyā does not treat.

D. *Remarks on the Śrautasūtra in general.*

Some years ago (in 1920) I made in my paper "Brāhmaṇa-en Sūtra-aanwinsten" (Versl. en Meded. der K.A.v.W. te Amsterdam, 5e Reeks, dl. IV, page 472) the following remark: "Whether besides the Śrautasūtra a similar Mantrasaṃhitā has existed (as the Mantrasaṃhitā for grhya-rites), is uncertain; to me it seems very probable, as here (in the Śrautasūtra) also many a mantra is indicated by its beginning words, which does not occur in any Saṃhitā, Brāhmaṇa or Sūtra." By a mere fortune we are now enabled to answer the question

PREFACE.

xv

put in 1920: the guess made by me has now come true: there exists a separate *Mantrasamhitā* also for the *Śrautasūtra*! In the middle of the bulky Ms., described under A. 3 and 9, lent to me so kindly by the Telugu paṇḍit, I found 39 palm-leaves in Telugu script, which begin as follows:

*darbheṣv āsīno darbhān dhārayamāṇaḥ patnyā saha prāṇān
āyanya | agnīn ādhṛṣye sarvakratvarthaṃ yair asmy ādhikṛto
yāmi ca śakṣyāmi prayoktum | adhvaryuṃ tvā vṛṇīmahe | bhavi-
ṣyāmi | vaiśvānarasya rūpaṃ sampad astu (ity) antam | tat
savitur vareṇyam | bhargo devāsyā dhīmahi | dhiyo yo nah
pracodayāt | bhūh | suvaḥ | vidur (r. vedir) asi | bhuvah |
janah | mahah | iṣe tvorje tvā | etc., etc.*

Here, then, we have found a great part of the text whose existence was presupposed: the *Mantrasamhitā* for *śrauta* purpose; here we find together all the mantras to be used according to the precepts of our *Śrautasūtra* in the order in which they are mentioned in this sūtra. But the *Samhitā* gives more than these mantras: it contains also those which implicitly are to be understood, as for example the *saṃkalpa* (the first mantra together with its accompanying act). Often the *Samhitā* works out what is only indicated in the sūtra, giving all the mantras. Now, we remark, that this *Samhitā* presupposes the *Grhyamantrasamhitā*, it gives only the *pratikas* of those mantras which had already been given in full in the other *Samhitā*. One of the proofs is the mantra which begins: *vaiśvānarasya rūpaṃ* and which ends: *sampad astu*. This is the *vaiśvānara-sūkta* mentioned in *śrs.* I. 1; in note 15 on the translation of *Smārtasūtra* I. 21, I cited only the beginning words, the closing words are: *sarvaṃ asmākaṃ sampad astu*. A similar abbreviation is found elsewhere in the *Śrauta-mantrasamhitā*: *prajā sthālīm abhimantrayāmi | prajānann ity antam*, cp. note 13 on the translation of *Smārtasūtra* III. 5.

This fragment of the *Śrautamantrasamhitā* (in the Ms. there is no indication of its name or title) contains the first four *prāśnas*; the first *prāśna* consists of 13 *anuvākas*, the second of 12, the third of 21, the fourth of 15. It contains

the mantras mentioned in praśna I—VI (incl.) of the Śrauta-sūtra.

This point being settled satisfactorily, another difficulty, a new uncertainty arises. If the Vaikhānasas possessed a separate Saṃhitā, which contained all the mantras for sacrificial practice, had they, as, e.g., the Vājasaneyins have, a separate book containing the brāhmaṇas? It is a fact that portions of the brāhmaṇa as they are now found in the Taittirīya-saṃhitā, brāhmaṇa, and āraṇyaka, were known to them; very often in the Śrautasūtra a passage found in those texts is cited ending on *ity uktam* or *iti vijñāyate*, once *iti śrutiḥ*, and oftentimes on *iti brāhmaṇoktam* or *brāhmaṇoktāni*. Nearly all these passages can be traced in the brāhmaṇa-parts of the books of the Taittirīyas, but there are a few that only partly agree with them and others that have not at all been traced in them, see II. 6, VIII. 1 (beg.), IX. 12, XVIII. 1 (beg.), XX. 3, XX. 15. This question, whether the Vaikhānasas possess also a separate brāhmaṇa-book can, for the moment, not be answered definitely. Perhaps, though, it might be answered affirmatively, on the ground of a passage in the Ānandasamhitā (I. 78) :

vaikhānasam taittirīyaṃ tatkhā vājasaneyakam |
yajurvedas tridhā proktaḥ śuddhaṃ vaikhānasam smṛtam |
aśuddhaṃ taittirīyaṃ ca śuddhaṃ vājasaneyakam ||

Here *śuddha* must mean "kept clear" "separated", so that the yajus-portions and the brāhmaṇas are kept asunder. Just as the Śrautamantrasaṃhitā after all has been proved to exist perhaps further research will throw light also on this uncertainty. Still the following remarks must be made. It seems that the contents of the Vaikhānasa-yajurveda are the same as of that of the Taittirīyas. In the Ānandasamhitā (II. 55 sqq.) we read :

tām tu vaikhānasīm sākḥām yajurvedataror viauḥ ||
asyās tu mūlasākḥāyāḥ kāṇḍānukramaṇam tv idam |
athādhvaryavatadyāgayājamānāgnihoṭrikāḥ ||
hautraṃ vidhāyakaś caisām pitṛmedhas ca tadvidhiḥ |
prajāpatyākhyakāṇḍe tu yajñakāṇḍān imān viduḥ ||

somo grahī daksīṇās ca śukriyā vājapeyakāḥ |
 savas ca vidhayaś caisām somakāṇḍe vidur budhāḥ ||
 agnyādhānam cāgnihoṭraṁ tadvidhiḥ somahomakāḥ |
 puronuvākyaījyē ca aśvācchidreṣṭimedhakāḥ ||
 sautrāmaṇīs ca sattrāṇi susattrāyanatadvidhiḥ |
 vaiśvadevākhyakāṇḍe 'sminn uśanti munisattamāḥ ||
 āmnāyasya vidhiḥ brāhmaṇaṁ pañcakhaṇḍātmikam tu sū |

As long as we do not know this passage better (for it must be incomplete and contains some errors), we cannot say with certainty which parts constituted these five kāṇḍas. The passage may be compared with the description of Baudhāyana (see my paper, "Ueber des rituelle sūtra des Baudhāyana", page 32) and with the kāṇḍānukramaṇa of the Ātreya (Ind. Studien, Vol. II).

In the same book, śloka 7, we read the following statement:

vaikhāṇasaṁ yajurvedaṁ pañcakāṇḍam udāhṛtam |
 sapṭakāṇḍam yajurvedas tat kṛṣṇaṁ taittirīyakam ||

This statement, however, that the Vaikhāṇasa-śākhā consisted of five kāṇḍas as against seven of the Taittirīyas, differs from another one, mentioned in note 6 on the Translation of Smārtasūtra II. 10.—This is all confused and uncertain, but I thought it worth while to lay these facts before the reader.

E. Grammatical, stylistic, and general peculiarities of the Śrautasūtra.

Before treating of the interrelation of the Smārta- and the Śrautasūtra it will be useful to collect some grammatical and stylistic features of the Śrautasūtra.

1. Sandhi. Besides *str̥ṇams triḥ* (IX. 5), *hoṣyaṁ tena* (VI. 2), *pracchādayams triḥ* (IV. 7) we find *sr̥jan tasmin* (IV. 6), *abhicchādayan triḥ* (V. 6); besides *itarāms trin* (III. 4) we find *tasmin tvāṣṭram* (XX. 39).—Pragṛhya is neglected: *dogdhre 'paḥ* for *dogdhre apaḥ* (XIII. 5).

2. Irregular and faulty gender and number of nouns.—*pr̥ṣadājya*, masc. (XX. 36); *mrd*, plural (XIII.

1, 3); *elam rgdvayam*, masc. (XXI. 2); *chadiḥ* is used correctly as a neuter, but nevertheless the Sūtrakāra says: *madhyamam chadiḥ prāñcam udañcam vā nidhāya* (XIV. 6); *rukma* as a neuter (XI. 3, XVIII. 11, cp. Hir. VIII. 25); *cāturmāsyā* as a masc. (and cp. note 28 on the Translation of Smārtasūtra I. 1), in *prāṇa* VIII it is used as a neuter; *asthiṇ* (XXI. 9), but somewhat furtheron *asthīni*. Often we find the masc. to which must be understood *mantra* (e.g., *trīn, dvau* III. 2, V. 4). This never occurs in the older Sūtras.

3. Verb. Just as in the Smārtasūtra (see Translation, page 236) *ādadyāi* (XIII. 4, end) and *ādadāti* (XI. 10) are used instead of the regular *ādadīta* and *ādatte*; *śiṣyet* instead of *śiṣyeta* occurs XXI. 4.

4. Adverbs. *caturdiśam* is used (X. 4) quasi adverbially a. in the Smārtasūtra (see note 8 on the Translation of I. 9). For *ekaikam* in *ekaikam dhavitrāṇy ādatte* (XIII. 9) we would expect *ekaikaśaḥ*.

5. Compounds. Besides the older *vaiśyarājanyau* of XV. 31, which is taken from Hir., we find *rājanyavaiśyau* (XI. 5, end; XIII. 12) and *kṣatriyavaiśyau* (XII. 10, as Āp.). A very strange compound is *purodaye* (XVIII. 12), if it is not a fault for *purodayāt*. Striking is the compound *sapāñi* in the expression *sapāñyā raśanayā* X. 9, which must mean; "with the *raśanā* in his hand". Instead of a compound *prādeśamātra* we find simply *prādeśa* in XVIII. 18.

6. Use of cases. On the whole, the Sūtrakāra avoids using the dative-genitive on *ai* (from stems on *ā-* and *i-*), see for instance *agnihotryāḥ* (II. 7), *dvāryāyāḥ* (XIII. 8), where Āp. (XV. 6. 4) has *dvāryāyai*. Only twice we meet with the form on *-ai*, and here the influence of Āp. is apparent: *dakṣiṇāyai śroneḥ* (XVIII. 16), *dakṣiṇata ullarāvedyai* (X. 5). Noteworthy are the genitives in the following passage: *mahartvigbhyo dakṣiṇā manovakprāñcakṣuṣām anudīṣati* and further on: *śrotātmīṅgalomnīm* (XVI. 7). By comparing Āp. XII. 6. 4-6 and Hir. X. 15 we may guess that a dative as *niṣkrāyāya* must be supplied, but the syntactical use of the genitive remains unexplained. The genitive *asya pradāśyan*

(XVIII. 9) is used as against the older dative (as Baudh. uses it here).—Cases dependent on verbs; *krudhyati* with accusative occurs XII. 11; *śrīṇāti* with acc. and loc.: *kvalasaktūn āśvine śrīṇāti* (XI. 4); *yajate* with acc. instead of instr.: *tāni* (so. *cāturmāsyaṇi*) *yakṣyamāṇaḥ vasante vaiśvadevena yajate* (VIII. 3); *upaviśati* with acc.: *caṣālam upaviśet* (XX. 36) as against Baudh.: *caṣāla upa°*.

7. Syntax of sentence. Asyndetic construction, which seems to occur only in later Sanskrit (Speyer, Sanskrit Syntax §487) occurs often: *somena yakṣyamāṇa ādadhī'a nartum...sūrket* (I. 1): "should he establish his fires with the intention to perform a sacrifice of soma, he should not mind the season"; similarly XII. 11; XV. 15 (*rathanāntarasāmā syāt*), XX. 14, XX. 21, 23, 24, 25, 34; XXI. 15.

8. The particles *ca* and *vā* are very often inserted in the wrong place: *pārjanyaṃ caruṃ ca* (VIII. 3); *pāśukīm uttaravediṃ ca* (VIII. 9); *yajamāṇaḥ patnyañjalaru ca patnī dukituh...* *añjalaru samasyati* (IX. 11), correct would be: *patnī ca* instead of *ca patnī*; *vārunaṃ daśakapālaṃ ca* (XI. 4); *dviṭiyaṃ kharaṃ ca* (XI. 2); *buklām ūrṇāstukām ca* (XII. 19); *paścād dhavirbhyaḥ ca* (XX. 30).—*anyayā vaiṣṇavyā vā* (XIV. 7); *ghṛte caruṃ vā* (XII. 5); *prathamān mahartviḥjo caturo vā* (XII. 1); *vṛṇo aśvasya vā* (XVIII. 1); *ṣaḍbhir haratī vā* (XIX. 6); *ajasya pade vā* (I. 13); *uttaram samasyed vā* (I. 16); *svenāṅgena vā* (I. 19, beg.); *anyām āhṛtya vā* (III. 9); *prāg udayād vā* (II. 1); *purastāt sviṣṭakṛto vā* (VIII. 2); *caitryām pauṛṇamāsyaṃ vā* (VIII. 3); *pūṇye nakṣatre vā* (X. 1; XVIII. 1); *pūṇye 'hani vā* (XIII. 1).

9. Place of other enclitics. In the correct language of the older Sūtras the enclitics follow immediately after the first (accented) word of the sentence. This rule is in our text very often violated.

(a) Enclitic pronouns at the beginning of the sentence: *enam* in: *enam yajamāṇaḥ praty apornute* (XII. 19); *enam carmaṇi nidadhātī* (XV. 18); *enam...bahirañjanam sādāyati* (XIII. 13); *enam...pūrayati* (XIII. 16); *eśām* in: *eśām duivatāny abhighārayati* (XV. 25); *asya* in: *yady aparudhyetāsyā-*

gnir anugacchet (I. 18); *asmai in: asmai daṇḍam dadyāt* (X. 11, beg.); *asmai vṛataṁ pradāsyān* (XVIII. 9, beg.), as against Baudh. *athāsmāi*, etc.

(b) Enclitic pronouns not in their right place: *yadi pūrvo bhrātṛvyo mātīkrāntaḥ* (XVIII. 17), cp. *Āp. XVI. 23. 7: yadi manyeta yajamānaḥ pūrvo mātīkrānto bhrātṛvyā iti; yaṁ vā prasyandinyām bhūmyām asya rāṣṭraṁ jānukam syād iti* (XVIII. 7). By inserting *bhūmyām*, which does not belong to the original quotation (see *Āp. XVI. 9. 8*), the *Sūtrakāra* violates the law of the enclitics; *dasarātram ajasrā syāgnayāḥ* (I. 16); *tad etad antarāle 'syāgnihotraṁ bhavati* (II. 9); *triṁśanmānaṁ hiranyam asya dakṣiṇā* (I. 16); *pūrvasamjātam aparādham asya tad ahar nivedayeyuh* (II. 10); *dīkṣitavimitād anyatrainam sūryo 'bhimrocet* (XII. 11); *prṣṭham anyo 'syābhyanakti* (XII. 7), cp. Baudh. VI. 2: 158. 2: *anyo 'sya prṣṭham abhyanakti; indrāya sūtrāmṇe tveti* (XI. 4) as against Hir.: *indrāya tvī sūtrāmṇa iti; yajamāna rtvijaś cainam abhivyāharanti* (XII. 3)—Further, *enam* is used faulty instead of *etam*: *enam mahā-vīram* (XIII. 9), *enam agnim* (XIX. 6).

10. Pleonasm occurs in *avaśiṣṭam..anyatarat* (X. 14); *yāvān puruṣa ūrdhvabāhuḥ tāvatā veṇunā puruṣamātrenāgniṁ vimimīte* (XVIII. 14, cp. *Āp. XVI. 17. 8*).

11. Omission of a word must be accepted in *āvasathe pariśado hiranyam nidhāya* (I. 14, end), where apparently *madhye* must be supplied; *apām in apām adhiṣṭhati* (XXI. 24) we must take as dependant on an omitted *antam*. A verb seems to be missing in X. 6: *āhavanīyam..anvādhāyedhmābarhiṣi*, probably understand *āharati*.

12. Irregular constructions are not rare: the nominatives *ardhapātram prokṣanīkumbha iksuśalākā..prayunakti* (IX. 3); the nominative *viśūlaikaśulā* stands (X. 7) in the midst of accusatives. In IV. 1 we have: *śamyām colūkhalaṁ ca musalaṁ ca dṛṣaccopalāṁ ceti*, here the brāhmaṇa (TS. I. 6. 8. 3) gives the explanation of the irregular nominative *dṛṣad*. The singular of the verb in *yadi rathapurusaḍādayo 'ntarāgni vīyāt* (XX. 19) is simply due to a thoughtless taking over from *Āp.* (IX. 10. 15), where only *rathaḥ* is given as subject. Illogical

are: *aindrāgnena...nirūḍhapaśubandhena* (X. 1) for *nirūḍhapaśunā* and *yājñikair vṛkṣaiḥ* (III. 5), which means *yājñikānām vṛkṣāṇām idhmaiḥ*.

13. Traces of an older stratum of language are not rare, but we can be sure that these all rest on simply taking over. Thus *vai* (X. 18, XXI. 1) and *u vai* (XX. 10 med.) are met with, but all these passages are taken from a brāhmaṇa. Only once a case of tmesis is found: *ubhayaṃ samasyet pra ca krāmed upatiṣṭheta* (XVIII. 9), but it is probable that the Sūtrakāra did not comprehend even his source, otherwise he would not have omitted the second *ca*; the source is the Maitr. saṃhitā (cp. Āp. XVI. 11. 9: *pra ca krāmed upa ca tiṣṭheta*).

14. General remarks. That the Vaikhānasas are devout worshippers of Viṣṇu Nārāyaṇa comes to light very often in their sūtra. The performer should fix during certain acts his thoughts on Nārāyaṇa (*nārāyaṇaṃ dhyāyan* I. 4, I. 14, III. 1); being absorbed in Nārāyaṇa (*nārāyaṇaparāyaṇaḥ*) he should sit silently (XII. 10); see also XVIII. 20, XX. 1, XXI. 18. During the churning of the fire he should think himself as the *mantha*, and the fire as Viṣṇu (I. 10). Whilst stepping on the cart he should think himself to be Viṣṇu (IV. 4), see also II. 5. In the intervals of the sacrifice he should, in order to cover them up, fix his thoughts on Viṣṇu as the Lord of the sacrifice (XVII. 6). In connection with this, attention may be drawn to the *pundra* or (sectarian) mark which is mentioned in our text (II. 6, and cp. note 15 on the translation of Smārtasūtra I. 3): "Brilliantly shaped the Ātman is standing, flaming upward, in the heart, in the middle (as) a crest of fire; in the middle of this crest is the Ātman, according to sacred lore. Therefore, at the end of a sacrifice, the performer (the Yajamāna) should, after having sprinkled himself wholly (with water) and after having taken ashes from the gārhapatya-fire, make on his forehead, on his heart, on his belly, on his arms and on his neck a quadrangular mark in the shape of that flame, as a lamp, upwards pointed. Thereby he gets happiness (during his earthly existence) and finally reaches the unity with the

Ātman." We may remark that this sectarian remark is post-Vedic: our text seems to be one of the oldest where it is mentioned. That the Sūtrakāra was a fervent Vaikhānasa appears from the fact that certain bricks are designated (XIX. 3, end), by him only, as *vaikhānasīḥ*. This is not found in any other source.

15. List of unknown and rare words in the Śrautasūtra.

<i>ādhomekhalā</i> I. 2.	<i>nāha</i> XI. 7, 8; XI. 11; XII. 8;
<i>anatinīca</i> IV. 10.	<i>muṣṭināha</i> ; <i>sunāha</i> XIV.
<i>anirupta</i> X. 8.	10; <i>yukta</i> (<i>yuktī</i>) <i>nāha</i> I. 1;
<i>anucca</i> IV. 10.	XI. 9.
<i>abhibhūya</i> XII. 20.	<i>naigpurīṣya</i> XII. 12.
<i>avakāvīla</i> XII. 6.	<i>padamdinām</i> (?) XIII. 7.
<i>ākhumūṣā</i> IX. 10.	<i>pratisāmidheni</i> VI. 1.
<i>āchidraka</i> XVII. 2.	<i>praticya</i> XII. 12.
<i>upasaṃkucya</i> (gerund) VI. 2.	<i>prastarikṛtya</i> IX. 5.
<i>ūrdhramekhalā</i> I. 2.	<i>bahupakṣyanavāsa</i> I. 1.
<i>kuḍuwa</i> (°pa ?) I. 7.	<i>mekhalā</i> (= <i>vedi</i> of Sm. s.)
<i>kulyā</i> XI. 7.	2, 3.
<i>kuśatīkṣṇa</i> XI. 7.	<i>yathārtha</i> (adj.) XIII. 3.
<i>ghana</i> XI. 7, 8.	<i>yāvattālam</i> XI. 9.
<i>devaṭātrayaṃvat</i> XI. 3.	<i>vidūrya</i> XII. 5.
<i>devārha</i> III. 5.	<i>śvetamṛttika</i> XII. 4.
<i>dvipuṣa</i> XI. 7.	<i>sunirdīṣati</i> XVIII. 1.
<i>nāyaka</i> (?) XVIII. 1.	<i>seṣtyādhāna</i> I. 16.
	<i>sṛtvārī</i> (adj. fem.) XI. 3.

F. Interrelation of the Smārta- and the Śrautasūtra.

Now that the Śrautasūtra lays before us, we are better qualified to reconsider the question of priority: whether the Smārtasūtra or the Śrautasūtra comes first in the sacred books of the Vaikhānasas, cp. §3 in the Introduction to the Translation of the Smārtasūtra and the remarks of Prof. B. Keith, who does not agree with my view, in Bulletin of the School of Oriental Studies, Vol. V, pages 923 ff.

1. Arguments in favour of the priority of the Smārtasūtra:

(a) The words of the Smārtasūtra (III. 6): *udakyāśucyādī-saṃsarge ca vidhānam yajñaprāyaścitte vakṣyāmaḥ* refer to Śrautasūtra XX. 4.

(b) The *piṇḍapitṛyajña* is described in full in the *Smārtasūtra* (IV. 5-6) and only mentioned in the *Śrs.* (III. 6).

(c) The *Śrautasūtra* presupposes the existence of the *Smārta*, as in XX. 22 it is said: *api vāḥṛtidahanam kuryus, tad vyākhyātam*. The cremation of the effigy is described in *Smārtasūtra* V. 12.

2. Arguments which to the letter of the text seem to plead in favour of the priority of the *Śrautasūtra*:

(a) The *Smārtasūtra* says (I. 8): *pātrasruvādayo yajñ, proktāḥ*, which refers to *Śrautasūtra* IX. 7-11. Here the *Bhāṣya* quotes Pāṇini (III. 3. 132): *āśamsāyām bhūtavac ca | iti niṣṭhāprayogaḥ*, which seems to indicate that according to the *Bhāṣyakāra* the participle on *-ta* refers to the future.

(b) In the *Dharmasūtra* II. 3 (= *Smārta* IX. 3): *yathoktam agnikunḍāni kuryāt*, which according to the *Bhāṣya* refers to *Śrautasūtra* I. 2 ff. The *Bhāṣya* explains: *vaksyamāṇasrautokta-prakāreṇ āgnisālām tatragnikunḍāni gārhapatyādāni kuryāt*.

The arguments in favour of the priority of the *Smārtasūtra* strongly prevail, so the two arguments which seem to plead against it, must not be taken too literally. The author of the *Smārtasūtra* probably had, when he mentioned the passages quoted under No. 2, in his mind the passages of the *Śrautasūtra*, although they were contained in a later part of the work, just as in the description of the *avabhṛtha* at the end of the *Varuṇapraghāsa* (VIII. 14) the author of the *Śrautasūtra* refers to the *avabhṛtha* of the later described sacrifice of soma; likewise in the same sacrifice he refers (VIII. 8, beg.) to the description of the animal sacrifice, which follows later, in *praśna* X.

These internal arguments in favour of the priority of the *Smārtasūtra*, now, are corroborated by some other facts. In the first place there is the tradition of the Mss. In the Mss. MT the numbers of the *praśnas* of the *Śrautasūtra* are, not 1-21, but 12-32, considering thus the *Smārta* (together with the *pravara**praśna*) and the *Śrauta* as one continuous text. Moreover, the Mss. T and V design the text as *mūlagrhya*, which can only mean: "based on, or following after the

Gr̥hyasūtra". Now, with this fact agrees the tradition of the Vaikhānasas themselves. In their Ānandasamhitā (XVII. 38) we read (cp. my paper "On the sacred books of the Vaikhānasas", page 4): *vaikhānasena muninā dvātriṃśatpraśnasamkhyayā | niṣekādīśmaśānāntaṃ mānuṣaṃ karma sūcitam*. So the rites which relate to man from his birth to his death (including the śrauta-rites!) are contained in 32 praśnas, and that in these praśnas the Smārtasūtra precedes, is distinctly stated by another text (the commentary on Sūtratātparyacintāmaṇi, page 20): *vaikhānasasya vikhanasā prañītasya sūtrasya dvātriṃśatpraśnātmakasya kṛtsnasya sūtrarātnasya tac ca sūtraṃ smārta-dharmaśrautasulbādīnāmabhir bahudhā pratipādyā viṣaya-bhedena vibhaktam sad vyavahriyate*.

One more argument may be adduced to confirm my thesis about the sequence. It has been remarked (above, page xv) that the Mantrasamhitā which belongs to the Śrautasūtra, presupposes the Mantrasamhitā which belongs to the Smārtasūtra. So this lastly mentioned Samhitā was composed earlier than that which belongs to the Śrautasūtra, just as the Smārtasūtra preceded the Śrautasūtra.

Now comes the question whether the two Sūtras were composed by one and the same author. The term *vakṣyāmaḥ* in Smārtasūtra III. 6 is no definite proof, because "we" might equally well mean: "we, Vaikhānasas", so that for instance a pupil of the author of the Smārtasūtra could be meant. It is a fact that the two Sūtras are in harmony with each other as to the disposition of the material: the Śrautasūtra follows in its arrangement the sequence laid down in the Smārtasūtra I. 1, only the agnicayana and the yajñaprāyaścītas are added, the cayana being not a separate *saṃsthā* but combinable with any sacrifice of soma. The style of the Śrautasūtra is very simple and its contents are for the greatest part directly taken from Baudhāyana, Āpastamba, or Hiranyakeśin. Nevertheless, as may be seen from the grammatical and stylistic features of the Śrautasūtra, the knowledge of his Sanskrit is not that of a good old Sūtrakāra; in this respect the Śrautasūtra often stands on one line with the Smārtasūtra, note the placing of

the enclitics, the use of the genitive on *-āyāḥ* and *-yāḥ* (not *°āyai* and *°yui*) of the nouns on *-ā* and *-ī*, the forms *ādadāti* and *ādadyāt* as compared with the *Smārtasūtra*, see the Translation of the *Smārtasūtra* pages 236, 237. So we may conclude with some degree of certainty that the two *sūtras* were composed by one and the same author.

We may also state that the work is complete¹, although, to make it a true *Śrautasūtra*, much is missing. It is true that once in the *Śrauta* the *aśvamedha* is referred to: *yāśva-medhe prāyaścittis tāṃ kṛtvā* (XX. 35), but it is rather probable that the *Sūtrakāra* has thoughtlessly taken this passage unaltered from *Baudhāyana* (śrs. XXVIII. 6: 354. 11; note also the word *prāyaścitti* whilst everywhere else the *Vaikh.* śrs. uses *prāyaścitta*)². The whole *Sūtra* should, according to the colophon of Ms. V, contain 359 *khaṇḍas*; but I number 378: this difference of 19 I cannot explain.

G. The position of the Vaikhānasasūtra amongst the texts of the Black Yajurveda.

Although in the Introduction to the Translation of the *Smārtasūtra* some remarks have been made on this material, it may be useful to reconsider it now. For the sake of completeness some statements that formerly have been made, will be repeated here.

One of the introductory verses of the *Vyākhyā* on the *Śrautasūtra* runs:

yena vedārthaṃ vijñāya³ lokānugrahakāmyayā |
prañītaṃ sūtram aukheyam tasmai vikhanase namaḥ |

¹ It is a curious difference between the *Smārta* and the *Śrautasūtra* that the last word of each *praśna* in the *Śrs.* is put double to indicate the end of the *praśna*, whilst this is not found in the *Smārtasūtra*.

² In the commentary on *Hir.* śrs. Part V (1927), page 241 a quotation, apparently from an *aśvamedhapraśna* is given, ending *iti vaikhānasah*. This is suspect.

³ This is the better reading, presented by the *Ākulamannāḍu* copy of the *Vyākhyā*.

Here, then, the Śrautasūtra is designated as "*aukheyasūtra*" Now, there is a śloka (13) in the VIIIth chapter of the Ānanda saṃhitā :

*aukheyānām garbhacakraṃ nyāsacakraṃ vanaukasām
vaikhānasān vinānyeṣām laplacakraṃ prakīrtitam ||*

and ib. (śl. 28) :

aukheyānām garbhacakradīkṣā proktā mahātmanām ||

The commentary on the first passage declares the Aukheyas, to be identical with the Vaikhānasas, and this must be right, as precisely for the Vaikhānasas this ceremony of *garbhacakra*, and not the imprinting of the disc on the two arms by means of a heated metal (the *laplacakra*), is required.—To these passages where the Aukheyas are mentioned come the colophons of the two Mss. T and V : *iti śrīmadaukheyaśākhāyām vikhanasā prokte śrīvaikhānasasūtre* (such and such) *praśnaḥ*, and : *śrīmadaukheyaśākhāyām vikhanasā ṛṣinā prokte*, etc. The colophon of a Ms. described in the Triennial Catalogue of Madras, vol. IV, No. 3469 presents the variant : *śrīmadaukheyarṣiprokte*, etc., with which cp. the colophon at the end of the 7th praśna in the MS. V : *śrīmadaukheyaviracitakalpāsūtre*, etc. According to these colophons the Śrautasūtra is either directly composed by Aukheya, or it belongs to the Aukheyaśākhā and is proclaimed by Vikhanas. Now, when we look through the Caranavyūha in its various recensions, through Rāmakṛṣṇa's Saṃskāragaṇapati and the Purāṇas (see R. Simon, Beiträge Zur Kenntnis der Vedischen Schulen), the fact strikes us, that nowhere any mention is made of the Vaikhānasas. On the other hand, the Aukheyas are mentioned in these texts. The Caranavyūha (ed. of Benares, Saṃvat 1959, page 28) has :

*tatra taittirīyakā nāma dvibhedā bhavanty : aukheyāḥ
khāṇḍīkeyāś celi : tatra khāṇḍīkeyā nāma pañca bhedā bhavanti :
kāleṭa śātyāyanī hairanyakeśī bhāradvājy āpastambī.*

If this first splitting up of the Taittirīyakas into Aukheyas and Khāṇḍīkeyas were right, we might infer that the Aukheyas or Vaikhānasas were not a carana, but a śākhā, possessing a Saṃhitā, Brāhmaṇa, and Sūtras of their own. This would fit in well with the remark made above. But it is known that

the text of the *Caranavyūha* is unreliable: it presents too many variants, see Simon in his treatise on the Vedic Schools, pages 18 and 19. There is another tradition according to which the Aukheyas (variants Audheyas, Augheyas) are reckoned as the last of the Khāṇḍikēyas, coming after Hiranyakeśin. This agrees more with the tradition as handed down in the *Vaijayantī*, the *Bhāṣya* of *Hiranyakeśisrautasūtra*. It is to be hoped that future research will throw light on this important question. As matters stand now, it is impossible to decide. We do not even know whether the name *aukheya* was intended for the whole ritualistic *Sūtra* of the *Vaikhānasas* (*Smārta*- and *Śrauta-sūtra*) or for the *Śrautasūtra* alone. In this context attention may be drawn to the fact, that, whilst in the *Smārtasūtra* the sage *Vikhanas* is mentioned a few times, this is not the case with the *Śrautasūtra*, for the only passage where he is mentioned (at the end of the whole *Sūtra*) is clearly a later addition: it follows after the repetition of the two words which obviously mark the end of the *praśna*.

H. The relation of the Vaikhānasaśrautasūtra to the (other) Taittirīyasūtras.

The *Srautasūtra* of the *Vaikhānasas* has relatively little original matter: the author draws largely on the work of his predecessors: *Baudhāyana*, *Āpastamba*, *Hiranyakeśin*. The sequence of the material is somewhat different, as he maintains anxiously the order as given in the first *praśna* of the *Smārtasūtra*. In two respects he is individual: in inserting in its due place each act of the "Sacrificer" (to which *Baudhāyana*, *Āpastamba* and *Hiranyakeśin* devote a separate chapter: the *yājamāna*), and in inserting the *pravargya* into the *agniṣṭoma*, whereas the other *Sūtras* reserve this matter for a separate chapter. Original work of the author himself is the detailed description of the fire-drill in I. 1, although he here made use of a *Kāthaka*-text; the precise description of the places (the *kuṇḍas*) for the sacrificial fires in I. 1-2; the description of the sacrificial utensils in XI. 7-10. Nearly all the rest has been taken from older sources, though many details are new.

In order to thoroughly comprehend our text, strictly speaking the knowledge of the *Mantrasaṃhitā* is a desideratum. But only a small part of it is, as yet, known to us. However, the diligent reader will soon perceive that nearly all the mantras, which are not found in the books of the *Taittiriya*s, can be traced in *Āpastamba* or *Hiranyakeśin*. So the lack of the *Mantrasaṃhitā* is not so very great.

Although, then, after all, the *Vaikhānasaśrautasūtra* does not leave us much that was, up to now, unknown to us, it need not be said that the publication of this late vedic text is superfluous. Of the Veda so much has gone lost, that we must be thankful for every contribution to the knowledge of it. And, apart from the question how much we learn from the text itself, its publication has a special interest, as it enables us to fix some doubtful points, although, it is true, it gives us new riddles to solve.

I. On the Vaikhānasa and their sacred books in general.

What, up to the present time, is known to Western Scholars about the *Vaikhānasa*s, rests on very scanty information. As far as I know, all our knowledge about this *Vaiṣṇava* sect is based on H. H. Wilson's paper: "Religious sects of the Hindus" from the year 1832, reprinted in: "Essays on the Religion of the Hindus," Vol. I, page 16: "The *Vaikhānasa*s appear to have been but little different from the *Vaiṣṇava*s especially so called; at least *Ānandagiri* has not particularised the difference; they worshipped *Nārāyaṇa* as supreme God and wore his marks". It is therefore with pleasure that I here may publish "a short note on the *Vaikhānasaśūtra*" sent to me by one of their prominent leaders *Paṇḍit Pārthasārathi Iyāṅgar* of *Ākulamannāḍu*, a note which contains useful information about this sect, which in Europe is nearly unknown. The "note" of the *Paṇḍit* runs as follows:

"This *Vaikhānasaśūtra* is one of the many *kalpasūtra*s and treats of *smarta*-, *dharma*- and *śrautakarma*s and does not require to be amplified from any other *sūtra* for any information. It is especially important and noteworthy in that it

treats of no other deity except Śrī Vishnu, while all other sutras treat of many deities. The book known as *grhyapariśiṣṭa* is an appendix to this text and this is a supplement and must be read along with the text to get the full amount of information on the above subject¹.

The ascetics of the *Viśiṣṭa dvaita*² philosophy are enjoined by their sutram to wear the *tridandam*, tuft of hair, and *yajñopavitam*³, which is not laid down in any other sutram.

Further their sutram ordains that the God should be worshipped in temples in his form of *Vigraha*⁴.

This sutram is the oldest of all the sutrams. The four-faced Brahma, desirous of learning the *viśiṣṭadvaita*⁵, came down to this world in the form of a man named *Vaikhanasa*, and performed penance in the *Naimiśaranya*. Śrī Vishnu was much pleased with him and made him understand the *Vaiṣṇavasutram*⁶. The *dharmaśāstrās* written by Manu and other sages are done after this sutram and have their origin in this sutram. The sutram treats of the duties and obligations of the ascetics: the *Vanaprasthas*, and it is on this account that the third stage of man's life, known as *Vanaprasthāśramam* came to be named *Vaikhanasāśramam*.

Vikhanas, the founder of this sutram, is only an incarnation of Brahma, as stated above. Besides this he has composed a book known as *devikasutram*, which treats of the method of worship of the God in temples, the performance of *puja* and also the rules governing the construction, up-keep and maintenance of temples. This book was so voluminous and big, that four of his trusted disciples, as *Bhṛgu*, *Marichi*, *Atri* and *Kaśyapa* summarized the same. But even these so

¹ This *pariśiṣṭa* has, as yet, not turned up. The Paṇḍit endeavours to find a Ms. of it. It might be very interesting.

² As the Paṇḍit does not indicate long vowels, this may mean *viśiṣṭādvaita*.

³ This must refer to the *Vaikhānasas*.

⁴ This is not clear.

⁵ I doubt whether the Paṇḍit is right here!

⁶ Cp. my paper: On the sacred books of the *Vaikhānasas*, page 6 ff.

called summaries amount to over four lakshas of granthams, known as Bhagavacchastram as exposed by Vikhanas. All the mantras required for the karmas have been separately compiled into a separate book known as the Vaikhanasamantra-prasnam, in the order as in the sutrams themselves. This collection should be read along with the sutram to understand the karma and its corresponding mantra.

All who follow the sutram in their daily life are followers and worshippers of Śrī Vishnu alone at all times and in all places, and no other deity, either publicly or privately. As directed in their sutram these Vaikhanasas officiate in temples as archakas. None of the demerits attached to people of other sutrams and who officiate in temples as archakas, are attached to these Vaikhanasas. These Vaikhanasas officiate in famous temples in Tirupati, one of the most prominent of the well-known places of pilgrimage in India.

This sutram accepts the principle of Tattvatraya, i.e., the principle of the jīva, Īśvara and prakṛti, and lays down the principle of archanam of Śrī Mahavishnu Divyamangalavigraha coupled with Bhakti throughout life. This is clear from Lakshmi viśiṣṭādvaitabhashyam of Śrinivasamakhivedanta-deśika, author of Śrivaikhanasasutratatparyachintamani and other similar works.

Unlike the followers of other sutrams, the Vaikhanasas do not accept the principle of interdining, etc., but unlike these sutrajnas these Vaikhanasas teach each other alike whatever their customs and habits be, which are peculiar to different places.

These Vaikhanasas have not taptachakrankanam¹ unlike the other Vaishnavas who consider this as the essential mark, requisite for one to be called a Vaishnava.

Further, these Vaikhanasas do not worship in their houses the Alvars and Acharyas of the other Śrī Vaishnavites, nor do they recite their prabandhams at home and do not worship in

¹ See above, page xxvi

Mathadhipatis as acharyas. They do not worship the Mathadhipatis of either the Advaita or Dvaita schools of philosophy likewise. Thus they form a separate independant minority within the Vaishnava community, as the followers of their Acharya and Bhashyakara Srinivasa Dikshita.

The existence of Vaikhanasas, their mode of life and form of worship is spoken of at odd places in the Śrutis and old scripture as Mahabharatam and later dated kavyas as Kalidasa's Śakuntala, etc.

These Vaikhanasas are in large numbers in the Andhra districts of Kistna, Guntur and Godavari, but in Ganjam, Vizagapatam, Vellore, Cuduppah, Cochin, Bellary, Anantapuram and Kurnool districts they are few in number. In the Tamil districts of Tanjore, Trichinopoly, Chingleput and Chittoor districts they are fairly large in number, but small in the districts of Tinnevely, Ramnad, Salem, Coimbatore, North Arcot and South Arcot. They are sparingly found on the west coast in Cochin, Coorg and Malabar and also in Mysore. In the Nizam's dominions, in places close to Andhra-*raṣa* are found many Vaikhanasas. In Karuppur village in the Tanjore district there is a fairly large number of these Vaikhanasas. There are practically no Vaikhanasas in Northern India as far as is known.

There is evidence both oral and documentary of these people having officiated and officiating in big temples under the management of well-known persons and well-to-do people. But at present they mostly follow this profession alone. The reason for this is not quite clear. Perhaps it will be owing to their not being able to find time for their business, having once undertaken this profession, or they have thought themselves destined for this job alone. Yet most of the Vaikhanasas at present are only archakas."

So far the Paṇḍit, who finally draws my attention on the Mythic Journal of Bangalore, 1919, where an article is published by T. V. Seshagiri Aiyer of Madras: "a little-known Vaishnava sect". I regret, not to have been able to consult this Journal.

Of the sacred books belonging to the school of the Vaikhānasas now lay before us:

1. The Smārtasūtra with English translation and the Mantrasaṃhitā belonging to the same.

2. The Śrautasūtra (its Mantrasaṃhitā, unpublished, is only partly known).

These are the rites for man. On the books (*āgamas*), describing the rites of the God, which are said to be composed by Marīci, Bhṛgu, Atri and Kaśyapa, see my paper "On the sacred books of the Vaikhānasas, page 4.

Of these are now published.

1. The Ānandasāṃhitā by Marīci, in four parts (1924-25) edited in the collection Vaikhānasagranthamālā of Ākula-mannāḍu.

2. The Vimānārchanakalpa attributed to the same Sage, published in one Volume in the same series (1927).

3. The Prakīrṇādhikāra, one of the *āgamas* attributed to Bhṛgu, edited by M. Rāmakṛṣṇa Kavi at Madras (1929).

4. The Yajñādhikāra, attributed to Bhṛgu, edited by Raṅga-chārya as vol. 21 of the Vaikhānasagranthamālā (1931).

Of the Arcanākāṇḍa ascribed to Kaśyapa (I myself possess the text with commentary, a copy made at Madras) an edition is forthcoming, as I am informed by the often mentioned Paṇḍit. Meanwhile a commentary on this text, the Arcanānavanīta has been printed in the series Vaikhānasagranthamālā (1929). Of the other *āgamas* many seem to be lost, but complete Mss. of some of these exist. It is to be hoped that once also these may be made accessible.

K. *Tabular Concordance of the Vaikhānasaśrautasūtra with the corresponding Chapters of Āpastamba and Baudhāyana.*

In order not only to comprehend the text of the Vaikhānasaśrautasūtra, but also to test its originality, it may be useful to place at the side of each chapter of the Vaikhānasa-text the corresponding one of Āpastamba (Hiranyakeśin being for the greater part identical with Āpastamba) or Baudhāyana. The comparison of the scattered parts of the *yājñamāna* has been neglected, because this would bring in too many details.

PREFACE.

xxxiii

V.	Ā	V.	Ā
I. 1	(V. 3).	VI. 1, 2	II. 12.
I. 2, 3	(V. 4).	VI. 3	II. 13.
I. 4	(V. 4), V. 1.	VI. 4-6	II. 14-17a.
I. 5	V. 4, 5.	VI. 7, 8	II. 17b-19.
I. 6	V. 5-8.	VI. 9	II. 19, 20a.
I. 7	V. 1-3; 8.	VI. 10	II. 20b, 21.
I. 8	V. 8, 9.	VI. 11, 12	III. 1, 2.
I. 9	V. 9, 10.	VII. 1	III. 19b, 20a.
I. 10	V. 10.	VII. 2, 3	III. 3, 4.
I. 11	V. 11.	VII. 4, 5	III. 5, 6a.
I. 12, 13	V. 12-16.	VII. 6	III. 6b-7a.
I. 14, 15	V. 17-20.	VII. 7	III. 7b.
I. 16	V. 25, 21.	VII. 8, 9	III. 8-10a.
I. 17	V. 22-24.	VII. 10, 11	III. 10b-13a.
I. 18	V. 25.	VII. 12	III. 13b-14.
I. 19	V. 26, 27.	VIII. 1, 2	VI. 29-30.
I. 20	V. 28, 29.	VIII. 3	VIII. 1.
II. 1	VI. 1, 2.	VIII. 4-6	VIII. 2; VII. 12-13.
II. 2	VI. 3-5.	VIII. 7	VIII. 3.
II. 3	VI. 5, 8, 15.	VIII. 8	VIII. 4.
II. 4	VI. 8, 10.	VIII. 9-11	VIII. 5, 6a.
II. 5	VI. 10, 11.	VIII. 12, 13	VIII. 6b, 7a.
II. 6	VI. 12, 13.	VIII. 14	VIII. 7b, 9.
II. 7, 8	VI. 16-19.	IX. 1, 2	VIII. 10, 11a.
II. 9	VI. 15.	IX. 3	VIII. 11b, 12.
II. 10	VI. 24-26.	IX. 4, 5	VIII. 13, 14a.
II. 11	VI. 28.	IX. 6, 7	VIII. 14b, 15a.
III. 1, 2	IV. 1; I. 1.	IX. 8, 9	VIII. 15b.
III. 3, 4	I. 1-5.	IX. 10a.	VIII. 16.
III. 5	I. 6.	IX. 10b, 11	VIII. 17, 18.
III. 6-9	I. 11-14.	IX. 12	VIII. 19, 20.
IV. 1	I. 15.	X. 1	VII. 1, 2a.
IV. 2	III. 18; I. 18a.	X. 2, 3	VII. 2b-4.
IV. 3	I. 16b.	X. 4-6	VII. 5-7.
IV. 4-6	I. 17-19.	X. 7, 8	VII. 8-10a.
IV. 7	I. 20.	X. 9, 10	VII. 10b-14a.
IV. 8-10	I. 21-25.	X. 11-13	VII. 14b-17a.
IV. 11, 12	II. 1, 2a.	X. 14	VII. 17b-18.
V. 1-3	II. 2b, 3.	X. 15	VII. 19-21a.
V. 4	II. 7.	X. 16-18	VII. 21b-24a.
V. 5	II. 8.	X. 19	VII. 24b, 25.
V. 6-8	II. 9-11a.	X. 20	VII. 25, 26.
V. 9	II. 11b.	X. 21	VII. 27a.

V.	Ā	V.	Ā.
X. 22	VII. 27b, 28.	XIV. 10, 11	XI. 9b, 10.
XI. 1, 2	XIX. 4, 1.	XIV. 12, 13	XI. 14, 15a.
XI. 3	XIX. 2, 3.	XIV. 14	XI. 16.
XI. 4, 5	XIX. 3.	XIV. 15	XI. 17a.
XI. 6	XIX. 4.	XIV. 16	XI. 17b, 18a.
XI. 7-11	—	XIV. 17	XI. 18b-20a.
XII. 1, 2	X. 1.	XIV. 18	XI. 20b.
XII. 3	X. 2, 3a.	XIV. 19, 20	XI. 21.
XII. 4	X. 3b, 20.	XV. 1, 2	XII. 1, 2a.
XII. 5, 6	X. 4-6a.	XV. 3	XII. 2b, 3.
XII. 7	X. 6b-8a.	XV. 4-6	XII. 4, 5a.
XII. 8, 9	X. 8b-10.	XV. 7	XII. 5b, 6a.
XII. 10-12	X. 11b-17.	XV. 8	XII. 6b, 7a.
XII. 13	X. 17.	XV. 9-11	XII. 8-10a.
XII. 14	X. 18.	XV. 12	XII. 10b-11.
XII. 15	X. 20b.	XV. 13	XII. 12a.
XII. 16	X. 21, 22.	XV. 14	XII. 12b, 13.
XII. 17	X. 23, 24.	XV. 15, 16	XII. 14, 15.
XII. 18, 19	X. 24-28.	XV. 18, 19	XII. 16, 17a.
XII. 20, 21	X. 29a.	XV. 20-23	XII. 17b-20a.
XII. 22, 23	X. 30-XI. 1.	XV. 24, 25	XII. 20b, 20c.
XII. 24	XI. 2a.	XV. 26-27	XII. 20d, 21.
XIII. 1	XV. 1	XV. 28, 29	XII. 22, 23a.
XIII. 2-4	XV. 2, 3a.	XV. 30	XII. 23b, 24a.
XIII. 5	XV. 3b, 4a.	XV. 31, 32	XII. 24b, 25a.
XIII. 6	XV. 4b.	XV. 33	XII. 25b, 26a.
XIII. 7	XV. 5, 6.	XV. 34	XII. 26b, 27a.
XIII. 8, 9	XV. 7.	XV. 35, 36.	XII. 27b, 28a.
XIII. 10	XV. 8.	XV. 37, 38	XII. 28a-29.
XIII. 11	XV. 9.	XVI. 1, 2	XIII. 1, 2.
XIII. 12	XV. 10.	XVI. 3	XIII. 3.
XIII. 13	XV. 11a.	XVI. 4, 5	XIII. 4.
XIII. 14	XV. 11b, 12a.	XVI. 6-8	XIII. 5-8a.
XIII. 15	XV. 12b, 13.	XVI. 9, 10	XIII. 8b, 9a.
XIII. 16	XV. 11.	XVI. 11	XIII. 9b.
XIII. 17	XV. 15, 16a.	XVI. 12, 13	XIII. 10-12a.
XIII. 18	XV. 16b.	XVI. 14, 15	XIII. 12b, 13a.
XIV. 1-3	XI. 2b-4.	XVI. 16, 17	XIII. 13b, 14.
XIV. 4	XI. 5a.	XVI. 18, 19	XIII. 15.
XIV. 5	XI. 6, 7a.	XVI. 20	XIII. 16, 17a.
XIV. 6	XI. 7b-9a.	XVI. 21	XIII. 17b.
XIV. 7, 8	XI. 11-13.	XVI. 22	XIII. 18.
XIV. 9	XI. 13.	XVI. 23	XIII. 19.

PREFACE.

XXXV

V.	A	V.	A.
XVI. 24-27	XIII. 20-24a.	XX. 9	IX. 4, 5.
XVI. 28	XIII. 24b, 25.	XX. 10	IX. 5.
XVII. 1, 2	XIV. 1, 2.	XX. 11	IX. 6.
XVII. 3, 4	XIV. 3.	XX. 12	IX. 6, 7a.
XVII. 5	XIV. 4.	XX. 13	IX. 7b, 8a.
XVII. 6	XIV. 8.	XX. 14	IX. 8b.
XVII. 7, 8	XVIII. 1.	XX. 15	IX. 8c.
XVII. 9, 10	XVIII. 2.	XX. 16	IX. 9, 10a.
XVII. 11	XVIII. 3.	XX. 17-19	IX. 10b.
XVII. 12, 13	XVIII. 4.	XX. 20-22	IX. 10c, 11.
XVII. 14-16	XVIII. 5, 6.	XX. 23	H ^r . pi. sū.
XVII. 17, 18	XVIII. 7.	XX. 24	IX. 12.
XVIII. 1	XVI. 1-5a.	XX. 25, 26	IX. 15, 12, 13.
XVIII. 2, 3	XVI. 6b, 7a.	XX. 27	IX. 13.
XVIII. 4	XVI. 6b, 7a.	XX. 28	XIV. 32, IX. 13.
XVIII. 5	XVI. 7b.	XX. 29	IX. 4, Baudh.
XVIII. 6	XVI. 8.		XXVII. 3.
XVIII. 7	XVI. 9, 10a.	XX. 30	B. XVII. 6.
XVIII. 8	XVI. 10b.	XX. 31	B. XVII. 7.
XVIII. 9-11	XVI. 11-13a.	XX. 32	IX. 14, 15.
XVIII. 12	XVI. 13b-15a.	XX. 33-34	IX. 17, 18; B.
XVIII. 13	XVI. 15b.		XXVIII. 1.
XVIII. 14, 15	XVI. 16-18a.		XXVI. 7, 6.
XVIII. 16	XVI. 18b-21.	XX. 36	IX. 18, 17.
XVIII. 17	XVI. 22-25a.	XX. 37, 38	IX. 18, 19.
XVIII. 18	XVI. 25b, 26a.	XXI. 1	XIV. 29; X. 5; B
XVIII. 19	XVI. 26b-28a.		XXVIII. 9.
XVIII. 20	XVI. 28b-32a.	XXI. 2	X. 13, 14.
XVIII. 21	XVI. 32b-34.	XXI. 3	B. XXIX. 3, 4.
XIX. 1	XVI. 35.	XXI. 4	B. XXIX. 4; A.
XIX. 2	XVII. 1a.		XIV. 18.
XIX. 3	XVII. 1b, 2a.	XXI. 5, 6a.	XIV. 19.
XIX. 4	XVII. 2a-4a.	XXI. 6b-9	XIV. 20.
XIX. 5	XVII. 4b-8.	XXI. 10, 11	XIV. 23-25.
XIX. 6	XVII. 9, 22.	XXI. 12	XIV. 24; B.
XIX. 7	XVII. 23.		XXIX. 1, 2.
XIX. 8	XVII. 24.	XXI. 13	XIV. 26.
XX. 1.	(IX. 1).	XXI. 14	XIV. 27.
XX. 2	IX. 1a.	XXI. 15	XIV. 28.
XX. 3, 4	IX. 1b, 2a.	XXI. 16	XIV. 29, 30.
XX. 5, 6	IX. 2b, 3a.	XXI. 17	XIV. 30, 34, 33; B.
XX. 7	IX. 3b.		XXIX. 6.
XX. 8	IX. 3c.	XXI. 18	XIV. 33; B.
			XXIX. 6.

L. Acknowledgment of thanks.

At the end of this Preface I have to acknowledge my heartiest thanks, for putting manuscript material at my disposition, to the Anglo-dāyānand College at Lahore, to the Librarian of the University of Lahore, to the Director of the Adyar Library at Madras, but above all to Paṇḍit Pārthasārathi Iyengar of Ākulamannāḍu, who most kindly and disinterestedly allowed me the use of his valuable manuscripts.

W. CALAND.

वैखानसश्रौतसूत्रम् ।

अथान्याधेयं व्याख्यास्यामो^१ ब्राह्मणो वसन्ते राजन्यो ग्रीष्मे
 वैश्यः शरदि रथकारो वर्षासु^२ सर्वे शिशिर इत्येके^३ रोहिणी-
 कृत्तिकाश्रुगणिरः पुनर्वसूत्तरानूराधाश्रवणहस्तविशाखास्वेकस्मि-
 न्नक्षत्रे^४ ऽमावास्यायां पौर्णमास्यां वादधीत^५ कृत्तिकाश्रुगि-
 ५ मादधीतेति ब्राह्मणोक्तानि^६ काम्यानि नक्षत्राणि यथा-
 कामं^७ यत्रैतानि त्रीणि संभवन्त्युत्तुर्नक्षत्रं पर्व तद्भद्रं^८ विप्रति-
 षेधे तु नक्षत्रमृत्युश्च बलीयः^९ सोमेन यज्यमाण आदधीत
 नर्तुं न नक्षत्रं सूक्ष्मेद्यथोपपादं^{१०} शमीगर्भमश्वत्थं^{११} यद्यशमी-
 गर्भं शुक्राङ्कुरमशनिवाय्वनुपहतमग्न्यदग्धं बह्वक्ष्यनावासमशुष्क-
 १० मश्रीर्णमन्यजात्यनुपहतं^{१२} गत्वा वैश्वानरसूक्तेन^{१३} प्रदक्षिणं कृत्वा
 प्रणमेत्^{१४} तेनैव^{१५} प्राचीमुदीचीं वा शाख प्रागादि, प्रदक्षिणं
 क्सेदयित्वा प्रागग्यमुदगग्यं वा निपातयेत्^{१६} पतितोत्तरमधरं

१ ० विशाखेचे. HR.

२ See TBr. I. 1. 2.

३ सूक्ष्मेत् AMLTV and Vyākhyā (one copy). सूक्ष्मे GB and Vyākhyā (another copy).

४ Thus AMLTV, बह्वक्ष्यनावास. H. : G. incompl. ; to the accusative वृत्तम् is to be supplied.

५ Vaikh. Saṃhitā II. 10 : see note 15 on the English translation of the Smārtasūtra I. 21.

६ This means : "repeating the same sūkta."

मूलमयं च यथा ज्ञेयं तथाङ्गयित्वा शाखापत्राणि प्रहापयति ।
 तां द्विधा च्छेदयित्वाधोभागेनाधरामरणिं^१ त्वक्ष्पाश्वोर्ध्वभागां
 विगतत्वचं विशोषितां चतुर्विंशत्यङ्गुलायतामष्टाङ्गुलिविस्तारां^२
 चतुरङ्गुलोज्जतां तथोत्तरभागेनोत्तरामरणिं^३ च गायत्र्या
 करोति । तत्र^४ प्रथमानि यानि चत्वार्यङ्गुलानि शिरश्चतुः^५
 श्रोत्रमास्यं च^६ द्वितीयानि यानि^७ ग्रीवा वक्षो हृदयं^८
 स्तनस्तृतीयान्युदरप्रभृतीनि^९ चतुर्थानि श्रोणी^{१०} पञ्चमान्यूरू^{११}
 षष्ठानि जङ्घे^{१२} पादावित्येक^{१३} एवमरणी सर्वैरङ्गैः संपूर्णं
 भवतो^{१४} यच्छीर्ष्णि मन्यति शीर्षक्तिमान्यजमानो भवति ।
 यद्वीवायां वेपनो ऽयं निर्मन्येद्यदुदरे ऽनारब्धो^{१५} ऽस्य यज्ञो^{१६}
 भवत्यूरू रचसां योनिर्जङ्घे पादौ पिशाचानां श्रोणी देवानां
 योनिस्तस्माच्छ्रोण्यामेव प्रथमं मन्येन्मूलादष्टाङ्गुलं परित्यज्याग्राच्च

१ भेदयित्वा instead of च्छेद० AHLGB.—अरणीं AHG.

२ Read अष्टाङ्गुलवि० ? thus LB.

३ अरणीं again AHG.

४ With the foll. passage cp. the Kāthaka Agnyādheya-brāhmaṇa published in Versl. en Meded. der Kon. Akad. v. Wetensch. te Amsterdam, Afd. Lett. 5e Reeks. 4e deel. page 482. This brāhmaṇa must be the source of our passage.

५ Om. in L and added by second hand in B.

६ वक्षोहृदयस्तनं LTV ; ०स्तनास् GRB.

७ एवमरणी....संपूर्णे भवतो AHRB; G अरणी....संपूर्णे, the rest is broken off; with this reading agrees the quotation from our text in the Comm. on Hir. śrs., page 286: एवमरणि..संपूर्णे भवति TV.—एवमरणिः....संपूर्णा भवति ML and the Kāth. brāhmaṇa cited above.

८ Thus AHR and the citation in the Vaijayanti: नारभो T नारंभोऽयः स यज्ञो M; नारंभोस्तयज्ञो L; G omits the two words यदुदरे.

वैखानससूत्रे १२, १-२ (०श्रौतसूत्रे १, १-२)

३

द्वादशाङ्गुलं पार्श्वतस्त्रीणि^१ त्रीण्यङ्गुलानि प्रथममन्यन्^२ । एवं
प्रजननं कुर्वीतेत्तरारणेरष्टाङ्गुल्युक्तिनाहं यथायोगपरिणाहं
प्रमन्यं हित्वा^३ मन्यमूले संघत्ते^४ । तेन सहितः षड्विंशत्य-
ङ्गुलायतो मन्यो भवति^५ । तथा क्षिद्रमित्युक्तानां^६ प्राक्शिरा
५ अरणिस्तथा वेदिः^७ ॥ १ ॥

गृहे सौम्ये पश्चिमपूर्वायतां तथानुवंशां^८ पूर्वदक्षिणयोर्दार-
युतामग्निशालां^९ कल्पयत्यस्थिरोमकेशाङ्गारतुषकाष्ठाभ्रलोष्ट-
पिपीलिकादीन्वर्जयित्वा^{१०} मृदा शुद्धया^{११} पश्चिमे भूरिति
गार्हपत्यायतनं रज्ज्वाष्टादशाङ्गुल्या वृत्तं भ्रामयित्वाष्टाङ्गु-
१० लोन्नतं स्थण्डिलं कृत्वा परितस्तुरङ्गुलिविस्तारं हित्वा^{१२} मध्ये
षडङ्गुलं निम्नं खनति^{१३} शिष्टं तदूर्ध्वमेखलां^{१४} स्यात्तत्परिगतां
चतुरङ्गुलिविस्तारोन्नतामधोमेखलां करोति^{१५} तस्मात्प्राच्यामष्ट-

१ MV om. त्रीणि.

२ प्रथमे मन्यने H ; प्रथमं मन्यनं AV.

३ ०ङ्गुलं युक्तानाहं यथायोगपरिणाहं प्रथमं मन्यं भित्त्वा M ; ०ङ्गुलं युक्तानाहं प्रथमं
हित्वा ALG ; ०ङ्गुलं युक्ति यथायोगपरिणाहं प्रमन्यं भित्त्वा H ; ०ङ्गुलपरिणाहं प्रमन्यं
चीर्त्वा cit. in the Vaijayanti ; ०ङ्गुलं युक्तानाहं प्रथमं भेदयित्वा T ; ०ङ्गुलं
युक्तानाहं प्रथमं भित्त्वा V ; ०ङ्गुलं युक्तिनाहं यथायोगपरिणाहं प्रथममन्यं हित्वा B.
The reconstruction of the original reading is highly difficult !

४ ०मित्युक्तानां MTLAG ; ०मित्युक्तानां HB ; ०मित्युक्तं cit. in the Vaij.

५ तथानुवंशां पूर्व० AG ; तथानुवंशां TV ; तथानुवंशं B ; तथानुवं प्राचीन-
प्रवर्णं प्रकल्प्य H ; तथानुसतविशालां ML.

६ द्वारयुगां citation in the Vaij. ; मन्तीं शालां citation in Vaij. ;
शालां H.

७ कल्पयति AMBLG ; कल्पयित्वा ०VT and citation in Vaij. ;
प्रकल्प्य H and Vyākhyā.

८ Thus LAG ; भित्त्वा HB ; वर्जयित्वा M ; कृत्वा V.

९ ०र्ध्वमेखला MLBV ; ०र्ध्वमेखला GAT.

पदप्रक्रमे^१ ब्राह्मणस्यैकादशप्रक्रमे चत्रियस्य द्वादशप्रक्रमे वैश्य-
 स्थापि सुवरित्याहवनीयाग्न्यायतनं चतुरश्रं चतुर्दिक्षु द्वात्रिंश-
 दङ्गुल्यायतमष्टाङ्गुलोन्नतं स्थण्डिलं प्रकल्प्य पूर्ववत्परितो हित्वा
 मेखलामूर्ध्ना^२ मध्ये^३ निम्नमधोमेखलां^४ करोति^५ । द्वयोर्मध्ये
 वेदिरसीत्युक्ता गार्हपत्याहवनीयसंबन्धां दक्षिणोत्तरयोश्चतु-
 रङ्गुलिविस्तारोन्नतां तदन्तरे षोडशाङ्गुलिविस्तारां^६ वेदिं
 कुरुते^७ ॥ २ ॥

वेद्यां^८ दक्षिणस्यां^९ पश्चिमे भागे भुव इत्यन्वाहार्यपचनं
 पञ्चविंशत्यङ्गुल्या^{१०} वृत्तं भ्रामयित्वा दक्षिणार्धे ऽर्धचन्द्राकारं
 स्थण्डिलं पूर्ववत्तस्योन्नतं मध्यनिम्नमूर्ध्नाधरा मेखला^{११} च^{१२} ।
 वेद्युत्तरं^{१३} त्रिधा कृत्वा पूर्वभागोत्तरं^{१४} प्रक्रमे^{१५} वेद्युन्नतमुत्करं कुर्या-
 दाहवनीयात्प्राच्यां जन इति सभ्याग्न्यायतनं द्वादशाङ्गुलोन्नत-
 माहवनीयवच्चतुरश्रं स्थण्डिलं परितस्तथैव हित्वा द्वादशाङ्गुलं^{१६}
 मध्यनिम्नं चतुरङ्गुलिविस्तारोन्नतास्तिष्ठो^{१७} मेखलाः पञ्चाङ्गुलि-

१ तत्प्राच्याम् instead of तस्मात्प्रा० (see below) LTV; अष्टपदप्रक्रमे all exc. H which has the usual अष्टप्रक्रमे.

२ मध्ये निम्नं GH; मध्यनि० ARTBLV.

३ विस्तारोन्नतां MB only.

४ वेद्या दक्षिणस्याः G; वेद्या दक्षिणस्यां AV.

५ Understand: रज्ज्वा.

६ मेखले G; मेखला पूर्वा च RH.

७ Thus all the Mss.; वेद्यन्तरं the Vyākhyā.

८ ०त्तरे प्रक्रमे HAGRB; ०त्तरं प्रक्रमे T; ०पूर्वभागान्तरे प्रक्रमे a citation in the Vaijayanti.

९ दशाङ्गुलं AHRGT; द्वादशाङ्गुलं MLBV and the Vyākhyā.

१० चतुरङ्गुलं H only.

वैखानससूत्रे १२, ३-४ (०श्रौतसूत्रे १, १-४)

५

विस्तारा मध्यमा^१ मेखला^१ । तत्राच्यां मह इत्यावसथा-
ग्न्यायतनं त्रिकोणं पश्चिमदक्षिणोत्तरेषु पञ्चचत्वारिंशदङ्गुलायतं
स्थण्डिलं तस्योन्नतं मध्यनिम्नं द्वे मेखले च^२ पूर्ववदावसथं चतु-
रश्रमित्येके । सर्वेषां याज्ञिकानां यजमानस्याध्यर्षीर्वा दक्षिण-
५ हस्तस्य मध्यमाङ्गुलेर्मध्यमपर्वणा मानमाचरति । ॥ ३ ॥

युक्तः श्रद्धान्वितो^३ विप्रैरनुज्ञातः केशान् रोमनखानि च
वापयित्वा विधिना स्नात^४ दूषे त्वोर्जे त्वेत्यादि स्वाध्याय-
मधौयीत शतं प्राणायामांश्च^५ कृत्वा^६ ध्यायन्नारायणमुपोष्य
सपत्नीको घृतमिश्रं हविष्यं चोरेण प्राश्नात्युत्तमतमाचरन्पाव-
१० नार्थममात्यहोमान् कूष्माण्डहोमांश्च^७ जुहुयादह्न्युपवसथे सर्व-
कामार्थमग्नीनाधास्य इत्युक्ता यजमानः केशश्शत्रुरोमाणि वपते^८ ।
न वपते^८ इत्येके । ततो ऽभ्युदयश्राद्धं कुर्वीत । दैविकवत्सर्वं ।
द्वौ विश्वेदेवौ चतुरः पितृन् वृणीते । नान्दीमुखाः पितरः
सानुगाः प्रियन्तामित्याराध्यार्घ्यं ददाति । दूर्वाचतयुक्तमुदकुम्भं^९
१५ निधाय पूर्ववदैविकं पैतृकं च ऊत्वा तदानीमुदकुम्भाद्भिर्यामु

१ मध्यमा मेखला AHRB ; मध्यमे० GMLTV, Vyākhyā.

२ च om. G only.

३ BG ins. यजमानो.

४ स्नात्वा TML ; स्नात AHGRB and a citation in the Vaijayanti (page 285).

५ ०यामं च AGHRB.

६ कुर्यात् AHGRB.

७ कूष्माण्डं च AHGRB.

८ Thus GB ; वपते नपचपत H ; वापयेत् न वापयत M ; वापयते न वापयत LTV ; वापते न वापयति इ० A ; न वपत R.

९ ०चतोदकुम्भं TMLV ; ०चतयुक्तोदकुम्भं AHBGR ; the Vyākhyā as given in the text.

६

वैखानससूत्रे १२, ४-५ (०श्रौतसूत्रे १, ४-५)

गन्धा रसा उति^१ यजमानो ऽभिषिच्य पुण्याहं वाचयति^१
 स्वस्ति नो मिमौतां कृणुष्व पाजः स्वस्तिदा विशस्यतिरिति^२
 प्रतिसरं^३ वद्धा तस्मिन्दिने^४ ब्राह्मणानुक्तलक्षणावृत्तिजो वृत्ता
 संपूज्य मधुपर्कं ददाति^५ यजमानः पत्नी च नवैर्वस्त्रोत्तरीय-
 पुष्पाद्यैरलंकृतौ भवतो^५ ऽध्वर्युर्यो अश्वत्थः शमीगर्भ इत्यरणौ^५
 उद्धृत्याश्वत्याद्वयवाहादिति संभरत्यायुर्मयि धत्तामिति संभृते^६
 अभिमन्त्रयते^६ ऽधिवृत्तसूर्य औपासनाद्दीप्ताञ्चकलान्यजमान
 आयुषे वो गृह्णामीति पञ्चभिः शरावे गृह्णत्यायुर्मांसाविश्रुति
 गृहीत्वा तान्युपोत्तिष्ठति^७ ॥ ४ ॥

अपरेण गार्हपत्यं पालाश्या ग्राम्या^८ वा शाखयापेत^{१०}
 वीतेति त्रिवीधौस्त्यपक्रममुदगन्तं^९ मार्जयित्वोद्धन्यमानमित्यु-
 द्यत्य^{१०} शं नो देवीरित्यवोच्य तमग्निं ब्राह्मौदनिकमादधाति^१

१ For the mantra see note 26 on the translation of Vaikh. smārtasūtra I. 3.

२ For the mantras see note 21 on the translation of Vaikh. smārtas. II. 2.

३ Thus AHRG and Vyākhyā; प्रतिसरां TVML.

४ Thus MLTV; तदिने HGB; तदस्मिन्दिने A.

५ Thus BG; अत्यरणौ उ० A, अत्यरणौमु० THMLV, cp. Hir. śrs. III. 2.

६ Thus TLAV, cp. again Hir.; संभृतौभिमन्त्र० M; संभृतामभि० HB; संभृतावभि० GR.

७ Thus the Vyākhyā; उत्तिष्ठते MLAGTRBV.

८ Thus AG and Vyākhyā; ग्राम्या the other Mss.

९ Cp. the Smārtasūtra V. 2 : 71. 9 and for वीधौ note 15 on the translation; the Mss. exc. LR read 'विधी'; G broken off; स्मिरपक्रममु० B; स्मृपक्रम० VML.

१० Thus A and Vyākhyā; उद्धृत्य the other Mss.

वैखानससूत्रे १२, ५-६ (०श्रौतसूत्रे १, ५-६)

७

निर्मन्थमम्बरौषमुत्तपनीयं वेत्येके^१ यद्यौपासनं न^२ शिष्यते
 सायमत्र जुहुयान्निशायामपरेण ब्राह्मौदनिकं लोहितमानडुहं
 चर्म प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तीर्य तस्मिंश्चतुःशरावं ब्रह्मौदनं
 निर्वपत्याकृत्यै त्वा कामाय लेति निरूपानभिमृश्याद्भिः प्रोक्ष्य
 ५ चर्मण्युलूखलं निधाय निरूपानोप्यावहन्ति^३ शूर्पेण तुषान्विविच्य
 प्रजा स्थालीमिति^४ स्थालीं संशोध्य तस्यां ब्रह्मणे जुष्टं
 निर्वपामीति चतुःशरावैश्चतुर्धा तण्डुलानावपति^५ न निर्णेनेक्ति
 नान्ववसावयति^६ पयसि अयति^७ चतुर्षु वा पात्रेषु अयित्वा-
 भिघार्योदगुद्वास्य दद्यां ब्रह्मौदनादुद्धृत्य प्रभूतेन सर्पिषोपसिच्य
 १० प्र वेधसे कवये मेधायेति जुहोत्युपतिष्ठते वा^८ ॥ ५ ॥

तं चतुर्धा व्युद्धृत्य^९ प्रभूतेन सर्पिषोपसिच्य चत्विग्भ्यो
 ददाति^{१०} ते प्राश्याचम्य^{११} राद्धस्ते ब्रह्मौदन इति प्रशंसन्ति^{१२}
 तेभ्यो वत्सतरं ददाति^{१३} स्थाल्यामाज्यशेषमानयति^{१४} तस्मिन्नाद्राः
 सपलाशाः प्रादेशमात्रीर्लक्ष्ण्यश्चत्यस्य तिस्रः समिधो ऽभ्यज्य
 १५ चित्रियादश्चत्यादित्यभिमन्व्य समिधाम्निं दुवस्यतोप ताम्रे
 हविष्मतीस्तं त्वा समिद्धिरङ्गिर इति तिसृभिर्गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य
 ब्राह्मौदनिके ऽग्नावादधाति समिध्यमानः प्रथमो नु धर्म इति
 त्रिष्टुग्भौ राजन्यस्य त्वामग्ने समिधानं यविष्ठेति जगतीभि-

१ Only H om. न, but cp. Āp. V. 7. 8.

२ See note 13 on the translation of Vaikh. smārtasūtra III. 5.

३ Thus (and cp. Hir. III. 3) RG and the Vyākhyā; ०भुद्धृत्य M; ०र्धा उद्धृत्य H; ०र्धाभुद्धृत्य LTV; ०र्धादुद्धृत्य A.

४ आचम्य om. GTB.

८

वैखानससूत्रे १२, ६-७ (०श्रौतसूत्रे १, ६-७)

वैश्वस्यात्र मिथुनावसिक्तेतसौ गावौ ददात्येतमग्निमितो
 धारयन्त्येकाहं द्वाहं त्र्यहं चतुरहं द्वादशाहमृतं संवत्सरं वानुगत
 एतस्मिन्नग्नौ प्रयाणे यजमानस्य च पुनरेवं विहितं ब्रह्मौदनं^१
 ब्राह्मौदनिको^२ यजमानो व्रतं चरति^३ न स्त्रियमुपैति न
 मांसमश्नाति नास्य गृहादग्निं हरन्ति^४ नान्यतश्चाहरन्ति^५
 यदि संवत्सरे नाधातुं शक्नुयात्पुनरेवं ब्रह्मौदनं विहितं^६ श्व
 आधास्यमानश्च^७ ब्रह्मौदनं पचत्यध्वर्युश्चैतां रात्रिमेतद्व्रतं चरति^८
 प्रजा अग्ने संवासयेत्युत्तरेण गार्हपत्यायतनं कल्माषमजं संयच्छे-
 च्छक्लैरग्निमिन्धान इति शक्लैस्तां रात्रिं विनिद्रो यजमानो
 ऽग्निमिन्द्वे^९ ॥ ६ ॥

१०

वेद्यां संभृतान्संभारान् संगृह्णाति^१ वैश्वानरस्य रूपमिति
 सिक्ता यदिदं दिवो यदद इत्यूषान् ऊतीः कुर्वाण इत्या-
 रवृद्धतम्^२ ऊर्जं पृथिव्या इति वल्मीकवपां प्रजापतिसृष्टाना-
 मिति सूदं यस्य रूपमिति वराहोद्धतं^३ याभिरदृष्टहदिति
 शर्करास्य^४ सप्तैतान्यार्थिवाञ्कुङ्कान्प्रत्येकं कुडुवं^५ शरावे पृथगेव^६
 गृहीत्वाश्वो रूपं कृत्वेत्याश्वत्थं प्रादेशमात्रं सपत्रायमूर्जः पृथिव्या
 अश्रुत्यितो ऽसौत्यौदुम्बरं गायत्र्या द्वियमाणस्य देवानां ब्रह्म-

१ Thus GAB; ०निका TVML; ०निके H.

२ हरन्ति AHGVBT; हरन्ति ML.

३ Thus all exc. M, which has ०मानस्य; cp. Āp. V. 7. 15.

४ Emended; ०ग्निमिधेत् AHGTRV; ०ग्निमन्येत् ML; ०मिन्ने B.

५ Thus AGLV; ०द्धतम् BMT; H corrupt.

६ ०द्धतं again BMT.

७ ? कुडुपं LVTM and Vyākhyā (one copy); कुडुवं H; कुडुवं AG and Vyākhyā (another copy); B worthless.

वादमिति दाभ्यां पालाशं यथा ते सृष्टस्याग्नेरिति श्रमो यत्ते
 सृष्ट्येति वैकङ्कतं यत्ते तान्त्येत्यग्निहृतं यत्पर्यपश्यदिति
 पुष्करपर्णं या ते अग्ने ओजस्विनी तनूरिति मुञ्चकुलाय-
 मित्यष्टौ^१ वानस्पत्यान्पूर्वमसंशुष्कान्^२ क्रिमिलेपवर्जानेकैकं पञ्च-
 ५ दश गृहीतान्सर्वान्यथालाभं वाग्ने रेतश्चन्द्रमिति^३ रजतं हिर-
 ण्येन सह संगृह्णाति^४ यो अश्चत्यः श्रमीगर्भं इत्यत्रैके^५ ऽरणी^६
 च संभरन्ति^७ यं त्वा समभरं जातवेद इति यजमानः सर्वा-
 न्संभारान्युनः संगृह्णात्युपयुषं सर्वाधानिनो^८ ब्राह्मोदनिके ऽग्नौ
 प्रातरौपासनहोम इत्येके^९ जातवेदो भुवनस्य रेतो ऽयं ते
 १० योनिर्च्छलित्य इति दाभ्यामस्मिन्नग्रावरणी निष्ठतति^{१०} ॥ ७ ॥

मयि गृह्णामि यो नो अग्निरिति दाभ्यामात्मन्यग्निं गृहीत्वा
 दोह्या च त इत्यरणी यजमानाय प्रयच्छति^१ मही विश्वनी-
 त्यरणी^२ प्रदीयमाने यजमानः प्रतीचत^३ आरोहतं दशतमिति
 प्रतिगृह्य च्छलियवती स्यो अग्निरेतसावित्यभिमन्त्य मयि
 १५ गृह्णामि यो नो अग्निरिति दाभ्यामात्मन्यग्निं गृह्णातीदमह-
 मनुतात्सत्यमुपैमीति वाचं यच्छत्यग्नी रचांसि सेधतीत्यध्वर्यु-

१ अष्टौ om. ATVL.

२ पूर्वमसंशुष्कान् BM; पूर्वमसंशुष्कान् H; पूर्वमसंशुष्कान् LGTV;
 पूर्वमसंशुष्कान् A.

३ वा ins. HB.

४ Thus GB; इति त्रैके ऽरणी H; इत्येके। ऽरणिं ML; इत्येके ऽरणीं
 AV. (Vyākhyā: अत्रैके यो अश्चत्य इत्यरणिं च संभरति). All the Mss. exc.
 A संभरति.

५ Thus LTV; सर्वाधायिनो M; सर्वाधानौ H; सर्वधानिनो A; सर्वा-
 धायिनो GB.

६ विश्वनी ६० MLTV; -विश्वनीरि० HAG.

१० वैखानससूत्रे १२, ८-९ (० श्रौतसूत्रे १, ८-९)

ब्राह्मौदनिकमभिमन्त्र्य तमनुगमयति^१ यजमानः पञ्चधाग्नौ-
न्यक्रामदिति पञ्चधाग्नौ संकल्पयेदिदं^२ विष्णुरिति त्रिधा^३
वारं^४ गार्हपत्यान्वाहार्यपचनाहवनीयसम्भावसंस्थानामायत-
नानि शुन्धध्वमिति गोमयेनोपलिष्यापेत वीतेति पूर्ववत्संमृज्य
रजोहणमेतो^५ चिद्रमित्यवोचति^६ शं नो देवीरित्येके^७ मयि
देवा इत्यादिभिश्चतुर्दिशं दर्भान्संन्यस्योद्धन्यमानमिति सौवर्णेन
राजतेन^८ वा नवधा खनेत्^९ ब्रह्म जज्ञानं पूतं ह्यतन इति^{१०}
द्वाभ्यां प्रादेशसंमिताः प्रागन्तास्तिस्त्रस्तथोत्तरान्ताश्च^{११} लेखा^{१२}
उल्लिख्य^{१३} सावित्यावोच्य शं नो देवीरिति संभारान्प्रोक्ष्याय-
तनेषु हिरण्यं निधायोदयं तमस उदृत्यं चित्रमिति पृथक्पृथक्^{१४}
स्थण्डिले जुहोति^{१५} ॥ ८ ॥

सिकतार्धं दिधार्धं कृतार्धं गार्हपत्यायतने निवपत्यर्धं दक्षि-
णाग्नेरितरार्धं^{१६} त्रिधा कृत्वा पूर्वव्यायतनेषु^{१७} सम्भावसंस्थयोरना-
रम्भे सर्वमाहवनीय^{१८} एवं कृत्वेतरान्यार्थिवान्निवपत्यग्नेर्भस्मासीति

१ Thus HLABV and the Vyākhyā; विकल्प० M; कल्पये० G.

२ त्रिविधा वा M; विधाया H; त्रिधा वा GTBVL; त्रिधा A.

३ यतो चि० the Vyākhyā, cp. the Calc. ed. of Vaikh. smārta-sūtra note 1 on page 10. (रजोहणयतो L).

४ Thus GMATB; रज० H and Vyākhyā; राजि० L.

५ Thus AMVTBLG; पूतं ह्यतन इति H; पूत ह्यतनेन इति the Vyākhyā; cp. Smārtasūtra, I. 9: 10. 4, and note on the Translation.

६ प्रागन्तास् TGV and the Vyākhyā (both copies); प्रागन्तास् B; प्रागयास् the other Mss.

७ लेखा उल्लिख्य H and Vyākhyā; लेखाः षड्लिख्य GTVML; रेखाः षड्लिख्य A; लेखाः षड्लिख्य B.

८ Thus all the Mss. (understand: आयतने), M only दक्षिणाग्नावि०.

वैखानससूत्रे १२, ६-१० (०श्रौतसूत्रे १, ६-१०) ११

सिकताः^१ संज्ञानमसीत्पूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि^२ कृष्णं तदि-
हास्त्विति^३ मनसा ध्यायत्युदेह्यन्न इत्यखुद्धृतं यत्पृथिव्या इति
गार्हपत्यायतने वल्मीकवपां निदधाति यदन्तरिक्षेति दक्षि-
णाग्नेर्यद्विवो ऽनामृतमित्याहवनीयस्य तूष्णीमितरयोस्तत्समुद्रा-
५ निति सूदमित्यय आसीरिति वराहोद्धृतमदो देवौरिति शर्करा
निवपन्यं देष्टि तस्य वधं मनसा ध्यायति^४ लोहान्यौदुम्बराणि
वा पार्थिवानां स्थाने विकल्पार्थानि भवन्त्यृतं स्तृणामीत्याय-
तनेषु संभारान्स्तृणाति^५ सं या व इत्यूषान्सिकताश्च संसृजति^६
सं वः सृजामीति वानस्पत्यान्संसृज्येतः प्रथमं जज्ञे अग्निरिति
१० सहदेवैकैकस्मिन्निवपति^७ तत्तत्संभारसंग्रहणमन्वैरित्येके^८ ॥ ६ ॥

यास्ते शिवास्तनुव इति गार्हपत्ये सौवर्णे रुक्मशकलमुत्तरतः
संभारेषूपास्य चन्द्रमग्निमित्युपास्तमभिमन्त्र्य देव्याय राजतं
रुक्ममतिप्रयच्छति^९ यदि देव्यं न विन्देत्तां दिशं प्रति निरस्येन्न
तत्पुनराददौतैवं सर्वध्यायतनेषूपास्य निरस्येद्विवस्त्वा वीर्येण
१५ कल्पेतां द्यावापृथिवी इति द्वाभ्यां सर्वान् न्युप्तान्संभारान्कल्प-
यति^{१०} संसृता अग्नयो मा कश्चनान्तरेण संचारिष्टेति गोप्ता-
मादिश्य प्रभाते ब्राह्मौदनिकस्य भस्मापोदूह्य तत्र मुञ्जकुलाय-
मास्तीर्य प्रतीचीनप्रजननामधरारणिं^{११} निधाय चित्तिः सुगिति
दशहोत्रोत्तरारणिं^{१२} प्रजनने निधायाधरामरणीं मन्थमात्मानं^{१३}

१ Thus AHTV ; निवपतियद० ML ; निवपत्यद० GB.

२ AHG ins. चन्द्रमसि कृष्णं ।

३ Thus emended ; रुक्ममितिप्र० the Mss.

४ ०धरामरणीं BGR ; ०णिं H, ०णीं the other Mss.

५ ०त्तरामरणीं BGT.

६ Thus MLGTBV ; ०धरारणिसर्धमा० H ; ०धरामरणींमंथमा० AR.

१२ वैखानससूत्रे १२, १०-११ (० श्रौतसूत्रे १, १०-११)

विष्णुं जन्ममग्निं च ध्यायन्सहाग्रे ऽग्निनेति मन्यत्युपतिष्ठत्यथे
मथ्यमाने चतुर्होतृत्यजमानं^१ वाचयत्युपावरोहेति जायमान-
मग्निमभिमन्त्रयते^२ यजमानो वाचं विमृजते^३ जाते
वरं ददाति^४ प्रजापतेस्त्वा प्राणेनाभिप्राणिमि प्राणे त्वामृत-
मादधामौति द्वाभ्यां जातमग्निमभिजिघ्रत्यहं त्वदस्मौत्यभि- ५
मन्त्रयते^५ ॥ १० ॥

अध्वर्युरजन्नग्निरिति तमग्निमभिमन्त्र्याजौजनन्नमृते^६ मर्त्यास
इत्यञ्जलिना परिगृह्णाति^७ शरावे करौषादिषु जातमग्निं
निधाय सम्राडसि विराडसौति शक्लैः समिन्द्वे^८ यजमानः
पत्नी च चौमे परिधायापवृत्ते ऽग्न्याधेये ऽध्वर्यवे दद्यातां^९ १०
रथन्तरे गौयमाने ऽग्निं प्राञ्चमुद्धृत्यासीनः प्रागुदयाद्गार्हपत्य-
मादधाति प्रथमाभ्यां व्याहृतीभ्यां भृगूणां त्वा देवानामिति
भार्गवस्याङ्गिरसां त्वा देवानामित्याङ्गिरसस्यादित्यानां त्वेत्य-
न्येषां ब्राह्मणानां वरुणस्य त्वेति राज्ञ इन्द्रस्य त्वेति राजन्यस्य
मनोस्त्वेति वैश्वस्य ऋभूणां त्वेति रथकारस्य भूमिर्भून्नेति प्रथ- १५
माभ्यां सर्पराज्ञीभ्यां घर्मः शिरस्तदयमिति प्रथमेन च घर्म-
शिरसा यास्ते शिवाः प्राणं^{१०} त्वामृते दिवस्त्वा वीर्येणाग्रे गृह-
पते ऽहे बुध्न्य परिषद्येति चतसृभिर्गार्हपत्यायतने^{११} संभारेष्वग्निं
ज्वलन्तमभ्यादधात्यग्र आयाहि सम्राडसि विराडसौति शक्लैः

१ चतुर्होतारं B.

२ विमृजति MLTV.

३ Thus all the Mss. exc. H, which omits तम्.

४ प्राणे RB and the Mantrasamhitā; प्राणं (or प्राणस्) the other Mss. and the Vyākhyā.

५ चतसृभिः om. HR; त्रिभिः G.

वैखानससूत्रे १२, ११-१२ (०श्रौतसूत्रे १, ११-१२) १३

समिन्द्रे^१ यजमानः सुगार्हपत्य इत्याहितं गार्हपत्यमुपतिष्ठते
तत्तदाधानमन्त्रैश्चाध्वर्युर्ग्राम्यारण्यौषधिवीजानि^२ यथालाभमाज्ये
ज्वधाय या ते अग्ने पशुषु पवमाना प्रिया तनूरिति शमन-
होमैराहितमग्निं^३ शमयेत्^४ ॥ ११ ॥

५ अन्वग्निरुषसामिति गार्हपत्ये ऽग्निप्रणयनीयानिधानादीष्याश्वं
पुरस्तात्स्थापयत्योजसे^५ बलाय लोद्यच्छे यस्त आत्मा दिवः
पृथिव्या उदु त्वा विश्वे देवा इति चतसृभिर्गार्हपत्यादाहवनीयं
शराव उद्धृत्य तं^६ सिकतापूरितेन पात्रेणोपयम्य जानुदघ्न^७
उद्यच्छति^८ तस्मिन्धार्यमाणे वामदेव्ये गौयमाने लौकिकं

१० मयितं वाग्निमाहृत्य दक्षिण्या द्वारोर्ध्वजानुरूपविश्याग्नीध्रो
द्वितीयया व्याहृत्या यथर्व्याधानेनायं गौः पृश्निरक्रमौत्तिः-
श्रद्धामेति द्वितीयतृतीयाभ्यां^९ सर्पराज्ञीभ्यां वातः प्राण इति
द्वितीयेन च घर्मशिरसा यास्ते शिवास्तनुवो व्यानं त्वामृते
दिवस्त्वा वीर्येणाग्ने ऽन्नपा मयोभुवेति^{१०} संभारेष्वन्वाहार्यपन-

१५ मादधाति^१ गार्हपत्यादग्निमाहृत्येत्येके^१ व्याख्यातो बीजहोमो
यजमानस्य चोपस्थानं^१ या वाजिन्नग्निरित्यग्नितनूरश्वस्य दक्षिणे
कर्णे यजमानं वाचयति^१ विक्रमस्य महाः असि प्राचीमनु

१ ०षध्वी० M and Vyākhyā (one copy); ०षधिवी० the other
Mss. and the Vyākhyā (another copy).

२ आहितमाहित० G.

३ स्थापयन्ति HRB.

४ तं om. HRB.

५ Thus emended; जानुदघ्नो (घ्नो) दृष्टं MB; ०दघ्नोदघ्नति the
other Mss.; जानुदघ्ने धारयति the Vyākhyā.

६ द्वितीयाभ्यां GRHB.

७ ०भुव इति RHG and Vyākhyā; ०भूरिति BM; ०भुवेति ALTV.

प्रदिशं क्रमध्वमग्निनेति तिसृभिरश्वमुखाः प्राचीं गच्छन्ती^१ यत्यग्रे
 ऽग्निं हरत्यथ मध्यतो नाभिदग्ने तृतीयमास्यदग्ने^१ नाग्निमादि-
 त्यं च व्यवैती^१ मा उ मामित्यर्धाध्वे द्वियमाणं यजमान उपस्थाय
 वरं दद्यात्तस्मिन्नध्वर्युर्नाको ऽसीति हिरण्यं निधायातिक्रामति ।
 दृहस्यते परिदीयेति दक्षिणतो ब्रह्मा रथं रथचक्रं वा गार्हपत्या- ५
 दाहवनीयात्संततं त्रिः परिवर्तयति^१ यावत्त्रिः परिवर्तयति^२
 तावदभ्यस्यादिति प्राञ्चं पूर्ववाहमश्वं दक्षिणेन^३ पादेनोत्तरपार्श्वतः
 संभारानाक्रमयति^४ ॥ १२ ॥

यथाहितस्याग्नेरङ्गारा^५ अभ्यवर्तेर^६ स्तं प्रदक्षिणं परितो नीत्वा
 यदक्रन्द इति पुनरेव तथाक्रमयति^७ पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमश्वं १०
 स्थापयत्यश्वाभावे ऽनडुहो ऽजस्य पदे वादधीत^८ कमण्डलुपद
 आदधीतेत्येके^९ यदिदं दिव इत्यग्निमभिमन्त्र्य पुरस्तात्प्रत्य-
 ङ्मुखस्तिष्ठन्सर्वाभिर्याहतीभिर्यथर्षाधानेन भूमिर्भूनास्य प्राणा-
 दिति प्रथमोत्तमाभ्यां सर्पराज्ञीभ्यामर्कश्चुरित्युत्तमेन च घर्म-
 गिरसा यास्ते शिवा अपानं लामृते दिवस्त्वा वीर्येणाग्ने १५
 सम्रादित्याहवनीयं^{१०} ज्वलन्तमग्निमूर्ध्वजुरेव^{११} संभारेष्वश्वस्य पद

१ ० दग्नेयास्यदग्ने तृतीयं GB.

२ Thus B; ० वतयतीति । वत्तिः परिवर्तयति HR; परिवर्तयति । तावदभ्य-
 LTV; परिवर्तयति यावति परिवर्त्यता A.

३ Thus GRHB; दक्षिणपादेन VMLT; दक्षिणपादानुत्तर ० A.

४ आक्रमयति H; आक्रामयति AMLBG; आक्रमयति TV, Vyākhyā.

५ This sentence belongs to the preceding khaṇḍa, cp. Āp. V. 14. 14.

६ आहवनीयं om. HGRB; perhaps it is to be considered as superfluous.

७ ० गिरिर्ध्वजुरेव G; ० गिरिर्ध्वरेव B; ० गिरिर्ध्वरेतसं M; all the other
 Mss. om. जर्ध्वजुर, only H has a trace of it.

वैखानससूत्रे १२, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १, १३-१४)

१५

आदधाति यज्ञायज्ञीये दृहति श्यैते च गीयमाना^१ आहते
 वारवन्तीयं गायति^२ प्रतिषिद्धान्यग्न्याधेये सामानि व्याहृतौभि-
 रेवोद्गीथं^३ भवतीत्येके^४ लौकिकं मथितं वाग्निमाहृत्याहव-
 नीयादा पञ्चम्या व्याहृत्या चतुर्थ्या च यथर्व्याधानेन सभ्या-
 ५ वसथ्यौ संभारेष्वादधाति^५ व्याख्यातो वीजहोमो यजमानस्य
 चोपस्थानमानगे व्यानगे सर्वमायुर्व्यानगे ऽहं तदस्मि^६ ये ते अग्ने
 शिवे तनुवाविति चैतैराहवनीयमुपतिष्ठते^७ ॥ १३ ॥

अग्न आयूँष्यगे पवस्वाग्ने पावकेति तिसृभिराश्वत्थौस्त्रिः
 समिध एकैकस्मिन्नाधानवदादधात्याहवनीये गार्हपत्ये दक्षि-
 १० णाग्नौ सभ्यावसथ्ययोरिति वा^८ सर्वकर्मस्वेषामेवानूपूर्व्यं^९
 ससुद्रादूर्ध्वं नाम चत्वारि ऋतेति^{१०} तिसृभिराश्वत्थः शमी-
 मयीधृताक्ताः प्रेद्धो अग्ने दीदिहीत्यौदुम्बरौ^{११} विधेम त इति
 वैकङ्कतौ^{१२} तां सवितुर्वरेण्यस्येति शमीमयी^{१३} ततस्तृणौ प्रात-
 रग्निहोत्रं जुहोत्यथवाज्यं^{१४} संस्क्रत्य चतुर्गृहीतेनाष्टगृहीतेन वा
 १५ सुचं पूरयित्वा ध्यायन्नारायणं जुहोति^{१५} साग्निहोत्रस्य स्थाने
 भवति^{१६} यजमानो ऽपरेण सर्वानग्नींस्तिष्ठन्ते ते अग्ने शिवे
 तनुवाविति शिवाभिसन्तुभिरुपतिष्ठते^{१७} यास्ते अग्ने घोरास्तनुव-
 स्ताभिः पाप्मानं गच्छेति यजुषोपस्थाय यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः

१ ०तं ML only; cp. Āp. V. 16. 8.

२ एतैर् om. HG.

३ वा om. B.

४ एषामेवं वानुपूर्व्यं (०पूर्वं) AVTM.

५ Thus GB, agreeing with the Mantrasaṃhitā; ऋणादिति the other Mss.

६ अपि वा instead of अथ वा B.

१६ वैखानससूत्रे १२, १४-१५ (०औतसूत्रे १, १४-१५)

चुच्च तृष्णा चेति घोराभिर्वाचासुमिति देव्यस्य नाम गृह्णात्यप
उपसृशति^१ जुह्वं सुवं च संमृज्य पूर्ववत्सुचं पूरयित्वा पूर्णाङ्गती^२
जुहोति^३ यजमानो वरं दत्त्वा पुनर्घोराभिरुपस्थाय शिवाभि-
रुपतिष्ठते^४ नर्यं प्रजां मे गोपायाथर्वं पितुं मे गोपाय शस्त्रस्य
पशून्मे गोपाय सप्रथं सभां मे गोपायाहे बुध्य मन्त्रं मे^५
गोपायेति पञ्चभिर्विराट्कर्मैः^६ पञ्चाग्नौपतिष्ठते पञ्चधाग्नौनिति
सर्वानिथाग्रेयमष्टाकपालं निर्वपेदुपसन्ने परिदत्ते^७ हविष्यप्रोक्षिते
सभामध्ये ऽधिदेवनमुद्धृत्यावोक्ष्यात्तानोष्य^८ तेषु हिरण्यं निधाय
निषसाद धृतव्रत इति राजन्यस्य जुहोति^९ प्र नूनमित्यावसथे
परिषदो^{१०} हिरण्यं निधाय तस्मिन् जुहोति^{११} ॥ १४ ॥ १०

उत नो ऽर्हिवृध्य इत्यावसथ्यमभिमन्त्य यजमानाय शत-
मचानध्वर्युर्ददाति^१ तेषु पणमानो यजमानः कृतं विजित्य
तदन्नं अपयित्वा सभासङ्गो ब्राह्मणेभ्यः प्रददाति^२ त^३ आव-
सथे^४ भुञ्जते^५ कल्पेतां द्यावापृथिवी ये अग्नय इत्येताभ्यां
यथर्तुनाम्ना यजमानो ऽग्नौपतिष्ठते^६ प्रोक्षणाप्रभृतौनि प्रति- १५

१ Thus L only, in accordance with the Vyākhyā; ०ङ्गति, ०ङ्गति or ०ङ्गति the other Mss.; cp. Smārtasūtra I. 19; 18. 11 and note on the translation.

२ MTV ins. वा, L ins. कर्वा.

३ Uncertain; उपसन्ने परिदत्ते (so BG; परिदत्ते MLATV) missing in H. Read perhaps परिदत्ते.

४ ०चान न्युष्य (perhaps preferable) GB.

५ Thus LAGTV; परिषथो H; परिषदेया MB; परिषदी मध्ये the Vyākhyā; आवसथे मध्ये परिषदः Hir. III. 12, Āp. V. 19. 3.

६ Thus AG; ०ददाति आवसथे HLTV; ०ददाति तमवस० B; तस्मिन् अवसथे M.

वैखानससूत्रे १२, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १, १५-१६) १७

पद्यते । वार्चस्नावाज्यभागावग्निर्मूर्धा भुव इति हविषो याज्या-
नुवाक्ये । अन्वाहार्यमासाद्याग्न्याधेयस्या दादशेभ्यो दक्षिणाः
ददाति । काममूर्ध्वं देयमग्नीधरे उपवर्हणं सार्वसूत्रमजं पूर्णपात्रं
च ब्रह्मणे ऽश्वं होत्रे धेनुमध्वर्यवे ऽनङ्गाहं । मिथुनौ गावौ वासो
५ रथश्च साधारणानि । यद्यनाढ्यो गामेकां दद्यात्सा सर्वप्रत्या-
न्नायो भवति । शेषो व्याख्यातः ॥ १५ ॥

अथाहिताग्नेर्दादशरात्रव्रतानि । न मांसमश्नाति न स्त्रिय-
मुपैति नानृतं वदत्यमृतमयपायी स्वयं पादशोथचारसवणाश्व-
ग्रमीधान्यं^१ भुञ्जानो ऽन्यत्र तिलेभ्यः^२ स्वयमिध्रहारो^३ ऽग्न्यागारे^४
१० संविशति । दादशरात्रमजसा अस्याग्नयो । नास्य ब्राह्मणो
ऽनाश्वान् गृहे वसेदतीतासु दादशरात्रिषु^५ पवमानहवींथ्यनु-
निर्वपेत्संवत्सरं चतौ मासे ऽर्धमासे चतुरहे त्रये द्वये श्वो भूते
सद्यो वाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये
पावकायाग्नये शुच्य इति । त्रीणि हवींषि साकं समस्येत्पूर्वं
१५ निरूप्योत्तरे^६ समस्येद्वाग्नयेनाष्टाकपालेन साकमेतानि हवींषि
समस्येदित्येके । ऽग्नेः पवमानस्याग्नौ आयूथ्यग्ने पवस्वेति याज्यानु-
वाक्ये । त्रिंशद्गानं हिरण्यमस्य दक्षिणाग्निः पावकस्याग्ने पावक

१ Thus TV ; दक्षिणां the other Mss.

२ Thus GR ; देयमाग्नौप्रमुप H ; ०मग्नीध्रप० ML ; ०ग्नीध्र ७ ATV.

३ Thus G ; ०सवसाज्यग्रमी० M ; ०सवसान्यग्रमी० B ; ०सवसाग्रमी०
HR ; ०सवसाग्रमी० LATV.

४ विलेन HR only.

५ Thus ATVB ; ०चरो MLR.

६ ०ग्न्यागारे RTVHML ; ०ग्न्यागारे GA.

७ दादशसु रा० G only.

८ Thus ALGTV ; पूर्वस्मिन् जि० MB ; पूर्ववत् जि० H.

१८ वैखानससूत्रे १२, १६-१७ (० श्रौतसूत्रे १, १६-१७)

स नः पावकेत्यग्नेः शुषेरग्निः शुचिब्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति ।
चिंशन्मानं हिरण्यं मध्यमस्य चत्वारिंशन्मानं हिरण्यमुत्तम-
स्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमनुनिर्वपत्यदित्यै घृते चरुं । सप्तदशा-
दित्यस्य^१ सामिधेन्यो^१ ऽग्निना रयिं गयस्फान इति पुष्टिमन्ता-
वाज्यभागाविन्द्राग्नौ आगतं गौर्भिर्विप्र इत्यैन्द्राग्रस्योत त्वामदिते ॥
महौमू पु मातरमित्यादित्यस्य प्रेङ्गो अग्र इमो अग्र इति
संयाज्ये^१ संतिष्ठते सेव्याधानम्^१ ॥ १६ ॥

होव्यन्प्रथममग्निहोचं दशहोतारं मनसानुदृत्य सग्रहमाह-
वनीये ऊत्वाय^१ सायमग्निहोचं जुहोति^१ व्याहृतीभिः प्रथम-
मग्निहोचमुपसादयति संवत्सरे च^१ द्वादशरात्रमाधानादजसे- १०
व्याज्येनाहृतवासाः^१ स्वयमप्रवसन्त्यजमानो ऽग्निहोचं जुहोति^१ यां
प्रथमामग्निहोचाय दुहन्ति साग्निहोचस्य^१ दक्षिणा^१ प्रथमौ
दर्शपूर्णमासौ यत्त्यमाणश्चतुर्होतारं मनसानुदृत्याहवनीये सग्रहं
ऊत्वा पूर्णं पश्चाद्यत्ते देवा अदधुरिति सारस्वतौ होमौ^१ ऊत्वा
पूर्वस्मिन्पर्वणि पौर्णमास्यामम्बारम्भणीयामिष्टिं निर्वपत्याग्रा- १५
वैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते द्वादशकपालमग्नये
भग्निने ऽष्टाकपालमग्राविष्णू सजोषसाग्राविष्णू महि धामे-
त्याग्रावैष्णवस्य^१ प्र णो देव्या नो दिव इति सरस्वत्याः^१

१ आदित्यस्य om. LATV

२ Thus GTV and the Vyākhyā; न्येद्याधानं ML; सेद्यां A; सेद्या B; न्याधानं H.

३ चय in LATV; not in GB; the other Mss. are incomplete here.

४ Emended; वाससा or वासा the Mss.

५ साग्निहोचहोतुर् VTA.

६ होमौ om. HCB.

वैखानससूत्रे १२, १७-१८ (०श्रौतसूत्रे १, १७-१८) १८

पौपिवाः सरस्वतो ये ते सरस्व ऊर्मय इति सरस्वत आ
सवः संवितुर्यथा स नो राधाः स्याभरेति भगिनः^१ पुरस्ता-
त्स्विष्टकृतो जयानुपजुहोति मिथुनौ गावौ दक्षिणामावा-
स्यायां भविष्यन्त्यामादधानस्य^२ नान्वारम्भणीयाग्नेयमेवाष्टाकपालं
५ निर्वपेत्^३ ॥ १७ ॥

दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यान्वारभमाणो^४ व्याहृतौभिर्हवौध्या-
सादयति संवत्सरे पर्यागते^५ चाहिताग्नेर्व्रतानि^६ सूर्योढो
ऽतिथिर्वसत्यै नापरुध्यो^७ यद्यपरुध्येतास्याग्निरनुगच्छेन्नर्वीस-
पक्षस्याश्रीयात्^८ क्लिन्नमेधो नाम्नावादधान्नाव्यन्तरमपो नाश्री-
१० यात्स्विष्टकृत इरिणे प्रदरे वा नावस्येन्न यजेत^९ हिंक्तव्य वाग्यतः^{१०}
स्विथं संभवेदङ्गते ऽग्निहोत्रे नाश्रीयान्न नक्तमन्यचाम्नादद्या-
त्पशुनानिद्वा संवत्सरे^{११} न मांसमश्रीयादादिष्टसु मनसाग्निभ्यः
प्रहिणोमौति भक्षयति^{१२} ॥ १८ ॥

पुनरग्न्याधेयस्याधानेन कन्पो व्याख्यातो^{१३} ऽग्निश्चाहितेषु
१५ यो ऽस्मिन्संवत्सरे बन्धुज्यानि पुत्रज्यानि वाभ्येति न वर्धते स्वेना-
ङ्गेन^{१४} वा व्युध्यते^{१५} स उदास्य पुनरादधीत^{१६} दर्शनं^{१७} पूर्णमासेन

१ Thus LGTV ; भविष्यन्त्यामाधानस्य M ; भवन्त्यामाधानस्य ARH.

२ चातुर्मास्यान् (masc.) ATVG ; ०मास्यान्वार० the other Mss.

३ संवत्सरे संवत्सरे चा० GBH.

४ Thus BAGV ; यद्यपरुध्येतास्याग्नि० H ; the other Mss. are more or less corrupt.

५ Om. LATV.

६ संवत्सरं AG ; the word is missing in TMLV.

७ Thus V ; स्वेनाग्नेन वाप्युध्यते LG ; स्वेनाग्नेन वा व्युध्यते T ; स्वेन वाग्नेनाप्युध्यते B ; न स्वतनेन व्युध्यते HR ; न्येनाग्नेनाप्युध्यते M.

८ Om. H ; दर्शपूर्णमासेन LATRV.

वेद्याग्नेयमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुदासयिष्यन्निर्व-
 पेदग्निर्मूर्धा भुव इत्याग्नेयस्य वैश्वानरो अजीजनत्पृष्ठो दिव्यीति
 वैश्वानरस्य^१ या ते अग्ने उत्सीदतः पवमाना या ते अग्ने पावका
 या ते अग्ने सूर्यं शुचिर्यास्ते अग्ने कामदुघा विभक्तौर्यास्ते अग्ने
 संभृतीर्यं ते अग्ने वानस्यत्या अगन्नग्निरिति सप्ताहुतौः पुरस्ता-
 त्सिष्टकृत उपजुहोति^२ सिद्धेष्टिः संतिष्ठते^३ ज्वलतो ऽग्नीनु-
 त्सृजति यावद्दर्शपूर्णमासौ^४ संवत्सरं द्वादशाहं वा विष्ट्याग्नि-
 र्भवति^५ तदानौमेवाद्भिरग्नीन्समभ्युच्य ब्रह्मौदनं अपयित्वाप-
 वसति^६ रोहिणी पुनर्वसू अनूराधाश्च पुनराधाननक्षत्राणि
 प्रावृट्करदावृट्^७ न संभृत्याः संभाराः^८ संभृत्या वा^९ संभार-
 मन्वा भवन्तीत्येके^{१०} यजूषि न भवन्तीत्येके^{११} ऽग्न्यायतनेषु
 संवत्सरप्रवातान्दर्भान्संस्तौर्यं भूमिर्भूवेति सर्पराज्ञौभिर्गार्हपत्य-
 मादधाति मथंदिन इतरान्सर्वान्वा मथंदिने^{१२} पुराणैर्दर्भैराह-
 वनीयं शराव उद्धृत्य यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्यन्वाहार्यपचनमा-
 दधाति यत्ते मन्युपरोत्रस्येत्याहवनीयं^{१३} मनो ज्योतिर्जुषता-
 मित्याहितमुपतिष्ठते^{१४} पुनस्त्वादित्या रुद्रा इति द्वाभ्यामुप-
 समिन्द्रे^{१५} मनो ज्योतिर्जुषतामित्याहुतिं^{१६} जुहोति^{१७} सप्त ते
 अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोचं जुहोति^{१८} सा पूर्णाहुति-
 र्भवति^{१९} ॥ १६ ॥

^१ इत्येके om. MLATV (the last three Mss. : संभृत्या वा भवन्ति यजूषि न भवन्तीत्येके).

^२ This sentence not in GHB (and cp. the Vajriyanti on Hir., page 333); for ATV cp. note 1.

^३ Thus TVMBL : इत्याहुतौर्जं. AG : इति सिदाहुतौर्जं. H

^४ पूर्वाहुतिः A only.

- अग्नेयमष्टाकपालं पञ्चकपालं वा निर्वपति ^१ प्रागुत्तमा-
 दनूयाजादुपांशु क्रियते ऽग्ने ऽग्निमग्निनाग्निरिति चतुर्षु प्रयाजेषु
 चतस्रो विभक्तौर्दधाति ^२ समिधाग्निं दुवस्यतेति बुधन्वत्याग्नेय-
 स्याज्यभागस्येह्यु पु ब्रवाणि त इतौन्दुमती सौम्यस्याग्ने तमद्याधा
^५ ह्यग्र इति पङ्क्त्यौ याज्यानुवाक्ये भवतो^१ ऽधा ह्यग्र आभिष्टे
 अद्य गौर्भिरिति वा^२ ^१ पुनरूर्जा सह रथ्येत्यभितः पुरोडाश-
 माञ्जती^३ जुहोत्यग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराहाभिष्टे^४ अद्यैभिर्नो
 अर्कैरिति ^१ त्रिष्टुभौ संयाज्ये ^१ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा
 पुनरुत्सूतं वासः पुनरुत्सृष्टो ऽनङ्घ्रानग्नेरग्नाविति दयोरनूयाजयोर्द
^{१०} विभक्तौ दधात्युच्चैरुत्तममनूयाजं संप्रेष्यत्यग्निन्यक्ताः पत्नीसं-
 याजानामृचः स्युराग्निवारुणमेकादशकपालमनुनिर्वपेत्त्वं नो अग्ने
 स त्वं नो अग्र इति याज्यानुवाक्ये ^१ संतिष्ठते पुनरग्न्याधानं ^१
 यस्तृतीयमादधाति लेकः सलेकः सुलेक इति स एतान्होमान्
 जुहुयादर्थायार्थायाहवनीयं गार्हपत्यात्प्रणयेन्नित्यो धार्यो गत-
^{१५} श्रिय आयुष्कामस्य वापहताग्नेर्नष्टारणीकस्य च ब्रह्मौदनेनैव
 प्रतिपद्यते प्रतिपद्यते ^१ ॥ २० ॥

इति श्रौतसूत्रे प्रथमः प्रश्नः ॥

^१ पङ्क्त्यौ याज्यानुवाक्या भवन्त्य० BV; M as given in the text but at the end likewise भवन्त्य०; cp. Āp. V. 28. 15.

^२ वा om ML.

^३ ०ञ्जती LAB; ०ति TV; ०ञ्जती MHG.

^४ निराह as against उपांशु; cp. Baudh. III. 2 : 70. 13.

अथाग्निहोत्रमग्निहोत्रं सायंप्रातर्गृहाणां निष्कृतिमपश्यन्निति
 विज्ञायते^१ । ऽग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोरेक ऋत्विगध्वर्युः^२ सायमधि-
 वृत्तसूर्ये ऽर्धास्तिमितसूर्ये वा ज्वलन्तं गार्हपत्यादाहवनीयमुद्धरति
 प्रातरुषसि प्रागुदयाद्यापि वा नक्तमाहवनीयं धारयेत्^३ ।
 सुगार्हपत्य उदुध्यस्वेति द्वाभ्यां गार्हपत्यमुपस्थायोद्धरेति यज- ५
 मानः संप्रेष्यति^४ । धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्यध्वर्युरूपवेषमादाय वाचा
 त्वा होत्रेति तेन गार्हपत्यादाहवनीयमुद्धरति^५ । इहामेहामिति^६
 यथायोन्यन्वाहार्यं निदधाति^७ । भूर्भुवः सुवरित्युद्धृतं यजमानो
 ऽभिमन्त्रयते^८ । ऽक्ता यदेन इति सायं रात्र्या यदेन इति
 प्रातरमृताहुतिमित्यायतने प्रतिष्ठापयत्यग्निमग्नौ स्वाहेति सायं १०
 प्रत्यङ्मुखः सूर्यमग्नौ स्वाहेति प्रातः प्राङ्मुखो^९ । विश्वदानौ-
 माभरन्त इति स्वयमिध्नहस्तो यजमानो विहारमभ्येति^{१०} । यदग्ने
 यानि कानि चेति पञ्चभिः प्रतिमन्त्रमग्निष्विध्नानादधात्यग्ने
 गृहपते शुन्धस्वेत्येतैः पञ्चभिः पर्युक्ष्णपरिसमूहनोपरिपुष्यकरणै-
 रग्नीनलंकरोति^{११} । पुरस्तादुपरिष्ठाच्च^{१२} । दर्भैः प्रागुत्तराग्रमग्नौ- १५
 न्परिस्तृणति^{१३} ॥ १ ॥

उत्तरेण गार्हपत्यमग्निहोत्रस्थालीं सुवमग्निहोत्रहवणीं च

^१ See Taitt. br. II. 1. 5. 3.

^२ धारयति ML only.

^३ इहामेहामिति AMGB ; इहामेवहामितीति the Vyākhyā (one copy) ;
 इहामोहामितीति R ; इहाहोमामिति H ; इहमेहमिति VTL and the Vyākhyā
 (another copy). The mantra (is it a mantra?) is unknown
 and not mentioned in the Mantrasaṃhitā.

^४ अनुम. HR.

^५ पर्युक्ष्य instead of पर्युक्ष्ण MLTV ;—परिसमूहनपरिपुष्य. G only
 (in agreement with a citation in the Vaijayantī, page 341).

प्रक्षाल्य कूर्चं प्रयुनक्ति पालाशौ समिधं चैडासि व्रतमृदिति
 दक्षिणेन विहारमवस्थितां गामग्निहोत्रौ यजमानो ऽनुमन्त्यै-
 मसौति वेदिमभिमृशत्यध्वर्युः पूषासौति वत्सं दक्षिणत उप-
 सृज्य प्राचीमुदीचीं वायुत्यान्यः शूद्रादस्तमित उदिते चाग्नि-
 ५ होत्रस्याख्या^१ दोग्धि दोहनेन च^२ । दुग्ध्वा स्थाख्यामानयति ।
 न संमृशति^३ । पूर्वौ दध्वाज्येष्ठस्य ज्यैष्ठिमेयस्येत्युक्तं^४ । यज-
 मानो विद्युदसौत्यप उपस्पृश्यापरेणाहवनीयमतिक्रम्य दक्षिणत
 उपविशति पत्नी च स्वलोके । सायं प्रातः संध्योर्होतव्यं^५ ।
 नचत्रं दृष्ट्वा प्रदोषे निशायामुपोषसि पुरोदयं समयाविषित
 १० उदिते वा । प्रदोषान्तो होमकालः सायं संगवान्तः प्रातस्त-
 मतिनीय^६ दोषा वस्तोर्नमः स्वाहेति सायं चतुर्गृहीतं जुहुया-
 त्प्रातर्वस्तोर्नमः स्वाहेति प्रातरभयत्र व्याहृतौर्जपित्वा वरं दत्त्वा
 जुहुयाद्वा प्रातराहुतकालात्सायमाहुतकाल आ साय-
 माहुतकालात्प्रातराहुतकाल इत्यापत्कल्प^७ । अतं त्वा सत्येन
 १५ परिषिञ्चामीति हस्तेन सायं परिषिञ्चति सत्यं त्वर्तनेति प्रात-
 र्यज्ञस्य संततिरसौति गार्हपत्यात्संततामपां धारां सावयत्याह-
 वनीयाद्गार्हपत्यश्रोणिमासाद्य घृष्टिरसौति घृष्टिमादाय भूतकृतः

१ ०स्थाख्या LTV (cp. Āp. VI. 3. 15); ०स्थाख्यां the other Mss.;
 स्थाख्यां दोग्धि दोहने वा ARB: the same without वा H.

२ These two words, given by RHG, not by MLATVB. They
 belong to the text, as appears from the Vyākhyā.

३ See Taitt. br. II. 1. 8. 1.

४ संध्योर्हो० TV and the Vyākhyā.

५ Thus emended; प्रातस्तमतिनीयं G; प्रातस्तमतिनियचरं (or चरम्)
 ATVB; प्रातरस्तमिते च ML; प्रातः स्तमतिचनीयं H. The Vyākhyā: तं
 कालमतिक्रम्य.

स्थेत्युदीचो ऽङ्गारान्निरुह्य व्यन्तान् कृत्वा सगराः स्थेत्यभि-
मन्व्याग्रय आदित्यं गृह्णाम्यङ्गे रात्रिमिति सायं होम्यमादा-
येडायाः पदमित्यङ्गारेष्वधिश्रयति ॥ २ ॥

आदित्यायाग्निं गृह्णामि रात्र्या अहरिति प्रातर्होम्यमग्निस्ते
तेजो मा धाचौदिति दर्भैरभिद्योत्यामृतमसौति सुवेण दोहन- ५
संचालनं निनीय पुनरेव पूर्ववदभिद्योत्यान्तरितः रक्ष इति त्रिः
पर्यग्निकरोति । घर्मो ऽसि रायस्योषवनिरिति वर्त्म कुर्वन्नुद-
गदासयतीह प्रजां पशून्द्हेति वेदां प्रतिष्ठाप्य प्रजां मे यच्छे-
त्यन्तिके कृत्वा प्रत्यूढं जन्यं भयमिति गार्हपत्ये ऽङ्गारान्मृश्या
प्रत्यूहति । देवस्य लेति सुवमग्निहोत्रहवर्णौ चादाय प्रत्यूष्टमिति १०
निष्टप्य सुपर्णां लेत्यग्निहोत्रहवर्णौ संमार्द्य^१रिष्टो यजमानः पत्नी
चेत्युभयं संमृज्योमुन्नेष्यामीति सायं यजमानमामन्त्रयत ओमु-
न्नयामीति प्रातर्यजमानो हविर्देवानामित्युपांशूक्तोमुन्नयेत्युच्चैः
प्रत्याहोन्नयनप्रभृत्या होमान्न चङ्क्रम्यते^२ । वाचं यच्छत्यग्रे च
त्वा पृथिव्यै चोन्नयामीति चतुर्भिः स्थान्याश्चतुरः^३ सुवा- १५
न्यूनानग्निहोत्रहवर्णामुन्नयत्युत्तमेन द्विः पञ्चावत्तिन । उन्नीतं
दशहोत्राभिमृशति । सजूर्देवैः सायंयावभिरित्युन्नीतं स्थालीं च
सायं संमृशति सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः । ॥ ३ ॥

तां समिधमादायोपरिष्ठात्सुगदण्ड^४ उपसंगृह्य^५ पशून्मे
यच्छेत्यपरेण गार्हपत्यं कूर्चं निदधाति । यजमानो नम ईशा- २०
नाय प्रजा इति जपत्यध्वर्युर्वन्तरिचं वीहोति समया गार्ह-

१ चक्रमते M.

२ Thus BHCTV : स्थान्यां MA : स्थान्या L.

३ Thus AGTV : सुगदण्डमुपसंगृह्य MLL.

- पत्यार्चिर्हरति^१ प्राङ् हरन्दशहोतारं व्याख्यायाग्रये त्वा वैश्वा-
नरायेति मध्यदेशे निगृह्य वाताय त्वेद्यम्यायुर्म यच्छे-
त्यपरेणाहवनीयं कूर्चं उपसादयत्येषा ते अग्ने समिदिति
पालाशौ^२ समिधमादधाति^३ विद्युदसौत्यप उपस्पृश्यादौप्रायां
५ समिधि प्राणायामं कृत्वा पयसा घृतेन दध्ना तण्डुलैर्यवाग्वौदनेन^४
सोमेन वाग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं कनौयसौ पूर्वा-
माहुतिं जुहुयात्सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातरग्नि-
र्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति सायं सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः
स्वाहेति प्रातरित्येवं संसृष्टहोममेके समामनन्ति^५ ॥ ४ ॥
- १० वर्चो मे यच्छेति पुनरेव कूर्चं उपसादयति^६ लेपमादा-
योत्तरतः कूर्चं ओषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेति लेपं निमृज्याग्ने गृहपत
इति गार्हपत्यं दक्षिणावृत्ततौत्तरे^७ इतिहाय पूर्वामाहुतिं भृशुवः
सुवरित्युत्तरां भूयसौ जुहुयात्तूष्णीं वा^८ भक्षाय भूयः कुर्याद्भुत्वा
भृमानं विष्णुं ध्यायेत्^९ सुचमुद्गृह्य रुद्रं मृडेति सुचोदीचौ^{१०}
२५ ज्वालां त्रिरतिवल्गायती^{११} षे त्वेति सायं लेपमभ्यवमाश्चूर्जित्वेत्यूर्ध्वं
प्रातरुन्माष्टि^{१२} कूर्चं सुचं निधाय पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेति
दक्षिणतः स्थण्डिले नौचा पाणिना लेपं निमृज्य वृष्टिरसौत्यप
उपस्पृश्या पूषासौति द्विरनामिकाङ्गुल्याग्निञ्जतिहाय दतः
प्राश्याचम्य पुनः प्राश्नात्याग्नेयं हविः प्रजननमिति प्राचौनदण्डया
२० सुचा भक्षयति सौर्यं हविः प्रजननमिति प्रातर्दिश्व निर्लंढि^{१३}
दर्भैः सुचं शोधयित्वाग्निः पूरयित्वोच्छिष्टभाजो जिन्वेत्युत्तरेणा-
हवनीयमपो विमृजेत्^{१४} ॥ ५ ॥

१ पालाशसूत्रमि० XI; पालाशसूत्रमि० TV.

२ खोदनेन 1311.

२६ वैखानससूत्रे १३, ६-७ (०श्रौतसूत्रे २, ६-७)

तामग्निहोत्रहवर्णौ निष्टय पुनस्तोयैः संशोध्य पुनरग्निः
 पूरयित्वा सर्पेभ्यस्त्वा सर्पाञ्जिन्वेति, पूर्वस्यां संस्वाद्याचितमसौति
 वेदिमध्ये गृहेभ्यस्त्वा गृहाञ्जिन्वेति पत्यञ्जलौ च ^१ सप्त^२
 ऋषीन्प्रौणीहीत्युत्तरेण गार्हपत्यमपां शेषं विस्तृजेत्सुवेणाग्नये
 गृहपतये स्वाहेति गार्हपत्ये ऽग्नये ऽदाभ्याय स्वाहेत्यन्वाहार्यपचने ^५
 ऽग्नये भृशुवः सुवः स्वाहेति सभ्ये ऽग्नये ऽन्नपतये स्वाहेत्यावसथ्ये
 ज्जत्वा सर्वेषु विष्णवे स्वाहेति द्वितीयां जुहोति पुनः^२ पूर्ववत्परि-
 षिञ्चति ^१ सुवादीन्प्रचाल्योत्तरेणापो विस्तृज्य वेद्यां निक्षिपे-
 तेजोमूर्तिरात्मा हृदये ऽन्तर्हृद्वं ज्वलन्नग्निशिखामध्ये^२ स्थितस्तस्याः
 शिखायां मध्ये^४ परमात्मेति श्रुतिस्ततो^५ होमान्ते सर्वत्रात्मानं ^{१०}
 प्रोक्ष्य गार्हपत्याद्गन्मादाय^६ ललाटे हृदये कुक्षौ वाक्त्रोः कण्ठे
 च तज्ज्वालारूपं चतुरङ्गुलं दीपवदूर्ध्वागं पुण्ड्रं कुर्याद्यजमानस्तेन
 शुभं^७ लब्ध्वात्मयोगमन्ते^८ प्राप्नोति ^{११} ॥ ६ ॥

उत्तरामाहुतिमनु यजमान आयतनादुत्थाय कवातिर्यङ्ङि-
 वाहवनीयमुपप्रयन्तो अध्वरमित्यनुवाकेन सायमुपतिष्ठते^९ तत्रा- ^{१५}
 ग्रीषोमाविम^९ सु म इति पञ्चम्याग्रीषोमीयया पूर्वपक्ष उभा.

१ सप्तर्षीन् LGB

२ पुनः not in H.

३ ज्वलन्नग्निशि० AMBTRVLG; ज्वलन्तिशिखाशिखामध्ये H.

४ The words स्थित... मध्ये are omitted in TVL. (overlooking!)

५ This śruti is, at least partly, Taitt. Ār. X. 11 (page 828 of the Calcutta edition).

६ गार्हपत्याद् om. HGR.

७ सुखं ML; शुभं TVGH; शुभां A; शुभिल्लब्ध्वा B.

८ ०त्मनो योग० H only.

९ ०तिष्ठते तत्रा० MBLT; ०तिष्ठेतत्रा० HV; ०तिष्ठेत तत्रा० AG.

वैखानससूत्रे १३, ७-८. (० श्रौतसूत्रे २, ७-८)

२७

वामिन्द्राग्नी इत्येन्द्राग्न्या तत्स्थाने ऽपरपत्ने^१ ऽग्न आयूष्मतीति
 षड्विंशत्तराभिरुपतिष्ठते^२ ऽग्न आयूष्मद्यग्रे पवस्वेत्याग्निपाव-
 मानौभ्यां संवत्सरे संवत्सरे^३ गार्हपत्यमुपतिष्ठते पवमानहविर्भिर्वा
 यजेतायुर्दा^४ अग्रे ऽस्यायुर्मे देहीत्याहवनीयं चित्रावसो स्वस्ति
 ५ ते पारमश्रौयेति रात्रिमुपतिष्ठत^५ इन्धानास्त्वा शतः हि मा
 इत्युपसमिन्दे^६ सं त्वमग्न इत्यनुवाकशेषेणाहवनीयमुपतिष्ठते^७
 संपश्यामि प्रजा अहमिति गृहान्यश्वंश्वः स्यामो व इति गोष्ठं^८
 रेवती रमध्वमित्यन्तराग्नी तिष्ठन्नपति^९ संहितासौत्यग्निहोत्रा
 वत्समभिमृशत्यग्निहोत्रौ^{१०} वैप त्वाग्ने दिवे दिव इति तिमृभि-
 १० गांयत्रीभिरग्रे त्वं न इति^{११} द्विपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते^{१२} ॥ ७ ॥

ऊर्जा वः पश्यामीति गृहान्यश्वंश्व^१ तत्सवितुर्वरेण्यमिति
 सावित्र्याहवनीयं सोमानः स्वरणमिति च^२ कदा चन स्तरौ-
 रसीति रात्रिं^३ परि त्वाग्ने पुरं वयमिति गार्हपत्यमग्रे गृहपत
 इति च तामाग्निषमाशासे^४ तन्तवे ज्योतिष्मतीमित्यजातपुत्रो
 १५ ऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति जातपुत्रो ऽमुष्मा अमुष्मा इति यावन्तो
 ऽस्य पुत्रा जाता भवन्ति ज्योतिष्मतीमित्यन्ततो वदति^५ भुवन-
 मसि सहस्रपोषपुषीति पुनरेव वत्समालभते ऽग्निहोत्रौ^६ वा^७
 महि त्रीणामवो ऽस्त्विति माहित्रेण त्वेनाहवनीयमुपतिष्ठते^८
 दूरं प्रवसतः स्वस्तिकामस्तमेतेन त्वेन पश्येत्स्वस्ति पुनरागच्छे-
 २० च्छुद्धिकामस्येनं जपेदन्यत्रापि यज्ञादपि वा भूर्भुवः सुवः सुप्रजाः

१ संवत्सरे once in HA.

२ पवमानहवींषि यजेत H only.

३ Thus ALMTV; HGR: दिवेदिव इति त्रिपदद्विपदाभिर्गार्हपत्यमुप० ;
 B the same, but इति पदाभिर्गा० ।

४ Thus AGB; आशास्ते MHTV: आशासी L.

२८ वैखानससूत्रे १३, ८-१० (०. औतसूत्रे २, ८-१०)

प्रजया भूयासमिति सायमुपतिष्ठेतापि वा दिवस्परौति वात्सप्रेण
सायं प्रातरुपतिष्ठेत् ॥ ८ ॥

पयसा सुमुक्तोः श्रीकामस्य वा जुहुयादाज्येन तेजस्कामस्य
दध्नेन्द्रियकामस्य यवाग्वा ग्रामकामस्योदनेनान्नाद्यकामस्य
तण्डुलैरोजस्कामस्य पाप्मानं हन्तुकामस्य वा पिष्टेन विद्या- ५
कामस्य सोमेन ब्रह्मवर्चसकामस्य^१ दध्नस्तण्डुलानां सोमस्य नाधि-
अयणप्रतिषेचने^१ प्रतिषेककाल आज्यस्य दर्भतरुणौ प्रत्यख्येत्पर्व-
ण्येव राजन्यस्याग्निहोत्रं भवत्यहरहर्नित्यं ब्राह्मणेभ्यो ऽन्नं दीयते^१
तदेतदन्तराले^१ ऽस्याग्निहोत्रं भवति^१ नित्यमग्निरुपस्थेयो^१ । यः
सोमयाजौ तस्य सदाग्निहोत्रं जुहुयादहरहर्यजमानः^२ स्वयमग्नि- १०
होत्रं जुहुयाच्छिष्यो वा^१ दौदिहि दौद्यासं दौदिता मे ऽसि
स्वाहेत्यग्नीनुपसमिन्द्वे^१ ऽपिप्रेरग्ने स्वां तन्वमयाड्^३ द्यावापृथिवी
ऊर्जमस्मासु धेहीत्यग्निहोत्रस्यात्यां बर्हिरङ्गाहवनीये ऽनुप्रहरति^१
सा ह्यग्निहोत्रस्य संस्थितिर्न बर्हिरनुप्रहरेदसंस्थितो वा एष यज्ञो
यदग्निहोत्रमिति विज्ञायते ॥ ९ ॥ १५

यजमानो ऽग्निभ्यः प्रवत्यन्नग्नौन्समाधेहीति संप्रेष्यति^१ शुचिः
स्वायतने तिष्ठन्मम नाम प्रथमं जातवेद इति ज्वलन्तमाहव-
नौयमुपस्थाय^४ तत्सकाशे वाचंयमः प्रवसेदसकाशे विसृजेताध-

१ BHG: भवति यद्ब्राह्मणेभ्यो न्नं (१ ऽन्नं) दीयते तदेतदन्तराले स्याग्निहोत्रं भवति;
TML om. एतद्दु; A: भवति अहरहर्यद्ब्राह्मणेभ्यो न्नं दीयते तद्विदतेदन्तराले
स्याग्निः; भवति अहरहर्यद्ब्राह्मणेभ्यो न्नं दीयते तदन्तराले स्याग्निः TV.

२ यजमानो वा GHB; यजमाने A.

३ तन्ववस् HG.

४ After उपस्थाय M ins. वसन् वा तामेव विहाराभिमुखो जपेत् । प्रेष्य समिधो
धारय्य; B: वसदेतामेव विहारमभिमुखो जपेत् प्रेष्य समिधो धारयन् । These
words occur further on!

शय्यस्त्युपायी^१ न दशमीमतिप्रवसति^२ न^३ पर्वणि^४ व्रतकाल
 व्रतं चरति^५ विहारमभिमुखो ऽग्नौनुपतिष्ठत इहैव सन्तत्र सतो
 वो अग्रय इति च^६ यद्यनुपस्थाय प्रवसेदेतामेव विहारमभिमुखो
 जपेत्प्रोथ्य^७ समिधो धारयच्छदिर्दर्शं कंचिदयनादृत्याग्नीन्पृथीया-
 ५ द्विश्वदानीमाभरन्त^८ इति विहारमभ्येत्याग्नीनामसकाशे^९ वाचं
 यच्छति सकाशे विसृजते^{१०} ऽग्नीन्समाधेहौति संप्रेष्यति^{११} मम
 नाम तव च जातवेद इत्याहवनीयमुपतिष्ठते^{१२} नमो ऽग्नये
 ऽप्रतिविद्धायेति गार्हपत्यं^{१३} त्वत्पितार इत्यन्वाहार्यपचनमयमग्निः
 श्रेष्ठतम इति पुनराहवनीयं च^{१४} व्रतभेषे मनो ज्योतिर्जुषता-
 १० मित्याहुतिं जुहुयात्प्रवक्ष्यन्प्रोथ्यागतश्च^{१५} विराद्रुमैरेवोपतिष्ठत
 इत्येके^{१६} प्रवक्ष्यतो^{१७} ऽध्वर्युरग्नीन् समिन्द्व इत्याहुः^{१८} कः श्रेयांसं
 विषुप्तं बोधयिष्यतीत्यसमिन्वानो ऽभयंकराभयं^{१९} मे कुरु स्वस्ति
 मे ऽस्तु प्रवक्ष्यामीति प्रवक्ष्यन्नुपतिष्ठते ऽभयंकराभयं मे ऽकाषौः
 स्वस्ति मे ऽस्तु प्रावात्समिति^{२०} प्रोथ्यागतस्तूष्णीमेवाग्नीन्पृणम्य

१ विसृजतेषडश० BMLG ; विसृजेयः श० H ; वाचंयमः प्रवसेदसकाशे विसृजते-
 षडश० ATV.

२ स M.

३ प्रेथ MHB प्रोथ L.

४ कंचिदयनादृत्या० MVTL ; ०दर्शकचि(द)यनादृत्या० GB ; दिशोप्रकंचि-
 दयनादृत्या H ; चनादृत्या A and the Vyākhyā.

५ ०भेत्यग्नी० RHBA (read perhaps भेत्याग्नी०).

६ Thus G ; प्रवक्ष्यन्प्रोथ्यामागतश्च H, प्रवक्ष्यन्प्रोथ्यामागतश्च AB. प्रवक्ष्यन्मागतश्च
 MLV ; प्रवक्ष्यन्प्रावासीपक्षानं नागतश्च T and second hand of V.

७ Thus AHGB and the Vyākhyā ; ०त्सवे MLTV.

८ ०भिधानोवाभयं० AHGB.

९ Thus L ; प्रावात्सौदिति H ; प्रवक्ष्यामीति L ; M is incomplete here ;
 प्रवक्ष्यमिति the Vyākhyā (one copy) ; प्रावात्समिति another copy.
 प्रावात्समिति AB. प्रावात्सौमिति G, प्रावात्समिति TV

३० वैखानससूत्रे १३, १०-११ (०श्रौतसूत्रे २, १०-११)

प्रवसेदित्येके^१ गृहा मा बिभीतेति पञ्चभिर्गृहानभ्येति^२
 पूर्वसंजातमपराधमस्य तदहर्निवेदयेयुः^३ स चैतान्नापवदेत्^४
 गृहानहमिति संविशति^५ विश्वा उत त्वया वयमिति पत्नीं
 समीचते^६ ॥ १० ॥

अथ सगृहः प्रवत्यन्यत्र पञ्च नव दश रात्रीः^७ संहिता ५
 वसति^८ यत्र वा नवरात्रं वास्तु कुतश्चित्कारणात्पुनरभ्येत्येका-
 मुषित्वा^९ प्रवत्यन्वास्तोष्यतीयं^{१०} जुहुयाद्यद्यनोवाह्यं^{११} भाण्डं
 स्यात्सर्वमनस्यादधाति यदोदुमशक्यं स्यात्तदङ्गत एवोपोद्धरन्त्यग्नि-
 ष्ठस्य दक्षिणो युक्तो भवति सव्यो ऽयुक्तो ऽथ वास्तोष्यत इत्यनु-
 द्रुत्योत्तरया गार्हपत्ये जुहोति^{१२} न ऊते ऽभ्यादधाति^{१३} न हीन-^{१४}
 मन्वाहरन्ति^{१५} नावचाणान्यसंप्रचाप्य^{१६} प्रयान्त्ययं ते योनि-
 र्चन्विय इति पृथगरणीष्वग्नीन्समारोपयते ऽपि वा या ते
 अग्ने यज्ञिया तनूरित्यात्मनि^{१७} हस्तं प्रताप्य वा मुखाया-

१ तदहर्निवेदो GBVT.

२ चैतान्नापवदो H, चैतान्नापवदेत् G, चैतान्नापवदेत् T, चैतान्नापवदेत् BV.

३ Thus G; रात्रिभिः the other Mss.

४ वसतिः ML and the Vyākhyā, cp. Hir. III. 20.

५ पुनरभ्येत्ये. GH; पुनरभ्येति L; पुनरभ्यवेति A; पुनरभ्येत्ये. VT; पुन-
 रभ्येत्येकासुषि. B.

६ ष्यति MLATV, ष्यतिर्जु. B.

७ जुहोति AHGB, जुहुयाद् MLTV and the Vyākhyā.

८ Original reading uncertain; नापचाणान्यग्नीन्संप्रचाप्य ML; नापचा-
 णान्यग्नीन्संप्रचाप्य TV; नापचाणान्यग्नीन्संप्रचाप्य A; नापचाणान्यसंप्रचाप्य G;
 नापचाणान्यस्य प्राप्य B; नापचाणान्यस्य संप्राप्य H.—cp. Hir. III. 20,
 Ap. VI. 28. 8.

९ वा ins. ML

वैखानससूत्रे १३, ११ (०श्रौतसूत्रे २, ११)

३१

हरत^१ उपावरोह जातवेद इत्यात्मन्यारूढमरणोपावरोह^२
 प्रागस्तमयान्नन्येदपि वा लौकिके ऽग्रावुपावरोहेत्युपावरोहयत^३
 इदं श्रेय इत्यवसिते जुहोति जुहोति^४ ॥ ११ ॥

इति श्रौतसूत्रे द्वितीयः प्रश्नः ॥

१ प्रतायावाङ्मुखा०. HG, प्रताय वा मुखा ०MLATB.—०हरति M, ०हरत LHAGTBV; read perhaps अवहरत instead of चारत ।

२ ०रोह GMLTV; ०रोष HAB.

३ ०रोहयति । ML ०रोहयतीदं TV (B useless).

सर्वेभ्यः कामेभ्यो दर्शपूर्णमासौ^१ तान्युगपत्कामयेतापि वा
 पृथक्कामः पृथगाहरेदर्शपूर्णमासाभ्यां यावज्जीवं यजेत^२ त्रिंशत् वा
 वर्षाणि जीर्णो वा विरमेदित्येके^३ ताभ्यां परमामेव काष्ठां
 गच्छतीति विज्ञायते^४ तौ समानोपदेशौ^५ वचनाद्भवतिष्ठेते^६
 यजमानस्यैव समस्ते क्रतौ श्रूयमाणं^७ कामानां कामनं ब्रह्मचर्यं^८
 द्रव्योपस्थापनं^९ दक्षिणादानमकर्मकरणा मन्त्राः प्रत्यगाग्निषश्चन्द्र-
 मसमूहं^{१०} पूर्णं वा विज्ञाय पूर्वस्मिन्पूर्वाणि पौर्णमासेन^{११} यच्च
 इत्युक्ता केशश्मश्रूणि^{१२} वापयित्वोपवसन्ति^{१३} चन्द्रमसं दृष्टमदृष्टं वा
 विज्ञाय चैव^{१४} दर्शेन यच्च इत्युक्तोपवसत्यध्वर्युः प्रातरग्निहोचं
 ऊलानुगमयित्वापोद्धृत्य वोदित आदित्ये ध्यायन्मारायणं विष्णोर्नु^{१५}
 कमिति जपित्वा गार्हपत्यादाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयायतने ऽग्निं
 प्रतिष्ठाप्य^{१६} देवा गातुविद इति जपित्वा ममाग्ने वर्च इति
 समिधमन्वाद्धाति^{१७} ॥ १ ॥

१ Thus GB; यजते MHLATRV.

२ Thus A; श्रूयमाणोपि M; श्रूयमाणः H; श्रूयमाणाः का० RB; श्रूय-
 माणासि L; ०माणासि TV; श्रूयमाणाः कामाः ब्रह्मचर्यं G.; cp. Hir. VI. 1
 (page 494).

३ Thus AG and the Vyākhyā, one copy; (and cp. Hir. l.c.
 द्रव्यप्रकल्पनं), द्रव्योपस्थानं the other Mas. and the Vyākhyā, another
 copy.

४ Thus AGRT; चन्द्रमसं पूर्णं वा BML; चन्द्रमससमानं पूर्णं वा H.

५ पौर्णमासां पूर्णमासेन MLTV; पूर्णमासेन A (without the preceding
 पौ०); पौर्णमासेन G; पौर्णमासा H; पौर्णमासेन the Vyākhyā.

६ श्मश्रूतोमासि M only.

७ ०च LGMTV.

८ The words गार्हपत्यादाहवनीयायतने ऽग्निं प्रतिष्ठाप्य are given by BHG after
 गातुविद इति जपित्वा; they are not found in LATV.

९ Thus AMLBVG; आद्धाति H; अन्वाद्धातु T.

- यजमानो ऽग्निं गृह्णामि सुरथं वसून्नुद्रानिमामूर्जमिति
 त्रैनाहवनीये ऽन्वाधीयमाने जपति पौर्णमासं हविरिति पौर्ण-
 मास्यामामावास्यां हविरित्यमावास्यायामन्तराग्नी पशव इत्यन्त-
 राग्नी तिष्ठन्नपत्यध्वर्युर्मम देवा इति गार्हपत्यमन्वादधातीह
 ५ प्रजा इह पशव इति द्वौ यजमानो जपत्यध्वर्युर्मयि देवा
 इत्यन्वाहार्यपचनमन्वादधात्ययं पितृणामिति यजमानो जपति ।
 व्याहृतौभिरन्वादधातीत्येके । ऽजस्रं त्वाऽसभापाला इत्यध्वर्युः
 सभ्यमन्वादधाति । तमेव यजमानो जपत्यन्नमावसथीयमित्य-
 ध्वर्युरावसथ्यमन्वादधाति । तमेव यजमानो जपत्यध्वर्युणान्वा-
 १० हितेष्विदमहमग्निज्येष्ठेभ्य इत्युत्तरत उपविश्य जपति । पयस्वती-
 रोषधय इति प्राग्वर्हिषः पौर्णमास्यां दम्पती माषमांसवर्जं
 सर्पिषा दध्ना पयसा वा मिश्रमग्नीतः प्राग्वत्सेभ्यो ऽमावास्यायां ।
 कामं सुहितौ स्यातां । विद्युदसीत्यप उपसृश्यापरेणाहवनीयं
 दक्षिणातिक्रम्य पयस्वतीरोषधय इत्यप आचामति । देवा देवेषु
 १५ पराक्रमध्वमिति देवता उपतिष्ठते । ऽग्ने व्रतपत इति पञ्चभि-
 राहवनीये समिधो ऽभ्यादधाति । समुद्रं मनसा ध्यायन्नग्ने व्रतपते
 व्रतं चरिष्यामीति पञ्चभिर्यथालिङ्गं देवता उपतिष्ठमानो व्रत-
 मुपैति । सम्राडसीत्यादित्यमुपतिष्ठते । यद्यस्मिन्ने व्रतमुपेया-
 दाहवनीयमेवैतेनोपतिष्ठते । पर्वणि यजमानः स्वयमग्निहोत्रं
 २० जुहोति यवाग्वामावास्यायां संनयन्नग्निहोत्रोच्छेषणमातञ्चनाय
 निदधाति । सत्यवाद्यस्त्युपायी सायमाग्ने ग्राम्यानुपसत्या-
 रण्यस्याश्रात्यपो वाश्राति न वा किञ्चन । येन प्रार्थय्यमाणः
 स्यात्तन्नाश्रीयत् ॥ २ ॥

३४

वैखानससूत्रे १४, ३-४ (०श्रौतसूत्र ३, ३-४)

उपेतव्रतस्य संनयतो ऽध्वर्युः संगव इषे वेति वज्रपणां
 वज्रशाखामशुक्लायां प्राचीमुदीचीं वा पलाशशाखां शमीशाखां
 वाच्छिनत्थूर्जे लेत्यनुमार्ष्टि संनमयति वेमां प्राचीमित्याहरति ।
 वायवः स्थेति तथा व्यवरान्वत्सानपाकरोति । सदर्भया तथेत्येके
 दर्भैर्वा । देवो व इति व्यवरा वत्समाहर्गोचरमभिः प्रेरयति ।
 शुद्धा अप इति पेरिता अनुमन्त्रयते । ध्रुवा अस्मिन्निति
 यजमानमीक्षते । ऽग्रेणाहवनीयं प्रदक्षिणं शाखामाहृत्यापरेण
 गार्हपत्यं यजमानस्य पशून्पाहीत्यग्निष्ठे ऽनसि मेखलायां वा
 निदधाति । देवस्य लेत्यश्वपर्शमसिदं वादाय यज्ञस्य घोषदसौ-
 त्यभिमन्त्रयते गार्हपत्यं वोपतिष्ठते । प्रत्युष्टमिति तस्मिन्निष्ठ-
 पति । प्रेयमगादित्युर्वन्तरिचं प्रेहीति^१ चाहवनीयमभि-
 प्रैति । ॥ ३ ॥

इह बर्हिरासद इति वेदिं प्रत्यवेक्षते । यत्र बर्हिर्दास्य-
 न्भवति तां दिग्मेत्य^२ विष्णोः स्तूपो ऽसौत्येकं स्तम्बमुत्सृज्य^३
 देवानां परिषूतमसौत्यन्यं परिषौति । पशूनां वा भागमुत्सृजा-
 मौति परिषूतस्यैकां दर्भनाडीमुत्सृज्येदं देवानामिति परिषूत-
 मभिमृश्येदं पशूनामित्युत्सृष्टमभिमृश्य देवस्य वेति परिषूत-
 मभिमृष्ट्य देवभ्यस्त्वेत्यूर्ध्वमुन्मृज्य देवबर्हिरित्यसिदं निधाय या

१ वरान्वत्सान्मातुर्गां M; वरान्वत्समाहर्गो H and R (but with गो.); वरावसमातुर्गां च० L; वरान् वत्समाहर्गो A; वरान् समाहर्गो (?)
 U; वरा वत्समात्रागोच० TV.

२ प्रेहीति च MLVGT; प्रेहीति HRB.

३ मेत्य THABG; मवेत्य MLV.

४ स्तम्ब GHABR; स्तम्भ MLTV.

- जाता इत्यभिमन्याच्छेत्ता त इत्याच्छिन्दन्संखं मुष्टिं दाति^१ ।
 स प्रस्तर^२ एतयैवावृता परिषवणोत्सर्जनवर्जमितरांस्त्रीन्यञ्च सप्त वा
 सुष्टीन्निधनानि वा दाति यावदाप्तं भवति^३ । देववर्हिरित्या-
 वृथानान्यभिमृशति^४ । सहस्रवल्गा इत्यात्मानं प्रत्यभिमृश्यादित्यै
 ५ रास्त्रास्तीति प्रदक्षिणं शुल्बमावेष्ट्यायुपिता योनिरिति त्रिधातु
 पञ्चधातु वा प्रतिदधाति^५ । धातौ धातौ मन्त्रमावर्तयति^६ ।
 पृथिव्याः संपृचः पाहीति शुल्बं प्रागग्रमुदगग्रं वास्तीर्यापरि-
 मितानाभित्यभिमन्त्र्य सुसंभृता त्वेति यथालूनं^७ शुल्बे सुष्टी-
 निधनानि^८ वा संभरत्युभिता योनिरित्युत्तमे प्रस्तरमपां मेथ्यं
 १० यज्ञियमिति पितृभ्यः समूलमुपमूललूनं^९ वा सकृदाच्छिन्नं
 वर्हिराच्छिद्य तूष्णीं संभरति परिभोजनीयं^{१०} चेन्द्राण्यै संनहन-
 मिति सर्वान्संनह्य प्रूषा त इति प्रदक्षिणं यथाति^{११} । स ते मास्या-
 दिति पश्चात्प्राञ्चं ग्रन्थिमुपगृह्यत्वापस्वामश्विनाविति स्पृशतौन्द्रस्य
 त्वेत्युद्यम्य वृहस्पतेरिति ग्रीष्णां हरत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीति प्रत्ये-
 १५ त्यादित्याः सद इत्यपरेणाहवनीयमनधः सादयति^{१२} । देवंगम-

१ Thus TV ; ददाति AMLBHG.

२ सुष्टौ निधनानि वा ददाति यावदाकू(क)तं भवति MB ; सुष्टौ निदधाति
 वा त्सादेश्वरणमृणांहरणं वर्हिराहरणं वात यावदासंभवति H ; ALG as M, but
 यावदाप्तं भवति ; वा दाति यावदाप्तं भवति TV.

३ Thus ALGTV and a citation in the Vaijayanti ; यथाभागं
 M ; यथालभवनं H.

४ मुष्टिं निध० MHLG ; VTB मुष्टिनिध० A.

५ Thus AG ; ०पमूललूनं H ; समूललूनं MLBTV.

६ Thus G only (and cp. V. 9) ; परिभोजनौ ATVH and the
 Vyākhyā ; परिभोजनं MLB. (Baudh. uses परिभोजनीयानि). The
 Vyākhyā explains परिभोजनिग्रहणं परिसरणानामुलपराव्यस्य प्रदर्शनं ।

मसीत्यभिमन्व्यादित्यास्त्वा पृष्ठे सादयामौति गार्हपत्यदेश
उपरीव^१ निदधाति^१ ॥ ४ ॥

दूष्णीं त्रिधातु शुल्बं कृत्वा यत्कृष्णो रूपमिति पालाशेन
खादिरेण याज्ञिकैर्वा वृक्षैरेकविंशतिदारुभिर्भुजं संभृत्य कृष्णो
ऽस्याखरेस्य इति संनह्य पूषा त इति प्रदक्षिणं ग्रन्थिं कृत्वा
वर्हिःकल्पेन^२ वर्हिषा सह निदधाति^३ वेदो ऽसीति वत्सजुं^४
त्रिवृच्छिरसं^५ दार्भं वेदं कृत्वायात्रादेशे परिवासयति^६ परि-
वासितानि वेदायाणीधप्रव्रश्चनैः सह निदधात्यत्रामावास्यायां
वेदिं^७ कृत्वेध्मावर्हिःराहरेदित्येके^८ ऽन्तर्वेदि शाखायाः पर्णानि
प्रच्छिद्य मूलतः शाखां परिवास्योपवेषो ऽसि यज्ञायेत्यपरेण^९
गार्हपत्यं मूलमुपवेषाय निदधाति^१ तृतीयस्यै दिव इति
परिवासनशकलमादाय सुरक्षितं निधाय वसूनां पवित्रमसि
शतधारमिति शाखायां^{१०} त्रिवृद्धर्ममयं पवित्रं कृत्वा त्रिवृत्पलाशे
दर्भं इति शाखायां ग्रिथिलं मूले मूलान्यग्रे ऽग्राण्यवसजति^१ न
ग्रन्थिं करोत्यग्न्यगारे ऽग्न्यायतनानामुपलेपनादि^{११} देवार्हाण्यलं-^{१५}
करणानि^{१२} दम्पती चालंकुर्वति^१ ॥ ५ ॥

१ Thus AGBH; उपरिव TV and Vyākhyā (one copy); उपरि ML and Vyākhyā (another copy).

२ Thus GTV and Vyākhyā; ०शकलेन AMBH.

३ Thus B; वत्सजं LTV; वसजू A; वत्सं MGH.

४ वा ins. A only (rightly?).

५ वेदं GA only.

६ इत्येके om. AGHB.

७ शाखाया G only.

८ ०दीनि LMTV; Vyākhyā points to ०नादि.

९ Thus BAGLV; ०देवार्हण्यं T; देवार्हाण्यं M; देवकान्यं H;
देवार्हण्यंकारैः the Vyākhyā.

वैखानससूत्रे १४, ६-७ (० श्रौतसूत्रे ३, ६-७)

३७

अत्रोपवसये ऽमावास्यायामपराह्णे ऽधिवृत्तसूर्ये वा पिण्ड-
 पितृयज्ञेन यजते । ऊते सायमग्निहोत्रे वैकङ्कतीमग्निहोत्रहवणीं
 कुम्भीमुपवेषं शाखापवित्रमभिधानौ निदाने दोहनं दारुपात्र-
 मयस्यात्र वैतानि^१ सांनाय्यपात्राणि प्रचाल्योत्तरेण गार्हपत्यं
 ५ दर्भैरन्तर्ध्यावाचीनानि प्रयुनक्ति । समावयवन्तौ दर्भौ प्रादेश-
 मात्रौ पवित्रे कृत्वा पवित्रे स्थ इति क्षिनन्ति न नखेनेमौ
 प्राणापानावित्यभिमन्त्र्य विष्णोर्मनसा पूते स्थ इत्यङ्गिरनुमृज्य
 गां दोहपवित्रे इति संप्रेष्यत्यग्निहोत्रहवण्यां पवित्रान्तर्हितायामप
 अनौय देवो व इति पच्छो गायत्र्योदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां
 १० त्रिरूपूयापो देवीरित्यभिमन्त्रयत^२ उत्तानीकृत्य^३ पात्राणि
 शुन्धध्वमिति^४ प्रोक्षति । सुरक्षिते पवित्रे निधायैता आचरन्तीति
 गा आयतौः प्रतीक्ष्य निष्टप्रमिति^५ सांनाय्यपात्राणि प्रतितप्य
 धृष्टिरसीत्युपवेषमादाय भूतकृतः स्येति गार्हपत्यादुदीचो
 ऽङ्गारान्व्यस्य मातरिष्वन इति तेषु कुम्भीमधिश्रित्य भृगूणा-
 १५ मङ्गिरसामिति प्रदक्षिणमङ्गारैः पर्युहति । ॥ ६ ॥
 वसूनां पवित्रमसि शतधारमिति कुम्भ्यां शाखापवित्रं

१ Thus supplied and emended; निदाने दोहनमयस्यात्र वै० GA ; निदाने दोहने दोहनमयस्यात्र वै० MLTV ; AH and B are incomplete. It is impossible that two dohanapātras are meant, whilst the word वा seems to prove that a word has fallen out. Cp. Āp. I. 11. 5 and below, III. 8 : 39. 5.

२ GBH ०मन्त्रयते शुन्ध उक्ता०. Incomprehensible

३ Thus MAGB ; ०कृत्वा H ; उत्तानानिकृत्य LTV.

४ त्रिः ins. G only.

५ गार्हपत्ये ins. G only ; cp. Āp. I. 12. 1. As the Vyākhyā mentions the word, it may belong to the text.

प्रागग्रं सायमधिनिदधाति वसूनां पवित्रमसि सहस्रधारमित्यु-
 दौचौनाग्रं प्रातः^१ कुम्भौमन्वारभ्य वाचंयमः पवित्रं^२ धारय-
 न्नास्त^३ उपसृष्टां मे प्रव्रतादिति संप्रेष्यत्युपसृजामीत्यामन्त्या-
 दित्यै रास्त्रासौत्यभिधानौमादत्ते^४ पूषासौति वत्समुपसृजति^५
 विहारं गां चोपसृष्टामन्तरेण मा संचारिष्टेति संप्रेष्यति^६
 यद्यन्तरेण^७ संचरेत्सानाथ्यं मा विलोपीति जपेदयक्षा वः
 प्रजया संसृजामीत्यभिमन्त्रयत^८ ऊर्जं पय इति दोग्धोप-
 सीदति^९ द्यौश्चेममिति दुह्यमानामनुमन्त्रयत उत्सं दुहन्ति
 कलशमिति धाराघोषं ऊतः स्तोको ऊतो द्रप्स इति विप्रुषः
 स्वाहा द्यावापृथिव्यौभ्यामिति स्कन्नान्^{१०} कामधुच इति पयः १०
 प्रत्याहरन्तं दोग्धारं पृच्छत्यमूं यस्यामिति दोग्धा प्रत्याह^{११} सा
 विश्वायुरिति गामध्वर्युरूपस्तौति^{१२} देवस्त्वा सवितेति पयः
 कुम्भ्यामानयति^{१३} कामधुच इत्याह ततीयस्या इत्युक्तं^{१४} सा
 विश्वयचा इति द्वितीयां सा विश्वकर्मेति ततीयामुपस्तौत्येवं
 तिस्रो दोहयित्वा बज्रं दुग्धीन्द्राय देवेभ्य इति त्रिः संप्रेष्यतीन्द्र- १५
 याजिन इन्द्रमुपलक्षयेन्महेन्द्रयाजिनो महेन्द्रं^{१६} विसृष्टवागनन्वा-
 रभ्य तृष्णीमुत्तरा दोहयति^{१७} ॥ ७ ॥

सर्वासु दुग्धासु दोहने ऽप आनीय द्यौश्चेमं यज्ञमिति
 संचाल्य संप्रेष्यध्वमिति कुम्भ्यामानौय अपयित्वा तृष्णीकेन घृते-
 नाभिघ्रायं दृष्ट्वा गा इति कर्षन्निवोदगुदासयति^{१८} शीतौकृत्य^{१९} १०

१ पवित्रं वा AMLT; पवित्रमपान्धारय० G. Cp. Āp. I. 12. 6.

२ स यद्यन्तरेण G only.

३ शीतौकृत्या MLTV; शीतौकृतातनन्ति A, and equally G with इति after it; धीतिहृत्यात्रनवमौति H points to the same.

वैखानससूत्रे १४, ८-९ (० श्रौतसूत्रे ३, ८-९)

३६

यत्पूर्वच्युर्दुग्धं दधेकस्या दधोस्तिष्ठणां वा गवां ब्रूहे व्यहे वा
 संततमभिदुग्धमौपवसथाद्धविरातञ्चनमुपकृत्^१ तेन दध्ना सोमेन
 त्वातनच्मौत्यातनक्ति^१ यज्ञस्य संततिरसीत्यग्निहोत्रेच्छेषण-
 मन्वातच्यायं पथ इति पर्णवल्कमन्वातनक्ति तण्डुलैः पूतिकै-
 ५ रोषधीभिः क्लैर्वदरैर्वीषो हविष्वित्ययस्यात्रे दारुपात्रे वाप
 आनीयादक्षमसि विष्णवे त्वेत्यपिदधाति^१ यदि मृन्मयं त्वणं
 काष्ठं वानुप्रविध्येदिमौ पर्णं च दर्भं चेति विमुच्य शाखापवित्रं
 सुरक्षितं निधाय विष्णो हव्यः रक्षस्वेति सांनाय्यं गार्हपत्यदेश
 उपरीव गुप्तं निदधाति^१ ॥ ८ ॥

- १० पूर्वथा शाखयान्यामाहृत्य वा प्रातर्दोहाय वत्सानपाकरो-
 त्युपधाय कपालानि प्रातर्दोग्धि यथा सायं^१ नातनक्ति^१
 नासोमयाजौ^२ संनयेदसोमयाज्यपौत्येक^३ ऐन्द्रं सांनाय्यं^४
 सोमेनेद्वा महेन्द्रं यजेतापि वा संवत्सरमेवेन्द्रमिष्टाग्नये^५ व्रतपतये
 ऽष्टाकपालं निरूप्य कामं महेन्द्रं यजेतौ^१ वीं भारद्वाजो गौतमः
 १५ शुश्रुवान् ग्रामणी राजन्य इति सर्वत्र कामं महेन्द्रं यजेरन्परि-
 स्तृणीतेति दर्भैरग्नौन्यरिस्तृणात्यारण्यानशिला^५ यजमान उभावग्नौ
 इति परित्स्तीर्यमाणेषु जपत्याहवनीयागारे गार्हपत्यागारे
 बाधः शयीतामावास्यां^५ रात्रिं जागर्त्यपि वा यथाशक्ति जागरणं^१

१ ०मौपवस० all the Mss., as Hir., whilst Āp. I. 13. 12 has
 औपव०.

२ Thus H; एवं सोमयाजौ MLAGTV.

३ संवत्सरं द्वौ वेन्द्रमिष्टा० G; संवत्सरविद् वेन्द्रमिष्टा० B.

४ Original reading uncertain: आरण्यानशिला ABTVH;
 आरण्येनशिला ML; अरण्यानश्रीतापो वाञ्छाति वा G.

५ वास्यायां G, as Āp; the other Mss. agree with Hir.

व्रतचारौ त्वेव स्यान्न विहारादपपर्यावर्तते^१ तत्सवेममावास्यायां^१ ।
 पौर्णमास्यां तु पूर्वद्युरग्न्यन्वाधानमिध्माबर्हिर्वेदं^२ च करोतीत्यग्नि-
 परिस्तरणं च । सद्यो वा सर्वं भवति भवति । ॥ ६ ॥

इति श्रौतसूत्रे तृतीयः प्रश्नः ॥

१ Emended (cp. Āp. XXIV. 2. 11, 12); अभिपर्यावर्तेन
 AGBLTV; अपिपर्यां M; अतिपर्यां H.

२ Thus AGHLTV; वेदि MB.

- श्रो भूते प्रातरग्निहोत्रं ज्वलोदित आदित्ये यौर्णमास्या-
स्तन्वमारभते प्रागुदयादमावास्याया ^१ दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रलो-
श्चत्वार ऋत्विजो ब्रह्मा होताध्वर्युरग्नीदिति ^२ कर्मणे वामिति
पाणिं प्रक्षाल्य यज्ञस्य संततिरसौति गार्हपत्यात्संततमाहव-
५ नौयादुलपराजिं स्मृणाति तूष्णीं दक्षिणमुत्तरां च ^३ दक्षिणे-
नाहवनीयं ब्रह्मयजमानयोरासने करोति पूर्वं ब्रह्मणे ऽपरं
यजमानयोत्तरेण गार्हपत्यं दर्भान्संस्तौर्यं यज्ञायुधानि दध्नुं
न्यञ्चि सादयति ^४ स्फ्यं च कपालानि चाग्निहोत्रहवणीं च शूर्पं
च कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुसलं च दृषक्षोपलां ^५ चेति ^६
१० पञ्च दन्धानि ^७ खादिरं म्रुवं पालाशौ जुह्ममाश्वत्थौमुपमृतं
वैकङ्कतीं ध्रुवां वेदं पात्रौ मेक्षणं प्राशित्रहरणमिडापात्रं
प्रणीताप्रणयनमिति पञ्च दन्धान्याज्यस्थालीमन्वाहार्यस्थाली-
मग्निमानं ^८ सांनाय्यपात्राणि संनयतः कुम्भौ शाखापवित्रमुपवेष्ट-
मभिधानीं निदाने दोहनं च ^९ पूर्वद्युः कृते पवित्रे चाष्टौ दारु-
१५ पात्राणि यान्यहोमार्थानि ^{१०} तानि वारणानि येन चार्थो ^{११} ऽत्र यज-
मानो भूपते भुवनपत इति ब्रह्मिष्ठं ब्रह्माणं वृत्तापरेणाहवनीयं
दक्षिणातिक्रम्य दक्षिणत उदङ्मुख उपविशति ^१ ॥ १ ॥

१ ०श्रौत इति GL.

२ Thus LTV and Vyākhyā; दक्षिणां तूष्णीमुत्तरां AGBH, and M, but the last ०त्तरां च .

३ संसादयति AB.

४ To this (ungrammatical) reading (cp. TS. I. 6. 8. 3) point AGB: दृषक्षोपलायेति; दृषक्षोपलायेति TV; दृषक्षोपलायेति LM.

५ After आज्यस्थालीम् G ins. निर्वपणस्थालीम् .

६ दोहनमयस्यात्रं च HG, similarly B.

७ दारुमयानि ins. AMGTBV.

वृत्तो ब्रह्मा सुप्रचालितपाणिपाद आचान्तो ऽपरेणाहवनीयं
 दक्षिणातिक्रम्य दक्षिणतस्तिष्ठन्नमो ब्रह्मण इति ब्रह्मसदनमुप-
 स्थायाहे दैधिष्वेति सदनान्तृणं निरस्योन्निवत उदुदतश्च
 गेषमित्युपविश्य पातं मा द्यावापृथिवी इति द्यावापृथिवी
 समौक्ष्य भूर्भुवः सुवः क इदं ब्रह्मेत्यहं भूपतिरित्येतौ जपित्वा ५
 संस्थानादास्ते^१ । मन्त्रवत्सु कर्मसु वाचं यच्छति^२ । यदि
 व्याहरेद्रेण्वीमृचं व्याहृतीश्च जपित्वा वाचं यच्छत्यध्वर्युरत्रा-
 मंनयतः पवित्रे कृत्वा दद्याय वेति प्रणीताप्रणयनं चमसमादाय
 वानस्पत्यो ऽसीत्यङ्गिस्त्रिः^३ प्रचालयति^४ । गोदोहनेन पशुकामस्य
 प्रणयेन्मृन्मयेनान्नाद्यकामस्य कांसेन^५ ब्रह्मवर्चसकामस्योपरेण १०
 गार्हपत्यं पवित्रान्तर्हिते चमसे को वो गृह्णाति स वो
 गृह्णात्वित्यप आनयत्यनया वो^६ गृहीष्यामीति^७ पृथिवीं
 ध्यायन्नङ्गिः पूरयित्वा देवो व इति पूर्ववदुत्पूयाभि-
 मन्त्रयते । ॥ २ ॥

ब्रह्मन्नपः प्रणेष्यामि यजमान वाचं यच्छेति संप्रेष्यति^१ १५
 प्रणयं यज्ञमिति ब्रह्मणा प्रसूतः प्रणयन्वाचं यच्छत्या हविष्कृतो
 यजमानश्च^२ को^३ वः प्रणयति स वः प्रणयत्विति^४ स्फ्येनोपयस्य

^१ Thus GB; जह्वा सं० H; जपत्या संस्था० AMLTV.

^२ Thus G; ०सीतित्वभिः B; ०सीतित्विः H; ०सीतित्वभिः M;
 ०सीतित्विः प्रचालयति A; ०सीति प्र० T; सीति प्रचाल्य TV.

^३ कांसेन MLTB.

^४ Thus GH; पो MBLATV; cp., however, the Gṛhyasūtra
 I. 11: 12. 12.

^५ Thus, in accordance with the Mantrasaṃhitā, MLT;
 गृह्णामीति AHGBV.

^६ को वः प्रणयत्विति all the Mss., but see the Mantrasaṃhitā
 and the Vyākhyā: को वः प्रणयति × न्यहृतीरिति ।

वैखानससूत्रे १५, ३-४ (० श्रौतसूत्रे ४, ३-४)

४३

प्राणैः समं धारयमाणो ऽविषिञ्चन्प्रणयति^१ याः पुरस्ताद्भूश्च
 कञ्चेति द्वाभ्यां यजमानः प्रणीयमाना अनुमन्त्रयते ब्रह्मपूता
 स्येति चानेनाध्वर्युरुत्तरेणाहवनीयं दर्भेषु सादयित्वा दर्भैरपि-
 दधाति^१ ताः प्रणीता नेङ्गयन्त्या संस्थानात्पवित्रे आदाय
 ५ संविशन्तामिति सपवित्रेण पाणिना पात्राणि संमृशति^१
 दद्यात् त्वा वानस्पत्यो ऽसौत्यग्निहोत्रहवणीमादाय वेषाय लेति
 सव्येन शूर्पं च प्रत्युष्टमिति गार्हपत्ये निष्टप्य यजमान हवि-
 निर्वप्यामीति यजमानमामन्त्रयत^१ ओं निर्वपेति यजमानेन
 प्रसूतः प्रवसत्यग्रे हविर्निर्वप्यामीत्युक्तोर्वन्तरिचमन्विहौति
 १० गच्छति^१ ॥ ३ ॥

अपरेण गार्हपत्यं प्रागौषमुदगीषं वाग्निष्ठं शकटमवस्थितं
 ब्रौहिमत्परीणटसहितं^१ भवति यवमदा^१ धूरसीति तस्य
 दक्षिणां धुरमभिमृश्य सव्यां च त्वं देवानामिति शकटमभि-
 मन्त्र्य विष्णुस्वाक्रः^२ स्तेति विष्णुमात्मानं^२ ध्यायन्सव्ये चक्रे दक्षिणं
 १५ पादमादधाति विष्णोः क्रमो ऽसीति वाहुतमित्यारोहति^१
 मित्रस्य लेति परीणाद्वादिकं^३ प्रेक्ष्योरु वातायेति तस्य द्वार-
 मपच्छिद्य^४ मित्रस्य लेति पुरोडाश्यांश्च^५ प्रेक्ष्योर्जं धत्स्वेत्यभि-
 मृश्यापहतः^५ रच इति त्वणं किंशारु वा निरस्याप उपस्पृश्य

१ परिणत्वहितं G ; परीणवत्सहितं AMHB ; परीणवत् L ; परिणवद्भवति TV.

२ विष्णुमात्मानं GAMLTB. विष्णु मनसा H.

३ परिणाहं BHG ; परिणाद्वादिकं MVL T (the last with ०री०) ; परिणाहकं A (शकटादिकं the Vyākhyā).

४ अपच्छिद्य GHMLAVTB ; read अपच्छाद्य .

५ Thus GAH ; पुरोडाशीयांश्च MLTBV, and the Vyākhyā.

हविर्निर्वस्यन्दशहोतारं व्याचक्षौत । पवित्रान्तर्हिते शूर्पे हवनीं
 निधाय यच्छन्तामिति मुष्टिं पूरयित्वा हवन्यामोष्य देवस्य त्वेति
 पवित्रान्तर्हिते शूर्पे यथादेवं^१ चतुरो मुष्टीन्निर्वपति त्रिर्मन्त्रेण
 त्रिषणै^२ चतुर्थं^३ निरूप्यान्वावपत्यैवमुत्तरं पुरोडाशं निर्वपत्यग्निः
 होतारमिह तः ऊव इति यजमानो हविर्निरूप्यमाणमभि- ५
 मन्त्रयते निरुप्तं वा^४ कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति
 सर्वमनुवीक्षते ॥ ४ ॥

यदि शकटं न स्यादपरेण गार्हपत्यं रूपं निधाय तस्मि-
 न्यात्रौ तस्यां^१ पुरोडाश्यानोप्य^२ तस्याः पूर्वार्धं धूरसीत्यभिमृश्य
 सर्वाञ्चकटमन्त्रानुक्तेदं देवानामिति निरुप्तानभिमृशती^३ दसु नः १०
 सहेत्यपादानस्यानम्^४ स्फात्यै त्वेति निरुप्तानेवैदमहं निर्वह-
 णस्य पाशादिति पुरोडाश्यानादाय^५ निर्गच्छति । सुवरभि
 विख्येषमिति सर्वं यजमनुवीक्षत^६ आग्नेयो ऽष्टाकपाल
 उपांशुयाजश्चाज्यं हविः प्राजापत्यो वैष्णवो ऽग्नीषोमीयो
 वाग्नीषोमीयश्चैकादशकपालः पौर्णमास्यां प्रधानानि^७ नासोम- १५
 याजिनो ब्राह्मणस्याग्नीषोमीयः पुरोडाशो विद्यत इत्येक^८
 आग्नेयो ऽष्टाकपाल ऐन्द्रं सांनाय्यममावास्यायां संनयतो^९
 ऽसन्नयत आग्नेयो ऽष्टाकपाल ऐन्द्राग्न एकादशकपालो द्वादश-
 कपालो वा^{१०} तदङ्गमितरे होमाः^{११} पौर्णमास्यामिन्द्राय वैमृधाय

१ यथादेवं all the Mss.

२ ०डाशीया० AMLTV; ०डाश्या० GH.

३ ०स्थानं G and Vyākhyā, ०स्थान् AMLHTBV.

४ ०डाशीया० MLTV; ०डाश्या० AGH.

पुरोडाशमेकादशकपालमनुनिर्वपेद्यदि^१ समानतन्त्रो^२ वैमृधो
ऽग्नौषोमाभ्यां^३ निरुष्येन्द्राय वैमृधाय निर्वपति^४ संस्थितायां
पौर्णमास्यां वैमृधमनुनिर्वपतीत्येके^५ ॥ ५ ॥

वैश्वानरं ज्योतिरित्याहवनीयं प्रतीचते^६ दृष्ट्वन्तां दुर्या
५ इति प्रत्यवरोहति^७ स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामिति स्कन्नानभि-
मन्व्योर्वन्तरिचमन्विहौति^८ हत्वादित्यास्त्वोपस्थे सादयामी-
त्यपरेण गार्हपत्यं यथादेवतमुपसादयत्युत्तरेण^९ वाग्ने हव्यं
रक्षस्वेति गार्हपत्यं वोपतिष्ठते^{१०} सशूकायां तिरः पवित्रं हवन्त्यां
प्रोक्षणीः^{११} संस्कृत्य ब्रह्मन्प्रोक्ष्यामीत्यामन्व्य प्रोच यज्ञमिति
१० तेन प्रसूतो देवस्य लेति यथादेवतं^{१२} त्रिः प्रोक्षेन्नाग्नि-
मभिप्रोचेत्पूर्ववत्पात्राणि^{१३} प्रोक्षति^{१४} वातस्य ध्राजिरसोति
कृष्णाजिनमादायावधूतं^{१५} रक्ष इत्यूर्ध्वग्रीवं बहिर्विशसनमुत्करे
त्रिरवधूतोत्यदित्यास्त्वगसौति पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोप-
स्तृणात्यधिषवणमसौत्यनुत्सृजन्^{१६} तस्मिन्नुलूखलमधिवर्तयत्यग्ने-
१५ स्तनूरसौत्यनुत्सृजन्नुलूखले हविरावपति चिर्मन्त्रेण तूष्णीं
चतुर्थमद्रिरसौति मुसलमादायाव रक्षो दिवः सपन्नं बध्यास-

१ Thus MLGTV ; निर्वपेत् समान० A ; ० निर्वपति समान० H.

२ Thus AMLGVT ; तन्त्रौ BH.

३ Thus BTV ; वैमृधायौषो० the other Mss.

४ Thus MLATV and the Vyākhyā ; अनुमन्त्रयते BHG.

५ ० देवतं the Mss.

६ Thus A only ; प्रोक्षणीं BMHG ; प्रोक्षणी LTV.

७ G ins. हविस्.

८ Thus G ; प्रोक्ष्यद्वाग्निमभि० A ; प्रोक्ष्यद्वाग्निमभि० MLTHV ; प्रोक्ष्यान्न-
मग्निमभि० B.

९ Thus ATV ; प्रोक्षते ML ; प्रोक्षयति GBH.

१० Thus (without सृ) the Mss.

४६ वैखानससूत्रे १५, ६-७ (० श्रौतसूत्रे ४, ६-७)

मिति त्रिरवहन्ति^१ हविष्कृदेहीति त्रिर्हविष्कृतमाह्वयति
ब्राह्मणस्य हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति वैश्यस्य
हविष्कृदाधावेति रथकारस्य^२ हविष्कृता वाचं विसृज्य
कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति^३ यजमानो यज्ञयोगेन
यज्ञं युनक्ति^४ ॥ ६ ॥

प्रादुर्भूतेषु तण्डुलेषुचैः समाहन्त्वा इति संप्रेष्यत्यद्रिरसि
स्लोककदित्याग्रीभो ऽग्मानमादायेषमावदोर्जमावदेति वृषारवेण
दृषदुपले समाहन्ति शम्यथा वा दिर्दृषदि सकृदुपलायां^१ त्रिः
संचारयन्नव कृत्वः संपादयत्युत्तुषान्कृत्वा^२ वर्षवृद्धमसीति
पुरस्तादुत्तरतो वा शूर्पशुपयच्छति^३ वर्षवृद्धाः स्थेति पुरोडाश्या- १०
नभिमृग्य प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्वित्युदपति^४ परापृतं रच
इत्युत्करे निष्पुनाति^५ प्रविद्धं रचः पराध्माता अमित्रा इति
शूर्पात्तुषान्कपाले ध्वंसयति रचसां भागो ऽसीति तेन
तुषाप्ररितेनोत्तरमपरमवान्तरदेशमधस्तात्कृष्णाजिनस्य^६ सव्येन
पाणिना तुषानुपवपति नान्वीक्षते^७ ऽववाढं रच इत्यव- १५
वाधते^८ रौद्रराचसनेर्चतपैत्कक्केदनभेदनखनननिरसनावघ्राणा-
त्माभिमर्शनानि च^९ कृत्वा सर्वत्राप उपसृष्टेर्दभ्युक्ष्य कपालं
निदधाति^{१०} वायुर्व इति विविनक्ति^{११} देवो व इति पात्र्यां
तण्डुलान्प्रस्कन्दयत्यद्वयेन वश्चक्षुषावपश्यामीत्यवेक्ष्य विविक्षानव-

१ Thus GA; चयत्युपान् the other Mss. and the Vyākhyā.

२ तथापूरिते AH; तुषपूरिते the other Mss.—० उत्तरापरमवान्तर०
MLGTBV.

३ अववाधते AGHTV and the Vyākhyā (one copy); अववाढते
ML and the Vyākhyā (another copy).

४ च om. G only.

हन्ते प्रयच्छंस्त्रिष्फलीकर्तवा^१ इति संप्रथ्यति^१ देवेभ्यः शुभध्वं
देवेभ्यः शुभध्वं देवेभ्यः शुभध्वमिति त्रिभिस्त्रिष्फली-
करोति^१ ॥ ७ ॥

सुफलीकृतान्प्रचास्य त्रिष्फलीक्रियमाणानामित्यन्तर्वेदि चिः
५ प्रचालनं^१ निनयति^१ कृष्णाजिनकल्पो व्याख्यातो^१ दिवः
स्कन्धनिरसीति कृष्णाजिन उदौचीनकुम्भां ग्रन्थां निधाय
धिषणासि पर्वत्येति तस्यां प्राचीं दृषदं पश्चार्धेनाधिवर्तयति^१
धिषणासि पार्वतेयीति दृषद्युपलां पूर्ववदनुत्सृजन्ऽग्नवः स्थ
मधुमन्त इति तण्डुलानवेक्ष्य देवस्य त्वेति दृषदि यथादेवतं^१
१० तण्डुलानधिवपति त्रिभन्त्रेण तूष्णीं चतुर्थं^१ प्राणाय त्वेति
प्राचीं प्रोह्यपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति मध्यदेशे
दीर्घामन्त्रिति प्राचीमन्ततो^१ ऽत^१ ऊर्ध्वं यथासुखं पिनष्टि^१
देवो व इति कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयेददम्बेन त्वा चक्षुषा-
वेक्ष इत्यवेक्ष्यासंवपन्ती पिंषाणूनि कुरुतादिति हविःपेषीं^१
१५ संप्रेथति^१ सा पिनष्ट्यत्र मदन्तौरधिअयति^१ गार्हपत्ये हवींषि
अपयति^१ धृष्टिरसित्युपवेष्टमादायापहतः^१ रक्ष इत्यभिमन्त्र्य
तेनापरेणाग्नेः प्रत्यञ्चावङ्गारौ व्यस्यापाग्ने^१ ऽग्निमिति दक्षिण-
मङ्गारं निरस्याप उपसृज्या देवयजं वहेत्यवशिष्टमवस्थाप्य भ्रुव-
मसीति तस्मिन् कपालमुपदधाति^१ ॥ ८ ॥

१ यच्छंस्त्रिः GMBVT ; यच्छंस्त्रिः L ; यच्छमसत्रिः A.

२ प्रचास्य ML.

३ दैवत the Mss.

४ Thus G ; प्राचीनमन्तत ऊर्ध्वं the other Mss.

५ अभिहतः instead of अपहतः H ; but Vyākhyā and Mantra-
samhitā have equally अप .

६ बुदस्या० H.

निर्दग्धमिति तस्मिन्नङ्गारमधिवर्तयति^१ धर्ममसौति तस्मा-
 त्पूर्वं धरुणमसौति तस्मात्पूर्वमष्टाकपालस्य^२ द्वे मध्यमादक्षिणे
 त्रौण्युत्तराणि दक्षिणयोर्धर्मासौति^३ पूर्वं मरुताः^४ ग्रध इत्य-
 परं^५ यन्तमसौत्युत्तरेषामपरं विश्वाभ्य इति पूर्वं चिदसौति
 मध्यमं^६ तत^७ उत्तर^८ एकादशकपालस्याष्टाकपालवत्^९
 त्रौण्युपदधाति चिदसौति तत्पूर्वं चतुर्थं यथोक्तमवान्तरदेशेषु^{१०}
 चितः स्थित्यवशिष्टानि^{११} भृगूणमङ्गिरसामिति वेदेन कपाले-
 ष्वङ्गारानध्यहति^{१२} यानि धर्म इत्यनुदृत्येन्द्रवायू^{१३} युक्तामिति
 कपालानि युनक्ति^{१४} पात्र्यां^{१५} निष्ठषोपवातायां पवित्रान्त-
 र्हितायां देवस्य त्वेति कृष्णाजिनात्पिष्टानि यथादेवतं^{१६} संवपति^{१७}
 त्रिर्मन्त्रेण तूष्णीं^{१८} चतुर्थं^{१९} संवपन्वाचं यच्छत्यभिवासयन्विमृजते^{२०}
 देवो व इति प्रोक्षणीवत्पिष्टान्युत्पूय सुवेण प्रणीताभ्य आदाय
 वेदेनोपयम्य समाप इति पिष्टेषु निनयति^{२१} यदि प्रणीता
 न विद्येरन्याः^{२२} काश्चापो मन्त्रेणोत्पूय ताभिः संनयेदित्याप-
 त्कल्पो^{२३} ऽद्भ्यः परि प्रजाताः स्थेति मदन्तौर्निनयति^{२४} समङ्गिः^{२५}
 प्रत्यध्वमिति प्रदक्षिणं परिस्त्रावयति^{२६} ॥ ६ ॥

१ ०धिवर्तं GHATBV; ०तिवर्तं ML.

२ तस्मात्पूर्वमष्टा GH; तस्मादष्टा MLATBV.

३ दक्षिणयोर्धं GHAB; दक्षिणोत्तरयोर्धं MLTV.

४ तत उत्तर MLTV; उत्तर HAGB.

५ यथोक्तमं BHAG; यथायोगमं MLTV. Which is right?

६ Thus AG; ०त्यनुदृत्येन्द्र VLT; ०नुदृत्येन्द्र M; त्यदनुदृत्येन्द्र HB.

७ पात्रौ H (as Hir.); पात्र्यां (as Āp.) VGMLT; पात्र्यं A; पात्रां B.

८ यथादेवतं the Mss.

९ Thus conjecturally; न विन्देरन् H; न विन्द्यात् MLATV; न

वद्यायाः काश्चा G.

१० ताभिः संनये GHB; ताभिर्निनये MLTV; ताभिः संनये A.

वैखानससूत्रे १५, १० (०श्रौतसूत्रे ४, १०)

४६

जनयत्यै वा संयौमीति संयुत्य मखस्य शिरो ऽसीति पिण्डं
 कृत्वा यथाभागं व्यावर्तयामिति विभजति^१ समौ पिण्डौ
 कृत्वेदमग्रय^२ इत्याग्नेयमभिमृशतीदममुष्मा इति यथादेवत-
 मिदमहं^३ सेनाया इति वेदेन दक्षिणकपालयोगादङ्गारा-
 ५ नपोहत्युत्तरस्माच्च^४ मखस्य शिरो ऽसीति दक्षिणं पिण्डमादाय
 घर्मी ऽसि विश्वायुरिति दक्षिणस्मिन्नधिअयत्यैवमुत्तरमनुच्च-
 मनतिनीचं^५ कूर्मखेव प्रतिहतिं करोत्यु^६ प्रथखेति यावत्कपालं
 प्रथयति^७ पात्यामप आनीय त्वचं गृह्णीष्वेति प्रदक्षिणं सलेपाङ्गिः
 स्रक्षणीकुर्वन्ननतिचारयन्ननुपरिमार्ष्टि^८ दध्युपनिधायान्तरितः
 १० रच इत्युल्लुकेन त्रिः सर्वाणि हवौषि पर्यग्निकरोति^९ देवस्त्वा
 सविता अपयत्विति दक्षिणं^{१०} पुरोडाशं दर्भैरभिव्यज्यज्जपय-
 त्यग्ने^{११} हव्यः रचखेति गार्हपत्याग्निमभिमन्त्रयते^{१२} सं ब्रह्मणा
 पृथखेति वेदेन पुरोडाशे साङ्गारं भस्माभिवासयत्यविदहन्तः
 अपयतेति वाचं विस्तृजते^{१३} ऽङ्गुलिप्रक्षालनं पात्रनिर्णेजनं^{१४} चोल्मु-
 १५ केनाभितय हत्वान्तर्वेदि^{१५} स्फेनोदौचीस्तिष्ठो लेखाः कृत्वैकताय
 स्वाहेति त्रिभिः पश्चात्तिष्ठु लेखास्वसंस्तृष्टं निनयति^{१६} ॥ १० ॥

^१ Conjecturally; कृत्वाग्रय इत्याग्नेयमभि० GBMA; कृत्वा चभि० L:
 कृत्वाभि० TV; कृत्वाग्रमेधाराग्नेयमित्यभि० H.

^२ ०देवतं MLHATVB; ०दे० G.

^३ Thus TBV; ०मानूचम० H, ०मनुच्छम० MLA; ०नरस्मिन्नयुच-
 मनति० G.

^४ स्रक्षणीकु० VMLT; स्रक्षणीकु० AHGB and the Vyākhyā.

^५ Thus BHGA; प्रदक्षिणं VMLT.

^६ Thus AG and Vyākhyā; ०ज्वलयं च HB; ०ज्वलयं च VMLT.

^७ पात्रौ GHA, पात्र० MLTBV; and the Vyākhyā.

^८ हत्वा० GHAB, कृत्वा VMLT, Vyākhyā; see Baudh.

अपरेणाहवनीयं यजमानायतामपरिमितां वा वेदिं
 करोति यावदर्धविस्तारां^१ यजमान इदं तस्मै हर्म्यं करोमीति
 वेदिदेशमभिमृशत्यध्वर्युरयं वेद इति वेदमादाय वेदेन वेदिं
 विविदुरिति वेदिं पुरस्तात्त्रिः संमार्ष्टि^२ चतुःशिखण्डेति
 यजमानः संमृज्यमानामनुमन्त्रयते^३ अध्वर्युः पूर्वार्धाद्वेदेर्वि- ५
 ततौयदेशात्साम्यजुर्हरति^४ देवस्य लेति स्फ्यमादायेन्द्रस्य
 बाह्वरसीत्यभिमन्त्र्य वायुरसीति तस्य^५ दर्भेणाग्रं तौक्ष्णीकृत्य^६
 पृथिव्यै वर्मासीति प्रागग्रमुदग्रं वा दर्भं निधाय पृथिवि
 देवयजनीति तस्मिन्स्फ्येन^७ प्रहृत्यापहतो ऽररुरिति स्फ्येन
 सदर्भमूलान्यांसूनपादाय व्रजं गच्छेति हरति^८ यो मा हृदेति १०
 यजमानो ह्रियमाणमभिमन्त्रयते^९ वर्षतु ते द्यौरित्यध्वर्यु-
 र्वेदिमवेचते वर्षतु ते पर्जन्य इति यजमानं च^{१०} नमो दिव
 इत्याग्नीध्र उत्तरतः प्रक्रमे ऽपरिमिते वोक्तानौ हस्तौ कृत्वोप-
 विशति^{११} तस्याञ्जलावध्वर्युर्बन्धान देव सवितरिति सदर्भ-
 मूलान्यांसून्निवपत्यपहतो ऽररुः पृथिव्या इत्याग्नीध्रो न्युप्तं^{१२} १५
 स्थण्डिले^{१३} निक्षिप्याभिगृह्णाति^{१४} स उत्करो भवत्येवं द्वितीय-
 मिदमापः शिवा इति द्वितीयं प्रहृत्यापहतो ऽररुः पृथिव्यै
 देवयजन्त्या इत्यादायापहता^{१५} यातुधाना इत्याभिगृह्णाति^{१६}
 द्वितीयम्^{१७} ॥ ११ ॥

१ तस्य om. MLTV.

२ तौक्ष्णीकृत्य GMBTVA; °कृत्या L; °कृत्वा Vyākhyā; तौक्ष्णं कृत्य H.

३ तस्मिन् given by AHBGTV, om. ML.

४ न्युप्तस्थण्डिले H only.

५ Between आदाय and अपहता VMLT ins. व्रजं गच्छेत्याद्यभिग्रहणे.

६ गृह्णात्येवं द्वितीयं HBG; गृह्णाति द्वि० MLTV; गृह्णात्येवं द्वितीयम् A.

द्रष्टुं दिवं मा स्कानिति ततोयं प्रहत्यापहतो ऽरुः
 पृथिव्या अदेवयजन इत्यादायापहतो^१ ऽघशंस इत्यभि-
 गृह्णाति ततोयं^२ । तृष्णो^३ चतुर्थं सर्वं तणं हरत्यरुस्ते दिवं
 मा स्कानिति चतुर्थमभिगृह्णाति । वेदेः पूर्वं परिग्राहं परि-
 ५ गृह्णाति वसवस्त्वेति रूपेण दक्षिणतः प्राचीं लेखां लिखति ।
 यज्ञस्य लेति परिगृह्यमाणं यजमानो ऽनुमन्त्रयते । रुद्रा-
 स्त्वेत्यध्वर्युः पश्चादुदीचीं लेखां लिखत्यादित्यास्त्वेत्युत्तरतः
 प्राचीं^४ । ते ऽग्निना प्राञ्चो ऽजयन्नित्युक्तं^५ । प्राञ्चौ वेद्यंसा-
 वुन्नयत्यभित आहवनीयं प्रतीची ओणी अभितो गार्हपत्यं
 १० मध्ये संनता वेदिर्वेदिः^६ ॥ १२ ॥

॥ इति श्रौतसूत्रे चतुर्थः प्रश्नः ॥

१ After आदय MLT ins. as formerly.

२ ततोयं om. HAGB.

३ See T.Br. III. 2. 9. 7.

इमां नराः कृणुतेति संप्रेष्य देवस्य सवितुः सव इति वेदेः
 स्फ्येनोत्तमां लचमुद्धन्ति^१ यदुद्घ्नन्त इति यजमान उद्धन्य-
 मानामनुमन्त्रयते^२ । झङ्गुलां चतुरङ्गुलां रथवर्त्तमात्रौ प्रादेश-
 मात्रौ वेता इयतीर्नातिखनेत्पितृदेवत्यातिखातेत्युक्तं^३ । दक्षिणतो
 वर्षीयसौ पुरीषवती प्राचीनप्रवणामुदीचीनप्रवणां^४ प्रागुद-
 कप्रवणां वा वेदिं करोति । यन्मूलमतिरिक्तं स्फ्येन तच्छिनत्ति
 न नखेन । यत्पुरीषमतिरिक्तमुत्करं^५ तद्गमयत्याहार्यपुरीषां
 पशुकामस्य वेदिं करोति । यत्प्राक् खननात्तत्कृत्वा यदाहरे-
 त्तन्मन्त्रेण खनेद्भिर्भूत्वेति यजमानः कृतां वेदिमनुमन्त्रयते ।
 ऽध्वर्युर्ब्रह्मन्नुत्तरं परियाहं परिग्रहौघ्यामीत्यामन्त्र्य बृहस्पते^६
 परिगृह्याण वेदिमिति तेन^७ प्रसूत चतमसौति त्रिभिः पूर्ववद्देदिं
 परिगृह्णाति^८ ॥ १ ॥

विपरीतौ परियाहावेके^९ । धा असौति वेदिं^{१०} स्फ्येन

१ अभिमन्त्रयते HAGRB : अनु० the other Mss. and the Vyākhyā.

२ Thus in accordance with the Vyākhyā ; प्रादेशमात्रौ सौता-
 मात्रौ [वा] वेता इयतीर्नातिखनेत् G ; प्रादेशमात्रौ वा रतो इतिर्नातिख० TV ;
 प्रादेशमात्रौ वेतामियति नातिख० R and nearly the same H ; प्रादेशमात्रौ
 वेतामियतीर्नातिख० A ; प्रादेशमात्रौ वापतो इतीतिख० M ; मात्रौ वापतो इति-
 नातिख० L ; रथमात्रौ वेता इयति नातिख० B.—Although सौतामात्रौ is
 mentioned only by G, it might belong to the text ; cp. Āp. and
 Hir.—For इत्युक्तम् see Taitt. Br. III. 2. 9. 10.

३ Thus G, in acc. with the Vyākhyā ; all the other Mss.
 omit उदीचीनप्रवणां .

४ उत्करं MLTV.

५ All the Mss. exc. G, omit तेन, but cp. for example V. 4.

६ Thus ABTV ; वेका ML ; वेतौ G ; वेते H ; understand :
 ससामनन्ति .

७ वेदिं om. GAHBR.

प्रतीची^१ योयुषेत^१ पुरा क्रूरस्येत्यभिमन्त्र्य पश्चार्धे वेदेः पूर्वेण
 विद्वतीयदेशे^२ स्फं तिर्यञ्चं स्तन्वा प्रोचणीरासादयेत्याग्नीध्रं
 संप्रेष्यत्याग्नीध्रो हवन्त्यां तिरः पवित्रमप आनीयोदञ्चं स्फमप-
 ह्णयान्तर्वेदि^३ हवनीं धारयन्स्फस्य वर्त्मन्यपनिनीयतंसधः
 ५ स्थेति स्फपदे सादयति^४ यं द्विधात्तं ध्यायेच्छतमृष्टिरसीत्युत्करे
 स्फमुदस्यति^५ यं द्विधात्तं ध्यायेद्दीडेन्यक्रतुरिति यजमानः
 प्रोचणीरासाद्यमाना अनुमन्त्रयत^६ आग्नीध्रो हस्ताववनेनेति^७
 नानवनिज्य पात्राणि संमृशति न च वेदिमा स्तरणात् स्फं
 प्रचालयति नाग्रं परिमृशत्याहवनीयमुत्तरेण^८ प्रणीता इक्षा-
 १० बर्हिर्हूपसादयति प्रागग्रं दक्षिणमिध्रमुत्तरं बर्हिर्वेदाग्रेः सुवं
 सुचस्य सह संमार्ष्टि^९ निशिताः^{१०} स्य सपन्नचयणीरित्यभिमन्त्र्य
 धृताचौरेतेति दक्षिणेन पाणिना सुवं जुह्वपभृतौ सव्येन ध्रुवां
 प्राश्निचहरणं वेदाग्राणि चादाय^{११} प्रत्युष्टमिति गार्हपत्ये निष्टप्य
 गोष्ठं मा निर्मृचमिति सुवमग्रैरन्तरतो ऽभ्याकारं सर्वतो
 १५ बिलमभि समाहारं निर्लेपं चिरभितः संमार्ष्टि बाह्यतो
 मूलैर्दण्डं^{१२} वाचं प्राणमिति जुह्वं चक्षुः श्रोत्रमित्युपभृतं प्रजां
 योनिमिति ध्रुवां तूष्णीं प्राश्निचहरणं^{१३} पूर्ववत्सुचः प्राश्निच-
 हरणं च निष्टयोत्तरतो वेदिश्रोण्यां निदधाति^{१४} ॥ २ ॥

१ प्राचीं G only.

२ विद्वतीयदेशं AG ; विद्वतीयदेशे MLTV ; विद्वतीयं देशं H ; the word पूर्वेष is the difficulty.

३ अपहण्य AHGTV ; उप० ML ; अनु० B.

४ Thus ML ; प्रमृशत्य० the other Mss.

५ Thus HGB ; संमृश instead of संमार्ष्टि the other Mss.

६ GHBA om. च .

दिवः शिल्पमिति प्रोक्षितानि सुकुसंमार्जनान्यग्नौ प्रहरत्य-
 परेण गार्हपत्यं दक्षिणतः पत्नीमुदङ्मुखीमुपवेश्याशासना
 सौमनसमिति मौञ्जेन योक्तेणान्यतरतः पाशेनोर्ध्वञ्जुमासौनां
 प्राङ्मुखीं तिष्ठन्तीं वा संनह्येत्पूषा ते ग्रन्थिं ग्रथ्यात्वित्युत्तरतो
 नाभेर्निष्ठकं ग्रन्थिं कृत्वा दक्षिणतो नाभेः परिकर्षति ।
 पत्न्याचम्याग्रे गृहपत इति तिष्ठन्ती गार्हपत्यमुपस्थाय देवानां
 पत्नीरिति देवपत्नीश्चेन्द्राणीवेत्युदङ्मुख्यन्वास्ते । सुप्रजसस्त्वा
 वयमिति जपति मम पुत्रा इति च । पूषा ते बिलं विध्यत्वित्या-
 ग्नीध्रः सर्पिर्धानस्य बिलमपावृत्येदं विष्णुर्विचक्रम इत्यन्वाहार्य-
 पचने ऽधिश्रित्यादितिरस्यच्छिद्रपत्रेत्याज्यस्थालीमादाय महीनां १०
 पय इति तस्यां पवित्रवत्यां प्रभृतमाज्यं निर्वपती^१ षे त्वेति
 दक्षिणार्धं गार्हपत्यस्याधिश्रित्योर्जे त्वेत्पादाय^२ वेदेनोपयस्य
 महीनां पयो ऽसौति पत्नीं प्रदर्शयति^३ । तस्मा निमील्य
 वीक्ष्यानुच्छसन्त्यवेचते । तेजो ऽसीत्युत्तरार्धं ऽधिश्रित्य तेजसे
 त्वेत्पादाय^४ तेजो ऽनुप्रेह्येत्पादाहवनीयमभ्युदृत्याग्निस्ते^५ तेजो १५
 मा विनैदित्याहवनीये ऽधिश्रित्याग्नेर्जिह्वासीत्युत्तरेण प्रोक्षणीः
 स्फ्यस्य वर्त्मसादयती^६ डेन्यक्रतूरिति यजमान आसाद्यमाना
 अनुमन्त्रयते^७ ॥ ३ ॥

१ Emended त्वेत्पादाय H, त्वेत्पादाय the other Mss. and the Vyākhyā.

२ दर्शयति H only.

३ Thus TV (the Vyākhyā, with अपादत्ते, points to the same reading); त्वेत्पादाय the other Mss.

४ अभ्युदृत्या० MLG; अभिदृत्या० HA; अभ्युदृत्य Y.

५ Thus HR; मानानुम० MLTV; मानानु० A; मानसनु० G.

यदि मांन्यायस्याज्यस्य वान्यत्र बर्हिषः पुरोत्तमात्रयाजा-
 तस्कन्देत्सं^१ त्वा सिञ्चामीति तस्य स्वयं संभृत्य भूपतये स्वाहेति
 त्रिभिः स्कन्नमनुमन्त्रयते^२ ऽध्वर्युयजमानावाज्यमसीति^३ निमौल्य
 वीक्ष्यानुच्छसन्तावाज्यमवेचेते^४ । शुक्रमसीति त्रिभिर्दग्धाभ्यां
 ५ पवित्राभ्यामध्वर्युः पुनराहारमाज्यं त्रिरुत्पुनाति^५ । देवो व इति
 त्रिः प्रोक्षणैरङ्गिराज्यमिति यजमान आज्यमपञ्चोत्पूयमाना
 अनुमन्त्रयते^६ । ऽध्वर्युरन्तर्वेदि समंबिलं जुह्वं धारयमाणं आज्य-
 स्थाल्या वेदेनोपयम्य सुवेण शुक्रं त्वा शुक्रायामिति चतुः
 पञ्चकलो वा जुह्वं प्रभुतमाज्यं गृह्णाति^७ । पञ्चानां त्वा वाताना-
 १० मिति चतुः पञ्चकलो वा यजमानो जपत्यध्वर्युर्योतिस्त्वा
 ज्योतिषि धाम्ने धाम्न^८ इति^९ मध्यदेशे धारयमाण उपभृत्यष्टौ
 दशकलो वात्पिष्टं गृह्णाति^{१०} । पञ्चानां त्वर्तणामिति त्रैव्यज-
 मानो जपति पञ्चानां त्वा सलिलानां पञ्चानां त्वा पृष्ठाना-
 मिति^{११} च^{१२} दौ^{१३} चरोस्त्वा पञ्चविलस्येति पञ्चाध्वर्युरर्चिस्त्वा^{१४} र्चि-
 १५ षौति चतुः पञ्चकलो वा भूमौ प्रतिष्ठितायां ध्रुवायां भूयिष्ठं
 गृह्णाति^{१५} । सुप्रजास्त्राय त्वा गृह्णामीति चतुः पञ्च^{१६} वा
 यजमानो जपति^{१७} ॥ ४ ॥

१ Thus AHBGR and Vyākhyā; पूर्वोत्तमादनूयाजा० MLTV.

२ Thus HG; ०ध्वर्युयजमानस्याज्य० TMLV; ध्वर्युयजमानो वाज्य० AB.

३ Thus MLH; ०च्छसन्ताज्यमवेचेत AB; ०च्छसन्ताज्यमवेचेत G; ०वेचेते V.

४ ज्योतिषि धाम्ने धाम्न इति मध्य० HA; धाम्नेरिति B; the other Mss.

omit धाम्ने धाम्न ।

५ इति द्वौ HA (omitting च).

६ पञ्चकलो G only.

५६. वैखानससूत्रे १६, ५-६ (०श्रौतसूत्रे ५, ५-६)

बर्हिर्वेद्यन्यचोत्करादाज्यानि सादयत्याज्यस्थली^१ च^२ प्रति-
 चौनं हरति^३ । तथा प्रोचणौरभिमन्त्र्य ब्रह्माणामामन्त्र्य तेन
 प्रसूतो मुक्तघ्न्यौनिधान् कृष्णो ऽसीति त्रिः प्रोचति तथा
 वेदिरसीति वेदिं बर्हिरसीति बर्हिरन्तर्वेदि पुरोगम्य तदासा-
 दयति^४ । सुमनसो यजमानाय सन्त्विति यजमानो बर्हिरभि- ५
 मन्त्रयते । ऽध्वर्युर्दिवे त्वेति बर्हिरयं प्रोचत्यन्तरिक्षाय त्वेति मध्यं
 पृथिव्यै त्वेति मूलं । यजमानो ऽग्निश्रेष्ठं बर्हिरिति प्रोच्यमाणं
 बर्हिरभिमन्त्रयते । ऽध्वर्युर्बर्हिरग्राणि हवन्त्यां प्रसिच्य मूलानि
 प्रसेचयति । पोषाय त्वेति^५ सह हवन्त्या पुरस्तात्प्रत्यक्षं ग्रन्थिं
 प्रत्युचति । स्वधा पितृभ्य इति वेदेर्दक्षिणायाः ओणेः संततमो- १०
 त्तरस्या अपां शेषं निनयति । पूषा ते ग्रन्थिं विष्यत्विति
 बर्हिषो ग्रन्थिं विष्यति । विष्णोः स्तूपो ऽसीति कर्षन्निवाहवनीयं
 प्रति प्रस्तरमादत्ते । यजमाने प्राणापानौ दधामौति प्रस्तरे^६
 पवित्रे अपिसृज्य प्राणापानाभ्यां त्वा सतनुं करोमीति ब्रह्मणे
 प्रयच्छति ॥ ५ ॥ १५

ब्रह्मा यजमानाय । तृणैरन्तर्धायाच्छ्रया शुल्बं च निधा-
 योर्णाग्नदसं त्वा स्तृणामीति बज्रलमनतिदृशं प्रागपवर्गं प्रत्यगपवर्गं

१ सादयन्त्य० AGHB.

२ च om. H; the Vyākhyā : चो ऽवधारणे । आज्यस्थालीमेवेत्यर्थः ।

३ हरन्ति Mss. exc. ML.

४ तथासादयति L only.

५ पोषाय व इति G only.

६ Thus HTV and Vyākhyā ; ०मानो AB ; ०मानः ML ; यजमानः G.

७ प्रस्तरे om. ML.

वा वर्हिषा वेदिं^१ सृणात्यूर्णामृदु प्रथमानं चतुः शिखण्डेति^२
 द्वाभ्यां स्तौर्यमाणां यजमानो ऽनुमन्तयते^३ । ऽध्वर्युर्यैर्मूलान्यभि-
 च्छादयन्^४ त्रिधातु पाञ्चधातु वा कृत्वा धातौ धातौ मन्त्र-
 मावर्तयति^५ । शिवा च म इति^६ स्तौर्णां वेदिं^७ यजमानो
 ५ ऽनुमन्तयते^८ । ऽध्वर्युरनूयार्थं, प्राञ्चावङ्गारौ निरुह्याहवनीयं
 कल्पयित्वा प्रस्तरं धारयन् गन्धर्वो ऽसीत्युदगं मध्यमं परिधिं
 परिदधात्यस्मिन्यज्ञ उप भूय^९ इति ध्रुवो ऽसि ध्रुवो ऽहमिति
 द्वाभ्यां^{१०} यजमानो मध्यमं परिधिमनुमन्तयते^{११} । ऽध्वर्युरिन्द्रस्य
 बाह्वरसीति^{१२} मित्रावरुणौ त्वेति दक्षिणोत्तरौ प्रागयौ संस्पृष्टौ
 १० मध्यमेन दक्षिणमाहवनीयमभ्यगमुत्तरमवाग्रमस्मिन्यज्ञ^{१३} उग्रो
 ऽस्यस्मिन्यज्ञे ऽभिभूरसीति^{१४} यजमानो ऽनुमन्तयते^{१५} यथा
 मध्यममध्वर्युः सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पात्विति सूर्येण पुरस्तात्परि-
 दधाति^{१६} युनज्मि त्वा यन्मे अग्र इति द्वाभ्यां यजमानो ऽग्निं
 युनक्ति ॥ ६ ॥

१५ वीतिहोत्रमिति दक्षिणामूर्ध्वामाधारसमिधमादधाति समि-

१ वेदिं om. H.

२ Thus AG; शिखण्डा इति MLHTRV; षण्डो इति B.

३ यस्मि G only.

४ Thus AGHR; शिवा च मे श्रमा चैधौपमूर्जं म इति द्वाभ्यां MLTV.

५ वेदिं om. MLTV.

६ उपह्वय AG.

७ द्वाभ्यां om. AGHRB.

८ इति not in AG.

९ Thus G; the other Mss. are more or less corrupt: TRV as G, only आहवनीयाभ्यगः.

१० उग्रो ऽस्यभिभूरिति AGB.

११ Thus MH; अभिमन्तयते the other Mss.

दस्यायुषे त्वेत्युत्तरां तूष्णीं वा^१ तेजिष्ठा त इति परिहित-
 मग्निं यजमानो ऽनुमन्त्रयते^१ । ऽध्वर्युर्विशो यन्त्रे स्थ इति समा-
 वनन्तर्गभौ^१ दभौ^१ विधत्ते उदगग्रे निदधाति^१ विच्छिन्नद्वि-
 विशो यन्त्रे नुदमाने इति द्वाभ्यां यजमानो ऽभिमन्त्रयते^१
 वसूनां रुद्राणामित्यध्वर्युस्तयोः प्रस्तरं सादयत्ययं प्रस्तर इति ५
 साद्यमानं यजमानो^१ जुह्वरसौत्यध्वर्युः प्रस्तरे जुह्वं सादयत्यारोह-
 पथो जुह्वरसि घृताचौ गायत्रियाञ्चीति द्वाभ्यां साद्यमानां
 जुह्वं यजमान^१ उपभृदसि घृताचौत्यध्वर्युरुपभृतमधस्तादिष्टयोः
 प्रतिकृष्टतरामिव सादयत्युपरिष्ठात्प्रस्तर इत्येके^१ । ऽवाहं बाधे
 सुभृदस्युपभृदिति द्वाभ्यां साद्यमानां यजमानो^१ ध्रुवासि १०
 घृताचौत्यध्वर्युर्ध्रुवां सादयति^१ यो मा वाचा मनसा ध्रुवासि
 धरणी धनस्येति द्वाभ्यां साद्यमानां यजमान^१ ऋषभो ऽसि
 शाकर इत्यध्वर्युः सुवं सादयति^१ ॥ ७ ॥

स्योनो मे सौदायः सुवं इति द्वाभ्यां सुवं यजमान^१ इयः
 स्थालौत्यध्वर्युराज्यस्थालौ सादयति^१ तयैव^२ तां यजमान^१ १५
 एता असदन्नित्यध्वर्युः सन्नाः सुचो ऽभिमन्त्रयते विष्णूनि
 स्थेत्याज्यानि चाथ^३ ससुवामाज्यस्थालौमादाय^३ सव्येन वेद-
 मपरेण गार्हपत्यमुपविश्य कपालवद्देहेन दक्षिणस्मात्पुरोडाशा-
 दङ्गारानपोह्योत्तरस्मादपोहति^१ सूर्य ज्योतिरिति पुरोडाश-
 मभिमन्त्र्याप्यायतां घृतयोनिरित्याग्नेयं पुरोडाशमभिधारयति २०

१ दभौ missing in HAB.

२ तयैव AGHB.

३ Thus AGBTV: ०ज्यानिचाधसुवामाज्य०M: ०ज्यानि बाधसव्यवामाज्य०
 L: ०ज्यानि चवमाज्य० H.

वैखानससूत्रे १६, ८-६ (०श्रौतसूत्रे ५, ८-६)

५६

तृष्णीमुत्तरं यस्त आत्मेति गृह्यते^१ स्थोनं ते सदनं करोमीति
 पात्यामुपस्तीर्याद्रः प्रथस्त्रुरिति पुरोडाशमभिन्दन्नपर्यावर्तय-
 न्नुदासयति^२ वेदेन भस्म प्रमृज्य तस्मिन्सीदिति पात्यामुप-
 स्तीर्णे पुरोडाशं निदधाति^३ तृष्णीं यवमयं पुरोडाशमिरा-
 ५ भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्कमीदिति कपालान्यैकैकशो ऽभिघार्यैकं^४
 द्वे त्रीणीत्यादिभिः संख्यायोदासयति गृह्यते च दधि च^५
 देवस्त्वा सविता मध्वानक्षिति सुवेण पुरोडाशं सर्वतो ऽनक्ति^६
 सुवेण हस्त आज्यमवदाय^७ पुरोडाशमधस्तादभ्यज्यालंकरो-
 त्याज्येन^८ गृह्यते च दधि च^९ ॥ ८ ॥

१० आज्येन सुवं पूरयित्वान्तरेण पुरोडाशावासाद्य सर्वाणि
 हवींषि पात्यां संगृह्य भूर्भुवः सुवरिति व्याहृतौभिर्हवींष्यपरेण
 सुचो ऽन्तर्वेद्यासादयेत्प्रथमतस्तथा^४ संवत्सर^५ इतरकालेषु^६
 चतुर्होत्रा पौर्णमास्यां पञ्चहोत्रामावास्यायां प्रियेण नाम्ना प्रियं
 सद आसीदेत्येतेभ्यो^७ अन्यद्विरपरेण सुचः पुरोडाशौ दक्षिणस्यां

१ The passage एकं द्वे दधि च is only found in GHBV and
 cp. the Vyākhyā on Hir. śrs. page 175. The words are not
 commented upon in the Vaikh. Vyākhyā.

२ Thus G; सुवाद्धस्तेनाज्यमादाय VMLT; सुवेण हस्तादाज्यं वादाय H;
 सुवेण हस्तादाज्यं नादाय AB.

३ Th. . . . ; ०भ्यज्य पुनराज्येनालंकरोति गृह्यते च दधि च MLTV;
 ०धस्तादाज्यालंकरोत्याज्येन सुचं दधि च H; ०यस्तादभ्यज्यास्त्रालीं करोत्याज्येन अत्रितं
 च दधि च A.

४ प्रथमतस्तथा AMLVTB; प्रथमस्तु तथा H; प्रथमन्तस्तथा G.

५ संवत्सरे इतरं MLHATV; सवत्सरेन्तरं G; संवत्सरेतरं B. The
 meaning is not clear.

६ देत्येतेभ्यो AMGTBV; ०देत्येनेभ्यो L; देत्येभ्यो H.

६०

वैखानससूत्रे १६, ६ (० श्रौतसूत्रे ५, ६)

श्रोण्यां^१ शृतमुत्तरस्यां दध्यं वेद इत्यग्रेण भ्रुवां वेदं निधाय
 वेद्यन्तान्परिस्तीर्य परिभोजनीयान् दर्भानादाय होतृषदनं
 कल्पयति^२ यज्ञो ऽसौत्याग्रेयमासन्नं यजमानो ऽभिमृशति
 प्रजापतिरसौत्यग्नौषोमीयमिदमिन्द्रियममृतमिति प्रातर्दोहं यत्-
 पृथिवीमचरदिति दधि यो नः कनीय इत्यैन्द्राग्रमयं यज्ञ ५
 इति सर्वाणि ममाग्र इति विद्वयेन^३ च^३ पौर्णमास्या-
 मभिमृशति चतुर्होत्रा पञ्चहोत्रामावास्यायां^४ होतरेहोत्य-
 ध्वर्युर्होतारमामन्त्याग्रे समिध्यमानायानुब्रूहीति संप्रेष्यति
 संप्रेष्यति^५ ॥ ६ ॥

॥ इति श्रौतसूत्रे पञ्चमः प्रश्नः ॥

^१ श्रोण्यां HAGB : श्रोणामन्तर्वेद्यां MLTV.

^२ Thus AGRB : विद्वयेन H : विद्वयेय TMLV.

^३ पौर्णमास्यां चतुर्होत्रा चाभिमृशति पञ्चहोत्रामावास्यायां MLTV ; पौर्ण-
 मास्यामभिमृशति चतुर्होत्रा पञ्चहोत्रामा० H. : BRGA agree with H, only

वैखानससूत्रे १७, १-३ (० औतसूत्रे ६, १-३)

६१

अथासीनो ऽध्वर्युरिध्मादेकैकां समिधमादाय प्रणवे प्रणवे
 प्रतिसामिधेन्यादधाति^१ यावत्पञ्चदशानूयाजेभ्य एकां समिध-
 मवशिनिष्टि^२ पुरस्तादुपरिष्ठादा सामिधेनीनां यजमानो दग्ध-
 होतारं व्याचचीताङ्गिरसो मास्य यज्ञस्येति मध्य उच्छुभ्रो अग्न-
 इति समिध्यमानमग्निमनुमन्त्रयते^३ समिद्धो अग्निराहुत इति
 समिद्धमाहुतेत्युच्यमाने ऽध्वर्युरिध्मशेषं प्रक्षिप्य^४ वेदेनाहवनीयं
 त्रिरुपवाज्यानूक्तासु सामिधेनीषु सुवेण ध्रुवाया आज्यमादाय
 वेदेनोपयस्योत्तरं परिधिसन्धिं स्पृष्ट्वा प्रजापतये स्वाहेति मनसा
 संततमृजुं ज्योतिषि प्राजापत्यमाधारमाधारयति^५ ॥ १ ॥

१० मनो ऽसि प्राजापत्यमिति सुवाधारं यजमानो ऽनुमन्त्रयत^१
 आप्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्यध्वर्युः सुवेणाज्यस्थाल्या आज्यमादाय
 ध्रुवामाप्याययति^२ सर्वत्रैवमग्नीन्यरिधींश्चाग्निं^३ च त्रिस्त्रिः
 संमृद्धौति^४ संप्रेष्यतो^५ भ्रसंनहनानि स्फ्य उपसंगृह्याग्नीध्रः
 प्रदक्षिणमनुपरिक्रामन्यरिधीन्संमार्ष्टि मध्यममुदञ्चं प्राञ्चावितरा-
 १५ वग्ने वाजजिदित्यग्निं त्रिः संमार्ष्टि^१ सर्वेषु होमेषूपभृता
 जुह्वसुपयच्छत्यसंग्रह्यन् सुखतो ऽभिनिनीयोपभृति जुह्वमव-
 धाय^२ होष्यस्तेनैव प्रतिनिनीय नाभिं प्रति सुचौ धारयते^३
 समं प्राणैरित्येके^४ ॥ २ ॥

सुवाधारमाधारयिष्यन् भुवनमसौति जुह्वपभृतावग्रेण देवेभ्यः

१ Thus TVML; प्रणवे सामिधेन्य आद० H; प्रणवे प्रणवे सामिधेन्या आद०
 ARB; प्रणवेत् प्रणवति सामिधेन्यादधाति G.

२ अनुम० TMLGV and the Vyākhyā; अग्निम० HARB.

३ The words दध्मशेषं प्रक्षिप्य are not given by HAGB.

४ Thus AHGB; सार्वत्र(or त्रि)कम् MLTV.

५ GARB ins. आग्नीध्र ' afore संप्रेषयति but cp. VII. 3.

प्राचीनमञ्जलिं करोति स्वधा पितृभ्य इति पितृभ्यो दक्षिण-
मपरेणाहवनीयं^१ दक्षिणेन पदा दक्षिणातिक्रामति सव्ये-
नोदङ् । जुक्तेहीति जुह्मादत्त उपभृदेहीत्युपभृतं । सुचमे मे
अद्येत्युपभृति जुह्मवधायाग्राविष्णू इत्यनवक्रामन्प्रस्तरं^२ दक्षि-
णातिक्रम्य विष्णोः स्थानमसीत्यवस्थायान्तर्वेदि दक्षिणं पादं ५
तत्सृष्टप्रपदं सव्यं कृत्वोर्ध्वस्तिष्ठन्नन्वारभ्य यजमाने दक्षिणं
परिधिसंधिं^३ सृष्टेशानान्तं^४ समारभ्योर्ध्व इति पूर्ववदैन्द्रमाघा-
रयति । ऊत्वाभिप्राणिति^५ । बृहद्वा इति सुचमुद्गृह्णाति ।
वागस्यैन्द्रीति यजमानो ऽनुमन्त्रयते । ऽध्वर्युः सुचावसंस्पर्शय-
न्पाहि माग्न इत्युदङ्मुखः^६ प्रत्याक्रामत्येते^७ एवाक्रमणप्रत्या- १०
क्रमणे^८ मन्त्रवती । मखस्य शिरो ऽसीति जुक्ता ध्रुवां त्रिः
समनक्ति । ॥ ३ ॥

सुवेण ध्रुवाया उन्नीतः राय इत्याज्यमादाय सुवीराय
स्वाहेति जुह्मं प्रत्यभिघारयति यज्ञेन यज्ञः संतत इति जुक्ता
द्विस्त्रिंशं ध्रुवां । यथास्थानं सुचौ सादयति । स्फ्योपसंनद्वानीध- १५
संनहनानि वेदेश्च तण्मव्यन्तमादायोत्तरतो ऽध्वर्युः प्रवरायाव-
स्थाय क इदमध्वर्युर्भविष्यतीति जपति । तान्यन्वारभ्याध्वर्योः

१ Thus HABG ; दक्षिणापरे० ML ; दक्षिणा अपरे० TV.

२ ०नवक्रामन् M ; ०नघीमं L ; ०नवक्लतन् H ; ०नवक्रामं AT ; ०नवक्लिन्नं GB (cp. Hir.!).

३ परिधिं ML.

४ Thus the Mss. exc. B. which has सृष्टेशा० ; cp. XV. 14.

५ ऊत्वाग्रिमभिप्रा० ML.

६ उदङ्मुखः प्रत्याक्रा० MLHATBV. ; उदङ् प्रत्याक्रा० G and so also the Vyākhyā. Perhaps this last reading is preferable.

७ Thus MLTV ; एवातिक्रमण० ; HAGB.

पश्चादवस्थायाग्नौध्रः क इदमग्नीदित्यध्वर्युर्ब्रह्मन्^१ प्रवरायाश्चावयि-
 यामीत्यामन्व्य वाचस्पते वाचमाश्चावयेति तेन प्रसूत आश्चावयो-
 आवय आवयेति^२ वाश्चावयत्यस्तु^३ औषडित्यग्नीदुत्करे दक्षिणा-
 सुखस्तिष्ठन् स्फ्यं धारयन्प्रत्याश्चावयति^४ सर्वत्रैवमाश्रुतप्रत्याश्रुते
 भवत^५ ऊर्ध्वञ्जुमासौनं होतारमध्वर्युरग्निर्देवो होतेति वृणोते
 ऽसुवदसुवदिति यथा यजमानस्यार्षेयं सह प्रवरेण^६ त्रौननन्तरा-
 नित^७ ऊर्ध्वान्मन्त्रकृतो ऽध्वर्युर्वृणोते ऽसुतो ऽवांचो होतेति
 विज्ञायते^८ ऽपि वैकं द्वौ त्रौन्यञ्च^९ न चतुरो वृणोते न
 पञ्चातिप्रवृणोते^{१०} ॥ ४ ॥

- १० पुरोहितस्य प्रवरेण प्रवृणोते^१ ऽनाज्ञातबन्धोराचार्य-
 प्रवरेणापि वा^२ मनुवदिति प्रवृणोते^३ द्विगोत्रस्य त्रौस्तौने-
 कैकस्माद्गोत्रादुपलक्षयेत्^४ ब्रह्मण्वदा च वचदिति प्रवरग्रेषो^५
 ऽसाविति होतुरूपांश्च नाम गृह्णाति मानुष इत्युच्चैरास्ते
 होता^६ वेद्यां त्वणमपि सृजति^७ देवाः पितर इति होत्रध्वर्यु-
 १५ प्रवरयोर्यजमानो जपति मां देवेष्वाश्चावयायुषे वर्चस इति

१ G ins. जपति after अग्नीदिति

२ Thus AGRB; आश्चावयोश्चावयेति वोश्चावयत्यस्तु ML; आश्चावयोश्चाव-
 येति आवयत्यस्तु H; आश्चावयोश्चावययावयोमाश्चावयेति वोश्चावयति अस्तु TV.

३ Thus all the Mss.; Hir.: सह परेण.

४ Thus AGHRTV; त्रौननन्तराणोतीति M; त्रौननन्तराणोतिनित B;
 त्रौननन्तर्याति L.

५ न पञ्चावृणोते H; न पञ्चात्रिवृणोते TV.

६ पुरोहितस्य प्रवरो राजा वृणोतीति G only; the word राजा seems to
 belong to the text.

७ ऽपिवा सर्वे HARB; ऽपिवा सर्वेषां मनुवदिति प्रवृणोते G; TMLV
 om. सर्वेषां—प्रव० AGTV, वृणो० MLH.

८ These two words only in HAGRB.

चाध्वर्युप्रवर^१ आज्यभागप्रधानस्विष्टकृत्पत्नीसंयाजेषु याज्यापुरो-
ऽनुवाक्ये याज्यैव प्रयाजानूयाजेषु सर्वेष्वेतेष्वश्रुतप्रत्याश्रुते याज्या-
संप्रैषश्च^२ । ये प्रस्तुतास्ते^३ स्वकर्मणो ऽन्यत्र तदनपव्याहरन्तः^४
प्रचरेयुः^५ ॥ ५ ॥

अवद्यन्नवत्ते ऽवदास्यन्वोत्तरतो ऽमुष्मा अनूह्यौति यथा-
देवतं^६ पुरोऽनुवाक्यां संप्रेष्यत्याक्रम्य दक्षिणत आश्राव्य प्रत्या-
श्राविते ऽमुं यजेति यथादेवतं^७ याज्यां संप्रेष्यति^८ वषट्कृते वष-
द्वियमाणे वा जुहोति चतुरवत्तं पञ्चावत्तं वा^९ पञ्चावत्तं
जमदग्नीनां चतुरवत्तमितरेषामङ्गुष्ठपर्वमात्राणि दैवतान्यव-
दानानि तेभ्यः स्थवीयांसि सौविष्टकृतानि तथैवैडानि तथा १०
चातुर्धाकरणिकानि^{११} । घृतवत्तीमध्वर्यो सुचमिति यत्र होतुरभि-
जानाति जुहूपभृतावादाय सहृदक्षिणातिक्रान्तः पञ्च प्रयाजा-
न्याचः प्रतिदिशं वा यजति^{१२} ॥ ६ ॥

आश्राव्य प्रत्याश्राविते समिधो यजेति प्रथमं प्रयाजं
संप्रेष्यति यज यजेत्युत्तरान्^{१३} यजमानश्चतुर्होतारं व्याख्याय १५
वसन्तमृदूणां प्रीणामीत्येतैः प्रयाजानां ऊतं ऊतमनुमन्त्रयते^{१४}
ऽध्वर्युः समिधः पुरस्ताज्जुहुयात्तनूनपातं दक्षिणत इडः पश्चा-

१ ०संप्रैषश्च AGBTV : ०संप्रैषश्च HMLR ; cp. Hir. II. 4.

२ ये प्रस्तुतास्ते MLTV ; प्राप्त HB ; ये प्राप्त A, ये प्राप्त G ; read ये प्रस्तुतास्ते ?

३ स्वकर्मणोन्नतदनपव्याहरन्तः H ; स्वकर्मणोन्यत्र तद० MA ; स्वकर्मणोन्यत्रन-
वदायाहरन्तः L ; स्वकर्मणोच तदन्यदनपव्याहरन्तः G. ; स्वकर्मणाप्यन्यत्रनपयाहरन्तः
T ; स्वकर्मणोचतदनप० B ; स्वकर्मणोन्यत्रनपयाहरन्तः V.

४ यथादे० the Mss.

५ चातुर्धा० MLBHG, चातु० ATV, and the Vyākhyā.

वैखानससूत्रे १७, ७-८ (०श्रौतसूत्रे ६, ७-८)

६५

दर्धमौपश्रुताज्यं^१ जुह्वामानीय वह्निं उत्तरतो मध्ये स्वाहाकार-
मुदङ्गत्याक्रम्य प्रयाजशेषेण हवींश्चभिघारयति यदनुपूर्वाणि
प्रदीयन्ते^२ ध्रुवामभिघार्याग्नेयमभिघारयत्युपश्रुतमन्त^३ आज्य-
भागावाज्यहविष्कौ^४ प्रवाङ्गज्योतिष्युत्तरार्धे ऽग्नये दक्षिणार्धे
५ सोमाय^५ तावन्तरेणेतरा आहुतौर्जुहोति^६ ॥ ७ ॥
अग्नीषोमयोरिति यजमानं स्तावनुमन्वयते^७ ध्वर्युः प्रत्या-
क्रम्य^८ जुह्वामुपस्तौर्य मा भेर्मा संविक्षा इत्यवदासं न्युरो-
डाशमभिमृशति^९ पञ्चहोतारं यजमानो व्याचक्षीताध्वर्युर्मांस-
संहिताभ्यां दक्षिणानामिकामधमाभ्यामङ्गुष्ठेन चाङ्गुष्ठपर्वमात्रं
१० मध्यात्पुरोडाशस्य तिरस्चीनमवद्यति^{१०} पूर्वार्धाद्वितीयं चतुर-
वन्तिनो ऽनूचौनं^{११} तदत्यश्चार्धात्यश्चावत्तिनस्तृतीयमवदाना-
न्यभिघार्य ध्रुवामाप्याय्य यदवदानानीति हविः प्रत्यभि-
घार्याग्नेये ऽनुब्रूहीति दक्षिणातिक्रम्य वषट्कार आज्यं ऊना
सुवेण प्रस्तरवर्हिः समज्यापिदधदिवाप्रक्षिणन्युरोडाशावदानं^{१२}
१५ जुहोत्याज्येनान्ततो ऽश्वस्तावयति^{१३} मुखेन पुरोडाशादितरा
आहुतौः स्तावयति^{१४} पूर्वं पूर्वं संहितामाहुतिं^{१५} जुहोति^{१६}

१ ०ताज्यं TMLRHG; ०तादाज्यं ABV: cp. VII. 4.

२ Thus AHRGB and Vyākhyā; ०हविषौ MLTV.

३ अनुमं AH, अभिमं MLTBV.

४ ध्वर्युरत्याक्रम्य MGT.

५ This passage is given as handed down by AMTV; the words सुवेण प्रस्तरवर्हिः प्रमज्य occur only in A (and also in RHBG); the other Mss. differ materially. RHG: श्वदाय पूर्वार्धे सुषो निघाय प्रवसं पञ्चार्धे जघन्यमाज्येनाभिघार्य यदवदानानीति etc., as the text accepted by me. G is shorter, but probably not complete: तदत्यश्चार्धात्तृतीयं पञ्चावत्तिनमाज्येनाभिघार्य यदवदानानीति हविः प्रत्यभिघार्याज्यं ऊना सुवेण प्रस्तर-वर्हिषौ समज्या etc.

६ आहुतिं or आहुतौ the Mss., which partly are incomplete here.

६६ वैखानससूत्रे १७, ८-१० (०श्रौतसूत्रे ६, ८-१०)

सुच्यमाधारमभिजुहोत्यग्नेरहमिति^१ ऊतमाग्नेयं यजमानो ऽनु-
मन्त्रयते^२ ॥ ८ ॥

आज्यहविष्केणोपांशुयाजेन यजते^३ तस्योच्चैराश्रुतप्रत्याश्रुते
याज्यापुरोऽनुवाक्या संप्रैषौ^४ प्रणव आगूर्वषट्कारश्चातो ऽन्य-
दुपांश्याज्यसांनाय्ययोः सुवेणावयति मेत्तणेन चरुणां^५ दक्षि-
रसौत्युपांशुयाजस्य ऊतं यजमानो^६ यथादेवतमुत्तरेण पुरो-
डाग्नेनाध्वर्युः प्रचरत्यग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयास-
मित्यग्नीषोमौषस्य ऊतं यजमान इन्द्राग्न्योरहं देवयज्ययेन्द्रिया-
यन्नादो भूयासमित्यैन्द्राग्नस्य ऊतमनुमन्त्रयते^७ ऽध्वर्युः समवदाय
सांनाय्याभ्यां प्रचरति^८ दिः श्रुतस्यावयति दिर्दध्नस्त्रिस्त्रिः पञ्चा- १०
वत्तिन^९ इन्द्रस्याहमित्यैन्द्रस्य सांनाय्यस्य ऊतं यजमानो
ऽनुमन्त्रयते महेन्द्रस्याहमिति माहेन्द्रस्येन्द्रस्य^{१०} वैमृधस्येति
वैमृधस्य ऊतमध्वर्युर्दध्नं वाजिनं वयममावास्या सुभगेति
यथालिङ्गं विभज्य सुवेण पार्वणौ होमौ जुहोति^{११} ॥ ९ ॥

दश ते तनुवो यजेति षड्भिः प्रतिमन्त्रं नारिष्ठहोमाञ्जुहोति १५
पुरस्तात्समिष्टयजुष इत्येके^{१२} जुक्कामुपस्तीर्य सर्वेभ्यो हविर्भ्यं
उत्तरार्धात्सकृत्सकृत्स्विष्टकृते ऽवयति दिः पञ्चावत्तिनो यदनु-
पूर्वाणि प्रदीयन्ते^{१३} द्विरभिघारयति हविःशेषान्नं प्रत्यभिघारयत्य-
संसृष्टामितराभिराहुतिभिरुत्तरार्धपूर्वार्धं ज्योतिषि जुहोत्यग्नेः
स्विष्टकृतो ऽहमिति यजमानः स्विष्टकृतो ऊतमनुमन्त्रयते ऽग्निर्मा २०
दुरिष्ठात्पात्विति चाध्वर्युरुदङ्कुत्याक्रम्य जुक्कामप आनौय वैश्वानरे

१ सुचं वाधारः G : सुच्यमाधारः BATVH : सुच्याधारः ML.

२ Thus all the Mss. : संप्रैषः Hir.

३ महेन्द्रः the Mss.

वैखानससूत्रे १७, १०-११ (०श्रौतसूत्रे ६, १०-११) ६७

हविरिदं जुहोमौति मध्यमं परिधिं प्रदक्षिणमनुपरिषिञ्चत्यन्तः-
 परिधिं निनयतौत्येके^१ सुचौ निधाय सुवेण तिर्यञ्चं प्राञ्चं
 वाग्नेयं विरुज्याङ्गुष्ठेनानामिकया च व्यूह्य मध्यात्पिप्पलमात्रं
 यवमात्रं वाज्यायो यवमात्रादिति प्राश्निञ्चं प्राश्निचहरणे ऽव्य-
 ५ त्वैवमविरुज्योत्तरस्मात्पुरोडाशादवदायाभिघारयत्यग्निद्यादेवा-
 वद्यतौत्येके^२ मित्रस्य त्वेति ब्रह्मावदीयमानं प्रेक्षते^३ ॥ १० ॥
 तदपरेण प्रणीता निधायेडापात्र उपस्तौय^४ मनुना दृष्टा-
 मिति चतुरवत्तां पञ्चावत्तां वा सर्वस्यो हविर्भ्यः स्विष्टकृदत्प्रभृता-
 मिडां समवद्यति^५ दक्षिणार्धात्पुरोडाशस्य पूर्वमवदाय संभेदा-
 १० द्वितीयं^६ पूर्वार्धाद्यजमानभागमणुमिव दौर्धमाज्येन तमभ्यज्य^७
 भुवाया अग्रेण निधायभिघारयति^८ पश्चार्धात्तृतीयं^९ पञ्चा-
 वत्तिनं^{१०} एवं सर्वस्य हविषो यो मे ऽन्ति दूर इति यज-
 मानभागे ऽवदीयमाने यजमानो जपतौ^{११}डां सकृदभिघार्थं होत्रे
 ऽध्वर्युराहरति^{१२} सुरूपवर्षवर्णं एहीति यजमान इडामाह्रिय-
 १५ माणां प्रतीक्षते^{१३} ऽध्वर्युर्दक्षिणेन होतारमतिक्रामत्यनुसृजन्^{१४}
 होताध्वर्युमिडया परिगृह्णाति^{१५} पश्चात्प्राडासीनः सुवेण
 होतुर्द्विं प्रदेगिन्यङ्गुलावनक्ति पर्वणोः^{१६} स तदवघ्रायाप
 उपस्पृशति^{१७} ॥ ११ ॥

१ ० पात्र उप० (GHABTV and to this reading points the Vyākhyā; ० पात्रमुप० ML and a citation in the Vajrayanti (page 207).

२ समवद्यति ABG; अवद्यति MLTV; H incomplete.

३ आज्येनाभ्यज्य MLTV; आज्येन तमभ्य० H; आज्येन भुवाया A; आज्येन तमभ्यज्य G.

४ Thus HG; निदधाति VMLT; निधायान्तृतीयं वक्राष्टत्तिनम एव A.

५ पश्चार्धात्तृतीयं HG; दक्षिणार्धादेव तृतीयं MLTV.

यथेत् प्रथेत्य प्रथगयेणासीनो^१ दक्षिणे होतुः पाणाविडाया
 अवान्तरेडामवद्यती^२ डालेपादुपस्तौर्य^३ प्रथममध्वर्युरवद्यत्यङ्गुष्ठ-
 प्रहृताङ्गुलीरन्तरेण^४ स्वयं होता द्वितीयं गृह्णाति लेपेन
 चाध्वर्युरभिघारयति^५ द्विः पञ्चावत्तिनो^६ ऽङ्गुष्ठेनोपसंकुच्या-
 मुष्टिं^७ कृत्वा मुखसंमितमिडापाचं धारयमाणमिडोपहृता^८ सह
 दिवेतीडामुपह्वयमानं^९ होतारमध्वर्युरग्रीवजमानश्चान्वारभन्त^{१०}
 इह एह्यदित एहीत्युपांशूपहवे यजमानः सप्त देवगवीर्जपति^{११}
 चिदसि मनासीत्युच्चैरुपहवे सप्त मनुष्यगवीर्विश्वा त्वं भूत्वे-
 तीडामुपह्वयमानानामनुमन्त्रयते^{१२} वायविडा ते मातेति
 होतारमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेत्^{१३} दैव्या अध्वर्यव उपहृतो^{१४}
 ऽयं यजमान इत्युच्यमाने ऽध्वर्युयजमानावुपहृतः पशुमानसानीति
 क्रमेण जपतः सा मे सत्याग्रीरित्याग्निःषु यजमान इडाया
 अहं देवयज्ययेत्युपहृतामिडां भवायाद्वियमाणामभिमन्त्रयत^{१५}
 उपहृतायामिडायामयेणाहवनीयमध्वर्युर्ब्रह्मणे प्राश्विचं परि-
 हरति परिहरति^{१६} ॥ १२ ॥

१५

इति श्रौतसूत्रे षष्ठः प्रश्नः ॥

१ प्रथगयेणा० AGR.

२ With अवद्यतीडालेपादु the Ms. G enas.

३ उल्कृष्टं प्रहृताङ्गुलीरन्तरेण H; अङ्गुष्ठप्रहृताङ्गुलिरन्त० MLTV; अङ्गुष्ठं प्रहृताङ्गुली चक० A; cp. Āśv. I. 7. 4.

४ उपसंकुच्य मुष्टिं L; उपसंकुच्य मुष्टिं MARBH; उपसंकुच्य अमुष्टिं TV; cp. Āśv. I. 7. 6.

५ धारयमाणमिडो० MLATVRB; धारयमाणमिडो० H.

६ उपह्वयमानं MLTRVBA; उपह्वयमानां H and the Vyākhyā. The only possible reading would be: उपह्वयमानम्.

७ भूत्वेती० MLHATBV and the Vyākhyā; भूत्वेती० R.

वैखानससूत्रे १८, १-२ (०श्रौतसूत्रे ७, १-२)

६६

स्यतस्य पथा पर्येहीति ब्रह्मा परिह्रियमाणमभिमृश्या
 सूर्यस्य त्वा चक्षुषेत्याह्रियमाणं प्रतीक्ष्य देवस्य त्वेति प्रतिगृह्य
 पृथिव्यास्त्वा नाभाविति पृथिव्यामासाद्य सुपर्णस्य त्वा गवत्तत
 इत्यवेक्ष्याङ्गुष्ठेनानामिकया चोपसंगृह्यातिहाय दतो ऽग्नेस्वाग्ने
 ५ प्राश्नामीति जिज्ञाये निधायापश्च ब्राह्मणस्योदरेण दृष्टस्ते-
 र्ब्रह्मणेन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामीति सहाङ्गिरसं चेत्याभिगिरति ।
 या अश्वन्तर्देवता इत्यपः प्राश्याचम्य घसीना^१ मे मेति नाभि-
 मभिमृश्या वाङ्म आसन्निति यथासिङ्गमिन्द्रियाणि संमृश्यारिष्टा
 विश्वानीति सर्वाण्यङ्गानि मयि प्राणापानाविति वा प्राश्याच-
 १० ह्वरणं प्रचात्य पूरयित्वा दिशो जिन्वेति पराञ्चं निनयति ।
 पुनरङ्गिः पूरयित्वा मां जिन्वेत्यभ्यात्मं निनयति । तस्मिन्प्राश्रिते
 वाचस्पतये त्वा ऊतं प्राश्नामि सदसस्पतये त्वा ऊतं प्राश्नामीति
 होतावान्तरेडां प्राश्नाति । जुष्टिरसीति प्राश्यामानां^२ यजमानो
 ऽनुमन्त्वयते ॥ १ ॥

१५ इडे भागमिति यजमानपञ्चमा वाग्यता इडां भक्षयन्त्या
 मार्जनान्मनो ज्योतिरित्यन्तर्वेदि पवित्रवति देशे माजयन्त ।
 आग्नेयं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । ब्रध्न पिन्वस्वेति बर्हिषदं
 यजमानो ऽनुमन्त्य दिशां कृप्तिरसीति प्रतिदिशं चतुर्धा कृत्वा-
 न्यूह्येदं ब्रह्मण इदं होतुरिदमध्वर्योरिदमग्नीध इति क्रमेण
 २० व्यादिशतीदं यजमानस्तेत्यध्वर्युर्यजमानभागं निर्दिश्य व्यादिष्ट-

^१ Thus H and the Mantrasamhitā; घसीता the Vyākhyā;
 चसिना the other Mss.

^२ Thus AB; ०मानं the other Mss.

७० वैखानससूत्रे १८, २-३ (०श्रौतसूत्रे ७, २-३)

सैकं^१ खविष्टमग्रीधे षडवत्तं करोति । सकृदुपस्तौर्यं सकृदवद्यति ।
पुनरुपस्तौर्यं सकृदवदाय तयोर्द्विरभिघारयति । दिवो भागो
ऽसीत्याग्रीध्रः प्राश्नात्युपहृतो यौः पितेति द्वाभ्यामाग्रीध्रभागं
यजमानो ऽनुमन्त्रयते । ब्रह्मयजमानभागावध्वर्युः पृथग्दारु-
पाबाभ्यामादाय वेदेन परिहरत्यन्येन दारुपात्रेण होत्रे ॥ २ ॥

अन्येनाध्वर्यवे^२ पृथिव्यै भागो ऽसीति होताभ्यवहरत्यन्तरिक्षस्य
भागो ऽसीत्यध्वर्युर्दिवो भागो ऽसीति ब्रह्मा संस्थिते ऽभ्यव-
हरति दक्षिणाग्री पकं महान्तमपरिमितमन्वाहार्यमोदनमग्नि-
चर्षोदशुद्धास्यान्तर्वेद्यासादयति । ब्रह्मन्ब्रह्मासीत्यासन्नं ब्रह्माभि-
नृणति ब्रध्नं पिबस्वेत्यान्तादनुवाकस्वेयः^३ स्थालीति च यज- १०
मानो^४ । दनिणसद्वा उपहर्तवा इत्यध्वर्युः संप्रेष्यति दक्षिणत
एतेति यजमानो^५ । ब्राह्मणा अयं व ओदन इति दक्षिणतस्तेभ्यो
ऽन्वाहार्यं चतुर्धा विभज्य दक्षिणां ददाति । प्रतिगृहीताया-
मध्वर्युरुत्तरतः परीतेति संप्रेष्यति । हविःशेषानुद्धास्यानूयाजार्था-
वक्रारौ प्रत्यूह्य ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्रीत्यपरिधौ- १५
द्याग्निं च सकृत्सकृत्संमृड्वीति संप्रेष्यति । देव सवितरेतत्त इति
ब्रह्मणा प्रसूत एषा ते अग्न इत्यनूयाजसमिधमग्रीध्र आदधा-
त्वाधीयमानामेतेनैव यजमानो ऽनुमन्त्रयते यं^६ ते^७ अग्न
चावृषामीति तिसृभिः समिद्धमग्निम् । ॥ ३ ॥

१ Thus VMLT; निर्दिष्टादि. HAB.

२ Thus TV; ०खेयन्ता. ML; HA are deficient up to the end of next khanda.

३ यजमान ML.

४ वसे ML.

वैखानससूत्रे १८, ४-५ (० अत्रौतसूत्रे ७, ४-५)

७१

स्फ्यादुन्मुच्येभ्रसंनहनैरनुपरिक्रामन्नाग्रीध्रः^१ पूर्ववत्परिधौ-
नग्निं च सकृत्सकृत्संमार्थ्यं वाजजिद्वाजं त्वा समृवाः समिति
मन्त्रं^२ संनमती^३ भ्रसंनहनान्यद्भिः^४ संस्पृश्य यो भूतानामधिपति-
रित्यग्नौ प्रहरति^५ वेदिर्बर्हिः शृतं हविरिति यजमानो जपति
५ सप्तहोतारं पुरस्तादनूयाजेभ्यो व्याचक्षीतौ^६ पश्चादाज्यगोषमध्वर्यु-
र्जुक्कामानीयापरेणाहवनीयं सकृदेव दक्षिणातिक्रम्य त्रीननू-
याजान्यजत्याश्रुतप्रत्याश्रुते देवान्यजेति प्रथममनूयाजं संप्रेष्यति
यज यजेत्युत्तरौ^७ समिधि पूर्वार्धं प्रथमं जुहोति मध्ये
द्वितीयं प्राञ्चसुत्तमं तेनेतरौ^८ पूर्वावनूयाजौ^९ भिनन्ति^{१०}
१० बर्हिषो ऽहमित्येतैः प्रतिमन्त्रं यजमानो ऽनूयाजानां ऊतं ऊत-
मनुमन्त्रयते ॥ ४ ॥

उदङ्मुत्याक्रम्याध्वर्युर्यथायतनं सुचौ सादयित्वा वाजस्य
मा प्रसवेनेत्यनुष्टुभ्यां^{११} वाजवतौभ्यां व्यूहति^{१२} वाजस्य मा
प्रसवेनेति दक्षिणेनोत्तानेन पाणिना सप्रस्तरां जुह्मुदृह्यात्पथा
१५ सपत्नाः इन्द्रो म इति नीचा सयेनोपमृतं निगृह्णात्युद्गाभं
चेति जुह्मुदृह्य निगाभं चेत्युपमृतं निगृह्णाति^{१३} ब्रह्म देवा
अवीवृधन्निति प्राचीं जुह्मूहत्या सपत्नाः इन्द्राग्री म इति
प्रतीचीमुपमृतमूहत्येताभ्यामेव यजमानः सुचावनुमन्त्रयते^{१४}

१ ० क्रामन्नाग्रीध्रः HAB ; ० क्राममग्रीध्रः ML ; ० क्राममाग्रीध्रः TV, cp.
VI. 2.

२ मन्त्रं संनमति om. AHRB.

३ ० त्युत्तरौ MHARB ; ० तीतरौ LTV.

४ तेनेतरपूर्वां HARB.

५ ० दृग्भ्यां LT ; ० दृग्भ्यां M ; ० दृग्भ्यां H ; ० दृग्भ्यां ARB ; ० दृग्भ्यां V.

ध्वर्युपपद्यते प्रोक्ष्याद्यत्य वसुभ्यस्त्वेति त्रिभिः^१ प्रतिमन्त्रं जुह्वा
परिधीन्यथाधानमनक्ति^२ वसून्देवान्यज्ञेनापिप्रेमिति त्रिभिः
प्रतिमन्त्रमेतानभ्यज्यमानान्यजमानो^३ अन्यत्र प्रस्तरादध्वर्युर्जुहं
सादयित्वा संजानायामिति विधृतीभ्यां^४ प्रस्तरमादाय^५ बर्हिषि
विधृती निधाय स्रुचु प्रस्तरमनक्त्यक्तः^६ रिहाणा इति जुह्वा- ५
मयाणि वियन्तु वय इत्युपपद्यते मध्यानि प्रजां योनिं मा
निर्मुच्यमिति ध्रुवायां मूलान्येवं पुनरनक्ति^७ तृतीये^८ ध्रुवाया-
मादितो-मूलानि मध्यानुपपद्यते जुह्वामन्ततो ऽग्राणि^९ ॥ ५ ॥

समङ्गामित्यज्यमानं^{१०} यजमानो ऽनुमन्त्रयते^{११} ध्वर्यु-
रक्तस्य दणमपादाय सुरचितं निदधात्यपिप्रेरिति^{१२} तद्यजमानो १०
ऽनुमन्त्रयते^{१३} दक्षिणोत्तराभ्यां पाणिभ्यामध्वर्युः प्रस्तरं गृहीत्वा
जुह्वां प्रतिष्ठाप्यासीन आश्राव्य प्रत्याश्रावित इषिता दैव्या
होतार इति संप्रेष्यती^{१४} दं द्यावापृथिवी भद्रमिति होत्रा सूक्तवाके
ऽनूचमान आषायन्तामाप इति सह शाखया प्रस्तरमाहवनीये
प्रहरति^{१५} नात्यग्रं प्रहरेन्न पुरस्तात्प्रत्येदूर्ध्वमुद्यौति^{१६} कर्षन्निव १५
न्यक्षमन्ततः पर्यावर्तयन्नग्नौद्गमयेति संप्रेष्यत्यञ्जलिनाग्नौप्रस्तरं
पिदूर्ध्वमुद्यौति सूक्तवाके होता यां यां देवतामनुब्रूते ऽग्ने-^{१७}

१ Thus ATBV; त्रिः H; in ML this passage is omitted;
त्रिभिः the Vyākhyā.

२ Thus MLAHB; ०तिभ्यां TV

३ ०मपादाय the Vyākhyā.

४ VMLT ins. तु; so also the Vyākhyā.

५ समङ्गता० H; समन्ता० ML; समंता० TV; समङ्गा० AB.

६ आपिप्रेरिति H; अपिप्रेरय इति MLV; अपिप्रेति A; अपिप्रेरय इति
T; ०पिप्रेति. १ B.

वैखानससूत्रे १८, ६-७ (०श्रौतसूत्रे ७, ६-७).

७१

रहमुज्जितिमनूजेषमित्येतैस्तां^१ देवातां यजमानो ऽनुमन्त्रयते
 यर्हि होता यजमानस्य नाम गृह्णीयात्तर्हिमा अग्निसाशिषो
 दोहकामा इति ब्रूयादनुप्रहरेत्यध्वर्युः संप्रेष्यति^२ स्वगा तनुभ्य^३
 इति प्रस्तरस्य दणमग्नीदनुप्रहरत्येतदेतदिति^४ चिरङ्मुखा
 निर्दिशति^५ दिवः खीलो ऽवतत इत्यनुप्रहतं यजमानो
 ऽनुमन्त्रयते ॥ ६ ॥

आयुष्या अग्ने ऽसीत्यध्वर्युर्यथारूपं प्राणायतनानि संमृश-
 भ्रुवासीति वेदिमभिमृश्याग्नीदित्याग्नीध्रमौक्षते^६ संवदस्वेत्या-
 ग्नीध्रो^७ ऽगाश्चग्नीदित्यध्वर्युराहागन्नित्याग्नीध्रो^८ मध्यमं
 १० परिधिमन्वारभ्य आवयेत्यध्वर्युः^९ औषडित्याग्नीध्रः स्वगा
 दैव्याहोदभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः शम्योर्ब्रूहीति संप्रेष्यति^{१०} तच्छम्यो-
 रिति शम्युवाके होत्रोच्यमाने यं परिधिमिति मध्यमं विमु-
 च्याग्नी^{११} प्रहरति^{१२} वि ते मुञ्चामीति यजमानो विमुञ्चति^{१३}
 यज्ञस्य पाथ उपसमितमिति दक्षिणोत्तरौ परिधी युगपत्पाणि-
 १४ भ्यामध्वर्युः प्रहरन्नुत्तरस्यायं मध्यमस्याधो^{१५} ऽङ्गारेषूपोहति

१ We expect तां तां, but cp. VII. 8, beg.

२ तनुभ्य VHAṬB; तनुभ्य ML.

३ Thus B; दणमग्निदनु. AHTV; दणमग्नावनु. ML.

४ ऽमुखा निर्दिशति MLTV (as Āp.); ऽमुखान्वदिशति AB (as Hir.);

५ ऽमुखादनिर्दि. H.

६ Thus MLTV. ०भिमृशति instead of ०मृश BA and probably R; H is incomplete.

७ The sign of pluti added by me.

८ Thus MLATV; विमुञ्चन्ग्रौ R and the-Vyākhyā; विमुचन्नग्रौ H; विमुच्यतेग्रौ B.

९ मध्यमस्याधो RH (मध्यमस्याधो A, मध्यमस्याहो B) and a citation in the Vaijayanti (page 219); मध्यमस्यायम् ML; मध्यमस्यागारे. TV

दक्षिणस्याग्रमुपरि^१ विष्णोः शम्योरहं देवयज्ययेति शम्युवाके
 यजमानो ऽभिमन्त्रयते^२ यजमानं प्रथतेत्यध्वर्युः प्रहृता-
 न्परिधीनभिमन्त्र्य जुक्ता बिल उपभृतो ऽयमवधाय सः स्वाव-
 भागाः स्येति सुचोराज्यगेषमग्नौ संभावयति^३ यज्ञं शं च क्षे-
 यज्ञं नमस्ते यज्ञेष्टो^४ यज्ञो मृगुभिरिर्त च यजमानः संभाव- ५
 भागान्देवाननुमन्त्रयते यत कामयते तदभिवदति^५ हविः-
 गेषान्प्राश्रति^६ ॥ ७ ॥

वेदो ऽसि वित्तिरसौति वेदमन्त्रर्वद्यासन्नं यजमानो ऽभि-
 मृशति विदेयेत्येतस्य पुरस्ताद्यद्यद्वात्यस्याभिध्यायेत्तस्य नाम
 गृहीयात्तदेवास्य सर्वं वृद्धे^७ सम्प्रवामाज्यस्यालीमाग्नीध्र आदत्ते १०
 वेदं होता जुह्वपभृतावध्वर्युः^८ पत्नौः संयाजयिष्यन्तः प्रत्यञ्चो
 यन्ति पूर्वेण गार्हपत्यमध्वर्युर्दक्षिणातिक्रम्याग्नेर्वामपन्नगृहस्येति
 युगधुरि सुचौ विमुञ्चति^९ यदि पात्या निर्वपत्येतेनैव रूपे
 विमुच्यापरेण गार्हपत्यमुपविश्योपांशूच्चैर्वा सुगम्यां पत्नौः संयाज-
 यति वेदं वोपभृत्य^{१०} पत्यामन्वारम्भायां दक्षिणो^{११} ऽध्वर्युरुत्तर १५
 आग्नीध्रो मध्ये होताज्यस्यात्याः सुवेण जुक्तां चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 सोमायानुब्रूहीति संप्रेष्याश्चाव्य प्रत्याश्राविते सोमं यजेति संप्रेष्य
 वषट्कृत उत्तरार्धे सोमं यजति^{१२} ॥ ८ ॥

^१ नुमन्त्रयति ML.

^२ यज्ञेष्टो ML. : यज्ञेष्टो मृगुभिः TV. : यज्ञेतीष्टो H. : यज्ञेतीष्टो यज्ञो मृगु-
 A. : यज्ञेतीष्टो यज्ञो मृ. B.

^३ Thus the Mss. : हविःशेषान्दत्तिजः प्राश्रन्ति the Vyākhyā.

^४ Thus H and cp. Hir. ; वेदं वोपयस्य the other Mss. and the
 Vyākhyā.

^५ Thus MLATV and the Vyākhyā (one copy) ; हविषे HB
 and the Vyākhyā (another copy).

वैखानससूत्रे १८, ६-१० (० श्रौतसूत्रे ७, ६-१०)

७५

एतयैवावृता दक्षिणार्धं त्वष्टारं तानन्तरेण देवपत्नीर्यजति
परिश्रिते ऽपारंश्रिते वा चतुर्गृहीतेनाज्येन राकां पुत्रकामो
यजेत सिनीवाल्लौ पशुकामः कुहं पुष्टिकामो देवानां
पत्नीभ्यो ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राय प्रत्याश्राविते देवपत्नी-
५ रिद्धाग्निं गृहपतिं यजति सं पत्नी पत्येति सुवेण गार्ह-
पत्ये संपत्नीयं जुहोति तयान्वारभ्येन सुवेण वा^१ सोमस्याहं
देवयज्ययेति यजमानः प्रतिमन्त्रं पत्नीसंयाजानां ऊतं ऊतमनु-
मन्त्रयते^२ ऽध्वर्युः पूर्ववद्धोतुरङ्गुलिपर्वणी अनक्ति^३ तदवघ्राय
होताः प उपस्पृशति दक्षिणे होतुः पाणावध्वर्युश्चतुर आज्य-
१० विन्दूनिडामवद्यति षडग्नीध्र इडामुपह्वयमानं^४ होतारमध्वर्यु-
राग्नीध्रः^५ पत्नी चान्वारभन्त^६ उपह्वतेयं यजमानेत्युच्यमान
उपह्वता पशुमत्यसानीति पत्नी जपति ॥ ६ ॥

उपह्वतो द्यौः पितेत्युपह्वतामाज्येडामाग्नीध्रः प्राश्नातीडा-
स्माननुवस्तामिति यजमान आज्येडामुपह्वयमानामनुमन्त्रयत^७
१५ उपह्वतामृत्विजः^८ प्राश्नाचम्य तूष्णीमद्भिर्मार्जयन्त^९ इडान्त-
माहवनीये ग्रम्युवन्त गार्हपत्ये विपरीतं वा^{१०} यदि^{११} ग्रम्युवन्तं^{१२}
पाश्चात्ये वेदान्तृणमपादाय तस्यायं जुह्वामञ्ज्यात्सुवे मध्यमाज्य-
स्थान्यां मूलं^{१३} तत्प्रस्तरेण^{१४} व्याख्यातमन्वाहार्यपचन इध्रप्रव्रश्-

१ तयान्वारभ्ये सुवेण वा H.

२ उपह्वयमानं VMLT; उपह्वयते होता तमः (changed into होतारमः) AB; H (partly incomplete): आज्यविन्दूनिडामुपह्वयते होतारमध्वर्युराग्नीध्रः etc. Do the words इडामुपह्वयते होता belong to the text? The Vyākhyā agrees with the text as given above

३ उपह्वताम् BMLTV; उपह्वतायाम् HA.

४ यदि ग्रम्युवन्तं TMLAV; ग्रम्युवन्तो HB without यदि.

५ तत्प्रस्तरे H; तत्प्रस्तरेवद् MLTV; तत्प्रस्तरेवद् A; तत्प्रस्तरे बा० B.

७६ वैखानससूत्रे १८, १०-११ (०श्रौतसूत्रे ७, १०-११)

मान्याधाय चतुर्गृहीत आज्ये जुह्वां फलीकरणानोप्याग्ने
ऽदभ्यायो इति जुहोत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पिष्टलेपानो-
प्योलूखले मुसल इति पिष्टलेपं जुहोति ' विपरीतमेके ' या
सरस्वती विशोभगीना तस्यै ते स्वाहा या सरस्वती वेगभगीना
तस्यै ते स्वाहेति^१ तयोर्यजमानो मुखं विमृष्टे ॥ १० ॥ ५

वेदो ऽसि विन्निरसीति वेदं होता पव्यै प्रदाय वाचये-
दिमं विधामीति योक्तृपाशं विध्यते^२ तस्याः सयोक्त्रे ऽञ्जलो^३
पूर्णपात्रमानयति ' समायुषेत्यानीयमाने सा^४ जपति तन्नि-
नीय^५ मुखं विमृज्योत्थाय^६ पुष्टिमती पशुमतीति यथार्थं
गच्छति ' घृतवन्तं कुलायिनमिति वेदं गार्हपत्यात्सृतं होता-^७
हवनीयारक्षणेति ' वेदो ऽसि वेदो म आहरेति^८ त्वया
वेदिमिति च वेदं स्तौर्यमाणं^९ यजमानो ऽनुमन्त्रयते यथे-
तमध्वर्युराहवनीयं गत्वा जुह्वा सुवेण वा ब्रह्म प्रतिष्ठत्येषो ऽनु-
वाको यदकर्म यत्प्रमत्ता^{१०} अन्तरगाम^{११} मनो ज्योतिरयाश्वाग्ने
यदस्मिन्यज्ञे खस्ति न इन्द्रो यत इन्द्रः खस्तिदा भूर्भुवः सुव- १५

१ The second mantra not in ML; it belongs to the text.

२ विमुच्यते H only.

३ Thus MLTV; तस्याः अञ्जलो सयोक्त्रे HAB.

४ सा given by AHB, not by MLTV

५ तन्निनीय BHA; निनीय MLTV.

६ विमृज्योत्थाय H; विमृज्योत्थाय AB; विमृज्यातिर्हति MLTV.

७ आहरेति AHB; आभरेति MLTV and Vyākhyā; आभर the Mantrasamhitā.

८ वेदं स्तौर्यमाणं VLT; वेदं विलीयमाणं M; वेदिं स्तौर्यमाणं HB; वेदेस्तौर्यमाणं A.

९ प्रमत्ता^{१०} HB; प्रमत्ता^{११} ML; प्रमत्तोत्तरं TV; प्रमत्तान्तरगामो.
A. The Mantra acc. to the Mantrasamhitā runs : यत्प्रमत्ता अन्तरगाम
किञ्चिदस्मिन्यज्ञे मन्त्रतो कर्मतो वा । अनयाञ्जत्या etc., as Āp. III. 11. 2 end.

वैखानससूत्रे १८, ११-१३ (० श्रौतसूत्रे ७, ११-१३)

७७

रित्येतैः सर्वप्रायश्चित्ताङ्गतीर्ज्जत्वा पूर्ववद्भुवामायायान्तर्वदूर्ध्व-
 स्तिष्ठन्भुवयाहवनीये देवा गातुविद इति त्रीणि समिष्टयजूषि
 संततं जुहोत्येकं द्वे वा । मध्यमे स्वाहाकारे बर्हिः प्रहरति
 प्रहृत्य वाभिजुङ्गयात् ॥ ११ ॥

- ५ प्रवसति यजमाने सह समिष्टयजुषा यजमानभागं
 जुङ्गयादग्ने ऽदभ्यायो इति यजमानो ह्ययमानं दिवः खीलो
 ऽवतत इति बर्हिः प्रद्वियमाणमनुमन्त्रयते । सं यज्ञपति-
 राशिषेति यजमानभागं प्राश्नातीद५ हविः प्रजननं मे अस्त्विति
 श्रुतस्य दधिकाव्णो अकारिषमिति दग्धो । न वैश्वराजन्यौ
 १० सांनाय्यं प्राश्नातो । ऽग्नेणाहवनीयं प्रणीताः पर्याहृत्य को वो
 ऽयोचोदित्यध्वर्युरन्तर्वेदि विमुञ्चति । तासु संततामुदकधारा-
 मानयति१ । सदसि सन्ने भूया इत्यानीयमानायां धारायां
 यजमानो जपति । प्राच्यां दिशि देवा इत्येतैर्यथालिङ्गं परि-
 षिच्य समुद्रं वः प्रहिणोमीत्यन्तर्वेदि निनीय यदप्सु ते सरस्वतीति
 १५ द्वाभ्यां मुखं विमृष्टे । यं देवा मनुष्येऽप्येत्युपवेषमादायाध्वर्यु-
 र्योपवेषे शुगित्युत्करे निरस्येत् ॥ १२ ॥

- निरसुं नुदेत्येताभिर्वा । यानि घर्मे कपालानीत्यध्वर्यु-
 यजमानौ विमोचनं जपतो । यजमान उपोत्याय दक्षिणेन
 पदा विष्णोः क्रमो ऽस्यभिमातिहेति त्रिभिस्त्रीन्विष्णुक्रमान्प्राचः
 १० क्रामति१ तृतीये पदे तिष्ठन्नाहवनीयं नात्येति । विष्णोः क्रमो
 ऽसि श्रूयत इति चतुर्थे अपत्यगम्य सुवरित्याहवनीयमुप-
 तिष्ठत उद्यन्त्य मित्रमह इति षड्विरादित्यमैश्वरीमावृतमन्वाकं

१ उदधाराः HABTV ; उदकधाराः ML and Vyākhyā.

१ क्रामति VLT ; क्रामयति M ; क्रमते HAB.

७८ वैखानससूत्रे १८, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे ७, १३-१४)

इति^१ प्रदक्षिणमावर्तते^१ समहं प्रजयेत्याहवनीयं पुनरुपावर्तते
समिद्धो अग्न इत्युपसमिन्द्वे^२ वसुमान्यज्ञ इत्युपतिष्ठते
ऽग्रे वज्र^३ इत्यन्वाहार्यपचनमग्न आयूष्यज्ञे पवस्वेति द्वाभ्यां
गार्हपत्यमग्ने गृहपत इति च तामाग्निषमाशासे तन्तवे
ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातः^४ स्यात्तामाग्निषमाशासे ५
ऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति जातपुत्रो^५ वज्रपुत्रः सर्वेषां पुत्राणां
नामान्यनूच्य ज्योतिष्मतीमित्यन्ततो वदति^६ ॥ १३ ॥

वेददणान्युपस्थे निधाय ये देवा यज्ञह्न इत्यतिमोक्षा-
नन्तर्वेद्यासौनो जपति^१ कस्त्वा युनक्ति स त्वा विमुञ्चत्विति
यज्ञं विमुञ्चति^२ सर्वमनुवीक्षते^३ यथेतसेत्य यजमानायतन १०
उपविश्य पयस्वतीरोषधय इत्युप आचम्याग्ने व्रतपते व्रतमचारिष-
मिति पञ्चभिराहवनीये समिधो ऽभ्याधाय तैरेव व्रतं विस्तृज्य
यज्ञो बभूव स आवभूवेति यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति^४ गोमा
अग्न इति प्राङुक्लम्य जपति^५ ब्राह्मणास्तर्पयित्वा इति
संप्रेष्याष्टौ^६ दश वा ब्राह्मणान्भोजयेच्छतं पशौ सहस्रं सोमे १५
वृष्टिरसीत्युप उपसृजति^७ प्रवसंश्चाहवनीयाभिमुखः सर्वं याज-
मानं जपति^८ ब्रह्मभागं प्राश्यायाडग्निरिति ब्रह्मा समिध-
माधाय ऊवोपस्थाय वा यथेतमुदङ्कृतिक्रामति^९ संतिष्ठेते दर्श-
पूर्णमासौ दर्शपूर्णमासौ ॥ १४ ॥

इति श्रौतसूत्रे सप्तमः प्रश्नः ॥

१ Thus MLTV ; पञ्चभिरा० HAB, cp. Āp. IV. 15. 1.

२ Thus ABHTV ; पवस्व ML.

३ जातः without avagraha the Mss.

४ वदति THABV ; जपति ML.

५ Thus MLB ; संप्रेष्य दष्टौ TV ; संप्रेष्यष्टौ AH.

अथाग्रयणेष्टित्यानिष्ठा नवाब्धं^१ नाश्र्नाति जावतौर्वे प्रजा
 ओषधीनामज्जतानामाश्र्नाः पराभवन्नाग्रयणं भवति ज्ञताद्याय
 यजमानस्यापराभावायेति विज्ञायते^२ । ओषधीनामग्रपात्रेन
 यजते^३ । अरदि ब्रीहिभिर्व्यजेत^४ । पूर्वं पुराणैर्व्रीहिभिराग्नेय-
 ५ मष्टाकपालं निर्वपेन्नवैरितराणि हवीर्यैन्द्रागं द्वादशकपालं वैश्व-
 देवं पयसि चरुं द्यावापृथिव्यलोककपालं । तस्य वैश्वदेविकैक-
 कपालवत्कल्पो^५ । ऽपि वाज्येन द्यावापृथिव्यमुपांशुयाजवत्कुयात्मौम्
 श्यामाकं चरुमिद्राशी रोचना दिवः अथद्वत्रिंशत्यैन्द्रागस्य
 याज्यानुवाक्ये^६ । विश्वे देवा ऋतावृधो विश्वे देवाः गृणुतेति
 १० वैश्वदेवस्य^७ । द्यावा नः पृथिवी प्र पूर्वजे इति द्यावापृथिव्यस्य^८
 - प्रथमजो वत्सो दक्षिणा^९ ॥ १ ॥

वसन्ते यवैर्यजेत^१ । तेषां ब्रीह्याग्रयणवत्कल्पो नाग्नेय-
 श्यामाकौ भवतो^२ । ब्रीहिभिरिष्टा ब्रीहिभिरेव यजेत दृगं
 पूर्णमासाव^३ यवेभ्यो^४ । यवैरिष्टा यवैरेव यजता^५ ब्रीहिभ्यो
 १५ वर्षासु श्यामाकं चरुं निर्वपति^६ । तस्य^७ सप्तदश सामिधेन्यस्त्व-
 मग्ने सप्रथा असि सोम यास्ते मयोभुव इति सदन्तावाज्य-
 भागावाप्यायस्व सं त इति हविषः प्रेद्धो अग्न इमो अग्न इति
 संयाज्ये^८ । ययर्तु वेणुप्रियङ्गुनीवारैः श्यामाकवद्यजेत^९ । यत्प्राक्

१ तवान्न MLABTV and the Vyākhyā (cp. Ait. br. VII. 9. 1):
 नवानां H.

२ I am unable to point out this śruti in a Brāhmaṇa.

३ Thus the Mss.; यजेत the Vyākhyā.

४ Thus BAHRTV; मासोवा ML.

५ Thus 'A'; यजेत the other Mss.

६ निर्वपति LR; निर्वपतीति M; निर्वपयेत्स TV; निर्वपतीत्येके HAB

७ श्यामाकवद्यजेत A; श्यामाकवद्यायजेत BMLTV; वद्यायजेत RH.

८०

वैखानससूत्रे १८, २-३ (० श्रौतसूत्रे ८, २-३)

प्रोक्षणात्तत्कृत्वा शतायुधायेति^१ पञ्चाज्यानीर्जुहोति पुरस्ता-
 स्त्रिष्टुक्तो वाग्निः प्रथमः प्राश्नालिति श्यामाकस्य यजमानभागं
 प्राश्नाति^२ भद्रान्नः श्रेय इति ब्रीहौणमेतसु त्वं मधुनेति
 यवानामपि वा पौर्णमास्याममावास्यायां वाग्रयणेष्टिमन्वायात-
 चेदपि वा नवैरेव पौर्णमास्याममावास्यायां^३ वा^४ यजेत नवै- ५
 वाग्निहोचं^५ जुहुयात्सर्वासामोषधीनां ग्राम्याणामारण्यानां वौ-
 पासने गार्हपत्ये वा स्थालीपाकं श्रपयित्वाग्रयणदेवताभ्यः स्त्रिष्टु-
 क्तचतुर्थीभ्यो^६ जुहुयाच्चतुरो वा ब्राह्मणान्भोजयेदनिष्टे ऽप्या-
 ग्रयणे ब्रह्मणि ऊतं भवति^७ ॥ २ ॥

अथ चातुर्मास्यान्वक्ष्यं ह वै सुकृतं चातुर्मास्यैर्भवति^८ १०
 तानि यक्ष्यमाणो वसन्ते प्राचीनप्रवणे वैश्वदेवेन यजते^९
 फाल्गुन्यां चैव्यां पौर्णमास्यां वोदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याहो^{१०}
 वा प्रयुञ्जीत^{११} तस्य पूर्वद्वुरग्निर्होति मनसानुद्भूतेनानुवाके-
 नाहवनीये ऊत्वारभणीयामिष्टिं कुर्याद्वैश्वानरं द्वादशकपासं
 पार्जन्यं चरुं च^{१२} वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवौति वैश्वानरस्य १५
 याज्यानुवाक्ये पार्जन्याय प्रगायताश्चा वद तवसं गौर्भिरिति
 पार्जन्यस्य^{१३} वैश्वानरे हिरण्यं दक्षिणा धेनुः पार्जन्ये^{१४} ऽतो

१ शतायुधायेति ALRBV ; शतायुधामिति M ; शतायुधोमिति H ;
 शतायुधायेति T.

२ Thus ML ; पौर्णमासीममावास्यां वा AHRB ; पौर्णमासीममावास्यायां
 वा TV.

३ Thus ALBVT ; नवैर्वा M ; नवैर्वा HR.

४ Thus B ; ऽतुर्थीभ्यो TMLV ; ऽतुर्थीभ्यो HA and Vyākhyā.

५ Thus ARV ; चातुर्मास्यो भ० H ; चातुर्मास्ये भ० MLT ; चातुर्मास्ये
 भ० B.

६ Thus ATVB ; पुण्याहे ML ; पुण्याहे HR.

वैखानससूत्रे १६, ३-४ (०श्रौतसूत्रे ८, ३-४)

८१

न्यत्विद्धेष्टिश्चातुर्मास्यानां^१ यज्ञक्रतोः पञ्चविंशो ऽधिकः प्रति-
प्रस्थाता^२ यथास्यैतदहर्दवसायानुदवसाय^३ वा वैश्वदेवहविर्भि-
र्यक्ष्यमाणो ऽत्र पशुबन्धवद्गार्हपत्यादग्निं प्रणीय तदग्न्यायतने
ऽग्निं प्रतिष्ठापयतीत्येके^४ ऽग्नीनन्वाधायामिक्षायै वैश्वदेव्यै
५ वत्सानपाकरोति^५ सप्तदश सामिधेन्यस्तेधा प्रसूमयं बर्हिः संनद्धं^६
तदेकधा पुनः संनह्यत्यैवमिधमुभयत्र पुनःसंनहने मन्त्रः^७ सायं
ऊते ऽग्निहोत्रे सांनाय्यं दोहयति^८ दध्नातनक्ति^९ ॥ ३ ॥

प्रातर्ऊते ऽग्निहोत्रे पाणिप्रक्षालनादि कर्म प्रतिपद्यते^{१०}
पात्रसंसादनकाले द्वे उपभृतौ षष्ठदाज्यधानी द्वितीया द्वे
१० आज्यस्थाल्यौ दधिधानी द्वितीया^{११} पालाशं वाजिनपात्रं चमसं^{१२}
निर्वपनकाले आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं सावित्रं
द्वादशकपालं सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुमित्येतानि पञ्च संचराणि^{१३}
मारुतं सप्तकपालं वैश्वदेवौमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालं^{१४}
त्रिष्फलीकृतेषु यथाभागमन्त्रेण सौम्यं चरुं सारस्वतं चरुं विभज्य
१५ पिष्टेषु संयुतेषु तथा^{१५} पौष्णं चरुं^{१६} विभज्य कपालान्युपधाय चरुं
चाधिश्रित्य प्रातर्दोहवद्गुग्ध्वा तप्ते पयसि सायंदुग्धमानयति^{१७} ।

१ Thus emended ; पार्जन्य इत्यन्यत्विद्धेष्टिषां MB ; पर्जन्यत्विद्धेष्टिषां
VP ; पार्जन्यन्यत्वि. etc., L ; पार्जन्येऽन्यत्विद्धेष्टिषां H. ; पार्जन्येन्य-
त्विद्धेष्टिषां A ; पार्जन्येन्यत्विद्धेष्टिषां R.

२ Thus (difficult to understand !) the Mss. exc. A which
has : यास्यै instead of यथास्यै.

३ Thus-AMLBTV : तदग्न्यायतने R ; दक्षिणायतनेऽग्निं प्र० H.

४ द्वितीया च H only.

५ तथा MLAVT ; यथा HRB.

६ चरुं not in MLATBV.

७ सायं दुग्धमानयति H ; सायं दुग्धं दधानयति BMLTV ; सायं दुग्धं
दधानयति A.

या 'संहता सामिचा' यद्वति तदाजिनमन्यस्मिन्यात्रे निषिच्य
निदधाति ॥ ४ ॥

ह्रलोत्तरं परिग्राहमाज्येन दध्ना चोदेहीति प्रेषं संनम-
त्याज्यं निरूप्य पृषदाज्याय दधि निर्वपति । तस्याज्यधर्मः १
स्यान्नाधिश्चयत्याज्यग्रहणे जुह्वपमृतोश्चतुर्गृहीते गृहीत्वा नि- ५
रुप्राज्यस्य तृतीयं निरूपे दध्नानीय^२ महीनां पयो ऽसीति
द्वितीयोपमृति पञ्चगृहीतं पृषदाज्यं गृह्णाति । हविर्द्विदासनेषु
द्वयोः पात्रयोरामिचामुद्धृत्य^३ वाजिनैकदेशेनोपसिञ्चत्येककपालं
पात्रे ऽन्यस्मिन्नुद्वास्य तदाज्येनाभिपूरयित्वाविःपृष्ठं^४ कुर्यादित्येके ।
प्रथमं चातुर्मास्यान्वारभमाणस्य व्याहृतीभिर्हवौव्यासादयति १०
तथा संवत्सर^५ उत्करे वाजिनमासादयत्यग्निर्हतेति^६ पञ्च-
होत्रा^७ यजमानो हवौव्यासन्नान्यभिमृशति वाजिनं च ।
निर्मन्थ्यं करिष्यन्नग्नेर्जनित्रमसीति शकलमादाय बर्हिष्यपरेणा-
हवनीयं निधाय वृषणौ स्थ इति प्राचीने बर्हिषी^८ शकले
निधायोर्वशस्यसीत्यधरारणिमादाय^९ पुरुरवा इत्युत्तरारणिं च १५

१ या संहता the Vyākhyā; यत्संहता ML; संहता H; संहिता RB;
यत्संहिता ATV.

२ तस्याज्यधर्मं स्यात् Vyākhyā; तथाज्यधर्मं स्याद्वा० M; तदाज्यधर्मस्याद्वा०
LHATB; ०तदाज्यधर्मस्याद्वा० V.

३ दध्नानीय LAMTV; दध्नानीय H; दध्नानीय B; दध्न्यानीय the
Vyākhyā.

४ Thus AHR and the Vyākhyā; ०चांयुद्धृत्य (०द्वत्य) MLTV.

५ ०पूरयत्याविः० BR.

६ ०साद्याग्नि० HR.

७ होत्रा AMLTV; यहोत्रा H; पहोत्रा RB.

८ Emended; (दमै The Vyākhyā;) बर्हिषि or बर्हि the Mss.

९ ०धरारणिम० MLV; ०धरामरणीम० H; ०धरामरणिं B; ०धरा-
रणीम० A.

घृतेनाक्ते इत्याज्यस्थान्या विले ऽक्तायुरसीति समवदधात्यग्रये^१
 मथ्यमानायानुब्रूहीति संप्रेष्याभि त्वा देव सवितरिति होत्रा
 त्रिरनूक्तायां गायत्रं कन्दो ऽनु प्रजायस्वेति प्रजातिभिस्त्रिभिस्त्रिः^२
 प्रदक्षिणं मन्यमावर्त्य यथाकामं मन्यति^३ जातायानुब्रूहीति
 ५ जाते संप्रेष्यति^४ ॥ ५ ॥

प्रद्वियमाणायानुब्रूहीति प्रद्वियमाणे^१ भवतं नः समनसा-
 वित्युत्तरपरिधिसन्धिना निर्मन्थ्यमाहवनीये^२ प्रहरत्यग्रावग्नि-
 रिति प्रहृत्याभिजुहोत्यग्रये समिध्यमानायानुब्रूहीति संप्रेष्यति^३
 यथाप्रकृति चतुरो दुर उषासानक्ता दैव्या होतारा तिस्रो
 १० देवीरिति चतुरः प्रकृतिवदुत्तम इति नव प्रयाजा इज्यन्ते^४
 चतुर्थे ऽर्धे समानीयाष्टमे सर्वं समानयते^५ तेष्वदितश्चतुर्भि-
 रनुमन्त्रणैश्चतुरो यजमानो ऽनुमन्त्रयते दुरःप्रभृतौ^६श्चतुरश्चतुर्थ-
 स्थानुमन्त्रणेन पञ्चमे नवमं^७ सावित्रैककपालयोर्देवतामुपांश्व-
 ध्वर्युजत्यखण्डमेककपालमवदायर्जुं^८ प्रतिष्ठितमपर्यावर्तयञ्जुहोति
 १५ यथायं न दिक्षु पद्येत^९ यदि पद्येत वरं दत्त्वा सुगणेण
 प्रतिष्ठापयेत्प्रत्यादाय वा पुनः स्थापयेन्न पाणिनेत्येके^{१०} मधुश्च
 माधवश्चेति चतुर्भिर्मासनामभिरेककपालमभिजुहोति^{११} प्रथमजो
 वत्सो दक्षिणा मिथुनौ वा गावौ^{१२} पृषदाज्यं यदुपभृति तज्जुह्वा-
 मानीय तामेवोपभृत्यैतेन नवानूयाजा इज्यन्ते^{१३} ॥ ६ ॥

१ समदधाति ML; समवदधाति ATV; समवयान्यग्रं. B; in H this whole passage is missing.

२ Thus TV and cp. Baudh. IV. 5: 115. 10; प्रजावत् त्रिभिस्त्रिभिस्त्रिः A; प्रजापतिभिस्त्रिः. MLB and the Vyākhyā.

३ Thus H and the Vyākhyā: निर्मन्थ्यम. HB; निर्मन्थितम. MLTV.

४ R. probably देवता उपांश्व. instead of देवतामुपांश्व.

पशुवदष्टावाद्यान्वजमानो ऽनुमन्त्रयत उत्तमेनोत्तमं ।
 संवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्ते दिव्यं धामाशास्त इति होता
 सूक्तवाकस्याग्निःस्वनुवर्तयति । प्रहृत्य परिधीन्संस्वावेणाभिज्य
 वाजिनपात्र उपस्तीर्य बर्हिषि विषिञ्चन्वाजिनेन तत्पात्रं
 पूरयति । नाभिघारयति । वाजिभ्यो ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य ५
 प्रत्याश्राविते वाजिनो यजेति संप्रेष्यत्यनवानं होता याज्या-
 मन्वाह । वषट्कृते ऽध्वर्युः सुचा स्वावयञ्जुहोति । वाजिनस्याग्ने
 वौहोति होतानुयजति । वाजिनोद्रेकेण प्रतिदिशं यजति दिशः
 स्वाहेति प्राच्यां प्रदिशः स्वाहेति दक्षिणत आदिशः स्वाहेति
 पश्चिमतो विदिशः स्वाहेत्युत्तरत उद्दिशः स्वाहेति मध्ये १०
 स्वाहा दिग्भ्य इति प्रदक्षिणमनुपरिषिञ्चति नमो दिग्भ्य इति
 ऊत्पतिष्ठते । ऽन्तर्वेदि शेषं समुपहृत्य परस्परमसावुपहृत्य-
 खेत्यामन्त्रेण कृत उपहृत इति प्रतिवचने च वाजिनां भक्षो
 अवलिति सर्वे वाजिनं भक्षयन्ति तत्र प्रथमो होता यजमान-
 श्वरमः । ॥ ७ ॥

१५

पशुवत्समिष्टयजूंष्यतो ऽन्यत्सिद्धेष्टिः सन्तिष्ठते । श्वः पौर्ण-
 मास्येद्वा यजमानः स्वायतन उपविश्याप उन्दन्वित्यङ्गिः शिरो
 ऽभ्युद्य चेष्टा ५ शल्लेक्षेत्तुशलाकया वा केशान्विभज्यतेमेव पर-
 मेष्ठौति प्रतिदिशं केशान्विर्वतयति । अश्रूण्ये वापयते सर्वं

१ Thus ABHR; सुचासावं जु० M; सुचा वा स्वावयन् जु० TV; सुचा-
 मावावयन् जु० L.

२ Thus ABHR; प्रतीक्षां MLTV.

३ Cp. VIII. 3; VIII. 13 end; IX. 12.

४ पौर्णमास्ये रद्वा ML; पौर्णमास्येनेद्वा H.

५ चेष्टा AV.

वैखानससूत्रे १६, ८-६ (० श्रौतसूत्रे ८, ८-६)

८५

वा वापयते । तदृतमिति^१ यजमानो जपति ब्राह्मण एकहोतेति
 चानुवाकमेतेषु पर्वसु मध्ये मांसानग्रनादिब्रतानि^२ । चतुर्षु
 चतुर्षु मासेषु यो यजते स चातुर्मास्ययाजौ । वसन्ते वैश्व-
 देवेन वर्षासु वरुणप्रघासैः शरदि साकमेधैर्यो यजते स
 ५ चतुयाजौ^३ ॥ ८ ॥

आषाढ्यां आवण्यां वा वरुणप्रघासैर्यजते । वैश्वदेववत्तन्त्र-
 मतेषां वेदौ ह्यवायेण गार्हपत्यं समे द्वे प्राच्यौ वेदी प्रतिप्रस्थाता
 दार्शिकीं दक्षिणां वेदिं करोति पाशुकौमध्वर्युत्तरां तत्र
 पाशुकौमुत्तरवेदिं च । पृथमात्रेण^४ चतुरङ्गुलेन वा ओणंसेख-
 १० संभिन्ने वेदी । अध्वर्युप्रतिप्रस्थातारौ ब्रह्माणं संप्रेष्यतो । द्वौ
 ब्रह्मा प्रसौति । प्रतिप्रस्थातान्तरा वेदी संचरत्यपरेणोत्तरां वेदिं
 स्तम्बयजुर्हरन्नाध्वर्युमभिपरिहरत्युत्तरस्मिन्नेवोत्करे^५ निवपति ।
 यदेवाध्वर्युः करोति प्रतिप्रस्थाता तत्करोत्युत्तरात्परिग्राह्यत्वा^६
 दक्षिणवेदेरुत्तरओणेः प्रक्रम्योत्तरस्था वेदेर्दक्षिणादंसात्स्फेनैक-
 १५ स्फ्यामनुसंभिनन्ति । पशुबन्धवदुभावाद्द्वनीयौ प्रणीयोभय-
 चोत्तरवेदिंसंभारेष्वग्नी^७ प्रतिष्ठापयतो । ऽग्नीनन्वाधाय मास्त्या
 वारुण्याश्चोभयोरामिच्योर्वत्सानपाकुरुतः सायंदोहौ पृथग्दधिनी
 कुरुतः ॥ ९ ॥

१ तदृतमिति MLAV ; ग्रिं दृतमिति HB ; तदृतमिति T.

२ Thus HMAR ; मांसानग्रनादि० LTV.

३ पृथमात्रेण MLTV and the Vyākhyā ; प्रथमात्रेण A ; प्रादेवनात्रेण
 HR ; प्रथममात्रेण B

४ Thus AR (only ०ध्वर्युमभि०) ; ०यजुर्हरांतंनाध्वर्युमभि० H ; ०यजुर्हर-
 न्नाध्वर्युरपि परि० MB ; ०यजुर्हरन्नाध्वर्युर्नाभिपरि० LTV.

५ Thus MLTV ; उत्तरे परिपठे HAB.

६ Thus A ; ०अग्निं THV ; ०अग्निं MLB.

८६ वैखानससूत्रे १६, १०-११ (० अत्रैतसूत्रे ८, १०-११)

सद्यस्काला वरुणप्रघासा इत्येके^१ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पाणि-
प्रचालनादि प्रतिपद्य पृथक् पात्राणि प्रयुक्तः^२ सुचः शमीमथ्यो
हिरण्मथ्यो वाध्वर्युः पञ्च संचराण्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं च
निर्वपति प्रतिप्रस्थाता मारुतीमामिहां प्रति मारुत्यै मेथ्यै
यवान्निर्वपत्यध्वर्युर्वारुणीमामिहां प्रति वारुणाय मेषाय यवा-
न्निश्य कायमेककपालं निर्वपति^३ पुंयञ्जनो मेषः स्त्रीयञ्जनी
मेषी^४ प्रोचणीशेषेण यवान्संयुत्यावहन्त्यैन्द्राग्रपर्यन्तानां कपाले-
षूपहितेषु मनागुपतप्तानामवाञ्जनपिष्टानां यवानां प्रतिपुरुषं
करभपात्राण्येकातिरिक्तानि तेषामेवाध्वर्युर्वारुणं मेषं प्रति-
प्रस्थाता मारुतीं मेषीमेकादशसु द्वादशसु वा कपालेष्वधि- १०
अवाध्यायेभ्यो निनीयाग्री प्रणयत इत्येके^५ ऽग्निवत्युत्तरं परिग्राहं
परिगृह्य सुवं^६ सुचश्च संमृद्धिं पत्नीं संनह्याज्येन दध्ना
चोदेहीति संप्रैषं संनमति^७ ॥ १० ॥

वैश्वदेववत्पृषदाज्यं गृह्णीतो^८ हविषामुद्गासने ऽनैडकी-
भिरुर्णस्तुकाभौ रोमशौ कुरुतो^९ यदि ता न विन्देतां कुशाग्रै- १५
रुमशे वाजिनोपस्तीर्यामिचामुद्धृत्य तस्यां मेषमवदधाति तथा
वारुणां मेषीं^{१०} तयोः शमीपर्णकरौरसक्तनुपवपतस्तानि करभ-
पात्रेषु सोम्योत्तरस्यां वेद्यामाग्नेयादीन्यन्यानि हवींश्चध्वर्युः साद-
यति दक्षिणायां मारुतीं प्रतिप्रस्थाता करभपात्राणि च^{११} मेषौ
यज्यन्तौ मारुत्यां मेषीं वारुणां मेषमुत्करे ऽध्वर्युरेव वाजिने^{१२} १०

१ Thus emended with the Vyākhyā; प्रयुनक्ति the Mss.; cp. also Hir.

२ A and the Vyākhyā सुवोः; read सुवं च ? cp. IX. 1, XIV. 1.

३ Thus LTV; वाजिन चा० M; वाजिनसा० AHB. The dual is right, as appears from the Vyākhyā.

वैखानससूत्रे १८, ११-१३ (०श्रौतसूत्रे ८, ११-१३)

८७

आसादयति^१ । निर्मन्थ्येन चरित्वा वेदं निधायाम्रये समिध-
मानायेति संप्रेष्यति^२ । सामिधेनीष्वनूक्तासु वेदाभ्यामाहवनीयौ
त्रिरूपाजयत^३ । उत्तरे संमृष्टे ऽसंमृष्टे दक्षिणे प्रघास्यान्धवामह
इति प्रतिप्रस्थाता पत्नीं वाचयित्वोदानयति^४ ॥ ११ ॥

५. पत्नि कति ते जारा इति तां पृच्छति^५ । सा यान्प्रब्रूया-
त्तान्वरूणो गृह्णात्विति निर्दिशति^६ । यज्जारं सन्तं न प्रब्रूयान्नियं
ज्ञातिं रुन्ध्यादसौ मे जार इति निर्दिशेद्विपरीतौ वान-
यनप्रश्नावैधौके^७ शूर्पं श्रोत्र्य करम्भपात्राणि पत्नी शीर्षन्नधि
निधायान्तरा वेदी गत्वाग्रेण दक्षिणमग्निं^८ प्रत्यङ्मुख्यवतिष्ठते
१०. प्रत्यङ्मुखश्च यजमानस्तानि^९ पत्नी यजमानाय प्रयच्छति^{१०} । स
शीर्षन्नधि निधाय मो षू ण इति पुरोऽनुवाक्यामन्वाह यद्वा
इति पत्नी यजमानश्च^{११} याज्यामनुब्रूतो जुहुतश्च शूर्पं चानुप्रहर-
त्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता वा जुहोत्यन्वारभेते^{१२} इतरावक्रन्कर्म
कर्महत इति विपरायन्तौ जपतो ऽध्वर्युर्वा^{१३} ॥ १२ ॥

१५. प्रतिप्रस्थाता दक्षिणमग्निं संमार्धैर्द्वाग्नपर्यन्तः प्रचरिते^{१४}
मारुत्या आमित्रायाः प्रथमेनावदानेन सह प्रतिप्रस्थाता सर्वां

१ Thus LTV; वाजिन आ० M; वाजिनमा० AHB. The dual is right, as appears from the Vyākhyā.

२ विपरीतावानयनप्रश्ना० MLTV; विपरीतौ उभावपि दानप्रश्ना० H; ०परितो वा वदन(प्र)श्नाव० A; विपरीतौ वीतानयनप्रश्ना० B. (better ?)

३ Thus AMLTV; चयेणान्वाहार्यपचनं HB.

४ Thus AHRB; यजमानस्तानि MLTV.

५ पत्नीयजमानो R; पत्नीयजमाना H (preferable reading ?).

६ Thus ABRTV; ०न्वारभेयाताभितरां H; ०न्वारभे जितरा० M; ०न्वार-
भेति इतरा० L.

७ Thus ARB and the Vyākhyā; प्रचरित H; प्रचरति MLTV.

८८ वैखानससूत्रे १६, १३-१४ (० श्रौतसूत्रे ८, १३-१४)

मेषीमवद्यति । द्वितीयेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनवद्यन्मरु-
 ज्ञोऽनुब्रूहीति संप्रेष्यति । वारुण्या आमित्रायाः प्रथमेनावदानेन
 सहाध्वर्युः सर्वं मेषमवद्यति । द्वितीयेन शमीपर्णकरीरसक्तूनवद्य-
 न्वरुण्यानानुब्रूहीति संप्रेष्य वषट्कृते ऽध्वर्युर्ज्वैककपालमवदाय
 कायानुब्रूहीति संप्रेष्य पूर्ववद्धत्वा नभश्च नभस्यश्चेति चतुर्भिर्मास- ५
 नामभिरेककपालमभिजुहोति । सप्तभ्यो वारुण्यन्तेभ्य^१ इडां^२
 समवदाय प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छति । तस्मिन्प्रतिप्रस्थाता मारुत्या
 अवदायादधात्युपहृतां यजमानषष्ठाः प्राश्नन्ति । धेनुर्दक्षिणा ।
 परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशिःषु^३ होता पूर्ववदनुवर्तयति ।
 ग्रह्य परिधीनुभौ वाजिभ्यो ऽनुब्रूहीति पूर्ववच्चरत । आ मा १०
 विशन्विन्दव इति सर्वे वाजिनं भक्षयन्ति । पूर्णपात्रवर्जमतो^४
 ऽन्यत्सिद्धेष्टिः ॥ १३ ॥

पूर्णपात्रस्थाने ऽवभृथश्चतुर्गृहीतान्याज्यानि^५ । वारुण्या
 निष्कासं तुषांश्चादाय चात्वालोत्करावन्तरेणोदङ्कृतिक्रम्य यत्रा-
 पस्तत्र सौमिकावभृथमभ्यवयन्ति । नायुर्दादि न साम गीयत । १५
 ऋजीषस्थाने तुषा भवन्ति । वारुणवन्निष्कासमपु जुहोत्यवभृथा-
 दुदेत्य यजमानः पत्नी च मनोज्ञाय वाससी दत्तो । नैव^६
 वावभृथस्तूष्णीं तुषनिष्कासमपूपवपेदित्येक । इमं विध्यमीति

१ Thus BAH ; वारुण्यां तेभ्य MLTV.

२ Thus H ; इतीडां the other Mss.

३ आशिषु A ; आदिषु MB ; आशिष्टु LTV ; आशिषो H.

४ Thus MLBTB ; वर्जामितो B ; वर्जामीतितो A ; वर्जमिततो H.

५ Emended ; चतुर्गृहीतान्याज्यानि MLTV ; चतुर्गृहीता HAB ; cp. Āp. VIII. 7. 13.

वैखानससूत्रे १६, १४ (०श्रौतसूत्रे ८, १४)

८६

योक्त्रपाशं विध्यते^१ । देवीराप इति^२ सौमिकवत्समारोण्याग्नी-
नुद्वसाय निर्मथ्य^३ शोभते पौर्णमास्येष्टा^४ निवर्तनं वापनं च
व्याख्यातमत्र^५ यद्वर्म इति निवर्तनमन्तो मन्त्रः^१ ॥ १४ ॥

इति श्रौतसूत्रे ऽष्टमः प्रश्नः ॥

-
- १ Thus ABTV ; विध्यति MLR ; विमुच्यति H.
२ इति BHAR ; इत्यादि MLTV.
३ निर्मथ्य MLTBV ; निर्मथ्येन H ; निर्मथ्यते A.
४ पौर्णमास्येष्टाति L, पूर्णमास्येष्टाति M, पौर्णमास्येष्टा H.
५ व्याख्यातमत्र HR ; व्याख्यानं MLTV ; व्याख्यानमंत्रा AB.

पूर्ववत्तुषु^१ मासेषु कार्तिक्यां मार्गशीर्ष्या वा पूर्वस्मिन्पूर्व-
 ष्यौपवसथ्ये ऽहनि द्यहं साकमेधहविर्भिर्यजते^१ । ऽग्नये ऽनीकवते
 पुरोडागमष्टाकपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यतेति यथा
 समाम्नाता अनौकवान्त्सांतपनो गृहमेधीय इति तिस्र इष्टयो^१ ।
 यदनौकवतो बर्हिस्तत्सांतपनस्य तद्गृहमेधीयस्य^१ तत्स्त्रीणं बर्हि- ५
 नान्यदिभ्रावर्हिर्न प्रयाजानूयाजास्त्व^१णी^२ गृहमेधीयस्य वत्सा-
 नपाकरोत्यपि वा सायंदोहवद्गुधे चरुर्भवति^१ सायं ऊते ऽग्नि-
 होत्रे ऽग्नीनन्वाधाय वेदं कृत्वा परिस्तरणादि^३ प्रतिपद्य पात्र-
 संसादनकाले^४ कुम्भीं तिस्रश्च पात्रौः संसादयति^१ निर्वपण-
 काले मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यश्चतुरो सुष्टीन्निरुष्य यावद्यजुरुत्पूता- १०
 भिमन्तितदुग्धं प्रभृतान्नीहौनन्वावपति^१ कपालस्थाने ध्रुवो ऽसौति
 मन्त्रं संनम्य चरुमुपदधाति^१ पिष्टोत्पवनस्थाने तण्डुलानु-
 त्पुनाति^१ प्रोक्षणीरासादय सुवं च सुचश्च संमृद्धिं पत्नीः^५
 संनद्धाज्येनोदेहीति संप्रेष्यति^१ ॥ १ ॥

आज्यग्रहे ध्रुवायामेव गृह्येत्वा ब्रह्माणमामन्त्र्य वेदिं प्रोक्ष्य १५
 तच्छेषं निनौयापिष्टज्य^५ पवित्रे अन्तर्वेदि विष्टौ निधाय
 प्रस्तरमासाद्य ध्रुवां सुवं च सादयत्येषासददित्यभिमन्त्रणं संन-
 मति^१ विण्वसौत्याज्याभिमन्त्रणं^१ हविर्द्वासने गृताद्धविषः

१ Perhaps originally the word पूर्ववत् belonged to the preced-
 ing khaṇḍa.

२ नप्रयाजानूयाजतू० H ; नप्रयाजाः BMLTV ; संप्रयाजानूयाजाम् A.

३ परिस्तरणादि only in HARB.

४ संसादनकाले AMLTV : संसादने HRB.

५ निनौय विष्टव्य MLBTV.

वैखानससूत्रे २०, २-३ (०श्रौतसूत्रे ६, २-३)

६१

शरमादाय^१ सुरचितं निधाय निर्णिज्य पात्रीषूपस्तीर्य तासु
 प्रतिपुरुषमोदनानुद्धरति^२ । त्रीनित्येके^३ निष्कासितां कुम्भीं
 निदधात्यनिर्मृष्टं दक्षुदायुवनमवधायोदनानुद्धृतानभिघारिता-
 नुत्पूतानसंक्षतानन्तर्वेद्यासादयत्यन्वाहार्यपचने^४ पत्न्यै^५ स्त्रीकुमा-
 ५ रेभ्यश्च प्रतिवेशमोदनं पचति^६ । तद्वयोः पात्रयोरुद्धृत्योद्धृतयो-
 रोदनयोर्विले कृत्वा तयोः प्रभूतमाज्यमासिचान्तर्वेद्यासादयति^७ ।
 होत्षदनकल्पनान्ते^८ ऽग्निमुपवाज्याज्यभागाभ्यां प्रचर्य सुच्युपस्तीर्य
 सर्वेभ्य ओदनेभ्यो द्विर्दिः समवदायाभिघार्य^९ प्रत्यज्य मरुद्भ्यो
 गृहमेधिभ्यो ऽनुब्रूहीति संप्रेष्य दक्षिणातिक्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राविते
 १० मरुतो गृहमेधिना यजेति संप्रेष्यति^{१०} । वषट्कृते ऊलोदङ्कृत्याक्रम्य
 सर्वेषामुत्तरार्धेभ्यः सकृत्सकृत्समवदायाग्निं^{११} खिष्टकृतं यजती^{१२} डान्तो
 गृहमेधीयः संतिष्ठते^{१३} ॥ २ ॥

हविर्भोजनेभ्य^{१४} ओदनानुपहरति^{१५} । प्रतिवेशपक्वान्पत्नी स्त्री-
 कुमाराः प्राश्रन्ति यः स्थाव्यामोदनस्तमन्ये ब्राह्मणाः^{१६} । सर्व
 १५ आश्रिता^{१७} आञ्जते^{१८} ऽभ्यञ्जते^{१९} । ऽनु वत्सान्वासयन्ति^{२०} । सुश्रिता

१ Thus ATV ; शरावमादाय MLHB.

२ ०धायोदनानु० MH, ०धायोदनानु० LATV.

३ पत्न्यै A ; पत्नी MLTBV (H. dep.).

४ ? ०सादयति होत्षदनं (or न) कल्पनान्तेऽग्निमुप० VMLT ; ०सादयत्याज्य-
 भृतासु देवतासग्निमुप० H, ०सादयत्यवभृतासु देवतासग्निमुप० AB, cp. Hir.,
 page 481. The other reading is probably (cp. XIV. 2) जडासु
 देवतासग्निमुपवाज्या० ।

५ द्विर्दिः समव० AHB ; द्विर्द्विरव० MLTV.

६ सकृत्समवदाय BHA ; सकृत्सकृदवदाय MLTV.

७ हविर्भोजनेभ्य MLTV ; हविर्होतेभ्य इवोद० H ; हविर्भोजेभ्य ओद० AB.

८ आश्रिताः H, आशीता TLAV ; आशीत M.

९ Thus AB ; अञ्जते MLHTV.

एतां रात्रिं वसन्ति ^१ पूर्णदर्व्याय शरनिष्कासं^१ दर्व्यदायुवनं च
 परिग्निनक्ष्त्रपररात्रे ऽध्वर्युरभिवान्यवत्साया अग्निहोत्राश्च वत्सौ
 संयम्य पुरा प्रातरग्निहोत्राद्व्यामुपस्तीर्यातस्यां सर्वश एव निष्कासं
 शरं चानिमृष्टं^२ दर्व्यदायुवनमवधाय^३ द्विराज्येनाभिघारय-
 त्यृषभे नर्दति पूर्णां दर्वीत्यनुद्रुत्य^४ देहि म इति गार्हपत्ये ५
 जुहोति ^५ यद्यृषभो न नर्देद्ब्रह्मा हिंक्रुर्याद्यौ^५ नर्दति स^६
 दक्षिणा पयसा प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे मरुद्भ्यः क्रौडिभ्यः पुरोडाशं
 सप्तकपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यता ^७ मरुद्भ्यः स्तवद्भ्य
 इत्येके ^८ ऽथ पञ्च संचराण्यैन्द्राग्नमेकादशकपालमैन्द्रं^८ चरं वैश्व-
 कर्मणमेककपालमित्यपराण्यष्टौ महान्ति हवींषि वरुणप्रधा- १०
 सोत्तरविहारवत्प्रयुनक्त्यसंसृष्टमैन्द्राग्नमवहत्य सुरचितं पृथक्पुषा-
 न्निदधात्यग्ने वेहोत्रं वेदूत्यमिति सुच्यमाधारमाधारयति ^९
 वागस्याग्नेयौति यजमानो ऽनुमन्त्रयते ^{१०} सहस्र सहस्रस्येति
 चतुर्भिरेककपालमभिजुहोति ^{११} धेनुर्दक्षिणेदावत्सरीणाः स्वस्ति-
 माशास्त इत्याग्निःपु^{१२} होतानुवर्तयत्यैन्द्राग्नतुषैरवष्टयमभ्य- १५
 वयन्ति ^{१३} ॥ ३ ॥

१ शरनिष्कासं HATBV ; सनिष्कासं ML.

२ ? शरांनिमृष्ट H ; शरीरं वा निमृष्ट ML ; शरं च निमृष्टं A ; शरं वा
 निमृष्टं TV ; शरन्निमृष्टं B.

३ ०युवनमवधाय AHB ; ०युवमेवधाय MLTV ; read perhaps अवदाय
 see Āp. and Hir.

४ अनुद्रुत्य ML ; अनूच HB ; अनूहत्य A ; ०अनुहत्य TV.

५ Thus ATV ; ०क्रुर्याद्यौ नर्दति H ; ०क्रुर्याद्यौनर्दति ML.

६ Read सा ?

७ Thus ATBV ; चराणि (not संचराणि) MLH.

८ आग्निष्टु LTV ; आग्निं MB ; आग्निं H ; आग्निं A.

- अथ महापितृयज्ञो भवति । वेदं कृत्वान्वाहार्यपचनस्य दक्षिणापूर्वस्थां^१ दिशि दिक्षुसक्तिमतौ चतुररनीं यजमानमात्रीं वा समचतुरश्रां वेदिसुद्धृत्य न खनेत् । देवप्रवादे^२ मन्त्रे सर्वत्रोपरि देवशब्दस्य पितृशब्दं संनमति यथा देवेभ्यः पितृभ्यो ५ जुष्टं देवानां पितॄणां परिषूतमसि देवपितृवर्हिरिति । सर्वतः परिश्रित्योदीच्यां सक्तौ द्वारं करोत्यपरिगृहीत उत्तरस्मि-
न्यरियाहे ऽन्वाहार्यपचनादङ्गारानुद्धृत्य वेदिमध्ये निदधात्यय-
मत्राहवनीय । एतमाहवनीयं गार्हपत्यमन्वाहार्यपचनं चान्वा-
धाय पिण्डपितृयज्ञवद्बर्हिराहरति । वर्षीयानिध्न इध्नाद्भवति ।
१० मध्यमोत्तरौ द्वौ परिधी च यो वा । पात्रसंसादने^३ ऽर्धपात्रं प्रोक्षणीकुम्भ इक्षुशलाका वारणं पात्रं शरावं वा येन चार्थ-
स्तान्येकैकशः प्रयुनक्ति । निर्वपणकाले सोमाय पितृमते पुरो-
डाशः षट्कपालं निर्वपतीति यथा समान्नातानि त्रीणि हवींषि । दक्षिणतः प्राचीनावीती यवान्निर्वपत्युत्तरत एवोप-
१५ वीय निर्वपेदिति विज्ञायते^४ । प्रोक्षणीभिर्यवान्संयुत्यावृत्य त्रिष्फलौकृत्य यथाभागमन्त्रेण षट्कपालं विभज्य पिनष्टि । ॥ ४ ॥

दक्षिणतः षट्कपालान्युपधाय ध्रुवमसीति प्रथमेन मन्त्रेणा-
न्वाहार्यपचने धानाभ्यः कपालमुपदधाति मखस्य शिरो ऽसीति
षट्कपालमधिश्रित्य तेनैव^५ मन्त्रेण घर्माः स्य विश्वायुव इति

१ पूर्वस्थां instead of दक्षिणापूर्वः AMLTV, but cp. Hir.; दक्षिणतः पुरस्तादक्षिणाधेः.

२ Thus MLTV; ०खनेर्देवप्रवादे A; ०त्यसरं निर्वेदप्रवादे H; B useless.

३ पात्रसादने the Mss.

४ See TBr. I. 6. 8. 2.

५ तेन BLTHAV; तेनैव M.

संनम्य वा^१ धाना आवपति ताश्च विदह्यमानाः शरते विदह्य-
माना बज्जरूपा भवन्ति^२ । परिगृहीत उत्तरस्मिन्परिग्राहे
पत्नीसंनहनादन्यत्संप्रेष्यति^३ । न पत्यन्वास्ते न संयाजयन्तीति
विज्ञायते^४ । चतुर्गृहीतान्युत्तरेण^५ गार्हपत्यमाज्यानि गृह्णाति
दिवोपपद्यते^६ । वेदिस्तरणे प्राचीनावीत्येषु बर्हिर्भगिह्य वेदिं^७
स्तृणंस्त्रिः प्रसव्यं धून्वन्पर्येति^८ । शिष्टानभिगृहीतान्दर्भान्प्रस्तरौ-
ह्यत्योपवीथ^९ त्रिरधून्वन्नस्तृणान्प्रदक्षिणं पर्येति^{१०} । द्वौ त्रौच्चा
परिधीन्परिदधाति^{११} । यदि त्रौणावाहने परिधींरपोर्षित्युच्य-
माने वा दक्षिणं मध्यमे परिधावुपसमस्यति^{१२} ॥ ५ ॥

विहाय विधत्तौ तूष्णीं प्रस्तरं न्यस्यति^१ । हविषामुद्वासने १०
यथामागमन्त्रेण धाना विभज्य पिष्टार्धमिक्तून्कृत्वा^२ वारण-
पात्रे ऽभिवाग्न्यवत्साया दुग्धमानौय तस्मिन्सक्तून्तोषेक्षुशलाका-
मन्येन दक्षिणेनाहवनीयं त्रिः प्रसव्यं दक्षिणामुखो^३ नारभ्योप-
भन्यत्यन्वाहार्यपचनादेकोल्लुकमादायापरेण^४ गार्हपत्यं कृत्वा-

१ संनम्य वा MLTV ; संनम्या A ; संनम्ययामि अवपति H ; सन्नाम्ययश्च
अव० B.

२ बज्जरूपा भवन्ति MLTV ; बज्जरूपा बज्जरूपा विभजति H ; बज्जरूपा भज-
यति A ; ०रूपा आर्जति B.

३ See TBr. I. 9. 9. 10.

४ Before चतुर्गृहीतौ B ins. समन्वासीनाज्यमवेक्षते ; A : न समन्वासीताज्य-
मवेक्षते and H : समन्वासीताज्यमवेक्षते. The words, as given by B, may
belong to the text, cp. Hir. : नान्वास्ते गृहेष्वोसीनाज्यमवेक्षते.

५ Thus conjecturally, cp. Hir. ; दयोपपद्यति BH ; दिदिदिपपद्यति
MLTV and the Vyākhyā ; दिदिदिपपद्यति A.

६ Thus the Vyākhyā ; प्रस्तरौह्यो the Mss.

७ Thus A : पिष्टार्धमिक्तून् H ; विष्टार्धं B ; पिष्टार्धं MLTV.

८ Thus ABHTV ; दक्षिणामिमुखो ML.

९ Thus ATV ; नारभ्यो B : नारभ्यो MLH.

वैखानससूत्रे २०, ६-७ (०श्रौतसूत्रे ६, ६-७)

६५

ग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्यान्तर्वेदि दक्षिणेनाहवनीयं निदधाति ।
 हवींश्चलं हृत्याज्यानि पुरोडाशं धानाः करम्भमिति हवींश्चे-
 कैकमनूचीनान्युदाहरन्ति दक्षिणतः पुरोडाशं मध्यतो धाना
 उत्तरतः करम्भं । दक्षिणेन परिश्रयणमाञ्जनमभ्यञ्जनं कशि-
 ५ पूषवर्हणं दशा^१ रूप्यमुदकुम्भं चैकैकं स्थापयति । ब्रह्मा च
 यजमानश्च दक्षिणतो होताध्वर्युराग्नीध्रश्चोत्तरतो । ऽध्वर्युर्वेदं
 निधायाग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिधमानायानुब्रूहीति संप्रेष्य-
 त्युग्रन्तस्त्वा हवामह इत्येकां सामिधेनीं होता चिरन्वाहे-
 भ्रमध्वर्युस्त्वैधं विभज्यानूयाजसमिधमवशिष्य प्रणवे प्रणवे^२ त्रैध-
 १० मादधाति । ॥ ६ ॥

संमृष्टे ऽग्नौ नार्षेयं वृणीते न होतारमाश्राव्य प्रत्याश्राविते
 सौद होतरित्येतावन्तं प्रवरं ब्रूयादपवर्हिषः प्रयाजा ।^३ औपमृत-
 स्यार्धं^४ जुह्वामानोया^५ नो^६ ऽग्ने सुकेतुना त्व^७ सोम महे भग-
 मिति जीववन्तावाज्यभागौ । सर्वे प्राचीनावीतिनो विपरि-
 १५ क्रामन्त्याज्यानि हवींषि च विपरिहरन्त्युत्तरेणाहवनीयं ब्रह्म-
 यजमानौ दक्षिणेनेतरे । दक्षिणेन जह्नुमुपमृतं^८ सादयति तां
 दक्षिणेन ध्रुवां दक्षिणेन पुरोडाशं धानाः सादयति तां^९ दक्षिणेन
 मन्यं । षडवत्तः पञ्चावत्तिनां पञ्चावत्तश्चतुरवत्तिनामुपांशु

१ दशा (viz., दशाः) H; दशां MLATRBV.

२ प्रणवे once HRB.

३ Thus HR; प्रयाजानो० AMLTVB.

४ ०भृतस्यार्धं AMLTV; ०भृतस्याजस्य HB; ०भृतस्य जु० R.

५ Thus A; जुह्वामानयमानोये MLBHTV; cp. Āp. VIII. 14. 24.

६ Thus AB and Vyākhyā; जुह्नुपमृतं MLHTV.

७ तां LHATB; ता V.

पितृयज्ञेन चरन्ति^१ त्रिभ्यो हविर्भ्यः समवेदायैकैकां देवतां
 यजति^२ तत्तद्देवतायै तत्तद्भविषः प्रथममवद्येद्विः पञ्चावत्तिनः
 सकृच्चतुरवत्तिनो जुह्वासुपस्तीर्य पुरोडाशादवदाय धानाभ्यश्च
 मन्याच्च^३ सकृत्सकृदवदाय सकृदभिघारयति चतुरवत्तिनः^४
 सोमाय पितृमते ऽनु स्वधेति संप्रेष्यति^५ त्वं सोम प्रचिकितो
 मनीषा त्वया हि नः पितरः सोमेति होता द्वे पुरोऽनुवाक्ये
 सप्रणवे अन्वाहायाध्वर्युर्दक्षिणतो^६ हविरादायोदङ्कृतिक्रम्या^७
 स्वधा स्वधेति वाश्रावयत्यस्तु स्वधा स्वधेति वा प्रत्या-
 श्रावयति^८ ॥ ७ ॥

सोमं पितृमन्तं स्वधेति^९ स्वधा कुर्विति वा संप्रेष्यति^{१०}
 ये स्वधामह इत्यागूर्भवति^{११} त्वं सोम पितृभिः संविदान
 इति होता यजति^{१२} स्वधा नम इति वषट्करोत्येतयैवावृ-
 तोत्तराभ्यां यथादेवतं यजत्यप्याश्रुतप्रत्याश्रुतान्येव^{१३} न स्वधाशब्द
 इत्येके^{१४} धानाभ्यः पुरोडाशान्मन्याच्चावदाय पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो
 ऽनु स्वधेति संप्रेष्यति बर्हिषदः पितरो ऽहं पितृनिति दे^{१५}
 उदङ्कृतिक्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राविते पितृन्बर्हिषदः स्वधा स्वधा
 कुर्विति वा संप्रेष्यति^{१६} ये स्वधामह इत्यागूर्भूषताः पितर
 इति यजति^{१७} स्वधा नम इति वषट्करोत्युदङ्कृतिक्रम्य मन्यात्पूरो-

१ Thus ATV; मध्याह्न MLHB.

२ संप्रेष्य AMLBTB; H reads: स्वधेति स्वधौकुर्वन्ति वा संप्रेष्यति.

३ न्वाहायाध्वर्युं BHA; न्वाहायाध्वर्युं MT; न्वाहाध्वर्युं LV.

४ ०योदङ्कृतिः AH and the Vyākhyā; ०योदगतिः MLTBV.
 Read श्रवदाय instead of आदाय.

५ It is striking that इति is given only this first time, not further on.

वैखानससूत्रे २०, ८-९ (०श्रौतसूत्रे ९, ८-९) ९७

- डाशाद्धानाम्यश्वावदाय पितृभ्यो ऽग्निष्वात्तेभ्यो ऽनु स्वधेति संप्रेष्य-
त्यग्निष्वात्ताः पितरो ये अग्निष्वात्ता ये ऽनग्निष्वात्ता इति पुरो-
ऽनुवाक्ये । पितृनग्निष्वात्तान्स्वधा स्वधा कुर्विति वा संप्रेष्यति ।
ये स्वधामह इत्यागूर्भवति^१ वान्याचै^२ दुग्ध इति यजति ।
५ स्वधा नम इति वषट्करोति । जुह्वासुपस्तीर्य त्रयाणां हविषां
दक्षिणार्धेभ्यः समवदाय द्विरभिघार्याग्रये कव्यवाहनाय स्विष्टकृते
ऽनु स्वधेति संप्रेष्यति । यदग्रे कव्यवाहनं त्वमग्न ईडित इति
द्वे । अग्निं कव्यवाहनं स्विष्टकृतं स्वधा स्वधा कुर्विति वा
संप्रेष्यति । ॥ ८ ॥
- १० ये स्वधामह इत्यागूर्भवति । मातली कव्यैरिति यजति ।
स्वधा नम इति वषट्करोति । दक्षिणपूर्वार्धं इतराभिरसंसक्तां
जुहोति । मेचणमिचुशलाकां^३ चानुप्रहरति । यज्ञोपवीतिनः
सर्वे विपरिक्रामन्त्याज्यानि हवींषि च विपरिहरन्ति दक्षिणे-
नाहवनीयं ब्रह्मयजमानावुत्तरेणेतरे । जुह्मुत्तरेणोपभृतं ध्रुवां
१५ च पुरोडाशमुत्तरेण धानामन्यौ । न प्राशिवावदानं । मन्था-
देवेडामवद्यत्युपहृतायामिडायां ततः^४ किंचिदवघ्राय बर्हिषि लेपं
संन्यस्यति । प्राचीनावीतिनो^५ । हविःशेषान्यात्यां संप्रयुत्य^५
चौन्पिण्डान्कृत्वैतत्ते ततासौ गे च त्वामन्विति प्रतिमन्त्रं तिसृषु

१ Thus TV ; ०भवति । वा ग्राये L ; ०भवत्यभिवात्यायै HRB ; ०भवति ।
अपिवा स्वधायै M.

२ ०शलाकामयं R and nearly the same H, cp. IX. 6 : 94. 12.

३ ततः om. H.

४ A only ०वीती ; if the plural is correct, the word may be taken
as an abbreviated sentence. Vyākhyā : सर्वे प्राचीनावीतिनः स्युः ।

५ Emended ; संप्रयुज्य the Mss., but the Vyākhyā चालोय .

सक्तिषु पूर्वदक्षिणापरासु पिण्डान्प्रदाय परान्पितृपितामहप्र-
पितामहानन्वाचष्टे षष्ठं प्रथमे पिण्डे पञ्चमं द्वितीये चतुर्थं तृतीयं^१
उत्तरस्यां सक्त्यां लेपं निमार्ष्ट्य^२ पितरो यथाभागं मन्दध्व-
मित्युदञ्चो निष्क्रामन्ति^३ सुसंदृशं त्वा वयमित्यैन्दुर्चां प्रणवा-
न्त्याहवनीयमा तमितोरुपतिष्ठन्ते ऽचन्नमीमदन्तेति गार्हपत्य- ५
मचन्पितर इति परिश्रितं प्रविशन्ति^४ ॥ ६ ॥

उदकुम्भमादाय यजमानः शुन्धन्तां पितर इति त्रिः प्रसव्यं
वेदिमपः परिषिञ्चन्पर्येति^१ निधाय कुम्भमया विष्टा जनय-
न्निति त्रिरपरिषिञ्चन्पर्येत्याञ्जनाभ्यञ्जनादि पिण्डपितृयज्ञ-
वत्कृत्वा परिश्रितं विसृज्य परिधीन्यथापूर्वं निधाय यज्ञोप- १०
वीतिनो ब्रह्मन्प्रस्थास्याम इत्यपवर्हिर्भ्यामनूयाजाभ्यां संप्रेष्यति
देवौ यजेति प्रथममनूयाजं यजेत्युत्तरं^२ सुचौ सादयित्वा
वाजवतीभ्यां व्यूहति^३ होता 'सूक्तवाकं प्रतिपद्यते^४ न पत्नौः
संयाजयन्ति न समिष्टयजुः^५ पात्राणि दन्धमुदाहरन्ति^६ सर्व-
मन्यत्सिद्धं^७ प्रतिपूरुषं त्रैयम्बकाच्चौद्रानेककपालान्निर्वपत्येकमति- १५
रिक्तं यावन्तो यजमानस्यामात्याः सस्त्रीकास्तेषां^८ यावन्तो
गृह्णाः स्म इति निरूप्यमाणेषु ब्रौहिषु यजमानो जपत्ययजुष्काः^९
पुरोडाशा भवन्ति^{१०} गार्हपत्यादुदौचो ऽङ्गारान्निहृह्य तेष्वधि-
श्रित्य नाभिघारयति^{११} सते हवींश्चुदास्यान्तर्वद्यासाद्य^{१२} पशूनां
शर्मासीति मृते^{१३} महत्योप्येक एव १४ इत्यन्वाहार्यपचना- २०

१ निवीती ins. A (the Vyākhyā has this word also).

२ Thus ARB; ०यजुष्काः H; अयजुषाः LTV; अयजुष्काः M.

३ सते महत्युदा० ABR; सतेहत्युदा० H. To this reading the Vyākhyā points.

४ Thus AR; सूक्ते MLBTv; सूक्ते H.

वैखानससूत्रे २०, १०-११ (०श्रौतसूत्रे ६, १०-११) ६६

देकोल्मुकमादायापरेण गार्हपत्यं गत्वोत्तरपूर्वं चतुष्पथं यन्था-
खुस्ते रुद्र पशुरित्याखुमूषायामेकं^१ पुरोडाशमुपवपति^१ ॥ १० ॥

असौ ते रुद्र^२ पशुरिति वा निर्दिशेद्यं^३ द्विधाचतुष्पथे
स्थण्डिलमुल्लिख्यैकोल्मुकं निधायोपसमिध्य परित्स्थीर्य मध्यमेन
५ पलाशपर्णेन सर्वेभ्यः पुरोडाशानामुत्तरार्धेभ्यः सकृत्सकृदवदायैष
ते रुद्र भाग इति तस्मिन्नग्नौ जुहोत्येतत्पर्णं यं द्विधाचतुष्पथे
पशूनां न्यस्येद्भेषजं गव इति द्वाभ्यामग्निमुपतिष्ठन्ते^४ ऽवाम्
रुद्रमदिमहीति यजमानो जपति^५ यजमानस्यामात्याः सर्व
एकमेकं पुरोडाशमादाय त्वम्बकं यजामह इत्येतमग्निं प्रदक्षिणं
१० दक्षिणानूरूनाघ्नानाः परियन्ति^६ तान्पुरोडाशानूर्ध्वमुदस्य प्रति-
लभ्योत्तरतस्तिष्ठतो यजमानस्याञ्जलौ समोष्य भगः स्य भगस्य
वो लक्ष्मीयेत्युपाददते^६ एवं द्वितीयं तृतीयं च^७ तृतीये पर्याये^७
नोपाददते^७ भगेन त्वा संसृजामि मासरेण सुरामिवेति
यजमानः पत्यञ्जलौ च पत्नी दुहितुः पतिकामाया अञ्जलौ
१५ समावपति^८ तान्पुरोडाशान्मूते कृत्वा नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां

१ Thus all the Mss. exc. H. which has •मुषायामेकं. The
Vyaṅkhyā periphrases आखुकरौषे.

२ रुद्र not in MLTV; in R the word is given, but above
each akṣara a dot is placed.

३ निर्दिशेद्यं HAB; निर्दिश्य यं MLTV.

४ •तिष्ठते ML; •तिष्ठते HATR̥BV.

५ पर्यन्ति all the Mss.

६ लक्ष्मीं MLTV; लक्ष्मीं HB.

७ Thus ATBV; पर्यायेनोपाददते L; पर्यायेनोपाददते M; पर्यायेनोपा-
ददते H.

१०० वैखानससूत्रे २०, ११-१२ (०श्रौतसूत्रे ६, ११-१२)

संसजन्ति । तमादाय वृत्ते बध्नात्येषते रुद्र भाग इति प्रण-
वान्तेना तमितोरुपतिष्ठन्ते । ऽपः परिषिच्याप्रतीचमायन्ति ।
हस्तपादान्प्रचात्य यथेतमेत्य गोष्ठे मार्जयन्ते । ॥ ११ ॥

एधो ऽस्येधिषौमहीत्याहवनीये समिधो ऽभ्याधायापो ऽन्व-
चारिषमिपत्युतिष्ठन्ते तथा पत्नी गार्हपत्य । आदित्यं घृते ५
चरुमनुनिर्वपति विष्णवे चरुं निर्वपति१ । यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ
एवान्तः प्रतितिष्ठतीति विज्ञायते२ । श्वेतो ऽश्वो दक्षिणा
गौर्वा । प्रभाते पौर्णमास्येद्वोन्दनप्रभृति३ व्याख्यातं । यो अस्याः
पृथिव्या इत्यत्र निवर्तनमितो४ ऽन्यत्सिद्धं संतिष्ठते । संतिष्ठन्ते
साकमेधहवींथ्य चतुरहे त्र्यहे द्वाहे चतुर्षु मासेषु वा५ वैश्व- १०
देववच्छुनासौरौयहविर्भिर्यजते । पञ्च संचराण्येन्द्राग्रं द्वादश-
कपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासौराय पुरोडाशं द्वादश-
कपालं वायव्यं पयः सौर्यमेककपालं । द्वादशगवं सौरं दक्षिणा ।
यद्युत्तरवेदिर्भवति यथा वारुणप्रघासिकोत्तरविहारवत्स६ सर्पो०

१ बध्नात्येष some of the Mss. But the Vyākhyā : यजमानो मृतमादाय
वृत्ते बध्नाति .

२ विष्णवे चरुं निर्वपति AH and the Vyākhyā ; विष्णवे च MLTV.

३ Partly T.Br. I. 2. 5. 1. ; A reads प्रतितिष्ठतीति .

४ ०मासेनेद्वो० H ; ०मास्येद्वो० MATBV ; ०मास्ये इद्वो० L.

५ After निवर्तनम् BH ins. इदावत्सौरौषां सस्तिमाशास इति होस्तुक्त ।—
इतो ऽन्यत्सिद्धं संतिष्ठते VMLT ; उतो न्यत्सिद्धं BH ; निवर्तनमिति उतो न्यत्सिद्धं
संतिष्ठते संतिष्ठते साक० A. The other parallel passages point to अतो
ऽन्यत्सिद्धम् .

६ मासेषु HB ; मासेषु वा MLTV and the Vyākhyā (one copy).

० वारुणप्र० VMLT ; वारुणप्र० HAB—०त्तरतिविहारवत्सर्वीषि HB ; ०त्तर-
विहारवत् MLTV.

वैखानससूत्रे २०, १२ (० श्रौतसूत्रे ६, १२) १०१

ऽस्य५ हस्यत्याय त्वेत्युत्तमेन मासनादैककपालमभिजुहोत्यनुव-
त्सरीणा५ स्वस्तिमाशास्ते वत्सरीणमिति वापरपचे पर्वण्येतानि
समस्यन्पौर्णमास्या स्वकालयेद्वा^१ व्याख्यातमुन्दनप्रभृत्येकं मास-
मुदसृजदिति निवर्तनमन्त्रः^१ संतिष्ठन्ते चातुर्मास्यानि चातु-
५ र्मास्यानि^१ ॥ १२ ॥

॥ इति श्रौतसूत्रे नवमः प्रश्नः ॥

ऐन्द्राग्नेन सौर्येण प्राजापत्येन वा निरूढपशुबन्धेन प्रति-
 संवत्सरं प्रत्ययनं^१ प्रतिषाण्मासं^२ वा यक्ष्यमाणः पौर्णमास्या-
 ममावास्यायामापूर्वमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे वा यजेत^३ मृत्यो-
 रात्मानं निष्क्रीणाति सर्वान्कामानवाप्नोति^४ पशुबन्धस्य यज्ञ-
 क्रतोः षड्वलिज^५ आग्नीध्रो ब्रह्मा च ब्रह्माणौ होता भैत्रावरुणश्च^६
 होतारावध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता चाध्वर्यू^७ सूर्यं त इति मनसानु-
 द्रुतेनानुवाकेन ऊत्वाग्नावैष्णवमेकादशकपालमन्वारम्भणीयां
 निर्वपत्यपि वाग्नावैष्णव्यर्चाहवनीये चतुर्गृहीतं जुहोति^८ ग्रेषं
 कृत्वावस्थाप्याहवनीयमुरु विष्णो विक्रमस्वेत्याहवनीये सुवेणाहुतिं^९
 जुहोति^{१०} ऊतग्रेषं सुवं चादाय तच्छ्रेणं गच्छन्ति^{११} पलाशो^{१२}
 बिल्वो रोहितकः^{१३} खदिरश्च यूपवृक्षाः^{१४} पालाशो
 निरूढपशुबन्धस्यातो ऽन्ये सौम्याध्वरस्य^{१५} तांस्यवरार्धानतीत्य
 यः समे भूमौ स्वाद्योने रूढं चतुर्ध्वग्नाखो बज्रपर्णो बज्रशाखो
 ऽप्रतिशष्काग्रो ऽव्रणः प्रत्यङ्मुपनतस्तमत्यन्यानगामित्युपस्थाप्य^{१६} तं वा
 जुष इति सृष्ट्वा देवस्त्वा सविता मध्वानक्षिति सुवेण गुल्फ-^{१७}

^१ This word not in HR : in view of the following word it seems pleonastic.

^२ प्रतिषाण्मासं AHRB : प्रतिषाण्मासं MLTV : प्रतिषाण्मासि(न) the Vyākhyā.

^३ षड्वलिज आग्नीध्रो ब्रह्मा च ब्रह्माणौ MLTV : षड्वलिजो ब्रह्मा तृतीय आग्नीध्र-
 ब्रह्माणौ HAB.

^४ सुवेण यूपवृक्षं A.

^५ पालाशो the Mss.

^६ Thus BV ; रोहितकः MLT ; बालोहितः H ; रोहीतकः A and the Vyākhyā (one copy) ; रोहितकः another copy.

^७ Thus AMLTBV : प्रत्यङ्मुपनतः H.

वैखानससूत्रे २१, १-३ (०श्रौतसूत्रे १०, १-३) १०३

मात्रे पर्यज्यौषधे त्रायस्त्रैनमित्युर्ध्वायं बर्हिरन्तर्धाय स्वधिते
मैत्रं हिः सौरिति प्रदक्षिणमनचसङ्गं वृश्चेत् १ ॥ १ ॥

यः प्रथमः शकलः परापतेत्तमप्याहरेद्विमयेणेति प्रागय-
मुदगयं वा निपातयेद्वनस्यते शतवल्गो विरोहेत्याव्रश्चने हिरण्यं
५ निधाय परित्स्तीर्याभिजुहोति १ सहस्रवल्गो इत्यात्मानं
प्रत्यभिष्टुति १ यं त्रायमिति मूलादग्रान्तं १ शाखाः १ प्रहा-
पयत्यच्छिन्नो रायः सुवीर इति पञ्चारत्नावयं १ परितृश्चति
चतुररत्नौ १ अरत्नौ १ वा १ सहोपरेण यूपं ५ संचचीताष्टाश्रिम-
स्थूलमरणं ५ गोपुच्छवदानुपूर्व्येणाग्रतो ५ ऽणीयांसं विशिष्टाग्निष्ठा-
१० श्रिमतष्टद्विप्रादेशोपरं यूपं ० तत्रयत्येषामेवावतक्षणानां स्वरं
करोत्यधिमन्थनशकलं च १ यूपस्यैवाग्रत आदायाष्टाश्रि पृथमात्रं
मध्ये संनतं चषालं करोति द्यङ्गुलं अङ्गुलं वोर्ध्वं चषालाद्यूपसा-
तिरेचयत्यतिरिक्ते चषालं संधायातिरिक्तं प्रकाशयति १ ॥ २ ॥

वेदं कृत्वायेणाहवनीयं निरूढपशुबन्धस्य षड्विंशतिभिः प्राचीं
१५ चतुर्भिः पश्चात्तिरश्चीं त्रिभिः पुरस्तात्तिरश्चीं दर्शपूर्णमास-

१ Thus emended; मूलादग्रान्तशाखाः L; मूलादार्पांतशाखाः TV; मूला-
ग्रान्तशाखाः BM; मूलाग्रान्ता शाखाः HA.

५ Thus AMLTV; पञ्चारत्नावयं H; पञ्चारत्नायं B.

१ Thus ATV; चतुररत्नौ अरत्नौ वा H; चतुररत्ना (न्या) अरत्ना (न्या)
वा M; चतुररत्नास्थ्यरत्नौ वा L.

५ यूपं BHA, not in MLTV.

५ Thus A; ०स्थूलमरणं M; ०स्थूलमरणं L; ०स्थूलमरणं HB; ०स्थूलमरणं TV.

५ आनुपूर्व्येणा LHTV; आनुपूर्व्येणा MAB.

० Emended: विशिष्टाग्निष्ठाश्रिमतष्टद्विप्रादेशोपरं यूपं तं MLTV (the
last three Mss. om. यूपं); विष्टापीष्टाभिनाष्टद्विप्रादेशेन परो यूपं तं H;
विशिष्टाग्निष्ठाश्रिमनुताष्टद्विप्रादेशोपरं A; विष्टाग्निष्ठाभिनाष्टद्विप्रादेशोपरं यूपं B.

८ प्रकाशयति BMLA; प्राशयति HR; प्रवेशयति TV.

१०४ वैखानससूत्रे २१, ३-४ (० अतिसूत्रे १०, ३-४)

वदंसंतां वेदिं करोत्यपरिगृहीत उत्तरस्मिन्परिगृहे वेद्ये
यूपावटाय^१ देशं शिद्धोत्तरवेदिं शम्यया परिमिमौते^२ प्रति-
दिशमुदीचीनायां वा^३ शम्यां निधाय वित्तायनी मे ऽसीति
चतुर्भिः प्रतिमन्त्रमुदीच्यौ प्राच्यौ च स्फोने^४ लेखा अभ्यन्तरं
परिलिखत्युत्तरवेद्यंसमुत्तरेण^५ प्रक्रमे द्वयोस्त्रिषु वोत्तरवेदि-
वत्तूष्णीं चालालं परिलिखति^६ देवस्य लेख्यभिन्नादाय परि-
लिखितमिति त्रिः प्रदक्षिणं परिलिख्य विदेरग्निर्नभो नामेति
त्रिवितस्तं खनति^७ ॥ ३ ॥

अग्रे अङ्गिर इत्यग्निं निधाय यो ऽस्यां पृथिव्यामसीति
पांसूनादायायुषा नास्वेहीति हत्वा^८ यत्ते ऽनाष्ट्यं नाम १०
यज्ञियमित्युत्तरवेद्यां निवपति^९ विदेरग्निरिति^{१०} द्वितीयं
खालाग्रे अङ्गिर इत्यग्निं निधाय यो द्वितीयस्यामिति द्वितीय-
मादाय पूर्ववन्निवपति^{११} तथा तृतीयं^{१२} तृतीयस्यामिति विशेष-
स्तूष्णीं चतुर्थं^{१३} सिद्धीरसि महिषीरसीत्युत्तरवेदिं हत्वा
प्रथस्वेति प्रथयति^{१४} ध्रुवासीति स्फोने शम्यया वा संहन्ति^{१५}
देवेभ्यः शुन्धस्वेत्यङ्गिरवोच्य देवेभ्यः शुम्भस्वेति सिकताभि-

^१ Thus emended with some doubt; यूपं निधाय H; यूपमानाय TVML; यूपनिमानाय A; यूपनिर्माय B.

^२ वा ins. all the Mss.; read perhaps उदीचीनायां प्राचीनायां च शम्यां निधाय.

^३ Thus MLTV; चरति त्रिवैस्फोने लेखाभ्यन्तरं परि० A; चरतीति तिस्रोऽष्टाभ्यन्तरं परि० H; चरितेलेखाभ्यन्तरं परि० B.

^४ Thus emended in accordance with the Vyākhyā; उत्तरेण वेद्यंसं MLTV; उदीचीनवेद्यंसमुत्तरेण ABH.

^५ Thus ATV; उत्ता MLHB.

^६ विदेरग्निर्नभो नामेति AB.

वैखानससूत्रे २१, ४-५ (० श्रौतसूत्रे १०, ४-५) १०५

रनुप्रकीर्य यत्ते क्रूरं यदास्थितमित्युत्तरेणोत्तरवेदिं प्रोचणी-
निनयति^१ पुनरेव ताभिरवोचेदित्येक^१ आपो रिप्रं निर्वहते-
त्युत्तरतो दक्षिणतो वा स्फोनेकस्फ्यामुल्लिख्यापो रिप्रं निर्वहते-
त्युत्तरवेद्यां प्रोचणीशेषं निनयेद्विभ्राड् बृहत्तित्युत्तरवेद्याः
५ पर्यन्तानाकल्प्य चतुःशिखण्डे युवती कनीने इत्युत्तरवेदिं वेदिं
च युगपत्संमृशत्युत्तरवेदिमध्ये चतुर्दिशं प्रादेशमात्रीं मध्यमा-
ङ्गुलोच्छ्रितामुत्तरनाभिं^२ कल्पयेत्^१ ॥ ४ ॥

इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पालित्येतैर्यथारूपं प्रदक्षिणं
परियन्प्रतिदिशमुत्तरवेदिं^३ प्रोचत्युपरिष्ठाच्च^४ प्रोचण्युच्छेद्यं पूर्व-
१० वदक्षिणत उत्तरवेद्यै निनयेद्यदि द्वाहः पशुरौदुम्बरीभिः^५
शाखाभिश्चन्नामुत्तरवेदिं कल्पयेदाहवनीये ऽग्निप्रणयनीया-
निधानादीष्याग्नये प्रणीयमानायानुब्रूहीति संप्रेष्य दीप्तानिभां-
च्छराव^५ उद्धृत्य सिकतापूरितेन पात्रेणोपयम्येभ्यं चोद्यम्य^६
जानुदन्ने ऽग्नौ धार्यमाणे यत्ते पावकेति शिष्टे ऽग्नावुद्यतहोमं
१५ जुहोति^१ प्रथमायां चिरनूक्तायां ह्युत्तरवेदिं^७ प्राप्य जुह्वां
पञ्चगृहीतं गृहीत्वा हिरण्यं निधायोत्तरवेदिं पञ्चगृहीतेन
व्याघारयति सिंहीरसि सपत्नसाहो स्वाहेति दक्षिणं ऽसे
सिंहीरसि सुप्रजावनिः स्वाहेत्युत्तरस्यां ओष्णां सिंहीरसि

१ Thus A; प्रोचणीं नि० the other Mss.

२ Thus the Vyākhyā; मध्याङ्गु० the Mss.

३ पर्यन् (not परियन्) MLTV; परिधिन् A; प्रदक्षिणमयन् H.

४ Thus AB; पशुरौदुम्ब० TV; पशुरौदुम्ब० H; पशुरौदुम्ब० ML.

५ Thus the Vyākhyā; संप्रेष्य दीप्तानिभाराय H; संप्रेष्योदीप्तानिभांच्छराव
MLTV; संप्रेष्योदीप्तानिभाराय AB.

६ रभं च om. MLTV.

७ ऊला instead of हला MLHB.

१०६ वैखानससूत्रे २१, ५-७ (०श्रौतसूत्रे १०, ५-७)

रायस्योषवनिः स्वाहेति दक्षिण्यां श्रोण्यां सि॒ह्रीरस्यादित्यवनिः
स्वाहेत्युत्तरे॑ ऽसे सि॒ह्रीरस्यावह॑ देवान्देवयते यजमानाय
स्वाहेति मध्ये॑ भूतेभ्यस्वेति सुचमुद्रु॒ह्णाति॑ हिरण्यं च॑ पौतुद्रवा-
न्यरिधीनादाय विश्वायुरसीति त्रिभिर्मन्त्रैः पूर्ववदुत्तरवेदिं
परिदधाति॑ ॥ ५ ॥

गुग्गुलसुगन्धितेजिने॑ शुक्लोर्णास्तुका पेलस्थान्तरा शृङ्गे
यद्रोमैतान्संभारानग्नेर्भस्मासीति॑ स ह्यदेवोत्तरनाभौ न्युयोर्णा-
वन्तमित्युच्यमाने ऽग्ने बाधस्व यज्ञ प्रतिष्ठेति द्वाभ्यां संभारेषु
ज्वलन्तमग्निमभ्यादधात्यग्नेः॑ कुलायमसीति दक्षिणत उपयमनीः
सिकता निवपति॑ मनुष्वत्त्वा निधौमहीत्युपसमिध्याग्निर्यज्ञं १०
नयतु प्रजानन्निति चतस्रो ऽतिमुक्तीर्ज्जत्वा सप्त त इति पूर्णा-
ज्जतिं जुहोत्ययमत्राहवनीयो यस्मादेष प्रणीयते स गार्हपत्य॑
आहवनीयं गार्हपत्यमन्वाहार्यपचनं चान्वाधायैभ्रावर्हिषी॑
सप्तदश सामिधेयं॑ आश्ववालः प्रस्तर ऐचवी विष्टती कार्कश्य-
मयाः परिधयो॑ ऽग्नीन्यरिस्तीर्य पात्रसादने वैश्वदेववत्पात्रा- १५
ण्यासादयति॑ ॥ ६ ॥

सुवस्वधितौ॑ वेदसमवत्तधानी॑ दिगुणां दिव्यायामां त्रिगुणां
त्रिव्यायामां च रग्ने दे दिशूलैकशूला॑ च दे कार्कश्यमयौ

१ गुग्गु० ABVHR ; गुग्गु० the Vyākhyā.

२ Thus MLATV ; ०रोम इतान्सं H ; ०रोमयितस् B.

३ Thus ABMLTV : संभारेष्वान् HR.

४ The verb (apparently आहरति) is missing.

५ सुवस्वधिति all, but cp. X. 11 ; one copy of the Vyākhyā ०तौ.

६ ०धाणि all.

७ Thus (nominative !) all.

वैखानससूत्रे २१, ७-८ (०श्रौतसूत्रे १०, ७-८) १०७

वपाश्रपण्यौ कुम्भीं हृदयशूलं स्रक्तग्राखां स्वरमौदुम्बरं मैत्रावरुण-
दण्डमास्थान्तं चुवुकान्तं वा प्रथमपरापातितं शकलमरणौ सुवर्ण-
शकलानि येन चार्थः । पवित्रे कृत्वा यजमान वाचं यच्छेति
संप्रेष्य वाग्यतः पात्राणि संमृश्य प्रोक्षितेषु वाचं विसृजते ।
५ परिगृह्येत उत्तरस्निग्धरिगाह आज्येन दध्ना चोदेहीति संनम्य
संप्रेष्यति । पात्रसंमार्जनकाले सुवानन्तरं सुववत्सधितिं संमार्ष्टि ।
वैश्वदेवदाज्यसादनान्तं कृत्वा देवस्य त्वेत्यभिमादायार्धमन्तर्वेद्यर्धं
बर्हिर्वेदि सर्वतः प्रादेशसंमितं यूपपावटं त्रिः प्रदक्षिणं परि-
लिखितमिति परिलिखत्यग्नौ यूपपावटं खनोपरसंमितं द्वाङ्गुलेन
१० अङ्गुलेन चतुरङ्गुलेन वोपरमतिखनतादिति संप्रेष्यति । यथोपरं
नाविर्भवति तथा खनत्याग्नीध्रः ॥ ७ ॥

अध्वर्युरग्रेणावटं यूपं प्रागग्नं स्थापयित्वा यत्ते शिकः^१ परा-
वधीदिति यूपं प्रक्षालयति । यवमतीः प्रोक्षणीराहृत्य यूपग्रे
चषालं संधाय पृथिव्यै त्वेति त्रिभिर्मन्त्रैर्यूपस्य मूलमध्याग्राणि^२
१५ प्रोक्षति । शुन्धतां लोकः पितृषदन इति यूपपावटे प्रोक्षणीर्निनीय
यवो ऽसीति यवं प्रहृत्य पितृणां सदनमसीत्यवटे प्रागग्नं
बर्हिरवस्तृणाति^३ । स्वावेशो ऽसीति प्रथमपरापातितं शकल-
मधस्त्वक्कमवधाय घृतेन द्यावापृथिवी आगृण्थेयाः स्वाहेति
हिरण्यं निधाय सुवेणाभिजुहोति । देवस्त्वा सविता मध्वान-
१० त्वित्यग्रेणाहवनीयमनिरुप्तेनाज्येन^४ यजमानः प्राच्यां प्रत्यङ्मुख-

१ शिल्पः H only.

२ Thus AB ; मधमाग्राणि MLTV.

३ Thus MLTV ; बर्हिरसृ. A ; बर्हिरपसृ. HR ; बर्हिसृ. B.

४ Thus MLABTV ; नीयं निरुप्तेन R ; नीयं निर्युत्या. H. The

Vyākhyā : लौकिकेन, Ap. चसंस्तूतेन.

१०८ वैखानससूत्रे २१, ८-९ (०श्रौतसूत्रे १०, ८-९)

स्तिष्ठन्यूपशकलेनानक्ति^१ चषालमुन्मुच्य तेनैव मन्त्रेण यूपाय-
मनक्तैर्द्रमसौति चषालमभ्यज्य सुपिप्पलाभ्य इति तं प्रतिमुच्य
यूपायाज्यमानायानुब्रूहीति संप्रेष्य देवस्त्वा सविता मध्वानक्ति
सुवेणाग्निष्ठामश्रिं संततमभिघारयति यावदुपरं^२ नोपरमनक्त्य-
नक्तौत्येके^३ रश्नादेशे यूपं सर्वतस्त्रिः परिरुन्मार्ष्टि^४ न्नप्रभृति ५
यजमानो यूपं नोत्सृजति यावत्परिव्ययति^५ ॥ ८ ॥

उदिवः सभानेति यूपमुच्छ्रयन् यूपोच्छ्रीयमाणायानुब्रूहीति^१
संप्रेष्यति^२ ते ते धामानीति यूपमवटे ऽवदधाति^३ विष्णोः
कर्माणौति दाभ्यामग्निष्ठामश्रिमाह्वनौयाग्निना सदृशं^४ कल्प-
यति^५ ब्रह्मवनिं त्वेति प्रदक्षिणं पुरीषेणानाविरूपं पर्युह्य ब्रह्म १०
दृष्ट्वेति मैत्रावरुणदण्डेन परितो दृष्ट्वुन्नभय पृथिवीमित्यपः
परिषिञ्चति^६ देवस्य त्वेति त्रिगुणं रश्नामादायेदं विष्णुर्विच-
क्रम इति सपाण्या रश्नया यूपं त्रिरुन्मार्ष्टि^७ तद्विष्णोः परमं
पदमिति यूपाय पश्चेद्रश्नामद्भिः संमृश्य त्रिः संभुज्य^८ मध्यमेन
गुणेन मध्ये नाभिदन्ने वा यूपं परिव्ययन् यूपाय परिवीयमाणा- १५
यानुब्रूहीति संप्रेष्य परिवीरसौति त्रिः प्रदक्षिणं परिवीय
स्यविमदणीयसि प्रवयति^९ दिवः सूनुरसौति स्वरुशकलमादा-
यान्तरिक्षस्य त्वेत्युत्तमे गुणे ऽग्निष्ठासुत्तरेणावगूहति मध्यमे

१ परिवीयति M. only.

२ Thus RB; यूपोच्छ्रयः AMLTV and Vyākhyā; ०योच्छ्रयः H.

३ Emended: सदृशं MLVAT; संमृष्टा HR; समृष्टं B; see Hir. IV. 7.

४ संमृशति त्रिः संमृज्य ML; संमृज्य संभुज्य H; संमृज्य त्रिः संभुज्य ARB;
संमृत्य त्रिः संभुज्य T.V.

५ Read परिव्ययति with the Vyākhyā.

वैखानससूत्रे २१, ६-१० (० श्रौतसूत्रे १०, ६-१०) १०६

दयोर्वा^१ कूटकर्णकाणखण्डखञ्जघृष्टवण्डश्लोणसप्तशरुवर्जं पन्नदन्तं
यूथं माहपितृभ्रातृसखिमन्तं^२ सुपत्नूलितं पट्टानीतं^३ चालालो-
त्करावन्तरेण नीत्वा यूपमयेण पुरस्तात्पत्यङ्मुखमवस्थापे-
त्वेति बर्हिषी आदायोपवीरसीति प्रक्षशाखामुपो^४ देवानिति
५ यजुषा प्रजापतेर्जायमाना इमं पशुमित्यग्भ्यां च ताभ्यां तथा
च पशुमुपसृशन्निन्द्राग्निभ्यां वा जुष्टमुपाकरोमीति यथादेवत-
मुपाकरोति^५ ॥ ६ ॥

सुरक्षिते बर्हिषी निधाय प्रक्षशाखां च प्रजानन्तः प्रति-
गृह्णन्तीत्युपाकृत्य^६ पञ्च जुहोत्यग्निं मन्यति^७ मथिलोपाकुर्या-
१० दित्येके^८ ऽग्नेर्जनित्वमसीत्यवशिष्टं शकलमादायापरेणाहवनीयं^९
बर्हिषि निधाय तस्मिन्नेश्वदेववद्भौ^{१०} निदधाति तथारणी^{११}
चादायाज्यस्थाल्यां बिले ऽभ्यज्य घृतेनाक्ते^{१२} इत्यभिमन्त्यायुरसीति
प्रजनने प्रमथ्यं संधायाग्नये मथ्यमानायानुब्रूहीति संप्रेथति^{१३}

१ सखिवन्तं MLTV.

२ पट्टानितं ML; पट्टालितं T; missing in the other Mss. It is uncertain whether this word belongs to the original text. The Vyākhyā makes no mention of it.

३ The redaction of the close of the khaṇḍa is different in H; with MLTV the Vyākhyā agrees. A runs: प्रक्षशाखाम् (उपो देवानिति प्रजापतेर्जायमाना इमं पशुम्) इन्द्राग्निभ्यां वा जुष्टमुपाकरोमीति यथादेवत्वं च चतुर्भिस्तग्भ्यां तथा च पशुमुपाकरोति, likewise (without the marginal addition) BH, only यथादेवं चतुर्भिः.

४ प्रजानन्तं प्रतिगृह्णाति. VMLT; प्रजननं प्रतिगृह्णीति. H; प्रजानन्तः प्रतिगृह्णीतीत्यु. A; प्रजानन्तः प्रतिगृह्णन्ति B.

५ शकलमादाय MLATV; शकलमवदाय HB.

६ दभौ नि. ABHRV; दर्भाग्नि. MLT.

७ तथारणी THRAN; तदरणी or ०णि MLB.

८ ०नाक्ते इत्यु. AMLTV; ०नाक्तावित्यु. HB.

११० वैखानससूत्रे २१, १०-११ (०श्रौतसूत्रे १०, १०-११)

चिरनूक्तायां वैश्वदेवदग्निप्रहरणान्तं करोति ^१ यदि मय्यमानो
न जायेत तत्स्थाने^२ हिरण्यं व्याहृतौभिर्जुञ्ज्यादग्नावग्निरिति^३
प्रक्षत्याभिज्जत्य देवस्य त्वेति द्विगुणं रशनामादाय तदग्रेण
पशोर्दक्षिणं बाहुमुन्मृज्य चतस्य त्वा देवहविः पाशेनारभ इति
दक्षिणे पूर्वपादे ऽर्धग्निरसि च^४ प्रतिमुच्य धर्षा मानुषानिति ^५
पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमुदङ्मुखं वा यूषे पशुं नियुनक्त्यङ्घ्रिस्त्वौषधौभ्यः
प्रोक्षामीति प्रोक्षत्येषां पेरुरसौत्यपः पाययित्वा स्वात्तं चिदि-
त्यधस्तादुपोक्षति सर्वत एवैनं मेधं करोतीति विज्ञायते^६ ।
वेदनिधानादि ^१ सूच्यमाघार्योदङ्कृतिक्रम्य सं ते प्राण इति
पशोर्दक्षिणे ऽर्धग्निरसि जुह्वा समज्य सं यजत्रैरङ्गानीति ककुदि ^{१०}
सं यज्ञपतिराग्निषेति भसदि मखस्य गिरो ऽसौति प्रतिपद्य
होतारं वृत्वाश्राव्य प्रत्याश्राविते मित्रावरुणौ प्रशास्तारौ
प्रशास्तादिति मैत्रावरुणं वृणीते ^१ ॥ १० ॥

असौ मानुष इत्यस्य नाम गृह्णात्यसौ दण्डं दद्यादवक्रो
ऽविधुरो^५ भूयासमिति गृह्णाति ^१ जौवति पश्चावेकादश ^{१५}
प्रयाजान्यजत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते ऽध्वर्युः समिद्भिः प्रेष्येति
मैत्रावरुणं प्रति प्रथमं प्रयाजं संप्रेष्यति प्रेष्येत्युत्तरान्होता
यचदित्यसौ होतारं चोदयति ^१ चतुर्थं प्रयाजे प्राप्ते ऽर्धं समा-

१ तत्स्थाने HA; ततस्तत्स्थाने MLTBV.

२ व्याहृतौ (or ति) भिर्जुं ABMLTV; व्याहृतौर्जुं H.

३ च om. AMBH.

४ See Ts. VI. 3. 6. 4.

५ अवक्रो विधुरो (विदुरो) MLT; अवचुरो विडुरो H; अवशिो विधुरो
A; अवचिचुरोविदुरो B. The last word should be ऽविधुरो (as
probably V).

६ ऽर्धं not in HB (इं A).

वैखानससूत्रे २१, ११-१३ (०ःश्रौतसूत्रे १०, ११-१३) १११

नीयाष्टमे सर्वं समानयत^१ इष्टे दशम एकादशायाज्यमव-
 शिनष्टि^२ तान्यजमान आद्यैरनुमन्त्रनैश्चतुरो ऽनुमन्त्र्य चतुर्थ-
 स्थानुमन्त्रणेन दुरः प्रभृतींस्वीनुत्तमेनेतरानुदङ्कृतिक्रम्याध्वर्यु-
 धृतेनाक्ताविति जुह्वा स्वरुस्वधितौ अनक्ति त्रिः^३ स्वरं सक्त-
 ५ त्स्रधितेरेकामश्रिं^४ धृतेनाक्तौ पशुं चायेयामिति स्वरुस्वधितिभ्यां
 पशुं समनक्ति^५ ॥ ११ ॥

शमितरेषा ते ऽश्रिः प्रज्ञातास्त्वित्यादिश्च शमित्रे स्वधितिं
 प्रयच्छति^६ यथापूर्वं स्वरुमवगुह्य^७ पर्यग्नये क्रियमाणायानु-
 ब्रूहीति संप्रेष्यत्याग्नीध्र आहवनीयादुल्मुकमादाय परि वाज-
 १० पतिरिति त्रिः प्रदक्षिणं षट् पर्येति पशुं शमित्रदेशं चात्वालं
 यूपमाहवनीयमाज्यानि च^८ ये बध्यमानमनु बध्यमाना इति
 त्रिभिरपाव्यैः प्रतिपर्यायं जुहोत्यपिसृज्याहवनीय उल्मुकं त्रिः
 पुनर्यथेतं प्रतिपर्येति^९ प्रमुच्य पशुमाश्राव्य प्रत्याश्रावित
 उपप्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्य इति संप्रेष्वत्यग्निगुं होतानुवक्ति^{१०}
 १५ रेवतीर्यज्ञपतिमित्यध्वर्युयजमानौ वपाश्रपणीभ्यां बर्हिभ्यां स्रज-
 शाखया च पशुमन्वारभेते^{११} ॥ १२ ॥

नाना प्राण इति यजमानमभिमन्त्रयते^{१२} प्रास्मा अग्निं
 भरतेत्युच्यमाने तदुल्मुकं^{१३} पुनरादायाग्नीध्रः प्रथमो ऽन्तरेण
 चात्वालोल्मूकरावुदङ्कृतिक्रामत्युरो अन्तरिक्षेत्यन्तरेण चात्वालोल-

१ Before स्वरं VAT and the Vyākhyā have त्रिः, this belongs to the text; B. द्विः (as Hir.).

२ ०गूह्य MALTIV and the Vyākhyā (one copy).

३ Thus ABRH; अनुमन्त्र ० MLTV.

४ Thus R; उच्यमाने त्यतल्मुकं H; उच्यमाने उल्मुकं MLTV; उच्यमानं तदुल्मुकमादाय A; ०मानेल्मुकं B.

११२ वैखानससूत्रे २१, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १०, १३-१४)

त्करावुदङ्मुखं पशुं नयन्ति^१ । प्राजहितादुल्लुकमादायाग्नौधो
 निष्क्रामतीत्येक^२ । उत्तरेण चात्वालं शामित्रायतनं^३ । तस्मि-
 न्नल्लुकमाधय^४ । शामित्रमुत्तरेणातिक्रामत्युदीचीना^५ । अस्य पदो
 निधत्तादित्युच्यमाने समस्य तनुवा^६ भवेत्युपाकरणबर्हिषोरन्य-
 तरदक्षिणेन शामित्रं प्रागग्रमुदगग्रं वा न्यस्यत्यूवध्यगोहं पार्थिवं^७ ।
 खनतादित्युच्यमान ऊवध्यगोहं खनति^८ । तस्मिन्वर्द्धिषि पशुं
 प्रत्यक्शिरसमुदीचीनपादं^९ । संज्ञपयन्त्यमायुं कृण्वन्तं संज्ञपयतेति
 संप्रेष्य^{१०} । यथेतं पराञ्च आवर्तन्त^{११} । इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ता-
 मिति पृषदाज्यमवेक्षमाणाः पराञ्च आसत^{१२} । इन्द्रस्य भागः सुविते
 दधातनेत्यध्वर्युर्द्यदि रौति पशुस्तमभिमन्त्रयते^{१३} । स्वर्विदसीति^{१४} ।
 चतुरो मन्त्रान् संज्ञयमाने यजमानो जपति नाना प्राण इत्य-
 ध्वर्युर्द्यत्यशुर्मायुमकृतेति संज्ञप्ते संज्ञप्ते होमं जुहोति^{१५} ॥ १३ ॥
 शमितार उपेतनेति पशुमभ्युपयचदिति^{१६} । पशुं प्रमुमोक्तिति
 संज्ञप्तात्प्राग्रं प्रमुञ्चति^{१७} । तमेकशूलयादायारातीयन्तमधरं
 कृणोमीतीमां दिशं निरस्यति^{१८} । नमस्त आतानेति पत्न्यादित्य-^{१९}
 मुपतिष्ठते । ऽनवां प्रेहीति प्रतिप्रस्थाता पूर्णपात्रेण सह

१ नयन्ति MLTV ; नयति RBH ; this passage is missing in A.

२ आदाय BMLHR and Vyākhyā ; आधाय ATV.

३ ०तिक्रामन् उदीची० ML ; ०तिक्रामन्नुदीची० TV ; ०तिक्राम्युदीची० HB ; तिक्रामन्त्यु०, A.

४ तनुवा BMLTV ; तन्वा RH ; तनवा A.

५ प्रत्यक्शिर० VMLAT ; प्रत्यक्शिर० HB.

६ प्रेष्य the Mss. ; संप्रेष्य the Vyākhyā.

७ पशुस्तमभि० LATV ; पशुमभि० MHB.

८ स्वर्वि० AHB and Vyākhyā ; सुवर्वि० MLTV.

९ The Vyākhyā points to अभ्युपयन्ति ; ०भ्युपयन्तदि० A.

वैखानससूत्रे २१, १४-१५ (०श्रौतसूत्रे १०, १४-१५) ११३

पत्नीमुदानयत्यन्तरेण चात्वालोत्कराबुदङ् पत्नीं निष्क्रामयत्यापो
 देवीरिति निष्क्रान्तामध्वर्युरपो ऽवमर्शयति^१ वाक् त आप्या-
 यतामित्येतैर्यथालिङ्गमनुपूर्वं पत्नी पशोः प्राणानायाययत्य-
 ध्वर्युर्वाभिषिञ्चति^२ या ते प्राणानिति हृदयमभिमृशति^३
 ५ तानेव प्राणान्युनः संमृशतीत्येके^४ नाभिस्त आप्यायतामिति
 नाभिं मेढ्रं त आप्यायतामिति मेढ्रं पायुस्त आप्यायतामिति
 पायुं शुद्धाश्चरित्रा इति संप्रगृह्य^५ चतुरः पादान्युचालयति^६
 शमहोभ्यामित्यनुष्टुभं शेषं निनयति दक्षिणतो वोक्तानं पशु-
 मावर्त्य^७ दक्षिणेन नाभिं झङ्गुले चङ्गुले वा विवर्ते^८ ऽवशिष्ट-
 १० सुपाकरणवर्द्धिषोरन्यतरदोषधे त्रायस्त्रैमिति प्रागयं निदधाति^९
 स्वधिते मैनः हिःसौरिति स्वधितिना तिर्यगाच्छिनत्य-
 मादाय^{१०} सुरक्षितं निदधाति मूलं लोहितेनाक्ता^{११} रक्षसां भागो
 ऽसीतीमां दिशं निरस्येदिदमहः रक्षो ऽधमं तमो नयामीति
 तत्सव्येन पदातिष्ठेत्^{१२} ॥ १४ ॥

१५ तौ^{१३} पाणिपादौ प्रचात्स्याप उपस्पृशेधे त्वेति वपामुत्खिद्य
 घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्णाथामिति वपया द्विशूलां वपाश्रपणीं

१ ०ध्वर्युर्वाभिषि. MLTV; ०ध्वर्युरभिषि. HAB.

२ Thus ABMLTV; प्रमृश H.

३ ०हृत् the Mss.; ०वर्त्य the Vyākhyā.

४ विवर्ते LTV; निवर्ते M; पिवते H; ०ङ्गुलेवावर्तमन्ववशि. A; विचक्षन्व.

B. The Vyākhyā: चावर्ते. Cp. Baudh.: विष्टत्.

५ Thus MLHTBV; तिर्यगाच्छत्यद्विग्नस्यापमादाय A.

६ Thus A; लोहितेक्ता MLTV; लहिवा BH; रक्षिरिणाक्ता the Vyākhyā.

७ Thus all the Mss. and the Vyākhyā (one copy); ततः another copy.

२१४ वैखानससूत्रे २१, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १०, १५-१६)

प्रोर्णोत्यूर्जे^१ त्वेत्येकशूलयोपहणन्ति वपा यथा विस्तीर्णा^२
 भवति^३ देवेभ्यः शुन्धस्वेति तां प्रोक्ष्य देवेभ्यः शुम्भस्वेति
 स्वधितिना वपामुन्मृज्य देवेभ्यः कल्पस्वेत्यभिमन्त्याच्छिन्नो रायः
 सुवीर इति तामधस्तादुन्तच्छति^४ शमिता वपोद्धरणं मुष्टि-
 नापिदधाति यावदपां जुहोति^५ वपामद्भिरभ्युक्ष्य प्रत्युष्टमिति
 ग्रामित्रे प्रतितप्य नमः सूर्यस्य संदृश इत्यादित्यमुपस्थाप्य ग्रामि-
 चादेकोत्सुकमादायाग्रीध्रः पूर्वं गच्छत्यन्वगध्वर्युर्वपाश्रपणीभ्यां
 वपां धारयन्नुर्वन्तरिचमिति^६ गच्छति^७ यजमानो वपाश्रपणी
 पुनरन्वारभेतोप^८ त्वाग्ने दिवे दिव इति तिसृभिराग्रीध्रो
 ऽध्वर्युयजमानस्याहवनीयमुपयन्ति^९ तत उत्सुकमपिसृज्याहव- १०
 नीयस्थान्तमे ऽङ्गारे वपां निगृह्य^{१०} वायो वीहि स्तोकानामिति
 सुरक्षितं क्षिन्नायमधस्तादपाया अन्तमे ऽङ्गारे प्रास्थत्यन्तरा
 यूपमाहवनीयं च प्रतिप्रस्थाता वपामाहृत्य दक्षिणत उदङ्मुखो
 वपां श्रपयति^{११} त्वामुते दधिरे हव्यवाहमिति वपां सुवेणाभि-
 जुहोति^{१२} प्रादुर्भूतेषु स्तोकेषु स्तोकेभ्यो ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यति^{१३} १५
 जुषस्व सप्रथस्तममिति स्तोकीया होता प्रतिपद्यते^{१४} ॥ १५ ॥

श्येनो^{१५} सुश्रुतां वपां कृत्वा सुपिप्पला ओषधीः कृधो-

१ प्रोर्णोत्यूर्जे AMTV ; प्रोर्णोत्वोर्जे HB ; प्रोर्णोत्योर्जे L ; this, and प्रच्छाद of the Vyākhyā, points to gerund.

२ Thus MLATV ; यथावल्ली० H ; यथाभल्ली० B.

३ Thus A ; इति गच्छन्ति BHR ; इत्यनुगच्छन्ति M (LTV omit this passage).

४ Thus A ; ०रभेत उप BM ; ०रभत उप HR.

५ Thus BARR ; निगृह्य MLV ; निरुह्य T.

६ Thus AHRB ; श्येनां ML ; श्येनां TV.

वैखानससूत्रे २१, १६-१७ (०श्रौतसूत्रे १०, १६-१७) ११५

त्युत्तरवेदिश्रोण्यां दक्षिणस्यां बर्हिषि अक्षशाखायां निधाय
 प्रयुता देवाःसीति वपाश्रपण्यौ प्रवृत्तिः^१ घृतवतीमध्वर्यो
 सुचमित्युच्यमाने जुहूपभृतावादायात्याक्रम्याश्राव्य प्रत्याश्राविते
 स्वाहाकृतिभ्यः प्रेष्येति संप्रेष्यति^२ वषट्कृते ऊत्वा प्रत्याक्रम्य
 ५ प्रयाजशेषेण ध्रुवां पृषदाज्यं च सकृत्सकृदभिघार्यं वपामभि-
 चारयति^३ नोपभृत्^४ पश्नावाज्यभागौ कृत्वा जुह्वामुपस्तीर्य
 हिरण्यशकलं निधाय कृत्वा वपामवद्यत्युपरिष्ठाद्विरण्यमव-
 धायाभिघार्येन्द्राग्निभ्यां^५ कागस्य वपाया मेदसोऽनुब्रूहीति
 संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्रावित इन्द्राग्निभ्यां कागस्य वपां मेदः^६
 १० प्रस्थितं प्रेष्येति संप्रेष्यति^७ मैत्रावरुणो होतारं चोदयति^८
 प्राग्वपाहोमात्स्वाहा देवेभ्य इति पूर्वं परिवयं ऊत्वा वषट्कृते
 जातवेदो वपया गच्छ देवानिति वपां ऊत्वा देवेभ्यः स्वाहेत्युत्तरं
 परिवयं ऊत्वा प्रत्याक्रम्य वपोद्धरणमभिघारयति^९ स्वाहोर्ध्व-
 नभसमित्याहवनीये विषूच्यौ वपाश्रपण्यौ प्रहरति^{१०} संस्वावे-
 १५ णाभिज्जत्वा सुचावन्यत्र सादयत्यत्र वरं ददाति यजमानस्तिस्रो
 वा दक्षिणाः^{११} ॥ १६ ॥

आपो हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरिदमापः प्रवृत्त
 निर्मा सुद्धामौति द्वाभ्यां च सर्वे पत्नौ च चात्वाले ऽङ्गि-
 मार्जयन्ते^{१२} ऽथाध्वर्युरग्नौत्पशुपुरोडाशं निर्वप प्रतिप्रस्थातः पशं

१ Thus TBV; प्रवृत्ति A; प्रवृत्ति L; प्रवृत्ति M; प्रवरति HR.

२ Thus MLTV; वपां हिरभिः AHRB; हिः not in the Vyākhyā.

३ Thus TV; ०वदाय MLAB (H. incomplete here).

४ Thus L and the Vyākhyā; वपां मेदसः M; वपा मेदः VAT;

वपाया मेदसः HBR and the Vyākhyā (another copy).

११६ वैखानससूत्रे २१, १७-१८ (० श्रौतसूत्रे १०, १७-१८)

विशाधीति संप्रेष्यति^१ समानदेवंतं^२ पशुनैकादशकपालं
 ब्रौहिमयं पुरोडाशमाग्नीध्रो निर्वपति^३ प्रतिप्रस्थाता पशुं
 विशास्ति^४ हृदयजिह्वावचांसि तनिम^५ मतसू सव्यं दोरुभे
 पार्श्वे दक्षिणा ओर्णिगुदत्वतीयमित्येकादश देवतानि^६ दक्षिणं
 दोः सव्या ओर्णिगुदत्वतीयमिति सौविष्टकृतानि^७ क्षोमानं^८
 श्रीहानं पुरीततं वनिष्ठमधुद्धिं मेदो जाघनीमित्युद्धरति^९ गुदं
 मा निर्लेषीर्वनिष्ठुं^{१०} मा निर्लेषीरिति^{११} संप्रेष्यति^{१२} यद्यच्च मेधं
 मन्यते^{१३} कुम्भ्यां^{१४} पशुं समवधाय शामित्रे अपयति^{१५} शूले
 हृदयमुपतद्य प्रतपत्यवध्यगोहे शकृतसंप्रविध्यति लोहितं च
 निरस्यति^{१६} शूते पशौ पुरोडाशेन प्रचरेज्जुह्वयभूतोरुपस्तीर्या- १०:
 वदायाभिघार्येन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशस्यानुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य
 प्रत्याश्रावित इन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशस्य प्रेष्येति संप्रेष्यति^{१७}
 मैत्रावरुणो होतारं प्रेष्यत्यौपशतं जुह्वां निधायाग्नये ऽनुब्रूहीति
 स्विष्टकृते संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते ऽग्नये प्रेष्येति संप्रेष्यति^{१८}
 मैत्रावरुणो होतारं प्रेष्यति^{१९} ॥ १७ ॥ १५

वषट्कृते कृत्वा विरज्य प्राश्निचमवधतीडां च न यजमान-
 भागमिडान्नः पशुपुरोडाश उपहृतामिडां मैत्रावरुणषष्ठाः

१ Thus MLHR; ० देवंतं ATBV.

२ Thus TV; ० वचांसितपम ML; ० वचांसितनिमद् RH; ० वचांसि-
 तनिमदितले B; ० वचांसितनिमत्तसु A. Cp. X. 19.

३ Thus the Vyākhyā only; निष्ठेपि V; निर्लेषी. and निर्लेषी.
 T; निर्लेषी. R; निर्वेषी. the other Mss.

४ तत्कुम्भ्यां VMLT; कुम्भ्यां AHRB. Separation of sentences
 uncertain.

५ RHB om. संप्रेष्यति.

वैखानससूत्रे २१, १८ (० औतसूत्रे १०, १८) ११७

प्राश्नन्ति । प्रस्तरे मार्जयन्ते । कृत्स्नसंस्थेत्येके । जुक्तां पञ्चगृहीतं
 गृहीत्वा^१ पृषदाज्यं गृहीत्वा^१ सुवं पृषदाज्यं चादाय गृह्ण-
 हविः^२ शमितरित्यभ्यागम्याभ्यागम्य^३ त्रिः पृच्छति । गृह्णमिति
 शमिता त्रिः प्रत्याहोत्तरतः परिक्रम्य शूलाद्भृदयं प्रवृत्त-
 ४ कुम्भ्यामवधाय सं ते मनसा मन इति पृषदाज्येन हृदयमभि-
 धारयत्युष्माणमुद्रतं स्वाहोष्माणो व्यथिष्या इत्यनुमन्त्य यस्त-
 आत्मा पशुष्वित्याज्येन पशुमभिधाय दृष्ट्वा गा इति कुम्भी-
 मुदास्य^४ यूपाहवनीययोरन्तरेण^५ दक्षिणातिहृत्य वपावत्पञ्चहोत्रा
 पशुमासादयति षड्होत्रा वा । हृदयशूलं सुरक्षितं निदधाति ।
 १० जुक्तामुपमृति वसाहवनीयां समवत्तधान्यां च चतसृष्वज्येनोप-
 स्तृणाति । जुक्तां हिरण्यशकलं निदधात्युपमृति च । स्रव-
 शाखायां स्वधितेरश्याक्तया^६ हविषो ऽवदानान्यवद्यन्मनोताये
 हविषो ऽवदीयमानस्यानुब्रूहीति संप्रेष्यति । हृदयस्थाये ऽवद्यत्यथ
 जिज्ञाया अथ वत्स । एतदे पशोर्यथापूर्वं । यथाकाम-
 १५ सुत्तरेषामवद्यति । यथोद्धृतमवद्यतीत्येके । मध्यतो गुदस्या-
 वद्यति । द्विर्द्विरवदाय देवतानि जुक्तां सौविष्टकृतानि सङ्कल्-
 षदवदायोपमृति निधास्य शेषाणि समवत्तधान्यां निदधाति ।
 गुदं द्विधा विभज्य स्थवीय उपयङ्भ्यो निदधाति ॥ १८ ॥

१ पञ्चगृहीतं पृषदाज्यं गृहीत्वा VLT; पशुं च गृहीतं गृहीत्वा पृषदाज्यं गृहीत्वा M; पञ्चगृहीतं गृहीत्वा HB; पञ्चगृहीतात्पृषदाज्यं गृहीत्वा A. The Vyākhyā agrees with text as constituted above.

२ AHB ins. सु after हविः (perhaps pointing to प्रति?).

३ ०भ्यागम्याभ्यागम्य AR; ०भ्याक्रम्याक्रम्य H; ०भ्यागम्य MLTV; ०भ्यागम्य B.

४ From उदास्य unto ०न्तरेण missing in A; HB are the corrupt.

५ ०त्र्या० ATVH; ०त्रिया० MLB.

६ Cited from TS. VI. 3. 10. 4 (वै!).

११८ वैखानससूत्रे २१, १६ (० श्रौतसूत्रे १०, १६)

अणीयस्त्वैधं^१ विभज्य मध्यमं द्विधा कृत्वा जुह्वां निधा-
यावशिष्टयोरन्यतरन्त्यत्रोपपत्तीतरत्समवत्तधान्यां निदधाति^१
त्रैधं मेदो विभज्य यूष्णवधाय^२ तृतीयेन जुह्वां प्रोणीति
तृतीयेनोपपत्तं चोपसृतसमवत्तधान्यां^३ हृदयजिह्वावत्तांसि
तन्निम मतसू गुदमेदसोस्तृतीयौ भागौ षड्विंशं सप्तमं कृत्वा-
नखिभिरिडां वर्धयति^४ । क्षोमानं श्लोचानं पुरीततमित्यवधाय
यूष्णोपसिञ्चति^५ । शीर्षांसाणकापरसक्थीन्यनवदानीयानि प्रुतैः
संनिधायैन्द्रः प्राण इति संमृशत्यपां लौषधौनामिति वसाहवन्त्या-
मुपस्तीर्य वसां गृह्णाति^६ । श्रीरसीति स्वन्तौ^७ धारां स्वधितिना
सहचिन्नन्ति दिः पञ्चावन्तिन^८ । आपः समरिणन्निति पार्श्वेन^{१०}
वसाहोममपिदधाति^९ । देवतेषु सौविष्टकृतेष्ववत्तेषु^{१०} यूष्णोपसिक्तं
हिरण्यकलमवधायामिघार्येन्द्राग्निभ्यां कागस्य हविषो ऽनु-
ब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्रावित इन्द्राग्निभ्यां कागस्य हविषः
प्रेष्येति संप्रेष्यति^{११} । मैत्रावरुणो होतारं प्रेष्यति^{१२} । याज्याया
अर्धर्षान्ते प्रतिप्रस्थातोत्तरतस्तिष्ठन् घृतं घृतपावान इति वसा-
होमं जुहोति^{१३} । वसाहोमोच्छेषेण^{१४} वाजिनवद्दिशः प्रति यजत्यत्रैव
तिष्ठन् जुह्वामुपस्तीर्य पृषदाज्यात्सहस्रवेणादाय^{१५} जुह्वामवदाय^{१६}

१ चेधा MLH ; त्रैधं HTBV.

२ यूष्णवधाय BHTV ; ०वधायवदाय A ; यूष्णवदाय L ; in M this passage has been omitted.

३ ? चोपसृतसमव० LATV ; चोपस्तीर्य समव० HB.

४ यव ins. AHB.

५ H. om. संप्रेष्यति.

६ ०होमोच्छेषेण AHTBV ; ०होमोच्छेषेण ML ; ०होमोच्छेषेण R.

७ Thus AHR ; ०ज्यात् किञ्चित्सहस्रं MLTVB.

८ Thus the Mss. ; read अवधाय instead of अवदाय ?

वैखानससूत्रे २१, १६-२१ (० अतिसूत्रे १०, १६-२१) ११६

दिरभिघारयति । वनस्पतये ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्या-
श्राविते वनस्पतये प्रेष्येति^१ ॥ १६ ॥

मैत्रावरुणो होतारं प्रेष्यति । वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे
ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यैपमृतानि जुक्तां विपर्यस्याग्रये ।
५ खिष्टकृते ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते ऽग्नये
खिष्टकृते प्रेष्येति संप्रेष्यति^२ मैत्रावरुणो होतारं प्रेष्यति ।
वषट्कृते वनस्पतिवद्भुत्वा प्रत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ सादयति ।
मेदस्विनीमवान्तरेडामवदति । मेदसोपस्तीर्य होतुर्हस्ते प्रकृति-
वदिडामवदाय मेदसाभिघारयति । होत्रे ऽधुद्विं हरत्यग्नीध्रे
१० मेदस्विनं वनिष्ठं ब्रह्मणे वचो । वयं सोम व्रते तवेति ब्रह्मा
तत्प्राश्राति । प्राश्याचम्यान्तर्वेदि मार्जयन्ते । ऽग्नीदौपयजानङ्गा-
रानाहरोपयष्टरूपसीद ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नी-
त्परिधींश्चाग्निं च सकृत्सकृत्संमृड्ढौति संप्रेष्यति । शामिचादाग्नी-
ध्रीयादाग्नीध्रो ऽङ्गारानाहृत्योत्तरस्यां वेदिश्रोण्यां होत्रीये वा
१५ बर्हिर्व्यूह्य न्युषोपसमाधाय निहितं स्ववीथो गुदकाण्डमेका-
दशधा तिर्यगसंक्लिन्दन्प्रच्छिद्यानूयाजानां ऊतं ऊतमपर्यावर्तय-
न्प्रतिप्रस्थाता समुद्रं गच्छ स्वाहेत्येतैः प्रतिमन्त्रं वसाहवन्वा
हस्तेन वोपयजति ॥ २० ॥

यदुपमृति पृषदाज्यं तज्जुह्वामानीय तामेवोपमृत्य सह-
२० इच्छिणातिक्रान्तः पृषदाज्येनैकादशानूयाजान्यजत्याश्राव्य प्रत्या-

१ प्रेष्येति ALTVH ; प्रेष्यति MB. Read probably with the
Vyākhyā वनस्पतये प्रेष्येति संप्रेष्यति.

२ Only TV ; H and AR. are incomplete ; R omits the
प्र-

१२० वैखानससूत्रे २१, २१ (०श्रौतसूत्रे १०, २१)

आविते देवेभ्यः प्रेष्येति प्रथममनूयाजं संप्रेष्यति प्रेष्य
 प्रेष्येत्युत्तरान्^१ यजमानश्चतुर आद्याननूयाजान्प्रथमेनानुमन्त्रयते
 दशमं चानूयाजं पञ्चमप्रभृतौ^२ चतुरो द्वितीयेनोत्तमेन नवमैका-
 दशौ^३ पञ्चमप्रभृतिष्वध्वर्युमैत्रावरुणौ^४ यजेति होतारं प्रेष्यतो
 दशमवर्जमुपयष्टा सर्वाणि ऊत्वाङ्गस्त्वौषधीभ्य इत्युत्तरतो लेपं^५
 निमृज्य मनो मे हार्दिं यच्छेति हृदयमभिमृशति^६ तनूं
 त्वचमिति^७ धूमं प्रेक्षते^८ ऽध्वर्युः^९ प्रत्याक्रम्य जुक्का त्रिः स्वर-
 मक्ताहवनीये पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् द्यां^{१०} ते धूमो गच्छ-
 वित्यनूयाजान्ते जुक्का स्वरं जुहोति^{११} गृह्णाणीवेच्छृङ्गिणा-
 मिति यजमानो ऊतं स्वरमुपतिष्ठते^{१२} ऽध्वर्युः सुग्व्यूहनादि^{१३}
 प्रतिपद्यान्नाय प्रत्याआविते सूक्ता प्रेष्येति सूक्तवाके संप्रेष्यत्यग्नि-
 मद्येति स होतारं प्रेष्यति^{१४} जुक्का विले जुह्वपभृतामग्राण्वधाय^{१५}
 सः स्रावभागाः स्येति तान्परिधीन्युह्वतानभिप्रसावयति^{१६} प्रत्यञ्चः
 परेत्य पत्नीः संयाजयन्ति^{१७} दक्षिणेन विहारं जाघनीमाह्वय
 तया पत्नीरग्निं गृहपतिं च यजति^{१८} पूर्वस्योत्तानाया जाघन्या^{१९}
 अवद्यत्युत्तरस्य नीच्यास्तथोत्तानभागयोर्होत्रं^{२०} इडायामग्रीधे
 षडवत्तं च क्रमेण भवतः^{२१} प्राशितायां जाघन्यां शेषं पत्न्यै
 प्रयच्छति^{२२} साध्वर्यवे^{२३} बाहुं शमित्रे यदि ब्राह्मणः^{२४} ॥ २१ ॥

१ Doubtful: पञ्चमं MLATV; चतुर्थं HB (as Hir.).

२ तनूं गां चमलचं ML: तनूं पंचमलचं TV: तनूचलमि B.

३ अध्वर्युः BHVTR: अध्वर्युः A: अध्वर्युः ML.

४ द्यावं MLTV: द्यावं A: देवं H: दिवं B and the Vyākhyā.

५ Thus all the Mss. and the Vyākhyā: cp. VII. 7.

६ अभिप्रसावयति HAB; अभिप्रवापयति ML: अप्रहापयति TV.

७ २ शोत्तरभागयोर्होत्रं MLTV: शोत्तानन्यभावो होत्र A: शोत्तरानन्य-

द्वावो होत्र HB.

वैखानससूत्रे २१, २२ (० श्रौतसूत्रे १०, २२) १२१

ध्रुवामाष्याय यज्ञ यज्ञं गच्छेति त्रीणि समिष्टयजूषि
जुहोति^१ हृदयशूलेन चरत्यसंस्पृशन् हृदयशूलमन्तरेण चात्वाल्लो-
त्कारावुदङ् गत्वा^२ शुगसि तमभिगोचेति द्वेयं मनसा ध्यायन्
शुष्कस्य चार्द्रस्य च सन्धावुदासयत्यप उपस्पृश्य धान्नो धान्न
५ इत्युपस्थाय सुमित्रा न इत्यङ्गिर्माजयन्ते^३ प्रतीक्षमागत्यैधो
ऽस्थेधिषीमहीत्याहवनीये समिध आधायापो अन्वचारिष-
मित्युपतिष्ठन्ते^४ तथा गार्हपत्ये पत्नी च^५ सर्वेषां पशुवन्धाना-
मेव कल्पो^६ नमः सखिभ्यः^७ सन्नान्मावगाताशासानः सुवीर्य-
मिति यजमानः संस्थिते यूपमुपतिष्ठत उपतिष्ठते^८ ॥ २२ ॥

इति श्रौतसूत्रे दशमः प्रश्नः ॥

१ उदं गत्वा MB; उदगत्वा ALHTV.

२ सख्यः A, सख्यः the Vyākhyā; सखिभ्यः MLBTv; सक्तिभ्यः H;
op. Ap. VII. 28. 2, but Hir. VI. 25 सखिभ्यः.

१२२ वैखानससूत्रे २२, १-२ (० श्रौतसूत्रे ११, १-२)

अथ सौत्रामणी^१ तया ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो वा भूति-
कामो यजेत सोमातिपवितः सोमवामी राजा चापरुद्धो^२
ऽभिचरन्नभिचर्यमाणो ऽभिषेकेषु च सर्वत्र^३ सौत्रामण्या यक्ष्य-
माणस्य पुरस्तात् त्रिरात्रे सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि ब्रीह्यादीन्
क्रीणाति^४ तानि चोमे न्युषोपनह्यत्यग्न्यन्वाधानादि परि-
स्तरणान्तं कृत्वा पाणिप्रक्षालनादि प्रतिपद्य कपालानां स्थाने
स्थालीं प्रयुनक्त्यग्निभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे प्रभूता-
न्ब्रीह्यीन्निर्वपति^५ तेष्वर्धानवहृत्य चरुकल्पेन अपयत्यर्धान्
गार्हपत्ये लाजान् भर्जयत्येण^६ गार्हपत्यमवटं खात्वा तस्मिंश्चरुं
सुरायाः कल्पेन सुरां संदधाति यथा परिसुद्ववति^७ स्वादीं^८
वेति परिस्रुता शष्पाणि संसृजति^९ ॥ १ ॥

सोमो ऽस्यश्विभ्यामिति संसृष्टानभिष्टुति^{१०} तिसृषु रात्रिषु
युष्टासु पशुबन्धस्तायते सौत्रामणिः^{११} तस्या^{१२} निरुद्धपशुबन्धवत्
कल्पः^{१३} सौमिकवेदिहतीये^{१४} यजत इति विज्ञायते पूर्वद्यु-
रेकमेव यूपं क्षिनन्ति^{१५} त्रीनित्येके^{१६} प्राक्तनेन वेदेन कार्यं^{१७}

१ राजाचापरुद्धो TBHV; राजावापरु. MLR; राजापरु. A; राजा-
चापरुद्ध the Vyākhyā.

२ Thus B; हर्जयत्येण A; हर्जयत्य. H; भर्जयत्य. VMLT and the
Vyākhyā.

३ परिस्रुत् भ. H; परिस्रुद्ध. VLT; परिस्रुभ. A; परिस्रुभ. M; परि-
स्रुक् भ. B.

४ संसृष्टान. all the Mss. and the Vyākhyā; read संसृष्टान. ?
(viz. सुरासु).

५ ? सौत्रामण A; सौत्रामणिः VLT; ० मणी M; BH corrupt.

६ तस्या ABMLTV; तस्य H only.

७ सौमिक. AMLTV; सौम्य. HB; cp. Āp. XIX. 1. 14.

वैखानससूत्रे २२, २-३ (० श्रौतसूत्रे ११, २-३) १२३

- करोत्युत्तरवेदेर्दक्षिणतो विमिता^१ परिस्तृता भवति यदि
 ब्रह्मः कालो^१ यस्मिन्काले, ऽध्वर्युः उत्तरवेदिं करोति तदा
 प्रतिप्रस्थाता चालालात्पुरौषमाहृत्योत्तरवेदिं^२ दक्षिणेन खरं
 चतुरश्रं ब्रह्मलोननं करोत्येणान्वाहार्यपचनं द्वितीयं खरं च^३
 ५ यदाध्वर्युरग्निं प्रणयति तदान्वाहार्यपचनादङ्गारानाहृत्य प्रति-
 प्रस्थाता पूर्वस्मिन्खरे प्रतिष्ठापयत्यत्र पाणी न^४ प्रचालयते^५
 ऽग्निभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे त्रीणि वैकङ्कतान्यूर्ध्व-
 पात्राण्यपरस्मिन्खरे प्रयुनक्ति सतं शतादृशां स्थालीं रुक्मं
 वालस्तावं श्वेनपत्नं श्रयणानि^६ पशूपाकरणकाले^७ सुरामुद्भिद्य^८
 १० सते निःषिच्य पुनातु ते परिस्तृतमित्यादिना सद्देशेन^९ वालमयेन
 पवित्रेण सुरां पुनाति ॥ २ ॥

वायुः पूतः पवित्रेणेति सोमवामिनः सोमातिपवितस्य च
 प्राङ् सोम इति सोमवामिनः प्रत्यङ् सोम इति सोमाति-
 पवितस्य^१ पूतां सुरां ब्राह्मणस्य मूर्ध्नि^२ खरे वासाद्य पशूपा-
 १५ करोति^३ समानो यूपः स्वरुच्चाश्विनं धूममजमालभते सारस्वतं
 मेघमैन्द्रमृषभं मेघं वा^४ बार्हस्पत्यं पशुं चतुर्थमतिपवितस्यालभते

१ ? उत्तरवेदिं दक्षोर्विमिता ML; उत्तरवेदेर्विमिता A; उत्तरवेदिविमिता H; उत्तरवेदिर्विमिता TBV.

२ चालालात्पुरौष० LTV; चालालात्पुद पुरौष० MB; चालालात्पुदपुरौष० HA.

३ अत्र पाणी न प्र० MAB (cp. Hir. XIII. 24); अत्र पाणी प्र० L; अत्र पात्राणि पाणिना प्र० H; अत्र पाणी स प्र० TV.

४ प्राक् before पशू० ins. AHB.

५ ० लिख्य A; ० द्विद्य VMLTB and the Vyākhyā; ० द्य HR.

६ Thus ATV; सद्देशेन L; सद्देशेन M; देशेन HRB.

७ मूर्ध्नि MB and the Vyākhyā; मूर्धनि H; मूर्धन् VAT; मूर्धं L.

सोमवामिनश्च^१ । पाशुकानि पात्राणि संमृज्य जुह्वदूर्ध्वपात्राणि
 संमार्ष्टि^२ । वपासु ऊतासु दक्षमृषभः सृत्वरौ^३ वडवा^४ च
 दक्षिणा । चात्वाले मार्जयित्वोर्ध्वपात्रैः कुविदङ्गेति पुरोरुच-
 मनूच्यापरस्मिन् खरे सुराग्रहान्गृह्णाति । सर्वेषां ग्रहाणामेका
 पुरोरुग्युवः सुराममश्विना पुत्रमिव पितराविति देवतात्रयवत्यौ^५
 याज्यानुवाक्ये भवत । उपयामगृहीतो ऽस्यच्छिद्रां त्वाच्छिद्रे-
 णाश्विभ्यां जुष्टं गृह्णामीत्याश्विनं ग्रहमध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो
 ऽस्यच्छिद्रां त्वाच्छिद्रेण सरस्वत्यै जुष्टं गृह्णामीति प्रतिप्रस्थाता
 सारस्वतमुपयामगृहीतो ऽस्यच्छिद्रां त्वाच्छिद्रेणैन्द्राय सुत्राम्णे
 जुष्टं गृह्णामीति यजमानो ब्रह्मा वैन्द्रम् । ॥ ३ ॥ १०

कलसक्तून्सिंहलोमानि चाश्विने श्रीणाति^६ बदरसक्तून्कार्दूल-
 लोमानि च सारस्वते कर्कभुसक्तून्चकलोमानि चेन्द्रे । ऽपि वा
 सिंहावध्वर्युर्मनसा ध्यायेच्छार्दूलौ प्रतिप्रस्थाता वृकौ यजमानः ।
 श्येनपक्षेण ग्रहान् परिमृज्यैष^७ ते योनिरश्विभ्यां त्वेत्यध्वर्युर्यथा-
 यतनं सादयत्येष ते योनिः सरस्वत्यै त्वेति प्रतिप्रस्थातैष ते^८
 योनिरिन्द्राय सुत्राम्णे त्वेति यजमानो । ऽपि वा पयो-
 ग्रहान्गृह्णाति^९ न सुराग्रहानित्येकेषां^{१०} । पुरोडाशान्निरूप्येन्द्र-

१ ०वामिनश्च LV; ०वाजिनश्च AB; ०याजिनश्च MH; ०वामिन० T.

२ सृत्वरौ वडवा च M; सृत्वरि च बंधसवाच A; सृत्वरिर्वडवा H; सार्वं
 वडवा च L; सार्विरे TV; सृत्वरौ B also. The Vyākhyā: सार्वरीति
 वडवविशेषणं । नष्टप्रत्यागता सार्वरि (thus!) । दक्षस्य नपुंसकत्वात् । नपुंसक-
 मनपुंसकेनेति नपुंसकमेकशेषत्वात् ।

३ Thus TV; त्रिणाति L; शृणाति H; त्रुणाति A; गृह्णाति MB.

४ Thus H and the Vyākhyā; संमृज्य the other Mss.

५ गृह्णाति MLHTV; गृह्णाति AB.

६ ०हानित्येवेषां । पुरः पुरोडा० ML; ०हानिति स्तेषां पुरोडा० TBV;
 ०हानिति । तेषां पुरोडा० A; ०हानित्येषां पुरोडा० H.

वैखानससूत्रे २२, ४-५ (०श्रौतसूत्रे ११, ४-५) १२५

मेकादशकपालं सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं च
निर्वपति । तानासाद्य तत्तद्ब्रह्मैस्ते प्रचरन्त्यश्विभ्याः सरस्वत्या
इन्द्राय सुत्राम्णे सोमानाः सुराम्णामनुव्रूहीत्यध्वर्युः संप्रेष्य-
त्याश्राव्य प्रत्याश्राविते ऽश्विभ्याः सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे
५ सोमान्सुराम्णः प्रस्थितान्प्रेष्येति संप्रेष्यति^१ सैत्रावरुणो होतारं
प्रेष्यति । वषट्कृते जुहति । सोमस्याग्ने व्रीहीत्यनुयजत्यहाव्यग्ने
हविरास्ये ते यस्मिन्नश्वास इति द्वाभ्यां यजमानो ऊतमनु-
मन्त्रयते ॥ ४ ॥

ब्राह्मणस्य यजमानस्य ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य
१० पातारं । यदि ब्राह्मणं न विन्देदल्लौकवपायामवनयेदिति
ब्राह्मणं^२ । नाना हि वां देवहितं सदो मितं यदत्र शिष्टं
रसिन इति द्वाभ्यामुच्छेषणं पिवेद्देव सुतो अश्रुणवं पितृणामिति
वा सर्वज्जतं^३ जुहुयादक्षिणे ऽग्नौ^४ शिक्येन धृतायां स्थाव्यां
अतादृशायां पवित्रमुदीचीनदशं वितत्य यन्मे मनः परागतमिति
१५ रुक्मं कुण्डलं निष्कचयं द्वयं वा^५ शतमानमनूनं^६ धारयन्सोम-
प्रतीकाः पितरस्तृप्यन्तेति सुरोच्छेष्टं समवनयति । त्वं सोम
प्रचिकित इत्येताभिः पितृमतीभिः सौमौभिस्तिष्ठभिर्याज्यानु-
वाक्याभिः^७ स्रवन्तीं पुरस्तादध्वर्युरपतिष्ठत उत्तराभिस्तिष्ठभि-

१ संप्रेष्यति om. HRB.

२ See TB r. I. 8. 6. 2.

३ सर्वज्जतं वा AHRB and the Vyākhyā.

४ दक्षिणाग्नौ AHBV ; दक्षिणाग्नौ ML.

५ रुक्मं कुण्डलं निष्कचयं द्वयं वा शतं MB ; रुक्मं कुण्डलं निष्कचयं वा शतं.
H ; रुक्मं शतं LA. ; TV om. these four words.

६ Thus AHMLTV ; ०मनूनाम्वा B.

७ सौमौभिः given by AHTBV, not by ML.

१२६ वैखानससूत्रे २२, ५-७ (०श्रौतसूत्रे ११, ५-७)

दर्शितो ब्रह्मोत्तराभिस्तिष्ठभिः पश्चाद्धोता^१ यदग्रे कथवाहनेति
काव्यवाहनीभिराग्नीध्रः शतादृष्टां दक्षिणे ऽग्नौ निदधाति^२
राजन्यवैश्यौ^३ तु सुरोच्छेषं स्वयमेव पिबेताम्^४ ॥ ५ ॥

पुरोडाशैः प्रचर्य पशुभिः प्रचरत्यैन्द्रसावित्रवारुणैः पुरोडाशैः
प्रचरति^५ पशूनां पुरोडाशानां च समानं स्विष्टकदिडं^६ संस्थाप्य^७
हृदयशूलैर्मासरेण पात्रैश्चावभृथं यन्ति^८ मासरमृजीषकल्पेन
प्रतिपादयति^९ यस्ते देव वरुण गायत्रकृन्दा इत्याश्विनं पात्र-
मवभृथे संप्रविध्यति यस्ते वरुण त्रिष्टुप्कृन्दा इति सारस्वतं पात्रं
यस्ते देव वरुण जगतौक्कृन्दा इत्यैन्द्रं पात्रं यस्ते देव वरुणानुष्टुप्-
कृन्दा इति शतादृष्टां स्थालीं यस्ते देव वरुण पङ्क्तिक्कृन्दा इति^{१०}
हृदयशूलं^{११} तृष्णीं प्रत्यायन्ति^{१२} संतिष्ठते सौत्रामणी^{१३} ॥ ६ ॥

जुक्कादीनां सुचां चतसृणामायामं^{१४} चतुर्विंशत्यङ्गुलं बाहु-
मात्रं वा^{१५} मूलेन मूलमयेणाग्रं त्वक्पार्श्वोर्ध्वविलं^{१६} च कर्तव्यं
दण्डस्यायामं^{१७} द्वादशाङ्गुलं मूलेनाहमष्टाङ्गुलमग्रनाहं^{१८} षडङ्गुलं
तदूर्ध्वं द्वादशाङ्गुलं तस्मिंस्त्यङ्गुलं घनं षडङ्गुलिविस्तारमग्रं^{१९}
गजस्योष्ठवद्वा विलं निम्नमग्रान्तं घृतधारापातनार्थं^{२०} कुल्यां^{२१} च

१ Thus the Vyākhyā; वैश्ये the Mss.

२ यन्ति AH.

३ ०णामायामं HT; ०णामायामनं ML; ०णामायामनं A; ०णामायामं B.
Read probably ०णामायामम्.

४ ? ०पार्श्वोर्ध्वविलं VMTB; ०पार्श्वोर्ध्वविलं L; ०पार्श्वोर्ध्वविलं A; ०पार्श्व-
देवलं H.

५ ०मं VLTB; म AHR; ०मे ML.

६ Thus ATRB; मूलनाभं H; मूलनाभं ML.— ०मग्रनाहं VLTBA;
०मग्रनाहं M; missing in H.

७ Thus B; ०पतनार्थं MLT; ०पातनां AHR.

८ ? कुल्यां MLVT; कुल्यां B; मङ्गुलं HR and first hand of A.

वैखानससूत्रे २२, ७-८ (०श्रौतसूत्रे ११, ७-८) १२७

कारयेद्वाया दण्डस्योर्ध्वं चतुरङ्गुलं घनं मध्ये द्वाङ्गुलनिम्नं^१
चेति विशेषो^१ जुहवदायामौ दर्शपूर्णमासाग्निहोत्रार्थौ सुवौ
दयोश्च दण्डायतमेकविंशत्यङ्गुलं तन्मूलमयं च पूर्ववदण्डोर्ध्वं
त्र्यङ्गुलं समवृत्तं द्वाङ्गुलं घनं नासिकवद्विपुटं^२ विलं^३ तत्पुटयो-
५ विस्तारघननिम्नं^४ चैकाङ्गुलमेतेषां वाज्रमात्रायामे ऽप्यविशेष
ऊर्ध्वं सायं विलमेकमेवेति विज्ञायते^५ शिष्टं^६ दण्डायामं
कुर्वीत^७ स्वस्यायामो द्विप्रादेशस्तस्य विस्तारघनं च^८ द्वाङ्गुलं
हंसस्य मुखवन्मूलं खननार्थमयं^९ कुशतीक्ष्णं च^{१०} ॥ ७ ॥

ग्रम्या जुहवदायामा तथैव दण्डस्य मूलमयं च^१ दण्डं
१० विंशत्यङ्गुलमूर्ध्वं ऽग्रे चतुरङ्गुलं पद्मस्य मुकुलोपमं कुम्भमेतस्य^२
वाज्रप्रमाणे चैवं कुम्भशेषं^३ दण्डायतं कुर्यादष्टाङ्गुलिविस्तारायता
प्रणीता चतुरङ्गुलोन्नता मध्ये षडङ्गुलिविस्तारायता त्र्यङ्गुलनिम्ना
चतुरश्रा प्रस्थार्धोदकपूर्णा वृत्ता वा तथा करोति दोहनी च
प्रस्थपयःपूर्णा^४ मेक्षणं स्फ्यायामविस्तारं घनमेकाङ्गुलं द्वाङ्गुलं
१५ वा^५ चतुरङ्गुलिविस्तारायतमयं प्राग्नित्रपाचं द्वादशाङ्गुला-
यामं^६ तस्य मूलं त्र्यङ्गुलमुन्नतं चतुरङ्गुलं तदूर्ध्वं नवाङ्गुला-
यतं षडङ्गुलिविस्तारं च^७ मध्ये द्वादशाङ्गुलायतं चतुरङ्गुल-

१ ०ङ्गुलं निम्नं AHTB; ०ङ्गुलनिम्नं LM.

२ Thus B; ०वद्विपुटं AT (first hand); ०वद्विपुलं MLT (sec. hand);
०वद्विपुरं H.

३ ०घनं निम्नं AH; ०घननिम्नं MLTBV.

४ शिष्टं MLVHT; शिष्ट ARB.

५ च BMLR; न H; TA om.

६ Thus BT; खनोर्यं A; घनोर्यं ML; घनोर्यं HR.

७ कुं० AMTR; कुं० HB; कुं० L.

८ कुं० AHTV; कुं० MLB.

१२८ वैखानससूत्रे २२, ८-६ (०श्रौतसूत्रे ११, ८-६)

विस्तारं^१ अङ्गुलनिम्नं^२ तत्प्रमाणकरौ गोकर्णवद्वा भवेतामिडापात्रं
चतुर्विंशत्यङ्गुलायतं तदूर्ध्वविस्तारमुन्नतं च प्रादेशमूलविस्तृतं^३
प्रादेशार्धं^४ भित्तिः परित्यैकाङ्गुला मध्यतः शेषविस्तारायतं
दशाङ्गुलं^५ निम्नं चमसं प्रत्यपूर्णं सुवृत्तं चतुरश्रं वा भवेदुलूखलं
हस्तोन्नतं तस्य नाहं^६ द्विगुणं परितोभित्तिं द्वाङ्गुलायतमष्टक-
शेषविस्तारायतं^७ विलं^८ तस्य निम्नं षोडशाङ्गुलम्^९ ॥ ८ ॥

मुसलं चतुर्हस्तं यजमानायतं वा युक्तनाहं^८ मूले ऽयसा
निबद्धमेतौ यावता हविर्द्रव्यस्यावघातयोग्यौ तावत्प्रमाणौ वा^१
वेणुवेचकरौषकेष्वेकेनारनिमात्रायतं^९ वृत्तमूलं विंशत्यङ्गुलि-
विस्तारमष्टादशाङ्गुलिविस्तारं वा क्रमान् न्यूनं द्वाङ्गुलायं शूर्पं^{१०}
याज्ञिकं यत्किञ्चित्काष्ठं द्वितालदीर्घं धृष्टिरधरा^{१०} दृषदूर्ध्वोपला
च द्वे पेष्ण्यौ संपेष्णशक्ते^{१०} तथा ग्रावाणौ द्वौ यथोक्तयोग्यौ^१

१ चतुरङ्गुलविस्तारं AH; चतुरङ्गुलिविस्तारस् B; चतुरङ्गुलमूल MLT; the same, but ०मुलं V.

२ ०लनिम्नं MLT; ०लं नि० AHRB.

३ ? प्रादेशमूल० AHB; प्रादेशं मूल० MLTV.

४ प्रादेशार्धं VMLTB; ०शार्धमं AHR.

५ दशाङ्गुलं VMLTB; दशाङ्गुलां or लान् AH.

६ नाहं ALVHTB; नाभि M.

७ ? ०यतमष्टकशेष० A; ०यतमष्टके शेष० MLTV; HR corrupt; ०यत-
मल्लेशेष० B.

८ युक्त नाहं LTV; युनक्ति ते नाहं MAHB; cp. I. 2.

९ ? ०वेचकरौषकेष्वे० M and L (but L ०करिषि० and T ०करौषि०);
०वेचकरौषेविकेष्वे० A; ०वेचकारिषेविकेष्वे० H; ०वेचकरौषेविकेनक्षे० B.

१० ?? दृष्टिरधरादपमासूदापवाचिद्विपेक्ष्यवेष्णशक्ते M; दृष्टिरदपमदोपाचिदि-
(etc., as M) L; दृष्टिमधरादपदूर्ध्वोपला च द्वेषवर्षण्यौ संपेष्णशक्ते A; दृष्टिमाद-
दात्यपदृष्टदूर्ध्वोपला च द्वेषवर्षण्यौ संपेष्णशक्ते H; दृष्टिरधरादपयाध्वोपला च द्वे
पेष्ण्यौ संपेष्णशक्ते T; दृष्टिमाददात्यधरादृष्टदूर्ध्वोपला च द्वेषपेष्ण्यौ संपेष्ण्यौ शक्ते B.

वैखानससूत्रे २२, ६-१० (०श्रौतसूत्रे ११, ६-१०) १२६

मृन्मयी प्रस्यपूर्णज्यस्थाली^१ कांस्यादिलोहमयीत्येके^१ विंश-
त्यङ्गुलिविस्तारायता पिष्टसंयवनी पात्री सुवृत्ता चतुःप्रस्यो-
दकपूर्णा मदन्तिपयोदोहस्तावत्पयःपूर्णा^१ सांनाय्यदधिकुम्भौ^१
च^२ संयुक्तेषु पुरोडाशनिधानाय यावत्तालं^३ तदुक्तसंख्या-
५ प्रमाणानि^४ कपालानि द्वाङ्गुलायतविस्ताराणि वा सर्वेषां
मानमर्धाङ्गुलं^५ प्रस्यतण्डुलपाका चरुस्थाली हविःशेषदानोक्ते^६
द्विप्रस्यतण्डुलपाका वा^७ प्रस्यार्धतण्डुलपाका प्रस्यचतुर्भागतण्डुल-
पाका वा^८ संज्ञावस्त्रोतोयुक्तौ^९ वृत्तोर्ध्वकपालाग्निहोत्रस्थाली^{१०}
द्रोणार्धतण्डुलपाकावाहार्यस्थाली^{११} प्रस्यपूर्णस्तदधर्णो वा
१० शरावः स्यात्^१ ॥ ६ ॥

कर्मण्यधिके च तथैवाधिकानि पात्राणि प्रक्षेपणीयानि
लौकिकानि भाण्डानि^{१२} तत्तत्कर्माह्वाणि स्युर्दिग्भादेः
कुशैर्युग्मैः प्रादेशविस्तृतं द्विकानुवद्धमग्रे ग्रथितं चोपाहरणीयं

१ Thus MLHRA and T (the last at the end पूर्णः, not पूर्णा) :
मदन्ती पयोदोहनस्त वत्पयः पूर्णा B.

२ LT om. ०दधि०

३ च not in MH; चयः A.; च given by T; कुंभय B.

४ यावत्तालं MHLB; यावत्कालं TA (sec. m.).

५ Thus H; ०क्तसंख्यांशप्रमाणानि VTA; ०क्तसंख्यां च प्रमा० ML:
०क्तसंख्यां सप्रमा० B.

६ मान० M; घन० VTB; मस० L; घ्न० A; सन० H.

७ ०नोक्ते AB; ०नोक्ते H; ०नोक्तेर् ML; ०शेषधानोक्तेर् T.

८ वा MLHT; सा AR; B om.

९ ०युक्तौ व० MA; युक्ताव० the other Mss.

१० वृत्तोर्ध्वक० AHB; वृत्तार्धक० MLTV (cp. Kāty. IV. 14. 1).

११ ०वाहार्यस्थाली MLT; ०वाहार्यपचनस्थाली AHBR.

१२ After भाण्डानि A ins. शस्त्र, BHR शस्त्रं च.

१३० वैखानससूत्रे २२, १०-११ (०श्रौतसूत्रे ११, १०-११)

कूर्चं तथैवोपमादनौयं चमसमाददाति^१ । प्रादेशो वितस्ति-
 स्तालमिति दादगाङ्गुलस्य हस्तो ऽरनिरिति चतुर्विंशत्यङ्गुलस्य
 संज्ञा भवेत्सिकतासूक्तासु शुष्काः सिकता ग्राह्यास्तास्वार्द्राणाम्^२
 उत्काष्ठाश्चलोष्टलोमादौ न्विष्टजेत्परिस्तरणकूर्चपवित्रादीनां बर्हि-
 रुक्तौ^३ कुशाश्वान्काशानश्चोलान्वा^४ । तदलाभे सुगन्धितेजनमुञ्चो-
 लपश्यामाकनौवारसस्यदूर्वाटणान्यन्यानि^५ पलालानि^६ वा
 गृह्णाति । शुण्ठशरशूकविश्रीर्णटणनडदभूतववल्बजानि^७ वर्जये-
 त्परिधीभोक्तौ पलाशखदिरविल्वामृत्यग्रमीनां ग्राखाः समिधः
 परिधयश्च मुख्या^८ । विकङ्कतोदुम्बरन्यग्रोधप्लचकार्थ्यपौतुद्रव-
 रोहीतकादीनां यज्ञोक्तवृक्षाणां मध्यमास्तदन्यवनस्पतीनां^९ १०
 गौणाः । स्वयंशुष्का न ग्राह्याः ॥ १० ॥

त्रिपर्णाः सर्वे पलाशोपमाः । सर्वत्र विहितद्रव्यालाभे^८
 प्रतिनिधिं गृह्णीयादनामिकाङ्गुलिनाह्वा मुख्याः कनिष्ठाङ्गुलि-
 नाह्वा मध्यमा न्यूननाह्वा गौणाः । शम्योदुम्बराः परिधय
 इत्येके । मूलाये विज्ञाय प्रागयाः समिधो होतव्या^{१५} ।
 निम्बस्त्रेष्मातकनौपतिल्वराजवृक्षविभौतकशल्मलिकोविदारकरञ्ज-

^१ ०नीयं चमसमाददाति MLTV; ०नीयं कूर्चं च समाददाति AB; ०नीयं कूर्चसमाददाति HR.

^२ ग्राह्यास्तास्वार्द्राणाम् MLT; ग्राह्यास्तस्या स्वार्द्राणाम् A; ०तास्वार्द्राणाम् HRB.

^३ Or बर्हिरुक्ता? (०क्तौ TVBM).

^४ ? ०नीवारसस्य HT; ०नीवाररस्य MLA; नीवारस्य टणान्य B.

^५ पलालानि AHTR; पलाशानि MLB.

^६ शुण्ठ HR; शुष्क MLATB.—०नलदभूतव A; ०नलदभूतव HR; ०नलद(द)भूत VLT; ०नलदभूत MB.

^७ तदन्यवन MLT; तदन्यवन AHB.

^८ ०लाभे MLTV; ०भावे AHB.

वैखानससूत्रे २२, ११ (०श्रौतसूत्रे ११, ११)

१३१

बाधकनिर्गुण्डिपलाण्डुजपानां समिधः परिधौश्च वर्जयेद्भुविरुक्तौ
यवनौवारवेणुश्यामाकत्रीहिजातिप्रियङ्गवो^१ धान्यानि हवि-
श्याणां^२ तेषामन्नाभे मूलकन्दफलानि वा ग्राह्याणि^३ सर्वेषु
धान्येषु वरककोदारकोद्रवाणि वर्जनीयान्याज्योक्तौ^४ गव्यं घृतं
५ श्रेष्ठं^५ तदभावे घृतमाजं माहिषं वा^६ तदभावे पयस्तैलं
सार्धपं प्रतिनिधिः^७ कुसुम्भातसौनारिकेलवृक्षाणां^८ त्वेहमन्यच्च
यद्रसवद्भोज्यं^९ तद्वापि पिष्टमिश्रोदकं च होम्यं भवत्यभोज्यं^{१०}
गन्धरसदुष्टं च वर्जनीयं^{११} सर्वेषां पूर्वं पूर्वं श्रेष्ठतमं^{१२} पूर्वेषामन्नाभे
ऽपरं गृह्णात्यपरं गृह्णाति^{१३} ॥ ११ ॥

इति श्रौतसूत्रे एकादशः प्रश्नः ॥

१ वैणुश्यामाकः AHRB : श्यामाकवेणुः MLT.

२ आज्योक्तौ LT; आज्योक्ते HR; आज्योक्तेन A: आज्योक्तामन्न M.; आज्यो-
क्तेन B.

३ नारिकेलः ML; नारिकेलः AHTBV.

४ यद्रसवद्भोज्यं A; यद्रसवच्च भोज्यं M.; यदान्यच्च भोज्यं L: वद्भोज्यं TRB.

५ होम्यं भवत्यभोज्यं MLTBR; होम्यं भवत्यभोज्यं AH.

६ L ends: परं गृह्णाति without repetition. परं गृह्णाति परं गृह्णाति
V; T: परंपरगृह्णाति; परं गृह्णात्यपरं गृह्णातीत्याह विखनाः BAR: परं
गृह्णातीत्याह विखनाः M. Originally the Praśna must have ended
with repetition of the closing words; see the reading of BAR.
So it seems certain that इत्याह विखनाः is a later addition.

अथाग्निष्टोमं व्याख्यास्यामो^१ यच्च्यमाणः अद्वावान्प्रज्ञावान्^२
 शुचिर्विधुपार्जितोपकरणे^३ यथोत्तरोपयोगं^४ बुद्ध्वा संभारा-
 न्यत्नेन^५ संभरति^६ । ब्राह्मणानार्षेयाननिरुत्तविद्यानन्नशुद्धु-
 पेतान्^७ लक्षणसंपन्नानृत्विजः षोडश ब्रह्मप्रथमान्होतप्रथमानध्वर्यु-
 प्रथमानुद्गातप्रथमान्वा वृणीते^८ । प्रथमान्महर्त्विजश्चतुरो^९ वा ।
 तानन्यः कर्मज्ञो यजमानानुज्ञातो ऽभिवदत्यमुष्य सोमो भविष्य-
 तीति^८ । क ऋत्विजः के याजयन्ति कश्चिन्नाहीनः कश्चिन्न
 न्यस्तमार्त्विज्यं कश्चित्कल्याण्यो दक्षिणा इति विज्ञायते^९ एवं
 तमृत्विजः पृच्छन्^{१०}येत ऋत्विज एते याजयन्ति नाहीनो ऽग्नि-
 ष्टोमो न न्यस्तमार्त्विज्यं कल्याण्यो दक्षिणा इति स तान्प्रत्याह^{१०} ।
 भूर्भुवः सुवरायुर्मै प्रावोच इति याजयिष्यन् जपत्ययाजयिष्वन्नमः
 सोमाय राज्ञ इति सोमं राजानमुपस्थाय प्रत्याचक्षीत^{११} । देवो
 देवमेलित्यभिप्रव्रजति^{१२} । पद्मा नामासीति पन्थानमास्थाय
 पितरो भूरिति त्रिः पितृनभिमन्त्रयते^{१३} । ब्राह्मणाच्छंसी^{१४} पोता
 चावशिष्टौ ब्राह्मणावच्छावाको^{१५} ग्रावस्तुच्च होतारौ^{१६} । नेष्टोन्नेता १५

१ ०स्यामो यच्च्य० BMALTV, ०स्यामः सोमेन यच्च्य० HR.

२ प्रज्ञावान् BATV ; प्रजावान् ML.

३ ०तोपकरणो AB ; ०तोपाकरणो TV ; ०तोपकरो L : ०तोपरणो M.

४ Thus MLTBV ; यथोत्तरो० A.

५ Thus MLTBV ; यत्नेः A.

६ Thus MLTVB ; ०तिवृत्त० A.

७ चतुरो H ; चत्वारो MLATBV.

८ भवतीति MLATVB ; भविष्यतीति H.

९ विज्ञायते seems to be superfluous.

१० Thus B ; ब्राह्मणाच्छंसी पोता चावशिष्टौ ब्राह्मणाव० (ब्रह्मणाव०) HR ;
 ब्राह्मणाव० पोता चावशिष्टौ ब्राह्मणायच्छ वा० A : ब्राह्मणाच्छंसि[नेष्टा] पोताराववशिष्टौ
 ब्राह्मणाव० MLTV.

वैखानससूत्रे २३, १-३ (०श्रौतसूत्रे १२, १-३) १३३

चाध्वर्यु^१ उद्गाता प्रस्तोता प्रतिहर्ता सुत्रह्ण्यश्चोद्गातारो^१
 ऽभिगरो ध्रुवगोपः संस्त्राव^२ सदस्य इति सदस्याश्चत्वारश्चेत्येके^३
 वासिष्ठभार्गवाङ्गिरसायास्या महर्त्विजः क्रमशो भवन्ति^४ गेषाः
 काश्यपा भारद्वाजा भार्गवा अङ्गिरसो वा^५ वैश्वामित्रो
 ५ होतेत्येके^६ ऽपि वा सर्वेषां योनिर्वृत्तं विद्या च प्रमाणं^७ दशैकादश
 वा चमसाध्वर्यवस्तानेकैकशो वृणोते^८ ॥ १ ॥

चन्द्रमा देवो दैव्यो ब्रह्मेत्येतैर्यथालिङ्गमृत्विज उपांशु देवा-
 नृत्वासौ^९ मानुष इत्युच्चैर्मानुषानापो देवीर्दैव्या^{१०} होत्राग्निसिन्य
 इति मैत्रावरुणं ब्राह्मणाच्छंसिनं होतारं नेष्टारमच्छावाक-
 १० माग्नीध्रमित्येताहोत्रकान् रश्मयो देवा दैव्या इति चमसाध्वर्युश्च
 तान्यथोपपादमलंकृत्य मधुपर्कं दत्त्वा मावास्यायां पौर्णमास्यां वा
 दौचते^{११} संवत्सरादर्वागपरिमिता दौचाकल्पा भवन्ति^{१२} दर्शपूर्ण-
 मासाभ्यामिष्टाग्निष्टोममाहरेर्देष प्रथमः सोमानामतिरात्र इत्येके^{१३}
 सर्वेभ्यः कामेभ्यो ऽग्निष्टोमस्तान्युपक्तामयेतापि वा पृथक्कामः
 १५ पृथगाहरेत्^{१४} ॥ २ ॥

वसन्ते वसन्ते सोमेन यजेत^{१५} तदा तिस्रो दक्षिणा इति
 विज्ञायते^{१६} रथन्तरसामा सोमो बृहत्सामा वा^{१७} प्रथमं रथ-
 न्तरसामानमाहरेत्पश्चाद्यथाकामं^{१८} पौर्णमास्याममावास्यायां वा
 सुत्यमहर्भवति दौचते^{१९} वैका दौचा तिस्रो वा^{२०} तदा पञ्चमी^{२१}
 २० सप्तमी^{२२} वा प्रसुतो^{२३} देव वरुणेति राजानं देवयजनं याचेत्^{२४} चेन्न

१ संस्त्रावः BML and the Vyākhyā : संस्त्रावः AHR : संस्त्रावः TV.

२ देवान् BMLVTRH : दैवान् A.

३ देवो BMLTRV ; दैवो AH.

४ दौचते MLA ; दौचिते HTRBV. Incomprehensible ! Read perhaps भवति^{२५} दौचित^{२६} एका, etc.

दद्यादन्यं^१ राजानं याचेद्यदि^२ दद्याद्देवयजनवान्भूया इत्येनमभि-
नन्देत्सं यदि न दद्याद्यदहं देवयजनं वेद तस्मिंस्त्वा देवयजन
आहिनिश्रौत्येतैर्यथालिङ्गं^३ यजमान ऋत्विजश्चैनमभिव्याहरन्ति ।
यदि राजा यजमानो ऽग्निर्होता स मे होतेत्येतैर्यथालिङ्गमृत्विजो
देवयजनं याचेदपि वा सर्वे न याचयेयुः^४ सचेदं पश्येति देवता
एवोपतिष्ठेत् । ॥ ३ ॥

यद्दृढमण्डलं शुद्धमुच्चतममच्छिद्रमवत्स्नीकमनिरिणम-
पाषाणं^५ समं प्रतिष्ठितं प्राक्प्रवणमुदक्प्रवणं वा शुद्धौषधि
शुद्धद्रव्यं^६ प्रदक्षिणोदकं श्वेतमृत्तिकं^७ पौतमृत्तिकं वा देव-
ब्राह्मणजुष्टमनासुरं सुनिमित्तोपलक्षितं^८ पुरस्ताद्देवयजनाद्देव- १०
यजनमात्रा न शिष्टा^९ देवयजनमित्याचक्षते । कल्याण्यो वा
दक्षिणा देवयजने प्रमाणमेदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इति
यत्त्यमाणो देवयजनमध्यवस्यति । पुरोहविषि देवयजने याजये-
दिति ब्राह्मणोक्तानि^९ काम्यानि देवयजनानि यथाकाममत्र

१ स चेन्न दद्यादन्यं MLTV : सचेन्न ददात्यन्यं AB ; स चेत्तन्न ददात्यन्यं H ;
सचेत्यन्नं ददात्यन्यं R.

२ राजानं याचेद्यदि MLT ; राजनं स यदि AHRB.

३ ० यजन आहिनिश्रौत्येतैर्यथालिङ्गं MLT and the Vyākhyā ; ० यजन आहिनि-
हृत्ये० H ; ० यजनमक्षिन्नदत्ये० A ; B useless.

४ याचेयुः the Vyākhyā only.

५ Thus A ; शुद्धं मुच्चतममच्छि० H : शुद्धमुच्छन्नदक्षि० MT ; शुद्धमुच्छन्न-
द्र(म)क्षि० L ; शुद्धमुच्चतम० B ; ० मुच्छददक्षि० V.

६ ? शुद्धं ML ; ० मद्रव्यं AHTBV.

७ श्वेतमृत्तिकं AH ; श्वेतमृदं MLTV ; श्वेतमृत्तम् B.

८ ? ० मात्रानशिष्टं HR० : मात्रावशिष्टाद् A ; ० मात्रावशिष्टं VMLT ; B
'useless.

९ Cp. Ts. VI. 2. 6.

वैखानससूत्रे २३, ४-५ (०श्रौतसूत्रे १२, ४-५)

१३५

सर्वतः परिश्रितां पुरस्तादुन्नतां प्रतिदिग्द्वारां प्राचीनवंशां
 शालां कुर्वन्त्युत्तरतः पुरस्तात्पञ्चमं द्वारमवान्तरदिक्षु सक्तयः ।
 सक्तिय्वारोकाः । पश्चात्पत्नीशाला प्राग्द्वाराथ प्राग्दीक्षणी-
 याया^१ अग्निर्यजुर्भिरिति संभारयजूंष्याहवनीये ऊत्ता वाग्धो-
 ५ तेति मनसानुद्गत्यानुवाकेन जुहोति । दीक्षितान्नं न भुञ्जते
 प्राग्ग्रीषोमीयादिभक्ते यज्ञार्थं शेषाङ्गुक्षीरन् क्रीते वा
 राजनि । सोमाय राज्ञे शालायां पायसमन्नं लाजांश्चा
 क्रयादुपाहरन्ति ॥ ४ ॥

अपराह्णे दीक्षते यजमानः पूर्वाह्णे वाथाध्वर्युर्दीक्षणीया-
 १० मिष्टिं निर्वपत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं घृते चरं वा । सप्तदश
 क्षामिधेन्यो । न यजमानभागं करोति । न बर्हिषदं पुरोडाशं
 करोति । न दक्षिणा । पत्नीसंयाजान्नैषाज्येडां भक्षयित्वा
 विरमन्ति । ध्रुवायाः शेषं करोत्याहवनीयं चावस्थापयत्यव^२
 प्राचीनवंशां शालामेके समामनन्ति । यत्प्राग्ग्रीषोमीयात्त-
 १५ दुपांशु^३ । मन्त्रेण दीक्षणीयायां । वागन्तेनेत्येके । ततो नौचैस्तरां
 नौचैस्तरां । मन्त्रतरेण^४ मन्त्रतरेणेत्येक । उपांशूपसत्सूचैरग्री-
 षोमीये । ऽथ निर्गत्य पूर्वेण द्वारेणोत्तरेण शालां परिश्रिते
 यजमानस्य केशश्मश्रु वपत । आप उन्दन्तु जीवस इति दक्षिणं

१ प्राग्द्वाराथप्राग्दी० HTV ; प्राग्द्वाराथप्राग्दी० A ; प्राग्द्वारात् अप्राग्दी०
 ML ; प्राग्द्वाराथीप्रादक्षि० B.

२ Thus MLAT and the Vyākhyā : ०नीयमवस्था० HR ; ०नीय
 मुपस्था० B.

३ तद् given by AB, om. by MLHTR.

४ The first मन्त्रतरेण only given by A ; om. by MLBH ; TV
 have ततो नौचैस्तरां नौचैस्तरामन्तरैवेत्येके.

१३६ वैखानससूत्रे २३, ५-६ (० श्रौतसूत्रे १२, ५-६)

गोदानं विदार्योनत्योषधे^१ त्रायस्त्रैमिति प्रागयं दर्भमन्तर्धाय
स्वधिते मैनः हिःसौरिति चुरं तिर्यञ्चं निदधाति^१ ॥ ५ ॥

देवशूरेतानि प्रवप इति प्रोष्य केशान्मानडुहशक्यदुपात्रे^२
प्रचिपत्येवमुत्तरं गोदानमुप्रा यजमान ओषधे त्रायस्त्रैमिति^३
दर्भं ऽन्तर्धीयमाने जपति स्वधिते मा मा हिःसौरिति चुरे^४
निधीयमाने स्वस्युत्तराण्यग्रीयेति केशेषूयमानेषु^५ नापिताय
चुरं प्रयच्छति^६ श्मश्रूष्यग्रे वपते ऽथोपपन्नावय केशानभ्यन्तरं
नखानि निहन्तते प्रथमं दक्षिणहस्तस्याङ्गुष्ठप्रभृति तथा सव्यस्य
तथा पद्यानी^७ दमहममुष्यामुष्यायणस्येति सकेशमुदपात्रमुदुम्बरमूले
गूहयेद्दर्भमूले^८ वान्नाद्याय व्यूहध्वमित्यौदुम्बरेण काष्ठेन दत्तो^९
धावते^१ तीर्थे लोमगे ऽवकाविले^५ ऽसु स्थावरासु हिरण्यमव-
धाय स्नाति^१ यदि दूरे तीर्थमुदपात्रे हिरण्यं निधाय स्नाति^१
महाव्याहृत्या जलमभिमन्त्र्येदमापः शिवा इति विगाहते^६
हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति चतस्रः^७ आपो अस्नान्मातरः^७

^१ विदार्यं all the Mss., must be faulty for विनार्य, cp. Śat. br. III. 1. 2. 5.

^२ सानडाहशक्यदु. A : सानडुहशक्यदु. L ; अनडुहशक्यदु. M ; सान-
सुदुपदात्रे H ; अनडुह शक्यदुपात्रे T ; सानसाहशक्यदुपात्रे B ; सानडुह-
शक्यदु. V.

^३ We expect त्रायस्त्र मा instead of त्रायस्त्रैमस्.

^४ गूहयेत् instead of गूहयेत् TV and the Vyākhyā.

^५ वकाविले A ; वकाविले LTV ; वकाविले HB ; वकाविले M. Bhārad-
vāja has अवकाविले, the Vyākhyā अवकाविले.

^६ ग्राहति H only.

^७ Thus MLATV ; चतस्रो वृचं हिलापो अस्नान्मातरः etc. HB, cp. Hir. X. 3 (page 1023 of the edition). As long as we do not possess the Mantrasamhitā it will be impossible to reconstruct this part with certainty.

वैखानससूत्रे २३. ६-७ (०श्रौतसूत्रे १२. ६-७) १३७

शुन्धन्विति च जपित्वा स्वात्युदाभ्यः शुचिरा पूत एमीत्युत्तौर्य^१
पयस्वतौरोषधय इत्यपो ऽश्नाति^१ सोमस्य तनूरसीति चौम-
महतं वासः प्रदक्षिणं परिधाय सूर्यस्य वासो ऽसीति नौवी-
मनुकल्पयते^२ ॥ ६ ॥

५ ऊर्जे त्वेति मनसः प्रतिप्रियमन्त्रमश्नाति सर्पिर्मिश्रं दध्युप-
सेकमेत ऊर्ध्वं कनौयः कनौयो व्रतयत्याशितस्य केशान्वपतीत्येके^३
गव्यं नवनौतमुदपात्रे सदर्भे निदधात्येनन्महीनां^४ पयो ऽसीति
पाणिभ्यां प्रस्त्राय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहौति मुख-
मारभ्यानुलोममा पादाभ्यां^५ त्रिः पराचीनमङ्गानि सर्वाण्य-
१० भ्यङ्गे^६ पृष्ठमन्यो ऽस्याभ्यनक्ति^७ वृत्रस्य कनौनिकासीति
त्रैककुदेनाञ्जनपिष्टेनान्येन वाञ्जीत सतूलया शरेषीकया दर्भ-
पुञ्जीलेन वानिधावमानस्त्रिः^८ पूर्वं दक्षिणमक्षि द्विः सव्यमपि
वा द्वे^९ पञ्चकृत्वो^{१०} बहिः^{११} शालाया उत्तरेण द्वाग्वंशमेकविंशति-
दर्भकूर्चैस्त्रिधा^{१२} विभक्तैश्चित्पतिस्त्रा पुनात्वित्येतैः प्रतिमन्त्रं

१ एमीत्युत्तौर्यं LTV : एमीत्युत्तार्यं M : एमीत्युदेति H : ०त्युत्तौति B : एमी-
त्युदेति आपः A changed into उत्तौर्यं.

२ ०कल्पयते HR : ०कल्पते AMLTBV.

३ अशेतं मही० H : अशेतन्मही० AR : अशेतं मही० LT : अशेतान्मही०
M : अशेतम् मही० V.

४ पादाभ्यां AHB : पादाभ्यां MLTV.

५ Thus A : पृष्ठमन्योदस्याभ्य० MLTV : पृष्ठमन्योदस्याभ्य० HRB.

६ Thus R : निधावमानं त्रिः MLTV : निधायमानं त्रिः A : निधायमान-
स्त्रिस्त्रिः H : निधायमानं त्रिः B.

७ Uncertain : द्वे पञ्चकृत्वो निधावनं (or निधनं) बहिः MB : द्वे पञ्च-
कृत्वो बहिः L : अपि वा पञ्चकृत्वा एनं बहिः H : द्वे यं च एनं बहिः A : द्वे पञ्चकृत्वो
वा निधावनं बहिः TV.

८ त्रिधा VMLAT and the Vyākhyā ; त्रेधा HB.

१३८ वैखानससूत्रे २३, ७-८ (० श्रौतसूत्रे १२, ७-८)

द्विरुपरिणाभ्युन्मृज्य प्रदक्षिणं सहदवाङ् मार्शच्छिद्रेण पवित्रे-
 णेति सर्वचानुषजति । राजसूय एकशतेन कूर्चैश्चित्पतिर्मा
 पुनातु पवमानः सुवर्जन इत्येतमनुवाकमुन्मृज्यमानो यजमानो^१
 जपति यद्देवा देवहेडनमिति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेणेति
 चथैतानि कर्माणि प्रतिप्रस्थातापरस्मिन्परिश्रिते तृष्णीं पत्न्याः^२ ५
 करोत्युन्दनादिवपनान्तं न करोतीत्येक^३ । आ वो देवास
 ईमह इति यजमानः पूर्वण द्वायेण शालां प्रविश्य विद्युदसीत्यप
 उपसृश्येन्द्राग्नी द्यावापृथिवी इत्यपरेणाहवनीयमतिक्रम्य
 दक्षिणतस्तिष्ठंस्व^४ दीक्षाणामधिपतिरसीत्याहवनीयमुपतिष्ठते ।
 तस्यैष संचरो यावत्सुत्यम् । ॥ ७ ॥ १०

आकूत्यै प्रयुजे ऽग्नये स्वाहेत्येतैरध्वर्युर्ध्रुवशेषादौद्रहणानि पञ्च
 जुहोत्याद्यानि चत्वारि सुवेण सुचा पञ्चमीमेता दीक्षाजतयो ।
 वाचा मे वाग्दीक्षताः^५ स्वाहेत्येतैरेतासु ह्यमानासु यजमानो
 ऽध्वर्युमन्वारभ्य जपत्यध्वर्युर्दादशगृहीतेन^६ सुचं पूरयित्वा विश्वे
 देवस्य नेतुरिति पूर्णाङ्गतिं षष्ठौ जुहोति^७ वातं प्राणमिति १५
 यजमानस्तामनुमन्त्रयते । ऽथ कृष्णाजिनेन दीक्षते^८ । दक्षिणं
 पूर्वपादं बहिर्लोममन्तर्मांसं सूतं करोतीन्द्र शाकर गायत्री-
 मिति दक्षिणेनाहवनीयं तत्प्राचीनयौवमुत्तरलोमास्तृणात्यृक्सा-

१ यजमानो given by A only.

२ पत्न्याः AHV (sec. hand) and the Vyākhyā; पत्न्यां MLB;
 पत T.

३ Thus A; कुबत इत्येके MH; न कुबत इत्येके TBV; सहत इत्येके L.

४ T only ins. the s.

५ दीक्षितां MLAHTV and B first hand.

६ जुहोत्य० MLATV; जपत्य० HB (and the Vyākhyā).

७ दीक्षिते MLAHTV, दक्षिणे B(!).

वैखानससूत्रे २३, ८-६ (०श्रौतसूत्रे १२, ८-६) १३६

मयोः शिन्वे स्थ इति शुक्लकृष्णे सन्धी संमृशते शुक्लमङ्गुष्ठेन
 कृष्णमङ्गुल्येमां धियमिति दक्षिणं जान्वाच्य भसत्त^१
 आरोहतीमा^२ सु नावमारुहमित्याहं दीक्षामिति चारुह्य
 जपत्य मेखलया दीक्षते^३ सा शरमुञ्जमित्रा^४ वेणौ
 ५ त्रिवृदेकतःपाशा तयोर्गस्याङ्गिरसीति यजमानमन्तरा वाससः^५
 प्रदक्षिणं परिव्ययति^६ पूषा ते ग्रन्थिं यथावित्युत्तरेण नाभिं
 निष्ठक्यं ग्रन्थिं यथाति^७ स ते माम्यादिति नाभेर्दक्षिणतः
 पर्यङ्गं स्थापयति^८ ॥ ८ ॥

पत्नीं योक्तेण दीक्षयति^९ तां प्रतिप्रस्थाता सं त्वा नह्यामीति
 १० पूर्ववत्संनह्यति^{१०} ततो ऽस्याः शिरसि जालं प्रतिमुञ्चति^{११} विष्णोः
 शर्मासीति यजमानो ऽहतेन वाससा सदक्षिणांसं शिरः प्रोर्णुत^{१२}
 इन्द्रस्य योनिरसीति त्रिवलिं पञ्चवलिं वा शाण्या मौञ्ज्या
 वा रज्ज्वा परितृष्णां कृष्णविषाणां^{१३} यजमानस्य वासोदशायां
 बध्नाति^{१४} कृष्ये त्वा सुसस्याया इति वेद्या लोष्टमुद्धन्ति^{१५}
 १५ सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इति कण्डूत्यां शिरः कण्डूयते^{१६} विषाणे
 विध्यैतमित्यन्येष्वङ्गेषु^{१७} पत्न्याश्च प्रतिप्रस्थाता षडङ्गुलमात्रं पृथग्रं
 कण्डूयमानं शङ्कुं बध्नाति^{१८} स बैल्वो पालाशो वा यो वान्यस्य

१ जान्वाच्य भसत्त आरो० L; जान्वाच्य भसत्तमारो० H; जान्वाच्य भसत्त
 सा० VT; जान्वाच्य अभसत्तमारो० A; जान्वाच्याङ्गिरसीति M. (कटप्रदेशात्
 Vyākhyā.)

२ दीक्षते L; दीक्षिते MLATBV.

३ Thus MLT and the Vyākhyā: शरणमुञ्ज० AB; शरणमुञ्ज० H;
 शरमंज० V.

४ अन्तरावाससः MLTV; अन्तरायाससः A; अन्तरावाससाः (स) HB.

५ BA ins. after ०विषाणाम्; उक्तानाम्; H: उक्तानाम्; VMLT om.
 this word.

१४० वैखानससूत्रे २३, ६-१० (०श्रौतसूत्रे १२, ६-१०)

यज्ञियवृत्तस्याथ^१ मुखसंमितमौदुम्बरं दौक्षितदण्डं^२ मुष्टिनाह-
मूर्ध्वसदसौत्यूर्ध्वायं यजमानाय प्रयच्छति^३ । सूपस्था देवो
वनस्पतिरिति प्रतिगृह्य तं^४ दक्षिणत उपधत्ते^५ ॥ ६ ॥

यजमानः स्वाहा यज्ञं मनसेति प्रथमेन यज्ञान्वारभेण^६
दे कनिष्ठिके अङ्गुली न्यञ्चति^७ स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामिति ५
द्वितीयेनानामिके स्वाहोरोरन्तरिक्षादिति तृतीयेन मध्यमे
स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति चतुर्थेन मुष्टौ करोति^८ ।
संभारयजूंषि चैनमध्वर्युर्वाचयत्यथ^९ यजमानो वाचं यच्छति^{१०} ।
नारायणपरायणस्तूष्णीमास्ते प्रागुदयान्नचत्राणां^{११} यदि प्रमत्तो
वाचं विस्ृजेद्वैष्णवौ व्याहृतीश्चानृत्य पुनर्वाचं यच्छेद्यदि मुष्टौ^{१२} ।
विस्ृजेत्त्वमग्ने व्रतपा असौति ब्रूयाद्दौक्षिष्टायं ब्राह्मणो ऽसाव-
मुष्य पुत्रो ऽमुष्य पौत्रो ऽमुष्य नप्तामुष्याः पुत्रो ऽमुष्याः पौत्रो
ऽमुष्या नप्तेति तं गोत्रपूर्वं त्रिरूपांशु देवेभ्य आवेदयति त्रिरूचै-
र्मन्येभ्यः^{१३} । क्षत्रियवैश्यावप्यदौक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव यथावर्णं
वायास्येतानि व्रतानि भवन्ति^{१४} । न स्त्रियमुपेयान्नानृतं वदेत्^{१५} ।

१ यो वान्यस्य यज्ञियवृत्तः H ; यो वान्यस्य यज्ञीवृत्तः AB ; योन्यस्य यज्ञवृत्तः
MLV ; यो वान्यस्य यज्ञवृत्तः T.

२ दौक्षितदण्डं AH ; दण्डं MLTV.

३ तं ins. AR only ; V गृह्यं दंडं shows a rest of तं.

४ Thus all the Mss. ; ०न्वारभेण the Vyākhyā (perhaps rightly).

५ Thus all the Mss. and the Vyākhyā (not न्यञ्चति).

६ This is the reading as given by MLTV, only they insert तर्जन्यौ after चतुर्थेन ; B agrees with these four but omits तर्जन्यौ ; A differs from B only so far that it inserts after ०नामिके and मध्यमे the word दे. H and probably R replace ०नामिके and मध्यमे by दे. H omits तर्जन्यौ.

७ अध्वर्युर् om. HRB.

वैखानससूत्रे २३, १०-१२ (०श्रौतसूत्रे १२, १०-१२) १४१

मांसमश्राति^१ न दतो धावते^२ न दर्शयति^३ न स्मयते^४ ऽपि-
गृह्य वा स्मयते^५ न निष्ठौवति^६ नोपर्यास्ते न शयीत^७ ॥१०॥

यदि शयीताधः प्राग्दक्षिणतो ऽग्निमुत्तानो ऽभिमुखो वा
शयीतान्यं न क्रुध्येद्दौक्षितवाद्^८ वदति लौकिकौ वाचं चन-
५ सितवतौ विचक्षणवतौ च^९ चनसितान्तं ब्राह्मणमाह विचक्षणान्तं
राजन्यवैश्वौ^{१०} यद्यन्यथा वदति त्वमग्ने व्रतपा असौति जपति^{११}
स्वप्यन्नाहवनीयमनेनाभिमन्त्रयते^{१२} सुप्ता प्रबुध्य त्वमग्ने व्रतपा
असौति प्रतिपद्य विश्वे देवा अभि मामाववृत्रन्नित्यन्तं^{१३} जपत्यग्ने
त्व^{१४} सु जागृहीति वा स्वप्यन्नुन्दतीर्बलं धत्तेत्यभिवृध्यमाणो
१० ऽबद्धं मन इत्यमेध्यं दृष्ट्वा^{१५} रात्रावग्निर्ज्योतिषा^{१६} श्रेष्ठ इति
मन्त्रं संनमति^{१७} दौक्षितविमितादन्यत्रैनं सूर्यो ऽभिनिमो-
चेदभ्युदियाद्वा यद्यभिनिमृक्तो वारुणौ जपति यदि वाभ्युदितः
सौरौ^{१८} कृष्णाजिनं दण्डं च निधाय निशायां मूत्रपुरिषे
कुर्याद्दिवा कायायां^{१९} मेक्ष्यन्वेदिमध्यात्कृष्णविषाणयेयं ते
१५ यज्ञिया तनूरिति लोष्टं तण्मन्यद्वा किञ्चिदपादायापो मुञ्चा-
मौति मेहति^{२०} ततो ऽप आचामति^{२१} पृथिव्या संभवेत्यपात्तं
प्रतिनिदधाति^{२२} ॥ ११ ॥

ब्राह्मणचत्रियवैश्या एवं^{२३} तु प्रपद्येरन्^{२४} तैरेव संभाषेत
यद्येनं शूद्रेण सह संवाद उपपद्येततेषामन्यतममित्यमाचक्षे-

१ ०न्यं MLABV; ०न्नं H; ०न्यः न क्रुध्येद् T.

२ जपति ATV and the Vyākhyā; जुहोति MLHB.

३ ०त्यत्रेन BMLTV; ०त्यत्रे H; त्यत्रे A; ०त्यन्तं the Vyākhyā.

४ एवं तु MLRHTRV; यवतु A; एव only the Vyākhyā; B useless.

५ प्रतिपद्येरन् BMLATV; प्रपद्ये HR.

१४२ वैखानससूत्रे २३. १२ (०श्रौतसूत्रे १२. १२)

त्याह^१ न स्त्रिया^२ संभाषेत^३ कृष्णाजिनान्न व्यवच्छिद्येत^४ ।
 दण्डादान्यत्र कृष्णाजिनान्नासीत शयीत वा^५ । यद्यन्यत्रासीत
 देवाञ्जनमगन्यञ्च इत्येनदभिमन्त्रयते^६ । न पुरा सोमस्य
 क्रयादपोर्षीत^७ । दौक्षितागारे विहरति^८ । येन केनचित्सहास्ते
 ऽथो^९ वा न कंचनाभिवादयते प्रत्युत्तिष्ठति वा^{१०} । सर्व एनमभि-
 वादयन्ति^{११} । न जुहोत्यन्यत्र सोमाङ्गेभ्यो^{१२} । न ददाति^{१३} । न
 पचति^{१४} । कर्शयत्यात्मानं^{१५} । यदास्य कृष्णं चक्षुषोर्नश्यत्यन्तश्च
 नैष्परीयं^{१६} । यदङ्गमस्य मीयते तज्जुहोतीत्याहुर्^{१७} । दि परावर्तते
 विश्वे देवा अभि सामाववृचन्नित्यभ्यावर्तते^{१८} । न प्रतीच्येन^{१९}
 द्वारेण निर्गच्छति^{२०} । नैनं^{२१} स्पृशति^{२२} । नास्य नाम गृह्णाति^{२३} । १०
 नास्य पापं कीर्तयत्यथैतानि पत्न्याश्च मन्त्रवर्जं^{२४} । सा स्वायतने
 संविशत्यथ नित्यवृत्तावधिवृत्तसूच्यै^{२५} । पुरा^{२६} वा न चत्राणा-

१ उपपद्येत A only : all the other Mss. उत्प०. — ०तमसिथ्यमा० H : ०तमसिममर्थमा० MLATBV. The Vyākhyā: इह (read इत्थं) ब्रूहीति ब्रूयात्.

२ सह ins. MLTV ; om. AHRB.

३ ०नान्न व्यवच्छिद्यते A ; ०नान्नैवविच्छि० M : ०नान्नैववि० V ; ०नान्नैवविच्छि० L ; नान्नैवविच्छि० H ; ०नैवविच्छि० B ; नात्रैवविच्छि० T ; ०नैवविच्छि० R. The Vyākhyā विच्छिद्येत.

४ इत्येनदभिम० A ; इत्येनाभिम० H ; इत्येतैनाभिम० MLTV ; ०नमभिम० RB.

५ यो not in A.

६ HR ins. तं नाभिवादयति.

७ Thus A ; नैष्परीयं H ; नैष्टुरियं MLATV ; नैरियं B.

८ Thus all the Mss. R.

९ नैनं MLAHTRB : नैवं V.

१० Thus B only : नित्यवृत्तावधि० AR : नित्यवृत्तावधि० H : निव्रतम् । अधि० ML : नित्यव्रतमधि० TV : cp. Hir. VII. 3 (page 599 of the edition).

११ पुरा MLRHTV : पुरा AB.

वैखानससूत्रे २३. १२-१३ (० श्रौतसूत्रे १२, १२-१३) १४३

मुदयाद्गतप्रदो ऽग्नीहोतिश्रुतः कुरुत^१ दौक्षित वाचं यच्छ पत्नि
वाचं यच्छेत्युत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्संश्लेष्यत्यथ पूर्वण द्वारेण निर्गत्य
वत्सार्थं स्तनमेकमवशिष्येतरान्ब्रतं^२ दोहयति^३ गार्हपत्ये
ऽग्निहोत्रविधिना ब्रतं अपयित्वा सुरक्षितं निदधात्युदितेषु
५ नक्षत्रेषु याः पशूनामिति जपित्वा भूर्भुवः स्वरिति च ब्रतं
क्षणतेति त्रिर्वाचं विसृजत^४ एष्ट्रौः स्येति चतस्रो ऽङ्गुलीरुत्सृजति
कनिष्ठिके अनामिके च^५ तामिर्धयेष्टं चेष्टते^६ मध्यरात्रे
व्रतयत्यपररात्र इत्येके^७ ॥ १२ ॥

अपरेणाहवनीयं व्रतमभ्याहृत्य व्रतप्रदाने निःषिच्य ब्रत्य
१० व्रतम् व्रतमुपेक्षौति दौक्षिताय प्रयच्छति^८ दैवीं धियं मनोमह
इत्यप आचम्य ये देवा मनोजाता मनोयुज इति स्वायतने^९
पूर्वतो व्रतयति^{१०} नादौक्षिता दौक्षितं व्रतयन्तं पश्यन्ति^{११} शिवाः
पीता भवयेति व्रतयित्वाप आचामत्येवं पुरा नक्षत्राणा-
मस्तमयाद्वाचं यमयति^{१२} व्रतं दोहयत्युत्तमितिषु नक्षत्रेषु वाचं
१५ विसृजते^{१३} मध्याह्ने व्रतयत्यपि वा पुरोदयादादित्यस्य वाचं
यमयति व्रतं दोहयत्युदित आदित्ये वाचं विसृजते^{१४} अपराह्णे
वा व्रतयति^{१५} याग्निहोत्रस्य स्कन्नस्य प्रायश्चित्तिः सा व्रतस्य^{१६}
यवागू राजन्यस्य व्रतमामित्रा वैश्यस्य पयो ब्राह्मणस्य^{१७}
दौक्षास्वेतानि^{१८} सर्वेषामुपसत्सु स्तनविभागो^{१९} यद्वि पयो न

१ कुरु HB.

२ व्रतं LATV : प्रातरु MHB.

३ स्वायतने MLTV and the Vyākhyā : स्व आयतने AHB.

४ Emended : एवं पुरा नक्षत्राणामस्तमयात्परा वाचं यमयति A : एवं पुन
न पुरा नक्षत्राणामस्तमयाद्वाचं य० H : एवं पुनरा नक्षत्राणामस्तमयात्परा वाचं य०
MLTV : पुनरानक्षत्राणां स्तयाद्वाचं य० B.

५ दौक्षास्वेतानि HB : दौक्षास्वेतासु MLATV.

१४४ वैखानससूत्रे २३, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १२, १३-१४)

स्याद्राजन्यव्रतेन व्रतयेद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः
सकून् घृतमित्यनुव्रतयेदित्याह^१ । नाव्रतो भवत्यग्निहोत्रस्या-
विच्छिन्नैः^२ पत्न्याश्च वाग्यतायाः प्रतिप्रस्थाता दक्षिणेन द्वारेण
निर्गत्य व्रतं दोहयित्वा व्रतश्रपणागारे श्रपयित्वा सुरक्षितं
निदधात्यथ पत्न्यै स्वायतने प्रयच्छति^३ । सायत्रैव व्रतं तूष्णीं^४
व्रतयति^५ । यदहर्दीक्षयति^६ तस्य रात्रिं जागर्ति^७ । दीक्षितस्य^८
यूपं क्षिन्ति क्रौते वा राजनि^९ । तद्वास्यातं^{१०} । समानो यूप
आहवनीयः स्वरुरग्नीषोमीयसवनीययोरनूबन्ध्यायाश्च^{११} ॥ १३ ॥

द्वादशरात्रं मृतिं वन्वानः पूषा मन्येति सनौहारान्
प्रहिणोति^{१२} । चन्द्रमसीत्याद्यैर्यथारूपं हिरण्यादि प्रतिगृह्णीयाद्देवः^{१३}
सविता वसोर्वसुदावेतौतराण्यपरिमिता गावः^{१४} एकैकं वा^{१५} ।
तासां नष्टां च वायवे लेत्यनुदिशत्यप्सु मृतां वरुणाय लेति^{१६} ।
संश्रौणीं निर्वर्त्यै लेत्यपि वावसन्नां^{१७} विद्युद्धृतां मरुद्भ्यस्वेति^{१८} ।
ज्वरहतां रुद्राय लेति^{१९} । सेनाभिगृहीतामिन्द्राय^{२०} त्वा प्रसङ्गन
इत्यविज्ञातव्याधिमृतां यमाय लेति^{२१} । यानुदिष्टास्त्रधिगता^{२२}
तामनुदिष्टायै देवताया^{२३} आलभेत दक्षिणाभिर्वा सह दद्याद्यदि

१ See the Brāhmaṇa quoted by Rudradatta on Āp. X. 16. 13.

२ यदहर्दीक्षयति BLATV ; यदहः क्षीयति M ; यदहर्दीक्षितस्य H.

३ दीक्षितस्य H ; दीक्षामध्ये MLATV ; B useless.

४ ? गावयैकैकमितराणि H ; भाव एकैकं वा VMLT ; गा एतैकं वा A ;
भावयैकैकमितराणि तासां B.

५ सेनाभिगृही० MLTV ; सेनागृही० AHR ; सेनाहं गृही० B.

६ यानुदिष्टास्त्रधिगता तामनुदिष्टायै देवताया A ; यानुदिष्टां दधिगतानामुदिष्टावै
देवताया H and R (only ०तामनुदि०) ; यामनुदिष्टास्त्रधिगतां तामनुदिष्ट-
देवताया MLTV ; यानुदिष्टादधिगतानामनुदिष्टांतेये B.

वैखानससूत्रे २३, १४-१५ (० अतिसूत्रे १२, १४-१५) १४५

त्वरया स्वयं प्रयात्यरणीष्वग्नीन् पृथगारोष्य सह प्रयाति ।
 भद्रादभि श्रेय इति तं प्रयान्तमध्वर्युरनुमन्तयते । यजमानो
 ऽरणी^१ दक्षिणेन परिश्रित्य व्रतयत्यापः सन्ति चेदेवौराप^२
 इत्यवगाह्याच्छिन्नं तन्तुं पृथिव्या अनुगेवमिति लोष्टं हस्तेन
 ५ विमृज्या^३ कूलात्सेतुं कुर्वन्निवात्येति । पृथिव्या संभवेत्यतिशिष्टं
 निदधात्येवमवस्य वर आ पृथिव्या इति प्रयास्यन्^४ देव-
 यजनमध्ववस्यत्यारे शन्नून् कृणुहि सर्ववीर इत्युद्यन्तमादित्यमुप-
 तिष्ठते । ॥ १४ ॥

दौक्षान्ते सोमक्रयार्थमुपरवदेशे प्रतिप्रस्थाता राजानं
 १० नीत्वा रोहिते चर्मण्यानडुहे न्युष्य सोमविक्रयिन्सोमं शोधयेति
 संप्रेष्यति । कौत्सः शुद्धो वा विक्रयी तं^५ संशोध्योपास्ते । ऽथ
 प्रायणीयमदित्यै पयसि चरुं निर्वपति । प्रायणीयाद्योदवसानौ-
 ५ थाया इष्टिपशुबन्धेखन्वाधानव्रतोपायनजागरणारण्याशनपत्नी-
 संनहनव्रतव्रणानि न विद्यन्ते । कपालात्रां स्थाने स्थाली
 १५ भवत्यननूयाजः प्रायणीयो भवत्यप्रयाज उदयनीय । आज्यग्रहण-
 काले जुक्तां चतुर्गृह्णाति चतुरपमृति समानयनार्थमुदयनीये
 न जुक्तां गृह्णात्युपमृति चतुरनूयाजार्थं । षड्भोवा प्रायणीयं

१ रषीं HRB ; रषि LV ; रषि MA.

२ ? अपस्तम्बि जेतु MLTV ; अपोअवाहासं A ; अपभौतिगात्रं H ; अपो-
 भौतिगात्रं R.

३ Thus TV ; विमृज्य MLAHRB.

४ प्रयास्यं (प्रास्यं) ins. AHRB, not MLTV. I doubt whether
 it belongs to the text.

५ विक्रयेतनं A ; विकर्येय H ; विक्रयेन R ; विक्रयीतं T ; विक्रयीत
 MLV ; विक्रयेन B. The reading विक्रयेन would equally be possible.

१४६ वैखानससूत्रे २३, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १२, १५-१६)

चरुमासादयति^१ व्याख्यातावाज्यभागावाज्येन देवताश्चतस्रो
यजति^२ ॥ १५ ॥

पूर्वार्धे पथ्यां स्वस्तिमग्निं दक्षिणार्धे उपरार्धे सोमसुत्तरार्धे
सवितारं मध्ये ऽदिति यजेददितिभिद्वा मरुतो यद्वा वो दिव
इति मारुतोम्रचमन्वाह^३ शम्भ्वन्तः प्रायणीयः संतिष्ठते^४ ५
स्वालो^५ सचामकाषामेतन्मेक्षणमेतद्वर्हिरेतं वेदमुदयनीयाय
सुरचितं निदधाति^६ ध्रौवमाज्यं धारयति^७ तस्माज्जुह्वामष्टौ
चतुरो वा गृहीत्वा दर्भनाद्या हिरण्यं निष्टर्क्य प्रगथ्य जुह्वा-
मवदधातीयं ते शुक्र तनूरिति^८ तदाज्यं जूरसि घृता
मनसेत्याहवनीये ऽन्वारभ्ये यजमाने निरूढपशुवन्धलक्षणां^९ १०
पिङ्गाचीमेकहायनीं^{१०} सोमक्रयणौमीक्षमाणो जुहोत्यपरं चतु-
र्गृहीतं गृहीत्वा शुक्रमसौति हिरण्यं घृतादुद्धृत्य सुरचितं
निदधाति चतुर्गृहीतं च वैश्वदेवः हविरित्याज्यमभिमन्त्य
सूर्यस्य चचुररुहमिति सहिरण्येन पाणिनादित्यमुपतिष्ठते^{११}
ऽयेण शालां प्रत्यङ्मुखीमवस्थाप्य सोमक्रयणौ चिदसि मनासीति^{१२} १५
संगास्ति^{१३} मित्रस्वा पदि बध्नात्विति दक्षिणे पूर्वपादे बद्धा
पृषाध्वन इति यत्र सोमस्तत्र गमयति^{१४} दक्षिणेन पदा
वस्थसि रुद्रासौत्याद्यैर्दक्षिणानि षट् पदान्यनुनिक्रामत्येकमिषे^{१५}
विष्णुस्त्वान्वेलित्येतैर्निक्रम्यमाणेषु^{१६} यजमानो ऽनुवर्तयति^{१७} ॥

१ यजति MLTV ; यजतीति AHRB.

२ Thus (and cp. XII. 20, end) TV ; ०वन् ० om. the other Mss.

३ पिङ्गलाची ० TVML.

४ ०निक्रामति TVB and the Vyākhyā ; ०निष्क्रा ० (and निष्क्र ०) the other Mss.

५ Thus HR, ०नुवर्त्य the Vyākhyā ; ०नुमंचयते the other Mss.

वैखानससूत्रे २३, १६-१७ (०श्रौतसूत्रे १२, १६-१७) १४७

सखाय इति सप्तमं पदमभिमन्त्रयते^१ ऽध्वर्युर्वृहस्पतिस्त्वा सुखे
रण्वलिति सप्तमं पदमभिगृह्णाति^२ तद्भिरण्यं तस्मिन्निधाय
परिस्तीर्य पृथिव्यास्त्वा मृधन्नाजिघमौति तच्चतुर्गृहीतमभि-
जुहोति^३ ॥ १६ ॥

५. हिरण्यमपोद्धृत्य परिलिखितः रत्नः परिलिखिता श्ररातय
इति रूपेण^४ दक्षिणं^५ पदं त्रिः परिलिखति यावहुतान्वक्तमय
रूपेणोपसंग्राहं पदं स्थाव्यामस्ते राय इति समोषः^६ ते राय
इति यजमानाय प्रयच्छति^७ तोते^८ राय इति यजमानः पत्न्यै^९
सं देवि देव्योर्वश्या पश्यस्वेति पत्नीं सोमक्रयण्या समौचयति^{१०}
त्वष्ट्रीमती ते सपेयेति यजमानं पत्न्या^१ माहः^२ रायस्योषेण
वियोषमिति सोमक्रयणीं यजमानो ऽभिमन्त्रयते^३ तद्भिरण्यं
प्रचाख्यानामिकायां^४ बध्नात्याप्यायनाभिषवांश्चदाभ्यां^५ च^६
यतः पदगते^७ तदुन्नम्य पृथिवीमित्यद्भिरुपनिनीय सोमक्रयणी-

१ Thus MLTV ; ०गृहीतेनाभिजु० A ; ०गृहीतानभिजु० BH.

२ These two words om. H. Instead of दक्षिणं the Vyākhyā :
प्रदक्षिणं. This probably is right, cp. Āp. X. 23. 2.

३ Thus MLTV and the Vyākhyā and A, where originally
was a gape; राय इयावत्तनूनं संवति H; राय इति यावत्तनूनं(?) संवति;
यावत् तूतं संवति B. In A later on, is added on the margin:
यावन्नोमं संवति. This points to a reading यावत् तूतं संवति. cp.
Āp. I. c. 3.

४ Thus TV; तेते the Vyākhyā; तूते MHB; A (sec. h) तो...;
ततो L.

५ Thus BMLATV; आवध्नाति HR

६ Thus TV. आप्यायनाभिषवांश्चदाभ्यां च ML; आप्यायनाभिषवांश्चदाभ्यां
... A; आप्यायनाभिषवांश्चदाभ्यां चैतत् H; आप्यायनाभिषवांश्चदाभ्यां चैतत् B.

७ Thus TV and Vy.; यतदगते ML; चैतत्पादपटसोन्नं भय H; A.
incomplete; चैदं पादवगमां भय B.

२४८ वैखानससूत्रे २३. १७-१८ (० अतिसूत्रे १२. १७-१८)

मुत्सृजति^१ पत्नी पदं सरन्तितं निदधात्यथ सूर्यस्य चचुररुह-
मित्यादित्यमुपतिष्ठते^२ सोमविक्रयिणं शुद्धस्ते^३ सोम इति
पृच्छति^४ शुद्ध^५ इतीतरः प्रत्याहैष ते गायत्री भाग इत्ये-
तैर्विचितं राजानमुपतिष्ठते तच्चर्मणे अन्तरार्धं चौमं वासो
दिगुणं प्राचीनदशमास्तौर्याः शना^६ ते अश्वः पृथ्यतामिति^७
राजानं सहिरण्येन पाणिनाभिमृश्याभि त्यं देवः सवितार-
मित्यतिच्छन्दसर्चा स्तौर्णे चौमे मिमीते कनिष्ठायैकैकाङ्गुल्या
माङ्गुष्ठया प्रसारितयांशून् समुपगृह्य^८ मिमीते^९ न कनिष्ठया
पञ्चमं^{१०} कनिष्ठयैव दशमं^{११} पञ्चकलो यजुषा मिमीते पञ्चकल-
स्तृष्णीमेवं द्विस्त्रिरपरिमितकलो वा^{१२} ॥ १७ ॥ १०

अवशिष्टं राजानं प्रजाभ्यस्वेत्युपसमृह्य वासंसो ऽन्ता-
ममुच्चित्य दिगुणेनोष्णीषेण प्राणाय त्वेति प्रदक्षिणमुपनहति^१
व्यानाय त्वेत्यनुष्टन्यति^२ प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु
प्राणन्त्विति राजानं यजमानमवेक्ष्यत्येनं चर्मणि निदधाति^३
देव सूर्य सोमं क्रव्याम इत्यादित्यमुपतिष्ठते सोमविक्रयी च^४
राजानं चर्मण आदत्ते^५ सोमविक्रयिन् क्रयस्ते^६ सोमो राजेति
सोमविक्रयिणं पृच्छति^७ क्रय^८ इतीतरः प्रत्याह^९ सोमं ते

१ शुद्धस्ते A and the Vyākhyā; रासस्ते MLHTRBV. — The Vyākhyā has: सीमा, pointing to सोमाः.

२ Thus the Vy. only; शुद्धनि० the Mss.

३ Thus H: प्राचीनोपरिदश० the other Mss.

४ उपसंगृह्य the Vyākhyā.

५ अनुपनहति M: नुष्टन्यति L; अनुपनहति ABHR; नुच्चिहति T; नुचनहति V.

६ वासंस and वासं H (as Maitr. Samh.); वासंस (first time) also B.

वैखानससूत्रे २३, १८-१९ (०औतसूत्रे १२, १८-१९) १०९

क्रीणामीत्युक्त्वा गोर्ध्वहिमा महानिति^१ मन्वानः कस्यथा ते
क्रीणानि कुष्ठया ते क्रीणानि शफेन ते क्रीणानि पदा ते
क्रीणानीति प्रत्येकं तिस्रः^२ पणते^३ स्वयं गोस्त्रीन्यादान्यक्षितान्^४
प्रतिषिध्य^५ गवा ते क्रीणानीति गात्रेव पणते^६ भूयो वा अतः^७
५ सोमो राजार्हतीत्या संख्यासंपदः^८ सोमविक्रयी प्रत्याह^९ भूय
एवातः सोमो राजार्हतीत्यध्वर्युः प्रतिनन्द्य शुक्रं ते शुक्लेण
क्रीणामीति हिरण्यं^{१०} पणते^{११} विक्रयेतदादत्ते^{१२} तपसस्तनू-
रसौत्यजां^{१३} वाससा ते क्रीणानीति वासश्चतुर्भिः संख्यां
संपादयति ॥ १८ ॥

१० द्वादशशतदक्षिणस्य क्रतोर्दशभिर्वा^१ तदा सप्त गावो हिरण्यं
वासो ऽजा च दश भवन्ति^२ भूयसा वै^३ कथैकविंशतिदक्षिणस्य
तिसृभिः षष्टिदक्षिणस्योक्तसंख्यां संपाद्य संयत्ते^४ गोरस्त्रे च
णौति सोमविक्रयिणो हिरण्यं प्रत्यादाय यजमानाय प्रब्रूयत्यसौ
त बन्धुरिति शुक्लामूर्णास्तुकां च^५ तथा यजमानो दशाष्विष्य

१ ? महात्सु गोर्ध्वहिमहिमेति HB; गोर्ध्वहिमेति A; गोर्ध्वहिमांश्च ॥ निति
ML; गोर्ध्वहिमा महानिति TV and the Vyākhyā.

२ तिस्रिः TVB. (preferable? cp. Āp. X. 25. 8.)

३ पदान् AB; पादान् H; पदादीन् MLTV.

४ Thus TV; पणित्वा प्रतिषिध्य H; पणित्वा प्रतिषिध्य MB; पणित्वा-
प्रतिषिध्य L; प्रणौतान् प्रतिषिध्य A.

५ Emended: वातः MLATBV; च भूयोनातः H.

६ Thus BHTV; ०नौत्यासंख्यसंपदः A; ०नौत्यासंख्यं संपदः M; ०नौत्यासंख्य-
संपदिः L.

७ हिरण्यं H; सहिरण्यं MLATBV.

८ Thus TV; विक्रयेतदादत्ते A; विक्रयेतदादत्ते H; क्रयेतदादत्ते ML.

९ Thus T; संयत्ते MLAH and Vyākhyā; सम्यत्ते B; विक्रय-
तदादत्ते B.

नाभिं करोती^१दमहः सर्पाणां दन्दशूकानां ग्रीवा उपगग्रा-
 मीति कृष्णामूर्णास्तुकासुपग्रन्याति^१ सोमविक्रयिणि तम इति
 तथा जलेन सोमविक्रयिणं ललाटे विध्यति^१ खान भ्राजाङ्गार
 इत्यान्तादनुवाकस्य सोमक्रयणादनुदिशति^१ मित्रो न एहि
 सुमित्रधा इति राजानं सोमविक्रयिणो ऽपादत्त इन्द्रस्यो- ५
 माविशेति^१ यजमानस्य दक्षिण ऊरावासादयत्यैनं यजमानः
 प्रत्यपोर्णुते वयः सुपर्णा इत्यभ्युक्षितमुष्णीषं परिकर्मणे प्रयच्छति^१
 मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा प्रयच्छास्यवक्रो ऽविधुरो^२
 भूयासमिति मैत्रावरुणाय दीक्षितदण्डं प्रयच्छति^१ रुद्रस्वावर्तय-
 त्विति सोमक्रयणीं प्रदक्षिणमावर्त्यान्यथा गवा निष्क्रीय गोष्ठे १०
 यजमानस्योत्सृजत्यथ यजमानो राजानं हस्ताभ्यामुपादाय ग्रीष्णिं
 हस्तोदायुषेत्युत्तिष्ठति^१ प्रागौषं सोमवाहनमनो दक्षिणत उपस्थितं
 भवत्युर्वन्तरिचमन्विहीत्यभिप्रव्रजति^१ तस्य नीडे ऽध्वर्युरदित्याः
 सदो ऽसीति प्राचीनग्रीवं कृष्णाजिनमुत्तरलोमोपस्तृणात्यदित्याः
 सद आसीदिति कृष्णाजिने राजानमासादयत्यस्तभ्राह्मामृषभ १५
 इत्येनमुपतिष्ठते^१ वनेषु व्यन्तरिचं ततानेति वाससा परितनोति^१
 सौर्यर्चा पुरस्तात्कृष्णाजिनं प्रत्यानह्यत्युदृत्यं जातवेदसमित्यूध्वं-
 ग्रीवं वह्निर्विशसनं^१ धूरसीति धुरावभिमृश्य वारुणमसीति
 शकटमाखिद्य वरुणस्त्वोत्तभ्रात्वित्युपस्तभ्य वरुणस्य स्कन्धनमसीति
 शम्यां प्रतिमुच्योस्त्रावेतं धूर्षाहावित्युन्नीयमानौ सोमवाहना- २०
 वन्पीक्षते^१ ॥ १६ ॥

१ Thus MLHTVB; ०दत्ते तमिन्द्र० A.

२ Cp. X. 11 (page 110, line 15).

३ Thus AHTBV; ०वाहनान्वीक्षते ML.

वैखानससूत्रे २३, २०-२१ (०श्रौतसूत्रे १२, २०-२१) १५१

वरुणस्य स्कन्धनमसीति तयोर्दक्षिणं प्रथमं युनक्ति वरुणस्य
स्कन्धसर्जनमसीति ग्रन्थामवगूह्य प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इति
योक्तृपाशं प्रत्यस्त्येतयैवावृतोत्तरमनद्वाहं युनक्ति^१ पलाशग्राखे
विभ्रदन्तरेणैवे सुब्रह्मण्य उपसर्पत्यध्वर्युरीषां दक्षिणाम्भारभ्य
५ सोमाय क्रीताय प्रोह्यमाणायानुब्रूहि ब्रह्मन्वाचं यच्छ सुब्रह्मण्य
सुब्रह्मण्यामाह्वयेति संप्रेष्यत्यो भूः सासि सुब्रह्मण्ये तस्यास्ते वृथिवौ
पाद इति सुब्रह्मण्यासु सर्वासु यजमानः सुब्रह्मण्यमन्वारभ्याहता-
माहतां जपत्यध्वर्युयजमानौ प्रथमायां त्रिरुक्तायां प्रच्यवस्व
भुवस्यत इति राजानं प्रच्यावयतः^२ सर्वे प्राञ्चो ऽभिभूयाथ^३
१० प्रदक्षिणं परिचरन्ति^४ श्येनो भूत्वा परापतेति राजानमध्वर्युरभि-
मन्त्रयते^५ यजमानस्य स्वस्थयन्यसीति दक्षिणेनोत्तरेण वाध्वर्यु-
र्यजमानश्चाञ्जसा राजानमुपसंक्रामतो^६ ऽग्रेण शालां तिष्ठन्
राज्ञे प्रोह्यमाणायोपदां मन्वानो^७ ऽजेनाग्नीषोमीयेण कर्णगृहीतेन
नमो मित्रस्येति राजानं यजमानः प्रतीचते^८ स कृष्णसारङ्गो
१५ लोहितसारङ्गो वा निरूढपशुबन्धलक्षणः श्मश्रुलः^९ स्थूलः
पौवा^{१०} ॥ २० ॥

ओह्यमाने राजन्यग्रेण शालामासन्दौमध्वर्यव उदृहन्त्यौ^१-
दुम्बरौ नाभिदन्तपादारनिमात्रशीर्षणानूच्या मोञ्जविवाना^२
भवत्यथाग्नीन्प्रज्वलयन्ति^३ तदनः सोमवाहनमग्रेण प्राग्वंशमुद-

१ Thus RMLTV; ०भिभूयाथ A; रभयाथ B; विभूयाथ H; षमिप्रयाथ
the Vyākhyā.

२ ? ०पदां मन्वानो MLTV; पादान्मन्वानो A; ०पादानान्मन्वानो H;
०पादानान्मन्वानो R; ०पादानान् मन्वानो B.

३ श्मश्रुल MLA; श्मश्रूणः HB; ०ळः TV.

४ Emended; पौवान् MLAHTV; पौलन् B.

५ Thus VT and the Vyākhyā; ०विधाना the other Mss.

१५२ वैखानससूत्रे २३, २१-२२ (० श्रौतसूत्रे १२, २१-२२)

गौषमवस्थाप्य वारुणमसीत्युत्तिवदति । वरुणस्त्वोत्तभ्रात्वित्युप-
 स्तधाति । दक्षिणमनद्वाहं विमुञ्चति । वारुणमसीति योक्तं
 परिकर्षति । वरुणस्य स्वस्वसर्जनमसीति ग्रन्थां प्रवृत्त्युत्तुक्तो
 वरुणस्य पात्र इति योक्तपात्रं विमुञ्चत्येवमुत्तरमनद्वाहं विमुञ्च-
 त्युत्तुक्तो वा स भवत्यथातिथ्यायां सप्तदश सामिधेय । इत्तु-
 शलाके विधत्ते । कर्पूर्यमयान्परिधीनिष्ठा उपसंनह्यत्याश्ववालं
 प्रस्तरं बर्हिषि । देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपद्याग्ने-
 रातिथ्यमसीत्येतैः प्रतिमन्त्रं जुष्टं निर्वपामीत्येतैः पञ्चह्रस्वो ।
 वैष्णवं नवकपालमातिथ्यं पत्न्यान्वारब्धो निर्वपति । हविष्कृता
 वाच विमृज्योत्तरमनद्वाहं विमुञ्चति । वारुणमसीति यजमानो १०
 वासो ऽपादाय या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा
 परिभूरस्तु यज्ञमिति नौडाद्राजानमादत्त । उर्वन्तरिचमन्वि-
 हौति प्रव्रजति । प्रतिप्रस्थातासन्दीमादाय पूर्वेण^१ द्वारेण^१
 शाखां प्रविश्यायेणाहवनीयं पर्याहृत्य^२ वरुणस्यर्तसदन्यसीति
 दक्षिणेनाहवनीयमासन्दीं निदधाति । ॥ २१ ॥ १५

तस्यां कृष्णाजिनमदित्याः सदो ऽसीति तथास्तृणान्यदित्याः
 सद आसीदेति कृष्णाजिने राजानमासादयति । वरुणो ऽसि
 धृतव्रतो वारुणमसीति राजानमुपतिष्ठते । वारुणमसीति
 वाससा पर्यानहति^३ । तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति
 वारुण्यर्चा सर्वत्र राजानं परिचरत्यग्निं राजानं चान्तरेण मा १०
 संचारिष्टेति संप्रेष्यत्यत्राप्यस्मै पायसमन्नमर्थं लाजानपूर्वांश्चोप-

१ पूर्वद्वारेण MLTV.

२ Thus AHB ; परिहृत्य MLTV.

३ पर्यानहति BH ; परिर्यानहति A ; परिचरति MLTV. .

वैखानससूत्रे २३, २२-२३ (॥ श्रौतसूत्रे १२, २२-२३) १५३

हरन्थावाहननादि^१ कर्म प्रतिपद्यते^२ अपणकाले सह पुरो-
डाग्नेन मदन्तोरधिश्रयति^३ चतुर्गृहीतान्याज्यानि गृह्णाति^४
चतुर्होत्रातिथ्यमासादयत्यत्र संभारयजूषि व्याचष्टे^५ यश-
वन्निर्मन्थेन^६ चरति^७ वेदं निधाय सामिधेनीभ्यः संप्रेष्यति^८
५ पञ्च प्रयाजान्यजति^९ सर्वमौपश्रितं चतुर्थे जुह्वां समानयत्युपांशु
चरति^{१०} विष्णवे ऽनुब्रूहीति^{११} विष्णुं यजेतौडान्तातिथ्या^{१२}
धौवाज्यमायाय्यान्तर्वेदि चमसं निधाय तस्मिंस्तानूनग्नमापतये
त्वा गृह्णामीति पञ्चभिः प्रतिमन्त्रं पञ्चावत्तमभिगृह्णाति^{१३}
तद्दक्षिणश्रोण्यां निधायानाष्टमसीति सर्वं ऋत्विजो यजमानश्च
१० समवष्टग्न्यनु मे दीक्षामिति यजमानं वाचयति^{१४} ॥ २२ ॥
यावन्त ऋत्विजस्तेषूपहवमिद्धा तैरुपहृतः प्रजापतौ त्वा
मनसि जुहोमीति यजमान एव समवष्टष्टं त्रिरवजिघ्रति^{१५}
तस्मिन्नपो निनीयोत्तरतः सिञ्चत्यथाग्नीन्मदन्त्यापा^{१६} इत्यध्वर्युः
पृच्छतीदं मदन्ति देवीरमृता ऋतावृध इत्याग्नीध्रः प्रत्याह^{१७}
१५ ताभिराद्रवेति संप्रेष्यति^{१८} तेनाहताभिर्मदन्तीभिः पाणीन्
प्रक्षाल्य तानूनग्नौ हिरण्यपाणयो राजानं विस्त्रयाः शूरः शस्ते
देव सोमायायतामित्यायाययन्यायायय सखीनित्यध्वर्ययज-

१ Thus TV ; ० याहनादि L ; ० यावमाननादि M ; ० यावाहनादिकं MB ;
० यावाहनादिकं H.

२ ० श्रयति BMLTV ; ० श्रयति AHR.

३ Thus MLTV ; ० निमन्थेन AHRB.

४ Thus AHRB ; चरन्ति MLTV.

५ ० ब्रूहि LTV ; ० ब्रूहीति MAHRB.

६ The sign of pluti not in the Mss.

१५४ वैखानससूत्रे २३, २३-२४ (० श्रौतसूत्रे १२, २३-२४)

मानमपि वाचयति^१ । दक्षिणार्धं वेद्याः^२ प्रस्तरं निधायोत्ताना-
न्दक्षिणान्यालीन् कृत्वा सयान्नीच एष्टा रायः प्रेषे भगायेति
निष्कृवते । यजमानमवान्तरदीक्षामुपनयत्यग्ने व्रतपते त्वमित्या-
हवनीयमुपस्थापयति । ॥ २३ ॥

यजमानो गाढतरं सेखलां समायच्छते गाढतरं सुष्टी^३ ५
कुरुते । पत्नी तु योक्तं । तप्तव्रतो भवति । मदन्तीभिर्माजयते ।
पूर्वव्रतमुत्सृजति । या ते अग्ने रुद्रिया तनूरित्येतेनातो ऽधि
व्रतयति । दैचमेतदहर्व्रतपरिमाणं भवत्यौपसदो ऽत ऊर्ध्वं व्रत-
संकल्पस्तिष्ठ उपसदो भवन्ति षड् द्वादश चतुर्विंशतिर्वा ।
चतुःस्तनमेतां रात्रिं व्रतं भवति त्रिस्तनं मध्यमे ऽहनि द्विस्तनं १०
रात्रावेकस्तनमुत्तमे ऽहोरात्र । आराग्रामवान्तरदीक्षामुपेयादिति
ब्राह्मणोक्तानि^४ काम्यानि व्रतपरिमाणानि । तेषां यथाकाममथ
प्रवर्ग्येण चरन्ति चरन्ति । ॥ २४ ॥

॥ इति श्रौतसूत्रे द्वादशः प्रश्नः ॥

१ ०पिवाच० the Mss. ; read probably ०तिवाच०.

२ वेद्यः AB ; वेद्यैः R ; वेद्या LTV ; विद्या M ; missing in H.

३ Thus TVH and the Vyākhyā ; सुष्टि MLARB.

४ Cp. Ts. VI. 2. 3. 5.

प्रवर्गेण चरिष्यन्मावास्यायां पौर्णमास्यां शुक्लपक्षे पुण्ये
 ५ हनि वा^१ संभाराहर्तुर्नमो^२ वाच इत्यनुवाकेन शान्तिं कृत्वा
 वैकङ्कतौ^३ खादिरौ^४ वैणवी^५ वा समिधमाधाय^६ युञ्जते मन
 इति चतुर्गृहीतं जुहोति^७ न दौक्षितस्य जुहुयात्^८ काण्टकौ-
 ५ सेवैतया समिधमादध्यादेतां वा जपेद्देवस्य त्वेति खादिरौ-
 मौदुम्बरौ^९ वैकङ्कतौ^३ वैणवी^५ वा व्यायाममात्रौमरन्निमात्रौ^{१०}
 वा कल्माषीमुभयतःक्षूपमग्निमादायाभिरमि नारिरसौत्यभि-
 मन्त्योत्यायोत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति ब्रह्माणमामन्त्रयते^{११} ब्रह्मोपो-
 त्तिष्ठत्युभावुपप्रयन्वित्युत्तरमर्धर्चं जपत^{१२} आददते^३ कृष्णाजिनं^{१३}
 १० यतः कुतश्चिन्मृदं खनिवाहरन्ति तत्र प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्यश्व-
 प्रथमाः प्राञ्चो यन्त्यपि वाचैते संभाराः परिश्रिते^{१४} भवन्ति^{१५}
 पुरस्तादाहवनीयान्मृत्वनः^{१६} पूर्वः पूर्व उत्तरोत्तरो^{१७} भवत्युत्तरेण
 मृत्वनं प्राचीनायेषु दर्भेषु कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोप-
 मृत्णान्ति^{१८} देवौ द्यावापृथिवौ इति द्यावापृथिवौ उपस्थाय
 १५ ऋध्यासमद्येत्यभिया मृत्वने प्रहृत्य मखस्य गिर इत्यपादाय^{१९}
 मखाय त्वेति हत्वा मखस्य त्वा ग्रीष्णं इति कृष्णाजिने निवप-
 त्येवं द्वितीयं तृतीयं च हत्वा निवपति^{२०} तूष्णीं चतुर्थमपरि-

१ HBAMLR om. वा, given by TV; पुण्यनक्षत्रे वा the Vyākhyā.

२ ? संभारानाहर्तुं व० MLTV; संभाराहर्तुर्नमो AB; संभाराहर्तुं HR.

३ आददते MLATV; आददे B; आदत्ते HR. The Vyākhyā points to plural.

४ परिश्रिता MLATV; परिश्रितो HRB; परिश्रिते दे० the Vyākhyā.

५ Thus MLTAV; पुरस्तादाहवनीयं मृ० BH; ०नीय मृ० R.

६ Thus MLATV; उत्तरो H; पूर्वमुत्तरो RB.

७ Thus HTV; ०त्यादाय MAB; ०त्युपादाय-L.

१५६ वैखानससूत्रे २४, १-२ (०श्रौतसूत्रे १३, १-३)

मितं^१ वा यावत्यो नृदः प्रवर्ग्यपात्रेभ्यः^२ आप्नाः^३ स्युः^४ प्राय-
श्चित्ताय परिशिष्टि शेषमेवमितरेषां संभाराणाम्^५ ॥ १ ॥

इत्यथ आसीरिति वराहविहृतमुपतिष्ठते^६ देवैर्वश्रौरिति
वल्मीकवपामिन्द्रस्यौजो ऽसीति प्रृतिकान्निगिजा^७ असि प्रजापते
रेत इत्यजलोमसंस्पृष्टानि कृष्णाजिनलोमानि पृथगुपस्थाप्य^८
प्रहृत्योपगृह्य^९ कृष्णाजिने निवपति^{१०} पञ्च संभारानायुर्धेहि^{११}
प्राणं धेहौत्येतेनावघ्राप्य मधु त्वा मधुला करोलिति न्युत्तेषु
संभारेष्वेकामजां पुंवत्सामभितो दोग्धृत्विजः सर्वे प्रवर्ग्यमाददत
उत्तरेण विहारं परिश्रित उद्धृत्यावोक्ष्य सिकता न्युष्य तान्नि-
दधति^{१२} गार्हपत्ये मदन्तौः पूर्वमधिश्रित्य^{१३} मधु त्वा मधुला^{१४}
करोलिति ताभिरेनमुपसृजति^{१५} ॥ २ ॥

यान्यप्यन्यान्युखासंसर्जनान्यर्मकपालानि^{१६} शर्करावाञ्जन-
पिष्टादीनि^{१७} दृढार्थं^{१८} तैश्चोपसृजत्यस्मिन्प्रवर्ग्यं यत्किञ्चोदककृत्यं

१ मितं BAHR; मितं MLTV.

२ पात्रेभ्य आप्ना H; पात्रेभ्य आप्नाः MLATRB; भ्यः चाप्नाः V.

३ प्रृतिकाः MLATRV and the Vyākhyā; with ०ति० B first hand, ०तौ० second hand.

४ १. ०पगृह्य MLATV; ०गृह्य H; ०गृह्य RB.

५ पञ्चसंभारान् VHTR and the Vyākhyā; पञ्चसंभारान् A; पञ्च-
संभाराणाम् MB; पञ्चभान् or पञ्चभान् L.

६ ०दधति VMLT and the Vyākhyā; ०दधाति AHRB.

७ मदन्तौः पूर्वमधिश्रिता MLTV; पयोधिश्रित्य AHRB.

८ ताभिरेनमुप० L; ताभिस्त्रिभिरेनमु० M; मदन्तौभिरेनमु० ABHR;
ताभिस्त्रिभिरेनमुप० T: ताभिर्मदन्तौभिरेनमुप० the Vyākhyā.

९ Thus MLTV ये चाप्यन्ये उ० HR; ये चाप्यन्य उ० A; यो चाप्यन्ये B.

१० Thus LATV ०सर्जनाय्मकपालानि M; ०सर्जना य्मकपालानि HB.

११ Thus MLTV ०पिष्टादि दृढार्थं सौ० A; पिष्टार्थं सौ० H.

वैखानससूत्रे २४, ३-४ (०श्रौतसूत्रे १३, ३-४)

१५७

तथाधिश्चित्य^१ मदन्तीभिः क्रियते^१ नैनं स्त्री प्रेचते न शुद्धो^१
 न पात्राणि कुर्वन्त्रभिप्राण्यादपहाय सुखमनभिप्राणवेणुना
 करोति^१ न प्रवर्ग्य चादित्यं चान्तरा व्यवेयाद्यत्र क च प्रवर्ग्य
 प्रवृत्त आदित्यो ऽस्तमित्यान्तादरम्य^१ तच्छिष्टं यो भूते समा-
 ५ पयति^१ ता मृदः संप्रचुद्य^१ मखस्य शिरो ऽसौति पिण्डं कृत्वा-
 ङ्गुष्ठाभ्यां यथार्याभ्यामङ्गुलीभ्यां^१ च यज्ञस्य पदे स्थ दति निगृह्य
 तत्तिधावच्छिद्य त्रौन्यिष्टान् कृत्वा गायत्रो ऽसौति प्रथमं कर्त्रे
 प्रयच्छति त्रैष्टुभो ऽसौति द्वितीयं जागतो ऽसौति तृतीयं च^१
 गायत्रेण त्वा कन्दसा करोमौति त्रिभिश्चन्दोभिस्त्रौन्यन्महा-
 १० वीरान्वायव्यप्रकारांस्त्युद्धीन्यच्चोद्धीनपरिमितोद्धीन्वा^१ प्रादेश-
 मात्रानूर्ध्वसानूनासेचनवदुपरिभागान्मध्ये संनतान् करोति^१
 मखस्य रास्त्रासीत्युपबिलं रास्त्रां कृत्वादितिस्ते बिलं गृह्णाविति
 वेणुपर्वणा बिलं करोति ॥ ३ ॥

यावता बिलेन देवताय सौविष्टकृतायाग्निहोत्राय भक्ष्यो
 १५ ऽलं मन्यते^१ तानुत्तरतः सिकतासु प्रतिष्ठाप्य सूर्यस्य हरसा
 आयेत्यातपेन^१ प्रत्येकमभितपति^१ मखो ऽसीत्यनुवीचतं^१
 तृष्णौमितराण्यासेचनवन्ति^१ हस्त्योष्ठ्यास्ये द्वे दोग्ध्रं मृदैतया

१ तथाधि० LHRB; तदाधि० MATV.

२ Thus MTV; तद्विरम्यतमिष्टं L; तद्विरम्यतमिष्टं A; यमबुधमिष्टं H.

३ Thus MLATV; संप्रकृ...H; संप्रकृ...(?) R; संप्रकृ... B; these readings point to संप्रकृ...

४ Thus MLTV and the Vyākhyā; हाभ्यां यथार्याभ्यामङ्गुली० A;

५ हाभ्यां यथार्याभ्यामिहतराङ्गुली० HR; यथार्याभ्यामितराङ्गुलि B.

६ महावीरान् given by HR; it cannot be missed.

७ ० तत्र ML and Vyākhyā; ० तत्र TV; ० तत्र the other Mss.

१५८ वैखानससूत्रे २४. ४-५ (०श्रौतसूत्रे १३, ४-५)

करोति यथा सुगदण्डैवं^१ वर्षीय आध्वर्यवं दोग्धं प्रतिप्रस्थाना-
दाज्यस्थालीं^२ दधिस्थालीं^३ द्वे परिमण्डले रौहिणकपाले^४ यदि
क्रतुः साग्नित्व्यो घर्मेष्टकां कुलायिनीं च^५ शिष्टया ऋदा
प्रलिप्य तान्युपवातयत्युपवातेषु स्रज्जलीकरणैः स्रज्जलीकुर्वन्ति^६
गार्हपत्ये वृषाग्रगृहदादीन्यदीप्य वृष्णो अग्न्यस्य निष्पदंसीति प्रथमं^७
महावीरं शफाभ्यां गृह्यत्वान्तर्वह्निर्धूपयत्येवमितरौ^८ तृष्णी-
मितराण्यतः प्रमृति शफाभ्यामेव^९ महावीरानादद्यात्^{१०} ॥ ४ ॥

गार्हपत्यस्य पुरस्तादवटं खनति^१ तस्मिन् लोहितपचना-
गम्भारानवकीर्य^२ देव पुरश्चर सध्यासं लेति महावीरान् क्रमेण
प्राचो वोदीचो वोपावहरति^३ पुरस्तादोग्धे उपरस्ताद्रौहिणकपाले^४ १०
राज्यदधिस्थाल्या उपरिष्ठान्निधाय^५ तैः पचनैः संप्रच्छाद्य
ऋदावल्लिप्यति^६ प्रतिदिशमुपोषणाय चतुरङ्गुलं विशिनष्टि^७
गार्हपत्ये सुञ्जप्रलवानादीप्यार्चिषे लेत्याद्यैः प्रतिमन्त्रं प्रतिदिश-
मुपोषत्यपि वा सर्वैः सर्वतस्तान्यहनि रात्रौ वा पच्यन्ते^८ यदि
सायमुपोषति प्रातरुपैति यदि प्रातः सायमभीमं महिनेति^९ १५
मैत्रीभ्यां पच्यमानान्युपचरति^{१०} पक्षेषु सिद्धौ लेति धृष्टौ आदाय
ताभ्यामङ्गारानपोहति^{११} देवस्त्वा सवितोदपलिति प्रथमं महावीरं

१ Thus TV (and cp. Āp. XV. 3. 10): सुगदण्डैवं MLAB; सुदण्डैवं HR.

२ दधिस्थालीं om. L.

३ Thus MLTV; एवं AHB.

४ Thus the Vyākhyā; ०पचनात्सम्भारा० the Mss., only B: ०पचनान्०.

५ Read ०दोग्धे चपर० ?

६ Thus MLTV (०स्थाल्या must be dual); राज्यस्थाल्योपरि० HB; राज्यदधिस्थाल्यापरि० A; cp. khaṇḍa 6.

वैखानससूत्रे २४, ५-७ (०श्रौतसूत्रे १३, ५-७)

१५६

शफाभ्यामुद्वासयत्यपद्यमानः पृथिव्यामात्रा दिश आपृणेत्युत्तरतः
सिकतासु प्रतिष्ठापयत्येवमितरौ^१ तूष्णीमितराणि^२ सूर्यस्य ता
चक्षुषान्वीक्ष इत्यनुवीक्षते^३ ॥ ५ ॥

ब्राह्मणस्यैतानीदमहममुमासुआयणं ब्रह्मवर्चसेन पर्यहामीति
५ सिकताभिः प्रदक्षिणं पर्यहति^४ विष्ठा पर्यहामीति संनमति
राजन्यस्य^५ पशुभिरिति वैश्वस्यैकैकं महावीरं शफाभ्यां गृहीत्वा
सते^६ उवधाय गायत्रेण ता हृन्दसाच्छृण्वीत्येतैस्त्रिभिः प्रति-
मन्त्रं प्रभूतेनाजापयसाच्छृण्वत्यन्तरतो बाह्यतश्च^७ स्वाच्छृण्वं गोपय-
साभिविष्यन्दयति^८ तूष्णीं दोग्ध्रे रौहिणकपाले चाज्यदधि-
१० स्थाल्यौ च^९ यदि विधुः प्रदरो वा जायते शिष्टेभ्यः किञ्चि-
दादाय चूर्णयित्वाजापयसि प्रकीर्य तेनात्र प्रलिप्य विधुं दद्राणं
यदृते चिदभिषिष इति दाभ्यामुपोषयति^{१०} यद्यु वै सर्वश एव
भिद्यते तानि कपालानि पिष्ट्वा शिष्टया मृदा संसृज्य तथा
ह्रलोपोषति^{११} प्रवर्ग्यपात्राणि कृष्णाजिनेनोपनह्योत्तरेण शालां
१५ देव पुरश्चर सध्यासं त्वेति शिष्य आसज्य तद्यथा पत्नी न
पश्यत्या प्रयोगान्तथा^{१२} निदधाति^{१३} शं नो वात इत्युत्तरां
शान्तिमुपयन्ति^{१४} ॥ ६ ॥

प्रचरणकाले प्रवर्ग्येण प्रचर्योपसदा प्रचरन्त्युपसदा^{१५} वा प्रचर्य
प्रवर्ग्येण^{१६} तेन चरिष्यन्तः संवृण्वन्ति द्वाराणि स्त्रियो यथा न
१०० पश्यन्ति परिश्रयन्ति पत्नीसंचारान्^{१७} पुरस्तादध्वर्युः पश्चाद्धोतो-

१ सते MLTV; सिकते ARB; धिक्ते H.

२ ०पोषति MLHTVB; ०पोषयति A. (as above!)

३ Thus AB; प्रयोगान्तदा HR; प्रयोगांतं तथा MLTV.

४ प्रचरन्ति MLTV and the Vyākhyā; प्रचरति AHR.

५ पंलौ सं० MLTV.

१६०

वैखानससूत्रे २४, ७ । औससूत्रे १३, ७ ।

पविशति दक्षिणतः पश्चात्प्रस्रोता दक्षिणतो ब्रह्मा यजमानश्चोत्तरतः
 प्रतिप्रस्थाताग्रीध्रश्चाप उपस्पृश्य सदनतीर्णमो वाच इति शान्तिं
 जपित्वा पुरस्ताद्गार्हपत्यस्य मुञ्चप्रलवान्संस्तीर्य तेषु देव
 पुरश्चर सध्यासं लेति प्रथमं महावीरमुपावहरत्येवमितरौ
 तृष्णीमितराण्यत्रैव प्रवर्ग्यार्यान्संभारान्संसादयति । सोमासन्दौ-
 प्रकारा वर्षीयसी^१ सम्राडासन्दौ हसीयसी वा । चतस्रः
 सुचस्तासु द्वे रौहिण्यव्यावनिन्ने^२ । इतरे द्वे सनिन्ने ।
 तयोर्वर्षीयस्युपयमनी प्रोक्षणीधान्वी हसीयसी । द्वौ सुवौ द्वे^३
 धृष्टौ च । महावीरसंमितौ पार्श्वतश्चिन्नावन्यतरतः संदण्णौ संदंशौ
 शफावित्याचचते । स्थूलशङ्कुर्धर्मदुर्घार्थस्त्रयो^४ । स्थूलशङ्कुवो^५
 वत्साद्यर्था अमी अवत्सशङ्कुरिति पदंदिनां^६ षट्ककला-
 स्यैतान्यौदुम्बराणि । वैकङ्कती समित्परिधयो वैकङ्कतास्त्रयो-
 दशंभनानि^७ पालाशानि वैणवानि वैकङ्कतानि खादि-
 राण्यर्काण्यौदुम्बराणि शमीमयानि वा^८ । शृङ्गलक्षणरोमाणि
 कार्णाजिनानि धवित्राणि त्रीणि बाहुप्रमाणदण्डानि । वैणवा^९
 औदुम्बरा वा दण्डाः । शतमानं रजतं सुवर्णं च । सायश्चिन्ना-

१. संदिप्रकारावर्षीयसि ML and VT (but with औ at the end);
 read perhaps सोमौसन्दोप्रकारादु; संदिप्रकारा वर्षयसि A; संदीप्रपाकारा
 वर्षीयसी H; प्रा. also R.

२. Thus B; निन्ने MLATRV; निन्नेयितरो द्वे H.

३. द्वे only in TV and the Vyākhyā.

४. Thus ATVB; स्त्रयो ML; in HRB the words स्थूल...यार्थासु
 are missing; then they have त्रयस्थूलशङ्कुवोवत्सशङ्कुषट् etc

५. Meaning?

६. Thus MLTV; येषामि AHRB.

७. शमीमयानि वा शृङ्ग. LATV; मयानि मोक्षानि शृङ्ग. M; मयानि
 मोक्षानि वा शृङ्ग. HRB.

वैखानससूत्रे २४, ७-८ (०श्रौतसूत्रे १३, ७-८) १६१

अथ द्वौ वेदावभिधानी द्वे निदाने त्रीणि विगाखदामान्येतानि
मौञ्जान्यफलीकृतानि रौहिण्योः पिष्टानि^१ प्रभृता मुञ्जप्रलवाः^१
खरेभ्यः सिकता^१ मौञ्जेः पवित्रे दर्भमये वीक्षरेण गार्हपत्यं
स्फेनोद्धृत्यावोच्य सिकता न्युथ प्रादेशमात्रं^१ परिमण्डलं
५ प्रटञ्जनीयमुत्तरेणाहवनीयं तथोद्भासनीयमुत्तरेण गालां चतुरश्रं
निथ्यन्दवन्तमुच्छिष्टखरमेवं त्रीन् खरान्कृत्वा शिष्टाः सिकता
उत्तरार्धे^२ निधेयाः^२ स्युरथ प्रोक्षणीः^२ संस्कृत्य ब्रह्मन्प्रवर्ग्येण
प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुह्यग्नौद्रौहिणौ पुरोडाशावधिश्रय
प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्य^३ विहर प्रस्तोतः सामानि गायेति ब्रह्मादी-
१० न्संप्रेष्यति^४ ॥ ७ ॥

अथ ब्रह्मा यजुर्युक्तमित्युपांश्वनुद्धृत्योमिन्द्रवन्तः प्रचरतेत्युच्चैः
प्रसौत्यध्वर्युः प्रसृतो मदन्तीभिर्यमाय त्वा मखाय त्वेति
सर्वान्प्रवर्ग्यसंभारांस्त्रिस्त्रिः प्रोक्षति यथा परान्संभारानभि-
प्राप्नुयात्प्रोक्षितानि^५ व्यायातयति^५ प्रेषितो होता ब्रह्म जज्ञान-
१५ मिति प्रतिपद्याभिष्टुयाद्गवावानं प्रणुत्य व्यवसेदाग्नीध्रो रौहिणौ
पुरोडाशावधिश्रयति^५ प्रतिप्रस्थाता दर्विहोमवदाज्यं संस्कृत्य
दध्यधिश्रयत्येणाहवनीयं सम्राडासन्दौ^५ पर्याहृत्य राजासन्दाः

१ All the Mss. om. the anusvāra; by the Vyākhyā it is given.

२ उत्तरार्धे निधेया A; उत्तरार्धं निधेया ML; उत्तरार्धं स्युः HB; उत्तरार्धं निधेया TV.

३ प्रोक्षणीं all exc. B which has ०णी.

४ प्रवर्ग्यं विहर MBH and the Vyākhyā; without प्रवर्ग्यं LATV.

५ Thus (cp. Baudh. IX. 6: 273. 8) BMH; यथा सर्वा A; यथा सर्वतः LTV.

१६२ वैखानससूत्रे २४, ८-९ (०श्रौतसूत्रे १३, ८-९)

पुरस्तादुत्तरतो वा निदधाति^१ तस्यां प्राग्गीवं कृष्णाजिन-
मूर्ध्वलोमास्तृणाति^१ तस्मिंस्तथोत्तरौ महावीरावुपशयौ निद-
धाति^१ तावप्रचरणीयौ^१ स्थूलशङ्कुं^२ वत्सशङ्कुन्निशाखदामानी-
त्यादायाग्रेण होतारं दक्षिणातिक्रम्य दक्षिण्या द्वारोपहत्य
दक्षिणेन दक्षिणं द्वारं होतुः समीचायां मातुः शङ्कुं^२ निहन्ति^५
पूर्वस्था एव दार्याया दक्षिणतो घर्मदुहो वत्सस्थापरस्था एव
दक्षिणतो ऽजाया अभ्यन्तरमुत्तरतो वर्करस्थ शङ्कुं निहत्य तत्र
विशाखदामानि व्यायातयत्योदासनादत्र काले बद्धा दुहन्ति^१
खरांस्त्रीन्पुत्र्योत्तरेणाहवनीयं शृतं दधि शकलानुपसादयति
वैकङ्कतौ च समिधम्^१ ॥ ८ ॥ १०

अथाध्वर्युर्देवं पुरश्चर सध्यासं लेति प्रचरणीयं महावीरं
संदंशाभ्यां परिगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वा तमुपरिष्ठात्साग्रेण परि-
मार्श्याज्यस्थाल्याः^४ सुवेण सकृदुपहृतेनाज्येन गार्हपत्ये ऽनवानं
संततं प्राणाय स्वाहेति सप्त प्राणाहुतीर्जुहोत्येकादश वथैनं
महावीरं देवस्त्वा सविता मध्वानक्तित्युत्तमस्य^५ शेषेणाज्येन^{१५}
सुवेणानक्ति^१ पृथिवीं तपसस्त्रायस्वेत्येतस्मिन् काले प्रतिप्रस्थाता
राजतं शतमानं प्रवृञ्जनीये खर उपगूहति^१ मुञ्जप्रलवाना-
दायार्चिरसीति दक्षिणेषामग्राणि^६ गार्हपत्य आदीपयति
शोचिरसीति तेषामग्रेरुत्तरेषां मूलानि ज्योतिरसीति तेषां

१ Thus MLA ; उपस्तृणाति HTVB.

२ ०शङ्कुं ML ; शङ्कुं HB ; शङ्कुं ATV.

३ शङ्कुन्निहन्ति MAB ; शङ्कुन्निहन्ति LHTV.

४ ०स्थाल्या LAHTV ; स्थाल्या MRB.

५ Thus BMLHTV ; ०त्तमस्य A.

६ दक्षिणेषां instead of तेषां VT.

वैखानससूत्रे २४, ६-१० (०श्रौतसूत्रे १३, ६-१०) १६३

मूलैर्दक्षिणेषां मूलानि तपो ऽसीति तेषां मूलैरुत्तरेषामग्राणि ।
 तान्व्यतिषक्तानुपरि शतमाने निधाय तेषु सः सौदस्वेति महा-
 वीरं सादयत्यञ्जन्ति यमित्येनमाज्येनाभिपूरयत्यनाष्ट्या पुरस्ता-
 दित्येतैर्यथालिङ्गं महावीरमसंस्पृगन्यजमानः प्रादेशेन दिशो
 ५ व्यवस्थापयति । मनोरश्वासि भूरिपुत्रेत्युत्तरतः पृथिवीमभि-
 मृशति । सिद्धौ त्वेति धृष्टौ आदायाध्वर्युः^१ प्रतिप्रस्थाता च तपो
 ध्वज इति गार्हपत्याददौचो ऽङ्गारान्विरुह्य चितः स्थ परिचित
 इत्येनं प्रदक्षिणं न्युष्य त्रयोदशं परिधौन्यरिधत्तः^२ ॥ ६ ॥

मा असौति प्राञ्चाध्वर्युः परिदधाति । प्रमा असौत्युदञ्चौ
 १० प्रतिप्रस्थाते^३ वं दौ दौ पूर्वणं पूर्वणं^४ मन्त्रेणाध्वर्युरुत्तरेणोत्तरेण
 प्रतिप्रस्थातान्तरिक्षस्थान्तरिधरसौत्यध्वर्युरेव त्रयोदशं दक्षिणतः
 परिदधाति । दिवं तपमस्त्रायस्वेत्युपरिष्ठात्सौवर्णेन रुक्मेनापि-
 धायाभिर्गौर्भिरिति तिसृभिरुपतिष्ठते । गायत्रमसौत्येतैरेकैकं
 धवित्राण्यादत्ते । पश्चात्प्राङ् जान्वाच्य तैरेनं मधु मध्विति
 १५ त्रिरुध्वमभिधूनोति^५ । तेषां प्रथमं स्वयं गृह्णीत्वा मध्यमं प्रति-
 प्रस्थात्रे प्रयच्छतौतरदाशौध्राय । मधु^६ मध्वित्याशौध्राया^७
 ऊर्ध्वं धून्वन्तस्त्रिः^८ प्रदक्षिणं महावीरं परियन्ति । प्रणवेन
 संराधयन्ति । यथावकाशमुपविश्य महावीरं समञ्जन्तो वाग्यता

१ आदायाध्वर्युः HMB (LTV corrupt) : आदत्तोध्वर्युः A.

२ 'Thus LV' : परिधत्त M : परिधत्ते A : परिदधाति H : परिदधाति B.

३ पूर्वणं once the Mss.

४ Thus MLATV : धून्वन्ति HB.

५ मधु twice H only.

६ श्रौध्राय LTV : श्रौध्राये M : श्रौध्रायसुध्वं AHB.

७ धून् BMLATV : धून् H.

१६४ वैखानससूत्रे २४. १०-११ (श्रौतसूत्रे १३. १०-११)

इन्धाना आसते । प्रज्वलिते सुवर्णे गतमानमपादत्ते । याभि-
वर्तिकां यस्मिताममुञ्जतमिति होतुरभिजाय दश प्राचीर्दश
भासि दक्षिणेत्यनुवाकेनाध्वर्युर्महावौरमभिमन्त्रयते । ऽप्रस्वतौ-
मश्विना वाचमस्मे इत्यभिजाय धवित्राण्युपोद्यच्छन्ते । १ ॥ रुच-
दुषमः पृश्निरग्निय इत्यभिजाय रुचितो घर्म इत्युक्ता यथेतं ५
त्रिः पुनः प्रतिपरिरयन्ति । धवित्राणि प्रत्यादायाध्वर्युरग्रेणा-
हवनीयं पर्याहृत्य स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातः
मस्राडामन्यां सादयति स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य इति सायं ।
यथास्थानमवस्थायापयं गोपामिति सर्वं ऋत्विजो यजमान-
श्चाधौयन्तो महावौरमवेक्षन्ते । त्वमग्ने गृहपतिरित्यध्वर्युर्गार्हपत्य- १०
मुपतिष्ठते । ऽन्तर्हिते प्रतिप्रस्थाता त्वष्टौमतौ ते सपेयेति पत्नौ
वाचयत्यग्नीद्वौहिणौ पुरोडाशावासादयेति संप्रेष्यति । ॥ १० ॥

अनिम्रयोराग्नीध्र उपस्तीर्णाभिधारितौ रौहिणौ पुरोडागौ
प्रवाहं प्राच्यौ सुचौ दक्षिणोत्तरपरिधिसंधौ ४ अन्वासादयति ४
प्रतीच्यावपराह इत्येके । देवस्य त्विति रगनामादायादित्यै १५
रास्त्रासौति रगनामभिमन्त्र्य पूर्वद्वारोपनिष्क्रम्याध्वर्युरिड एह्य-
दित एहि सरस्वत्येह्येति घर्मदुघमाह्वयति ४ त्रिरूपांश्च-
मावेक्ष्यमावेह्येति त्रिरूचैर्यथानाम । प्रत्येत्याभिधानौ निदाने
दोग्ध्रे चादायाध्वर्युराग्नीध्रः प्रतिप्रस्थाता च दक्षिण्या द्वारोप-

१ Thus AHTVB and the Vyākhyā; ४वाण्युपोद्यच्छन्ते ML.

२ Thus BTVHR and the Vyākhyā; ४यते MLA.

३ सुचौ LBV; सुचोर् HA; om. by M; प्राच्यौ om. T; cp. Baudh. IX. 6: 273. 21.

४ परिधिसंधन्वा ML; ४परिधिसंधि अन्वा HATBV.

५ दुदुम H only.

वैखानससूत्रे २४, ११-१२ (० श्रौतसूत्रे १३, ११-१२) १६५

निर्हत्यादित्या उष्णीषमसीति घर्मदुधमध्वर्युरभिधान्या कण्ठे^१
वध्नाति वायुरस्यैड^२ इति वत्सं^३ । पृषा त्वोपावसृजत्विति वत्स-
मुपावसृजति^४ । यस्ते स्तनः गगय इत्यध्वर्युर्घर्मदुधमभिमन्त्योस्म
घर्मः५ शिषेति वत्समादाय नियुज्य दृहस्पतिस्त्रोपसौदत्वित्युप-
५ सौदति^५ । दानवः स्य पेरव इति स्तनान्ममृशत्या दगभिर्विवस्वत
इत्यभिज्ञाय स्तनानश्विभ्यां^६ पितृस्वेत्येतैर्वर्षीयसि दोग्ध्रे
पितृस्वेत्येतस्मिन् काले प्रतिप्रस्थाता तृष्णीमजां हसौयस्यग्रीधे
पयसौ प्रदाय यथेतं प्रत्येत्य गायत्रो ऽसि त्रैष्टुभो ऽसीति
गणावध्वर्युरादत्ते जागतमसीति प्रतिप्रस्थातोपयमनमुपद्रव पयसा
१० गोधुगित्यभिज्ञायाग्रीधः प्रतिपद्यते^७ । सहोर्जो भागेनोप मेहीत्या-
ह्रियमाणं पयो ऽध्वर्युः प्रतीचते^८ ॥ ११ ॥

इन्द्राश्विनेति महावीरे गोपय आनयति^९ । स्वाहा त्वा
सूर्यस्य रश्मय इत्युद्यन्तमूष्माणमुपतिष्ठते^{१०} । मधु हविरसौत्यजापयः
प्रतिप्रस्थाता^{११} । सूर्यस्य तपस्तपेत्युद्यन्तमूष्माणमुपतिष्ठते^{१२} । द्यावा-
१५ पृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीत्यध्वर्युः संदंगनेन महावीरं परि-
गृह्णाती^{१३} । वेदेन प्रमृज्यान्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्युपयमनेन
प्रतिप्रस्थातोपयच्छति^{१४} । देवानां त्वेत्यादायोन्तिष्ठति^{१५} । तेजो
ऽसि तेजो ऽनुमेहीति प्रागाहरत्यग्निर्मा पृथिव्याः पातु वायु-
रन्तरिक्षात्सूर्यो दिवः^{१६} इति^{१७} दिविस्पृङ्^{१८} मा मा हिःसौरिति

१ Thus MLTVH and the Vyākhyā; कर्णे AB.

२ Thus T and the Vyākhyā; -स्येड the other Mss.

३ स्तनान् depends on पितृस्वेति.

४ Thus TV; -सृजते MLAHB.

५ Read probably: दिवो दिविस्पृङ्; but the Vyākhyā दिव इति
हरन् दिविस्पृङ्.

१६६ वैखानससूत्रे २४, १२-१३ (०श्रौतसूत्रे १३, १२-१३)

जपित्वा समुद्राय त्वा वाताय स्वाहेति पञ्च वातनामानि
गच्छन्नेवानवानं व्याचष्टे सप्त वापान्याग्रये त्वा वसुमते स्वाहेति
पञ्चोत्तराण्यवशिष्टानि^१ शिष्टा विकल्पार्थमेतस्मिन्^१ काले
प्रतिप्रस्थाता दक्षिणमहर्ज्योतिः केतुनेति प्रातर्जुहोति रात्रिरिति
सायमपरेणाहवनीयं दक्षिणातिक्रम्य विश्वा आशा दक्षिणस- ५
दिति ब्रह्माणमभिसमौक्ष्य विश्वान्देवानयाडिहेति पश्चादासीनं
होतारं स्वाहाकृतस्य घर्मस्येति घर्ममभिसमौक्ष्याश्राव्य प्रत्या-
श्राविते घर्मस्य यजेति संप्रेष्यत्युत्तमया वाचा प्रचरत्यश्विनारं
घर्मं पातमिति वषट्कृते जुहोति स्वाहेन्द्रावडित्यनुवषट्कृते^१ घर्म-
मपातमश्विनेति ऊतं घर्ममुपतिष्ठते^१ नमो दिवे नमः पृथिव्या १०
इत्यनुवाकगेषेणोपर्याहवनीये धार्यमाणं^३ महावीरं यजमान
उपतिष्ठते^१ तं^४ प्रतिप्रस्थाता गृह्यदध्नाभिप्रूरयति^५ ॥ १२ ॥

इषे पौपिहौहि विचरन्तं यजमानो ऽनुमन्त्रयते मङ्गमि-
त्युपांशु वधिनं^६ दिशो ऽनु प्रहावयति^७ त्विष्ये त्वेति पूर्वस्यां
द्युम्नाय त्वेति दक्षिणस्यामिन्द्रियाय^८ त्वेति प्रतौच्यां भूत्यै १५

१ ०वशिष्टानि शिष्टा (ष्टां) विकल्पार्थमे० MLA : ०वशिष्टा विकल्पार्था एत०
H : ०वशिष्टानिशिष्टां विकल्पार्थमे० TV : ०वशिष्टावशिष्टविकल्पार्था एत० B.

२ प्रचरन्त्य० MLA : प्रचरत्य० THBV.

३ Thus emended in accordance with the Vyākhyā ; धारयमाणं
all the Mss.

४ तं om. H only.

५ Thus MLTAV ; H has : ०त्युपांशुवाच्यैष्टाय पौपिहौत्युचैरन्तःपरिधि
दिशो नु० ; similarly B ; cp. Bandh. IX. 10 : 280. 4.

६ ०हावयति ATV ; ०हापयति H and Vyākhyā ; ०हादयति L ;
०हादयति M ; ०वाचयति B.

७ इन्द्रियाय TV ; उन्द्राय MLAHB.

लेत्युदीच्यां^१ प्रत्याक्रम्योपयमने महावीरपयःशेषमानौयोदाम-
 नौये खरे राजतं शतमानं निधाय धर्मासौति तस्मिन्महावीरं
 निदधाति नेत्वा वात स्कन्दयादत्यभिचरतो^२ ऽप उप-
 सृश्योदुम्बरशकलान्^३ षडादाय तेषामेकैकेनोपयमनद्रव्यस्योप-
 ५ घातेन पूष्णे शरसे स्वाहेति पूर्वार्धे आहवनौयस्य तत्प्रत्योत्यैन-
 मन्तराञ्जनं^४ मध्यमे^५ परिधौ संस्पृष्टं सादयत्येवं^६ द्वितीय-
 शकलेन ग्रावभ्यः स्वाहेति प्रत्योतयत्यैनं पूर्ववत्सादयति^७ तथा
 तृतीयेन मध्यतः प्रतिरेभ्यः स्वाहेति चतुर्थेन द्यावापृथिवौभ्याः
 स्वाहेत्यापरतो^८ ऽथैनमूर्ध्वाञ्जनं भस्मान्त उपगूह्यत्येवं पञ्चमेन
 १० दक्षिणार्धे पितृभ्यो धर्मपेभ्यः स्वाहेत्यैनं बहिरञ्जनं दक्षिणे^९
 परिधौ संस्पृष्टं सादयत्यथ षष्ठं सर्वेषु तेषु समज्योप-
 यमनादन्तं^{१०} उपहत्योत्तरार्धे^{११} रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहेत्येन-
 मुत्तरेण शालाया अतीकाशेनानन्वीचमाणो^{१२} ऽमुना सह
 निरर्थं गच्छात निरस्याप^{१३} उपसृष्ट्यातागष्टाञ्चकलानद्भिः^{१४}

१ इत्यभिचरतो MLTAVB : इति यद्यभिचरेतापस्यग्य II.

२ दुम्बरशकलान् MLTV ; दुम्बरान् शकलान् AB ; दुम्बराः शकलाः II.

३ मन्तराञ्जनं H : मन्तरं जनं MLTV and Vyākhyā : मन्तरंजनं AB :
 cp. Baudh. IX. 11 : 280. 16.

४ Thus the Vyākhyā : मध्यं AB ; मध्य MLTV.

५ सादयति MLTAV and the Vyākhyā ; आनाः II.

६ Thus MAHR and the Vyākhyā ; दक्षिण TLBV.

७ Thus HB ; संस्पृष्टं MLTAV and the Vyākhyā.

८ Thus the Vyākhyā ; नानादन्तपहत्योत्तरार्धे A : नानादन्त उपगूह्यत्यु-
 त्तरार्धे HB ; नानादन्त उत्तरार्धे TV : नानादन्तमुत्तरार्धे L : नानादन्तमुपगूहति ;
 उत्तरार्धे M.

९ अतीकाशे. HRB ; अति. MLATV and the Vyākhyā.

१० निरस्याप MLATV and the Vyākhyā : निरस्यत्यप HRB.

११ शिष्टाञ्च. all the Mss.

१६८ वैखानससूत्रे २४, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १३, १३-१४)

संसृश्याहवनीये ऽनुप्रहरति ^१ प्रतिप्रस्थाता पूर्ववदुत्तरं रौहिणं
जुहोत्यपीपरो मा रात्र्या अहो मा पाहीत्यध्वर्युर्वैकङ्कतौ^२
समिधं प्रातरादध्यादपीपरो माहो रात्र्यै मा पाहीति
सायम् ^१ ॥ १३ ॥

गेषादुपयमनेनाग्निहोत्रं जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति ^५
सायं सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्याहृत्या वोभयत्र
दृष्णौ वा ^१ गेषं समुपह्वय ऊतः हविर्भधु हविरिति यजमान
एव प्रत्यक्षं भक्षयति होत्रादयो ऽवघ्रेणाग्नीध्र उपयमनमुच्छिष्टखरे
मार्जयित्वान्तर्वेदि प्राचीनविलं सादयति ^१ तस्मिन्नुवर्णरजतौ
शतमानौ प्रास्य मदन्तौर्निनीय हिरण्यवतीभिस्ताभिर्यजमानघटा ^१
हिरण्यवर्णाः शुचय इति चतसृभिर्मार्जयन्त ^१ आज्यस्यान्या^२
सुवेणाज्यमादाय प्राणाय स्वाहा प्रणे स्वाहेत्येताभ्यामनु-
वाकाभ्यां प्रवर्ग्यप्रायश्चित्तानि ऊलोपयमनादपो निःसार्य
तन्सस्मिर्व घर्मपात्रं समवधाय तत्समवमृगन् घर्माय सःसाद्य-
मानायानुब्रूहोति संप्रेष्यत्या यस्मिन्सप्त वासवा इत्यभिजाय ^{१५}
तदेतदुपयमनमग्रेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सघ्राडासन्ध्यां
कृष्णाजिने प्राचीनविलं स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातः
संसादयति स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य इति सायं प्रतीचीनविलमद्वि
दृणमग्रे^३ विश्वदानौमित्यभिजाय घर्मदुधमुत्सृज्यैतस्मिन् काले
शं नो वातः पवतामित्युत्तमेनानुवाकेन शान्तिमुपयन्त्येवं ^{१०}

^१ वैकङ्कतौ all the Mss. (not काण्टकीं).

^२ This must mean : ०स्वाह्याः (०न्यां B).

^३ अग्रे MT ; अग्नये LTV ; अग्रे A : B useless.

वैखानससूत्रे २४. १४-१५ (०श्रौतसूत्रे १३. १४-१५) १६६

त्रिरात्रं षड्रात्रं द्वादशरात्रं वा सायंप्रातः प्रवर्ग्योपसङ्गां
प्रचरन्ति । ॥ १४ ॥

प्रवर्ग्यं भक्षयित्वा न मांसमश्रीयत्संवत्सरं चतुरो वा मासान्न
राममुपेयान्न मृन्मयेन पिवेन्नास्य राम उच्छिष्टं पिवेत् ।
५ तेज एव तत्संश्रयतीति^१ ब्राह्मणमग्निष्टोमे प्रवृणक्ति नोक्थ्ये
प्रवृज्याद्विश्रजिति सर्वष्टे प्रवृणक्ति न प्रथमयजे प्रवृज्या-
त्प्रवृज्यादां श्रोत्रियानूचानस्य प्रवृज्यादुब्राह्मणस्य च ब्रह्मवर्चस-
कामस्य च प्रवृज्यात् । प्रवर्ग्यमुदासयिष्यन्नजामशौधे दटाति
पष्ठौहौ ब्रह्मणे घर्मदुग्धं होत्रे शतमानावध्वर्यवे ।^२ इथ पूर्वगान्ति-
१० मुपेत्य तृणानि संस्तीर्याग्निणाहवनीयं सर्वं परिघर्म्यं सम्राडामन्दां^३
सादयत्यथाग्नीध्रः प्रवृज्जनौयोदासनौयो खरौ सते समोषो-
त्तरतः सम्राडामन्दां^४ सादयत्युच्छिष्टखरमन्यस्मिन्सते समोष^५
दक्षिण्या^६ द्वारोपनिर्हृत्य मार्जालीयदेगे निदधति । यथेत-
मेत्योदग्दगेन वाससा पत्याश्चनः प्रोर्णोति । प्रतिप्रस्थाता
१५ गार्हपत्य आज्यं विलाष्योत्पूयौदुम्बर्या मुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
त्रौन् संनखाञ्जलाकामुष्टौनादाय तेषामेकमाहवनीय आदौ-
ष्यास्यदग्ने धारयति । तस्मिन्नध्वर्युर्घर्म या ते दिवि श्रुगिति
प्रथमामाहुतिं^७ जुहोति । तस्मिन्नपरमादौष्याहवनीये पूर्वं
प्रहृत्य घर्म या ते ऽन्तरिक्ष इति नाभिदग्ने द्वितीयामाहुतिं^८

१ See Taitt. Ār. V. 8. 13.

२ न्यां सा० H ; न्या सद् साद० MLABV : न्यासहासाद० T

३ न्यां MLATBV ; in H these words are missing : read न्याः ?

४ समुष्य AHB ; समोष्य MLTV and the Vyākhyā.

५ दक्षिण्या द्वा० H ; दक्षिणद्वा० MLATBV.

६ प्रथमासा० and द्वितीयासा० A ; प्रथमाहुतिं and द्वितीयाहुतिं MLTHBV :
प्रथमसाहुतिं B.

१७० वैखानससूत्रे २४, १५-१६ (० श्रौतसूत्रे १३, १५-१६)

तथापरमादीष्य जानुदग्ने घर्म या ते पृथिव्यामिति तृतीयामपि
वा मुष्टौन्विहाय यथाप्रदेशमाहवनीये तिस्र आहुतीर्जुहाति ।
संवृत्य द्वाराणि प्रवर्ग्यमादायानु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते
त्वमिति द्वाभ्यां पूर्व्या द्वारा निष्क्रामन्ति । प्रतिप्रस्थाता
वाससा पत्नीं नयति^१ । महावेदिमाक्रम्य प्रस्तोतः साम^२ ५
गायेति संप्रेष्यति । ॥ १५ ॥

सह पत्न्या यजमानः सर्वान्विजस्त्रिः साम्नो निधनमुपयन्ति ।
पुरुषः पुरुषः निधनमुपैतीति विज्ञायते^३ । दिवस्त्वा परस्याया
इति प्रथमं प्राप्य मध्यदेशे^४ द्वितीयं निधनं । प्राञ्चो ऽति-
क्रामन्ति^५ । ब्रह्मणस्त्वा परस्याया इति द्वितीयमभिक्रामन्त्यु- १०
परवदेशं प्राप्य तृतीयं निधनमुपयन्ति प्राणस्य त्वा परस्याया
इति तृतीयमभिक्रामन्त्युद्वासनदेशमुत्तरेणोत्तरवेदिं^६ प्राप्य
सम्राडासन्दौ^७ प्रतिष्ठाप्य प्रस्तोतर्वाषाहरं साम गायेष्टाहोत्रौच्यं
साम गायेति संप्रेष्यतीष्टाहोत्रौच्यस्य पूर्ववन्निधनमुपयन्ति न
वाषाहरस्योदकुम्भमादायानेन संततधारया वल्गुरसीति सर्वं १५
परिघर्ममुत्तरवेदिं^८ परिषिञ्चन्पर्येति । निधाय कुम्भं गं च

१ नयति महा० MLTABV ; नयत्यमहा० H (pointing to नयत्यध्वर्यु-
महा० ?).

२ सामानि A only.

३ See Taitt. Ār. V. 9. 4.

४ मध्यदेशे om. HB.

५ The words प्राञ्चोत्तिक्रामन्ति only give by MHB, (Vyākhyā ;
प्राञ्चोभिक्रामन्ति); moreover H has after them : मध्यदेशमुपयन्ति.

६ उद्वासनदेशम् om. HB— उद्वासनदेश० T and the Vyākhyā :
उद्वासनदेश० MLA.

७ घर्ममुत्तरवेदिं A ; परिघर्म उत्तर० MLTVB ; परिघर्म उत्तर० H.

वैखानससूत्रे २४, १६-१७ (० औतसूत्रे १३, १६-१७) १७१

वक्षीति त्रिपरिषिञ्चन्त्यतिपर्येति^१ चतुस्रक्तिर्नाभिर्हृतस्थेत्युत्तर-
नाभिर्मभिमृशति^२ । सदो विश्वायुरित्युत्तरेण नाभिं खरावुप-
निवपत्यप^३ देशो अप ऋर इति मार्जालौघ उच्छिष्टखरं पाणौ
प्रक्षाल्योत्तरवेद्यां कृष्णाजिनमास्तीर्य तस्मिन् हिरण्यं निधाय
५ रौहिणपिष्टान्मुञ्चप्रलवान्सिकताश्चानुप्रकीर्य देव पुरश्चर सध्यासं
त्वेति प्रचरण्णीयं महावौरमुपावहरत्येनं महौनां पयो ऽसीति
दध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्येवमेतरो पूर्वापरौ दक्षिणोत्तरौ वा
तूष्णीमितराण्यादित्यस्येव मण्डलं भवत्यपि वा महौनां पयो
ऽसीति प्रचरण्णीय आज्यं ज्योतिर्भां अग्नि वनस्पतिनामोषधीनां
१० रस इति मधु वाजिनं त्वा वाजिनो ऽवनयाम इति दध्नेव-
मितरयोरेपि वाज्यमेव प्रथमे मधु द्वितीये दधि तृतीये
घर्मेतत्ते ऽन्नेमेतत्पूरीषमिति यान्यामेचनवन्ति तानि दध्ना
मधुमिश्रेण पूरयत्येकिकताया इति विज्ञायते ॥ १६ ॥

अपि वा पुरुषाकृतिं कुर्यान्तां चिकौर्षन्ममानमा प्र-
१५ चरण्णीयोपावहरणान्तच्छिरो भवत्युपरिष्ठात्साग्रं वेदं प्राञ्चं नि-
दधाति । सा शिखा । शिरो ऽभितो दोग्ध्रे कर्णौ प्रोक्षणी-
धानी मुखं स्त्रुवौ नासिके अभितः स्त्रुवौ हिरण्यशकला-
वक्षिणी^३ । आज्यस्थाली ग्रीवा । धृष्टौ जव्रण्यभितः शफावंसौ
रौहिणहवन्यौ बाह्वौ प्राची मेथी पृष्ठयो ऽभितो द्वे धवित्रे
२० पार्श्वे । तृतीयधवित्रमुरो । मध्य उपयमनमुदरो ऽभितो

१ संश्रुति H only.

२ उपवपति MLATVB; उपनीयपति H; खरी निवपति the Vyākhyā.

३ अक्षिणी A: (also Vyākhyā); अक्षौणी TV; अक्षीणि B; अक्षणी
HR; अक्षिण ML.

१७२ वैखानससूत्रे २४, १७-१८ (० अतिसूत्रे १३, १७-१८)

ऽभिः श्रोणी^१ अभितः शङ्खू सक्थिनी^२ मध्ये तृतीयं मेढ्र-
मभितो रौहिणकपाले पाष्णी^३ तस्मिन्सर्वं रज्जुमयं दधाति
तान्यन्ताणि^४ रौहिणपिष्ठानि सर्वतः प्रध्वंसयति तानि मज्जा^५
वेदं विसृज्यानुप्रकिरति स स्नायवो^६ ऽवकाभिस्तृणैः प्रच्छादयति
सिरा^७ घर्मेतन्ते ऽन्नमेतत्पुरुषमित्यतिशिष्टं दध्ना मधुमिश्रेण
संमृज्यान्तरेण सक्थिनी निवपति तन्मांसं^८ दध्ना मधुमिश्रेण
सर्वतो ऽवोक्षति तल्लोहितं^९ प्राचीनघौवेणोत्तरलोम्ना कृष्णा-
जिनेन श्रोणैते त्वलोमानि च^{१०} सम्राडासन्दौ^{११} विस्वस्योपरिष्ठा-
न्निदधाति^{१२} साम्राज्यं^{१३} भवति^{१४} ॥ १७ ॥

उत्तरवेद्यां नित्यं कल्पं ब्रुवत^{१५} उत्तरवेद्यामुदासयेत्तेज-^{१६}
स्कामस्येति ब्राह्मणोक्ताणि^{१७} यथाकामं^{१८} नैनमुदासितं वयांसि
पर्यासौरन्नाग्निप्रणयनादत्रोदकुम्भपरिषेचनसेके^{१९} समामनन्ति^{२०}
रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इत्येनमुपतिष्ठते^{२१} ऽचिक्रददृषा
हरिरिति यजमानो^{२२} ऽध्वर्युरेतत्त्वं देव घर्मेत्यभिमन्त्येदसहं
मनुष्यो मनुष्यानि प्रदक्षिणमावृत्योच्छिष्टखरे मार्जयित्वान-^{२३}
वेचमाणः प्रत्येत्योदयं तमस इत्यादित्यमुपस्थायोदु त्वं चित्र-
मिति द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोत्युपतिष्ठत इत्येकं^{२४} इममू पु
त्यमित्याहवनीयमुपतिष्ठते गार्हपत्यं वा^{२५} शं नो वातः पवता-
मित्युत्तरां शान्तिमुपयन्त्युपयन्ति^{२६} ॥ १८ ॥

इति त्रयोदशः प्रश्नः ॥

१ Read सा सिरा ?

२ साम्राज्यं भ० HTBV ; साम्राज्यं भोज्यं भ० ML ; संमृज्यं भ० A.

३ See Taitt. Ār. V. 10. 2-3.

४ नित्यतैत्येक ATHVB ; ML have only जुहोतीत्येकै.

वैखानससूत्रे २५, १-२ (०श्रौतसूत्रे १४, १-२) १७३

अथोपसत्कल्प^१ उपांशुयाजवद्यदातिथ्याया बर्हिः^२ परिधयः
प्रस्तरश्चोपसदामग्रीषोमौयस्य च भवन्युपसत्सु तद्वर्हिः स्त्रीर्ण
प्रस्तरश्च परिहिताः परिधयः^३ षोडशदारुमिधं संनह्य स्फ्य-
मग्निहोत्रहवर्णौ सुवं जुह्वमुपसृतं ध्रुवां वेदमाज्यस्थालीमिति
५ ददं प्रयुज्य यजमानं वाचं यच्छेति संप्रेष्य प्रणीताः कृत्वा
वाचंयमः पात्राणि संमृश्य मदन्तीः संस्कृत्य ब्रह्माणमभिमन्त्य
पात्राणि प्रोक्ष्य वाचं विसृज्याज्यं निरूप्याधिश्रित्य स्फ्यमादाय
वेदेः^४ स्त्रीर्णाया^५ उपरि सम्यजुर्हरत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य
मदन्तीरासादयेभ्रमुपसादय सुवं च सुचश्च संमृड्क्वाज्जेनो-
१० देहीति संप्रेष्यति^६ ॥ १ ॥

निरुप्तमाज्यं ध्रुवायामेव गृहीत्वा मदन्तीरभिमन्त्य ब्रह्माण-
मिधं वेदिं च प्रोक्ष्य मदन्त्यवशेषं निनीय प्रस्तरे पवित्रे अपिसृज्य^७
सूर्यस्वेत्याग्निमभिमन्त्य पूर्वाधारसमिधमाधाय^८ विष्टयोराश्ववालं
प्रस्तरं निधाय तस्मिन्^९ बर्हिषि वा ध्रुवां सुवं च सादयत्येताव-
१५ सदतामिति^६ मन्त्रं संनम्य विष्णवसि वैष्णवं धामासि प्राजा-
पत्यमित्याज्यमभिमन्त्य^९ सामिधेनौषु नवधेभ्यं प्रतिविभज्य सर्व-

१ ०याजवद्यदातिथ्यायबर्हिः AB : ०याजवददतिथ्यावः M : ०याजवद-
दातिथ्यावः L : ०याजवददानियावः TV : ०याजयतिथ्यं वः HR. cp. Hir.
VII. 12. beg.

२ वेदे स्त्रीर्णाया MLTV : वेदेस्त्रीर्णाया A : वेदे स्त्रीर्णा HB.

३ अपिसृज्य ATVBR : अपिविष्टज्य L : अपिविष्टज्य M : अभिमृज्य H.

४ आधाय AB : आदाय MLTH.

५ जुह्वं ins. MHRB.

६ Thus ATRVH : एते अमदतामिति B ; the other Mss. are
badly corrupt.

७ ०सन्त्य TMLV : ०सन्त्यते AHRB.

१७४ वैखानससूत्रे २५, २-३ (० अतिसूत्रे १४, २-३)

मादधात्युदासु^१ देवतास्त्रिमुपवाज्य नान्यामाहुतिं पुरस्ता-
ज्जुहुयात्सुवेणाधारमाधारयति^२ । संमृष्टेषु महापितृयज्ञवत्प्रवरं
प्रवृणोते^३ । ध्रुवाया अष्टगृहीतं जुह्वां कृत्वा चतुर्गृहीतमुपमृति
कुर्यादाज्यस्यान्या इत्येके^४ ॥ २ ॥

घृतवतौमिति होतुरभिज्ञाय जुहूपमृतावादाय दक्षिणा ५
सहृदतिक्रान्त उपांशुयाजवन्तिस्त्रो देवता यजत्युत्तरतः प्रथमायाः
पुरोऽनुवाक्यां संप्रेष्यति दक्षिणत इतरयोयं जुह्वामाज्यं तस्यार्ध-
नाग्निं पूर्वार्धं यजत्यर्धेन मध्ये सोमं यदुपमृति तज्जुह्वामानौय
तेन पश्चार्धं विष्णुं यजत्युदङ्गावृत्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा
प्रस्तरमक्त्वा सव्ये पाणौ कृत्वाज्यस्यान्याः सुवेणोपहृत्य या ते अग्ने १०
ऽयाश्रया तनूरिति प्रथममौपसदमाहवनीये जुहुयाद्या ते अग्ने
रजाश्रयेति द्वितीयं या ते अग्ने हराश्रयेति तृतीयं^१ ये^२ युध्येयु-
रयज्ञसंयुक्तानेतान् होमान् जुहुयादयो ऽवधाय प्रथमं रजत-
मवधाय द्वितीयं हरितमवधाय तृतीयमग्नौ न्मदत्यापा^३ इत्ये-
तदादि निह्वानं व्याख्यातं^४ । दक्षिणोत्तानैः पूर्वार्धे सव्योत्तानैः १५
रपरार्धे निह्ववते । ऽग्नीदेवपत्नीर्याचन्व सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्या-
माहुयेति संप्रेष्यत्युपरेण गार्हपत्यमाग्नीध्र उपविश्य सेनेन्द्रस्येति
देवपत्नीर्याचष्टे^५ । सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामाहुयति^६ । सासि सुब्रह्मण्य
इति तां यजमानो ऽनुमन्त्रयते यथा पुरस्तादनुपसदमेतानि

१ Thus all instead of ओदासु.

२ वृणोते MLTARBV ; प्रवृणोते H.

३ यजेयुर्ध्रुवरं M ; यजेयुर्ध्रुवरं L ; ये(or या)युध्येयुरं ATVB ; यंयुध्ये-
युरं R ; ययुग्मोरं HR perhaps यदि यु०.

४ The sign of pluti here also (cp. XIV. 23) added by me.

वैखानससूत्रे २५, ३-४ (०श्रौतसूत्रे १४, ३-४) १७५

क्रियन्त । एवं सायं प्रातस्त्रिरात्रं प्रवर्ग्योपसदौ कार्ये^१ । याः
प्रातर्याज्या स्युस्ताः सायं पुरोऽनुवाक्याः कुर्याद्याः प्रातरनु-
वाक्यास्ता याज्यास्त्रि एव साङ्गस्योपसदो^२ द्वादशाहीनस्येत्युक्तं ।
मध्यमे ऽहनि पौर्वाहिकीभ्यां प्रचर्याग्रेण प्राग्वंशं^३ त्रिषु प्रक्रमेषु
५ शङ्कं निहत्य दर्शवत्संनमनवर्जं स्पृष्टेन परशुना वा वेदिं
विमिमौते^४ ॥ ३ ॥

स पाश्चात्या वेदेर्मध्यमः शङ्कुस्तस्मात्पुरस्तात्प्रक्रमेषु षट्-
त्रिंशति^५ शङ्कुः पौरस्त्यः^६ । पाश्चात्यादक्षिणोत्तरौ पञ्चदशसु
पञ्चदशसु शङ्कु तौ श्रोण्यौ पौरस्त्याद्वादशसु द्वादशसु शङ्कु
१० तावंसावच्छेदयामानं विधाय^७ सर्वं स्पृष्ट्या शक्तिविषये दक्षिणा-
वृत्तया प्रदक्षिणं विमिमे त्वा पयस्वतीमिति वेदिं परिमिमौते^८ ।
मध्ये प्रागग्रं पृष्ठं करोतीदं तस्मै वेदेन वेदिमित्यभिमर्शन-
संमार्गौ^९ । पौरस्त्यात्पश्चात्प्रक्रम उत्तरवेदेः पौरस्त्यात्पश्चाद्दशमे^{१०}
पदे शङ्कुरुत्तरवेदेः पाश्चात्यस्तः^{११} षष्ठात्पदादक्षिणतः सप्तम

१ कार्ये TV ; कार्येण HB ; कार्यौ MLAR.

२ Thus TVBLR ; all the other Mss. are corrupt cp. Ap. XI. 4. 7.

३ प्राग्वंशं HR ; प्राग्वंशात् MLATBV.

४ विमि० LTV ; मिमौते MAHRB and the Vyākhyā.

५ Thus all the Mss.

६ विधाय MATV ; पिधाय L ; विधाय B ; व्यवसाय HR and the Vyākhyā.

७ Thus MLTAV ; ०मर्शनसमग्रीयामौतौ पौर० H ; ०मर्शनसमग्रीयामौ-
तौचौ R ; ०मर्शनसंमार्गौ व्यावयामौ तौ पौर० B.

८ पौरस्त्यात्पश्चा० all, read probably पौरस्त्यः पश्चा०.

९ Thus B only ; पश्चा० (not पाश्चा०) all the other Mss.

१७६ वैखानससूत्रे २५. ४-५ (०श्रौतसूत्रे १४, ४-५)

उपरवदेशस्तस्मात्स्वयजुर्हरत्युत्तरादंसात्पश्चिमे^१ द्वादशा-
 दत्तरतः प्रक्रम उत्करदेशे^२ नमो दिव इत्याग्नीध्रो^३ ऽञ्जलिं
 कृत्वोपविशति^४ तदञ्जलौ स्वयजुर्वाख्यातं^५ स उत्करस्तदंस-
 स्योत्तरेण प्रक्रमे चालाल^६ इमां नराः कृणुतः वेदिमेत्येति
 संप्रेष्यति व्याख्यातं खननं^७ चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशा^८
 घृतप्रतौका भुवनस्य मध्ये^९ तस्यां सुपर्णावधि यौ निविष्टौ
 तयोर्देवानामधि भागधेयमिति वेदिमभिमन्व्योत्तरवेद्यावृता
 दशपदामुत्तरवेदिं पुरस्तादंहीयसौं करोत्युदम्बरंशाखाभिः स्रज-
 शाखाभिर्वा प्रच्छन्नां कृत्वापराह्निक्यौ श्वो भूते चरमे^{१०}
 पूर्वाह्निक्यौ^{११} व्रतार्धं^{१२} प्रयच्छति सर्वं वा^{१३} तथैवापराह्निक्यौ^{१४}
 समस्य^{१५} प्रवर्ग्यमुद्वास्योपसदं कुर्याद्यदि पूर्वः प्रवर्ग्यः^{१६} पशुबन्धे
 ऽग्निप्रणयनं व्याख्यातम्^{१७} ॥ ४ ॥

एष एव सौमिक आह्वनीयो^१ ऽग्निमत्यामुत्तरवेद्यामुत्तरं
 परिग्राहं परिगृह्याप्रोक्षितायां^२ न विचरन्त्या स्तरणात्प्रति-
 प्रस्थाता पयस्यायै मैत्रावरुण्यै सायं दोहाय वत्सानपाकरोति^३
 घर्मदुघश्च^४ वत्सं दधिघर्माय^५ सौत्यं काष्ठं वेद्यर्थं वर्हिश्च^६

१ उपरवदेश० ARB; उपरदेश० H and the Vyākhyā: उत्तरदेश०
 ML: उत्तरवेदेश० TV.

२ देशे HR; देशे MLATVB.

३ श्रौञ्जलिं HRB; श्रौञ्जलिं MLATV.

४ Thus emended: चरसौ all the Mss.

५ व्रतार्धे the Mss.

६ समस्य H (R is missing): समस्यन् the Vyākhyā; समास्य
 MLATBV.

७ गृह्याप्रोक्षि० AHR; गृह्याप्रोक्षि० MLTVB.

८ दुघश्च ALTV and the Vyākhyā; दुघश्च MHRB.

वैखानससूत्रे २५, ५ (०ःश्रौतसूत्रे १४, ५)

१७७

- संभ्रियते^१ काष्ठं वेदिं बर्हिश्च त्रिस्त्रिः प्रोक्ष्या घा ये अग्नि-
मिन्धत इति वज्रलं वेदिं प्राचीनं बर्हिः स्मृणाति^२ पूर्वं प्रयुक्ते
प्रक्षालिते अनसौ युग्मकृते^३ शालामणेणाभितः पृष्ठ्यां परिश्रिते
सच्छदिषी प्राचीं स्थापयतो दक्षिणमध्वर्युरुत्तरं प्रतिप्रस्थितैवं
५ कुरुतः कर्माण्युत्तरत्र^४ तयोर्दक्षिणं वर्षीय उद्धृतफलकं तथो-
त्तरं^५ तयोरक्षबन्धान्प्रसक्तान्विस्त्रस्य^६ पुनस्तान्पुरचितान्वध्नाति^७
वैष्णवी विष्णवे शुन्धेथामिति^८ हविर्धाने प्रोचति^९ शाला-
मुखीय आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा युञ्जते
मन इति सावित्रेणोत्तरवेदिके^{१०} जुहोति^{११} देवश्रुताविति पत्नी
१० पदद्वतीयस्यैकदेशमादाय साज्येन तेन दक्षिणस्य हविर्धानस्य
दक्षिणामक्षधुरं दक्षिणेन हस्तेनोत्तानेन त्रिः प्रदक्षिणमुपानक्त्यैव-
मुत्तरस्य^{१२} पदनाश आज्येनोपानक्त्यध्वर्युर्हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्य-
मानाभ्यामनुब्रूहीति संप्रेष्यति^{१३} युजे वां ब्रह्म प्रथमित्येतां
त्रिरुक्तामभिज्ञाय प्राचीं प्रेतमिति हविर्धाने प्राचीं प्रवर्तयेयुर्य-
१५ दक्षघोषः सुवागिति जपति^{१४} यदा हविर्धाने वेदिमवक्रामतस्तदा
दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यामन्तर्वेदि हिरण्यं निधाय
परिस्तीर्येदं विष्णुर्विचक्रम इति जुहोत्यैवमुत्तरस्य प्रतिप्रस्थातेरावती

१ युग्यकृते HR and cp. Hir. VII. 16; युग्ययुक्ते MLTABV.

२ प्रसक्तान्विस्त्रस्य H; प्रसिक्तान्वि० ALBR; प्रनिक्तान्वि० V; प्रसिक्तान्वि०

T; प्रसिक्तान्वि० M.

३ पुनस्तान् MBV; पुरस्तान् LATH.

४ शुन्धेथा० TV and Vyākhyā; शुन्धेथा० AMLHB.

५ Most of the Mss. ०ःश्रौत०.

१७८ वैखानससूत्रे २५, ५-६ (०श्रौतसूत्रे १४, ५-६)

धेनुमतौ इत्यप जन्मं भयं नुदेति^१ वेदेः पश्चार्धे विद्वतीयदेशे^२
मनसाप जन्मं भयं नुदेति ब्रह्मा होताध्वर्युर्वा पादेन पांसून्
लोष्टं वा वह्निर्वेदि निरस्यति^३ ॥ ५ ॥

अपरेणाहवनीयं त्रिषु प्रक्रमेध्वत्र रमेथामिति नभस्ये हवि-
धानि स्थापयित्वाभिमानयतो^४ 'यावदर्थमेतयोरन्तरालं^५ वैष्णव-
मसि विष्णुस्त्वोत्तभ्नात्विति तयोश्चुबुके उत्तमयतो^६ दिवो वा
विष्णवित्याग्रीर्पदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथौ निहन्ति
दक्षिणं^७ तूष्णीमुत्तरं^८ च^९ विष्णोर्नु कमिति तयोत्तरस्य^{१०}
विष्णोर्भुवमसीति स्यन्दया मेधिष्वेते निबध्नीतो^{११} विष्णोर्भुवो
ऽसीति यन्त्रिं कुरुतस्तौ^{१२} सुरचितौ बद्धोर्ध्वाः ग्रम्याः समुत्स्योपरि
धारयतो^{१३} दक्षिणस्य हविर्धानस्य प्राञ्चमरन्निं मौला महे वा
विष्णवेति प्राचीनकर्णास्तिस्र उदगपवर्गाः स्थूणाः स्थापयत्यैव-
मुत्तरस्य प्रतिप्रस्थातै^{१४} वमपराः षट् स्थूणाः स्थापयतस्तान्मृदञ्चौ वंशौ
प्रोहतः प्राचश्च^{१५} विष्णो रराटमसीति पुरस्ताद्रराटं^{१६} वंशे
बध्नीतस्तथा परितो^{१७} विष्णोः पृष्ठमसीति व्यरन्निविस्तारं^{१८}

१ Probably the words अप..नुदेति (found in all the Mss.) are interpolated.

२ विद्वतीय० HRB; द्वतीय० LMTV; सव्वतीय० A; विगवद्वतीयदेशे the Vyākhyā.

३ ०यतो LTV and the Vyākhyā; ०यते MAHRB.

४ उत्तरं and दक्षिणं (not ०रां, ०णां) MLATV and the Vyākhyā; दक्षिण and उत्तरतो (the last instead of उत्तरं च) H; दक्षिणं तूष्णीमुत्तरतो B (perhaps preferable).

५ निबध्नी० HR; बध्नी० MLTAV; नव० B.

६ Not quite certain. रराटं HALMB; रर्वाणि ररावि V; the Vyākhyā seems to read रराति.

वैखानससूत्रे २५, ६-७ (०श्रौतसूत्रे १४, ६-७) १७६

नवायामं मध्यमं कृदिः प्राञ्चमुदञ्चं वा निधाय विष्णो अग्ने स्थ
इति तदभितस्थद्विषौ च^१ परि त्वा गिर्वेण इति सर्वतः
परिश्रयति^१ । पृष्ठयामभितः पूर्वमपरं च द्वारे कुरुतो^१ विष्णोः
सूरसीति दर्भैर्द्वारस्थूणे वेष्टतो^१ विष्णोर्भ्रुवोऽसीति^२ ग्रन्थौ
५ कुरुतस्तौ^१ सुरचितवैवमपरे द्वारस्थूणे^१ प्रागुन्नतं पश्चादवनतमेत-
द्वैष्णवमसि विष्णवे त्वेत्यभिमृशतः^१ ॥ ६ ॥

प्र तद्विष्णुरिति पूर्वेण द्वारेण निष्क्रामत^१ ऊर्ध्वमन्यया
वैष्णव्या वा^१ दक्षिणस्य पुरोऽक्षमुक्तमुपरवकर्म^१ देवस्य त्वेत्यभि-
मादायाभिरसीत्यभिमन्त्य व्याघारवदक्षण्या चतुरः प्रादेश-
१० मुखान्प्रादेशमध्यानुपरवान्परिलिखितमिति त्रिः परिलिख्य
रक्षोहणो वल्लगहन इति वाज्रमात्रमुपरवानधस्तात्संढणानुपर्य-
संभिन्नान्^२ खात्वा वृहन्नसीत्यभिं निदधात्येषां पुरीषमुदुष्य
दक्षिणस्थानसः पूर्वोणोपस्तम्भनं तेन खरं चतुरश्रं करोति यावदलं
सोमपात्रेभ्यः^१ पुरस्तात्संचरं शिनष्टि^१ रक्षोहणो वल्लगहनो
१५ वैष्णवान् खनामीति पुनरभिया खात्वा विराडसि सपन्नहेति
पूर्वयोर्दक्षिणस्मिन्नुपरवे वाज्रमुपावहत्येदमहं तं वल्लगमुदपामीति
पांसूनादायेदमेनमधरं करोमि यो नः समानो यो ऽसमानो
ऽरातीयतौति तद्विले ऽववाध्य निरस्तो वल्लग इति हत्वा गायत्रेण
हृन्दसावबाढो वल्लग इति यजमानस्याधस्यदं तान्पांसू-
२० न्निवपति^१ सम्राडसि भ्रातृव्यहेत्यपरयोर्त्तरस्मिन्वाज्रमुपावहत्य

१ अयति A, Vyākhyā ; अयतः MLTVB ; अयत HR.

२ भ्रुवोसौ० AB, Vyākhyā ; भ्रुवमसौ० MLTHV.

३ संढणान् MLTHVB ; संढय A. — संभिन्दन् MLBV ; संभिन्नान् H' ; संभिदा A.

१८० वैखानससूत्रे २५, ७-६ (० श्रौतसूत्रे १४, ७-६)

पूर्वदादानवाधनहरणानि^१ त्रैष्टुभेन कृन्दसाववाढो वलग
इति तथा निवपत्य^२ परयोर्दक्षिणस्मिन् स्वराडस्यभिमातिहेति
वाङ्मुपावह्य तथादानाववाधनहरणानि^३ जागतेन कृन्द-
साववाढो वलग इति तथा निवपति^४ ॥ ७ ॥

विश्वाराडसि विश्वासां नाघ्राणाः हन्तेति पूर्वयोरुत्तरस्मिन्^५
वाङ्मुपावह्य तथादानाववाधनहरणान्यानुष्टुभेन कृन्दसाव-
वाढो वलग इति तथा निवपति^६ तांश्च पदपांसून्यं देष्टि तस्य
संचरे परावपत्य^७ उपस्पृशति^८ पूर्वदक्षिणस्मिन्यजमानो ऽपरो-
त्तरस्मिन्नध्वर्युस्तत्तद्युषावमृश्य संमृश इमानायुष इत्यधस्ता-
द्वाङ्भ्यां संमृशेते^९ किमत्रेत्यध्वर्युर्यजमानं पृच्छति^{१०} भद्रमिति^{११}
स प्रत्याह^{१२} तन्नौ सहेत्याहाध्वर्युर्यजमानो ऽपरदक्षिणस्मिन्
पूर्वोत्तरस्मिन्नध्वर्युस्तथावमृश्य संमृशेते^{१३} किमत्रेति यजमानो
ऽध्वर्युं पृच्छति^{१४} भद्रमिति स प्रत्याह^{१५} तन्म^{१६} इत्याह
यजमानो^{१७} ऽध्वर्युरूपरवान्यथाखातं रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि
वैष्णवानिति यवमतीभिरद्भिस्त्रिः प्रोक्षत्युत्तरैर्यजुर्भिर्यथालिङ्गं^{१८}
प्रोक्ष्यवनयनयवप्रासनवर्धिरवस्तरणस्रुवाभिहोमान् हिरण्यमन्त-
र्धाय जुहुयात्^{१९} ॥ ८ ॥

अधिषवणफलके असंतष्टे औदुम्बरे पालागे कार्श्र्यमये
वा दीर्घसोमे संतष्टे तूष्णीं^{२०} प्रोक्ष्य रक्षोहणौ वलगहनौवप-
दधामि वैष्णवी इति ताभ्यामुपरवानपिदधाति^{२१} द्वौ दक्षिणेन^{२२}
द्वावुत्तरेणाभितो मयूखान्निहन्ति^{२३} रक्षोहणौ वलगहनौ पर्यू-
हामि वैष्णवी इति प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति^{२४} रक्षोहणौ

१ तन्म VTH Vyākhyā ; तन्न MLA.

वैखानससूत्रे २५, ६-१० (०ऋतसूत्रे १४, ६-१०) १८१

वलगहनौ परिसृणामि वैष्णवी इति बर्हिषा परिसृणति ।
 रक्षोहणौ वलगहनौ वैष्णवी इत्यनेनाभिमृशत्यभिमन्त्रयते^१ वा ।
 लोहितमानडुहमधिषवणचर्मोपरिष्ठाद्यथासेचनवदभिषवायालं^२
 तूष्णीं^३ प्रोक्ष्य फलकयोर्यज्ञं प्रतितिष्ठेति प्राचीनग्रीवमुत्तर-
 ५ लोमोपसृणति । पञ्च ग्रावणस्तस्मिन्प्रतिदिशं^४ मध्ये च दृष्ट-
 न्नसीति प्रत्येकं संमुखान्सादयति । प्रथिष्ठं मध्यमं । रक्षघ्नो वो
 वलघ्नः प्रोक्षामि वैष्णवानिति तान्प्रोक्षति ॥ ६ ॥

अपरेणोत्करं षट् प्रक्रमानपरेणार्धं बर्हिर्वेद्यधमन्तर्वेदि चतु-
 स्थूणं सर्वतः षट्प्रक्रमं दक्षिणद्वारं प्राचीनवंशं परिश्रितमाग्नौ^५
 १० भिनोति । वैश्वदेवमसि विश्वेभ्यो देवेभ्यस्त्वेति संमितमभि-
 मृशति । पूर्वणापरवेद्यन्तं चीन् प्रक्रमान्यूर्वेणापरिमितान्वा प्राक्^६
 प्रत्यङ्^७ नवारत्यष्टादशोदगायतमुदग्वंशं^८ दक्षिणेन पृष्ठ्यां प्रति-
 कृष्टतरं यथर्त्विग्भ्यः प्रसर्पकेभ्यो धिष्णिगेभ्यश्चालं भवति तथा
 सदो मिनुयात्तन्मध्ये दक्षिणेन पृष्ठ्यां प्रक्रमं^९ उपरात्परं^{१०}
 १५ यजमानसंमितां सुनाह्वां^{११} यथा यूपस्य प्रचालितामौदुम्बरौ

१ इत्यनेनाभि० AB; इत्यनेनाभि० TMLHVR.

२ ०परिष्ठाद्यथासे० AHBR; ०परिष्ठाद्यथासे० MTV; ०परिष्ठावसे० L.

३ Before तूष्णीं AHR ins. तं.

४ ग्रावाणस्त० MLTVB; गृह्णवाणस्मि० A; ग्रावाप्रतिदिशं HR; ग्रावुसः
 the Vyākhyā, which points to ग्रावः.

५ Thus MLTV; प्रत्यङ्नादशोदग्वंशं A; पृथक् प्राग्द्वारेत्यष्टादशारत्नयो दशा-
 यतिमुदग्वंशं H; B useless.

६ Thus ATV; प्रक्रम उपरवात्परं L; प्रक्रमपरात्परं MHRB.

७ ? सुनाह्वां T; सुनाह्वां MLAV—RH read this and the foll. :
 सुनामानाभिदध्नमौदुम्बर्यवदो यथा यूपस्य; B : सन्नाहनाभिदध्नमौ etc., as RH.

१८२ वैखानससूत्रे २५, १०-११ (०श्रौतसूत्रे १४, १०-११)

प्राचीनाग्रामवटे संधाय दिवे त्वेति प्रतिमन्त्रं परस्तादर्वाची^१
 प्रोचति । शुभन्तां लोको यवो ऽसि पितृणां^२ सदनमसीत्यवटे
 ऽपामानयनादीन्युक्तान्युद्दिष्ट^३ स्तभानेति प्राचीनकर्णामौदुम्बरीं
 स्थूणासुज्ञाचा सहोच्छ्रयति द्युतानस्त्वा मास्तो भिनोत्विति ।
 यथा प्राग्वंशस्य सदोहविधानयोश्च समानः^४ संकाशस्तथावटे^५
 भिनोति । ॥ १० ॥

ब्रह्मवनिं त्वा ब्रह्म दृष्ट्वोन्नम्य पृथिवीमित्येतैरौदुम्बरीः
 पर्यहणादीन्युक्तानि । तस्या विशाखे हिरण्यं निधाय घृतेन
 द्यावापृथिवी आपृणेषामिति स्तुवेणाभिजुहोत्यन्तमन्ववस्त्रावयति ।
 यदा^६ भूमिं प्राप्नुयान्तदा^७ स्वाहेति ब्रूयात्तां सर्वतः परिमृज्यौ- १०
 दुम्बरीमन्वयाः^८ सदसः स्थूणा^९ हविर्धानवदवटे ऽवधाय तासूद-
 म्वंशान् प्रोह्य प्राग्वंशानध्यस्यैन्द्रमसीति^{१०} चौण्यदक्कदौषि
 मध्यमानि प्रोह्येन्द्रस्य सदो ऽसीति चौणि दक्षिणानि विश्वजनस्य
 कायेति चौण्युत्तराण्यौदुम्बरीमभ्यग्राणि । दक्षिणान्युत्तराणि
 करोत्येकादशच्छदिः प्रभृतौनि ब्राह्मणोक्तानि^{११} काम्यानि यथा- १५
 कामं^{१२} हविर्धानवत्परिश्रित्य^{१३} द्वारे कृत्वेन्द्रस्य सूरसौति परिश्रि-

१ सर्वाचीनं L only, सर्वाच्च B.

२ Emended; ०नाद्युक्तानु. MHR; ०नाद्युक्तान्यु. AB; ०नाद्युक्तानु. LT; ०नाद्युक्तान्यु. V.

३ ? समानः संकाशस्त. A; समानाः संका(पा)शस्त. MLTV; समाः संकाशस्त. HR; समानसंकाशस्त. B.

४ यदा..तदा TBH; यथा..तथा MLARV.

५ परिमृज्यौ. MLTV; परिमृज्यौ. A; परिमृज्यौ. HRB.

६ Thus B; ०न्वयां..स्थूणां or स्थूणां the other Mss.

७ अभ्यस्यति instead of अध्यस्य H.

८ See Taitt. Samh. VI. 2. 10. 6.

९ परिश्रितस्य TV only.

वैखानससूत्रे २५, ११-१२ (०श्रौतसूत्रे १४, ११-१२) १८३

त्येन्द्रस्य ध्रुवो ऽसीति ग्रन्थौ सुरक्षितौ कुरुत^१ ऐन्द्रमसौन्द्राय त्वेति
संमितमभिमृशतः^१ सोमस्य पुरा संस्थानादध्वर्युः पूर्वेण द्वारेण
हविर्धाने प्रविश्य प्रत्यङ् नातौयाद्यद्यतीयादिदं विष्णुर्विचक्रम
इति जपेदपरेण सदः प्रविश्य प्राङ् नातौयात्^१ ॥ ११ ॥

५. यद्यतीयादुत्तिष्ठन्नोजसा सहेति जपेत्सदोहविर्धानयोर्विपरीतं
च^१ नातौयाद्विष्णियान्होतारं च प्रत्यङ् नातिसर्पेद्यदि सर्पेदैन्द्रौ
जपेन्नाध्वर्युरूपगायेदित्युक्तमत्र वोपरवकर्म^१ चात्वालात्स्फ्येनोद्धृत्य
पुरीषमाहृत्य चतुरश्रान्परिमण्डलान्वा धिष्णियानुपवपत्याग्नी-
ध्रगारे विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिष्टहि
१०. मा मा मा हिः सौरित्याग्नीध्रीयमुपवपति^१ यथोत्तरेणान्तर्वेदि
संचरः स्यात्सदसि षड् धिष्णियान्प्रत्यङ्मुखः^२ सदोदारमपरेण
पृष्ठयायां^३ प्रक्रमे वज्रिरसि हव्यवाहनो रौद्रेणानीकेनेति होतुः^१
श्यान्नो^४ ऽसि प्रचेता रौद्रेणेति^५ दक्षिणेन होत्रोयं पूर्वणोदुम्बरीं
मैत्रावरुणस्योत्तरेण होत्रोयं चतुरो धिष्णियान्समान्तरालानुद-
१५. गन्तान् तुथो ऽसि विश्ववेदा रौद्रेणोश्रिगसि कवी रौद्रेणाङ्गारि-
रसि बभ्रारौ रौद्रेणावस्युरसि दुवस्वानौद्रेणेत्येतैर्ब्राह्मणाच्छंसि-
पोतनेष्ट्रच्छावाकानं प्रतिमन्त्रमुपवपति^१ शुन्ध्यूरसि मार्जालीयो
रौद्रेणेति सदसो बहिर्दक्षणे वेद्यन्ते सममाग्नीध्रीयेण मार्जालीयं

१ च MLATBV : om. HR.

२ ०त्याग्नीध्रमु० ML : ०त्याग्निध्रयमु० TV ; ०त्याग्नीयमु० A : ०त्याग्नीध्रयमु०
HB.

३ प्रत्यङ्मुखः H (and cp. Kāty. VIII. 6. 19), प्राङ्मुखः MLATBV
and the Vyākhyā.

४ MHB ins. दक्षिणेन.

५ These words only in MAHB.

१८४ वैखानससूत्रे २५, १२-१४ (० श्रौतसूत्रे १४, १२-१४)

दक्षिणामुख उपवपति यथा दक्षिणेनान्वेदि संचरः
स्थात् १ ॥ १२ ॥

यथोपदिष्टं^१ यजमानो यजुर्भिक्षैस्तैरेव धिष्णिथानुपतिष्ठते ।
ऽध्वनामध्वपते नमस्ते अस्तु मा मा हिः सौरिति तं तमभिक्रम्य
जपति । सम्राडसि कृगानू रौद्रेणेत्याहवनीयं । परिषद्यो ऽसि ५
पवमानो रौद्रेणेति बहिष्पवमानदेशं । प्रतक्कासि नभस्वान्नौद्रे-
णेति चात्वालमसंमृष्टो ऽसि हव्यसूदो रौद्रेणेति ग्रामित्रं ।
समूह्यो ऽसि विश्वभरा रौद्रेणेत्युत्करमृतधामासि सुवर्ज्योती
रौद्रेणेत्यौदुम्बरौ । ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामा रौद्रेणेति ब्रह्मसदनं ।
सदस्यो ऽसि मलिङ्गुचो रौद्रेणेति सदस्यमजो ऽस्येकपाद्रौद्रेणेति १०
शालामुखीयमहिरसि बुध्नियो रौद्रेणेति प्राजहितं । कथ्यो ऽसि
कथवाहनो रौद्रेणेत्यन्वाहार्यपचनमत्र वा वेदिं स्तृणाति ।
धिष्णिथानुपरवान्खरमुत्तरवेदिं च न^२ स्तृणाति ॥ १३ ॥

दौक्षितस्याग्नीषोमीयः पशुरालभ्यस्तस्य निरूढपशुबन्धव-
त्कथ्यो । न षड्रुतेष्टिश्चाङ्गभूतेषु विद्यते^३ । तूष्णीमातिथ्यावर्हिः १५
संनह्य तान्परिधीनिधे^४ संनह्यति । वेदिकरणपरिस्तरणपाणि-
प्रचालनास्तरणानि कृत्वा पाशुकानि पात्राणि सुगादौनि
प्रचरणीमधिकां प्रयुज्य यावदाज्यग्रहणं कृत्वा गार्हपत्ये प्रचरण्या-
माज्यं चतुर्गृहीत्वात्रैव पाशुकान्याज्यानि गृह्णाति । प्रेतु
ब्रह्मणस्पतीति नेष्टा पत्नीसुदानयत्याहमनुकामिनीति पत्नी २०

१ यथोपदिष्टं MLATBV ; यथोपवाप H ; उपवापक्रमेण Vyākhyā.

२ च न स्तु० RTAVB ; MLH om. n.

३ न वितते H ; न विते R ; the word is missing in MLATBV.

४ तान्परि० MLTV ; तन्परि० AHRB.

वैखानससूत्रे २५, १४-१५ (०श्रौतसूत्रे १४, १४-१५) १८५

जपित्वापरेण शालामुखीयमुपविश्य सुप्रजसस्त्वा वयमित्यादि
जपत्येवा वन्दस्वेत्युपस्थे ब्रह्मा राजानं प्रतिपादयति^१ समपि-
ब्रतान्कथयध्वमिति संप्रेष्यति^२ यजमानस्यामात्यान्संक्रयन्ते^३ यज-
मानो ऽध्वर्युमन्वारभते यजमानं पत्नी ताममात्या^४ वाससाह-
५ तेनैतान्संप्रच्छाद्य तस्य दशासु हिरण्यं बद्धाज्ये ऽवधाय प्रचरणी-
दण्डे दशान्तं^५ निबध्य त्वः सोम तनुकृद्भ्यो जुषाणो अमुरिति
द्वाभ्यां प्रचरणा वैसर्जने शालामुखीये^६ जुहोत्याज्यार्धं^७ विग्नि-
नष्टि^८ ॥ १४ ॥

सोमं यावणो वायव्यानि प्राग्निचाकृति बृहद् द्रोणकलशं
१० चमसानिधामर्चिर्हृद्गृहीत्वाज्यान्याददते यानि चात्र शस्तान्यग्नी-
षोमीयपशुं^९ चानयन्ति^{१०} शालामुखीये ऽग्निप्रणयनीयानादौ-
षोपयमनीभिः^{११} सिकताभिरग्निप्रणयनीयं सतमुपयस्य तस्मि-
न्नग्निमुद्यस्य निधाय धार्यमाणे ऽग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्या-
मनुब्रूहीति संप्रेष्यति^{१२} सावीर्हि देव प्रसवाय^{१३} पितृ इत्यस्यां
१५ त्रिरनूक्तायामयं नो अग्निरित्यग्निप्रथमाः प्राञ्चो गच्छन्ति तूष्णीं^{१४}

१ Thus AV; दशास्ताः M; दशास्त L; दशास्ता B; दशा HR; दशा
the Vyākhyā.

२ गार्हपत्ये ins. HRB.

३ यानि चात्र शस्तान्य० TAV; शस्तान्य० L; शस्तान्य० MB; शस्तान्य०
H; शस्तान्य० R. This must refer to Taitt. Samh. VI. 3. 2. 3, cp.
the Vyākhyā: यानि चात्र शस्तानि (sic!) वचनात्यन्त्युदानयमनसामनु-
प्रवर्तनं च गम्यते.

४ ऽग्निप्रणयनान्या० RHB; ऽग्निप्रणयनीयान्या० ML; ऽग्निप्रणयनान्या० A;
०ग्निप्रणयनाना० TV; प्रणयनीयानिधानं the Vyākhyā.

५ प्रसवाय HRB; पथमाय ATV; प्रसवायमाय ML.

६ तूष्णीं om. HR. Acc. to the Vyākhyā it belongs to the text.

१८६ वैखानससूत्रे २५, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १४, १५-१६)

सोमप्रथमा वा ^१ यथोक्तानि तथानुहरन्त्यन्वनांसि^१ प्रवर्तयन्त्य-
नुनयन्त्यग्रीषोमीयमनुगच्छन्त्यमात्या ^१ आग्रीषीये ऽग्निं प्रतिष्ठा-
प्याग्ने नयेति नयवत्यर्चा तस्मिन्नाज्यगेषं ऊत्वा पुनराज्यगेषं
ग्निनष्टि ^१ ग्राव्णो वाथव्यानि द्रोणकलशमाग्रीष उपवासयति
चमसांश्चेत्तरेणाग्रीषीयं धिष्णियं परीत्य पाशुकैरिध्मावर्हि- ५
राज्यप्रभृतोनि^१ नयन्त्युत्तरवेदिं प्राप्योर् विष्णो विक्रमस्वेति
सर्वमाज्यगेषमौत्तरवेदिके जुहोति ^१ ॥ १५ ॥

ऊते ऽमात्याः प्रदक्षिणमावृत्य यथेतं प्रतिगच्छन्ति ^१ सोमो
जिगाति गातुविदिति सौम्यर्चा^१ ब्रह्मापरद्वारेण प्रविश्य हविर्धानं
राजानं प्रपादयति^१ ^१ गतश्रियः पूर्वेण द्वारेणेर्वन्तरिक्षमित्य- १०
ध्वर्युर्यजमानश्च पूर्वेण प्रविशतो ^१ दक्षिणस्य हविर्धानस्य नीडे
क्षणाजिनास्तरणं तस्मिन्प्रवृत्तस्य राज्ञश्चासादनं^१ चोक्तमेष वो
देव सवितः सोम इति यजमानो राजानं देवताभ्यः संप्रयच्छ-
त्येतत्त्वः सोमेत्यभिमन्व्येदमहं मनुष्यो मनुष्यानिति प्रदक्षिणं
परीत्य नमो देवेभ्य इति प्राचीनमञ्जलिं करोति ^१ स्वधा १५
पितृभ्य इति दक्षिणेदमहं निर्वर्णस्य पाशादिति पूर्व्या द्वारोप-

१ Thus H; ०हरन्ति हिरण्यं चानांसि प्रव० AB; हिरण्यं वासांसि प्र० M;
हिरण्यं चानांसि प्र० TV; हिरण्यं च नांसि प्र० L.

२ पाशुकैर् or पशुकैर् MLAHB; पाशुकैर्मा० TV. The instru-
mental is inexplicable to me; perhaps the reading of TV, al-
though it stands alone, is preferable.

३ Emended; सौम्यया MATBV; सौम्यय० L; सौम्याया H.

४ Thus the Vyākhyā and B second hand; प्रतिपा० all the
other Mss.

५ ? प्रवृत्तस्य राज्ञश्चासादनं MLATV; B has the same, only प्रवर्तस्य;
प्रवृत्तस्य राज्ञश्च सादनं HR.

वैखानससूत्रे २५, १६-१७ (०श्रौतसूत्रे १४, १६-१७) १८७

निष्क्रम्य सुवरभिविख्येषमिति सर्वं^१ यज्ञमनुवीचते वैश्वानरं
ज्योतिरित्याहवनीयमत्रावान्तरदीक्षां विमृजते । उग्रे व्रतपते त्वं
व्रतानामित्याहवनीयमुपस्थाय तेनैव समिधमाधाय वितरां
मेखलां विमृजते वितरां मुष्टीं कुरुते । ॥ १६ ॥

- ५ स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहोरो-
रन्तरिचात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति विमृज्य स्वाहा वाचि
वाते विमृज इति वाचं विमृजते । पयोव्रतं निवर्त्य हविः-
शेषानेव सुत्ये व्रतयत्यध्वर्युत्तरेणाहवनीयं पाशुकानि पूर्ववदु-
पसाद्य दर्शवत्प्रोक्षणाभिमन्त्रणाद्याज्यसादनं^२ पशुवदुपसंमानादि
१० चा प्रवराद्वाख्यातमग्नीषोमाभ्यां त्वा जुष्टमुपाकरोमौति मन्त्रं
संनमति । प्रवरं प्रवृत्त्याश्राव्य प्रत्याश्रावित इन्द्रं होत्रात्सजूर्दिव
आ पृथिव्या^३ इत्यृतुप्रैषादिभिर्द्युथालिङ्गं^४ होतारमाग्नीध्रमध्वर्युं
प्रतिप्रस्थातारं मैत्रावरुणं ब्राह्मणाच्छंसिनं पितारं नेष्टारं यजमानं
चैतान्सौमिकानध्वर्युर्वृणीते वेद्यां त्वणमपिमृज्यास्फ्य आग्नी-
१५ ध्रादींस्तु^५ तन्नामग्रहणमुपांशुं^६ मानुष इत्युचैर्जुष्टो वाचो भूयास-
मृचा स्तोममिति द्वाभ्यां वृत्तो वृत्तो^७ जुहोति । प्रयाजादिवपान्ते
प्रचरिते मार्जयित्वा सुब्रह्मण्य पितापुत्रीयाः सुब्रह्मण्यामाकुर्येति
संप्रेष्यति । पितापुत्रीयात ऊर्ध्वं सुब्रह्मण्या । यद्देवत्यः पशु-
स्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशः । ॥ १७ ॥

१ सर्वं R and Vyākhyā; सर्वं MLATBV; सर्वं H.

२ मन्त्रणाद्याज्यं ATBV; ०मन्त्रणादाज्यं MLH.

३ पृथिव्येत्यु० the Mss.

४ आग्नीध्रादींस्तुतं नाम० AHRB; आग्नीध्रादिस्तुतं नाम० ML; आग्नीध्रादि
स्तुतनाम० TV.

५ वृत्तो twice ATV; once MLHRB.

१८८ वैखानससूत्रे २५, १८-१९ (०श्रौतसूत्रे १४, १८-१९)

अपराह्णे नवकुम्भं कुम्भौ^१ वादाय^२ चात्वालोत्करयोरन्तरा
तीर्थेन निष्क्रम्य यत्र वहन्त्य^३ आपस्तद्गत्वा^४ हविष्मतीरिमा आप
इति प्रतीपं तिष्ठन्वसतीवरौगृह्णाति^५ । नान्तमा वहन्तीरती-
यादित्युक्तं^६ । यस्यागृहीता अभिनिम्नोचेद्यो ब्राह्मणो बज्रयाजौ
तस्य गृहाद्गृहीयाद्यदि न विद्यते बज्रयाज्यग्निमुपरि धारय- ५
न्हिरण्यं वा वहन्तीष्ववधाय वरे दत्ते सशुक्राणां गृह्णाति ।
यथेतमेत्य सव्ये ऽसे कृत्वापरेण ग्राह्यामुखीयं^७ वेद्यां सादयति
सुन्नाय सुन्निनीः सुन्ने मा धत्तेति वसतीवरौणां सादनेषु
यजमानो जपति । प्राग्वत्प्रमृत्त्येडान्तः^८ पशुपुरोडाशो^९ ऽस्त-
मिते संवादादिना प्रचरति । पत्नीसंयाजान्तः पशुरग्नौ- १०
षोमीयः । ॥ १८ ॥

निशायां वसतीवरौः परिहरन्नध्वर्युर्न पुरस्ताद्भुत्कामत^{१०} मा
वो परिहार्षमित्युक्ता नादीक्षितमभिपरिहरत्यन्तर्वेदि यजमानः
पत्नी चासाते । आदाय कुम्भं सव्ये ऽसे संनिधायापरेण प्राज-
हितं परीत्य^{११} दक्षिणदारोपनिष्क्रम्य दक्षिणेन सदो मार्जालीयं १५
च परीत्येन्द्राग्नियोर्भागधेयी स्थिति दक्षिणस्यामुत्तरवेदिश्रोण्यां
सादयत्युक्तं याजमानमादाय कुम्भं दक्षिणे ऽसे निधाय यथेतं

१ कुम्भौ वादाय MALT BV ; कुम्भौमादाय H and Vyākhyā.

२ Thus the Vyākhyā ; वहन्त्याप० the Mss.

३ तत्र गत्वा ML ; तद्गत्वा THABV.

४ See Taitt. Samh. VI. 4. 2. 3.

५ ऽखीयं AHB ; ऽखीय MLTV.

६ Thus the Mss.

७ Thus the Vyākhyā only ; पुरस्ताद्युक्ता० the Mss.

८ परीत्य MLTVB ; परिहृत्य H ; परिहृत्य A.

वैखानससूत्रे २५, १६-२० (०श्रौतसूत्रे १४, १६-२०) १८६

प्रत्येत्योत्तरया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण वेदिं गत्वोत्तरेणाग्नीध्रीयं
परित्य मित्वावरुणयोर्भागधेयी स्थित्यत्तरस्यामुत्तरवेदिश्रोण्यां
सादयति । ॥ १६ ॥

आदाय कुम्भं सव्ये ऽसे निधाय यथेतं प्रत्येत्य विश्वेषां
५ देवानां भागधेयी स्थित्यपरेणाग्नीध्रीयं सादयति । यज्ञे जागृत-
तेति वसतीवरौः सन्ना अभिमन्त्रयते । सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्या-
माह्वयेति संप्रेष्यति । पितापुत्रीया सुब्रह्मण्यां प्रतिप्रस्थाता-
मित्तायै सायंदोहं दोहयति । या यजमानस्य व्रतधुक्तामागिरे
दुहत या पत्न्यास्तां दधिग्रहाय या घर्मधुक्तां दधिघर्माय
१० तप्तमनातक्तं पयो मैत्रावरुणाय शृतातङ्गं दध्यादित्यग्रहाय
कुरुतेत्यध्वर्युः^१ संप्रेष्यत्याग्नीध्र एतां रात्रिमृत्विजो ऽलंकृत्य^२
वसन्ति । प्राग्वंशे पत्नी जागर्ति हविधाने यजमानो राजानं
गोपायन् जागर्ति । महारात्रे बुध्येरन्यथा पुरा शकुनिप्रवादा-
व्यातरनुवाको भवति भवति । ॥ २० ॥

॥ इति चतुर्दशः प्रश्नः ॥

^१ कुरुतेत्यध्व० T; कुरुतेध्वर्यु० LV; कुरुते रत्यध्व० M; कुरुतादित्यध्व० AHB.

^२ लंकृत्य MLAV; लंकृत्य T; लंकृत्या B; लंकृता H. R probably लंकृता.

१६० वैखानससूत्रे २६. १-२ (० अतिसूत्रे १५, १-२)

अथाग्नेयः पशुरेको ऽग्निष्टोम आलभ्यः सवनीयस्य रूप-
 नियमो न विद्यते । दैक्षपशुवत्कच्यो न बर्हिःराहरति^१ ।
 प्रस्तरमेव हरेदाज्यग्रहे प्रचरण्यां चतुर्गृहीतं गृहीत्वेतरासु
 सुक्षु पूर्ववद्गृह्णाति । पाणिप्रक्षालनप्रस्तराहरणाद्याज्यसादनान्तं^२
 कुर्विति प्रतिप्रस्थातारमुक्ताध्वर्युरग्ने नयेत्याग्नेय्यर्वाग्नीध्रमभि- ५
 मृशेदिदं विष्णुर्विचक्रम इति वैष्णव्या हविर्धानमयमग्निः सह-
 स्त्रिण इत्याग्नेय्या सुचो वाचो गतः हरौणाभिति वायव्या
 वायव्यानीन्द्रं विश्वा अवौवृधन्ति तैन्द्रिया सदः । प्रजापति-
 र्मनसान्धो ऽच्छेत् इति अयस्त्रिंशतं यज्ञतनूराग्नीध्रे जुहोति ।
 प्रथमया यज्ञतन्वा पूर्वा पूर्वा यज्ञतनून्मुद्रुत्योत्तरयोत्तरया १०
 यज्ञतन्वा जुहोति ॥ १ ॥

अग्निर्देवता गायत्री छन्द इत्येतैर्यथालिङ्गं सोमपात्राणि
 प्रयुनक्ति । कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तित्यवशिष्टानि । दक्षिणं
 ऽसे दक्षिणमुपांशुपात्रमुत्तरमन्तर्यामपात्रं । तन्मध्ये व्यानाय
 लेत्युपांशुसवनं जन्तुप्रतिमं यावाणं दक्षिणग्रीष्मुपांशुपात्रेण सृष्टं १५
 प्रयुनक्ति । तदपरेण परितःस्त्रगङ्कितमैन्द्रवायवपात्रं^३ । तदपरे-
 णाजगावं मैत्रावरुणपात्रं दिश्वत्वाश्विनपात्रमपरेण शुक्रामन्विनोः
 पात्रे दक्षिणं शुक्रपात्रं वैश्वसुत्तरं वैकङ्कतं मन्त्रिपात्रमपरेणाश्वत्ये
 उभयतोमुखे अश्वशफवुध्ने कार्श्र्यमये वर्तुपात्रे दक्षिणमध्वर्यो-
 रुत्तरं प्रतिप्रस्थातुराग्यणस्थालीं दक्षिणश्रोण्यामुक्थस्थालीमुत्तर- २०

१ न बर्हिःराहरति TV ; न बर्हिःराहृत्य A ; बर्हिर्हरति ML ; न बर्हिःराष्ट्य HB.

२ Thus TVMLR ; हरणान्याज्यसादनान्तं BH ; हरणाद्यासादनान्तं A.

३ परितस्त्रुगं TV ; परितस्त्रुगं MLB ; परितस्त्रुगं A ; परितस्त्रुगं H.

वैखानससूत्रे २६, २-४ (० अतिसूत्रे १५, २-४) १६१

स्थामश्वशफवधुवुक्त्यापात्रं च । तन्मध्ये दक्षिणोत्तराण्यतिग्राह्य-
पात्राण्युत्तरस्मिन् खरांसे दधियहपात्रं चतुस्तत्तौदुस्वरं ।
दक्षिणस्थानसः पूर्वणोपस्तम्भनमादित्यस्थालीमणुशफवधुमादित्य-
पात्रं चोत्तरस्थानसः पूर्वणोपस्तम्भनमनुपोत्रे ध्रुवस्थालीमणुदण्डसुगा-
४ कृतिं परिस्रवास्तुत्तरस्मिन् खरान्ते । रौह्यीतकान् न्यग्रोधकान्वा
दशैकादश वा चमसानत्सहकान् त्स्मृतो वा यथाव-
काशम् ॥ २ ॥

पात्राण्यनुक्तृचाणि वैकङ्कतानि । यान्यहोमार्थानि वार-
णानि । प्रादेशमात्राण्यूर्ध्वसानून्युपर्यासेचनवन्ति मध्ये संनतानि
१० वायव्यानि । युनज्मि ते पृथिवीं ज्योतिषा सहेति दक्षिण-
स्थानसो ऽपरेणाक्षमधस्तात्सदशापवित्रं द्रोणकलशं प्रयुनक्ति ।
युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण ते सहेत्युत्तरस्थानसो नीड आधवनीयं ।
युनज्मि वाचः सह सूर्येण त इति तस्थानसः प्रधुरे पूतभृत् ।
तदक्षमपरेणाधस्तात् चीनेकधनान् घटान्यञ्च सप्त नवैकादश
१५ वा । युनज्मि तिस्र इति सुचो ऽभिमन्त्र्यापां क्षया क्षतस्य
गर्भा इति ग्रावणश्चर्मान्तः संमुखान् कृत्वाभिमन्त्रयत । आस-
न्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्यश्चिदभिग्रह्या इति पुरा प्रातरनु-
वाकादाग्नीध्रे जुहुयात्पञ्चहीतारं च । हृदे त्वा मनसे त्वेति
द्वाभ्यामन्तरेणेषे राजानं ग्रावसूपावहृत्य पुरा शकुनिप्रवादा-
२० द्वेभ्यः प्रातर्यावभ्यो हीतरनुब्रूहि ब्रह्मन्वाचं यच्छ सुब्रह्मण्य
सुब्रह्मण्यामाङ्गयाग्नीत्सवनौयान्निर्वपेति संप्रेष्यति ॥ ३ ॥

हीता यथोक्तं कृत्वा हविर्धानं प्रविश्यान्तरेण युगधुरौ
निरसनोपवेशने कृत्वोपविश्याभिहिङ्कृत्यापो^१ रेवतीः क्षयथा हि

१ ० कृत्यापो HATVB ; ० कृत्वापो ML.

१६२ वैखानससूत्रे २६, ४-५ (०श्रौतसूत्रे १५, ४-५)

वस्व इति प्रातरनुवाकमन्त्रे प्रतिपद्यते ^१ ऽध्वर्युस्तिष्ठन्मनसा ते
वाचं प्रतिगृह्णामीति होतारमुक्त्वा कर्माण्यनुप्रेक्षमाण आस्तु ^१
इन्द्राय हरिवते धाना निर्वपतीन्द्राय पूषण्वते करम्भं सरस्वत्यै
भारत्यै परिवापलाजानिन्द्राय^२ पुरोडाशमष्टाकपालं मैत्रा-
वरुणीमामिचां^३ सवनीयहवीं^४स्थेतान्यग्नौन्याणी प्रक्षाल्य^५ पात्राणि
यथार्थं शालामुखीये प्रयुनक्ति दे भर्जनार्थं कपाले अष्टौ
कपालान्यामिचार्यं च स्थालीं^६ प्रोक्षितेषु विभज्यार्धानवह-
त्यार्धान् लाजार्थान्निधाय ध्रुवमसीति दे भर्जनार्थं कपाले
उपदधाति पुरोडाशकपालानि च ^१ वरुणप्रघासवदामिचां
करोति ^१ ॥ ४ ॥

१०

कपालयोर्धानालाजान्भर्जयित्वा निधाय पुरोडाशस्य प्राग-
लंकरणात्कृत्वा धाना विभज्यार्थान्पिष्टान्येन दध्ना मदन्तीभिर्वा
संयौति ^१ स करम्भो ^१ ऽभृदुषा रुशत्यशुरिति होतुरभिज्ञाय
गृणोत्वग्निः समिधा हवं म इति प्रचरणा चतुर्गृहीतमाहवनीये
जुहोत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वोदङ् तिष्ठन्दर्भमुष्टिं^४ धारयन्नप ^{१५}
इयं होतर्मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवाद्रवैकधनिन आद्रवत नेष्टः
पत्नीमुदानयाग्नीद्धोदचमसेन वसतीवरीभिश्च चालालं प्रत्युप-
लम्बस्वेति संप्रेष्यति ^१ ॥ ५ ॥

^१ Thus B; परिवापं लाजानिन्द्राय H and cp. Hir.; परिवापमिन्द्राय AMLTV.

^२ Thus B; पाणोप्रक्षाल्य पात्राणि प्रक्षाल्य H; पात्राणि प्रक्षाल्य MLA; पाणी प्रक्षाल्य TV.

^३ च स्थालीं AMLBV; चस्थालीं THR.

^४ Thus (or उदङ् ति०) HTV; लोत्तिष्ठन्दर्भ० MLAB; cp. Śat. Br. III. 9. 3. 15.

वैखानससूत्रे २६, ६-७ (० अत्रैतसूत्रे १५, ६-७) १८३

मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्युश्चमसमादायाद्रवत्येकधनिनित्यव-
रानेकधनान् घटानादायाद्रवेयुः । प्रेक्षुदेहीति नेष्टा पान्ने-
जनपात्रमादाय पत्नीमुदानयति । तेनैव मन्त्रेण सा तौर्थेन
निष्क्रामति । यत्र प्रातरनुवाकमुपगृण्ययात्तत्र वहन्तीष्वप्सु बर्हिः ।
५ प्रास्य तस्मिन्देवीराप इति तेन चतुर्गृहीतेनाध्वर्युरभिज्यत्य
कार्षीरसीति बर्हिषाज्जतिमपलाय्य समुद्रस्य वो ऽचित्या
उन्नय इति घृतलिप्ता^१ अभिज्जता अपो मैत्रावरुणचमसेन
गृह्णाति ॥ ६ ॥

सोमस्य त्वा मूजवतो रसं गृह्णामीत्येकधना घटैर्गृह्णाति ।
१० वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्य इति प्राङ्मुखी^२
पत्नी पन्नजनीर्गृह्णाति । यदि दूरे स्युरापो होतुरन्तिकं
प्रत्युदूह्य तासु बर्हिः प्रास्याभिज्यत्याद्याः । प्रेक्षुदेहीति
नेष्टा पत्नीं यथेतं प्रत्यानयति । पूर्वेण दारेण सदः प्रविश्य
प्रश्नास्तुर्धिष्णियं परीत्यापरेण नेष्टुर्धिष्णियं वसुभ्यो रुद्रेभ्य इति
१५ पत्नी प्राङ्मुखी पन्नजनीः सादयति । चात्वालमितरे प्रतियन्ति ।
सं वो दधातु वरुण इत्युपरि चात्वाले होतचमसं मैत्रावरुण-
चमसं च संस्पर्शं वसतीवरौर्व्यानयति । समन्या यन्तीति
होतुरभिजाय होतचमसान्मैत्रावरुणचमसे प्रस्कन्दयति मैत्रा-
वरुणचमसाद्द्वोतचमसे । सं वो ऽनक्तु वरुण इत्येते द्वे चमसे
२० प्रचरण्या समनन्ति ॥ ७ ॥

१ इति घृतलि. MLTABV; the Vyākhyā points to the same;
इत्युत्तलि. H and thus also Hir. VIII. 3.

२ Thus all the Mss.; प्रत्यङ्मुखी the Vyākhyā.

१६४

वैखानससूत्रे २६, ८-६ (० श्रौतसूत्रे १५, ८-६)

होतुरन्तिकमायन्यध्वर्यो^१ ज्वेरपा^२ इत्यध्वर्यु होता
 चिराहोतेमनचमुरिति चिः प्रत्याह^३ प्रचरण्यां चतुर्गृहीतं
 गृहीत्वा यमग्रे प्लुतु मर्त्यमिति क्रतुकरणं यद्यग्निष्टोमो जुहोति
 यद्युक्थः परिधौ निमार्ष्टि यद्यतिरात्रो यजुरेतद्वदन् हविर्धानं
 प्रपद्यते^४ दक्षिणस्थानसः प्रधुरे प्रचरणीं सादयति^५ पूर्वेण
 दारेण हविर्धानमपः प्रपादयन्ति^६ ता यजमानो ऽनुप्रपद्यते^७
 दक्षिणस्थानसो ऽधस्तान्मैत्रावरुणचमसीयाः सादयत्युत्तरस्यां
 वर्तन्यां पुरश्चक्रं होतृचमसीया उत्तरस्थानसो ऽधस्तात्पुरोऽचमेक-
 धना अपरेणाचं वसतीवरौ^८ निग्राभ्या^९ स्य देवश्रुत इति होतृ-
 चमसीयासु यजमानं वाचयति^{१०} ता निग्राभ्या^{११} उपयाम- १०
 गृहीतो ऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामीति
 दधियहपात्रे बर्हिर्न्तर्धाय प्राजापत्यं दधियहं गृहीत्वा दिवे
 त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति तमादायोत्यायापेन्द्र दिषतो
 मन इति हत्वा प्राणाय त्वापानाय त्वेति जुहोत्येतत्पात्रं
 संचाख्यानः परिधि निनयत्यत्र यजमानो वरं ददात्यंशदाभ्य- १५
 यहयोरयेतत्समानं पात्रम्^{१२} ॥ ८ ॥

अंशं गृह्णन्वाजानमेकयहायासमादायोपरे न्युष्य वसती-
 वरौभिरुपसृज्यावौवृधं वो मनसेत्यभिमन्त्र्य यावन्वा हिरण्य-

१ ० कमायाचिन्य. MLB, ० कमायात्य. TV; ० कसयन्य. A; ० माय
 न. H.

२ The sign of pluti only in H; written thus: ० पाभ्य;
 Vyākhyā: ० पाण.

३ ? ताग्यहीतानुपयाम. M; ताग्यहीतानुपयाम. L; तासु गृहीतासुप-
 याम. TV; तासु निग्राभ्या तासुपयाम. A (corrected: तासु निग्यहीतासुप-
 याम.); तानिग्राभ्यासुपयाम. HRB (the last only ० ह्यासु उपयाम.). See
 Hir. VIII. 4.

वैखानससूत्रे २६, ६-१० (०श्रौतसूत्रे १५, ६-१०) १६५

पाणिः सहदभिषुत्या मास्कानिति प्रथमस्कन्नमंशमभिमन्त्रयते ।
 द्रप्सश्चस्कन्देति विप्रघो ऽनुमन्त्रयते । सर्वत्रैवमभिषवकल्पः ।
 सहदभिषुतस्य प्राण्यापान्याप्राणन्ननसा वामदेव्यं गायमानो
 गृह्णाति कया नश्चित्र आभुवदिति वामदेव्यस्य वर्चा मनसा ।
 ५ यद्यप्राणन् यहीतुं न शक्नुयादा नः प्राण एतु परावत इति
 हिरण्यं शतमानमभिव्यनेयातामध्वर्युर्यजमानश्च । वरे दत्ते
 गृहीत्वा हिरण्येन शतमानेन संस्पृश्य^१ तेन तमपि धार्येन्द्राग्नी मे
 वर्चः कृणुतामिति हत्वा दधन्वे वा यदीमन्वित्यप्राणन्ननिरुक्तया^२
 प्राजापत्यया हिरण्यपाणिः प्राङ्मुखस्तिष्ठन् जुहोति । प्रतिप्रस्थाता
 १० हिरण्यपाणिरध्वर्युर्यजमानौ हिरण्येन संस्पृश्य प्रत्युचति । ॥ ६ ॥
 अदाभ्ययहं^३ वसवस्त्वा प्रवृहन्वित्येतैरुपनद्धस्य राज्ञस्तीनंशू-
 नादायैकैकमंशमङ्गुल्यन्तरेष्वसंस्मिष्टान्प्रवृह्य दध्मो निग्राभ्याणां^४
 पयसो वान्यस्मिन्यात्रे निःषिच्य मान्दासु ते शुक्र शुक्रमाधूनो-
 मीत्येतैः प्रतिमन्त्रं तस्मिन्नेतानंशूस्तिः प्रदक्षिणमनुपर्यृह्य^५ धूनीति^६ ।
 १५ चतुः पञ्चकलः सप्तकल एकादशकलो वा । शुक्रं ते शुक्ले
 गृह्णामीत्येतैरुपयामान्नैरदाभ्ययहं^७ गृह्णात्यास्मिन्नुया अचुच्यवु-
 रित्यादाय ककुहः^८ रूपमित्यभिमन्त्र्य हत्वा सोमः सोमस्य
 पुरोगा इति जुहोति । ॥ १० ॥

१ Thus the Mss., read संस्पृश्यं.

२ ०मन्वित्यप्राणन्ननिरु० ATBV ; मन्वित्यप्राणं निरु० H ; ०मन्विति प्राणन्ननिरु०

ML.

३ निग्राभ्या० LTV ; निग्राह्या० the other Mss. and the Vyākhyā.

४ Thus MLTVAB ; ०पर्याधूनीति H.

५ The words एतैरुपयामान्नैर only in HB ; they are supported by the text of Hiranyakeśin.

१८६ वैखानससूत्रे २६, ११ (०श्रौतसूत्रे १५, ११)

आधवनानंशून्सुरचितान्निदधाति । दादश धेनूः पष्ठौहो-
वींशुग्रहे ददात्यदाधे च । पौर्वापर्यमेतयोर्थथाकामं^१ अद-
धानस्य^२ स्वाप्रियस्याध्वर्युणैतावग्राह्यौ^३ । देवस्य त्वेति जन्तु-
प्रतिमं ग्रावाणमादाय वाचं यच्छत्याग्रयणस्य प्राग्भिंकाराद् ।
ग्रावासीति तमभिमन्त्याधिषवण ऊर्ध्वसानुं निधायन्द्राय त्वा ५
वृत्रघ्न इति पञ्चभिर्यजुर्भिः क्रयवद्राजानमभिमिमौते पञ्चक्षत्र-
स्त्रणी^४ । नोपसमूह्युपरैकदेशे राजानं व्यूह्यैकग्रहायाप्तमंशू-
नादायेतरानुपनह्य^५ निधाय तानुपरे^६ न्युष्य श्वात्ता स्य वृत्रतुर
इति होतृचमसीया निःषिच्य यत्ते सोम दिवि ज्योति-
रित्यभिमृशति । निःषिक्तेभ्यो ऽंशुभ्यः षडंशूनादायाङ्गुल्यन्तरेषु १०
द्वौ दावसंस्त्रिष्टान्^७ कृत्वा सुरचितान्^८ निधायेतरान्होतृचमसे
निधायोपरि जन्तुप्रतिमं ग्रावाणं धारयन् प्रागपाशुदगिति त्रिः
प्रदक्षिणमंशून्परिस्त्रावयति । स निग्राभः स्वात्तानुपरे न्युष्य
वसतीवरौभिः संतर्प्यावौवृधं वो मनसेत्यभिमन्त्यामुष्मा अहं
यज्ञं प्रहरामि न तुभ्यः सोमेति द्वेष्टं मनसा ध्वायन् ग्रावाण- १५
मुद्यम्य धिषणे विडू सती इत्यधिषवणफलके अभिमन्त्य मा
भेर्मा संविक्ष्या मा त्वा हिः सिषमिति संतप्तं राजानमभिमन्त्या-
नागसस्त्वा वयमिन्द्रेण प्रेषिता उपेति ग्रावणा यथार्थमभि-

१ Thus B; ०काममग्रदधानस्य स्वाप्रियस्या० TV; ०कामाग्रदधानस्य स्वा-
प्रियस्या० H; ०कामः अदधानस्य वाप्रियस्या० A; ०कामि अदधानस्य स्वाप्रियस्या०
ML.

२ Thus TV and the Vyākhyā; ०तरनुपनह्य A; ०तरानुपनह्य
ML; ०पनह्यति H (what precedes is corrupt); ०तनदुपनह्यति B.

३ Thus AB; तानुपरि LV; तासुपरि M; तानु नुपरि T; नुपरे H.

४ Acc. pl. LHTV; Dual. acc. MA; ०ह्य B.

५ ०चितान् MLHTVB; ०चितौ A.

वैखानससूत्रे २६, ११-१३ (०श्रौतसूत्रे १५, ११-१३) १६७

षुणोत्या मा स्नानिति स्नानमंशुमभिमन्त्रयते द्रुमश्चस्नन्देति
विप्रुषो^१ ऽष्टौ कृत्वो ऽभिषुणोति^२ पूर्ववन्नियाभमुपैति^३ सुरचितानां
षणां द्वाभ्यामंशुभ्यामुपांशुपात्रमपिधाय तयोरन्तौ^४ प्रतिप्रस्थातोप-
यच्छति^५ वाचस्यतये पवस्व वाजिन्नित्यञ्जलिनाध्वर्युस्तस्मि-

५ नाजानमासिञ्चति^६ ॥ ११ ॥

एवं द्वितीयतृतीयावभिषवौ^७ प्रथमावंशू अपोद्धृत्य मध्य-
माभ्यां पात्रमपिधाय द्वितीये ऽभिषवे प्रतिप्रस्थातोपयच्छति^८
देवो देवानामिति रसमध्वर्युरासिञ्चति^९ तावंशू अपोद्धृत्यो-
त्तमाभ्यां पात्रमपिधाय तृतीये ऽभिषवे प्रतिप्रस्थातोपयच्छति^{१०}

१० मधुमतीर्न दूषस्त्रुधौति रसमध्वर्युरासिञ्चति^{११} तत्पात्रमादाय
स्नांकृतो ऽसीत्युत्तिष्ठत्युर्वन्तरिचमन्विहीति हरत्युत्तरेण होतार-
मतीत्य मनस्वाद्धित्युत्तरतः परिधौ^{१२} स्पृष्ट्वा दक्षिणाप्राञ्चं स्वाहा
त्वा सुभवः सूर्यायेति दीर्घमृजुमविच्छिन्नमास्त्रावयन् प्रकृष्टिष्ठन्
जुहोति^{१३} ऊलानुप्राण्यात्^{१४} प्रथमे परिधौ देवेभ्यस्त्रा मरीचि-

१५ पेभ्य इति लोपं निमार्ष्टि^{१५} ऊतशेषं सर्वमाग्रयणस्थाल्यामवनय-
त्येष ते योनिः प्राणाय त्वेत्युपांशुपात्रं यथायतनं सादयत्युपांशु-
पात्रे ऽंशुमवास्तव्या तृतीयसवनात्परिशेते^{१६} ॥ १२ ॥

महाभिषवाय चतुर्दिगमध्वर्यवश्चत्वारो यथाक्रमं पर्युप-
विशन्ते^{१७} प्रातःसवनायालमुपनद्धस्य^{१८} राज्ञो ऽर्धमादत्त^{१९}

१ ? तयोरन्तौ A; तयोरन्ता LTV; तयोरन्तरेण MB; ०पिधायोत्तरेण H
and cp. Hir.

२ Thus H; परिधिं MLABV; परिधीं T.

३ ०शन्ते MLAHBV; ०शन्ति T.

४ ०सवनायालमुपन० AHB; ०सवनायानुपन० M; ०सवनाया असुपन०
TV; ०सवनाय असुप० L.

५ आददत TV; आदत AHB; आदते ML; आदते the Vyākhyā.

१६८ वैखानससूत्रे २६, १३-१४ (० श्रौतसूत्रे १५, १३-१४)

इतरमुष्णीषेणोपनह्योद्गृह्य पूर्ववत्सादयत्यर्धमुपरे न्युषादाभ्यांशूनां
प्रथममुष्णिकं त्वं देव सोमेति प्रातःसवने ऽपिसृज्याभिषुण्या-
न्माध्यन्दिने मध्यममुत्तमं तृतीयसवने यत्ते सोमादाग्नं नाम
जागृवीति षडंशूनां द्वौ प्रथमौ मध्यमावुत्तमावनुसवनमपि-
सृजति । तान्सर्वानंशून्सतीवरौभिः संतर्प्य दक्षिणैः पाणिभिः ५
ग्रावभिरभिषुण्वन्ति । पूर्ववन्निग्राभमुपयन्त्येवं द्वितीयो ऽभिषव-
स्तृतीयश्चैवं त्रिरभिषुतमध्वर्युणाञ्जलिसंसिक्तं राजानमुन्नेता-
न्तरेषः^१ उद्धृत्याधवनीये ऽवनयत्येषो ऽपरयोरुन्नयनयोरुन्नेतुरेवं
विहितो द्वितीयस्तृतीयश्च पर्याय । उत्तमे पर्याये सर्वानभि-
षुतान्संभृत्य दशापवित्रेण प्रपौद्य तमाधवनीये ऽवनयति ॥१३॥ १०

उपरे^२ यावन्तः संमुखीकृत्य तानृजौषमुखान् करोति ।
प्राप्तुं त्वं द्रोणकलशं यावस्वधूहन्त^३ उद्गातारो ऽधोऽधोऽक्षमुप-
कर्षन्ति । पवित्रं ते विततमिति द्रोणकलशस्योपरिष्ठादुदीचीनं
दशापवित्रं वितत्योद्गातारो धारयन्त्येतयैवर्चा यजमानो ऽध्वर्युर्वा
पवित्रं विततमनुमन्त्रयते । यजमानो ऽस्य नाभिं करोति । १५
दशापवित्रे होतृचमसेन राजानं संततं धारयन्^४ स्तावयत्यु-
न्नेताधवनीयादुदचनेन^५ होतृचमसे राजानमानयत्यध्वर्युर्धारायां^६
गहान् गृह्णात्युदित आदित्ये ऽन्तर्याममुपयामगृहीतो अस्थन्-

१ ०ान्तरेषे ALV; ०ान्तरे T; ०ान्तरेषो H; ०ान्तरेषे MB (but वे is struck off in M).

२ Thus AHRB; उपरि MLTV.

३ ०दूहन्त ARHTVB; ०दूहन्ति ML.

४ धारयन् (धारय) all.

५ उदचनेन MLAB; उदचनेन H; उदीचीनेन TV.

६ धारायां MLAV; धारयां T; धारया HR; धारय B.

वैखानससूत्रे २६, १४-१६ (० श्रौतसूत्रे १५, १४-१६) १८६

यच्छेत्युपांशुग्रहवृद्धाति लेपनिमार्जनशेषावनयनांशुनिधान-
वर्जं^१ दक्षिणेन होतारमतीत्य मनस्वाद्धिति दक्षिणतः परिधी^१
स्पृष्ट्वा नैर्घत्यादीशानान्तं स्वाहा त्वा सुभवः सूर्यायेति दीर्घ-
मृजुं संततमासावयन् जुहोति^१ ॥ १४ ॥

५ ऊवापान्यादेष ते योनिरपानाय लेति पात्रं यथाय-
तनं सादयति व्यानाय लेति पूर्ववज्जन्तुप्रतिमं यावाणं चान्त-
र्याममथनुदिते गृह्णातीत्येके^१ रथन्तरसामा सोमः स्यादैन्द्र-
वायवाग्रान् ग्रहान् गृह्णाति बृहत्सामा शुक्राग्रान्^१ ऐन्द्र-
वायवस्य पात्रमादाया वायो भूषेत्युक्तोपयम्योपयामगृहीतो ऽसि
१० वायवे लेति तस्मिन्धारायां^१ गृहीत्वा तदपयम्येन्द्रवायू इमे
सुता इत्युक्त्वा पुनरुपयम्योपयामगृहीतो ऽसौन्द्रवायुभ्यां लेति
तस्मिन्पुनर्गृह्णाति^१ पवित्रान्तेन तत्परिमृज्यैष ते योनिः सजोषाभ्यां
लेति यथायतनं यथादेवं सादयत्येवमूर्ध्वं सर्वग्रहाणां मार्जन-
सादने भवतः^१ ॥ १५ ॥

१५ पुरस्तादैन्द्रवायवाद्दे काम्या ब्राह्मणोक्तास्त^१ ऐन्द्रवायवे
सादिते साद्यन्ते^१ ऽयं वां मित्रावरुणेति मैत्रावरुणं गृह्णाति^१
राया वयमिति श्रुतशीतेन पयसा श्रीलैष ते योनिर्घृतायुभ्यां
लेति सादयत्ययं वेन इति शुक्रं गृह्णाति^१ हिरण्येन श्रीलैष ते
योनिर्वीरतां पाहोति सादयति^१ तं प्रक्षयेति मन्थिनं गृहीत्वा
१० मनो न येष्टिति यवसक्तुभिः श्रीलैष ते योनिः प्रजाः पाहोति

१ परिधीन् HB; परिधि MLATV.

२ धारायां all, only B धारया.

३ See Taitt. Samh. VII. 2. 7.

२०० वैखानससूत्रे २६, १६-१८ (०श्रौतसूत्रे १५, १६-१८)

यथायतनं सादयति^१ य आग्रयणस्याख्यामवनीतस्तस्य राज्ञ
एकदेशमन्यस्मिन्यात्रे समवनीय द्वितीयां धारां कृत्वा ये देवा
दिव्येकादश स्वेत्युक्तोपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य
इत्युपरिष्ठादुपयामर्चाग्रयणस्याख्याग्रयणं द्वाभ्यां धाराभ्यां
गृह्णाति^१ ॥ १६ ॥

आग्रयणो ऽसौति पुरस्तादुपयमेन यजुषा वाग्रयणं गृहीत्वा
चिर्हिकरोत्युपांश्वये ऽथोच्चमथोच्चतरं^१ तथा सोम पवत इत्या-
द्यास्मै ब्रह्मणे पवत इति सोममभिमन्त्य वाचं विसृज्य स्यात्स्नीं
परिमृज्यैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्यायतने सादयत्यग्नि-
ष्टोमे^१ ऽतिग्राह्यांस्त्रीन् गृह्णात्यग्निं आयूषि पवस इत्याग्नेय- १०
मुत्तिष्ठन्नोजसा सहेत्यैन्द्रं तरणिर्विश्वदर्शत इति सौर्यं गृहीत्वा
परिमृज्य यथादेवतमायतने सादयत्युपयामगृहीतो ऽसौन्द्राय
त्वा बृहदत इति पुरस्तादुपयामेन यजुषोक्त्यं गृह्णाति^१ ॥ १७ ॥

सूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इति भुवस्याख्या भुवं पूर्णं
गृह्णाति^१ भुवो ऽसौति पुरस्तादुपयामेन वा यजुषा^१ यजमानो १५
न मेहेदा होमादेष ते योनिरग्रयेत्वा वैश्वानरायेत्यायतने
हिरण्यं निधाय तस्मिन्सादयत्युपविष्टो दक्षिणे हविधाने तमा-
वमयनाद्राजपुत्रो गोपायति^१ स^१ भुवगोपो^१ विरमति धारा^१
पवित्रं प्रपीड्य पूतमृतो बिले वितनोति^१ मैत्रावरुणचमसौया-
श्चैकधनैकदेशांश्चाधवनीये ऽवनयति^१ ततो यावान्प्रातःसवनायालं १०

^१ Only AH are in good order and complete. M is confused;
LTV omit the atigrāhyas.

^१ स भुव० R; सुभुव० H; MLAV om. स; सभुव० B.

वैखानससूत्रे २६, १८-२० (०श्रौतसूत्रे १५, १८-२०) २०१

तावन्नं प्रतश्चति च^१ पञ्चहोत्रा यजमानः सर्वान् ग्रहानभि-
मृशति^१ ॥ १८ ॥

द्रष्टव्यं स्वन्देत्येतैः प्रतिमन्त्रमध्वर्युप्रस्तोतप्रतिहर्षुद्गातत्रह्वयज-
मानप्रतिप्रस्थातारः सप्त यथावेदं वैप्रधानसप्तहोतारं च ऊत्वा
१ यथोक्तक्रमसमन्वारश्चा अध्वर्युप्रथमाः प्रज्ञा उदञ्चो निष्क्रामन्ति^१
गायत्रः पन्था वाग्येगा इति द्वाभ्यां वर्हिर्मुष्टिमध्वर्युरौषड्रुन्वन्वैर
निष्क्रामति^१ दक्षिणेन चात्वालमन्तर्वेद्युत्तरस्मिन्वेद्यं उपविश्य
चात्वालमवेक्षमाणास्त्रिवृता वहिष्पवमानेन सुवते^१ पवमान-
स्तोत्राण्युपाकुर्वन्वायुर्हिकर्तेति प्रस्तोत्रे वर्हिर्मुष्टिं प्रयच्छत्यन्यानि
१० स्तोत्राण्युपाकुर्वन्सर्ज्यसर्जोति वर्हिषौ प्रयच्छति^१ ॥ १९ ॥

वर्य्यै हिं कुर्विति पुरा वहिष्पवमानाद्यजमानो जपति
व्याहृतौर्दशहोतारं च^१ तत्र पञ्चम्यां प्रस्तुतायां श्येनो ऽसि
गायत्रच्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेति यथालिङ्गं
जपति^१ तस्मादेवं विदुषा वहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै
१५ वहिष्पवमान आत्मानमेव पवयत इत्युक्तमध्वर्युवर्ज^१ यजमानः
स्तुतस्य स्तुतमसौति सर्वं स्तोत्रमनुमन्त्रयते गस्तस्य गस्तमसौति
सर्वं गस्तमिन्द्रियावन्त इत्युभयत्रानुषजति^१ स्तोत्रान्ते ऽध्वर्यु-
स्तिष्ठन्नग्नीदग्नीन्विहर वर्हि स्तृणाहि पुरोडाशाः अलंकुरु प्रति-
प्रस्थातः पशुनेहीति संप्रेष्यत्याग्नीध्रीयादाग्नीध्रो ऽङ्गारैर्धिष्ण्या-

१ च ins. ATV, om. MLHR.—Moreover, as RHB present the reading प्रतश्चत, it is possible that a passage corresponding to Āp. XII. 16. 11, where the three pavamānagrahas are treated, has fallen out. At least the Vyākhyā treats of these “grahas.”

२ पूर्व HRM; पूर्ववत् TLABV.

३ See TS. VI. 4. 9. 2.

२०२ वैखानससूत्रे २६, २०-२१ (०श्रौतसूत्रे १५, २०-२१)

न्यथान्युप्तं तैरेव मन्त्रैर्दं सवने विहरति शलाकाभिसृतीयं^१
सवनमध्वर्युर्होतृचमसे परिप्लवया द्रोणकलशाद्राजानं चतुर्गृहीतं
प्रचरण्यामाज्यं पञ्चगृहीतं च गृहीत्वा पुरस्तात्प्रत्यङ्मासीनस्तैरेव
मन्त्रैर्यथान्युप्तं धिष्ण्यान्वाधारयति सोमेनाहवनीयमाग्नीध्रीयं
होत्रीयं मार्जालीयं चाज्येनेतरानतिहाय वषट्करोति^२ भचे- ५
ह्यश्विनोस्वेत्यवेक्षणसंग्रहणावन्येनाह्वयमाणे सोमभचे स्वगते तु
सोमे नृचक्षसं त्वेत्यवेक्षते^३ ॥ २० ॥

मन्द्राभिभूतिरिति यथालिङ्गं त्रिषु सवनेषु सर्वसोमान्भक्ष-
यति^४ वाग्देवौ सोमस्य पिबत्विति वा सर्वत्र भक्षयति^५
हित्व म इति भक्षयित्वात्मानं प्रत्यभिमुख्य मार्जालीये पात्रं १०
प्रक्षाल्य यथायतनं सादयति^६ गार्हपत्याद्यज्ञस्य संततिरसौ-
त्याग्नीध्रः संततमनुपृष्ठ्यमाहवनीयाद्वर्द्धिः स्त्रीत्वा पुरोडाशानलं-
करोति^७ यजमानो वैष्णव्यर्चा पुनरेत्य ग्रहानुपतिष्ठते विष्णो
त्वं नो अन्तम इत्येतयैवाध्वर्युः पात्राणि संमृशति^८ प्रति-
प्रस्थाता पशुनैति^९ या वां कशा मधुमत्यश्विनेत्याश्विनं ग्रह- १५
मध्वर्युर्गृह्णाति^{१०} परिप्लुना^{११} दिस्तृप्तिपात्रे द्रोणकलशादुपस्तीर्य^{१२}
पूतभृत उन्नीय द्रोणकलशादभिधारयत्येवमधाराग्रहाणां सर्वेषां
कल्पस्तिष्ठता दैक्षमेव यूपं परिवीयाग्रये त्वा जुष्टमुपाकरो-
मीति तं सवनौयमुपाकरोति^{१३} ऊतायां वपायां प्रातःसवनाय
प्रसर्पन्ति^{१४} द्वौ समुद्राविति ग्रहावकाशैर्यहानवेक्षते ॥ २१ ॥ २०

१ हतौयसव० H; हतौयं स० MLATBV.

२ पशुनैति AH; पशुनैति LTV; पशुनैहीति M; पशुनेहीति B.

३ परिप्लुना MAVT; परिप्लवाना L; परिप्लवा B; परिप्लवना H; cp. XV. 27; above (XV. 2) it is called परिप्लवा.

वैखानससूत्रे २६, २२-२३ (० अथैतसूत्रे १५, २२-२३) २०३

द्वौ समुद्राविति पूतभृदाधवनीयौ^१ द्वे द्रधसौ इति
 द्रोणकलशं^१ परिभूरग्निमिति सर्वं सोमं^१ प्रणाय म इत्यु-
 पांशुग्रहमपानाय म इत्यन्तर्यामं^१ व्यानाय म इति जन्तुप्रतिमं
 ग्रावाणं^१ वाचे म इत्यैन्द्रवायवं^१ दक्षक्रतुभ्यां म इति मैत्रा-
 ५ वरुणं^१ चक्षुर्भ्यां म इति शुक्रामन्यिनौ^१ ओत्राय म इत्याश्विन-
 मात्मने म इत्याययणमङ्गेभ्यो म इत्युक्थ्यमायुषे म इति
 ध्रुवं^१ तेजसे मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वेत्याज्यानि^१ पशुभ्यो मे
 वर्चोदा वर्चसे पवस्वेति पृषदाज्यं^१ पुष्ट्यै मे वर्चोदा वर्चसे
 पवध्वमिति सर्वान्यहान्स्तेनाभ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथा-
 १० मित्यूतुपात्रे^१ वीर्याय म इति षोडशिनं^१ तेजसे म ओजसे
 मे वर्चसे म इत्यतिग्राह्यान्विष्णोर्जठरमसौति द्रोणकलशमिन्द्रस्य
 जठरमसौत्याधवनीयं^१ विश्वेषां देवानामिति पूतभृतं^१ वर्चोदा
 वर्चसे पवस्वेति सर्वत्रानुषजति^१ को ऽसि को नामेति सर्वं
 राजानमाहवनीयं वा^१ बुभूषन्ब्रह्मवर्चसकाम आमयाव्यभि-

१५ चरन्वा सर्वं राजानमवेचेत्^१ ॥ २२ ॥

रूप्यः स्वस्तिरित्युत्करे निक्षिप्य-वेदिकरणानि यथारूप-
 मुपतिष्ठते^१ यज्ञिया^१ यज्ञहतः^१ स्येति सर्वाणि यज्ञोपकरणान्युप-
 मा द्यावापृथिवी इति द्यावापृथिवी^१ उपास्ताव इति वेद्यु-
 त्तरांसवहिष्यवमानास्तावमुप कलश इति कलशमुप सोम इति
 १० सोममुपाग्निरित्यग्निमुप देवा इति देवानुप यज्ञ इति यज्ञमुप
 मा होत्रा उपहवे ऋयन्तामिति होत्रकान्^१ ऋयन्तां ऋयेतां
 ऋयतामिति यथारूपं सर्वत्रानुषजति^१ नमो ऽग्नये मखन्न

१ Thus HB (cp. TS. III. 2. 4. a); यज्ञाय यज्ञहतस्येति AMLTV.

२०४ वैखानससूत्रे २६. २३-२४ (०श्रौतसूत्रे १५, २३-२४)

इत्याहवनीयं^१ नमो रुद्राय मखघ्न इत्याग्नौधौयं^२ नम इन्द्राय
मखघ्न इति होत्रौयं^३ नमो यमाय मखघ्ने नमस्तुत्या मा
पाहोति मार्जालीयं^४ दृढे स्यः प्रियिरे समीची इति द्यावा-
पृथिवी अधिषवणफलके वा^५ सूर्यो मा देवो दिव्यादह-
मम्बालिति सूर्यं^६ वायुरन्तरिक्षादिति वायुमग्निः पृथिव्या
इत्यग्निं^७ यमः पितृभ्य इति यमं^८ सरस्वती मनुष्येभ्य इति
सरस्वतीं^९ पालिति सर्वत्रानुषजति^{१०} देवो दाराविति सदसः
पूर्वद्वारवाहं^{११} नमः सदस इति सदो^{१२} नमः सदसस्पतय इति
ब्रह्माणं^{१३} नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुष इत्यृत्विजो^{१४} नमो
दिव इति दिवं^{१५} नमः पृथिव्या इति पृथिवीमुपस्थाय पूर्वणं^{१६}
ब्रह्मसदनं यजमानसदनमपरेणाहे दैधिष्येति स्वायतनान्तृणं
लोष्टं वा बहिःसदनं^{१७} निरस्योन्निवत उदुद्धतश्च गेषमिति
यजमान उपविशति ॥ २३ ॥

पातं मा द्यावापृथिवी इत्युपविश्य जपति^{१८} द्यावापृथिवी
समीक्षत इत्येकं^{१९} आगन्त पितरः पितृभ्यामिति दक्षिणार्धं^{२०}
परेक्षते^{२१} ऽध्वर्युः सदसः पूर्वद्वारस्य दक्षिणवाङ्मपरेणैव^{२२} तण-
निरसनादि कृत्वा यजमानवज्जपत्येवं प्रतिप्रस्थाताहवनीयादौ-
नृपस्थाचोत्तरेण द्वार्वाङ्मुपविश्य तणनिरसनादि कृत्वा जपति^{२३}
वषट्कारश्चैवं^{२४} स्वस्वमेव धिष्यमनूपविश्य^{२५} जपन्ति^{२६} तथोद्गातार
आदुम्बरौ पर्युपविशन्ति^{२७} एवं ब्रह्मा सदस्यश्च दक्षिणतः^{२८}

१ ? सदसान्निरस्य A : सदनं नि० MLTHV : सदमो नि० B.

२ नैवं AHB : नैव MLTV.

३ नैवं MLTHBV : नैव A.

४ अनुपविश्य HB : अनुप्रविश्य A : प्रविश्य MLTV.

वेदान्तसूत्रे २६, २४-२६ (०श्रौतसूत्रे १५, २४-२६) २०५

उदङ्मुखानुपविशतो^१ ऽत्र पशुं विगास्याधिश्रयति^२ । सर्वाणि
सवनानि श्रयमाणो भवति^३ ॥ २४ ॥

अथाम्नौधो ऽपरेण गार्हपत्यमुपविश्य पात्वां मध्यतः पुरो-
डाशस्योपस्तृणति पूर्वण धानानां दक्षिणेन करमस्यापरेण परि-
५ वापस्योत्तरेणामिनाद्यास्तान्युदास्योपस्तौर्णेषु पात्वां निधायालं-
कृत्यादाय निष्क्रम्योत्तरेणाम्नौधौ पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयति^४ ।
तैरध्वः प्रचरत्येषां देवतानि जुह्वासुपस्तौर्वावदायाभिघारयत्येव-
मुपसृति^५ सौविष्टकृतानि^६ प्रातः प्रातःसावस्त्रेन्द्राय पुरोडाशाना-
मनुब्रूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते प्रातः प्रातःसावस्त्रेन्द्राय
१० पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति संप्रेष्यति^७ वषट्कृते जुहोत्यौपशतं जुह्वां
न्निर्घस्याग्नये ऽनुब्रूहीति स्विष्टकृति^८ संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते
ऽग्नये प्रेष्येति संप्रेष्यति^९ वषट्कृते ऋत्वा प्राग्निचमवदायेडामव-
सति तां परिहृत्य होत्रे द्विदेवत्यैः प्रचरितुं हविर्धानं गच्छ-
न्वायव^{१०} इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहीति संप्रेष्यति^{११} तच्छ्रुत्वा प्रति-
१५ प्रस्थातादित्यपात्रेणोपयामगृहीतो ऽसि वाजसदसीति द्रोण-
कलागादैर्वायवस्य प्रतिनिर्गच्छं गृहीत्वा न सादयति^{१२} ततः
परिप्रवया च राजानमध्वर्युरेन्द्रवायवमादत्ते ॥ २५ ॥

प्रतिप्रस्थातोत्तरतः परिधी^{१३} स्पृष्ट्वाध्वरो यज्ञो ऽयमस्तु देवा

१ अश्रयति MLATV : अश्रयन्ति HB.

२ 'The last two words missing in TL: in V a blank has been filled up with these two words: cp. Hir. VIII. 14. end.

३ वेद्यामादः LH : वेद्या आमादः M : वेद्यां सादः ATBV.

४ एवम् om. H.

५ कृति ML : कृतं H : कृदिति TVB (A incomplete).

६ गत्वा H instead of गच्छन्.

७ परिधी H : परिधि A : परिधिं MLTV ; परिधीन् B.

२०६ वैखानससूत्रे २६, २६-२७ (० श्रौतसूत्रे १५, २६-२७)

इति परिश्रवयाधारयति । यथोपांशुयहो ह्यते । ऽत्र सर्वाः
सोमाज्जतीर्जुहोत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते वायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेष्येति
संप्रेष्यति । वषट्कृत उभौ जुहुतः । पुनर्वषट्कृते च यजमानो
ह्यमाने ऊते वा भूरसीत्यादित्यमुपतिष्ठते । यो न इन्द्रवायू
अभिदासतीति यदि श्रेयसा स्पर्धत ऊते ऽङ्गुल्याङ्गुष्ठमवबाधते ।
यदि पापीयसा विपरीतमथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे प्रतिनर्पाह्य-
पात्रस्य शेषमवनयत्यध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थातुः पात्रे । देवेभ्यस्तेति
प्रतिप्रस्थातादित्यस्यान्त्यामादित्यपात्रेण संस्त्रावयत्यध्वर्युर्होतार-
मभ्येत्य^१ मयि वसुः पुरोवसुरित्वेन्द्रवायवं होत्रे भक्तं प्रयच्छत्येतेन
यजुषा प्रतिगृह्य होता दक्षिणोरौ निधाय हस्ताभ्यां निगृह्यास्ते ।
तथोत्तराभ्यां यथादेवतं प्रचरतस्तथोराधारपुनर्वषट्कारौ न
भवतः । ॥ २६ ॥

उपयामगृहीतो ऽस्युतसदसीति मित्रावरुणस्य प्रतिप्रस्थान-
ग्रहो । मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहि मित्रावरुणाभ्यां प्रेष्येति संप्रैषौ ।
धूरसीत्यादित्योपस्थानं । यो नो मित्रावरुणावभिदासतीत्यङ्गु-
ष्ठावबाधनं । विश्वेदेवेभ्यस्तेत्यवनयनं । मयि वसुर्विददसुरिति
प्रदानप्रतिग्रहावुपयामगृहीतो ऽसि श्रुतसदसीत्याश्विनस्य प्रति-
स्थानग्रहो । ऽश्विभ्यामनुब्रूह्यश्विभ्यां प्रेष्येति संप्रैषौ । विभूरसि
श्रेष्ठो रश्मीनां व्यानपा व्यानं मे पाहीत्यादित्योपस्थानं । यो
न ऽश्विनावभिदासतीत्यङ्गुष्ठावबाधनं । विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य^२
इत्यवनयनं । मयि वसुः संयदसुरिति प्रदानप्रतिग्रहौ । विष्णु-
वृक्क्रमेत्युपर्यर्धं सोम आदित्यपात्रेणादित्यस्यासीमपिदधात्या-

१ अभ्येत्य BMVTA ; अभ्यत्य L ; अभिप्रेत्य H.

वैखानससूत्रे २६, २७-२८ (०श्रौतसूत्रे १५, २७-२८) २०७

धवनीयं पूतभृत्यवनौय दशापवित्रेण कलशं मृदा न्युज्युनीय-
मानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुश्चमसमनून्नयध्वमुभयतः शुक्रान्कुरुध्व-
मच्छावाकस्य चमसाध्वर्धो मा त्वमुन्नेष्टाः प्रतिप्रस्थातश्चतुर्भिर्मा
शकलैः प्रोक्षिताप्रोक्षितैः प्रत्युपलम्बस्वोन्नेतः सोमं प्रभावयेति
५ संप्रेष्यत्या त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतय दत्युनीयमान-
सूक्तमुपस्थितेषु^१ मैत्रावरुणाद्या होत्रकाश्चमसिनो^१ होता ब्रह्मो-
द्गाता यजमानः सदस्य इति मध्यतःकारिणश्चमसिनः^१ प्रति-
पुरुषं चमसाध्वर्धवो भवन्ति^१ नव दश वा चमसानुन्नयत्य-
च्छावाकचमसवर्जान्^१ परिश्रुना^२ द्रोणकलशादुपस्तौर्यं पूतभृत्य-
१० उनीय द्रोणकलशादभिघारयत्येवं सर्वचमसानां^१ तेषूनीतेषु
सूक्ते चोपरते सुतो ऽसि जनधा देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयन्त्विति
शुक्रयहमध्वर्युः सावित्रेणादत्ते^१ सुतो ऽसि जनधा देवास्त्वा
मन्यिपाः प्रणयन्त्विति मन्यियहं प्रतिप्रस्थाता सावित्रेणादत्ते^१
चमसांश्चमसाध्वर्धव आददते^१ प्रोक्षिताभ्यां शकलाभ्यां शुक्रा-
१५ मन्यिनावपिधायापनुत्तौ शण्डामकौ^१ सहामुनेत्यप्रोक्षिताभ्या-
मधस्तात्पांसूनपध्वंसयतः^१ ॥ २७ ॥

ताभ्यामुपयस्योर्वन्तरिचमन्विहीति प्राञ्चौ निष्क्रामतः सुतो
५ ऽसीति वा यथालिङ्गमिन्द्रेण^१ सयुजो वयमित्यान्तादनुवाकस्य
शुक्रं यजमानो ऽम्बारभत आ होमादपरेणोत्तरवेदिं ब्रह्म
१० संधत्तं तन्मे जिन्वतमित्यष्टाभिः संधाभिररन्वी पात्रे वा

१ ? ०सूक्तमुपस्थितेषु AHB; सूक्त उपस्थिते MLTV.

२ Thus (not परिश्रुयया) the Mss., cp. XV. 21.

३ Before इन्द्रेण HB ins. चण्डिग्रस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य, cp. Hir.

२०८ वैखानससूत्रे २६, २८-२९ (० श्रौतसूत्रे १५, २८-२९)

संधत्तो^१ विष्टजन्तावुत्तरवेदिश्रोणां पात्रे निधत्तो दक्षिणस्या-
मध्वर्युत्तरस्यां प्रतिप्रस्थातानाष्टष्टासीत्यङ्गुष्ठाभ्यामुत्तरवेदिमव-
गृह्य व्यपरिफन्ताविवोत्तरवेदिं^२ विपरिक्रामतः^३ सुवीराः प्रजा
दति दक्षिणेनाध्वर्युर्ग्रहं प्राङ्^४ हरति^५ सुप्रजाः प्रजा इत्युत्तरेण
प्रतिप्रस्थाता संजग्मानौ दिव आ पृथिव्याः^६ शुक्रः शुक्रशोचिषेति^७
चाध्वर्युः संजग्मानौ दिव आ पृथिव्या^८ मन्थी मन्थिशोचिषेति
च प्रतिप्रस्थातान्तरेण थूपमाह्वनीयं चारनौ पात्रे वा संधत्त
आयुः संधत्तं तन्मे जिवन्तमित्यष्टाभिरायुः स्य आयुर्म धत्त-
मिति शुक्रामन्थिनावभिमन्त्रयते^९ ॥ २८ ॥

संधाभिश्च संधाय व्युत्क्रामतस्तौ देवौ शुक्रामन्थिनावित्यथा-^{१०}
प्रोक्षितौ शकलौ बहिर्वेदि निरस्यतो निरस्तः गण्डः सहा-
मुनेत्यध्वर्युर्निरस्तो मर्कः सहामुनेति प्रतिप्रस्थातापनुत्तौ गण्डा-
मर्कौ सहामुनेत्यप्रोक्षितौ शकलौ बहिर्वेदि निरस्यतो^{११} यं
दिष्टान्तं मनसा ध्यायतो^{१२} ऽध्वर्युः शुक्रस्य समिदसि शुक्रैषा ते
समिन्तया समिध्यस्वेति प्रोक्षितं शकलमभिदधाति^{१३} मन्थिनः^{१४}
समिदसि मन्थिन्नेषा ते समिन्तया समिध्यस्वेति प्रोक्षितं शकलं
प्रतिप्रस्थातैतस्मिन्काले चमसाध्वर्यवश्चमसानुपोयच्छन्ते^{१५} दक्षि-
णेन थूपमध्वर्युः प्रत्यङ् तिष्ठत्युत्तरेण प्रतिप्रस्थातापरेणोत्तरवेदिं
प्राञ्चश्चमसाध्वर्यवस्तिष्ठन्ध्वर्युः प्रातः प्रातःसावस्य शुक्रवतौ

१ व्यपरिफन्ता० A; व्यपरिफरिता० M; व्यपरिघन्ता० LTV; HB-cor-
rupt. The Vyākhyā periphrases: पौडयन्तौ; cp. Āp. XII. 22. 7.

२ प्राङ् MB; प्रां H; प्राघरति LTV.

३ पृथिवी MLATV; पृथिव्यायुः HB; cp. Hir. VIII. 17.

४ पृथिव्यायुर्मन्थी MLB; पृथिवी A; पृथिव्या H; पृथिवी TV.

५ Thus the Mss.; read perhaps निरस्य.

वैखानससूत्रे २६, २६-३१ (०श्रौतसूत्रे १५, २६-३१) २०६

मन्थिवतो मधुसुत इन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य मध्यतःकारिणां
चमसाध्वर्यवो वषट्कृतानुवषट्कृतान्जुहुत होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः
सकृत्सकृद्भुत्वा शुक्रस्याभ्युन्नौयोपवर्तध्वमिति संप्रेष्यति ॥ २६ ॥

वषट्कृते युगपत्सर्वे जुक्त्यनुवषट्कृते न होत्रकाणां चमसाध्वर्यवो
५ जुहुति १ ते चमसेषु द्रोणकलशात्पुनः सोममभ्युन्नौयोपवर्तन्ते १
तस्मा इन्द्राय सुतमाजुहोमि स्वाहेत्यध्वर्युस्तस्मै मित्राय सुतमा-
जुहोमि स्वाहेति प्रतिप्रस्थाता १ सूदवच्छुक्रपात्रं सादयत्युत्तर-
पूर्वस्थां बहिःपरिध्याहवनीयादङ्गारान्निर्वर्त्यैष ते रुद्र भागो यं
निरयाचथा इति तस्मिन्नेतं मंथिनः संस्त्रावं प्रतिप्रस्थाता जुहोति १

१० प्रेतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गाहणं प्र यजमानस्य प्रयन्तु सद-
स्थानामिति संप्रेष्यति १ मध्यतःकारिणां चमसाध्वर्यवः सदो भक्षान्
हरन्ति । पुनरभ्युन्नौतैश्चमसैर्होत्रकानध्वर्युर्याजयति १ मैत्रावरुण-
चमसमादायाश्राव्य प्रत्याश्राविते प्रशास्तर्यजेति संप्रेष्य वषट्कृतानु-
वषट्कृते च ऊत्वा तं चमसाध्वर्यवे प्रयच्छति १ स च तं प्रशास्त्रे
१५ हरत्यैवं ब्रह्मचमसमादायाश्राव्य प्रत्याश्राविते ब्रह्मन्यजेति
संप्रेष्यति १ पूर्ववद्भुत्वा भक्षं हरत्यैवं पोतर्यजेति पोतारं
नेष्टर्यजेति नेष्टारमग्नौ यजेत्याग्नीध्रं संप्रेष्य वषट्कृतानुवषट्कृतेषु
ऊतेषु भक्षेषु सदो हतेष्वयाडग्नौदिति होतुराचष्टे ॥ ३० ॥

स भद्रमकर्षो नः सोमं राजानां पाययिष्यतीतीरे प्रत्याऊर्न
१० वैश्वराज्यौ सोमं भक्षयतस्मौ यदि पिपासेते न्ययोधस्तिभिनीः
मंपिथ्य रसं दधन्युन्नौय यजमानचमसोन्नयनक्रमे ऽस्माद्यजमान-
चमसमुन्नयत्यन्तेषु १ सोमचमसेषु ह्यमानेषु यजमानचमसाद्भ-
र्भ-

१ This word seems to be missing in all my Mss.

१ ० क्रमेऽस्मादाजमान० MLTV ; ० क्रमेऽस्मादाजमान० AHB.

२१० वेखानससूत्र २६, ३१-३२ (० ~~श्रोतसूत्र~~ २५, ३१-३२)

तरुणेनोपहृत्यान्तःपरिध्यङ्गारान्यस्य तस्मिन्नहं त्वदस्मीति ऊवा
तं यजमानाय भक्षं प्रयच्छेद्विदेवत्यान् भक्षयन्ति^१ होमाभिषव-
निमित्तो ऽध्वर्युभक्षो वषट्कारनिमित्तो वषट्कर्तृणां भक्षः समा-
ख्यानाच्चमसिनां^२ वषट्कर्ता प्रथमं भक्षयति ततो ऽध्वर्युरथ
चमसी^३ द्विदेवत्यभक्षेषु होताध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता चैवमनुपूर्वा^४
भवेयुरन्योऽन्यस्मिन्नुपहवमिच्छेयुरपङ्कयस्वेत्यनुमन्त्रण उपहृत इति
प्रतिवचनो^५ नानुपहृतेन सोमः पातवै सोमपीयेन ह व्यर्धुको
भवतीति विज्ञायते^६ द्विरैन्द्रवायवं भक्षयतीतरौ सक्त^७
पुरस्तादैन्द्रवायवमादाय प्राणेषूपनिगृह्याव्युत्सृजन्तौ पात्रं समुप-
हृत्य भक्षयतः^८ ॥ ३१ ॥

१०

अन्वारभ्ये ऽध्वर्यौ होता भक्षयति^१ तथान्वारभ्ये होत्राध्वर्यु-
र्मयि^२ वसुः पुरोवसुरिति भक्षयत्यथ होता भक्षयत्यथाध्वर्युस्त-
द्धोता^३ सूदवद्यथायतनं सादयत्येवं मैत्रावरुणमादाय चक्षुषो-
रूपनिग्राहमन्वारभ्ये ऽध्वर्यौ भक्षयति^४ तथा होत्राध्वर्युर्मयि वसुः
विददसुरिति^५ तदपि सूदवद्यथायतनं सादयति^६ सर्वतः परि-^{१५}
हारमाश्विनमादाय ओत्रयोरूपनिग्राहमन्वारभ्ये ऽध्वर्यौ होता
तथा होत्राध्वर्युर्मयि वसुः संयदसुरिति भक्षयति^७ यथायतनं
सूदवत्सादयति^८ भक्षितानि पात्राणि^९ नोत्सृजत्यावनयनच्छेषं^{१०}

^१ चमसी H (and cp. Hir.); चमसिनो MLATV; चमसीद्वि. B.

^२ In the Kāthaka, cp. Āp. XIV. 24. 14.

^३ Thus TV; होताध्व. MLATB.

^४ The words : अथ होता भक्षयति given by AH, are omitted by MLATBV.

^५ पात्राणि नोत्सृजत्या. ALTV; पात्राण्युत्सृ. M; पात्रान्युत्सृ. H.
पात्रान्युत्सृ. B.

वैखानससूत्रे २६, ३२-३३ (०श्रौतसूत्रे १५, ३२-३३) २११

होतृचमसे ऽवनीय पुरोडाशशकलमैन्द्रवायवस्य पात्रे ऽवदधाति
 पयस्यां मैत्रावरुणस्य धाना आश्विनस्य^१ तानि दक्षिणस्य
 हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां मादयत्या^२ तृतीयसवनात्परिगरे
 यज्ञस्य संतत्या इति विज्ञायते^३ । द्विदेवत्यान्भक्षयित्वेडामुप-
 ऋयत^४ उपह्रयमानामुपोद्यच्छन्ते^५ चमसांश्चमसाध्वर्यवो^६ होतृ-
 चमसमास्पृष्टं^७ धारयत्युपहृतामिडां ब्रह्मा होताध्वर्युरग्नौद्यज-
 मानश्चाग्नीध्रे प्राश्रन्ति^८ ॥ ३२ ॥

इडाशकलमच्छावाकायाग्नीध्रे निदधाति^९ सवनीयानां
 पुरोडाशानां गाखाप्रहरणान्ते कृते वाजिनमासन्नमुत्क्रादादाय
 तेन वैश्वदेववच्चरति^{१०} सवनीयानां वेदो ऽसि वित्तिरसीति
 वेदाभिमर्गनादि कर्म प्रतिपद्यते^{११} स्वं स्वं चमसं चमसिनो
 भक्षयन्ति भक्षमन्त्रेण^{१२} सर्वांश्चमसान्प्रथमो होता सक्तसक्तह्वयति^{१३}
 पुनरभ्युन्नोतानध्वर्युस्तैर्भक्षितान्भक्षयति^{१४} । तृतीयं होत्रका
 भक्षयित्वा सगोषांश्चमसानाषायस्व समेतु त इत्याषाययन्ति^{१५}
 तान्दक्षिणस्य हविर्धानस्यापरेणाक्षमुदगपवर्गानधो निदधति^{१६} ।
 ते नारागंसा भवन्त्यच्छावाको ऽग्नेण स्वं धिष्णिंयं बहिःसदस-
 माम्तं^{१७} । ऽच्छावाक वदस्व यत्ते वाद्यमिति तस्मै महत् पुरो-
 डाशशकलं प्रयच्छन्नध्वर्युराहोपो अस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणा ऋध्व-

१ See TS. VI. 4. 9. 5

२ ०ह्रयमानामुपो० H; ०ह्रयमानमुपो० MLATV; उपह्रययजमानमुपो० B.

३ Thus B; होतृचमसमास्पृष्टं A; होतृचमसास्पृष्ट H; होतृचमसमिडास्पृष्ट
 MLTV.

४ ०ध्वर्युस्तैर्भक्षितान्भक्षयति MLTV; ०ध्वर्युर्भक्षितान्भक्षयति AHB.

५ निदधाति AHB; निदधति MLTV; cp. XV. 36, end.

६ Thus HB; ०सदस आस MLTAV.

२१२ वैखानससूत्रे २६, ३३-३४ (०श्रौतसूत्रे १५, ३३-३४)

मित्यनुब्रवत्यच्छावाकं प्रत्युपहवमयं^१ ब्राह्मण इच्छते तं होतरूप-
 ऋयस्वेत्याह^१ तमृचा होतोपकृतं^२ उन्नयस्वोभयतःशुकं कणुष्वेति
 संप्रेष्यति^३ तथा करोति^४ तस्मिन्परिहिते ऽच्छावाकचमस-
 मादायाश्चाव्य प्रत्याश्राविते ऽच्छावाक यजेति संप्रेष्य वषट्कृतानु-
 वषट्कृते ऊत्वा हरति भवं^५ नास्मिन्नुपहवमिच्छते^६ यद्यस्मि-
 न्नच्छावाक उपहवमिच्छेत भक्षयेत्येव ब्रूयाद्भक्षितायायित-
 मन्तरा नेष्टुराग्नीध्रस्य च चमसौ सादयति^७ स नाराग्रंसो
 भवति^८ ॥ ३३ ॥

उपयामगृहीतो ऽसि मधुश्चेति प्रतिमन्त्रं पूर्वेण पूर्वेण
 मन्त्रेणाध्वर्युरुत्तरेणोत्तरेण प्रतिप्रस्थाता ग्रहेण परिगृह्णाति^{१०}
 दक्षिणेन निष्क्रामन्तमितरणं^९ प्रविशन्तं पात्रेण पूर्वस्य पूर्वस्य
 गेषमुत्तरमुत्तरमभिगृह्णीत^१ आश्राव्य प्रात्याश्रावित ऋतुना
 प्रेष्येति त्रिरध्वर्युराह त्रिः प्रतिप्रस्थाता पात्रयोर्मुखे विपर्यस्या-
 श्राव्य प्रत्याश्रावित ऋतुभिः प्रेष्येति द्विरध्वर्युराह द्विः प्रति-
 प्रस्थाता^१ पुनर्मुखे विपर्यस्याश्राव्य प्रत्याश्रावित ऋतुना प्रेष्येति^{१५}
 सकृदध्वर्युराह सकृत्प्रतिप्रस्थाता यस्य त्रयोदशचतुर्दशावृत्युगृही^{१४}
 गृह्णीते तस्योपयामगृहीतो ऽसि सःसर्पो ऽस्यःहस्यत्याय त्वेति
 गृह्णीतः^१ ॥ ३४ ॥

१ ? प्रत्युपहव० ALTV; मत्पु०/HMB.

२ तमृचा होतोपकृतं MLTV; तमृचाहोपकृत्यस्वे(ति) होतारं प्रेष्यत्यु०
 HAB.

३ निष्क्रामन्तमितरणेण प्रविशन्त्यात्रेण H; निष्क्रामन्तरेण प्रविशन्त्यात्रेण A
 निष्क्रामन्तमन्तरेण प्रविशन्तं पात्रेण MLTV; निष्क्रामन्तमन्तरेण प्रविशन्त्यात्रेण B.

४ ? ०चतुर्दशवर्तुगृही TV; ०चतुर्दश वा ऋतुपक्षो H; ०चतुर्दशयक्षो M
 ०चतुर्दशवर्तुगृही I.; ०चतुर्दशावर्तुगृहेण A; ०चतुर्दश वा ऋतुपक्षेण B.

वैखानससूत्रे २६, ३५-३६ (० श्रौतसूत्रे १५, ३५-३६) २१३

अध्वर्यु यजतमित्यभिज्ञाय होतरेतद्यजेति संप्रेष्यति स्वयं वा
निषद्य यजतो^१ गृहपते यजेत्यभिज्ञायैवं गृहपतिर्दिदेवत्य-
वदध्वर्योः पात्रे प्रतिप्रस्थाता गेषमवनयत्यतिरिक्तस्यैकदेगमध्वर्युः
प्रतिप्रस्थातुः पात्रे यस्य यद्वषट्कारे जुहुतस्तं तं होतारं नेतारं
५ नेष्टारमाग्नीध्रं ब्राह्मणाच्छंसिनं मैत्रावरुणं प्रतिसंभक्षतो^१ ऽप्यन्व-
देवतमिन्द्रपौतस्येत्येवं^१ ब्रूयादृतुना पौतस्येति यथादेवतं वा^१
विपर्यस्य पात्रं होतारं पोतारं नेष्टारमच्छावाकस्मृतुभिः पौत-
स्येति संभक्षयतो^१ विपर्यस्य होतारं प्रतिभक्षयत चतुना
पौतस्येति^१ मार्जालौये प्रतिप्रस्थाता पात्रं प्रक्षाल्यायतने
१० सादयतीन्द्राग्नी आगतः सुतमित्यध्वर्युः स्वेन पात्रेणाभक्षिते-
नैन्द्राग्रं ग्रहं कलशाच्छस्त्रवन्तं गृह्णाति^१ तं सादयित्वा होतुः
पुरस्तात्पाङ्गसीन इडा देवह्निरिति शस्त्रं प्रतिगरिष्यन् जपत्यध्वर्यो
शोऽसावोमिति यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते तस्मिन्काल उतिष्ठ-
न्प्रदक्षिणं पर्यावर्तमानः शोऽसा मोद इवेति प्रत्याह्वयते^१ ततो
५ ऽभिमुखस्तिष्ठन्प्रहो मोदा मोद इवोमिति चिरधर्चं प्रति-
गृणाति^१ ॥ ३५ ॥

प्र वो देवायाग्रय इत्यभिज्ञायोथा^१ मोद इवेत्यध्वर्यु
ओमोथा मोद इवोमित्यवसाने^१ नार्धर्चाक्षुते^१ नाभि-
प्रतिगृणायुभयं व्याहावे करोति शोऽसा मोद इवोथा मोद

१ एवं all the Mss.

२ Thus MLTV; after अभिज्ञाय AB read: तन्नास्ते (तन्नास्ति)
प्रतिकरस्व ओ ओथा मोदेवेति द्विरधर्चं ओम्; H: तन्नास्ति प्रतिप्रस्थाता ओथा
मोदेवेति द्विरधर्चं ओम्

३ After अवसाने BMA ins.: उक्थशा इत्यनेन सर्वेष्वपिकारेण वा; simi-
larly H.

२१४ वैखानससूत्रे २६, ३६-३७ (० श्रौतसूत्रे १५. ३६-३७)

इवेति^१ यत्र क च होता विरमेदोया मोद इवेति त्रयास्तर्व-
 शस्त्राणमेवं कल्प^२ उक्थशा इति सर्वशस्त्रान्ते सवनान्ते
 वा जपति^३ शस्त्रं प्रतिगौर्य प्राडेत्यैन्द्राग्रं ग्रहमादत्ते^४
 तमनूयच्छन्ते चमसांश्चमसाध्वर्यव^५ आश्राव्य प्रत्याश्रावित
 उक्थशा यज सोमस्येति संप्रेष्यति^६ वषट्कारादनु जुहोति^७ ५
 नाराशंसांश्चानुप्रकम्पयन्ति^८ ग्रहनाराशंसानामुक्तानि भक्षणा-
 प्यायनसादनात्योमासश्चर्षणीधृत इति शुक्रपात्रेण वैश्वदेवं
 कलशात्स्तुतशस्त्रवन्तं गृह्णात्यसर्ज्यसर्जोति^९ बर्हिर्भ्या पञ्चदशस्तोत्र-
 मुपाकरोती^{१०} डायै हिंकुरु तस्यै प्रस्तुहि तस्यै स्तुहि तस्यै मे
 ऽवश्रद्धा इति पुरस्तादाज्यानामेकैकस्य स्तोत्रस्य यजमानो १०
 जपति व्याहृतीश्च चतुर्होतारं पञ्चहोतारं च^{११} प्रवृत्ते स्तोत्र
 इडा देवह्वरिति पूर्ववज्जपित्वा शस्त्रं प्रतिगौर्य प्राडायन्वैश्वदेव-
 ग्रहमादायाश्राव्योक्थशा^{१२} यज सोमस्येति संप्रेष्य वषट्कारानु-
 वषट्कारे ऊत्वानुप्रकम्प्य सर्वभक्षा ग्रहनाराशंसास्तान्मार्जालीये^{१३}
 प्रक्षाल्य निदधति^{१४} ॥ ३६ ॥ १५

उपयामगृहीतो ऽसि मित्रावरुणाभ्यां त्वेत्युक्थस्यान्यास्तृतीयं
 राजानं स्तुतशस्त्रवन्तं गृह्णात्येष ते योनिर्मित्रावरुणाभ्यां त्वेत्याय-
 तने सादयति^{१५} पुनर्हविरसौति^{१६} स्थालीं प्रत्यभिमुख्यति^{१७} मैत्रा-

१ Thus MLTV; सर्वत्र प्रातः प्रातः भवने जपति HAB.

२ ? कारादनुजुहोति MLA; कारावनुजु TVB; वषट्कारवज्जुहोति H.

३ ? प्राग्दया A; प्रदायन् H; प्रजायन् ML; प्राजाय T; प्राजायन् V;
 प्राग्दयाय B.

४ Thus MLTV; सर्वभक्षान् ग्रहचममात्रं मार्जालीये A; समुभक्षयामसंसां
 मार्जालीये H; सर्वभक्षामगृह्यसंसां मार्जालीये I am uncertain about the
 right reading.

५ निदधति MLA; निदधति THBV; cp. XV. 33.

वैखानससूत्रे २६, ३७-३८ (श्रौतसूत्रे १५, ३७-३८) - २१५

वरुणचमसमुख्यान् दश चमसानुन्नयति^१ पूर्ववत्स्तोत्रमुपाकृत्य
 स्तुते शस्त्रं प्रतिगौर्यं ग्रहमादत्ते चमसांश्चमसाध्वर्यं^१ आश्राव्य
 प्रत्याश्रावित उक्थशा यज सोमानामिति संप्रेष्यति^१ वषट्कृतानु-
 वषट्कृते जुहति^१ हरन्ति भर्त्तास्त्रिषूकथ्यविग्रहेषु नारागंसा न
 ५ भवन्ति^१ देवेभ्यस्त्वा देवयुवं षण्णज्मि यज्ञस्यायुषे जुष्टमिति
 मैत्रावरुणचमसे ग्रहशेषमवनयति बाह्यतः सद आलभ्य ऊतं
 त्वाहुते ऽवनयाम्यूर्जस्वन्तं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा^१
 मैत्रावरुणं चमसमध्वर्युपह्वय भक्षयति यथाचमसं चमसान्प्रथमो
 मैत्रावरुणो सकृद्भक्षयति स्वचमसे द्विर्भक्षिते ऽध्वर्युः सकृद्भक्षयति^१
 १० तृतीयं मैत्रावरुणो ऽन्ततो भक्षयित्वा चमसान्खरे सादयन्ति^१
 प्रतिप्रस्थातैवं^१ विहितावुत्तरौ गणौ^१ ताभ्यां प्रतिप्रस्थाता चर-
 त्युपयामगृहीतो ऽसौन्द्राय त्वेत्युक्थस्याह्या अर्धं राजानं स्तुत-
 शस्त्रवन्तं गृह्णाति^१ ॥ ३७ ॥

एष ते योनिरिन्द्राय त्वेत्यायतने सादयति^१ पुनर्हविरसीति
 १५ स्थालीं^१ प्रत्यभिमुख्यति^१ ब्राह्मणाच्छंसिचमसमुख्यांश्चमसानुन्नय-
 नेकस्मै चमसगणाय राजानमतिरेचयति^१ न प्रतिप्रस्थाता
 वायव्यपा^१ भक्षयति^१ ब्राह्मणाच्छंसिचमसे शेषमवनयत्युक्था-
 वाकस्य चमसमनुन्नयध्वमुन्नेतः सर्वश एव राजानमुन्नय माति-
 रौरिचो दशाभिः कलग्नौ मृष्टा न्युज्जेति संप्रेष्यत्युपयामगृहीतो
 २० ऽसौन्द्राग्निभ्यां त्वेत्युक्थस्याह्याः सर्वं राजानं स्तुतशस्त्रवन्तं गृह्णा-
 त्येष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेत्यायतने पूर्ववत्सादयति^१ न

१ The original reading of this passage is doubtful. AH differ considerably from MLT; cp. Hir., Vol. I, page 900.

२ Could प्रतिप्रस्थाता be interpolated?

२१६ वैखानससूत्रे २६, ३८ (श्रौतसूत्रे १५, ६८)

स्थालीं प्रत्यभिमृशति । स्तोत्रमुपाकृत्य शस्त्रं प्रतिगौर्यं ग्रहमादत्ते
 चमसांश्चमसाध्वर्यव । आश्राव्य प्रत्याश्रावित उक्थशा यज
 सोमानामिति संप्रेष्यति । वषट्कृतानुवषट्कृतान्जुह्वत्यच्छावाक-
 चमसे । ग्रहशेषमवनयति । यथाचमसं चमसान्पूर्ववद्भक्षयत्यग्निः
 प्रातःसवने पात्वस्मानिति संस्थिते सवनाहुतिं जुहोति । प्रशास्ताः
 प्रसुहोति संप्रेष्यति । सर्पतेत्याह प्रशास्ता । यथेतं निःसृप्य
 माध्यंदिनाय सवनाय देवी दाराविति यथायतनं सर्वे
 संप्रसर्पन्ति संप्रसर्पन्ति । ॥ ३८ ॥

इति पञ्चदशः प्रश्नः ॥

१ ०कृते जु० MLTV; ०कृता जु० AH; ०कृता जुहोति B.
 २ निःसृप्य LATV; प्रसृप्य HMB.

वैखानससूत्रे २७, १-२ (०श्रोतसूत्रे १६, १-२) २१७

अथ प्रसृष्टाध्वर्युः संप्रसृष्टानभिषोदनाग्रीधं यावस्तुतं चाभि-
 ज्ञायाभिषोतारो ऽभिषुणुत यावस्तुद्वाणो ऽभिषुह्यग्रीत्सवनीया-
 निर्वपेति संप्रेष्यति^१ होतृचमसे वसतीवरीभ्यो ऽपो निःषिच्य
 तास्तथा निग्राभ्याः^२ कृत्वोपांशुसवनादन्यं यावाणमादत्ते^३ विस्स्य^४
 ५ राजानं यावाणभि मिमीते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते पञ्च
 कृत्वस्त्रुणौ^५ दश कृत्वो मिमानः सर्वं राजानं मिमीत^६ एवं
 मानादि माध्यंदिनं सवनं यथा प्रातःसवनमङ्गिरस्युच्य यावस्तुते
 सोमोष्णीषं प्रयच्छति^७ प्रारभ्ये ऽभिषवे यावस्तुद्वावस्तोत्रीया
 अन्वाह^८ द्विदेवत्यर्तुगहैन्द्राग्रवैश्वदेवदर्विहोमाश्च^९ न विद्यन्ते^{१०}
 १० तथा मितं राजानं होतृचमसीयाभिः संतर्पयत्यदाभ्यांशुमुपांशु-
 पावनौ^{११} च मिते राजत्यपिस्त्रुज्याभिषुण्वन्तीहा^{१२} इहा^{१३} इहेति
 संराधयन्तः प्रथमपर्यायस्य प्रथमे ऽभिषवे ऽभिषुण्वन्तीहा^{१४} इहा^{१५}
 इहा^{१६} इहेति द्वितीये ऽभिषवे इहा^{१७} इहा इहा^{१८} इति तृतीये^{१९}
 उत्तमस्य पर्यायस्य मध्यमे ऽभिषवे वृहद्वृहदित्यभिषुण्वन्त्युत्तमे
 १५ वा^{२०} ततो ऽभिषुतं दशापवित्रेण प्रपौड्याधवनीये ऽवनीय पूर्व-
 वदृजौषमुखान् यावणः करोति^{२१} ॥ १ ॥

देवा यावाण इन्दुरिन्द्र इत्यवादिषुरिति प्रतिप्रस्थाता
 यावणो ऽनुमोदत^{२२} एकादशकपालं पशुपुरोडाशं निरूप्यामिचावर्जं

१ निग्राभ्याः MLTV; निग्राभ्याः ATB and the Vyākhyā.

२ विस्स H (विस्स the Vyākhyā); विस्स्य MLTABV.

३ Read prob. with Hir.: ०वैश्वदेवा द०.

४ ०पांशुपावनौ LTVB; ०पांशुपावकौ पावनौ M; ०पांशुपावनौ AH;

०पांशुपावनौ the Vyākhyā; cp. XVI. 10.

५ Instead of ~~इहा~~ probably each time इहा इ is to be read.

२१८ वैखानससूत्रे २७, २-३ (०श्रौतसूत्रे १६, २-३)

सवनीयान्निर्वपति^१ नास्य^२ पशुपुरोडाश इत्येके^३ संलङ्घतेषु
सवनीयेषु द्रोणकृन्नां यावस्वधूहन्त उद्गातारो ऽधोऽधोऽच-
मुपकर्षन्ति^४ धा० ग्रहकाले^५ शुक्रामन्यिनावाग्रयणमुक्थ्यं च
चतुरो ग्रहान् गृह्णात्याग्रयणं तिसृभ्यो धाराभ्यो गृह्णात्यन्याच्च^६
तृतीयां धारां करोति^७ मरुत्वन्तं वृषभमित्युत्पात्रेणाध्वर्यु-
र्मरुत्वतीयं गृह्णातीन्द्र मरुत्व इत्युत्पात्रेण द्वितीयं प्रतिप्रस्थातात्र
धारां विरम्य प्रपीड्य पवित्रं पूतभृति वितनोति^८ प्रसिद्धमेक-
धनानामाधवनीये ऽवनयनं^९ राजानमतिपावयति^{१०} याव-
न्माध्यंदिनाय^{११} सवनायालं तावन्तं पूतभृत्यवनीय^{१२} पवमान-
ग्रहान् कलशं शुक्रामन्यिनावाग्रयणमुक्थ्यं च ग्रहावकाशैरुपस्थाय^{१३}
पूर्ववद्भुत्वा समन्वारम्भा माध्यंदिनाय पवमानाय निष्क्रामन्ति^{१४}
चैष्टुभः पन्था रुद्रा देवता वागयेगा इति द्वाभ्यां दर्भमुष्टि-
मध्वर्युरीषद्वन्धूवो^{१५} निष्क्रामत्युत्तरेण हविर्धानि गत्वोत्तरे-
णाम्नीध्रीयं धिष्णिण्यं परीत्य पूर्वथा द्वारा सदः प्रविश्यायेण
होतारं ब्रह्मयजमानाध्वर्यवो ऽवतिष्ठन्ते^{१६} ॥ २ ॥

दक्षिणेनोद्गातारः प्रशास्तुर्धिष्णिण्यं परीत्य माध्यंदिनेन पव-
मानेन पञ्चदशेन सूवते^{१७} ऽत्र सर्वं यथायतनमुपविशन्ति^{१८}

१ नास्य LTV; नस्य AB; नस्या H (M defective).

२ ०मपकर्षन्ति HAB; ०चद्रुकं MLTV; cp. XV. 13.

३ धाराग्रहं MH; धारायाहं LTV; ०ग्रहणं AB.

४ ?? ०वागच्छ ML; ०न्याच्च TV; ०धिग्रन्थस्य AB; आत्राय च H. The Vyākhyā: धाराद्वयं प्रागुक्तवत् तृतीया तदन्तेन (?).

५ In AHB the words राजानमतिपावयति ... पूतभृत्यवनीय are inserted before अत्र धारां विरम्य.

६ R probably. यावान् i.e. यावन्, cp. XV. 18 (end).

७ MLV ins. ऊर्ध्वं before धून्वन्.

वैखानससूत्रे २७, ३-४ (० अथैतसूत्रे १६, ३-४)

२१६

- ज्योतिषे हिंकुर्विति यजमानो अपति प्राक् सुतेः व्याहृतौऽतु-
 र्हीतारं च ^१ तस्यामष्टम्यां प्रस्तुतायां सुपर्णां ऽसि त्रिष्टुपकन्दा
 इति अपतिः ^१ सुते ऽध्वर्युरग्नौदग्नीन्विहर बर्हिं सृणाहि
 पुरोडाशः अलंकुरु प्रतिप्रस्थातर्दधिघर्मणोदेहीति संप्रेष्यत्युक्तं
 ५ धिष्णिष्यानां व्याघारणं ^१ पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रविश्य
 विष्णो त्वं नो अन्तम इति ग्रहानुपतिष्ठते पात्राणि च
 संमृशति ^१ प्रतिप्रस्थाता ज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निष्यै दुग्धमिति
 दधिघर्ममवेक्ष्यौदुम्बरां सुचि कंसे चमसे वोपस्तीर्य यावती
 द्यावापृथिवी इति दधि गृह्णात्यभिघार्य वाक्च त्वा मनश्च
 १० श्रीणीतामित्याग्नीध्रीये ऽधिश्चित्य होतर्वदस्वेति संप्रेष्यति ^१
 यदि आतो जुहोतन यद्यथातो समन्तनेति होतुरभिज्ञाय
 आतः हविरिति प्रत्युक्ताहवनीयं गत्वा आच्य प्रत्याश्राविते दधि-
 घर्मस्य यजेति संप्रेष्यति ^१ यमिन्द्रमाज्जर्वरुणं यमाज्जरिति वषट्कृते
 जुहोति ^१ ॥ ३ ॥
- १५ स्वाहा वडिन्द्रायेत्यनुवषट्कृते तूष्णीं वा ऊवा हरति भक्तं ^१
 यावन्तः प्रवर्ग्यस्यत्विजस्तेषूपहवमिष्टा भूर्भुवः सुवर्मयि त्यदिन्द्रियं
 महदिति यजमान एव प्रत्यक्तं भक्तयति सर्वे वाप्रवर्ग्यं सोमे
 दधिघर्मो न स्यान्मित्रो जनान्प्र स मित्रेति नाभिदेशमभि-
 मृशन्ते ^१ ऽत्र पूर्ववत्सवनीयप्रचारो ^१ माध्यंदिनस्य सवनस्येन्द्राय
 १० पुरोडाशानामनुब्रूहीति संनमति तथा माध्यंदिनस्य सवनस्येन्द्राय
 पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति ^१ वषट्कृते ऊवा जुक्तामौपमृतं समो-

१ After अपति MBA and H ins. चतुर्हीतारं बाचटे, these words are not found in TLV.

२२० वैखानससूत्रे २७, ४-६ (०) औतसूत्रे १६, ४-६)

प्याग्नये ऽनुब्रूह्यग्नये प्रेथेति स्विष्टकृति संप्रेथ्य ऊत्वा प्राग्निच-
मवदायेडामवद्यती^१डां होत्रे हत्वाध्वनीयं पूतमृत्यवनीय दशाभिः
कलशं मृष्ट्वा न्युज्यतु^१नीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुश्चमसमनून्नयध्व-
मुभयतः शक्रान् कुरुध्वमच्छावाकस्य चमसाध्वर्यो त्वमप्युन्नयस्व
प्रतिप्रस्थान्तश्चतुर्भिः शकलैः प्रोचिताप्रोचितैः प्रत्युपलम्बस्वोचैतः ५
सोमं प्रभावयेति संप्रेथ्यति^१ होतृचमसमुख्यान् दशैकादश वा
चमसानुन्नयति^१ ॥ ४ ॥

संप्रेषितं कृत्वाआव्य प्रत्याआविते माध्वंदिनस्य सवनस्य
निष्क्रेव्यस्य भागस्य शुक्रवतो मन्थिवतो मधुश्रुत इन्द्राय
सोमान् प्रस्थितान् प्रेथ्य मध्यतःकारिणां चमसाध्वर्यवो वषट्कृतानु- १०
वषट्कृतान्नुज्जत होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्धत्वा शुक्रस्या-
भ्युन्नीयोपावर्तध्वमिति संप्रेथ्यति^१ वषट्कृते ऊत्वा प्रेतु होतुश्चमसः
प्र ब्रह्मणः प्रोद्गाहणं प्र यजमानस्य प्रयन्तु सदस्यानामिति
संप्रेथ्यति^१ प्रयन्त्येते मध्यतःकारिणां चमसा भक्षाय^१ पुनरभ्यु-
न्नीतेषु सोमेषु होत्रकाः^१ प्रसर्पणमन्त्रैः प्रसृप्य यथायतनमुपविश्य १५
पुनरभ्युन्नीतान्यजन्ययाडग्नौदिति होतुराख्यायेडामुपह्वयमाना-
मुपोयच्छन्ते ॥ ५ ॥

चमसांश्चमसाध्वर्यवो^१ रुद्रवज्रणस्य सोम देव ते मतिविदो
माध्वंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कन्दस इति भक्षमन्त्रं संनमति^१
नाच्छावाकाय शकलं भवति^१ सन्नेषु नाराशंसेषु गवां द्वादशशतं १०
सहस्रमपरिमितं सर्वस्वं वा शतं षष्टिश्चतुर्विंशतिरेकविंशति-
र्द्वादश सप्त तिस्रो वा मन्योदनं तिला माषा हिरण्यं वासश्चेति^१

१ होत्रकाः AHB ; होत्र (or तृ) कादि MLTV-

वैखानससूत्रे २७, ६-७ (० औतसूत्रे १६, ६-७) २२१

दक्षिणासु दक्षिणेन वेदिं तिष्ठन्तीषु वैसर्जनहोमवद्वाक्षिणानि
जुहोत्युदु त्वं चित्रमिति सौरौभ्यां गार्हपत्ये जुहोत्याग्नीध्रीयं
गत्वा चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्ने नयेति नयवत्यर्चाग्नीध्रीये जुहोति ।
दिवं गच्छ सुवः पतेति हिरण्यं ऊलोदृहति । यजमानो
५ हिरण्यमुदृहीतमादाय रूपेण वो रूपमभ्यैमीति दक्षिणाः
प्रदक्षिणमभ्येति । तुयो वो विश्ववेदा विभजलिति गवां मध्यं
प्रविश्य कृष्णाजिनेन संत्रास्य चतुर्धा विभजति । तांश्चतुरो
भागात्महर्त्विग्भ्यो ददाति । ॥ ६ ॥

यावन्महर्त्विग्भ्यो ददाति तस्यार्धं द्वितीयेभ्यस्तस्य तृतीयं
१० तृतीयेभ्यश्चतुर्थं चतुर्थेभ्य । एतत्ते अग्ने राध इति सदो ऽभ्येति ।
विभक्ता दक्षिणा नयत्यृतस्य पथा प्रेत चन्द्रदक्षिणा इति ।
गार्हपत्यं सदश्चान्तरेण दक्षिणेनाग्नीध्रीयं तीर्थेनोदीचीरुत्सृजति ।
ब्राह्मणमद्य राध्यासमिति हिरण्यं दक्षिणाभागं चादायाग्नीध्रं
गत्वा तेष्वैव मन्वेणाग्नीध्रे ददाति । वि सुवः पथ्य व्यन्तरिच-
१५ मिति सदः प्रेक्षते ऽस्माद्वात्रा देवत्रा गच्छतेति दक्षिणाः ।
पूर्वया दारा सद आगत्यायेण सद आसीनायात्रेयाय ब्राह्मणमद्य
राध्यासमिति हिरण्यं दद्यात्तदभावे ऽनूचानाय । महर्त्विग्भ्यो
दक्षिणा मनोवाक्प्राणचक्षुषामनुदिशति । ब्रह्मन्मनस्ते ददामि ।
तदनेन निष्क्रीणामीति ब्रह्मणे ब्रह्मसदन आसीनाय ददाति
२० यद्वास्यन्भवति तत्तस्यानुदिशत्येवमितरेभ्यो यथायतनमासीनेभ्यो
होत्रकसदस्यचमसाध्वर्युप्रसर्पकेभ्यश्च ओचात्माङ्गलोद्यामेवमनु-
दिशति । ॥ ७ ॥

१ Note the genitive !

२२२ वैखानससूत्रे २७, ८-६ (०श्रौतसूत्रे १६, ८-६)

न देयं बहिर्वेदि नात्राह्मणाय ब्राह्मणायायविदुषे न
कण्वकश्यपेभ्यो ऽयत्राह्मणाय वेदविदे दद्याद्यदा मरुत्वतीयाय
प्रेष्यत्यथ न देयं न प्रतिग्राह्यं^१ यदि दद्यादनूबन्ध्यावपायां
ऊतायां दद्यात्प्रतिगृहीयादोदवसानीयाया पूर्णाऊत्यां वा^२
यद्यनो रथो वा दीयते नयवत्यां ऊतायां वनेषु व्यन्तरिचं^३
ततानेति द्वितीयामाऊतिं जुहोति^४ यद्यश्वो पुरुषो हस्तौ वा
दीयते प्रजापते न त्वदेतानीति तृतीयां^५ दक्षिणासु नीतासु
हरिणस्य रघुयत् इति कृष्णविषाणायन्धिं विस्त्रस्यानु^६ त्वा
हरिणो मृग इति चात्वाले प्रास्यत्यथाध्वर्युजपतिमृषय एन-
साऊरिति पञ्च वैश्वकर्मणान्याग्नीध्रे जुहोतीन्द्राय मरुत्वते ऽनु- १०
ब्रूहीत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता च स्वं स्वं मरुत्वतीयमादाय दक्षिणत-
स्तिष्ठन्नध्वर्युराश्राव्य प्रत्याश्रावित इन्द्राय मरुत्वते प्रेष्येति
संप्रेष्यति^७ वषट्कृतानुवषट्कृत उभौ^८ ऊर्त्तग्रहवच्छेषमवनयतो
ऽननुवषट्कारौ वा^९ प्रतिप्रस्थानेन^{१०} भक्षयन्ति^{११} दिहीता सह-
दितरौ^{१२} मार्जालीये पात्रं प्रक्षाल्य होतुरग्रे निदधाति^{१३} ॥ ८ ॥ १५

मरुत्वाः इन्द्र वृषभो रणायेति स्वेनर्तुपात्रेण तृतीयं मरुत्व-
तीयं कलशाच्छस्त्रवन्तं गृहीत्वर्तुपात्रमालम्ब्येन्द्राग्नवच्छस्त्रं प्रति-
गृणात्युक्तं वाचीति माध्यंदिनसवनशस्त्रं प्रतिगौर्यं जपति^{१४}
ग्रहमादत्ते चमसांश्चमसाध्वर्यव^{१५} आश्राव्य प्रत्याश्रावित उक्त्यग्रा
यज सोमस्येति संप्रेष्यति^{१६} वषट्कृतानुवषट्कृते जुहोति पूर्ववद्भि- १०

१ विस्त्रय MLATVB (in H this kh. is missing), विस्त्रय the Vyākhyā.

२ वषट्कृतानुवषट्कृते उभौ M; ऽद्वत उभौ LTV; वषट्कृते सचोभौ AB.

३ प्रतिप्रस्थातेन भक्षयन्ति A; प्रतिप्रस्थाता भक्षं हरति MLTV; प्रतिप्रस्थातानेन भक्षयन्ति B.

वैखानससूत्रे २७. ६-१० (० अथैतसूत्रे १६, ६-१०) २२३

द्विर्नारागंमाननुप्रकम्पयन्त्युक्तो भक्तमन्तो । यथाचमसं चमसिनो
भक्तयन्त्याप्यायननिधाने च नारागमानां । महाः इन्द्रो य
ओजसा महाः इन्द्रो नृवदित्यन्तरयचां शुक्लपात्रेण माहेन्द्रं
कलशात्सुतग्रस्तवन्तं गृह्णाति । परिभृज्य सादयित्वा पृष्ठसोत्र-
५ सुपाकरोति । यजमानो रथन्तरे वरं ददाति । स्तोत्रे वृत्ते^१
ग्रस्तमुपाकृत्य प्रतिगौर्याध्वर्युर्ग्रहमादत्त इतरे नारागंसांश्चाति-
ग्राह्यांश्च सहैवाध्वर्युणाग्नेयं प्रतिप्रस्थातैन्द्रं नेष्टा सौर्यमुक्तेतांश्चाय
प्रत्याश्रावित उक्थशा यज सोमयेति संप्रेष्यति । ऊते माहेन्द्रे
ऽग्ने तेजस्विन्निन्द्रौजस्विन् सूर्य भ्राजस्विन्नित्येतैरतिग्राह्यानु-
१० जुहति । ॥ ६ ॥

तेजोविदस्योजोविदसि सुवर्विदसीत्येतैस्तान्जताननुमन्वयते ।
सदसि प्रत्यञ्चो मयि मेधामित्येतैः प्रतिमन्त्रं भक्तयन्ति । सर्व-
भक्षाश्चमसा । उपयामगृहीतो ऽसौन्द्राय वेति त्रिभिर्हव्य-
विग्रहैः पूर्ववत्प्रचरतो । विश्वे देवा मरुत इति संस्थिते
१५ जुहोति^२ । प्रणास्तः प्रसुहोति संप्रेष्यति सर्पतेत्याह प्रणास्ता ।
यथेतं निःसृण्य^३ तृतीयसवनाय देवीदारौप्रमृति यथावज्जपन्तः^४
सर्वे प्रसर्पन्त्यध्वर्युरभिषोढनाग्नीध्रं प्रतिप्रस्थातारमाशिरः^५ चाभि-
ज्ञायाभिषोतारो ऽभिषुणुताग्नीत्ववनीयान्निर्वप परिश्रयणमाहर

१ नुहते A ; सुहते HB ; वृत्ते MLTV ; read probably उपहते.

२ यथावेदमितरे ins. MAHB, not TLV. The Vyākhyā makes no mention of these words.

३ निः (or निः)सृण्य MLHV, प्रसृण्य AHB.

४ तथाव० AHB.

५ The insertion of चा शिरम् here is rather strange. It is not mentioned in the Vyākhyā. Probably it is inserted wrongly, see the immediately following sampraiṣa.

२२४ वैखानससूत्रे २७, १०-११ (० औत्तसूत्रे १६, १०-११)

प्रतिप्रस्थातराशिरं श्रुतातङ्गेन दध्यादित्यग्रहायाहरेति संप्रेष्यति
होतृचमसे वसतीवरौभ्यो ऽपो निःषिच्य निग्राभ्यं^१ कृत्वादाभ्यांशु-
मुपांशुपावनौ^२ यज्ञोपांशुपात्रे ऽंशुस्तानृजौषे ऽपिष्टज्य प्रातःसवन-
वन्महाभिषव च्छौषमेव तूष्णीमभिषुण्वन्त्यामिच्छावर्जमग्नौत्सव-
नीयान्निर्वपति^३ । दादशकपालो ऽत्र पुरोडाशो^४ । हविर्धानस्योभे^५
द्वारे परिश्रयति^६ । ब्रह्माध्वर्युर्यजमानः प्रतिप्रस्थाताग्नीध्र उन्नेता
पत्नी च हविर्धानस्यान्तर्भवन्त्यध्वर्युरादित्यपात्रमादाय कदा चन
स्तरीरसीत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्यस्त्वेत्यादित्यस्याख्या
आदित्यं^७ गृह्णाति^८ ॥ १० ॥

कदा चन प्रयुच्छसीत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्य- १०
स्त्वेति श्रुतातङ्गेन दध्ना श्रीणाति^९ । यज्ञो देवानामित्यनु-
द्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्यस्त्वेत्यादित्यस्याख्याः सर्वे राजानं
गृह्णाति^{१०} । विवस्व आदित्येत्पुपांशुसवनेनैनं मेचयित्वा या दिव्या
वृष्टिस्तथा त्वा श्रीणामीति श्रुतातङ्गेन दध्ना पयसा वा
वृष्टिकामस्य श्रीत्वा यावाणमुद्रुह्णात्यत्र विज्ञानमुपैति^{११} । यद्यु- १५
द्रुहीतस्य ताजगिबन्दुः प्रस्कन्देदर्पुकः पर्जन्यः स्याद्यदि चिर-
मवर्षुको^{१२} । न सादयति^{१३} । यदि कामयेत गर्भान्यश्रवः श्रीयेयु-
रित्युद्रुह्णादित्यमवेचेत^{१४} । दशापवित्रेणोपांशुसवनं परिवेष्ट्य तेनाधः
पात्रमुपयम्या समुद्रादिति दर्भानन्तराच्याव्य हस्तेन दर्भैश्चापि-
दधात्यहं परस्तादित्येनमा होमाद्यजमानो ऽन्वारभते^{१५} । ध्वर्युः १०
सूर्यो मा देवेभ्यः पात्वित्युत्तिष्ठत्यविषिञ्चन्नुपांशुसवनं दशापवित्रेण

१ Thus V ; निग्राभ्यां L ; निग्राभ्यां T ; निग्राह्यं HAMB.

२ MLVTB (not AH) ins. यज्ञोपांशुपावनौ (cp. Āp. XIII. 10. 5)

३ आदित्यपत्रं H only.

वैखानससूत्रे २७, ११-१२ (०श्रौतसूत्रे १६, ११-१२) २२५

परिमृज्य ग्रावस्वपिमृजति ^१ विवृण्वन्ति द्वारौ ^१ कविर्यज्ञस्य
वितनोति पन्थामित्यादित्यं हरति ^१ ॥ ११ ॥

- आदित्येभ्यः प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महास्वसरस्य
पतिभ्य उरोरन्तरिचस्थाध्यचेभ्यः प्रेथेति संप्रेथ यास्ते विश्वाः
५ समिधः सन्त्यग्र इत्याह्वनीये दर्भानधिप्रास्थानन्वीचमाणो^१
वषट्कृत आदित्यं जुहोत्युन्नम्य पृथिवीमिति वृष्टिकामस्य
जुहुयान्न जुलान्वीचेत नानुवषट्करोति न भक्षयति ^१ सूद-
वदादित्यपात्रं सादयति ^१ प्रस्तोता प्रतिहर्ता वा पवित्रं वितत्य
माध्यंदिनवदाग्रयणमेव चतसृभ्यो धाराभ्यो गृह्णात्यादित्यपात्रा-
१० चतुर्थी^१ धारां करोत्याग्रयणं गृह्णीत्वा राजानमतिपावयति^२
यावान्तृतीयसवनायालमुक्थ्यो यज्ञश्चेदत्रोक्थ्यमेव^३ गृह्णाति ^१
धारां विरम्य प्रपौड्य पवित्रं निदधाति ^१ यत्प्राक् पवमान-
ग्रहेभ्यस्तस्मिन् कृत आग्नीध्रे पत्न्याग्निरं मथित्वापरया द्वारा
हविर्धानं प्रपादयति ^१ पूर्वया गतश्रियः ^१ पूर्वया यजमानः
१५ प्रपद्यते ^१ ऽस्मै देवासो वपुषे चिकित्सतेति चतसृभिः प्रति-
मन्त्रमाग्निरं यजमानः पत्नी च तिरः पवित्रं पूतभृत्यवनयतो ^१
द्वौ पवमानग्रहौ गृह्णातौत्येके ^१ पवमानग्रहान् कलशानाग्रयणं
च ग्रहावकाशैरुपस्थाय निःसर्पन्तः समन्वारभन्ते ^१ तृतीयसवने
ग्रहावकाशैर्नोपतिष्ठत इत्येके ^१ पूर्ववद्भुत्वान्वारभ्या आर्भवाय
२० पवमानाय निष्क्रामन्ति माध्यंदिनपवमानवज्जागतः पन्था
आदित्या देवता वाग्येगा इत्यादि माध्यंदिनवदाग्रयणे हिङ्कुरु

१ अतिप्रास्य MLTV ; अधिप्रास्य AB ; अधीःप्रास्य H.

२ After ०पवमानवत् AHB ins. जुहुवे.

३ ०मेव BH ; ०मव V ; ०मपि ML.

२२६ वैखानससूत्रे २७, १२-१४ (० अतिसूत्रे १६, १२-१३)

तस्यै प्रसृष्टि^१ तस्यै सुष्टि तस्यै मे ऽवरुद्धा इति व्याहृतीः पञ्च-
होतारं च पुरस्तादार्भवपवमानाद्यजमानो जपति^१ तस्य
नवस्यां प्रसृतायां सघासि जगतीच्छन्दा अनु त्वारमे खसि
मा संपारयेत्यनुमन्त्रयते^१ ॥ १२ ॥

अग्नीच्छलाकान्विहर वर्हिं स्तृणाहि पुरोडाशाः^२ अर्ह^३ कुरु^४
प्रतिप्रस्थातः पशौ संवदस्वेति स्तुते ऽध्वर्युः संप्रेष्यति^१ पूर्वया
दारा हविर्धानं प्रविश्य विष्णो त्वं नो अन्तम इति यद्दानुप-
तिष्ठते पात्राणि च संमृशति^१ विहृतांच्छलाकान्व्याधारयति
यथा पुरस्ताच्छृतं हविः शमितरिति संवादादिना पशुतन्त्रेण
प्रचरती^१ डान्तः पशुर्नात्र पुरोडाशः स्यादेव पूर्ववत्सवनीयप्रचार-^{१०}
स्तृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशानामनुब्रूहीति तथा तृतीयस्य
सवनस्येन्द्राय पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति च^१ वषट्कृते ऊलौप-
मृतं समोष्याग्नये ऽनुब्रूह्यग्नये प्रेष्येति स्विष्टकृतं^२ ऊला^३ प्राशिच-
मवदायेडामवद्यती^१ डां होत्रे हत्वाधवनीयं पूतम्यवनीयं दशाभिः
कलशं मृष्ट्वा न्युज्यन्तीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुश्चमसमनुमन्यध्वं^{१५}
तौत्राः^२ आशीर्वतः कुरुध्वमच्छावाकस्य चमसाध्वर्यो ऽपि तमु-
न्नयस्त्रोन्नेतः सोमं प्रभावयेति संप्रेष्यति^१ प्रचरणकाले होत-
चमसमध्वर्युरादत्ते चमसांश्चमसाध्वर्यव^१ आश्राव्य प्रत्याश्राविते
तृतीयस्य सवनस्यभुमतो विभुमतः प्रभुमतो वाजवतः सवित्वतो
वृहस्पतिवतो विश्वेदेव्यावतस्तौत्राः^२ आशीर्वत इन्द्राय सोमा-^{१०}
न्युस्थितान्प्रेष्य मध्यतःकारिणं चमसाध्वर्यवो वषट्कृतानुवषट्कृता-
ञ्जुजत होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सक्तसक्तुत्वा शुक्रस्याभुन्नीयो-

^१ प्रसृष्टि (originally the right reading) MB only.

^२ Thus MLATVB; प्रेष्येति स्विष्टकृतं संप्रेष्यति स्विष्टकृतं ऊला H.

वैखानससूत्रे २७, १३-१५ (०श्रौतसूत्रे १६, १३-१५) २९०

पावर्तध्वमिति संप्रेष्यति ^१ श्वेनाय पत्नने स्वाहेति वषट्कृते
ऽध्वर्युर्जुहोति ^१ ॥ १३ ॥

इतरे तूष्णीं जुहति ^१ वट् स्वयमभिगूर्ताय नमः स्वाहेत्यनु-
वषट्कृते महर्त्विजां यजमानस्य च चमसाध्वर्यवो जुहति ^१ प्रैतु
५ होतृयमसः प्र ब्रह्मणः प्रोक्षादृणां प्र यजमानस्य प्रयन्तु सदस्यामा-
मिति संप्रेष्यति ^१ प्रयन्त्येते मध्यतःकारिणां चमसा भक्षाय ^१
होत्रकाणां चमसैरध्वर्युः प्रचरति ^१ मैत्रावरुणचमसमादायाश्चाय
प्रशास्त्यजेति संप्रेष्यत्येवमितरान्विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहेत्येतैः प्रति-
वषट्कारं प्रतिमन्त्रं जुहोति वट् स्वयमभिगूर्ताय नमः स्वाहेति
१० सर्वत्रानुवषट्कृतौ ^१ तस्यन्ताः होत्रा इति ऊतान्सर्वाननुमन्त्रयते ^१
प्रसिद्धो भक्त ^१ आदित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य
सवनस्य जगतीच्छन्दस इति विगेषो ^१ न भक्षयतौडां ^१ सन्नेषु
नारागंसेषु स्वं स्वं चमसमनु न्यन्ते ^१ ॥ १४ ॥

चौस्त्रीन्युरोडाशशकलान्प्राचौनावीतिनः पिण्डदानमन्त्रै-
१५ र्दक्षिणतो यजमानपितृभ्यो निवपतीत्येवमादिप्रत्यायनान्तान् ^४

१ इति सर्वाननु म० MLTV : इति ऊता सर्वहोत इति म० A : इति ऊता
सर्वत्र होता इति म० H ; B useless.

२ This sentence is given by MA and, in corrupted state by
HB ; it is omitted in TLV.

३ चमसमनुन्यते TV : चमसमनुमन्त्रते HRBLAM ; cp. Ap. XIII.
12. 9. The sentence runs on at the end of this khaṇḍa.

४ The expression प्रत्यायनान्तान् is taken over from Hiraṇya-
keśin, it is not in harmony with the description of the Piṇḍa-
pitṛyajña acc. to the Vāikhāṇasiyas. The verb, belonging to the
subject expressed at the end of the preceding khaṇḍa, is not
निवपति (mark इति) but जपन्ति. The Sūtrakara does not express
his thought very clearly.—Cp. XVI. 21.

२२८ वैखानससूत्रे २७, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १६, १५-१६)

पिण्डपितृयज्ञस्य मन्वान्सर्वे जपन्ति^१ षड्भूतारं यजमानो
जपत्युपांश्चन्तर्यामपात्रयोरन्यतरेण वाममद्य सवितरिति सावित्रे^२
ग्रहमाग्रयणाद्गृहीत्वा न सादयत्युपनिष्क्रम्य देवाय सवित्रे
ऽनुमूहीति संप्रेष्यत्याश्राव्य प्रत्याश्राविते देवाय सवित्रे प्रेष्यति
संप्रेष्यति^३ वषट्कृते जुहोति नानुवषट्करोति^४ न च भक्षयत्येते- ५
नैव पात्रेणोपयामगृहीतो ऽसि सशर्मासि सुप्रतिष्ठान इति
वैश्वदेवं ग्रहं पूतमृतः ग्रस्त्वन्तं गृह्णात्येकया च दशभिस्त्वस्मभृत
इत्यभिज्ञाय प्रातर्युजौ विमुच्येथामिति द्विदेव्यपात्राणि विमुच्य
प्रतिप्रस्थाता मार्जालीये प्रचात्स्याथतने सादयति^५ प्र द्यावा
यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधेत्यभिज्ञाय मदा मोद इव मोदा मोद १०
इत्युभयतो मोदं प्रतिगृणात्या व्याहावात् ॥ १५ ॥

अथ यत्र होतुरभिजानाति तद्राधो अथ सवितुर्वरेण्यमिति
मदा मोद इव मोदा मोद इवेत्यन्यतरतोमोदं प्रतिगृणात्या
व्याहावादुक्तं वाचीन्द्रायेति तृतीयसवने जपति^६ ग्रस्तं
प्रतिगौर्यं प्रातःसवने वैश्वदेववद्ग्रहा नारागंसाः^७ सौम्यश्चरु- १५
र्भवति^८ व्याख्यातस्तस्य कल्पश्चरुमासाद्याग्नावैष्णव्यर्चोपांशुयाज-
वहृतस्य प्रयजति^९ प्राचीनावीती हस्तेन सौम्यस्य प्रथममवदान-
मवदाय मेचणेन द्वितीयमवद्यति^{१०} दक्षिणतो ऽवदायाभिघार्योद-
ङ्गतिक्रम्य दक्षिणामुखस्तिष्ठन्नाश्राव्य सौम्यस्य यजेति वषट्कृते
दक्षिणार्धपूर्वार्धं जुहोति^{११} पुनः पूर्ववहृतस्य यजति^{१२} विष्णो त्वं १०

१ सावित्राग्रयणाद्गृ० MLTV.

२ संप्रेष्यति om. MLTV.

३ नानुवषट्करोति only in TV and somewhat corrupt in AHB.

वैखानससूत्रे २७, १६-१८ (० श्रौतसूत्रे १६, १६-१८) २२६

नो अन्तम इति वैष्णव्यर्चा सुवाङ्मतिमभिजुहोति^१ प्रत्याक्रम्य
चरावाज्यमानीयोद्गाढभ्यो हरन्ति^२ ॥ १६ ॥

सत्रो त एतद्यदु त इहेत्युद्गातारो ऽवेचन्ते^३ य आत्मानं
न परिपश्येदित्यसुः स्यादित्युक्तमाज्येन सो ऽभिददिं कृत्वा यन्मे
५ मनः परागतमित्यवेचेत्^४ पुनरग्नीध्रः शलाकाभिर्धिष्णिधान्
विहरत्यध्वर्युर्नवगृहीतमाज्यं गृहीत्वा यथान्युप्तं व्याधारय-
त्याग्नीध्रीयमादितो ऽन्ततश्च^५ शेषमाज्यस्य करोति^६ भ्रियन्ते
धिष्ण्याः^७ उपांशुपात्रमादायोपयामगृहीतो ऽसिं बृहस्पति-
सुतस्य त इत्याग्रयणात्पान्नीवतं गृह्णाति^८ न सादयत्याज्य-
१० शेषेण श्रीत्वात्याक्रम्याश्राव्य^९ प्रत्याश्रविते ऽग्नीत्पान्नीवतस्य
यजेति संप्रेष्यत्यग्नां ३ दू^{१०} पन्नीवा ३ः^{११} सजूर्दवेन त्वद्वा सोमं
पिब स्वाहेति^{१२} वषट्कृत उत्तरार्धं जुहोत्युपांश्वनुवषट्करोति^{१३}
कृत्वा हरति भक्षं^{१४} यद्याग्नीध्र उपहवमिच्छते भक्षयेत्येव
ब्रूयात्^{१५} ॥ १७ ॥

१५ अग्नीन्नेष्टुरूपस्थमासीद नेष्टः पन्नीमुदानयोन्नेतर्होतुश्चमस-
मनून्नय होतचमसे ध्रुवायावकाशं कुरुद्गात्रा पन्नीं संस्थापय
सर्वश एव राजानमुन्नय मातिरीरिचो दशभिः कलशौ मृद्धा
नुज्जेति संप्रेष्यत्युत्तरासु संस्थासु सर्वश एव राजानमुन्नयेति^{१६}
प्रेषशेषं तत्तत्संस्थाचमसगणानामुत्तमुन्नयन्संप्रेष्यत्यन्तरा नेष्टारं

१ श्रीत्वात्याक्रम्य TV; श्रीणात्यत्याक्रम्य HAB; श्रीत्वा प्रत्याक्रम्य ML.

२ The signs of pluti are only given for the first word and only in some of the Mss.

३ अनुन्नयति H, but cp. the Vyākhyā: उत्तरासन्धादिसंस्थासु सर्वश एव राजानमित्यादि प्रैषांश्च उत्तम एव चमसगणे स्यात् T or the rest, instead of प्रैषशेषं, A reads प्रतिप्रैषशेष and HB प्रभृतिप्रैषशेष.

२३० वैखानससूत्रे २७, १८-१९ (०श्रौतसूत्रे १६, १८-१९)

धिष्णियं चाग्नौधो व्यवस्थाग्नौतस्येति भक्षमन्त्रं संनम्य
भक्षयति^१ नोपस्य आसीत क्लीवः स्यादिति^२ होतृभ्रमसमुखां-
श्चमसानुश्रयन्सर्वश एव राजानमुन्नीय दशाभिः कलशौ मृष्टा
न्युज्यन्तुत्तरवेद्यां चमसान् संसाद्य यज्ञायज्ञियस्तोत्रमुपाकरोति^३ ।
दीपयन्ति धिष्ण्यान्विस्वस्य^४ नौवीं^५ कर्णप्रावृता आविरिव
नाभिं कुर्वाणा भवन्ति^६ । ये सदस्याः सन्त ऋत्विजो यज-
मानश्च^७ ते सर्वे ऽग्निष्टोममुपगायेयुः^८ । सकर्णमकर्णं वा प्रोर्ण्य^९
यज्ञायज्ञियैः स्तुवते^{१०} । सप्तहोतारं यजमानो व्याचष्टे^{११} । प्रस्तुते
साक्षि हिंकारमनु विश्वस्य ते विश्वावत इति नेष्टा पत्नीमुद्गात्रा
संख्याय वाचयति^{१२} । यद्येनामुद्गातोपमीवति^{१३} तदेषा^{१४} पत्य- १०
गन्धेवान्यज्ञ इति नग्नं हृत्य वङ्गणावाविष्कृत्य स्वाहाकृताः
समुद्रेष्टा गन्धर्वमित्यस्या अन्तरमूर्वीः पत्नेजनीरुदीचीर्दक्षिणे-
नोदृणा संवर्तयत्या तृतीयाया स्तोत्रीयायाः संख्यापनोपप्रवर्तने
भवतः^{१५} ॥ १८ ॥

अपवृत्ते ऽग्निष्टोमीयस्तोत्र आग्निमारुतं शस्त्रमुपाकरोत्य- १५
भ्यषे^{१६} प्रतिगृणात्यापो हि ष्ठा मयोभव इत्यभिज्ञायापो विषिञ्च-
प्रतिगृणाति^{१७} । स्वादुष्किलायं मधुमा^{१८} उतायमित्यभिज्ञायो-

१ ०यस्तोत्रं THBV; ०यं स्तोत्रं MLA.

२ विस्वस्य TV; विश्वस्य MLAB; H corrupt.

३ नौवीं TV; नौवीं ML.

४ भवन्ति H; भवति MLATBV.

५ यजमानस्येत्येक AHB.

६ प्रोर्ण्य HAB; प्रोर्णयति ML; प्रोर्णता TV.

७ उपमीवति TV; उपमवति L; उपमीयति AHB; उपवदति M.

८ तदेषा MTL; तदैषा ABV; तदोषो H.

९ ०भ्यषे HA; ०त्यषे B; ०भ्यषं T; missing in ML; शस्त्रसभ्यं V.

वैखानससूत्रे २७, १६-२० (० श्रौतसूत्रे १६, १६-२०) २३१

भयतोमोदं प्रतिगृणाति मदा मोद इव मोदा मोद इवेत्या-
 व्याहावात्तन्तुं तन्वयजस इत्यभिज्ञाय प्रतिप्रस्थाता ध्रुवं भूतमसि
 भूते मा धा इत्यभिमन्व्य द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीति
 परिगृह्णाति^१ सादनादि^१ ध्रुवस्य यजमानो न मूत्रं करोत्याव-
 ५ नयनादि^१श्चे त्वा देवा वैश्वानराः प्रच्यावयन्ति ध्रुवस्थाना-
 स्च्यावयति^१ दिवि देवान्दृष्ट्वेति हत्वा ध्रुवं ध्रुवेण हविषेत्यान्ता-
 दनुवाकस्य पुरस्तात्प्रत्यङ्मासीनो होतृचमसे ध्रुवमवनयति^१ ॥१६॥

पुरस्तादुक्थस्यावनीय इत्युक्तमुत नो ऽहिर्बुध्नः गृणोत्वज
 एकपादिति वीक्ष्यं वाचीन्द्रायेति तृतीयसवने ग्रस्त्रं प्रतिगीर्य
 १० होतृचमसमध्वर्युरादत्ते चमसानितरांश्चमसाध्वर्यव^१ आश्राव्य
 प्रत्याश्रावित उक्थशा यज सोमानामिति संप्रेष्यति^१ वषट्कृतानु-
 वषट्कृते च^१ सर्वांश्चमसान् जुह्वत्यत्र सर्वभक्षाश्चमसाः सुभूरसि^१
 श्रेष्ठो रश्मीनां प्रियो देवानामिति होतृचमसमध्वर्युः प्रति-
 भक्षयति^१ यथा त्व^१ सूर्यासीत्यादित्यमुपतिष्ठते यजमान
 १५ आयुर्म इन्द्रियं धेहीष्टं म आगच्छत्वित्याहवनीयमग्नीदौपयजा-
 नित्यादि पाशुकेन प्रचरति^१ प्रहृतेषु परिधिषु संसावेणाभि-
 ऊत्योपयामगृहीतो ऽसि हरिरसीत्युन्नेता द्रोणकलशेन सर्वमा-
 ग्रयणं हारियोजनं ग्रहं गृह्णाति^१ हरौ स्य हर्योर्धाना इति
 वक्त्रीभिर्धानाभिः श्रीणात्यथैनमादायोपोत्तिष्ठन्निन्द्राय हरिवते
 २० धानासोमानामनुब्रूहीति संप्रेष्योपनिष्क्रम्य ग्रीर्षन्नधि निधाय

१ सादनादि MLTV; सादनानि AHB. The grammatical sense is not quite clear.

१ च given by LTAHV; om. by MB.

१ सुभू० the Vyākhyā; विभू० MLTV, and prob. H, A incomplete.

२३२ वैखानससूत्रे २७, २०-२२ (०श्रौतसूत्रे १६, २०-२२)

विक्रम्याआव्य प्रत्याआवित इन्द्राय हरिवते धानासोमा-
नप्रस्थितान्प्रेष्येति वषट्कृते सहसोमा इन्द्राय स्वाहेत
जुहोति । ॥ २० ॥

अनुवषट्कृते ऊत्वा हरति भक्षमपरेणाहवनीयं द्रोणकलश-
मवस्थाप्योतन्नेर्युपहवमिष्टेष्टयजुषस्ते देव सोमेति यावन्त ऋत्विजस्ते ५
सर्षे भक्षयन्ति । दक्षिरसंभिन्दन्तो^१ निर्धयन्त इव निरिव
धयन्तश्चिषिषाकारं भक्षयन्तः । ह्यै च्चेमाय रय्यै पोषायेति
जपित्वोत्तरवेद्यामापूर्या स्या मा पूरयतेति निष्ठीव्योपवपन्ति ।
स्फ्यमुदपात्रं बर्हिरित्येतत्समादाय जघनेन दक्षिणेन हविर्धाने
परीत्य दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्णियं स्फ्येनोपहत्यावोक्ष्य १०
दक्षिणाग्रं बर्हिः स्तौर्त्वाद्विर्भार्जयति मार्जयन्तां पितरः सोम्यास
इत्येतैः प्रतिमन्त्रमथ तिस्रो धाना ददात्येतत्ते ततासौ ये च
त्वामन्वित्येतदादिप्रत्यायनान्तान्^२ पिण्डपितृयज्ञमन्त्रान् जपित्वा
षड्भूतारमनूच्य यथेतमेत्याग्नीध्रीये यन्म आत्मनः पुनरग्निश्चु-
रिति द्वे मिन्दाज्जती जुहोति । ॥ २१ ॥ १५

एकधनपरिशिष्टा अपः स्वे स्वे चमसे निःषिच्य प्रक्षाय
तीग्रीकृताभिर्दूर्वाभिः सरसा अप्सु धौतस्य सोम देव त इत्य-
परेण चात्वालमास्तावे वा प्रत्यञ्चश्चमसिनो भक्षयित्वा समुद्रं
वः प्रहिणोम्यच्छायं वो मरुत इति चात्वाले निनीयाग्नीध्रे
दधिकाव्ण इति दधिद्रप्सान्भक्षयन्त्युभा कवी युवाना सत्येति १०

१ Thus TV only; दक्षिः संभि० or संक्षि०. MLAHB; Vyākhyā :
दक्षैर्भ धानाः संभिन्दन्ति; after ०भिन्दन्तो HAB ins. धाना.

२ Cp. XVI. 15, where, however, the wording is a little
different.

वैखानससूत्रे २७, २२-२३ (०ऋतसूत्रे १६, २२-२३) २३३

तनूनग्निरः सख्यविसर्जनं जपन्त्येषाम सोमममृता अभूमेत्यादित्य-
मुपतिष्ठन्ते^१ देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहेति सप्तभिराह-
वनौये शकलानभ्यादधत्यभिमुष्टे वेदे पत्नौः संयाजयन्ति^२ स्त्रीर्णे
वेदे ध्रुवामाष्याय धाता रातिः सवितेत्यन्तर्वेद्यूर्ध्वस्तिष्ठन् संततं
५ जुह्वा नव समिष्टयजूषि जुहोति षडृग्मियाणि^३ यजूंश्च
विषाणकृष्णाजिनयोः^४ प्रासनमेकेषामग्निना देवेनेन्द्रेण देवेन
विश्वेभिर्देवेभिरिति त्रिभिर्विष्णवतिक्रमैर्यजमानस्त्रीन्विष्णवति-
क्रमान् कृत्वा दक्षिणेनाहवनीयं तिष्ठन्सर्वेभिर्देवेभिरिति चतुर्थं
विष्णवतिक्रमं जपतीन्द्रेण सयुजो वयमित्याहवनीयमुपतिष्ठते^५
१० ऽध्वर्युरिदं तृतीयः सवनं कवीनामिति संस्थिते सवनाज्जतिं
जुहोति^६ प्रशास्तः प्रसुहोति संप्रेष्यति^७ सर्पतेत्याह प्रशास्ता^८
संतिष्ठते तृतीयसवनम्^९ ॥ २२ ॥

आग्रयणोक्त्यादित्यध्रुवस्थालीभ्यश्चतसृभ्यो ऽन्यत्रापराः^४
स्थालीश्चावाले प्रास्यौदुम्बरीमधिषवणचर्मफलके^५ ग्राव्यो वाय-
१५ व्यानि चमसान् द्रोणकलशं खरपांसूदन्यत्सोमलिप्तं सुरचितं
कृत्वा वेदं^६ कृत्वाग्निपरिस्तरणादि प्रतिपद्य प्रणीतावर्जं पात्राणि
प्रयुज्य निर्वपणकाले वारुणमेककपालं निरुप्य पुरोडाशं यजु-
स्तृप्ताभिरङ्गिः^७ संयुत्याप्यलेपं निनीय प्रोक्षणीरासादय सुवं च

१ AHB ins. after ०याणि : उत्तराण०, V : ०याण्युयजू०.

२ Thus (not विषाणा०) all the Mss.

३ HAB ins. यथावेदमितरे, cp. XVI. 10.

४ न्यत्रपरां स्थालीं A ; न्यत्रापरां H ; न्यत्रपरस्थाली० MLTV ; ०न्यत्रपरा...
मस्थालीं B.

५ ०दुम्बरीमधि० MLTV ; ०दुम्बर्यामधि० AHB.

६ वेदं कृत्वा only in H ; वेदिं कृत्वा B.

७ अङ्गिः given by VHT, om. MLAB.

२३४ वैखानससूत्रे २७, २३-२४ (०श्रौतसूत्रे १६, २३-२४)

सुचश्च संमृङ्ख्याज्येनोदेहीति. संप्रेष्यत्याज्यानि चतुर्गृहीतानि ।
वारुणं पुरोडाशमलंकृत्योत्तरं ऽसे सादयत्यन्तरेण चात्वालौ-
त्करावौदुम्बरीमासन्दौ निधाय तत्र^१ सुरक्षितानौदुम्बर्यादीन्
सादयति^२ ॥ २३ ॥

आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्यवभृथमवैध्यन् जुहुयान्मो ५
रुद्राय वास्तोष्पतय इति च^३ वारुणं पुरोडाशं सुवमाज्यस्थालीं
सुचो बर्हिः सोमोष्णीषं सोमोपनहनं सोमपरिश्रयणं चेत्ये-
तत्समादाय प्रस्तोतः साम गायेति संप्रेष्यति । सान्नि प्रस्तुत
उरुः हि राजा वरुणश्चकारेति तीर्थेन निष्क्रामन्ति । सान्ना
प्रस्तोतान्वैति । सह पत्न्या सर्वे सान्निस्तिर्निधनमुपयन्ति । १०
सर्वा दिशो ऽवभृथायाभ्यवयन्ति । यां दिशं गच्छेयुस्तथामुखाः
प्रचरेयुरित्येके । वहन्तीनां स्थावरा अभ्यवेत्यास्तदभावे यथा-
कामं । मध्ये प्रस्तोतः साम गायेति द्वितीयं संप्रेष्यति । तथा
निधनमुपयन्त्यपो दृष्ट्वा शतं ते राजन्निति जपत्युदकान्ते तृतीयं
प्रस्तोतः साम गायेत्यादि पूर्ववदुदकान्ते स्तरणान्तां वेदिं कृत्वा १५
तस्यां हवींषि सादयत्यपि वा न वेदिरभिष्ठितो वरुणस्य
पाश इत्यपामधितिष्ठति^४ । प्रति ते जिह्वा घृतमुच्चरण्येदिति
बर्हिः प्रहृत्य सुवेणाभिजुहोति^५ । विगाह्य तिष्ठन्तो ऽवभृथेन
चरन्ति ॥ २४ ॥

१ ततः VTML.

२ औदुम्बर्यादीन् सादयति VTMA B; ०वरान् सादयति L; औदुम्बर्यासं-
सदीन् सादयति H.

३ The genitive अपाम् is incomprehensible. The original
text should have been: अपामन्तमभितिष्ठति.

४ Thus MLTV; AHB have सुचा उवाभिजुहोति instead of बर्हिः
प्रहृत्य सुवेणाभि०.

वैखानससूत्रे २७, २५-२६ (०श्रौतसूत्रे १६, २५-२६) २३५

अप^१ उपवाज्य सुवाधारमाधार्याग्रीदपस्तिः^२ संमृड्डीति
 संप्रेष्यत्यापो वाजजितो वाजं वः सरिष्यन्तीर्वाजं जेष्यन्तीर्वाजिनी-
 र्वाजजितो वाजजित्यायै संमार्ज्यपो ऽन्नादा अन्नाद्यायेति
 मार्जनमन्त्रं संनमत्यग्नेरनीकमप आविवेगेति सुच्यमाधारयति ।
 ५ वागस्याग्नेर्यौत्यनुमन्त्रयते यजमानस्तिष्ठ होतरित्येतावान्प्रवरो ।
 ऽपवर्हिषः प्रयाजान्यजत्यप्सुमन्तावाज्यभागावश्वग्ने सधिष्ठवाप्सु मे
 सोमो अन्नवीदित्यनूच्येत^३ । पुरोडाशस्यावदाय वरुणं यजति ।
 कृत्स्नं पुरोडाशमवदायाग्रीवरुणौ स्विष्टकृतौ यजत्यग्रीदपः सकृ-
 त्संमृड्डीति संप्रेष्यत्यपवर्हिषावनूयाजौ यजति । देवौ यजेति
 १० प्रथममनूयाजं संप्रेष्यति यजेत्युत्तरमेतावत्क्रियते । समुद्रे ते
 हृदयमश्वन्तरित्यप्सु सुचं प्रतिष्ठाय सं त्वा विशन्वोषधौरुत्ताप
 इति सुचमद्भिः पूरयित्वा यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः सूक्तवाके
 नमोवाके विधेम स्वाहेत्यप्सु वा जुहोत्युपतिष्ठते वावमृथ
 निचङ्कुणेति यत्किंचित्सोमलिप्तमवमृथे संप्रकिरति । सुमित्रा न
 १५ इत्यञ्जलिनाप उपहरन्ति^४ । दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि
 यं च वयं दिश इति दिश्यदिशि निरस्यति । ॥ २५ ॥

यत्ते यावणा चिच्छिदुः सोम राजन्निति दशभिः सोम-
 द्रप्सवतौभिर्दग्रीदुम्बरशाखयजीषं प्रोक्षति प्रहृत्य वाभिजुह्या-
 देकादशभिर्नवभिः सप्तभिः पञ्चभिश्चतसृभिर्वा । सुचमृजौषेण
 १० पूरयित्वा समुद्रे ते हृदयमश्वन्तरित्यप्सुपमारयति । देवीराप

१ Before अप AHB ins. जडासु देवतासु.

२ सुवाधार० AHB ; खीवाधार० MLTV.

३ इत्यनूच्येत B ; इत्यनूच्येत MLTAV. The word is not clear.

४ उपहरन्ति AB ; उपहरति MLTV ; पहरति H. Read with Baudh. VIII. 20 : उपहन्ति.

२३६. वैखानससूत्रे २७. २६-२७ (०श्रौतसूत्रे १६, २६-२७)

इत्युपतिष्ठते ' यो विन्दुरुत्पुतस्तमपु धौतस्येत्युपस्पृग्दवजिघ्र्क्षा-
नपमज्जन्तौ दम्पतौ सगिरस्कौ स्नात्वान्योऽन्यस्य पृष्ठं चानयतो '
वि ते मुञ्चामीति यजमानो मेखलामुन्मुञ्चतौमं विद्यामीति
योक्तृं पत्नी ' दौक्षितवसने मेखलां जालं चावमृथे प्रास्य यज-
मानः सोमोपनहनं परिधत्ते पत्नी. सोमपरिश्रयणमुन्नेतरुन्नेये- ५
त्युन्नेतारं प्राहेद्वयं तमसम्यर्प्यदुत्यं चित्रमिति तिसृभिरुद्वतौभि-
रुन्नेता यजमानप्रथमान्होतप्रथमान्नावमृथादुन्नेयति ' ॥ २६ ॥

प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्यपामन्तं प्रतियौति प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाश इत्यपामन्तं प्रत्यस्यति ' पुरस्कृत्योन्नेतारं समि-
त्याणयो ऽपाम सोममिति महीयां जपन्तो ऽप्रतीक्षमागत्यैधो १०
ऽस्येधिषीमहीत्याहवनीये समिधमाधायापो^१ अन्वचारिष-
मित्युपतिष्ठन्ते तथा गार्हपत्ये पत्नी ' प्राग्वगे प्रायणीयवदुदय-
नीयेष्टिरिषे ऽनूयाजसमिधमुपसंनह्य सन्नामकाषायां प्रायणीय-
स्याल्लामुदयनीयं चरुं अपयति ' पत्नीं संनहति ' न जुङ्गा-
माज्यं गृह्णाति ' न प्रयाजा ' आज्यभागानां पथां स्वस्ति- १५
मुत्तमां यजति ' याः प्रायणीयस्य याज्या इत्युक्तं ' यास्ते
विश्वाः समिधः सन्त्यग्र इति पुरस्तात्विष्टकृतः सुवाङ्गतिं
जुहोति ' श्रयन्त उदयनीयः संतिष्ठते ' मैत्रावरुणौ वशां
गामनूबन्ध्यामालभते ' ऊतायां वपायां दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां
यजमानः केशशश्रु वपते ' वरं न ददोत्यनूबन्ध्यायाः पशु- २०
पुरोडाशं निरुप्य देविकाहवौषि निर्वपति ' धात्रे पुरोडाशं
द्वादशकपालं निर्वपत्यनुमत्यै चरुं राकायै चरुं सिनीवान्यै

वैखानससूत्रे २७, २७-२८ (० श्रौतसूत्रे १६, २७-२८) २३७

चरं कुक्कं चरमिति । तासु सोमस्थालीव्वेतांश्चरून् पयसि^१
अपयति^१ ॥ २७ ॥

- पशुपुरोडाशस्य देविकाहविषां च समानं सिष्टकदिडमनू-
याजान्ते स्वरं जुहोति हृदयशूलमुदासयत्यनूबन्धायाः स्थाने
५ मैत्रावरुणीमामिचां कुर्वन्ति । सेडान्ता संतिष्ठते । सदोहवि-
धानानां पूर्वसुरक्षितान् ग्रन्थीन्विस्त्रस्योदीची हविधाने बर्हिर्वेदि
निर्वर्त्य यत्कुसौदमप्रतीक्षमित्याहवनीयादुल्मुकमादाय वेदि-
मुपोषति । यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सक्तून्प्रदाये विश्व-
लोपेति जुहुयाद्यजमानो ऽयं नो नभसा पुर इत्यग्निमुपतिष्ठते ।
१० यदाकूतादिति तिसृभिर्धूममनुमन्त्रयते । ऽङ्गां विधान्या-
मित्युक्तमन्त्रवेद्यासीनो ऽतिमोक्षाज्जपत्यत्र विष्णुक्रमानेके समा-
मनन्ति । प्राजहितं शालामुखीयं पृथगरण्योः समारोपयति ।
प्राङ्मुदङ् वोदवसाय देवयजनमध्यवस्य मथित्वाग्नीन्विहत्याष्ट-
गृह्यैतेन वा सूचं पूरयित्वोरु विष्णो विक्रमस्वेदं विष्णुर्विचक्रम-
१५ इति वोदवसानीयां वैष्णवीं पूर्णाङ्गतिं जुहोति । स्वायतने
ऽग्निं प्रतिष्ठापयति । तदानीमेव सायमग्निहोत्रं जुहोति ।
काले प्रातरग्निहोत्रं जुहुयात्संतिष्ठते ऽग्निष्टोमो । यदि राजन्यो
ऽग्निष्टोमेन यजेत सो ऽत्र षोडशिनं ग्रहं गृह्णीयादेष एवा-
त्यग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोमः ॥ २८ ॥

इति श्रौतसूत्रे षोडशः प्रश्नः ॥

१ यत्तांश्चरून् पयसि अप० AHB ; यत्तांश्चरून् अप० MLTV.

२३८ वैखानससूत्रे २८, १-२ (० श्रौतसूत्रे १७, १-२)

अथोक्त्यप्रभृतिसंस्था व्याख्यास्यामस्तां अग्निष्टोमकल्पास्तु-
विकारास्तृतीयसवने पशुकाम उक्त्यं ग्रहं गृह्णीयात्पञ्चदशहृदिः
सदः । क्रतुकरणेनोक्ते होममार्जने । द्वितीयः पशुरैन्द्राग्नः
सवनीय आलभ्यो । ऽग्निष्टोमचमसगणादुपरि माध्यंदिनव-
त्त्रिभिर्हव्यविग्रहैः प्रचरतीन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति प्रथमे ग्रहण- ५
सादनाविन्द्रावृहस्पतिभ्यां त्वेति द्वितीय इन्द्राविष्णुभ्यां त्वेति
तृतीये । ऽग्नौदौपयजानित्यादि पाशुकं सिद्धं सर्वसंस्थासु । ॥१॥

षोडशिना वौर्यकामो यजेताधिलोककर्णया^१ शुण्ठया
राजानं क्रीणाति । सदः सप्तदशच्छर्दिर्भवति । खरस्योत्तरे ऽसे
खादिरं चतुःस्रक्ति षोडशिपात्रं^२ प्रयुनक्ति । क्रतुकरणं कृत्वा तेनैव १०
द्रोणकलशं स्पृशति । यूपं परिवीर्येन्द्रं वृष्णिं तृतीयं सवनीयमा-
लभते । तृतीयसवने प्रचरित उक्त्यविग्रहैरातिष्ठ वृत्रहन्ति
मन्त्रेणोक्त्यादाययणादा षोडशिनं ग्रहं गृह्णाति । धाराग्रहाणा-
मुत्तमं षोडशिनं । सवने सवने ऽभिगृह्णातीत्येके^३ । यस्मान्न जात
इति चतसृभिराक्षिद्रकोभिः^४ षोडशिनं सन्नममिमन्त्रयते^५ । ॥२॥ १५

१ With क the Mss. (अधोलोप Āp. Hir.); cp. Journal of the Germ. Or. Soc., Vol. 72, page 4.

२ Emended; षोडशिनं MATVH; षोडशं L.

३ ? मन्त्रेणोक्त्यामा (यमा०) प्रययणादा (द्वा) षोडशिनं ग्रहं गृह्णाति धारा-
ग्रहणमुत्तमं षोडशिनं सवने सवने ऽभिगृह्णातीत्येके HRB; A: मन्त्रेणाग्रेषात्षोड-
शिनं ग्रहं गृह्णाति धाराग्रहणमुत्तमं षोडशिनं सवने सवने भिगृ० etc., as HR;
मन्त्रेणाग्रयणादा षोडशिनं ग्रहं गृह्णातीत्येके M; TV: मन्त्रेणाग्रयत्षोडशिनं ग्रहं
etc., as M; L: मन्त्रणप्रयत्षोडशिनं etc., as M.

४ आक्षिद्रकोभिः RB; H corrupt (आक्षिका only); आक्षिद्रिकीभिः
TV; आक्षिद्रिकाभिः A; आक्षिद्रिभिः ML. This designation of these
verses is unknown from elsewhere.

५ षडशिनं सन्नममि० R; षोडशिनं संनमि० H; षोडशिनं सन्नमि० AB;
षोडशिनं स्रोत्रमुपाकरोतीति सन्नमि० MLVT

वैखानससूत्रे २८, ३-५ (० श्रौतसूत्रे १७, ३-५) २३६

उत्तमादकथ्यपर्यायात्पुरस्तादकथ्ये षोडशिनं गृह्णीयाद्वा ।
 समयाविषिते सूर्ये हिरण्येन षोडशिनं स्तोत्रमुपाकरोति ।
 श्वेतमरुणपिण्डं वाश्वं पुरस्तात्स्थापयन्ति । हरिवच्छस्त्रं भव-
 त्युपरिष्ठात्स्तोत्रीयानुरूपदानुष्टुभ्य श्रुथा मोद इव मदे
 ५ मदा मोद इवोमथेति व्यत्यासमुभयतोमोदं प्रतिगृणति ।
 गृह्णन् प्रतिगौर्यं ग्रहमादत्ते चमसांश्चाक्यशा यज सोमानामिति
 संप्रेष्यतीन्द्राधिपते ऽधिपतिरिति वषट्कृते षोडशिनं जुहोतीन्द्रश्च
 सम्रादिति षोडशिनं भक्षयति । पूर्ववच्चमसानां भक्षमन्त्रमनुष्टु-
 प्कन्दस इति संनमत्यरुणपिण्डो ऽश्वो दक्षिणातिरात्रेण ब्रह्म-
 १० वर्चसकामो यजेत । सद एकविंशतिच्छदिर्भवति । क्रतुकरण-
 यजुर्वदक्त्रविधाने प्रपद्यते^१ न तेन जुहोति न स्पृशति ॥ ३ ॥

यूपं परिवीय सारस्वतीं मेषौ चतुर्थीं सवनौयामालभेत
 मेषं वा । षोडशिचमसैः प्रचर्य रात्रिपर्यायेस्त्रिभिस्त्रिषु यामेषु
 प्रचरत्युपयामगृहीतो ऽसौन्द्राय त्वापिगर्वरायेति होतृमैत्रावरुण-
 १५ ब्राह्मणाच्छस्यच्छावाकचमसमुख्यान् क्रमेण प्रथमे यामे दश
 चमसानुन्नयति । प्रतिचमसगणोन्नयनं । स्तुतशस्त्रे भवतश्चतुर्षु
 चमसगणेषु प्रथमाभ्यामध्वर्युः प्रचरत्युत्तराभ्यां प्रतिप्रस्थतिष प्रथमः
 पर्याय । एवं विहितो द्वितीयस्तृतीयश्च रात्रिपर्यायः । प्रति-
 प्रस्थाताश्विनं द्विकपालं निर्वपति । अपयित्वासाद्य होतृचमस-
 २० मुख्यान् संधिचमसानुन्नयन् सर्वं राजानमुन्नयति ॥ ४ ॥

त्रिवृद्राथंतरं संधिस्तोत्रमाश्विनं शस्त्रं परःसहस्रमुदित
 आदित्ये तस्मिन्परिहिते होतृचमसमध्वर्युरादत्त इतरांश्चमसा-

१ प्रतिपद्यते all the Mss.

२४० वैखानससूत्रे २८, ५-७ (० श्रौतसूत्रे १७, ५-७)

ध्वयवः^१ पुरोडाशं प्रतिप्रस्थाता सोमैः सह सर्वज्जतं जुहोति
पङ्क्तिच्छन्दस इति भचमन्त्रं संनमति^२ यस्मात्पशवः प्र प्रेव
भृंगोरन्सो ऽग्नोर्यामेण यजेत^३ चत्वारश्चमसगणा आग्नेयैन्द्रवैश्व-
देववैष्णवा^४ यथैको रात्रिपर्यायः^५ संधिचमसवत्तेषां प्रचरण-
मतिच्छन्दस इति भचमन्त्रं संनमत्यग्नीदौपयजानित्यादि ५
समानम्^६ ॥ ५ ॥

यः स्तोमभागान्विद्यात्म ब्रह्मा^१ भवति^२ होचध्वर्यूद्गाढभिः
क्रियमाणे कर्मणि तावत्तस्मिन्यज्ञाः संचरन्ति^३ तथा छिद्रापि-
धानाय^४ यज्ञेन विष्णुमहं^५ ध्यायीत^६ सर्वेषु यदि प्रमत्तो
व्याहरेत् त्रीणि पदा विचक्रमे तदस्य प्रियं ते ते धामानी- १०
त्यृचो वैष्णवीर्जपेद्वाहतीश्च^७ ब्रह्मन् स्तोम्यामः प्रशास्तरित्यभि-
ज्ञाय देव सवितरेतत्ते प्राहेत्यनूच्य रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं
जिन्वोऽस्तुतेति प्रथमेन स्तोमभागेन बह्विध्यवमानस्तोत्रं प्रसौत्यैव-
मनूच्य सर्वस्तोत्राणामुत्तरेणोत्तरेण स्तोमभागेन प्रसौत्यग्निष्टोमे
द्वादश स्तोमभागास्तयोद्दशात्यग्निष्टोमे पञ्चदशोक्त्ये षोडश १५
षोडशिनि सप्तदश वाजपेय एकोनविंशदतिरात्रे अथस्त्रिंशदन्तो-
र्यामे संख्यानि तत्र तत्रोक्तान्येवं सर्वसंख्यासु ब्रह्मत्वम् ॥ ६ ॥

वाजपेयेन ब्राह्मणो राजन्यो वर्द्धिकामो यजेत^१ नित्यवद्वा^२
तस्य सर्वं^३ सप्तदश संख्या भवति^४ षोडशिवत्कल्पो^५ वसन्तादिषु

१ आग्नेन्द्र० MLTHBV; आग्नेन्द्र० A.

२ Thus V only; ब्रह्म भवति MLTA; स ब्रवीति B; सवति H.

३ Thus B only; छिद्रपि(वि)धा० the other Mss.

४ Thus all the Mss. ! only B; विष्णुमहन्त्या०.

५ सर्वः HTAV; सर्वं M; पर्वः LB.

वैखानससूत्रे २८, ७-८ (० श्रौतसूत्रे १७, ७-८)

२४१

चतसृश्वृतुषु पुरस्तात्पौर्णमास्यै दीक्षेत^१ त्रयोदश दीक्षास्तिष्ठ
उपसदः सप्तदशीं प्रसृतो ऽपिवा सप्तदश दीक्षास्तिष्ठ उपसदः
एकविंशीं प्रसृतो ऽपिवा तिष्ठ एव दीक्षास्तिष्ठ उपसदः
सप्तमीं प्रसृतः^१ सप्तदशः रत्निर्यूपश्चतुरश्रिर्गोधूमचषालो^१ वैष्णो
५ वा यूपः खादिरः पालाशो वा^१ शतेन राजानं क्रीणाति^१
सप्तनवतिर्गावो हिरण्यं वासो ऽजा च त्रीण्येतच्छतं^१ सप्तदशेन
वा^१ प्रागुपसद्गः कृत्वा पूर्ववत्सुरां संदधाति^१ खरकाले प्रति-
प्रस्थाता दक्षिणस्थानसो ऽधस्तात्पश्चादचं सुराग्रहणार्थं द्वितीयं
खरं करोति^१ ॥ ७ ॥

- १० रश्मनापरिव्याणे^१ प्राङ्मुखः सप्तदशभिर्वसोभिर्द्वौत्रीनदशं^१
वेष्टयत्यग्नीषोमीयं पशुपुरोडाशमनु देवसुवां हवींषि निर्वप-
त्यग्नये गृहपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां
ब्रौहीणामिति यथासमानान्नानि हवींषि^१ पुरोडाशस्यैषां
हविषां समानं स्विष्टकृदिडं^१ सवने सवने पुरस्तादेव सवितः
१५ प्रसुव यज्ञमिति सावित्रं जुहोत्यत्रैतान्दुन्दुभीननुदिशमासञ्जयति
पञ्च दक्षिणायां ओण्यां पञ्चोत्तरस्यां चतुरो दक्षिणे ऽंसे
त्रीनुत्तरे^१ तथा हास्यै दिग्भ्यो वाचमवरुन्धते^१ वसन्तीवरीः
परिहृत्य या यजमानस्य व्रतधुक् तामाशिरे दुहतेत्येवं संप्रेष्योप-
वसन्त्यृत्विजो हिरण्यस्रजः सुत्ये ऽहनि प्रचरन्ति^१ पात्रास्थाना-
१० द्यन्मैन्द्रातिग्राह्यपात्रस्य स्थाने पञ्चैन्द्रास्थानादयति^१ तेषामैन्द्र-
वत्प्रचारः^१ ॥ ८ ॥

१ R. परिचयये?

१ ० दीचीनं दशं MAHB; ० दीचीनः दशं LTV;

२४२ वैखानससूत्रे २८. ६-१० (०श्रौतसूत्रे १७, ६-१०)

षोडशिपात्रमासाद्य सप्तदश प्राजापत्यानि सोमग्रहपात्रा-
ण्यासादयति । तानि षोडशिपात्रसदृचाण्यपरस्मिन्खरे प्रति-
प्रस्थाता सप्तदश मृन्मयानि सुराग्रहपात्राण्यासादयत्यतिरात्र-
वक्तुकरणमैन्द्रमतिग्राह्यं गृहीत्वोपयामगृहीतो ऽसि नृषदं त्वा
द्रुषदमित्येतैः पञ्चभिः प्रतिमन्तं पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णाति । ५
पुनातु ते परिमृतमिति यजुषाध्वर्युवत्प्रतिप्रस्थातोदीचीनदगेन
बालमयंन सुरां पुनात्यया विष्टा जनयन्कर्वाणीत्यनुद्रुत्योप-
यामगृहीतो ऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यध्वर्युः पूर्वीं
वायव्येन क्षोणकलग्नात्सोमग्रहान्सप्तदश प्राजापत्यान् गृह्णात्येष
ते योनिः प्रजापतये त्वेति परिमृज्य स्वायतने सादयति । ॥ ६ ॥ १०

कुविदङ्ग यवमन्त इति परिमृज्य स्वायतने सादयत्यथ
वा सोमग्रहान् कुविदङ्ग यवमन्त इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो
ऽसि प्रजापतये त्वेति सुराग्रहान्सोमग्रहमन्त्रेण पश्चात्तदवमध्वर्यु-
प्रतिप्रस्थातारौ व्यतिषज्य गृह्णीतः । पशूपाकरण आग्नेय-
मैन्द्राग्रमैन्द्रं मारुतीं वशां सारस्वतीं मेधीमपन्नदतीमुपाकृत्य १५
सप्तदश प्राजापत्याञ्छ्यामानेकरूपान्सारस्वतमेषमुखानुपाकरोति ।
सर्वान्पर्थग्रिक्त्य भिन्नदेवतानालभते समानदेवतान् सार-
स्वतादीन् ब्रह्मसान्नि । सर्वेषां वर्हिर्वपाश्रपणीकुम्भीहृदयशूल-
अक्षशाखा भिद्यन्ते । पुरस्तादयेर्हरणमग्निगुः प्रयाजाः परिवयौ
संज्ञप्रहोमो रश्नोदसनं वपाश्रपण्यनुप्रहरणमभिहोमो मार्जनं २०
वरदानं च तन्त्रं । भिन्नदेवतानां तु प्रतिपशु संस्काराः प्रत्यक्षार्था

१ ? पश्चात्तदवमध्वर्युः ML; पश्चात्तदवमध्वर्युः TV; पश्चाध्वर्युः AHB.

२ नच all the Mss.

वैखानससूत्रे २८, १०-११ (०श्रौतसूत्रे १७, १०-११) २४३

आवर्तन्ते^१ यथादेवतं मन्त्राणामूहो^१ भिन्नदेवतानां पृथग्वपादि^१
प्रातःसवने प्रचरति ॥ १० ॥

पूर्ववदु^१दु त्वं चित्रमिति दाक्षिणहोमान्तं कृत्वेन्द्रस्य वज्रो
ऽसि वार्चनं इति रथवाहनाद्रथमुपावह्य वाजस्य नु प्रसवे
मातरं महौमिति धूर्तहीतं रथमन्तर्वेद्यामावर्तयन्नश्वन्तरमृतमपु^२
भेषजसित्यश्चानप्सु स्नापयति वायुर्वा त्वा मनुर्वा लेति प्रष्टि-
वाहिनं देशरथमथं युनक्ति^३ तथा दक्षिणमुत्तराश्वमपां नपा-
दाशुहेमन्त्रित्येषां ललाटानि संमार्श्या^४ यजुर्युक्तो रथो ऽध्वर्यवे
देयः^५ षोडशसु रथेषु तूष्णीमश्चान्युनक्तवनांसि रथान् हस्तिनो
१० ऽश्वान्निष्कानजा दासीर्वासांस्त्ववीर्गवां शतानि सप्तदश सप्त-
दशानि ददात्येष एवाजाविवासोवर्जदक्षिणो दुन्दुभ्यधिक आप्नो
वाजपेय^६ एकवयःप्रभृत्या पञ्चमवर्षेभ्यो वयसो वयसः सप्तदश
सप्तदशानि ददात्येष कुरुरजसप्तदशैव सो ऽपि कुरुः^७ शिपि-
विष्टवतीषु बृहता सुवतः पञ्चदशस्तोमेन सप्तदशेन वा प्रकृति-

१ पृथग्वपादि ML; पृथग्वपादित्प्रा० TV; प्रथपादि पूर्ववत्प्रा० AB; पृथपादिः पूर्ववत्प्रा० H.

२ अन्तर्वेदि AB instead of 'वेद्याम्, perhaps preferable, cp. Baudh.

३ ? ०नं देशिरथ० H; ०नदेशिरथ० ML; ०नं देशिरथ० TV; ०नं देवशिरथ० A; ०नन्देशिरथ० B.

४ A difficult passage; एष कुरुरज सप्तदशैव सोम कुरुः ML and TV (which last two only have: कुरुरजसप्त०); एष कुरुरजसप्तदशैव सोपि कुरुः A; एष कुरुरज० H, further as A. Here the Kuruvājrapeya is described, cp. Āp. XVIII. 3. 7, Śāṅkh. XV. 3. 17, Lāṭy. VIII. 11. 18.

२४४ वैखानससूत्रे २८, ११-१३ (० औतसूत्रे १७, ११-१३)

दक्षिणः संस्था वाजपेयः^१ । पूर्वेणाहवनीयं प्राचः सप्तदश रथानव-
स्थापयन्ति^१ ॥ ११ ॥

तेषां दक्षिणे यजुर्युक्तः^१ पूर्वेणाग्नीध्रं राजपुत्रो ऽवस्थापय
सप्तदश प्रथाधानिधून् प्राचीनानुदीचीनान्वा क्षिपति^१ यत्रोत्तमो
निपतति^१ तत्रौदुम्बरं काष्ठं लक्षणं करोति^१ प्राङ् माहेन्द्रात्कृते^४
नैवारं सप्तदशशरावं वार्हस्पत्यं पयसि चरुं चतुर्धा विभज्य
प्रतिप्रस्थाता निर्वपत्येतत्पुरोडाशाः प्राजापत्याः पशवस्त्रिचतुः-
शरावान्मन्त्रेण पञ्च शरावान् ढष्णीं^१ सिद्धं चरुं सुरक्षितं
सर्पिर्मिश्रं चात्वाले ऽतिनदधाति^४ तं राजपुत्रो गोपायति^१
चात्वाले रथाचं निमिनोति^१ तस्मिन्त्रयचक्रमौदुम्बरं सप्तदशारं^{१०}
प्रतिमुञ्चति^१ विष्णोः क्रमो ऽसौति यजमानो यजुर्युक्तं रथ-
मध्येत्यङ्कौ न्यङ्काविति रथपक्षसी अभिमृशति^१ ॥ १२ ॥

देवस्याहमिति ब्रह्मा चात्वाले रथचक्रं निमित्तमारोहति
देवस्याहमिति यजुर्युक्तं यजमान^१ इन्द्राय वाचं वदतेति
दुन्दुभीन् समान्नन्तीतरान् षोडश रथानन्ये पुरुषा आरोहन्ति^{१५}
वाजिनो वाजजित इति युग्मावश्चौ नैवारं चरुमवघ्रापयति^१
प्रप्रोथयोर्लेपं^४ निमार्ष्टि^१ विष्णोः क्रमो ऽसौति यजमानारूढं

१ I have accepted the reading as presented in H, with which A nearly agrees. In MLTV, there is a long dittography and at the end of the Khandā the text misses some words, which are partly incorporated in this dittography.

१ दक्षिणेन VT only; read probably दक्षिणे.

१ निपतति MLTV; क्षपति (!) AHB.

४ It is only M that has not क्षति.

१ Thus emended; प्राज्ञयो. T; प्राज्ञयो. V; प्राज्ञयो ML; पाकयो. AB; वाद्वा. H.

वैखानससूत्रे २८, १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १७, १३-१४) २४५

रथमध्वर्युरारुह्याश्वाजनीत्यश्वाजनीमादायार्वासि सप्तिरसीत्य-
श्वान् प्रतियौति^१ स रथः प्राक् पूर्वं यातीतिरे^२ ऽनुयान्ति^३
वाजिनो वाजं धावतेति चतसृभिर्धावत उपतिष्ठते^४ ब्रह्मा पिः
परिवर्तमाने चक्रे वाजिनां साम गायते^५ ऽग्निरेकाचरेण
५ वाजमुदजयदिति सप्तदशोज्जितौर्यजमानं तदा^६ वाचयति^७
लक्षणं गत्वा यथेतं प्रदक्षिणमवर्तन्ते^८ ॥ १३ ॥

ते नो अर्वन्त इति चतसृभिराधावत उपतिष्ठत^९ आ मा
वाजस्येत्यागतेषु जुहोती^{१०} वः सा सत्या संधामूदिति दुग्धुभि-
विमोचनीयं^{११} सेवान्वोपसृशति^{१२} वाजिनो वाजजित इति पूर्व-
१० वदश्वाववघ्रायलेपं निमार्ष्टि^{१३} कृष्णलं कृष्णलं वाजसृङ्गः पुरुषेषः
प्रयच्छति^{१४} तानि प्रत्यादायैकधा ब्रह्मण उपहरति मधुपूर्णं
क्षिरणपात्रं^{१५} शतमानं^{१६} तद्ब्रह्मा प्रतिगृह्य रथचक्रादुपावहरते^{१७}
क्षत्रस्थोत्वमसीति तार्थं वासो यजमानः परिधत्ते चक्ष-
योनिरसीति दर्भमयं पत्नी^{१८} जाय एहि सुवरिति यजमानः
१५ पत्नीमामन्त्रयते^{१९} रोहाव रोहाव हि सुवरिति पत्नी प्रत्याह^{२०}
त्रिरामन्त्रयते त्रिः प्रत्याह^{२१} हं नावुभयोः सुवो रोक्ष्यामीत्याह
यजमानस्त्वं हि नावुभयोः सुवो रोहेति पत्नी प्रत्याह^{२२}
वाजश्च प्रसवश्चेति द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति^{२३} ॥ १४ ॥

१ यातेतिमितरे M; यादितिमितरे LTV; पूर्वयातेतितरे H; A is hope-
lessly corrupt; यातेतितनोति B.

२ तदा VTHAB; तथा ML.

३ ०नीयसेवान्वोपसृ० MLTV; AHB wholly corrupt; cp. Ap.
XVIII. 5. 2-3.

४ च ins. AHB.

५ उपावहरते LTHVB; उपावहरते M; उपवहरते A.

२४६ वैखानससूत्रे २८, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १७, १५-१६)

आयुर्यज्ञेन कल्पतामिति दशभिः कल्पैः सरजसि यूप-
मधिरौहेणाभ्यन्तं^१ गत्वा सुवर्देवाः अगन्तेति बाहू उद्गृह्णीत^२ ।
समहं प्रजया सं मया प्रजेतीमं लोकं प्रत्यवेक्षेत^३ । यजमान-
माश्वत्थैरासपुटैरुषपुटैरुभयैवां दौर्ध्ववंगेषु प्रवध्यान्नाय त्वेति
चतुर्भिः प्रतिमन्त्रं वैश्याः पुरस्तात्प्रत्यञ्चं व्रन्ति^४ । हन्तारं
हन्तारमभिपर्यावर्तते यजमानो^५ । यन्ताराङ्^६ यन्तासि यमनो
धर्तासि धरुणः कृष्यै क्षेमाय त्वेति प्रत्यवरोहते ऽग्नेण यूपमासन्दौ^७
निधाय तस्यां^८ वस्ताजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमास्तीय तेजो
ऽसीति तस्मिन् शतमानं हिरण्यं निधायामृतमसीति रुक्मे
दक्षिणं पादं प्रतिष्ठापयति पुष्टिरसि प्रजननमसीति वास्ते^९ ।
सव्यमथ माहेन्द्रस्य स्तोत्रमुपाकरोति^{१०} ॥ १५ ॥

दध्नाज्येन संयुतात्सुवेणौषधादादाय वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे
अग्र इति सप्तान्नहोमान् जुहोत्यभिषेकाय होमोच्छेषणं परि-
शिष्यन्भिषिच्य यथाग्निचित्ये सरजसि काले माहेन्द्रेण सुवत
उक्थ्यस्य मध्यमे पर्याये ब्रह्मसाम्युपाकृते सारस्वतप्रमुखेषु^{११}
प्राजापत्येष्वालश्वेधनभिधारिताभिश्चरति^{१२} । सारस्वतस्य वपया
चरित्वा प्राजापत्यानां वपाभिः समवदाय चरति^{१३} । पुरोडाश-
स्थाने नैवारेण चरतीडान्तेन^{१४} । भिन्नदेवतानां^{१५} पशूनां

१ ०धिरौहेणनाभ्यन्तं AHB ; ०धिरौहेणारुणाद्वा (or ह) भ्यन्तं MLTV.

२ Thus B ; बाध उद्गृह्णीत A ; बाहू उद्गृह्णीत H ; चाङ्गृह्णीत M ; चाङ्गृह्णीत TLV.

३ The mantra must be corrupt, cp. Āp. XVIII. 5. 20.

४ प्रतिदिशं ins. MAHB.

५ ०डान्तेनाभिन्नं AHB ; ०डान्ते भिन्नं MLTV.

वैखानससूत्रे २८, १६-१८ (०श्रौतसूत्रे १७, १६-१८) २४७

हविर्भिः पृथक् चरति^१ षोडशिमसैः प्रचर्य दृहत्स्तोत्रायाति-
रिक्ताय होहचमसमुख्यांश्चमसानुन्नयति^२ वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवते^३ ॥ १६ ॥

शस्त्रं प्रतिगौर्यं प्राजापत्यानां मुख्यमध्वर्युर्ग्रहमादत्त इतरे
५ ज्यान्^४ सुराग्रहाणां मुख्यं प्रतिप्रस्थातादत्ते वाजसूत इतरा-
नाददते चमसांश्चमसाध्वर्यवः^५ संपृचः स्य सं मा भद्रेण पृङ्गे-
त्यध्वर्युप्रमुखाः प्राञ्चः सोमग्रहैराहवनीयमुद्यन्ति^६ विपृचः स्य
वि मा पाप्मना पृङ्गेति प्रतिप्रस्थातप्रमुखाः प्रत्यञ्चः सुराग्रहै-
र्मार्जालीयमुद्यन्ति^७ प्रजापतये ऽनुब्रूहि प्रजापतये प्रेष्येति
१० संप्रेष्यति^८ वषट्कारानुवषट्कारेण सोमग्रहैर्जुहोति^९ सुराग्रहाननु-
प्रकम्पयन्ति^{१०} ॥ १७ ॥

विराट्कन्दसः^{११} प्रजापतिना पौतस्येति भक्षमन्त्रं संनमति^{१२}
सर्वेषां पशूनामवदानौयानि सोमग्रहांश्चर्त्विग्भ्य उपहरन्त्यनव-
दानौयानि सुराग्रहांश्च वाजसूद्धस्ते ऽपि विमथौकुर्वाणा^{१३}
१५ वाजसूतो दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां सुराग्रहान् भक्षयन्ति^{१४} यत्र
भिन्नदेवतानां वषाभिश्चरति तत्र सारस्वतादीनां प्राजापत्यानां^{१५}
वषभिश्चरति^{१६} यत्र भिन्नदेवतानां हविर्भिस्तत्रेतेषां हविर्भि-
रित्येकेषां^{१७} संतिष्ठते वाजपेयस्तेनेष्टा सौत्रामण्या यजेता-

१ ०कम्पयन्ति H; ०कम्पयति MLTABV.

२ ०कन्दः the Mss.

३ ०होहचमसमुख्यानाधिकुर्वाणा ML; ०होहचमसमुख्यानाधिकुर्वाणा TV; जसु-
देपि माकुर्वाणा A; वाजसूदेपिमायकुर्वाण RHB.

४ ins. MLTV, om. AB; HR corrupt.

५ वषाश्चरति VMLFAB; HR corrupt.

२४८

वैखानससूत्रे २८, १८ (०श्रौतसूत्रे १७, १८)

मिथ्या च^१ मैत्रावरुण्यसौ^२ चत्रवृत्तिं^३ र्वर्तयन्नवरोहणाभि-
 दादने जघन्यसमसमानासनानुचरणानि^४ वर्जयेद्यग्निष्टोमेन^५
 हृत्पतिसवेन प्रत्यवरोहणीयेनेद्वा चत्रवृत्तिं निवर्तयेद्ब्रह्म-
 कुण्डली श्वेतच्छत्री च भवति भवति^१ ॥ १८ ॥

इति सप्तदशः प्रश्नः ॥

^१ Thus the Mss., read वा .

^२ सौचवृत्तः LV; सौचवृत्तः ML; सौचतः RAB; सौचनः H; cp. Lāt̥y. VIII. 12. 1, 2.

^३ ? जघन्यसमासमानानु० T; the same MV but with जघन्येन०;
 जघन्येन समासानु० L; जघन्यसमासानु० RH; जघनेसमासानु० A. Perhaps
 जघन्यसमासना० would be right.

^४ ०ष्टोमेनानुवृत्तः MLT.

अग्निं व्याख्यास्यामो^१ यो ऽग्निं चिनुते तस्य सर्वं सुकृतं
 भवति^१ सर्वेषु निष्कृतिं करोत्यपि ब्रह्महत्यायास्तस्मादग्निचि-
 न्नाभिचरितवै^१ प्रत्यगेनमभिचारः स्मृतुत इति विज्ञायत^१
 एषं नारकौ पीडां न जानाति^१ सो ऽग्निरुत्तरक्रत्वर्थो ऽन्यत्र
 ५ साद्यस्क्रभ्यो वाजपेयात्षोडशिनः सारस्वताच्च सत्तात्प्रथमयज्ञे
 चेत्येक^१ अग्निं चेत्यमाणो ऽमावास्यायां पौर्णमास्यामापूर्य-
 माणपक्षे^१ पुण्ये नक्षत्रे वैकाष्टकायां वोखां संभरत्याषाढामधि-
 कृत्येत्येके^१ व्याख्यातमृत्विग्वरणं^१ वृहस्पतिपुरोहिता देवा
 देवानां देवाः प्रथमजा देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्वितीयेषु
 १० द्वितीयास्तृतीयेषु त्रिरेकादशास्त्रिंशस्त्रिंशान् अनु व आरभ
 इदं^१ शक्यं यदिदं करोमि स्वाहेति जुहोति^१ चतुर्गृहीतेनाष्ट-
 गृहीतेन वा सुचं^४ पूरयित्वा युञ्जानः प्रथममित्यन्तर्वर्धूध्वंस्तिष्ठ-
 न्सावित्राणि यजुरन्तमान्यष्टावनुद्रुत्य जुहोत्युवा सोमः^१ समर्धयेति
 चतुर्गृहीतेनोत्तरया नवम्या जुहोत्युवाः संभरित्यन्देवस्य त्वेति
 १५ चतुर्भिः पर्याधैरभिमादत्ते^१ सा व्याख्यता प्रवर्ग्यसंभरणं^१ इमा-
 मगृभ्णवशनामृतस्येत्यश्वाभिधानीमादत्ते प्रवर्तं वाजिन्नाद्रवेति
 रशनयाश्चमभिदधाति^१ तूष्णीं^१ गर्दभरशनमादाय युञ्जाथाः^१
 रासभं युवमिति^१ गर्दभमभिदधाति^१ योगे योगे तवस्तरमिति
 तिसृभिरश्वप्रथमाः प्राञ्चो गच्छन्ति^१ पृथिव्याः सधस्यादिति वैश्वं

१ Partly a variant on TBr. I. 7. 7. 5.

१ After पौर्णमास्याम् AHB ins. वा.

१ आषाढामधिकृत्येत्येके MTV and L (which reads आषाढमधि०);
 आषाढायमित्येके H; आषाढामित्येके AB.

४ सुचं MLTV; सुवं AHRB.

प्रदक्षिणैर्कुर्वते । स वै पुरुषांस्तान् किमच्छेतेति^१ पृच्छति ।
तमग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इति ब्रूयुरग्निं पुरीष्यमङ्गिर-
स्वदच्छेहीति यदि द्वेष्टेण संगच्छेत^२ तं जघन्यः सुनिर्दिशत्यग्निं^३
पुरीष्यमङ्गिरस्वदङ्गिरिष्याम इति वल्मीकवपां सूर्यस्थोदयनं प्रति
नायकमुद्धृत्योपतिष्ठेरन्वग्निरुषसामग्रमख्यदिति^४ वल्मीकवपायाः ५
प्रकामत्यागत्य वाज्यध्वन आक्रम्य वाजिन्निति द्वाभ्यामश्वं मृद-
माक्रमयति । द्यौस्ते पृष्ठमित्यश्वस्य पदे ऽप उपसृजति । सुचि
चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दक्षिणे ऽवान्तरगणे हिरण्यमवधाय
परिस्तौर्य जिघर्म्यग्निं मनसेति जुहोत्येवमा त्वा जिघर्मीत्युत्त-
रस्मिन्नवान्तरगणे । जिघर्म्यग्निमा त्वा जिघर्मीति मनस्वतीभ्या- १०
मेकामाहुतिं जुहोतीत्येके । ऽपोद्धृत्य हिरण्यं परि वाजपतिरिति
तिसृभिस्तयाश्वपदं मृत्वन् परिलिखति । गायत्र्या परिलिखती-
त्युक्तं^५ । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ज्योतिश्मन्तं त्वेति द्वाभ्यां
खनत्युत्तरतः संभाराणि प्राचीनाग्रान्दर्भान् संस्तौर्य तेषु प्राचीन-
ग्रौवमुत्तरलोम कृष्णाजिनमास्तौर्यापां पृष्ठमसीति पुष्करपर्ण- १५
माहरत्युपरिष्ठात्कृष्णाजिने ऽधस्ताद्दण्डमुत्तानमास्तृणात्यपां पृष्ठ-
मसीत्येतयैव विवेष्ट्य शर्म च स्थो वर्म च स्थः संवसाथाः
सुवर्विदेति द्वाभ्यां कृष्णाजिनपुष्करपर्णे अभिमृशति । पुरीष्यो
ऽसि विश्वभरा इति मृत्वन्मभिमन्त्यापोद्धृत्य पुष्करपर्णे त्वामग्ने

१ R ; किमच्छेयेति, cp. Baudh.

२ Emended ; ० गच्छे the Mss.

३ सुनिर्दिशति LBTAHV ; सुविनिर्दि. M.

४ ? नायक० MLTV ; नाक० AHB. — उपतिष्ठेत TV ; उपतिष्ठे L ; उत्तिष्ठेरन्
ML ; उपतिष्ठेरन् HB.

५ See TS. V. 1. 3. 5.

आदि-पत्र

वैखानससूत्रे २६, १ (०श्रौतसूत्रे १८, १)

२५२

पुष्करादधीति तिसृभिश्चतसृभिर्वा गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य कृष्णा-
 जिने मृदं संभरत्युत्तराभिस्त्रिष्टुम्भी राजन्यस्य जगतीभिर्वैश्यस्य^१
 यं कामयेत वसूयान्स्यादित्युभयौभिस्तस्य संभरेदित्युक्तं^१
 पुरीषो ऽसि विश्वभरा इत्यादिभिश्चतसृभिर्गायत्रीभिस्त्रिष्टुम्भि-
 ५ श्चाष्टाभिरेकैकं पिण्डमपि वैकैकया^१ जनिष्वा हि जेन्य
 इति मृदमभिमृशतीत्येके^१ ऽथ पदं^२ विश्वलोपेन पूरयित्वा
 सं ते वायुरित्यङ्गिरसृजति^१ पुष्करपर्णमुपरिष्ठान्मृदं निधाय
 कृष्णाजिनस्यान्तान्मौञ्जेनार्कमयेण वा योक्त्रेण चिष्टता सुजातो
 ज्योतिषा सहेत्युपनह्येदुत्तिष्ठ^३ स्वध्वरोर्ध्वं ऊ पु ऊतय इति
 १० सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति^१ स जातो गर्भो असि रोदस्योरिति
 हरति^१ स्थिरो भव वीङ्म इति गर्दभ आसादयति^१ शिवो
 भव प्रजाभ्य इत्यासन्नमनुमन्त्रयते^१ प्रेतु वाजौ कनिकददित्यथं
 पूर्व नयन्ति^१ नानद्रासभः पत्न्यन्वञ्चं गर्दभमृतं सत्यमृतं
 सत्यमिति द्यावापृथिवी समीक्षते^१ वैश्यं प्रदक्षिणीकुर्वते^१ पुरुषाः
 १५ किं भरयेति स पृच्छत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरवङ्गराम इतीतरे
 प्रब्रूयुस्तरेण विहारं परिश्रित्यौषधयः प्रतिगृह्णीताग्निमेतं
 शिवमायन्तमौषधयः प्रतिमोदध्वमिति द्वाभ्यामौषधीषु पुष्प-
 वतीषु फलवतीषु पुरीषमुपावहत्याभ्युक्ष्याश्च गर्दभावुत्सृजन्त्य-
 योपनद्धां^४ मृत्तिकां वि पाजयेति विस्मंसयत्यापो हि ष्टा

१ See TS. V. 1. 4. 5.

२ अथ पदं TV; अध पदं L; अथवा पदं MAHB.

३ उपनह्येदुत्तिष्ठ TB; उपनह्येवतिष्ठ ML; उपनह्योरभिष्ट H; उपनह्यो-
 दतिष्ठ V.

४ Thus T only, all the other Mss. are more or less corrupt.

मयोभुव इति तिसृभिरनुच्छन्दसमप उपसृजति । मित्रः सः सृज्य
 पृथिवीमयन्माय त्वा सः सृजामीति दाभ्यां पिष्टाभिरर्मकपाल-
 शर्कराभिरजलक्षणाजिनलोमभिश्च वेण्वङ्गारैर्व्रीहितुषैः पलाश-
 कषायेणान्येन च दृढार्थेन संसर्जनैः संसृजति क्षणाजिने । रुद्राः
 संभृत्य पृथिवीं बृहदिति मृदं संभरति । मखस्य शिरो ऽसीति ५
 पिण्डं करोति । यज्ञस्य पदे स्य इत्यङ्गुष्ठाभ्यामुपनिगृह्णाति ।
 तृतीयं मृदो ऽपच्छिद्य त्रीन् पिण्डान् सः सृष्ट्वा वसुभिरित्येक-
 मुखाकृते प्रयच्छति । वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण इन्द्रसा-
 ङ्गिरस्वत्पृथिव्यसि भ्रुवासीति इन्द्रसा यजमानः क्रियमाणा-
 मनुमन्वयते । सिनीवाली सुकपर्देति मृदो ऽर्धं प्रयच्छति । १०
 रुद्रास्त्वा कृण्वन्त्विति क्रियमाणामुखां करोतु शक्नोति सर्वा-
 मन्ततः प्रयच्छत्यादित्यास्त्वा कृण्वन्त्विति क्रियमाणां । विश्वे
 त्वा देवा वैश्वानरा इति च । व्युद्धिं करोतीत्युक्तं । चतुर्भि-
 र्छन्दोभिर्महिष्युषां करोत्यदितिस्ते बिलं गृह्णात्विति वेणु-
 पर्वणा बिलं करोति । कृत्वाय सा महीमिति खरे निदधा- १५
 त्येवं द्वितीयां करोत्येवं तृतीयां । मित्रैतां त उखां परिददा-
 म्वमित्या एषा मा भेदीति मित्राय परिददाति । य उखां
 करोत्येषो ऽषाढामेतस्या एव मृदस्त्रुणीं चतुरश्रामिष्टकां
 त्रियाश्लिखितां पञ्च षष्ठभांस्त्रिसो मण्डलेष्टका । या मृदति-

१ See TS. V. 1. 6. 4.

२ त्रियाश्लि० TV ; त्रियाश्लि० the other Mss.

वैखानससूत्रे २६, १-२ (०श्रौतसूत्रे १८, १-२)

२५३

श्रिष्यते तथा^१ प्रवाते प्रतिलेपमुपवातयत्यश्वग्रकमादीय^२ वसव-
 स्त्वा धूपयन्त्विति सप्तभिर्मुखासुखां धूपयति वृष्णो अश्वस्य^३
 वा^४ धूपितां कृत्वैवं द्वितीयां धूपयत्येवं तृतीयां तूष्णीमिष्टका^५ ।
 अदितिस्त्वा देवीत्युत्तरतः शालामुरुविलमिवावटं खानयति ।
 ५ तं पचनेनावस्तीर्य देवानां त्वा पन्नोर्देवीरिति मुख्यासुखां
 प्रवृणोत्येवं द्वितीयामेवं तृतीयां तूष्णीमिष्टकास्तः प्राचीरुदीची-
 र्वायातयति । पचनेनोपरिष्ठात्संपरिच्छाद्य मृदालिष्य धिषणास्त्वेति
 प्रतिदिशमुपोषति । धिषणास्त्वादेवीरिति पुरस्ताद् ग्रास्त्वा
 देवीरिति दक्षिणतो वरूचयस्त्वेति पश्चाज्जनयस्त्वेत्युत्तरतो ।
 १० मित्रैतासुखामिति परिददाति^६ ॥ १ ॥

पक्षेष्वाभीमां महिना दिवं मित्रस्य चर्षणीधृत इति द्वाभ्यां
 सोपकरणो ऽभ्येति । तिसृभिर्मैत्रीभिरुपचरेदित्येके । धृष्टिमादाय
 देवस्त्वा सवितोदपत्विति मुख्याया उखाया अङ्गारानवयौ-
 त्युत्तिष्ठ^७ बृहती भवेत्येनामुच्छ्रयत्यपद्यमाना पृथिव्याग्रेत्युत्तरतः
 १५ सिकतासु प्रतिष्ठापयति संदंशेन परिगृह्य^८ सते ऽवधाय
 वसवस्त्वोच्छृन्दन्त्विति चतुर्भिश्चागापयसाच्छृणन्ति । स्वाच्छृणां
 कृत्वा गोपयसाभिविध्यन्दयत्यैवमितरे तूष्णीमिष्टका^९ उपरते
 श्वसथे खार्यामवधाय कृष्णाजिनेन प्रच्छाद्योत्तरे शालखण्डे

१ पिय H; पिया B; या the other Mss.

२ ०लेपमुपवातयति H; ०लेपं विपातयति the other Mss., cp. Baudh. X. 6.

३ The unclassical sandhi is due to the Brāhmanic source, see Āp. XVI. 5. 6.

४ ? चवयोत्युत्तिष्ठ T; चवयोत्युत्तिष्ठ VML; AB and H are useless; R: चवयोत्युत्तिष्ठ.

२४४ वैखानससूत्रे २६, २-४ (० श्रौतसूत्रे १८, २-४)

शिक्ष्य आसज्या कालात्परिगते ^१ ऽथास्मिन्नेव^१ पूर्वपक्षे नक्षत्रे^२
वायवे नियुत्वते श्रेतमजं तूपरमालभते ^१ ॥ २ ॥

एतद्वाख्यातमुत्तरं परिग्राहं परिगृह्य संप्रैषेण प्रतिपद्य सुवं
स्वधितिं सुचक्षु संमृद्धिं तूष्णीं^३ पृषदाज्यग्रहणीं पन्नीं संनह्याज्येन
च दध्ना चोदेहि प्रतिप्रस्थातः पशुग्रीष्वाणि विद्धीत्यध्वर्युरेव ^४
पशुना प्रचरति ^१ प्रतिप्रस्थाता सप्तैकविंशतिं वा माषान्येन
चार्यस्तमादाय पशुग्रीष्वाण्यभ्येति ^१ वैश्यस्य राजन्यस्य वेषुहतस्या-
ग्निहतस्य वा पुरुषग्निरौ दक्षिणत उपगते ऽग्रेणैतराणि ^१
प्राचीनावीतं कृत्वा सप्त माषानुपन्युष्याचं^२ यो ऽसि यस्य
त इदं शिर इति शिरः प्रच्छिद्यैतेन त्वममुष्मिन् लोके ग्रीष्म- ^{१०}
एत्वानेधीति सप्तधा वितृष्ठां वल्मीकवपां शिरःस्थाने प्रति-
दधाति^३ यो ऽस्य कौष्ठ्य जगत इति तिसृभिर्यामगाथाभिः
परिगायति ^१ परिव्याहरन्^४ जपतीत्येके ^१ ॥ ३ ॥

अपि वाहरर्हन्यमान इति पलाशशाखया त्रिः परि-
कर्षत्यपरान्सप्त माषान् न्युष्य वैवस्वते विविच्यन्त इति द्वितीयं ^{१५}
परिकर्षत्यपरान्सप्त माषान् न्युष्य ते राजन्निह विविच्यन्त
इति तृतीयमेव प्रतिनिधानमेकविंशतिमाषांस्त्रींस्त्रीन्सप्तस्त्रिद्वयेषु
न्युष्यापच्छिद्य शिरो वल्मीकवपाप्रतिनिधानमेक आमनन्ति ^१
शिरः प्रचास्य प्राणानपहाय मृदावलम्पति ^१ प्रोक्षणकाल एतानि

१ Thus HRB; तथा० the other Mss.

२ पुष्ये नक्षत्रे HR.

३ उपन्यस्य LT; उपन्यस्य MV; उपगृह्य H; AB worthless.

४ R प्रतिनिधायति, cp. the next khanda.

५ परिव्याहरन् MLTB; परिव्याहार HA.

वैखानससूत्रे २६, ४-५ (०श्रौतसूत्रे १८, ४-५)

२५५

च प्रोक्त्यपि वेदमस्माकं भोगाय क्षुजे भूयादिति पुरुषागिर
 आदायोदेह्यग्रे अधि मातुः पृथिव्या इत्याहृत्य परि त्रिविष्ट-
 ध्वरं परि वाजपतिः कविरिति द्वे परि प्रागादेवो अग्नौ
 रजोहामीवचातनः । मेधन्विश्चा अप द्विषो दहन्वचाऽमि
 ५ विश्वहेति तिमृभिः पर्यग्निं कृत्वापहाय प्राणान्मृदाः प्रलिप्य
 निदधात्यत्रैके पश्यालम्भं^१ ब्रूवते । ऽग्निभ्यः कामाय पशूनान्भते
 ऽश्वमृषभं वृषिणं वस्त्रं प्राजापत्यमजं त्वपरं मुष्करानपि वा
 प्राजापत्यप्रथमानेकविंशतिं चतुर्विंशतिं वा पराचीः सामि-
 धेनौरन्वाहैकादश प्राकृतीः समाख्याय इति दशग्निकीर्त्तामां
 १० ज्योतिष्मतीमुद्धृत्य नव धाय्यालोके दधाति । पृथुपाजवत्यौ युज्या
 हि देवहृतमानित्येकां दधाति । ताः पराचीरनूच्यमाना-
 श्वतुर्विंशतिः प्रतिपद्यन्ते^२ । ज्योतिष्मत्या परिदधात्यपि वा रायो
 अग्ने महे त्वा दानाय समिधीमहे । ईडिष्व हि महे वृष-
 न्धावा होत्राय पृथिवीमिति यद्येकविंशतिरूपेमसृचि वाजयु-
 १५ र्वचस्थां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ॥ ४ ॥

अपां नपादाशुहेमा कुवित्सु सुपेशसस्करसि ज्योतिषद्वि ।
 समन्या यन्तीत्येषापां नपादा ह्यस्यादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वः
 स्वयशा उपस्थे । उभे अभि प्रियतमे सधस्थे आ च परा च
 चरति प्रजानन्निति तिस्रो ऽप्सुमतीर्यदि चतुर्विंशतिरमुत्रभूया-
 २० दित्यामयाविनः कुर्यात् । बृहस्पते सवितर्बोधयैनमित्यन्येषां ।
 हिरण्यगर्भः समवर्तताय इति सुच्यमाधारयत्यूर्ध्वा अस्य समिधो

१ पश्यालम्भं H : उपालम्भं MLTV ; B useless.

२ Thus all the Mss. instead of संपद्यन्ते .

२५६ वैखानससूत्रे २६, ५-६ (० औतसूत्रे १८, ५-६)

भवन्तीति द्वादश प्रयाजानामाप्रियो भवन्त्यत्रिवसिष्ठकण्ठकश्यप-
शुनकसंज्ञतिराजन्यवध्याश्वानां नाराशंसिनां^१ मध्वा यज्ञं नचस
इत्याग्नीर्भवति^२ । तनूनपादसुरो विश्ववेदा इत्यन्येषा गोत्राणा-
मग्ने नय सुपथा प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वमच्छा गिरो
मतयो देवयन्तीरग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवा अग्ने त्वं पारथा नव्यो
अस्मान् प्र कारवो मनना वाच्यमाना इति^३ सूक्तेनाग्नेयी-
स्त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्याः कुर्याद्यः प्राणतो य आत्मदा इति
प्राजापतस्य^४ । यदि वा सर्वेषां स्थाने प्राजापत्य एव भवति
यदि वा वायव्यः पशुरेव भवति पौवो ज्ञाः^५ रायिवृधः
सुमेधा इति वायुमत्यः श्वेतवत्यो याज्यानुवाक्या भवन्ति ।^६
वायव्यः कार्याः प्राजापत्याः इत्युक्तं^७ । तस्याग्नये वैश्वानराय
द्वादशकपालं पशुपुरोडाशं निर्वपति । यः कश्चाग्नौ पशुरालभ्यते
वैश्वानर एवास्य पशुपुरोडाश इत्येके^८ ॥ ५ ॥

तेनेष्टा संवत्सरं न मांसमग्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपरि
शयीत^९ । पशुग्रीष्माण्ड्रः प्राण इत्यत्र क्त्वा मृदाभिलिप्य^{१०}
शिक्य आसज्जति पुरुषशिरस्य^{११} । यदि वायव्य एव तस्य शिरः
सर्वशिरःस्थाने भवतीत्येके^{१२} । ऽथापरपक्ष आग्निकाः संभाराः
संभरणीया औदुम्बराः^{१३} स्यासन्दी प्रादेशमात्रपदारनिमात्रग्रीष्-
स्थानूच्या मौञ्जीभी रज्जुभिरेकसराभिर्युताः^{१४} फलकास्तौर्णा

१ नाराशंसिनां THV ; नाराशंसिना MLAB.

२ आग्नीर्भवति LV ; आग्नी भ० H ; आग्निर्भ० T ; आग्नीना भवति MAB.

३ See TBr. II. 8. 2. 3-5.

४ See TS. V. 5. 1. 3.

५ Read probably with Baudh. बूता instead of युता .

वैखानससूत्रे २६, ६-७ (०श्रौतसूत्रे १८, ६-७)

२५७

वा मृदावलिप्ता षडुद्यामं द्वादशोद्यामं वा मौञ्चं शिक्यं
 क्रुमुकमाज्यसंयुतं^१ शकलमेकविंशतिनिर्वाधं रुक्ममित्याशिकानि
 सर्वोपकरणानि^२ यत्राग्दौक्षणीयायास्तत्कृत्वा त्रिहविषं दौक्ष-
 णीयां निर्वपति दिहविषं वाग्नावैष्णवमेकादशकपालमाग्नावैष्णवं
 ५ वा घृते चरुमादित्यं च घृते चरुं वैश्वानरं द्वादशकपालं तृतीयं
 पुरस्तादासंवत्सरभृतो^३ । ऽथ यत्रागाध्वरिकौभ्यस्तत्कृत्वा^४ पञ्चा-
 ध्वरिकौर्जुहोत्याकूतिमग्निमिति षडाग्निकौर्विश्वे देवस्य नेतुरिति
 सप्तमीं पूर्णमाज्यस्य^५ सुचमौद्ग्रहणं जुहोति^६ संवत्सरं दौक्षित
 उख्यं विभर्ति अहं षडहं द्वादशाहं वाग्नेयं दौक्षया देवा
 १० विराजमानुवन्नित्युक्तम्^७ ॥ ६ ॥

यावन्मुष्टिकरणं तावत्कलोखायां शकृत्पिण्डान्पूतिद्वणानीति^८
 संप्रकीर्याज्यसुवं^९ प्रत्यस्य मा सु भित्या मा सु रिषो दृष्ट्वस्य
 देवि पृथिवीति द्वाभ्यामाहवनीयस्यान्तमेध्वङ्गारेषु प्रवृणक्ति^१
 मित्रैतामुखामिति परिददाति^१ यदि भिद्येत तैरेव कपालैः
 १५ संसृजेत्सैत्र ततः प्रायश्चित्तिर्यो गतश्रीः स्यान्मथित्वा तस्याव-
 दध्वाद्यो^१ भूतिकामः स्याद्य उखायै संभवेत्स एव तस्य स्या-
 दित्युक्तं^{१०} । स य एवैष संतापाज्जायते या ते अग्न ओजस्विनी

१ क्रुमु० TV ; क्रुमु० MLAB ; क्रुमु० H ; read perhaps क्रौमु०.

२ तत् is missing in all the Mss., exc. in BV.

३ Thus V only ; पूर्णम् instead of पूर्णम् all the other Mss.

४ See TS. V. 6. 7. 1.

५ Thus HAB (and cp. Baudh. X. 12) ; संजट्वा० MLTV

६ सुचं the Mss.

७ See TS. V. 1. 9. 4.

८ य supplied by me.

तनूस्तां त एतेनावजे स्वाहेति तस्मिन्मुञ्चकुलायमवदधाति^१
यं कामयेत भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्युक्तं^२ क्रुमुममुल्लिखितमव-
दधाति^३ प्रदाव्यादाहरेद्यं कामयेत शूरो मे राष्ट्रं आजयेतेति^४
यं वा प्रस्थन्दिन्यां भूम्यामस्य राष्ट्रं जायुकं स्यादिति कामयेत^५
वृक्षस्यायाञ्ज्वलतो ब्रह्मवर्चसकामस्य^६ न काम्यमग्निं कुर्वाण ५
आहवनीये प्रवृज्याज्जात उख्ये ऽनुगमयत्याहवनीयं^७ परस्या
अधि संवत इति वैकङ्कतीं समिधमादधाति^८ परमस्थाः परावत
इति शमीमयीं^९ विपरीतमेके समामनन्ति^{१०} सौद त्वं मातु-
रस्या उपस्य इति तिसृभिर्जातमुख्यमुपतिष्ठते^{११} यदग्ने यानि
कानि चेति पञ्चभिः पञ्चौदुम्बरीः समिधो ऽपरशुवृक्णा १०
आदधाति तैल्लका अभिचरतः^{१२} हणुष्व पाजः प्रसितिमिति
पञ्चर्चनं राक्षोघ्नेनोख्यमुपतिष्ठते^{१३} तिस्रो नानावृक्षीयाः समिध
आदधाति द२द्राभ्यां मल्लिस्तुनित्याश्वथीं ये जनेषु मल्लिस्तव
इति वैकङ्कतीं यो अस्मभ्यमरातीयादिति शमीमयीं^{१४} तस्मा-
दग्निचितः पापं न कौर्ययेन्नाग्निं बिभ्रतो नाग्निविदः^{१५} स२शितं १५
मे ब्रह्मोदेष्टां बाहू अतिरमित्युत्तमे यजमानं वाचयन् तृष्णी-
मौदुम्बरीयौ समिधावादधाति^{१६} मातेव पुत्रं पृथिवी पुरौष्य-
मग्निः स्वे योनौ भरिष्यत्युखा । तां विश्वेर्देवैर्चतुभिः संविदानः
प्रजापतिर्विश्वकर्मा युनक्तिति मौञ्जे षडुद्यामे द्वादशोद्यामे
वोखामिण्डाभ्यं^{१७} परिगृह्य शिक्रे स्थापयित्वासन्ध्यामासादयति^{१८} २०

१ See TS. V. 1. 9. 4.

२ Thus B; मे राजा राजा. A; मे राजा. MLTV.

३ रक्षोघ्ने. the Mss. (राक्षो. V only).

४ वोखामिण्डाभ्यां परि. AHB; वोखां परिगृह्य MLTV.

वैखानससूत्रे २६, ७-६ (०श्रौतसूत्रे १८, ७-६) २५६

दृशानो रुक्म उर्व्यत्येकविंशतिनिर्बाधं रुक्मं सूत्रोतमासौनो
ऽन्तर्निर्बाधं प्रतिमुच्य बह्निर्निर्बाधं कुरुते । विश्वा रूपाणि ॥ ७ ॥

नक्तोषसेति द्वाभ्यां शिक्वपाशं प्रतिमुञ्चते तूष्णीं कृष्णाजिन-
मुत्तर । सुपर्णी ऽसि गरुत्मानित्यग्निमवेक्षते । सुपर्णी ऽसि
५ गरुत्मान्दिवं गच्छ सुवः पतेत्युच्यते । ऊर्ध्वं नाभेर्धारयमाणो
विष्णोः क्रमो ऽसीति चतुरो विष्णोः क्रमान् क्रामति त्रीन्वात्र
विष्णुक्रमे तृतीये चतुर्थमनुवर्तयति । न चतुर्थाय प्रक्रमत्य-
क्रन्ददग्निरित्युख्यमनुमन्त्रयते । ऽग्ने ऽभ्यावर्तिन्नग्ने अङ्गिरः पुनरुजां
सह रय्येति चतसृभिरभ्यावर्तिनीभिः प्रदक्षिणमावर्तत । उदुत्तमं
१० वरुण पाशमस्सदित्युदङ् पर्यावृत्य कृष्णाजिनमुन्मुच्य शिक्वपाश-
मुन्मुञ्चत । आ त्वाहार्षमन्तरभूदग्ने१ वृहन्नुषसामिति द्वाभ्यां
स्वस्थानमुख्यमाहरति२ । यं कामयेत राजन्यं राष्ट्रं स्यादित्युक्तं३ ।
यथाहृतं प्रतिपर्याहृत्यान्तर्वेद्यासन्धां४ सीद त्वं मातुरस्या उपस्य
इति तिसृभिर्हंसः शुचिषदित्यतिच्छन्दसोत्तमया सहोख्यं
१५ सादयति । तिसृभिः शर्करायां सादयति हंसवत्योपतिष्ठत
इत्येके ॥ ८ ॥

मुष्टिकरणप्रभृतिकर्माणि प्रतिपद्यते । ऽस्मै व्रतं प्रदास्यन्नन्नपते
ऽन्नस्य नो देहीति समिधमादधाति जपेद्वा । येन देवा
ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्निति प्रादेशमात्रैः काष्ठैरुख्यमुपसमिन्द्रे ।
२० यावत्तत्त्वो ऽस्य व्रतं प्रदास्यन्नावति देवस्य त्वेत्यनुद्रुत्य गायत्रेण

१ ०भूद० (not ०भूर.) all the Mss., only B ०भूर०.

२ उखास् ML, उष्याम् AHB; उष्याम् TV.

३ See TS. V. 2. 1. 4.

४ सादयति ins. ML.

२६० वैखानससूत्रे २६, ६-१० (० श्रौतसूत्रे १८, ६-१०)

कन्दसाहरिष्टकामुपदधे तथा देवतयाङ्गिरखद् ध्रुवा सौदेति
सायं समिधमादधाति^१ तथा प्रातस्त्रैष्टुभेन कन्दसा रात्रि-
मिष्टकामिति मन्त्रं संनमत्युदित आदित्ये विष्टृष्टायां वाचि
दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरिति वात्सप्रेणैकादशर्चनं श्वो भूत
उपतिष्ठत^२ एवं पूर्वद्युः प्रक्रामत्युत्तरेद्युरूपतिष्ठते^३ ऽथोपवसथीये^४
ऽहन् वात्सप्रे संपद्यत आ क्रयाद्यदहः सोमं क्रीणीयात्तदह-
रुभयं समस्येत् च क्रामेदुपतिष्ठेतात्र^१ मुष्टिकरणमेके^२ यद्युख्ये
भियमाणे ऽयं देवः प्रजा अभिमन्यते भिषङ् मं अग्न आवह
स्वहृपं^३ कृष्णवर्तने^४ ॥ ६ ॥

असि होता न ईदुः ॥ त्वं नो अग्ने भिषग्भव देवेषु^{१०}
हव्यवाहनः । देवेभ्यो हव्यवाडसि ॥ भिषजस्त्वा हवामहे
भिषजः समिधौमहि भिषग्देवेषु नो भवेत्येताभिर्भिषग्वतीभि-
स्तिष्ठभिस्तिष्ठः समिध आदध्याद्यदि कामयेत वर्षदिति सूर्यो
अपो विगाहते रश्मिभिर्वाजसातमः । बोधा स्तोत्रे वयोवृधः ॥
परि यो रश्मिना दिवो ऽन्तान्ममे पृथिव्याः । उभे आ प्रप्रौ^४ १४
रोदसी महित्वा ॥ वहिष्ठेभिरिति सौरौभौ रश्मिवतीभि-
स्तिष्ठभिस्तिष्ठः समिध आदध्याद्यदि कामयेत न वर्षदित्यदृश्रमस्य
केतवस्तरणिर्विश्वदर्शतो दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेतीति तिष्ठभि-
र्वाजवतीभिस्तिष्ठः समिध आदध्याद्यदि यजमानस्य किञ्चि-

१ क्रामेदु० the Mss.

२ स्वं रूपं AB.

३ Thus HB ; वर्तने the other Mss.

४ Corrupt in all the Mss., emended by me.

वैखानससूत्रे २६, १०-११ (०श्रौतसूत्रे १८, १०-११) २६१

न्नश्येदग्ने ऽभ्यावर्तिन्नग्ने अङ्गिरः पुनरूर्जा सह रय्येत्यभ्यावर्तिनीभि-
श्चतसृभिरुपतिष्ठते^१ विन्दत्येवेति विज्ञायते^१ ॥ १० ॥

- यद्युख्ये भिद्यमाणे दीक्षितमयोगक्षेमो विन्दत्यन्यत्र वा
देवयजनादीक्षते संसृजति व्रते संबध्नन्ति व्रतदुहयोर्वत्सावा-
५ दधात्यन्यच्च यदाधेयं^१ भवति नीडे गार्हपत्यं प्रउग आ-
हवनीयमुदु त्वा विश्वे देवा इत्युख्यमुद्यच्छते^१ सौद त्वं मातु-
रस्या उपस्थ इति चतसृभिः सहसाभिः^१ प्रउग उख्यमा-
सादयत्युखासन्दौ^१ बध्नात्यपि वारण्योरग्नौन्समारोपयति^१ भद्रा-
दभि श्रेयः प्रेहि प्रेदग्ने ज्योतिष्मान्याहीति द्वाभ्यां प्रयाति^१
१० यद्यन उत्सर्जत्यक्रन्ददित्यन्वाह^१ समिधाग्निं दुवस्यतेति घृतानु-
षिक्तामवसिते समिधमादधाति^१ गायत्र्या ब्राह्मणस्येत्युक्ते^१
प्रप्रायमग्निरिति त्रिष्टुभा राजन्यस्येन्धनव्रतनाध्वसानसंनिपाते
घृतानुषिक्तां पूर्वमादधात्युखायां भस्म यद्यतिवर्धते यत्रापस्तद्यन्ति^१
संदग्नेनाग्निमादाय सते निधायायोदर्यापो देवीः प्रतिगृह्णीत
१५ भस्मैतदश्वग्ने सधिष्टव गर्भो^१ अश्वोषधीनामिति तिसृभिरप्सु
भस्म प्रवेशयति^१ किञ्चित्प्रविष्टभस्मादाय प्रपौष्ट प्रसद्य भस्मना
योनिं पुनरासद्य सदनमिति द्वाभ्यां ज्योतिष्मतीभ्यामुखायां
प्रत्यवदधाति^१ पुनरूर्जा सह रय्येति पुनरुदैति^१ पुनस्त्वादित्या
रुद्रा वसवः समिन्धतामिति पुनरुख्यमुपसमिन्द्वे^१ बोधा स
२० बोधीति बोधदतीभ्यां^१ यजमानः स्वायतने तिष्ठन्नुपतिष्ठते^१

१ Thus V; to this reading point AHB; यदाधेयं MLT.

२ See TS. V. 2. 2. 4.

३ बोधदतीभ्यां AHTV; बोधन्वतीभ्यां M; बोधस्वती० L; बोधयद्वतित्यां B.

४ ? यजमानत्वायतनस्त्वमुपति० MLT; यजमानः स्वायतने तिष्ठते HAB;

यजमानत्वायतनस्त्वमुपति० V.

२६२ वैखानससूत्रे २६, ११-१२ (०श्रौतसूत्रे १८, ११-१२)

यावत्कालो भस्मातिवर्धत एवमेवैतत्सर्वं करोति कृतास्त्रिष्टकासु ।
 पुरीषे पशुकामः कुर्वीताप्सु यायावरः प्रवपेद्द्वौ चित्त्रिष्टकाः
 करोति मासप्रभृतिषु दीक्षाकल्पेष्वदौ चित्तस्य पूर्वेषूपरिष्टात्प्राजा-
 पत्यान्मृन्मयीरिष्टकाः पादमाव्यो ऽरन्निमाव्य ऊर्वस्थिमाव्यो
 ऽणुकमाव्यश्चतुरश्रा अपृजुलेखा^१ दक्षिणावृतः सव्यावृतस्त्या- ५
 लिखिताश्च । निर्मन्थ्येनेष्टका लोहिनीः पचन्त्यखण्डा अकृष्णा
 अलक्षणा । अथामृन्मय्यः । पुष्करपर्णं रुक्मं पुरुषो हिरण्मयः
 सुचौ सप्त स्वयमानृणास्त्रयोदश हिरण्येष्टका पञ्च घृतेष्टका
 दूर्वास्तम्बः कुर्म उलूखलमुसले पशुगिरांसि सर्पगिरश्च याव-
 दान्नाता मन्त्रा यथार्थं लोकं पृणा । जानुदघ्नं साहस्रं^२ १०
 चिनुते ॥ ११ ॥

प्रथमं चिन्वानो । नाभिदघ्नं द्विषाहस्रं द्वितीयमास्यदघ्नं
 त्रिषाहस्रं तृतीयं । महान्तं बृहन्तमपरिमितं स्वर्गकाम-
 सिन्वीतेति । नित्यकामश्चतुर्थप्रभृतिष्वाहारेषु नित्यमिष्टका-
 परिमाणमुत्तरान्ज्यायससिन्वीतापटत्ते दीक्षापरिमाणे प्रथमाया- १५
 मुपसदि महारात्रे बद्धा देवस्य त्वेत्युपस्थाय पुरोदधे^३ वाचंयम
 उदिते वाचं विस्तृज्य विष्णुकमवात्सप्रोपस्थाने कृत्वा सोमं
 परिविवेष्टि । गार्हपत्यचितेरायतनं व्यायाममात्रं परिमण्डलं
 बोद्धव्यं हरिण्या पलाशशाखया शमीशाखया वा संमृज्यापेते-
 त्यध्यवसायं व्युदस्य शाखां शं नो देवीरित्यवोच्याग्नेर्भस्मासीति २०

१ अपृजुलेखा MLTAV; अपिवा सपडलेपंखा H; अपिवा ऋजुलेखा R; B
 useless.

२ सहस्रं the Mss.

३ Thus the Mss.; पुरोदधे B only.

वैखानससूत्रे २६, १२ (०श्रौतसूत्रे १८, १२) २६३

सिकता न्युष्य संज्ञानमसीत्पूषान्त्वं या वः प्रिया इति संमृज्यैक-
 विंशत्या शर्कराभिर्गार्हपत्यचितेरायतनं परिवपति चितः स्य
 परिचित इति तिस्रस्त्रिः पुरस्तादारभ्य प्रदक्षिणमोत्तरतो^१ ।
 व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सौव्यध्वं बज्रला पृथूनि ।
 ५ पुरः कृणुध्वमायसौरसृष्टा^२ मा वः सुस्रोच्चमसो दृष्टता
 तमिति पर्युषाः शर्करा अभिमन्त्रयते^३ ऽयं सो अग्निरिति
 चतस्रः प्राचौरिष्टका उपदधाति^४ गार्हपत्यचिताविडामग्रे ऽयं
 ते योनिरिति द्वे पुरस्तात्समीची उपदधाति^५ चिदसीति
 द्वे पश्चात्^६ समीची^७ त्रयोदश लोकंष्टणा उपदधाति^८ लोकं
 १० पृणं किद्रं पृणं ता अस्य सूददोहस इति दाभ्यां दाभ्यामेकैकां
 लोकंष्टणामुपदधाति^९ सर्वत्रेष्टकासु तथादेवतमन्ततो दधाति^{१०}
 कृणुमश्वमभिमृश्य पृष्टो दिव्येति वैश्वानर्यर्चा तनुपुरीषमुप-
 दधाति^{११} तथादेवतं करोति^{१२} पञ्चचित्तौकं चिन्वीत प्रथमं
 चिन्वानस्त्रिचित्तौकं द्वितीयमेकचित्तौकं तृतीयमेकचित्तौकानेवात
 १५ ऊर्ध्वं^{१३} यदि चितवत्यादित्यो^{१४} ऽभ्युदियादाचंयमो ऽध्वर्यु
 यजमानो ऽन्वारभत^{१५} उख्यमेवाध्वर्युरादत्ते प्रतिसमेधनौयं प्रति-
 प्रस्थाताजीजनन्नमृतमिति गार्हपत्यचितिमभिमृश्य तौ प्रत्यञ्चौ
 समितमिति चतसृभिः संनिवपतः^{१६} साकं हि शुचिना शुचिः
 प्रशास्ता क्रतुनाजनि^{१७} ॥ १२ ॥

१ ०क्षिणमोत्तरतो MLAB; ०क्षिणमोत्तरतः TV.

२ Thus, or चसृष्टा, the Mss.

३ ? समीचीनं दधाति or ०चीनश्च दधाति the Mss.

४ Thus B; पुरस्तात् the other Mss.

५ चितवत्या० MT; चिति० LAV; चितवति loc. sing. from participle
 चितवान्० cp. Baudh. X. 21: 19. 17.

२६४ वैखानससूत्रे २८. १३-१४ (०श्रौतसूत्रे १८, १३-१४)

विदाः अस्य प्रता ध्रुवा वया इवानुरोहसः इति न्युप्ता-
वभिमन्व्य मातेव पुत्रमिति शिक्षादुखां निरूहति^१ न
रिक्तामवेक्षते^२ तस्यामन्यवेक्षमाणो द्विषन्तं शुचिः^३ निदधामीति
दधिद्विषं प्रास्यति^४ सिकताभिः पूरयित्वा दध्नीपरिष्ठात्संप्रच्छाद्य
प्रज्ञातं निदधात्येवं द्वितीयां पूरयत्येवं तृतीयां^५ ता आ
कालात्परिणेरते^६ यदस्य पारे रजस इति वैश्वानर्यर्चा
शिक्ष्यमादत्ते^७ नैर्ऋतीरिष्टकाः कृष्णास्त्रिस्तुपपक्वा आसन्दौ
रुक्मसूत्रमुदपात्रमित्यादाय दक्षिणापरमवान्तरदेशं हत्वा स्वकृत
दरिणे प्रदरे वा पराचीनपात्रं^८ शिक्ष्यं न्यस्यति नमः सु ते
निर्ऋते विश्वरूप इति^९ पराचीनैर्ऋतीरसंसृष्टा^{१०} दक्षिणापवर्गा
उपदधाति^{११} ॥ १३ ॥

यत्ते देवी निर्ऋतिरावबन्धांत द्वितीयां यस्यास्ते अस्याः
क्रूर इति तृतीयां^१ शिक्ष्यजालेनैनाः प्रच्छाद्य रुक्मसूत्रमासन्दौ
च परस्त्रान्निधायापासदेतु निर्ऋतिर्नेहास्या अपि किंचन ।
अगोतां नाष्टां पाप्मानः सर्वं तदपहन्महे ॥ अपासन्नैर्ऋता-^{१५}
न्याशान्मृत्यूनेकशतं चये । अपास्य ये^२ सिनाः^३ पाशान्मृत्यूनेक-
शतः^४ सुवे ॥ ये ते ाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे ।
तान्यज्ञस्य मायया सर्वानवयजामहे ॥ देवीमहं निर्ऋतिं

१ Thus the Mss.

२ Before द्विष० A ins. सु, which perhaps points to सुं; cp. Baudh. X. 12 : 20. 4.—शुचि A only, शुचि ML; शुचं TV; शुभ B.

३ परिचीन० AB; प्रतीचीन० MLTV.

४ ०दृष्टा all the Mss.

५ Thus TV; वेसिनां AB; रसिनाः ML.

६ मृत्यू एक० the Mss.

वैखानससूत्रे २६, १४ (०श्रौतसूत्रे १८, १४)

२६५

बाधमानः पितेव पुत्रं दस्ये वचोभिः । विश्वस्य या जायमानस्य
 वेदं शिरः शिरः प्रति सूरौ विचष्ट इत्येताभिश्चतसृभिरुपहिता
 अभिमन्त्र्य यदस्य पारे रजस इति वैश्वानर्यर्चा परिषिच्य भृत्यै
 नम इत्युपस्थाय परास्य पात्रमप्रतीचमायन्ति ^१ ग्रं नो देवोरभिष्टय
 ५ इति मार्जयित्वोर्जं विभ्रद्वसुवनिः सुमेधा गृह्णानैमि मनसा
 मोदमानः सुवर्चाः^१ । अघोरेण चक्षुषाहः शिवेन गृह्णाणां पश्यन्
 वय उत्तिराणि^२ ॥ गृह्णाणामायुः प्र वयं तिरामो गृहा अस्माकं
 प्रतिरन्वायुः । गृह्णानहः^३ सुमनसः प्रपद्ये ऽवीरघ्नो वीरवतः
 सुवीरानिति गृह्णानभ्येति^४ । निवेशनः संगमनो वसूनामिति
 १० शालामुखीयं गर्हपत्यमुपतिष्ठते^५ । राज्ञो निवपनादिकर्म प्रति-
 पद्यते^६ प्रायणीयेन चरित्वा वेदिं विमिमौते^७ ऽथ पदेन चरति^८
 राजानं क्रौलोह्यातिथ्येन चरित्वा प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्याग्निं
 स्थण्डिलमुत्तरवेदिस्थाने विमिमौते^९ समूलं हरितं दर्भस्तम्ब-
 माहृत्य मध्ये ऽग्निरुदकमासिच्य वाक् त्वा समुद्र उपदधात्विति^{१०}
 १५ तस्मिन्दर्भस्तम्बं निखाय^{११} जुक्तां पञ्चगृहीतं गृहीत्वा सजूरब्धो
 ऽयावभिर्घृतेन स्वाहेति पञ्चभिः समुद्रुह्णन्दर्भस्तम्बे पञ्चाङ्गतौ-
 र्जुहोति^{१२} सजूरुषा अरुणौभिर्घृतेन स्वाहेति द्वितीयेत्येवं^{१३} पञ्च^{१४}

१ ARHB read this passage as follows: ऊर्जं विभ्रद्वसुवनिरित्युच-
 मनुद्रुत्याघोरेण etc.

२ उत्तराणि the Mss.

३ Thus MLT; ARHB; गृह्णानहं सुमनसः प्रपद्य इति च प्रतीक्षा (or
 ०चे or चो) यथेतं गृह्णानभ्येति .

४ ०तिष्ठते all exc. A which has the plural.

५ Cp. Baudh. X. 24 : 23. 9.

६ निखाय ML; निधाय TV; निखनोपधाय AH; निखननोपधाय B.

७ Thus TV; द्वितीय इत्येवं ML; द्वितीयादित्येवं AB; द्वितीयादित्येभिर् H.

यावान्युरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावता वेणुना पुरुषमात्रेणाग्निं विमिमीते
 प्राचस्त्वौन्युरुषांश्चतुर उदौचः पुरुषमात्राणि पक्षपुच्छान्यात्मा
 चतुःपुरुषो^१ ऽरन्निना दक्षिणतो दक्षिणं पक्षं प्रवर्धयत्येवमुत्तरत
 उत्तरं पक्षं प्रादेशेन वितस्त्या वा पश्चात्पुच्छं प्रवर्धयति^१
 सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निस्तस्मात्सप्तविधमेवाग्निं चिन्वत^१ ५
 ऊर्ध्वमैकगतविधादेकोत्तरान् चिन्वीत^१ स्योना पृथिवि बडित्या
 पर्वतानामिति द्वाभ्यां विमितमग्निमाक्रमते^१ कार्णाजिनौ-
 रूपानह उपसृज्यन्ते चिते त्वेत्यध्वर्युराचिते त्वेति प्रतिप्रस्थाता २२
 मनश्चिते त्वेति ब्रह्मा तपश्चिते त्वेति यजमानश्चिते त्वेति वा
 सर्वे तूष्णौ वा^१ मयि गृह्णामि यो नो अग्निरिति द्वाभ्या- १०
 नात्मन्यग्निं गृह्णीत अध्वर्युयजमानौ^१ यास्ते अग्ने समिधो यानि
 धामेति स्वयंचितिं जपतो^१ ऽश्ववभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरतः
 श्वेतो दक्षिणतस्तावालभ्यष्टका उपदध्यादित्युक्तं^१ प्रजापतिस्त्वा
 सादयतु तथा देवतयेत्यन्तःशर्करमिमांमुपदधात्यन्तरेण यूपा-
 हवनौयं तिष्ठन्वनुरधिज्यं कृत्वायत्यान्तःशर्करमिधुं निहन्तीन्द्रस्य १५
 वज्रो ऽसि वार्चस्त्रसूनूपा नः प्रतिस्पृशः । यो नः पुरस्तादित्या-
 वृह्याग्मानमुपदधाति^१ दक्षिणे पक्षान्ते ऽन्तःशर्करमिधुं निहत्यावृह्य
 तथेन्द्रस्य वज्रो ऽसौत्याग्मानमुपदधाति यो नो दक्षिणतो ऽघायु-
 रिति मन्त्रं संनमय्यापरस्मिन्पुच्छान्त इधुं निहत्यावृह्य तथाग्मान-
 मुपदधाति यो नः पश्चादघायुरिति मन्त्रं संनमति^१ ॥ १४ ॥ १०

१ चिन्वत ऊ० MTV; चिन्वेत ऊ० L; चिन्वीत ऊ० H.

२ गृह्णीत अध्व० ML; गृह्णीताध्व० TV; गृह्णातेध्व० HB; गृह्णातिवे
 अध्व० A.

३ See TS. V. 7. 1. 2.

एवमुत्तरस्मिन्यचान्ते यो न उत्तरतो ऽघायुरिति मन्त्रं संनम्य
 तथा देवतया ता अस्य सूददोहस इति च करोति^१ स ई
 पाहीन्द्रं विश्वा अवौवृधन्नित्यन्यतरयैन्द्रियर्चाक्रमणं प्रतीष्टका-
 मुपदध्याद^२ वा दर्भस्तम्भं निखनति पुरस्तात्पञ्चाङ्गतौश्चायने ते
 ५ परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः । उत्सो वा तत्र जायते^३
 ह्रदो वा पुण्डरीकवानिति दूर्वेष्टकामुपदधत्यग्न आयाहि वीतय
 इति दक्षिणे ऽंसे विभक्तिमुपदधाति^४ षड्भवं दादशगवं वोदुम्बर-
 युगलाङ्गलं पुरस्तात्कारितं सं वरत्रा दधातनेति संप्रेष्यति^५
 निष्कृताहावमवटमित्यध्वर्यवो ऽवटादरत्रैरुदकमुत्तर्याहावेष्वनु-
 १० संभरति^६ खनत्याहावानित्येके^७ तत्रोद्विण्मसिञ्चे अचितमिति
 तेषूदकमुत्सिञ्चति^८ तेषु बलीवर्दान्याययत्युद्योजनमन्तर्यामभीषां
 खगल्यं शफम् । अष्टां तालं प्रतिनाहमुभौ मण्डुक्चौ युजाविति
 युगलाङ्गलं संप्रसारयति^९ सौरा युञ्जन्ति कवयो युनक्त^{१०} सौरा
 वि युगेति द्वे पूषा युनक्तु सविता युनक्तु बृहस्पतिस्त्वा युनक्तग्ने-
 १५ स्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेति तिसृभिरुद्योजनादिभिस्त्रियुगादिकं
 सौरं युनक्तुष्टारयोः पितृयोरथो आवन्धनीययोः । सर्वेषां
 विद्य वो नाम वाहाः कौलालपेशस इति युक्तानभिमन्त्रयत^{११}
 उदस्याद्गोजिह्वनजिदश्वजिद्विरण्जित्सूनृतया^{१२} परिवृतः । एक-

१ जायते MLTV ; जायत A ; जायते B ; the Ath. Samh. VI. 106.
 1 has जायतां, Baudh. X. 14 : जायानै.

२ ? ०संभरति M ; ०संचरति L ; ०न संचति TV ; A, partly indistinct,
 reads at the end सिंचति ; B incomplete. After अध्वर्यवः we ex-
 pect a plural.

३ युनक्तु the Mss. only B युनक्त.

४ उपस्याद् instead of उदस्याद् the Mss.

२६८ वैखानससूत्रे २६, १५-१६ (०श्रौतसूत्रे १८, १५-१६)

चक्रेण सविता रथेनोर्जो भागं पृथिवीमेत्वापृणन्निति लाङ्गल-
मुच्छ्रयति^१ ब्रह्म जज्ञानमित्येषानाप्ता या वः प्रथमा यस्यां
कर्माणि कृण्वते । ॥ १५ ॥

वीरान्नो अत्र मा दभस्सद एतत्पुरोदधे ॥ पर्युषु प्रधन्व
वाजसातये परि वृत्राणि सत्तणिः । दिर्षस्तरध्या च्छण्या न^५
इयते^१ ॥ सहस्रधारे ऽवते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा
असञ्चतः । अस्य स्पशो^२ न निमिषन्ति भूर्नयः^३ पदे पदे
पाणिनः सन्ति सेतव इति ब्रह्मवर्माणि जुहोति^४ मल्लिन्नुचो
नामासि त्रयोदशो मास इन्द्रस्य वर्मासौन्द्रस्य गर्मासौन्द्रस्य
वरूथमसि तं त्वा प्रपद्ये ॥ गायत्रौ लोमभिः प्रविशामि त्रिष्टुभं^{१०}
त्वचा प्रविशामि जगतीं मांसेन प्रविशाम्यनुष्टुभमस्या प्रविशामि
पङ्क्तिं मज्ज्वा प्रविशाम्यैन्द्राग्रं वर्म बज्जलं यदुग्रं विश्वे देवा
नातिविध्यन्ति सूर्याः । तन्नस्तायतां तन्नो विश्वतो महदायुष्मन्तो
जरापुगच्छेम देवा इति विमितमग्निमाक्रमन्ते^५ लाङ्गलं
पवीरवमिति द्वाभ्यां कृषति^६ कौनाशा बलीवर्दानाजन्ति^{१५}
पुच्छाच्छिरो ऽधि कृषति^७ कामं कामदुघे धुत्वेति प्रदक्षिण-
मावर्तयंस्तिस्त्रस्तिस्त्रः संहिताः सीताः कृषति^८ मध्ये संभिन्ना^९
भवन्ति^१ दक्षिणात्पक्षादुत्तरमुत्तरस्मादक्षिणं दक्षिणायै ओणे-
रुत्तरमंसमुत्तरायै दक्षिणं^१ विमुच्यध्वमग्निया देवयाना अतारिश्म
तमसः पारे^५ अस्य ज्योतिरापाम सुवरगन्मेति दक्षिणे ऽस उत्तरे^{२०}

१ इयते TLV ; इरते M ; इय० B.

२ स्पशो LTAV ; स्पशो M.

३ Thus (with न) the Mss.

४ Thus V ; संभिन्ना the other Mss.

५ पारे LTMV.

वैखानससूत्रे २६, १६ (०श्रौतसूत्रे १८, १६)

२६६

वा बलौवर्दान्विमुच्याध्वर्यवे ददाति ^१ पञ्चदशोदपात्रान्निनयति
 दादश कृष्टे ^२ या जाता ओषधय इति चतुर्दशभिरोषधीर्वप-
 त्यनुसीतमित्युक्तं ^३ सप्त ग्राम्याः कृष्टे सप्तरण्या अकृष्टे ^४ मा
 नो हिःसीज्जनिता यः पृथिव्या इति चतसृभिर्दिग्भ्यो लोष्टा-
 ५ न्समस्थिति बहिर्विधमापन्नान् ^५ घृतेन सीतेत्युत्तरवेदिमभि-
 मृश्योत्तरवेदिमुपवपति यावानग्निर्व्याधारनान्तं कृत्वाग्ने तव अत्र
 इति षड्भिः सिकता न्युष्य चितः स्थ परिचित इत्यपरिमित-
 शर्कराभिश्चितं परिश्रयति यथा गार्हपत्यमाषायस्य समेतु त
 इति सिकता ब्यूह्युत्तरया त्रिष्टुभा राजन्यस्य जगत्या
 १० वैश्यस्याग्नेण प्राग्वंशं चर्मणि तिस्रः स्वयमादृष्टास्तिस्रश्च विश्व-
 ज्योतिषस्ता ^६ दर्भायमुष्टिनाज्येनावोक्ष्य चित्यग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्यो
 ऽनुब्रूहीति संप्रेष्यति ^७ यदि होता नानुब्रूयाद्यजमान एव
 पुरीषसो अग्नय इत्येतां चिरन्वाह ^८ चिरन्तूक्तायामभ्यस्यादिश्वः
 पृतना इति हिरण्यगर्भः समवर्तताय इत्यन्यतरेणाश्वप्रथमा ब्रह्मा
 १५ यजमानो ऽध्वर्युश्च प्राञ्चो गच्छन्ति ^९ यदक्रन्दः प्रथमं जायमान
 इति दक्षिणमंसमभ्यवक्रामन्तमभिमन्त्रयत ^{१०} उत्तरवेदिं प्राप्य
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु तथा देवतयाङ्गिरस्वद्भुवा सीदेत्यन्त-
 र्विधमभिमृशति ^{११} मयि गृह्णामि यो नो अग्निरिति दाभ्यां
 हृदयस्यमग्निं स्वात्मनि गृह्णीते ^{१२} यास्ते अग्न इति स्वयंचितिं
 २० जपत्यभिमृशति ^{१३} वैष्टकाभिश्चतुरश्राभिरग्निं चिनुत इति

१ See TS. V. 2. 5. 5.

२ ०ज्योतिःसार्थ MLTV (AHB are missing); cp. Āp. XVI. 21.

2, 3. Perhaps some words here are missing.

३ ०क्रमन्ममभिः H; ०क्रमन्ममभिः MLTV; cp. Baudh. X. 28.

विज्ञायते ऽध्वर्युर्यजमानो ब्रह्मा वा^१ यदि यजमानः स्वयं
 चिनोति नात्मन्यग्रिं गृह्णाति न स्वयंचितिं जपत्यभिमृशति^१
 वा^१ दक्षिणावृतो दक्षिणत उपदधात्युत्तरतः सञ्चावृत ऋजुलेखा
 पश्चात्पुरस्ताच्च भवति^१ व्यालिखिता मध्ये प्राचीरुपदधाति^१
 प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रौतिवादः^१ प्राचीमुपदधाति^५
 प्रतीचीमुपदधातीति कर्तुर्मुखवादः^१ पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुप-
 दधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गवादः^१ सर्वान्वर्णानिष्टकानां
 कुर्यादिति लेखाधिकार उक्तो^१ वचनात्पुच्छेषु ओषोःसंयो-
 रित्युपदधात्यर्थं स्याध्वगतो ऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा देवताभि-
 र्गृह्णामीति कुम्भं कुम्भौ चाङ्गिः पूरयित्वा गर्भं च स्य वर्म च^{१०}
 स्य देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामीति पुरस्तादनु-
 सीतमुपधाय ज्योतिषे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति^१ शुक्रा
 स्य वीर्यवतीरिन्द्रस्य व इन्द्रियावतो देवताभिर्गृह्णामीति पुनः
 कुम्भं कुम्भौ चाङ्गिः पूरयित्वा ऋतं च स्य सत्यं च स्य देवस्य
 वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामीति दक्षिणतो ऽनुसीत-^{१५}
 मुपधाय चक्षुषे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति^१ मन्द्रा स्याभि-
 भुवो विश्वेषां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामीति कुम्भं कुम्भौ
 चाङ्गिः पूरयित्वा सपत्न्यौश्च स्याभिमातिनीश्च स्य देवस्य वः
 सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामीति पश्चादनुसीतमुपधाय
 रेतसे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यत्यधिपत्नी स्यौजस्विनीरादि-^{२०}

^१ The passage beginning वेष्टकाभि० and ending: ०भिमृशति is found only in M and AB. It must belong to the text, cp. Āp. XVI. 21. 7, 8. The omission obviously is due to the fact that two sentences end: ०मृशति वा, of which the first could easily be overlooked.

वैखानससूत्रे २६, १६ (०श्रौतसूत्रे १८, १६)

२७१

- त्यानां वो देवताभिर्गृह्णामीति कुम्भं कुम्भीं चाङ्गिः पूरयित्वा
 रक्षोघ्नीश्च स्थापयिष्यीश्च देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः
 सादयामीत्युत्तरतो ऽनुसीतमुपदधाति प्रजाभ्यो वामिति
 हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति । चक्षुःश्रुतं स्थौजस्विनीर्मित्रावरुणयोर्वी
 ५ ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामीति कुम्भं कुम्भीं चाङ्गिः पूरयित्वा
 वसु च स्य वामं च स्य देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः
 सादयामीति मध्ये तेजसे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति ।
 व्रजक्षितं स्थोर्ध्वश्रितो दृहस्पतेर्वी ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णामीति
 कुम्भं कुम्भीं चाङ्गिः पूरयित्वा भूतं च स्य भव्यं च स्य देवस्य वः
 १० सवितुः प्रसवे मधुमतीः सादयामीति च मध्ये ऽनुसीतमुपधाय
 वर्चसे वामिति हिरण्यशल्कौ प्रत्यस्यति । तूष्णीं गृह्णसादन-
 प्रत्यसना इत्येके । हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति प्रतिमन्त्रं
 कुम्भं कुम्भीं चाभिमन्त्रयत । एतैर्वा प्रतिमन्त्रं दिक्ष्वनुसीतमुप-
 दधाति चतस्रो मध्ये । दिवि अयस्वान्तरिक्षे यतस्तेति वार्हस्पत्यं
 १५ नैवारं चरुं पयसि शृतं मध्ये । १ करणानीष्टकानां पुरुषस्य पञ्चमेन
 कारयेत्सर्वतः प्रादेशस्तद्वितीयं । पञ्चदशभागीयस्तृतीयमूर्ध्व-
 प्रमाणं जनोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन नाकसदां पञ्चचोडानां च ।
 यत्पच्यमानानां प्रतिह्रसेत पुरीषेण तत्संपूरयेदनियतपरिमाण-
 त्वात्पुरीषस्य । चतुरश्राभिरग्निं चिनुत इति नित्यः कल्प
 २० दृष्टका उपधास्यच्छेतमश्वमभिमृगेदित्युक्तमष्टावष्टौ । पादेष्टका-

१ ऽनुसीतमुपधाय om. AHB.

२ For this passage cp. Ap. Śulbasūtra IX. 6-8, in Journ. of the German Or. Soc., Vol. LV, page 584.

३ इत्युक्तम्, see TS. V. 7. 1. 3.

२७२ वैखानससूत्रे २६, १६-१७ (०श्रौतसूत्रे १८, १६-१७)

अतुर्भागीयानां पञ्चाग्रयोर्निदध्यात्तथात्मसन्धौ दक्षिणत उत्तरत-
 स्वात्मानं षडङ्गुलावेतौ श्रोण्यंसेषु चाष्टौ प्राचीः प्रतीचीश्च
 सन्ध्यन्तराले पञ्चमभागीयाः सपादाः^१ पुच्छे प्रादेशमुपधाय
 सर्वमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्^१ पादेष्टकाभिः संख्यां
 पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे पुच्छाप्यथे पञ्चमभागीयास्ता आत्मनि ५
 चतुर्दशभिः पादैर्यथायोगमुपदधात्^१ सर्वमग्निं पञ्चमभागीयाभिः
 प्रच्छादयेत्पादेष्टकाभिः संख्यां पूरयेद्व्यासं चिनुद्याद्यन्तः
 प्रस्तारांश्चिकीर्षेत्^१ तिष्ठन्तं दक्षिणतः श्वेतमश्वमालभ्येन्द्रं विश्वा
 अव्यवृधन्तिवैन्द्रियर्चाक्रमणं प्रतीष्टकामुपदधात्^१ ॥ १६ ॥

उत्तरवेदेरावृतोत्तरवेदिमलंकृत्य तस्यामपां पृष्ठमसीति १०
 पुष्करपर्णमधस्ताद्दण्डमुत्तानमुपदधाति^१ सर्वत्रोपधाने तथादेवतं
 कृत्वा सूददोहसेनभिमृशतीत्युत्तरतः पश्चाद्वोपचारो^२ ऽग्निर्वाङ्म^२
 आसन्नसोः प्राण इति निर्गमनमभिक्रम्य^२ सर्वत्र प्राणायतनानि
 संमृशति^१ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति वारुण्यर्चा
 शालामुखीये जुहोति^१ तस्मिन्पुष्करपर्णे ऽधस्तान्निर्वाधमुत्तर- १५
 निर्वाधं वा ब्रह्म जज्ञानमिति रुक्ममुपदधाति^१ रुक्मस्य दक्षिणतः
 प्राञ्चं हिरण्यं पुरुषं हिरण्यगर्भः समववर्तताग्र इत्युत्तान-
 मादधाति^१ द्रुमश्चस्कन्देत्यभिमृशति^१ पुरुषसाम गायेति सं-

^१ पादर, given by LAHB, is omitted by M (TV are incom-
 plete here).

^२ उत्तरतः पश्चाद्वोपचारो वाग्निः (as Hir.) AHB; उत्तरतः पश्चाद्वोप-
 चारो ऽग्निः MLTV (as Āp. XVI. 21. 13).

^३ ? नसोरितिप्राणनिर्गमनमभिक्रम्य MLTV (the end अभिज्ञाय at the
 end); नसोः प्राणनिर्गमनमभिः A; प्राणानिर्गमनमभिः H; नसोः प्राणानि-
 क्रममभिः B.

विखानसूत्रे २६, १७ (०श्रौतसूत्रे १८, १७)

२७३

- प्रेष्यति । तूष्णीं सुचावुपदधाती । यमसीति कार्त्तर्यमयीमसार-
 सीत्यौदुम्बरीमित्येके । मनसा तथा देवतमाज्यस्य पूर्णां कार्त्तर्य-
 मयीं दध्नः पूर्णमौदुम्बरमित्युक्तं । कृणुष्व पाज इति पञ्चभिः
 पञ्चगृहीतेनाज्येन पुरुषमुत्तरवेदिवद्वाघारयति । मूर्धन्वतीभ्या-
 ५ सुपतिष्ठते । नमो अस्तु सर्पेभ्य इति तिसृभिरनुच्छन्दसमभिमन्त्र्य
 दक्षिणे प्रललाटे सर्पशिर उपदधात्यपि वा यतश्चचारं जनपदस्य
 जन्यं भयं मन्यते । तथा देवं कृत्वा सूददोहसेनाभिमृशति ।
 ध्रुवासीति स्वयमात्स्यामभिमृश्य तूष्णीमश्वेनावघ्राप्याविदुषा
 ब्रह्मणा सह प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठ इति मध्ये
 १० ऽग्निरुपदधाति भूरिति चेतया व्याहृत्या यथैतस्य पुरुषस्य प्राणैः
 प्राणाः संनिधीयेरन्नापिधीयेरन् । चित्तिं जुहोमीति स्वय-
 मात्स्यामभिजुहोत्यनुप्राणित्यविद्वान्ब्राह्मणो वरं ददात्येकं द्वौ
 त्रैन्वासीनः प्रथमां स्वयमात्स्यामुपदधात्यूर्ध्वञ्जुर्द्वितीयां तिष्ठ-
 स्तृतीयामुपधायापधाय साम गायेति संप्रेष्यति । यदि पूर्वौ
 १५ भ्रातृभ्यो मातिक्रान्त इति मन्येत प्रथो ऽसीत्युपहितां प्राची-
 मुदूहेद्यदि वापरः पृथिव्यसीति प्रतीचीं यदि सदृङ् भूरसि
 भुवनमसीति विचालयेत्तेजो ऽसि तेजो मे यच्छेत्यपरे बिले
 हिरण्येष्टकामुपदधाति । पृथिव्युदपुरमन्त्रेनेति तज्जघनेन मण्ड-
 लेष्टका । भूरसि भुवनस्य रेत इष्टका स्वर्गो लोका वाचा
 २० त्वान्वारोहाम्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निस्तयेत्येकामन्वारोहां सूरसि
 सुवनस्य रेत इष्टका स्वर्गो लोको मनसा त्वान्वारोहामि सूर्यो
 ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यस्तयेति द्वितीयां । काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ति

१ See TS. V. 2. 7. 3.

या श्रतेन प्रतनोषीति द्वाभ्यां सलोष्टं हरितं दूर्वस्तम्बमप्रच्छिन्नायं
 यथास्योपहितस्य स्वयमात्षामयं प्राप्नुयात्तथा निमित्ते^१
 तस्मिन्प्रवाज्जग्धिरण्यशकलावधूह्य यास्ते अग्रे या वो देवा इति
 द्वाभ्यां वामभृतं हिरण्यमूर्ध्नी^१ विराड् ज्योतिरधारयदिति
 तिस्रो रेतः सिचस्तासां दे यूनः प्रथमचितौ विवयसः सर्वा ५
 मध्यमायामेकां प्रथमायामेकामुत्तमायां स्थविरस्य^१ द्वेष्टस्या-
 न्यतरां^१ यजुषेमां चामूं चोपदधाति मनसा मध्यमां^१ बृह-
 स्पतिस्त्वा सादयत्विति विश्वज्योतिषमिन्द्राग्निभ्यां लेति सयुजमथ
 मण्डलेष्टकामथ विश्वज्योतिषमित्येकेषामष्टाढासि सहमाने-
 त्यष्टाढामुत्तरलक्ष्मानं व्यालिखितामग्रेयान्यसीति द्वे संयान्यौ^१ १०
 मधुश्च माधवश्चेति द्वे चतये अग्नेरन्तःक्षेपो ऽसौत्यनुद्रुत्य
 वासन्तिकारुतु अभिकल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभिसंविशन्तु
 तया देवतयाङ्गिरस्वहुवे सौदतमिति समानतयादेवते युग-
 पदुपदधाति^१ सर्वास्मृतयास्वकामनूपदधात्यवकासु वा सादय-
 त्वुदस्य शुष्माङ्गानुरिति घर्मैष्टकां^१ यास्ते अग्न आर्द्रा योनयो १५
 याः कुलायिनौरिति कुलायिनौ^१ मधु वाता च्छतायत इति
 तिसृभिरनुच्छन्दसं कूर्मं दध्ना मधुमिश्रेणभ्यनक्ति^१ तमवका-
 भारेण परिवेष्ट्य पुरस्तात्स्वयमात्षायाः प्रत्यञ्चं प्राङ्मुखो मही
 द्यौः पृथिवी च न इति जीवन्तं कूर्ममुपदधाति चतस्र
 आग्नाः प्रचरन्त्वग्नय इति वा^१ द्वाभ्यामित्येके^१ तं जालेन १०
 परिवेष्ट्य शुक्लभिः परिनिहन्ति^१ यदि तं न विन्देयुर्मण्डूकं

१ ? निमित्ते MLT; निमित्ते AH; निर्मिते B.

अभिहितम्

वैखानससूत्रे २६. १७-१८ (० श्रौतसूत्रे १८. १७१८) २७५

तयोपदध्यादपां गम्भीरं गच्छ मा त्वा सृयः परिताप्तान्मो
अग्निर्वैश्वानरः । ॥ १७ ॥

अघोर^१ प्रजा अभिविपश्यानु त्वा दिव्या वृष्टिः सचताम् ॥
सः सर्प त्रौन्समुद्रान्स्वर्गांलोकानपां पतिर्दृषभ इष्टकानाम् । तत्र
५ गच्छ यत्र पूर्वे परेताः पुरीषं वसानः स्वां योनिं यथायथ-
मित्युपहितमभिमन्त्रयते^२ प्रादेशमौदुम्बरमुलूखलं^३ यच्चिद्धि त्वा
गृहे गृहे उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वद जयतामिव
दुन्दुभिरिति चतुःस्रत्तुत्तरे ऽसे प्रयुनक्त्यरन्निमात्रं मुसलं^४
तस्मिन्सर्वौषधस्य पूरयित्वोर्जो भागो ऽस्यूर्जः पवित्रमूर्गन्मन्त्रा-
१० द्यायेत्यवहन्त्युत^५ ते वनस्पते वातो विवात्यग्रमिदथो इन्द्राय
पातवे सुनु सोममुलूखलेति वा^६ तद्विष्णोः परमं पदमिति
मध्ये ऽग्निरुपदधात्युत्तरतो वा^७ लोकं पृष्णामुत्तरतो मुसलं^८ दिवो
वा विष्ण उत वा पृथिव्या इति शूर्पमुखायां मुख्यायामग्ने
युच्चा हि ये तव युच्चा हि देवहृतमानिति द्वे सुवाज्जती
१५ बिलयोर्जुहोति^९ ध्रुवासि पृथिवीति घृतेन मधुना वा सिक-
ताभिर्वा सर्वैर्वा संसृज्योखां पूरयति^{१०} न रिक्तामवेचेत^{११} शृग्विद्धा
भवति^{१२} तस्यां पय आनयति^{१३} यं कामयेत क्षोधुकः स्वादित्यूनां
तस्योपदध्यादित्युक्तं^{१४} पृथिवि पृथिव्याः सौद माता मातरि
स्योना स्योनायाम् ॥ १८ ॥

१ अघोर (not ०२:) all the Mss.

२ प्रादेश is a curious abbreviation for प्रादेशमात्र.

३ स्र is not given by the Mss. (cp. Āp. XVI. 26. 3).

४ See TS. V. 2. 9. 1.

२७६ वैखानससूत्रे २६, १६ (०श्रौतसूत्रे १८, १६)

उखां स्वसारमधि वेदिमस्यात् । सत्यं पूर्वैर्हविभिश्चाकु-
 पानो^१ ऽग्निः प्रविद्वानिह तद्दधात्विति प्रक्रम उत्तरत उपदधाति
 लोकंष्टणामुत्तरतो^१ ऽत्र सुवाङ्गतौ इत्येके^१ लोकंष्टणामुत्तरतः
 पुरुषशिरःप्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति द्रप्सश्चस्कन्देत्यास्ये ऽभू-
 दिदमिति दक्षिणस्यां नासिकायामग्नैर्वैश्वानरस्य चेत्युत्तरस्था- ५
 मग्निर्ज्योतिषेति दक्षिणे ऽक्षिण रुक्मो वर्चसेत्युत्तरस्मिन्नृचे त्वेति
 दक्षिणे कर्णे रुचे त्वेत्युत्तरस्मिन्^१ चिन्नं देवानामित्यक्ष्णो-
 श्चतुर्गृह्येते जुहोति^१ समित्स्रवन्तीत्यान्तादनुवाकस्य दध्ना मधु-
 मिश्रेण तत्पूरयत्यादित्यं गर्भं पयसा समञ्चन्नित्यनुद्रुत्येमं मा
 हिःसौर्दिपदमित्युखायां पुरस्ताच्चुबुकमुत्तानं प्राचीनमुखमुप- १०
 दधाति^१ विश्वकर्मा दिशां पतिरिति ललाटे हिरण्येष्टका-
 मुपदधाति पश्चात्पुरस्तादातस्य भ्राजिमित्यन्तरात्मनि पुर-
 स्तात्प्रतौचीनमश्वस्य शिर उपदधाति^१ प्रजापतिर्दिशां पतिरिति
 ललाटे हिरण्येष्टकामुपदधाति^१ पश्चात्प्राङ्मुख उपविश्यान्तरा-
 त्मनि पश्चात्प्राचीनमृषभस्याजस्रमिन्दुमरुषमित्युपदधाति^१ तस्य १५
 ललाटे रुद्रो दिशां पतिरिति हिरण्येष्टकां^१ दक्षिणत उदङ्मुख
 उपविश्यान्तरात्मनि वरून्त्रौ त्वष्टुरिति दक्षिणत उदीचीनं
 वृष्णेस्तस्य शिरसि वरूणो दिशां पतिरिति हिरण्येष्टकामुत्तरतो
 दक्षिणामुख उपविश्य यो अग्निरग्नेरित्युत्तरतो दक्षिणा वस्त-
 स्थाग्निर्दिशां पतिरिति हिरण्येष्टकां^१ यं कामयेत भूयो ऽस्यान्नं २०

^१ The original reading of this word must have been चाकूपानो.

वैखानससूत्रे २६, १६-२० (० श्रौतसूत्रे १८, १६-२०) २६७

स्यादित्यन्तेषु तस्य व्यूहोपदध्यादित्युक्तं^१ । तान्यव्यवायेनेमं^२ मा
हिःसौर्दिपदमिमं मा हिःसौरेकशफमिमं समुद्रं शत-
धारमुत्समिमामूर्णायुमजा ह्यग्रेरिति सर्वेषामुत्सर्गैः क्रमेषोप-
तिष्ठते । यदि वायव्यस्य स्थान्मुख्यस्य स्थाने सर्वेषामुपधानैरुप-
५ धाय सर्वेषामुत्सर्गैरुपतिष्ठते । तत्तत्स्थान उपधायोत्सर्गणोपतिष्ठत
इत्येके । ऽत्र सर्पशिरः प्राङ्मुख उपदध्यादित्येके । यजुरेव वदे-
न्नित्ये वायव्यशिरसा^३ वोपदध्यात्तन्नागे मृदा हिरण्येन वा
ह्रस्वोपदध्याद्यदि सर्पशिरो न विन्देत्तज्जातीयं स्यात्तदभावे^४
गोधाया । यजुरेव वा वदेत् ॥ १६ ॥

- १० अपस्या उपदधात्यपां त्वेमन्त्सादयामीति पञ्चभिः पञ्च
पुरस्तात्प्रतीचीरुपदधात्यर्णवे सद्ने सीदेति पञ्चभिर्दक्षिणे पक्षे
ऽपां त्वा सद्ने सादयामीति पञ्चभिः पुच्छे गायत्री बृन्द इति
पञ्चभिरुत्तरे पक्षे दक्षिणा । ये यज्ञं समगृभ्णन्देवा
देवेभ्यस्परि । तान् गायत्री नयतु प्रजानती स्वर्गे लोके अमृतं
१५ दुह्वाना ॥ ये ज्योतींषि संदधति खरारोहन्तो अमृतस्य लोकं ।
ते यन्नु प्रजानन्तो यज्ञं विदानाः सुकृतस्य लोके ॥ ये पशवो
मेध्यासो यज्ञस्य योनिमभिः संवभूवुः । तान्ददन्ते कवयो
विपश्चितो यज्ञं विदानाः सुकृतस्य लोके ॥ यः पन्था विततो

^१ See TS. V. 7. 10. 3.

^२ तान्यव्यवायेने H; तन्नष्टवाये A; तन्नद्यावाये TV; तं नद्यावाये L;
तं निद्यावाये M; cp. Āp. XVI. 27. 13.

^३ यजुरेव वदेन्नित्येवायव्यशिरः MLVT (the last 'वदेद्' नि०); यजुरेव-
वदेन्नित्येवायव्यशिरः H; यजुरेव A; यजुरेवपदेन्नित्यं B.

^४ विन्देत्तज्जातीयस्यात्तदभावे ML; विन्देत्तज्जातियस्यात्तदं VT; वदेत्त-
ज्जातीय स्यात्तदभावे HA; विन्देत्तज्जातीयस्य तदभावे B.

देवयानश्चन्द्रोभिर्विगृहीत एति । तेनातिष्ठद्विमन्तरिचं यज्ञं
 गृहीत्वा सुव्रतस्य लोकम् ॥ यो यज्ञः सहस्रधारो द्यावा-
 पृथिव्योरधि निर्मितः । तेनैतु यजमानः स्वस्था दिवो ऽधि
 पृष्ठमस्थादिति पञ्च हिरण्येष्टका दिव्येकैकामेकां मध्ये । मा
 कन्दस्तपृथिव्यग्निर्देवता तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तथा देवतया ५
 प्रमा कन्दस्तदन्तरिचं वातो देवता प्रतिमा कन्दस्तद्गौः सूर्यो
 देवतास्त्रीविष्कन्दस्तद्दिशः सोमो देवता विराट् कन्दस्तद्वाग्वरुणो
 देवता गायत्री कन्दस्तदजा बृहस्पतिर्देवता त्रिष्टुप् कन्द-
 स्तद्विरण्यमिन्द्रो देवता जगती कन्दस्तद्गौः प्रजापतिर्देवतानुष्टुप्
 कन्दस्तदायुर्मित्रो देवतोष्णिहा कन्दस्तच्चतुः पूषा देवता १०
 पङ्क्तिश्चकन्दस्तत्त्रयिः पर्जन्यो देवता बृहतौ कन्दस्तदश्वः परमेष्ठौ
 देवता तेनर्षिणेत्यनुद्रुत्यैताभिः द्वादशभिस्त्रिरभ्यासं पुरस्ता-
 त्प्रतीचीं पुरुषाकृतिं चिनोति । पुरुषशिरो ऽस्थाः शिरो
 भवती । दं वेद पुरुषस्य ब्रह्मणो नारायणाख्यस्य रूपं तस्मादुपहितां
 सहस्रशीर्षा पुरुष इति पुरुषेण नारायणेनोपतिष्ठते । यजमानो १५
 ऽध्वर्यवश्चैतमनुवाकं पुरुषं नारायणमित्याचक्षत । आयवे
 स्वाहायोष्कृते स्वाहायोष्पवने स्वाहा विष्णवे स्वाहा बृहस्पतये
 स्वाहेति पञ्चोपधायाज्ञः संभूतः पृथिव्यै रसाच्चेति चोपधायर्त-
 सदसि सत्यसदसि तेजःसदसि यज्ञःसदसि वर्चसदसि गृणानासि
 धामासि धाम्यै त्वा धामभ्यस्त्वा धामसु सौद सनिरसि २०
 सन्यै त्वा सनेयं वित्तिरसि वित्त्यै त्वा विदेयं शक्तिरसि
 शक्त्यै त्वा शक्नेयं भूरसि भूत्यै त्वा भूयासं कर्मासि कर्मणे त्वा

- क्रियासं गूर्दो ऽसि गूर्दाय गूर्देभ्यस्त्वा गूर्दे सौद चत्रं पाहि
 चत्रं पित्व चत्रं जित्व चत्रं यच्छ चत्रं दृष्ट्व चत्रमसि चत्राय
 त्वा चत्रेभ्यस्त्वा चत्रे सौद विश्वेषु त्वा पार्थिवेषु सादयामि
 विश्वेषु त्वान्तरिक्षेषु सादयामि विश्वेषु त्वा दिव्येषु सादयामि
 ५ विश्वेषु त्वा देवेषु सादयामि विश्वासु त्वाप्सु सादयामि विश्वासु
 त्वौषधीषु सादयामि विश्वेषु त्वा वनस्पतिषु सादयामि विश्वासु
 त्वा दिक्षु सादयामि विश्वासु त्वा प्रदिक्षु^१ सादयामि दिवि
 सौद स्वर्जिदसि पृतनाजिदसि भूरिजिदस्यभिजिदसि विश्व-
 जिदसि सर्वजिदसि सत्राजिदसि धनजिदसि भ्राडसि विभ्राडसि
 १० प्रभ्राडसि सपत्नह्नं त्वा वज्रं सादयाम्यभिमातिह्नं त्वा
 वज्रं सादयाम्यरातिह्नं त्वा वज्रं सादयामि यातुह्नं त्वा
 पिशाचह्नं त्वा रक्षोहणं त्वा वज्रं शत्रुहणममित्रहणं भ्रातृव्य-
 हणमसुरहणं त्वेन्द्रवज्रं सादयाम्युदस्युदितिरस्युद्यत्यस्याक्रम-
 माणास्याक्रामन्त्यस्याक्रान्तिरसि संक्रममाणासि संक्रामन्त्यसि
 १५ संक्रान्तिरसि स्वर्ग्यसि द्रुषि सौदोर्जि सौद भगे सौद द्रविणे
 सौद सुभूते सौद प्रथिव्या यज्ञिये सौद विष्णोः पृष्ठे सौदेडायाः
 पदे सौद घृतवति सौद पितृमाने सौद संवत्सरे सौद
 परिवत्सरे सौदेदावत्सरे सौदेदुवत्सरे सौदेदवत्सरे सौद वत्सरे
 सौदैकस्यां सौद दशसु सौद शते सौद सहस्रे सौदायुते
 २० सौद नियुते सौद प्रयुते सौदार्बुदे सौद न्यर्बुदे सौद ससुद्रे
 सौद मध्ये सौद पद्मे सौदाब्जे^२ सौद परार्धे सौद पितृमानासि

१ प्रदिक्षु HA ; प्रतिदिक्षु MLTBV.

२ अब्जे (not चक्षे) MLAV ; सौदाभे T ; सौदाब्जे HB.

२८० त्रैखानससूत्रे २६, २०-२१ (०श्रौतसूत्रे १८, २०-२१)

पिन्वमानाय त्वा पिन्वमानेभ्यस्त्वा पिन्वमाने सौदर्तमसृताय
 त्वर्तेभ्यस्त्वर्ते सौद सत्यमसि सत्याय त्वा सत्येभ्यस्त्वा सत्ये सौद
 सन्धिरसि सन्धये त्वा सन्धिभ्यस्त्वा सन्धिषु सौद सःसिडसि
 सःसिषे त्वा सःसिड्भ्यस्त्वा सःसिट्ठु सौद संपदसि संपदे
 त्वा संपद्भ्यस्त्वा संपत्तु सौदेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यां प्रतिमन्त्र-
 मृषीष्टकाः सादनप्रवादैश्च पर्यायैरयं पुरो भुव इति प्राणभृतः
 पञ्चाशत उपदधात्याग्नेयां दशायं दक्षिणेति नैर्ऋत्यां दशायं
 पश्चादिति वायव्यां दशायमुत्तरादित्यपरदिशायां^१ दश^१ प्राचीः
 प्रतीचीश्च बाह्यां बाह्यामुपधायान्तरामन्तरामुपदधाती^१ यमुपरि
 मतिरिति दशभिरुपरिष्ठात्प्रदक्षिणं परिचिनोत्यक्ष्णयोपदधाती-^{१०}
 त्युक्तं^१ प्राची दिशं वसन्त ऋतूनामित्यपानभृतः पञ्चाशतं^१
 यथा प्राणभृतो^१ ऽन्तरामन्तरामुपधाय बाह्यां बाह्यामुपदधाति
 पितरः पितामहा इत्यनुषक्तां^१ प्राणभृतश्चापानभृतश्च विषूची-
 रूपदधाति^४ विषूचीर्विपर्यस्ता इत्यर्थः^१ ॥ २० ॥

आयुषः प्राणः संतन्वित्यनुवाकेन दिक्षु त्रिभिस्त्रिभिस्त्रिस्तो^{१५}
 द्वादश संयत उपदधाति^१ पृथिव्यसि जन्मना वशा साग्निं गर्भ-
 मधत्याः सा मया संभवान्तरिक्षमसि जन्मना सा वायुं गर्भ-
 मधत्याः सा मया संभव द्यौरसि जन्मना वशा सादित्यं गर्भ-
 मधत्याः सा मया संभवर्गसि जन्मना वशा सा यज्ञं गर्भमधत्याः
 सा मया संभव विडसि जन्मना वशा सा राजन्यं गर्भमधत्याः सा^{१०}

१ ऋयमुत्तरात् The Mss. not इदमु० as TS. IV. 3. 2. ...

२ See TS. V. 2. 10. 4-5.

३ पश्चात् MLT; पश्चात् AHB; पश्चात् V.

४ See TS. V. 2. 10. 6.

वैखानससूत्रे २६, २१ (० श्रौतसूत्रे १८, २१)

२८१

- मया संभवेत्येतेनानुवाकेन^१ पञ्च वशेष्टका^२ उपदधाति^३ पृथिवी
 वशामावास्या गर्भो वनस्पतयो जराय्वग्निर्वत्सो ऽग्निर्होत्रं पौयूषो
 ऽन्तरिक्षं वशा धाता गर्भो रुद्रो जरायु वायुर्वत्सो घर्मः पौयूषो
 द्यौर्वशा स्तनयिन्नुर्गर्भो नक्षत्राणि जरायु सूर्यो वत्सो वृष्टिः
 ५ पौयूष ऋग्वशा वृहद्रथन्तरे गर्भः प्रैषनिविदो जरायु यज्ञो
 वत्सो दक्षिणाः पौयूषो विद्धशा राजन्यो गर्भः पशवो जरायु
 राजा वत्सो बलिः पौयूष इत्यनुवाकेन वाच कुम्भीपूरणसादन-
 प्रत्यसनाभिमन्त्रणान्येके समामनन्ति^४ या देव्यसौष्टक आयुर्दा
 उपशीवरी सा मासुपशेष्वा जायेव पतिमित्सदा या देव्यसौष्टके
 १० प्राणदा अपानदा ध्यानदाश्चक्षुर्दा ओचदा वाग्दा आत्मदाः
 पृथिविदा अन्तरिक्षदा द्यौर्दा स्वर्दा कुमारीदाः प्रफर्विदा
 युवतिदा प्रथमौपशदा^५ उपशीवरी सा मासुपशेष्वा जायेव
 पतिमित्सदेत्येतेनानुवाकेनोपशीवरीः षोडशोपदधाति चतुर्दश
 वाच वा कुम्भेष्टका उपदधाति^६ त्रिवृत्ते अग्ने शिरस्तन्मे अग्ने
 १५ शिरः पञ्चदशौ ते अग्ने बाह्व तौ मे अग्ने बाह्व सप्तदशस्ते अग्ने
 आत्मा स मे अग्ने आत्मैकविंशौ ते अग्ने ऊरू तौ मे अग्ने

१ These mantras are handed down in the Mss. in a very corrupt state full of dittography and blunders. I reconstructed them with the help of Maitr. Samh. II. 13. 15. Although only five are required (cp. the next foll. note), there are too many of them. One of these runs: शीवषयो ऽसि जन्मना वशा सा सोमः^७ राजानं गर्भमभत्याः सा मया संभव ॥

२ Thus corrected (cp. Āp. XVI. 32. 4); पञ्चदशेष्टका MAB TA; पञ्चेष्टका LV.

३ प्रथमौपशदा M; प्रथमौपशदा TV; प्रथमौपशदा L; प्रथमौपशदा A; प्रथमौपशदा H; प्रथमौपशदा B.

२८२

वैखानससूत्रे २६, २१ (० श्रौतसूत्रे १८, २१)

ऊरु त्रिणवौ ते अग्ने अष्टीवन्तौ तौ मे अग्ने अष्टीवन्तौ त्रय-
 स्त्रिंशस्ते अग्ने प्रतिष्ठानं तन्मे अग्ने प्रतिष्ठानमित्येतास्त्रिवृदिष्टकाः
 शिरसि पञ्चयोरात्मनि पुच्छे चोपदधाति^१ त्रिवृत्ते अग्ने
 शिरस्तेन माभिपाहीति संनमयन्यजमानस्तां तामुपहितामुप-
 तिष्ठते^१ त्वामग्ने वृषभं चेकितानमित्यृषभं प्राञ्चमुपदधाति लोकं^५
 पृण ता अस्य सूददोहस इति द्वाभ्यामवशिष्टमग्निं प्रच्छाद्य
 हिरण्यं निधाय चित्तिमचित्तिमिति चित्तिक्लृप्याभिमृशति^१
 यत्ते ऽचितं यद् चितं ते अग्ने यास्ते अग्ने समिधश्चित्ति-
 मचित्तिमिति तिस्रो वयमग्ने धनवन्तः स्यामालं यज्ञायोत
 दक्षिणायै। यावा वदेदभि सोमस्याऽऽशुनेन्द्रऽऽशिचेमेन्द्रना^{१०}
 सुतेन ॥ रायस्योषं नो धेहि जातवेद ऊर्जो भागं मधुम-
 स्तूनृतावत्। दुहाम^१ यज्ञऽऽसुनवाम सोमं यज्ञेन त्वामुपशिचेम
 यज्ञ ॥ ईशानं त्वा शुश्रुमो वयं धनानां धनपते गोमदग्ने।
 अश्ववद्भूरि पुष्टं हिरण्यवदन्नमद्वेहि मह्यम् ॥ दुहां ते द्यौः
 पृथिवी पयो ऽजगरस्त्वा सोदको विसर्पत्। प्रजापतिनात्मान-^{१५}
 माग्नीणे ऽरिक्तो म आत्मा ॥ यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य
 ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश। तस्मै रुद्राय नमो
 अस्तु देवा इत्येताभिः सप्तभिः^१ स्वयंचित्तिभिरभिमृशति^१
 पुरीषमुपधात्यन् कृष्णमश्वमालभ्य पृष्टो दिवीति वैश्वानर्यर्चा
 चात्वालात्युरीषमुपदधाति^१ सा चितिर्भवति भवति^१ ॥ २१ ॥ १०

इत्यष्टादशः प्रश्नः ॥

१ So (not दधाम) also Hir.

२ So also Hir. although both cite *eight* verses.

- यो ऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति वाङ् म आसन्नसोः प्राण इति यथारूपं प्राणायतनानि संमृशते^१ यो अश्वन्तरग्निर्यो वृत्रे यः पुरुषे यो अश्वनि । य आविवेश भुवनानि विश्वा तेभ्यो अग्निभ्यो ऊतमस्वेतत् ॥ यः सोमे अन्तर्यो गोध्वन्तर्वयाऽसि य आविवेश यो मृगेषु । य आविवेश द्विपदं यश्चतुष्पदस्तेभ्यो अग्निभ्यो ऊतमस्वेतत् ॥ षष्ठो दिव्युच्चान्नायेति द्वे येनेन्द्रस्य रथः संवभूवुर्यो वैश्वानर उत वैश्वदेव्यः । धौरो यः शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो ऊतमस्वेतत् ॥ यं ऊतादमग्निं यमु काममाज्जर्यं दातारं प्रतिग्रहौतारमाज्जः । यो देवानां देवतम-
- १० स्तपोजास्तेभ्यो अग्निभ्यो ऊतमस्वेतदित्येताभिश्चितिं चितिमभि- जुहोत्यग्ने भूरीणीत्याग्नेय्या धामच्छदा चितिमभिमृशत्युपतिष्ठते वाग्ने देवाः इहावह जज्ञान इत्याग्नेय्या गायत्र्या प्रथमां चितिमभिमृशेदुत्तरया त्रिष्टुभा द्वितीयामुत्तरया जगत्या तृतीयामुत्तरयानुष्टुभा चतुर्थीमुत्तरया षड्गत्या पञ्चमी^१
- १५ सर्वत्राग्ने भूरीणीति धामच्छद्वितीयां^१ षडुपसदो^१ ब्रह्मं ब्रह्मे- वैकेनोपसदन्मन्त्रेण जुहोत्यनूपसदमग्निं चिनोत्यन्वहमेकैकां चितिं ब्रह्ममुत्तमां च^१ त्रीणि चतुस्तनानि व्रतानि भवन्ति त्रीणि त्रिस्तनानि त्रीणि द्विस्तनान्येकमेकस्तनं^१ चतुरो ऽग्रे स्तनान् व्रत- मुपैतीत्युक्तं^१ परोवरौयस्यवान्तरदौचा^१ तथा चतुर्भागव्रतं व्रता-
- २० भावस्यापराह्निकीभ्यां^१ प्रचर्य यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इति श्वेतमश्वं प्रदक्षिणं परिणीयैतावदेवैतदहः क्रियते^१ वसन्येतां रात्रिम्^१ ॥ १ ॥

^१ See TS. VI. 2. 3. 5.^२ व्रताभावः MLAHBV; व्रताभवः T.

अथोदित आदित्ये पौर्वाह्निकीभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्य
 द्वितीयां चितिं चिनोति^१ काष्णीं उपानहावुपमुञ्चते^२ यजमानो
 ऽध्वर्युश्च^३ तथात्मन्यग्निं गृहीत्वा ध्रुवक्षितिरिति पञ्चाश्विनी-
 रूपदधाति दिक्ष्वैकैकामेकां मध्ये^४ सजूर्च्छतुभिः सजूर्विधाभि-
 रिति समानप्रभृतयः पञ्चतव्या आश्विन्य इष्टका भवन्ति^५ ।
 सजूर्देवैर्वयोनाधैरिति समानोदकास्ता अनूपदधाति^६ प्राणं मे
 पाहीति पञ्च प्राणभृत चतव्या अनूपदधात्येष वै वायुर्यत्प्राण
 इत्युक्तमपस्विचेति^७ पञ्चापस्या अनुपरिहारं सादयति^८ वायो-
 र्यान्यसीति द्वे संयान्यौ^९ शुक्रश्च शुचिश्च द्वे चतव्ये समान-
 तयां देवते व्याख्याते^{१०} यैष्मावृत् अभि कल्पमाना इत्यृतु- १०
 विशेषस्त्यविर्वय इति वयस्यास्तासां पञ्च दक्षिणस्यां ओण्या-
 मुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां^{११} बस्तो वय इति दक्षिणं ऽस उपदधा-
 त्येकां वृष्णिर्वय इत्युत्तरं ऽस एव^{१२} प्रतिदधाति^{१३} व्याघ्रो वय
 इति दक्षिणं^{१४} पक्ष^{१५} उपदधाति सिंहो वय इत्युत्तरे पुरुषो
 वय इति मध्ये^{१६} विष्टम्भो वय इति पुरस्ताद्वयस्याः प्रतीची- १५
 रूपदधाति^{१७} तस्माच्चत्वारि चक्षुषो रूपाणीत्युक्तं^{१८} यथाब्राह्मणं
 वोपदध्यादितदहः^{१९} शेषः साधारण उक्तो^{२०} वसन्येतां रात्रिम् ॥२॥

१ Read ०मुञ्चते.

२ इत्युक्तम् see TS. V. 3. 1. 2.

३ ? उत्तरंसावेव MLTV ; उत्तरंस्तोभ्यामंसावेव H ; उत्तरंसेताभ्यामंसावेव A ;
 उत्तरंसेताभ्यांसा० B.

४ Thus H only (cp. Baudh. X. 38; 36. 13-14), all the other Mss. are confused.

५ See TS. V. 1. 3. 4.

वैखानससूत्रे ३०, ३-४ (० श्रौतसूत्रे १६, ३-४) २८५

उदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्य काष्णो^१ उपानहौ
हत्वा तृतीयां चितिं चिनोती^२ द्वाग्री अव्यथमानामिति स्वय-
मादृष्टामभिमृश्य पूर्ववद्विश्वकर्मा^३ त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठ
द्वयविदुषा सह मध्ये ऽग्नेरुपदधाति भुव इति चैतया व्याहृत्या^४

५ चित्तिं जुहोमीति स्वयमादृष्टायां हत्वा व्यनिति^५ ज्योतिरसि
ज्योतिर्मे यच्छेति हिरण्येष्टकामधिचौरन्तरिक्षमिति मण्डलेष्टका-
मत्र रेतःसिचो विवयसो^६ विश्वकर्मा^७ त्वा सादयत्विति विश्व-
ज्योतिषमन्तरिक्षस्य यान्यसीति द्वे संयान्यौ^८ नभश्च नभस्यश्चेति
चतस्र चतय्या द्वे द्वे समानतया देवते व्याख्याते^९ राज्यसि

१० प्राची दिगिति दिश्या दिक्ष्वैकैकामेकां मध्य^{१०} आयुर्मे पाहौति
दश^{११} प्राणभृतः पुरस्तादुपदधाति ज्योतिष्मतीमुत्तमां^{१२} मा कन्द
इति प्रभृति षट्त्रिंशत्तमुपदधाति द्वादश दक्षिणतः पृथिवी कन्द
इति पश्चादग्निर्देवतेत्युत्तरतो^{१३} मूर्धासि राडिति सप्त वालखिल्याः
पुरस्तादुपदधाति यन्वी राडिति पश्चात्प्राचीः सप्त वैखानसाः^{१४}

१५ पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहेति भूतावेष्टिमन्त्रैर्द्वादश^{१५} भूतेष्टका
उपदधाति^{१६} शेषः साधारण उक्त^{१७} एतावदहः हत्वा वसन्त्येतां
रात्रिम्^{१८} ॥ ३ ॥

उदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्य कृष्णाजिनी हत्वा
चतुर्थी^{१९} चितिं चिनोत्या^{२०} शस्त्रिवृद्धेर्भागो ऽसीति द्वाभ्यामनु-
२० वाकाभ्यामह्णास्तोमीया यथाब्राह्मणमुपदधात्यन्तरिक्षमस्यन्त-

१ नव ML.

२ The addition of वैखानसाः is curious and striking. Nowhere are these bricks designated by this name!

३ On the designation भूतावेष्टि cp. e.g. Āp. XVIII. 15. 9.

रिचाय त्वेति द्वे संयान्यौ^१ सहस्र सहस्रयेति द्वे चतुर्थे
 समानतयादेवते व्याख्याते^१ एकयास्तुवतेति सप्तदश सृष्टौ-
 रियमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदिति षोडश व्युष्टौ^१ रीयुष्ट इति
 षोडशी^१ शेषः साधारण उक्त^१ एतत्कृत्वोपवसत्येतां^२ रात्रि-
 मुदित आदित्ये प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर्य कृष्णाजिनौ कृत्वा पञ्चमौ^३
 चितिं चिनोत्यग्ने जातान्प्रणुदा नः सपन्नानित्यपसपन्ना^२ यथा-
 ब्राह्मणमुपदधाती^१ष्टकायां पुरौषमधूह्य पृथिव्याः पुरौषमसीति
 पुरौषवती^१ मध्ये ऽग्नेरुपदधात्यैवस्कन्दो वरिवस्कन्द इति चत्वारिं-
 शतं विराजो दश दश प्रतिदिशमच्छण्या^१ रश्मिरसि जयाय
 त्वा जयं जिन्वेति स्तोमभागाः सप्त सप्त प्रतिदिशमवशिष्टा मध्ये^१ १०
 राज्यसि प्राची दिग्वसवस्त इति पञ्च नाकसदो दिव्हेकैकामेकां
 मध्ये^१ तासु पुरौषमधूह्यायं पुरो हरिकेश इति पञ्चचोडा
 अक्षरसो दिव्हेकैकामेकां मध्ये^१ पश्चात्प्राचीमुत्तमासुपदधा-
 त्यायोस्त्वा सद्ने सादयामीति स्वयमाहृष्टा व्याख्याता^१ सुवरिति
 चैतया व्याहृत्या^१ ऊवापान्य प्रोथंदेशो न यवस इति विकर्णी^४ १५
 स्वयमाहृष्टां च विकर्णी^५ चोत्तमे उपदधातीत्युक्तं^५ देवानां
 यान्यसि देवानां देवयान्यसीति द्वे संयान्यौ^१ तपश्च तपस्य-
 शेत्यृतये समानतयादेवते व्याख्याते^१ प्रजापतिस्त्वा सादयतु
 दिवः पृष्ठ इति विश्वज्योतिषमत्रैकां रेतःसिचं स्थविरस्य^१

१ This, rather strangely, seems to refer to TS. I. 4. 33. a. Nothing of this kind is found in any other source.

२ वसन्ति, not वसन्ति, here the Mss.

३ Baudh. designates them as असपन्नाः.

४ Read विकर्णी?

५ See TS. V. 3. 7. 3.

वैखानससूत्रे ३०, ४-५ (०श्रौतसूत्रे १६, ४-५)

२८७

सुवरसि सुवर्मं यच्छेति हिरण्येष्टकां द्यौरपराजितेति मण्ड-
लेष्टकां प्रागेव^१ स्वयमाट्टणाविकर्णैर्भ्यामुपदध्यादेतावत्कृत्वाप-
राह्निकीभ्यां प्रचर्य वसन्त्येतां रात्रिम्^१ ॥ ४ ॥

- उदित आदित्ये पौर्वाह्निकीभ्यां प्रचर्य^२ पञ्चम्याश्वितेः
५ ग्रेषमग्निर्मूर्धेति याज्ञसेन्या चित्या कृन्दांस्युपदधात्यग्निर्मूर्धेति
तिस्रो गायत्रीः पुरस्तादुपदधाति भुवो यज्ञस्येत्युत्तरास्तिष्ठुभो
दक्षिणतो जनस्य गोपा अजनिष्टेति जगतीः पश्चात्त्वां चित्र-
श्रवस्तमेत्यनुष्टुभ उत्तरत^३ एना वो अग्निमिति द्वादश विषु-
रूपाणि कृन्दांस्युपदधात्येना वो अग्निमिति दृहतीर्मध्ये अग्ने
१० वाजस्येति तिस्र उष्णिहः पुरस्तादा ते अग्न इधौमहीति
तिस्रः पङ्क्तौर्दक्षिणतो अग्ने तमद्येति तिस्रो ऽक्षरपङ्क्तौः पश्चा-
देभिर्नो अर्कैरिति विकल्पार्थो अग्निः होतारं मन्ये दास्यन्त-
मित्यतिच्छन्दसं मध्ये अग्ने त्वं नो अन्तम इति द्विपदा
उत्तरत^३ एतद्वा विपरीतमन्यत्र साहस्रात्यशुकामस्य गोचितं
१५ चिनोति^४ सहस्रं पादमात्रौरिष्टकास्ता अग्ने गोभिर्न आगहौ-
त्यनुवाकेन प्रतिमन्त्रं पुनः पुनरभ्यासं प्रथमायां चित्यां
मध्यमायामुत्तमायां वोपदध्यादिन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा
युनज्मीति युज उपदधात्यम्वा नामासीति सप्त कृत्तिका
गुल्मकृताः^५ पृथिव्युदपुरमन्त्रेनेत्यत्र वा तिस्रस्तिस्रो मण्डलेष्टका
२० विश्वज्योतिषश्च प्रथममध्यमात्तमासु चित्तिष्वेकैकामित्येके^६

१ Why, then, has the Sūtrakāra not described these two at their proper place? Influence of Āp. (XVII. 4. 7) is probable.

२ पञ्च ins. MLTV.

३ एक ins. MLTBV.

२८८

वैखानससूत्रे ३०, ५ (० श्रौतसूत्रे १६, ५)

रोहितेषु त्वा जीमूतेषु सादयाम्यरूपेषु त्वा कृष्णेषु त्वा नीलेषु
 त्वासितेषु त्वा जीमूतेषु सादयामीति पञ्च जीमूताः । पुरोवात-
 सनिरसीति पञ्च वृष्टिसनौर्दिच्छेकैकामेकां मध्ये । अनुपरिहारं
 सादयति । सलिलाय त्वा सर्णीकाय त्वेत्यष्टादित्येष्टका दिक्षु द्वे
 द्वे । अचे त्वा रुचे त्वेति पञ्च घृतेष्टका आदित्येष्टकाभिर्द्युतिषक्ताः । ५
 यशोदां त्वा यशसीति पञ्च यशोदा दिच्छेकैकामेकां मध्ये ।
 भूयस्कृदसीति पञ्च भूयस्कृतो । ऽप्सुषदसीत्यग्निरूपाणि पञ्च ।
 पृथिव्यास्त्वा सादनेः सादयामीति द्रविणोदाः पञ्च । प्राणं मे
 पाहीत्यायुष्याः षडेकैकां दिक्षु द्वे द्वे मध्ये । ऽत्रैकेषामुपशीव-
 र्युपधानमग्निना विश्वाषाडिति द्वाविंशतिमिन्द्रतनूः पञ्च पञ्च १०
 दिक्षु द्वे मध्ये । प्रजापतिर्मनसान्धो ऽच्छेत् इति त्रयस्त्रिंशतं
 यज्ञतनूरष्टावष्टौ दिच्छेकां मध्ये । ज्योतिष्मतौ त्वा सादयामीति
 द्वादश ज्योतिष्मतौर्दिक्षु तिस्रस्त्रिंशो । राश्रभृतो दिक्षु । पूर्णां
 पश्चादिति दक्षिणे ऽसे पौर्णमासीमुपधाय कृत्तिका नक्षत्रमिति
 नक्षत्रेष्टकाः पुरस्तात्प्रतीचौरसंस्पृष्टाः । पूर्वा पूर्वामुपधायपरा- १५
 मपरामा विशाखाभ्यां दक्षिणादंसादक्षिणेन स्वयमाहृष्टां दक्षिण-
 ओष्णारभ्योत्तरेण स्वयमाहृष्टामुत्तरमंसमभ्यायातयति । पौर्ण-
 मासीमन्ततो । हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्यष्टौ सरितो ।
 विश्वकर्मा दिशां पतिरिति पञ्च हिरण्येष्टका दिच्छेकैकामेकां
 मध्ये । प्राणाय त्वा चक्षुषे त्वेति चतस्रः स्वयमाहृष्टा दिक्षूप- २०

१ द्युतिषक्ता TV ; द्युतिरिक्ता ML ; AHB corrupt.

२ सादने TABV ; सदने MLA. Different from TS. IV. 4. 7. c.

३ दक्षिणोष्णारभ्योत्तरेण MTV ; दक्षिणोष्णारभ्यो L ; दक्षिणां ओष्णोत्तरेण AHB.

वैखानससूत्रे ३०, ५-६ (०.श्रौतसूत्रे १६, ५-६) २८६

दधात्यग्र आयाहि वीतये ऽग्निं दूतं वृणीमहे ऽग्निनाग्निः
समिध्यते ऽग्निर्वृत्राणि जह्वनदग्ने स्तोमं मनामहे सिध्रमद्य
दिविस्पृशः । देवस्य द्रविणस्यव इति पञ्चाङ्गां रूपाणि ।
व्रतमुपदधाति प्राच्या त्वा दिशा सादयामीति पञ्चात्मेष्टका
१ दिव्येकां मध्ये । संयच्च प्रचेतश्चेति पञ्च वैश्वदेवीरात्मनि देव्यं
मनसा ध्यायन् । कथा नश्चित्र आभुवदिति तिसृभिर्वामदेव्यं
दक्षिणतु आत्मनीन्द्रो दधीचो अस्थभिरित्यनुवाकेनार्थशिरो
दशातिषक्ता^१ । अभि त्वा शूर नोनुम इत्येषा ईशानमिन्द्र
तस्युषो ॥ न त्वावाः अन्यो दिव्यो न पार्थिवः । न जातो
१० न जनिष्यते ऽश्वायन्तो मघवन्मिन्द्र वाजिनः । गव्यन्तस्त्वा
हवामह इति रथंतरं दक्षिणे पक्षे । ऽभ्यात्मन्नपवर्गः^२ । प्रथमा-
मुपधाय द्वितीयामथ विश्यामर्धमात्मन्यर्धं पक्षे । त्वामिद्धि
हवामहे साता वाजस्य कारवः । त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं
नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः काष्ठास्वर्वतः ॥ स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त
१५ धृष्णुया । मह स्तवानो अद्रिवो मह स्तवानो अद्रिवः ।
गामयं रय्यमन्द्रि^३ संकिर । सत्रा वाजं न जिग्युष इति
वृहदुत्तरे पक्षे । तस्य रथंतरवत्कल्पः । ॥ ५ ॥

यज्ञा यज्ञा वो अग्रये गिरा गिरा च दक्षसे । प्र प्र
वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शःसिषम् । प्रियं मित्रं

१ तिद्धभिः MLV ; तद्धभिः T ; चतद्धभिः AHB.

२ दशातिरिक्ता MLA ; दशातिषक्ता TV ; दशातिषिक्ता H ; दधातिषक्ता B.

३ अभि (not अधि) the Mss.

४ रयः the Mss.

न ग्रासिषम् ॥ ऊर्जो नपातः स हिनायमस्मयुः । दाग्नेम
हव्यदातये । दाग्नेम हव्यदातये । भुवद्वाजेष्वाविता भुवद्भुः ।
उत त्राता तनूनामिति यज्ञायज्ञीयं पुच्छे । तस्य रथंतर-
वत्कल्पस्त्वामग्ने वृषभमित्यृषभमुपधाय संवत्सरस्य प्रतिमामिति
प्राजापत्यामत्राज्यानीरेक । इन्द्रस्य वज्रो ऽसीति चतस्रो ५
वज्रिणौर्दिव्यज्ञान दपुहस्त उपदधातीन्द्रस्य वज्रो ऽसि वार्द्ध-
स्तनूपा नः प्रतिस्यगः । यो न उपरिष्टादघायुरभिदासत्येतः
सो ऽग्मानमृच्छत्विति मध्ये पञ्चमौमेके । पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय
त्वा दिवे वेति तिस्रो लोकेष्टका । अग्नये त्वा पवमानायाग्नये
त्वा पावकायाग्नये त्वा शुचये इति तिस्रः पावमानौर्द्धचा १०
त्वा कन्दसा सादयामि वषट्कारेण त्वा कन्दसा सादयामि
हिंकारेण त्वा कन्दसा सादयामि प्रस्तावेन त्वा कन्दसा
सादयामि प्रतिहारेण त्वा कन्दसा सादयाम्युद्गीथेन त्वा
कन्दसा सादयामि निधनेन त्वा कन्दसा सादयामौति सप्त
कन्दस्या । अग्ने यज्ञस्त्रिभिति चतस्रो राष्ट्रभृतः पुरस्तादुपधाय १५
हिरण्येष्टकाभिर्लोकं पृष्णाभिर्वा सर्वतोमुखं चिनुते ऽग्निर्मूर्धंति
गायत्रीं पुरस्ताद्भुवो यज्ञस्येति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जनस्य गोपा
इति जगतीं पश्चात्त्वां चित्रश्रवस्तमेत्यनुष्टुभमुत्तरतो ऽग्ने तमद्येति
विकर्णौ चोत्तमामुपदधाच्छेषः साधारण उक्तो । अग्ने युक्त्वा
हि ये तव युक्त्वा हि देवहृतमानिति द्वाभ्यां संचितमग्नि- २०
मभिमृश्य वसवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात्पान्वित्येतैः प्रतिदिशं संचित-
मग्निमाज्येन प्रोचति मथ उत्तमेन प्राङ्मुखः । सहस्रं हिरण्य-

१ The text here seems to be incomplete.

- शल्कानूर्ध्वं त्रिभ्यो ऽपरिमितान्वा^१ । यदि सहस्रं भवति दे दे
 शते पत्तनाडौष्मोते भवतः । सहस्रस्य प्रमाः असौत्यूर्ध्वस्तिष्ठ-
 न्प्रतिदिशमग्निं द्वाभ्यां शताभ्यां प्रोक्षति मध्यमाभ्यां प्राक्मुख ।
 इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्वितीष्टका धेनूर्यजमानः
 ५ कुरुते । ऽग्निरसि वैश्वानरो ऽसौत्यैडिक्या चित्याध्वर्युरग्निमभि-
 मृश्य दीर्घवंशे स्तुवं प्रयथ्याग्न^२ उदधे या तं दधुर्युवा नामेति
 पञ्च संचिताहुतौर्जुहोति तत्त्वायामि ब्रह्मणा वन्दमान इति
 वारुण्यर्चा च जुहुयादुत्तरस्य पक्षस्य चरमायामिष्टकायामुपरि
 विकर्णां स्वयमादृष्टायां वा वेणुदण्डायतो ऽर्कपर्णं बद्धा यथा
 १० धारा निपतति तथा जर्तिलयवाग्वा गवीधुकयवाग्वा वा
 गवीधुकसक्तुभिः कुसयसर्पिषांजाक्षीरेण मृगौक्षीरेण वोदङ्-
 तिष्ठन्मुखदग्ने नमस्ते रुद्र मन्यव इति प्रतिपद्य शतरुद्रीयस्य
 चतुर्थानुवाके यत्राभिजानाति नमः चतृभ्य इति तत्स्वाहा-
 करोति । संततधारया ततः संगृहीत्व इति प्रतिपद्य प्राडा-
 १५ वृत्त्याथ नाभिदग्ने धारयन्सप्तमानुवाके यत्राभिजानाति नमो
 वर्धाय चेति तत्स्वाहाकरोति । ततो दक्षिणावृत्य जानुदग्ने
 धारयन्नववर्धाय चेति प्रतिपद्यैकादशानुवाके यत्राभिजानाति
 य एतावन्तश्च भूयाः सञ्चेति तत्स्वाहाकरोति । ततः प्रत्यङ्गावृत्य
 गुल्फदग्ने धारयन्त्रयो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यामित्येवमेव यजमानं
 २० वाचयति । नाभिदग्ने धारयन्त्रयो रुद्रेभ्यो ये ऽन्तरिक्ष इत्येनं
 च यजमानं वाचयति । मुखदग्ने धारयन्त्रयो रुद्रेभ्यो ये

^१ The accusative is not dependent on any verb. The sentence has been taken from Baudh. X. 47, beg.

^२ प्रयथ्या० MATB; प्रयथ्या० TLV, cp. Baudh. X. 47; end.

द्वितीयेनमेव वाचयन् तदर्कपक्षं यं द्वितीयात्तस्य संचरे पशूनां
 न्यस्येद्यु वै न द्वेष्ट्यास्तुसंचर एव न्यस्येद्रौद्रं गावीधुकं चरं यो
 रुद्रो अग्राविति तस्यामेव चरमायामिष्टकायां निदध्यात् ।
 तिसृधन्वमयाचितं ब्राह्मणाय दद्याद्यत्ते रुद्र पुरो धनुरित्येतै-
 र्यथालिङ्गमुपतिष्ठते अनुपरिक्राममुदकुम्भमादायोत्तरे ओष्णन्ते ४
 ऽध्वर्युरग्नन्नूर्जमिति त्रिः प्रदक्षिणमग्निं संततधारया परिषिञ्च-
 न्यरेति । निधाय कुम्भमग्नौ नदसुं ते शृणुच्छतु यं द्विषा इति
 त्रिरपरिषिञ्चन्प्रतिपर्यत्येवका वेतसग्राखां मण्डूकं दर्भस्तम्बं च
 दौर्ध्वं प्रयथाति । समुद्रस्य त्वावाकयाग्रे परिव्ययामसीति
 यत्राक् स्वयमावृणायै भवति तत्रयमाभ्यां विकर्षति यदक्षिणत- १०
 सुदुत्तराभ्यां यत्पश्चात्तत्पश्चमाष्टमाभ्यां यदुत्तरतस्तदुत्तराभ्या-
 मष्टाभिर्विकर्षतीत्युक्तं । विकर्षन्नेवानुगमयित्वा मण्डूकस्य
 प्राणान्सर्वान्संलोभ्योत्कर उदस्यति । कार्णाजिन्युपानहौ दौर्ध्व-
 वंशं च संक्षिद्यान्यत्र चात्वाले वोदस्यत्ययः शान्तमग्निं पृष्ठैरुप-
 तिष्ठते गात्र्येण पुरस्ताद्बृहद्रथंतराभ्यां पश्चादुत्तुस्थायज्ञायज्ञियेन १४
 पुच्छं वारवन्तौयेन दक्षिणां ओणिं वामदेयेनोत्तरां प्रजापते-
 र्हृदयेनापि पञ्चमनृचं गायति । पिता मातरिश्वेति संचितोक्थेन
 होता नुशंसति । यदि होता न शंसेदध्वर्युर्यजमानो वा शंसेत्सुत-

१ त्रिः परि० all the Mss.

२ This passage is rather confused in the Mss.; I have restored it with the help of Baudh. X. 48-49; अष्टमाभ्यां seems suspect.

३ See TS. V. 4. 4. 3.

४ Thus MLVT; विकर्षन्नेवानुगमयित्वा AHB; this hardly can be right.

५ वोदस्याय TLV; वोदस्याय M; वेदस्याय AB; देवस्याय H.

वैखानससूत्रे ३०, ६ (०श्रौतसूत्रे १६, ६)

२६३

- शस्त्रयोश्च स्तुतस्य स्तुतमसि शस्त्रस्य शस्त्रमसीति स्तुतशस्त्रयो-
 वैशेषिकं च दोहं यजमानं वाचयतीष्टो यज्ञो मधुभिरशीर्दा
 इति पुरो वा पश्चादात्र प्रवर्ग्यमुदासयति ^१ काष्णीं उपानहौ
 कृत्वा चिते त्वेति दक्षिणपादावुपमुञ्चतो ऽध्वर्युर्यजमानश्चापामिदं
 ५ नमस्ते हरसे शोचिष इति द्वाभ्यामध्वर्युरग्निमधिरोहति ^१
 पृथिवीमाक्रमिषमित्येतैर्यजमानो ^१ नृषदे वडिति पञ्चगृहीते-
 नाज्येन पञ्चभिरुत्तरवेदिवदग्निं स्वयमावृणोति वा व्याघार्य ये देवा
 देवानामिति द्वाभ्यामनुपरिहारं दध्ना मधुमित्रेण दर्भायमुष्टिना
 प्रतिदिग्गमवोचति ^१ कूर्मपृषन्तं कृत्वा प्राणदा अपानदा इति
 १० प्रत्यवरुह्याग्निस्तिग्मेन शोचिषेति द्वाभ्यामग्नये ऽनौकवत एका-
 माज्जतिं जुहोति ^१ जुह्वां षोडशगृहीतं गृहीत्वा^२ य इमा विश्वा
 भुवनानि जुह्वन्नुषः पिता मनसा हि धीर इति नानासूक्ताभ्यां
 द्वे आज्जती ^१ यं कामयेत चिरं पाप्मनो निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्ये-
 त्युक्तं^२ यद्येनमुदके भौर्विन्देदुदकाञ्जलिमादाय समुद्राय वयुना-
 १५ येत्यप्सु जुहुयादेतत्सर्वत्र भवत्युदेनमुत्तरां नयेत्येकरात्रघृतोषिताः
 समिधस्तिष्ठ औदुम्बरौराधाय पशुष्वन्वदग्निं प्रणयत्युदु त्वा विश्वे
 देवा इत्युचाग्निमुद्यम्य पञ्च दिशो देवीरिति पञ्चभिराग्नीध्राद्वरति^१
 षड्विहरति वा ^१ तासां द्वे परिगृह्यवती भवतो ^१ विमान एष
 उवा समुद्र इति द्वाभ्यामाग्नीध्रे प्रथममश्नानं^२ निदधातौ^३ न्दं विश्वा
 २० अवौवृधन्निति चतसृभिरा पुच्छादेत्याशः शिशानो वृषभ इति
 दशर्चेनाप्रतिरथेन ब्रह्मा दक्षिणतो ऽन्वेति मैत्रावरुणः प्रतिप्रस्थाता

^१ गृहीत्वा AHV ; कृत्वा MLTB.^२ See TS. V. 4. 5. 4-5.^३ प्रथमम् is probably corrupt, cp. Baudh. X. 51 : 54. 2.

वा ' धारयत्येनमग्निमत्र संचितस्याज्यप्रोक्षणमित्येके ' प्राचीमनु
 प्रदिशमिति सहाग्निनाग्निमधिरोहति ' नक्तोषसेति दध्नः पूर्णा-
 मोदुम्बरौ स्वयमादृष्टायां जुहोति ' नक्तोषसेति पुरोऽनुवाक्यामनू-
 च्याग्ने सहस्राचेति याज्यया जुहोत्यूर्णावन्तं प्रथमः सौद योनि-
 मित्युच्यमाने पाशुकान्संभारान् न्युष सुपर्शो ऽसि गरुत्मा- ५
 न्युथियामिति तिसृभिरग्निं प्रतिष्ठापयति ' प्रेद्धो अग्ने दौदिहि
 पुरो न इत्यौदुम्बरौ समिधमादधाति ' विधेम ते परमे जन्मन्नग्र
 इति वैकङ्कतौ ' ताः सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयौ '
 चित्तिं जुहोम्यग्ने तमद्याश्वमित्याहुतौ ऊवाष्टगृहीतेन सुचं
 पूरयित्वा सप्त ते अग्र इति सप्तवत्या पूर्णाहुतिं जुहोति ' १०
 जुह्वद्दिह सो ऽस्त्विति दिग्भ्यो ऽग्निं मनसा ध्यायति ' यत्प्राग्वेदि-
 प्रोक्षात्कृत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति मारुतांश्च सप्त^१
 सप्तकपालान् ' वेदं कृत्वाग्नीन्यरिस्तौर्य पाणौ प्रक्षाल्य पात्राणि
 प्रयुज्य हविर्निरूप्य मारुतास्त्र्यण्यौमुपचरिता भवन्ति ' संप्रैषकाले
 पक्षौवर्जं संप्रेष्य ध्रुवायामेवाज्यं गृह्णाति ' प्रोक्षणीरभिमन्त्या- १५
 परेणाग्निं बर्हिः स्तौत्वा ध्रुवां सुवं च सादयत्येषासददिति मन्त्रं
 संनमति ' वेदं निधाय सामिधेनौभ्यः प्रतिपद्य न संप्रेष्यति न
 संमार्ष्टि न प्रयाजान्यजत्याज्यभागाभ्यां प्रचर्य जुह्वासुपस्तौर्य
 कृत्स्नं वैश्वानरमवदाय द्विरभिधारयति ' त्रिः पञ्चावत्तिन ' उच्चै-
 र्वैश्वानरस्याव्ययत्युपांशु मारुतान्^२ ' मध्ये सुवर्ण^३ घर्म स्वाहा १०
 सुवर्णार्क^३ स्वाहेति पञ्चभिः सुवाहुतोरुपजुहोति ' मारुतैश्चरतीदृङ्

१ सप्त only in TBV.

२ मारुतान् MLTV; मारुतं AHB.

३ With य, not न, both times the Mss., सुवर्णं B only.

- चेति गणं गणमनुद्रुत्य शुक्रज्योतिष्येति गणेन गणेन मस्ता-
 न्सर्वज्ञतान्^१ पुरोडाशान्जुहोति^१ धुनिष्येति मध्ये ऽरण्येऽनु-
 वाक्येन^२ जुहोति^१ स्वतवाऽश्च प्रधासौ च सांतपनश्च गृहमेधी
 च क्रीडौ च साकौ चोर्जिषौ चेति षष्ठो ग्राम्यो गण आम्नातो ।
- ५ मितासश्च संमितासश्च न ऊतय इति सर्वत्रानुषजत्युत्तममनु-
 द्रुत्य पूर्वेण सप्तमं पुरोडाशं जुहोत्यौदुम्बरौ^३ सुचं व्यायाममात्रौ^३
 मध्ये विलान्ततो ऽग्रतः प्रसेचनां^३ दक्षिणत उदञ्च पश्चाद्वा प्राञ्चं
 प्रसेचनमन्वायातयति^१ तस्य बिले घृतस्य संततां धारां करो-
 त्यग्राविष्णुं सजोषसेति संततां वसोर्धारां जुहोत्या मन्त्र-
- १० समापनादसोर्मै धारासदिति वा एषा ह्ययत् इत्युक्तं^४ । यदाज्य-
 सुच्छिद्यते तस्मिन्त्रीह्यौदनं पक्त्वा चतुरो ब्राह्मणान्प्राशयेत्तेभ्य-
 श्चतस्रो धेनूदद्यात्^१ सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तराण्याः पृथग्द्रवीकृता
 औदुम्बरेण सुवेण वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्ने वाजो नः सप्त
 प्रतिगश्चतस्र इति चतुर्दश वाजप्रसवनीयानि तत्र ग्राम्या यवागू-
- १५ राज्यसंयुता ऊत्वारण्या जुहोति^१ ऊत्वा ऊत्वा पात्वा प्ररेकं
 परिग्निनष्टि^१ दक्षिणं प्रत्यपिपक्षमौदुम्बरीमासन्दीं^३ प्रतिष्ठाप्य
 तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति^१ तस्मि-
 न्यजमानं प्राञ्चमुपवेश्याग्निमन्वारब्धं सुवर्णरजताभ्यां रुक्माभ्या-
 मुपर्यधश्च कृत्वा सर्वौषधेन पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन्प्ररेकैरभिषिञ्चति^१
- २० ग्रीर्षतो ऽभिषिञ्चत्या मुखादन्ववस्त्रावयति^१ व्याघ्रचर्मणि राजन्यं

१ So my correction; सर्वतां MTV; सर्वतान् LA; सयतान् H;
 B corrupt.

२ Thus V; ०नुवाक्येन the other Mss.

३ To this accusative a verb is missing!

४ See TS. V. 4. 8. 1.

बलाजिने वैश्यं ' देवस्य लेत्यनुद्रुत्य सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रे-
 णाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीति ब्राह्मणमभिषिञ्चतौन्द्रस्येति
 राज्ञ्यं वृहस्पतेरिति वैश्यं ' न हि सुपुत्राणः कंचन प्रत्यवरोहति ' ५
 समुत्क्रोशन्त्यभ्येच्यधमसावामुष्यायणो ऽमुष्य पुत्रो ऽमुष्य पौत्रो
 ऽमुष्य नप्तेति ' नक्तोदसेति कृष्णायै श्वेतवत्सायै पयसा जुत्वा षड्भिः ५
 पर्यायेर्ध्वताषाडिति षड्राजभृतो जुहोति ' भुवनस्य पत इति
 रथमुखे पञ्चापि^१ ' समीची नामासि प्राची दिगिति दध्ना
 मधुमिश्रेण षट् सर्पाङ्गतौरनुपरिचारं जुहोति ' हेतयो नाम
 स्येति षड्गन्धर्वाङ्गतौर्जुहोत्यत्र सुवर्णं घर्मं स्वाहेत्यर्काङ्गतौरेके ' ५
 यास्ते अग्ने सूर्ये रुच इति तिस्रो रुचो ' वेद्यास्तरणादि सौमिकं १०
 कर्म ' यत्प्राग्धिष्णियनिवपनात्तत्कृत्वा ममाग्ने वर्च इत्यनु-
 वाक्येन प्रतिमन्त्रमिष्टकाभिर्धिष्ण्यांश्चिनोत्यग्निवमा^२ आग्नी-
 ध्रीव उपदधाति ' द्वादश होतुर्धिष्णिय एकादश ब्राह्मणा-
 षड्सिन्धो ऽष्टावष्टावन्धेषु धिष्णियेषूपदधाति षण्माजालीये ' ५
 चतुरन्त्राः परिमण्डला वा धिष्ण्यास्तेषां यावत्य दृष्टकास्तावतीः १५
 शर्कराः परिश्रिताः ' सर्वत्रैकैकया च लोकं प्रणयेत्येके ' ऽष्टौ
 ग्रामिन्त्रे ' एव ते हेड उदुत्तमं तत्त्वा यामीति तिस्रो ऽवभृथे ' तासु
 प्रचरन्ति ' खण्डाः कृष्णाश्चोत्करे न्यस्या यूपसंमानात्त्वैक-
 यूपमेकादश वा यूपान्संमिनोत्येकयूपे वैकादशिनानुपाकरो-
 त्यग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमन्वष्टौ देवसुवां हवींषि निर्वपति ' १०
 समानं तु खिष्टकृदिडं ' वसतीवरौः परिहृत्येडान्तः पुरोडाशः
 पञ्चोसंयोजान्तः पशुः ' संप्रेष्येतावत्कृत्वा रात्रिं वसन्ति ' ॥ ६ ॥

१ Thus MLTV; HAB are hopelessly corrupt.

२ Emended; नोत्यनवमा TV; नोत्यनवमा ML; B incomplete.

२६८ वैखानससूत्रे ३१, १-२ (०औतसूत्रे २०, १-२)

नित्यकर्मभिः श्रेयः स्यात् औतैः स्मार्तैश्च^१ । येषामनाहार
इहोपादलभो^२ ऽमुत्र च प्रत्यवायस्तानि नित्यान्यध्ययनमग्न्या-
धेयं^३ तयोर्गुभिरग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावग्निष्टोमः प्रजनं^४ इति ।
श्रुतद्रव्यावेदने प्रतिनिधिर्मात्रावेदने तदेव द्रव्यं होतव्यं^५ । देवताग्नि-
शब्दक्रियाणां देशकालयोर्न प्रतिनिधिर्विध्यपराधे प्रायश्चित्तं^६ ॥
दोषनिघातार्थं^७ विधीयते । ऽनाज्ञाते विशेषे^८ ध्यानं^९ नारायणस्य
तज्जपेज्याहोमाश्च हननार्था इत्येकस्मिन्दोषे श्रुतानि प्राय-
श्चित्तानि समुच्चीयन्ते ॥ १ ॥

गार्हपत्य उदाते ऽवचाणेभ्यो मन्येदलाभे भस्मनारणी
संस्पृश्य मथित्वा पूर्ववत्पूर्णा सुवाङ्मतिं जुहोति । सर्वत्र व्रतो- १०
पायनीयं जपेदाहिताग्नेः प्रयाणे तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमेति
ज्जला पृथगरणी प्रत्यग्व्ययं ते योनिरिति प्रतितपेयद्यात्मनि
या ते अग्ने यज्ञिया तनूरिति पाणी प्रतयापान्यादुचिते^{१०} स्थले
ऽवसाय लौकिके ऽग्नौ प्राण्यादपि वारण्योः प्राण्य मन्येत्तत्रेष्टिं^{११}
समायेतावाक्कथ्याप्रासादपचायन्तमाहवनीयं^{१२} परिवाजपति- १५

१ Thus B; औतैः स्मार्तैश्च ATV; औतैः स्मार्तैः च H; औतस्मार्तैश्च ML.

२ येषामनाहारणं इहोपादलभो TV; येषामनाहारणसहोपादलभो M; येषा-
नाहारणनहेपादः L; येषामकहारणं इहोपादलभो H; येषामनाहारण इहोपा-
दलभो A.

३ ? नित्यान्यध्ययनमग्न्यां MLT; नित्याध्ययनमग्न्यां AB; नित्याध्ययनमग्न्यां
V; नित्याध्ययनमग्न्यां H.

४ प्रजनं MBAH; प्रजननं TLV.

५ Thus: 'निघातः (not 'निघातः) the Mss.

६ विशेषध्यानं AHL; विशेषे ध्यां TVB; विशेषं ध्यां M.

७ प्रतयां TLV; प्रतितयां MAHB.

८ Thus H; समायेतावाक्कथ्याप्र(or प्रासाः) MLTV (in H there
is a great lacuna); समायेतावाक्कथ्याप्रसाः B. The text as handed
down is difficult to understand. Cp. Āp. IX. 1. 17.

महारात्रे पुरस्तात्प्रातरनुवाकादग्निं युनज्मौति तिसृभि-
 रग्नियोगं कुर्वन्संचितमग्निमभिमृशति ^१ पशुकाल आग्नेयं सवनीयं
 पशुमुपाकृत्यैकादशिनान्वा कुर्यात् ^१ दक्षिणाकाले हिरण्यपात्रं
 मधोः पूर्णं शतमानस्य कृतं चित्रं देवानामित्यवेक्ष्याथेनावघ्राप्य
 ४ ब्रह्मणे ददाति ^१ यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्र एकयाप्रस्तुतं भवत्यथ
 नमस्ते अस्तु मा मा हिःसौर्विश्वस्येति द्वाभ्यामग्निमभिमृशति ^१
 धाता रातिरिति नव समिष्टयजूंषि कृत्वेष्टो यज्ञो भृगुभिरिति
 द्वे समिष्टयजुषौ जुहोत्यनूबन्ध्यावपान्तं कृत्वेमः स्तनमूर्जस्वनं
 धयाफमित्याज्यस्य पूर्णं सुचं जुहोत्येष वा अग्नेर्विमोको ^१
 १५ ऊते सक्तुहोमे यदाकूतात्समसुसोद्धृदो वा मनसो वा संमृतं
 चक्षुषो वेति दशाकूतौर्जुहोति ^१ प्रत्यवरुह्य पुनर्मनः पुनरायुर्भ
 आगादित्युपतिष्ठते ^१ ये ऽग्नयः पुरीष्या इति प्रयास्यन्नाग्निभिरग्निं
 यजमान उपतिष्ठते ^१ ॥ ७ ॥

अन्वेषामग्निं दृष्ट्वोप त्वाग्ने दिवे दिव इति तिसृभिरुप-
 १५ तिष्ठते ^१ ऽग्निं चित्वा सौचामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वामिच-
 याग्निं चित्वैतस्मिन्संवत्सरे न पक्षिणो ऽश्रीयान्न कंचन प्रत्यवरोहे-
 दावज्जीवं च मस्तिष्कस्य नाश्रीयान्न च वर्षति धावेद्यदि
 धावेदुपावर्तेत ^१ नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्न द्वितीयं चित्वा-
 न्यस्य स्त्रियमुपेयान्न तृतीयं चित्वा कांचन ^१ भार्यां वोपेयादग्निं
 १० चित्वैतस्मिन्संवत्सरे यो नर्ध्वयात्स पुनश्चितिं चिनुते ^१ स्रवणार्थे
 समृद्धार्थं संतानार्थं ^१ च पुनश्चितिं चिनुते चिनुते ^१ ॥ ८ ॥

इत्येकोनविंशः प्रश्नः ॥

१ These two words only in AH.

वैखानससूत्रे ३१, २-३ (०श्रौतसूत्रे २०, २-३) २६६

- रिति प्रदक्षिणं कृत्वदं त एकं परं उ त इत्याहवनीयं^१
 संभरेद्यद्यनवकाशः प्रदक्षिणस्येदं त एकमित्येव संभरेद्यदि
 परस्तरामपचायेद्वेद्युत्करपुरीषादिभिः^२ सहानुप्रयायावस्येत्तदेष्टिं
 समाप्याग्नये पथिकृते पुरोडागमष्टाकपालं निर्वपेदग्रे नया
 ५ देवानामिति याज्यानुवाक्ये^३ यद्वाहिष्ठमग्रे त्वं पारयेति
 स्विष्टकृतो^४ ऽनङ्गान्दक्षिणापरेद्युर्गृहे पुनरवस्येद्यद्वाहिताग्रेरन्यो
 ऽग्निषु यजेतोभयोर्यजमानयोरग्नौ वैष्णवी पाथिकृतौ^५ वा दर्श
 पूर्णमासं वाग्नौ यादन्यो^६ ऽग्निर्वाग्नौ न्यवेयात्सैवेष्टिर्यस्य^७ हविषे
 वत्सा अपाकृता धयोरन्धीतान्यां^८ दुह्यात्^९ ॥ २ ॥
- १० यदि कतिपये^{१०} धयेयुर्धीतां^८ न^८ दुह्यादितरा दुग्धेष्टिं
 संस्थाप्य धीतानां वत्सानपाकृत्य श्वो भूते सान्नाय्येन यजेत^१
 यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमार्कतौन्द्राय ब्रौह्मीन्निरूप्योपवसेदिति
 ब्राह्मणव्याख्यातं^१ पुरोडागं प्रातर्दोहेन समवदाय प्रचरेदेव-
 मार्तस्य प्रातर्दोहस्यापि वा प्रातर्दोहं द्वेधं कृत्वान्यतरदातय
 १५ सायं दोहौकृत्य प्रातर्दोहेन समवदाय प्रचरेदुभयोरार्तयोरैन्द्र

१ ०नौये MLTBV; ०नौयम्; A read probably ०नौयं.

२ ०पुरुषादिभिः MLTV; ०पुरुषैः A; B corrupt.

३ पाथिकृति TV; पथिकृति ML; पथिकृतौ AB.

४ ? वाग्नियोदन्यो L; वादग्नियोदन्यो TV; वाग्नियोदन्यो M; वादग्नियादन्यो

AB.

५ त्रिर्वा० all instead of त्रिर्वा, only B निर्वा०.

६ धितान्यां TV; नितान्यां ML; दितान्यां A.

७ ०पये M; ०पया AB; ०पयो TLV.

८ धीतान्न or धितान्न the Mss.

९ See TBr. III. 7. 1. 6.

३०० वैखानससूत्रे ३१, ३-४ (० श्रौतसूत्रे २०, ३-४)

आग्नेयो वा^१ पञ्चशरावः स्यादुत्तरस्मै हविषे वत्सानपा-
 क्षत्योपवसेदेवमन्यत्रातो^२ ऽन्यानि हवींषि चेदार्तान्वाज्ये^३ हवि-
 देवताः प्रतिसंख्यायेद्वैतामिष्टिमनुनिर्वपेद्यस्य ब्रत्ये ऽहन्यत्य-
 नालम्बुका स्यात्तामपरुध्य यजेतापरेण वेदिमुदगं योक्तं
 निदधाति^४ तन्मन्त्रं यजमानस्तपुत्रो वा व्यवेते^५ । त्वहे ऽसो
 ऽहमस्मीत्येनामुपकृत्यते^६ पूर्णो यज्ञो भवत्येवमप्रक्रान्ते हविषि
 यज्ञेष्टिप्रारम्भे प्रथमेनास्य पथ्यनालम्बुका स्यात्तामपरुध्य यजे-
 तेति तस्मा एतामिष्टि निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेककपालं
 सौर्यं चरुमित्युक्तं^७ । स प्रत्नवस्त्रिकाव्येन्द्रं वो विश्वतस्परौन्द्रं
 नरस्त्वं नः सोम या ते धामानौति याज्यानुवाक्या^८ । दुष्ट-
 हविषेष्ट्वा^९ चैषा विभ्रष्टेष्टिः^{१०} ॥ ३ ॥

अग्न्याधेये यद्यनालम्बुका प्राग्दक्षिणायास्तदा^{११} धीतकाला-
 न्तरे^{१२} पश्चादपरुध्य यजेत प्रारब्धायामारम्भणीयायां सा
 पौर्णमास्यन्ता आहुते^{१३} ऽग्निहोत्रे प्रारब्धे ऽप्यवरुध्य होतव्यः^{१४}

१ Thus A ; ० रैन्द्राग्रयोर्वा TMLV ; ० द्रादाग्रयो वा B.

२ ० न्यत्रातो MLTV ; ० न्यतरातो A ; ० न्यतरत्रातो B.

३ Thus the Mss., read षाज्येन, cp. Āp. IX. 15. 14, Baudh. Śrs. XXVII. 13: 340. 7 and Kāty. Śrs. XXV. 4. 14.

४ Thus the Mss.

५ इत्युक्तम्, where ?

६ Thus my conjecture, दुष्टहविषेष्ट्वा the Mss.

७ तदा TAV ; तथा ML ; तद् B.

८ कालान्तरे om. AB.

९ Thus MLTV ; ० मास्यान्ताहव्यग्निः A ; ० मास्यनाहव्यग्निः B.

१० होतव्यः A ; होतव्य MLTBV.

वैखानससूत्रे ३१, ४५ (०श्रौतसूत्रे २०, ४-५) ३०१

सोमाधाने सोमकल्पे^१ कृते चानालम्भुका हविर्नाविचेतातीति
 व्यहे तां पूर्ववदुपकृतयेते^२ । दुग्धे व्रते तदहः समाधेयान्यतीते^३
 व्यहे व्याख्यातं^४ । तथा प्रवर्ग्ये तथोपवसथे यावत्सौत्यमहः समाधत्ते
 तस्मिन्नहनि मार्जालीये परिश्रिते वसेद्भुविश्वव्रता स्याद्यदि
 ५ सूतिका दगाहे ऽतीते तदुपकृतयेते^५ । ऽनालम्भुकयाग्नयः स्पृष्टा^६
 नश्येयुः^७ । पुनरादधौत^८ । यद्येकं स्पृष्टेन मथित्वायतने निधाय
 पवमानहवौषि निर्वपेत्^९ ॥ ४ ॥

सान्नाय्ये घर्मे वा यदि दोग्धारं प्रतिवध्नीयादुपादोर्हयि-
 त्वैतदन्त्यैः^{१०} प्रभाष्य प्रचरेद्विष्यन्दमानं सान्नाय्यमग्निहोत्रं वोदङ्-
 १ परेत्य प्रजापते न लदिति प्राजापत्ययर्चा पलाशपर्णेन वल्मीके
 ऽवनयेद्भूरित्युपतिष्ठेत्^{११} । यत्कौटावपन्नं मही द्यौः पृथिवी च न
 इति द्यावापृथिव्ययर्चान्तःपरिधिं निनीय भूरित्युपतिष्ठेत्^{१२} ।
 सान्नाय्ये पुनरिज्याग्निहोत्रे^{१३} पुनर्होमो^{१४} । यद्यभिरष्टमग्निहोत्रं
 मित्रो जनान् कल्पयतीति मैत्र्यर्चा तद्भुत्वान्यां दुग्ध्वा पुन-
 १५ र्होतव्यं^{१५} । यत्पूर्वस्यामाहुत्यां ऊतायामुत्तराहुतिः स्कन्देद्यद्वा
 पूर्वामुत्तरयाभिजुहुयाद्यत्र वेत्य वनस्पत इति वानस्पत्ययर्चा
 समिधमाधाय तूष्णीमेव पुनर्जुहुयाद्युत्तराहुतावज्जताया-
 माहवनीय उदायेदनन्तरे शकले हिरण्यं निधायान्निदारी
 दारावग्निः स्वाहेति हिरण्यमभिजुहुयात्^{१६} ॥ ५ ॥

१ सोमक० L; सोमक० MAHTBV.

२ ०न्यदतीते AMLTV; ०न्यतीते H; missing in B.

३ Thus V; स्पृष्टा all the other Mss.

४ उपादोर्हयि all the Mss.; उपादेदाहवि of B seems to point to the same. Read उपादोः ?

५ Thus emended; पुनरित्याग्नि० MLTV; पुनरित्येत्याग्नि० A; पुनरित्येत्याग्नि० H; पुनरित्येत्याग्नि० B.

३०२ वैखानससूत्रे ३१, ६-७ (० औतसूत्रे २०, ६-७)

यदि पुरा प्रयाजेभ्यो बहिः परिधिदेशे प्रागाहवनीया-
दङ्गारः^१ स्कन्देत्तदाध्वर्यवे च यजमानाय चाकः स्यादित्युक्तं ।
मा तमो मा यज्ञस्तमदित्यनुद्रुत्याध्वर्यु मा हिःसौर्यजमानं
मा हिःसौरिति सुववुध्नेन तमङ्गारमभिनिदध्यात्तथानुद्रुत्य
दक्षिणतो ब्रह्माणं मा हिःसौर्यजमानं मा हिःसौरिति । ५
पश्चाद्धोतारं मा हिःसौः पत्नीं मा हिःसौर्यजमानं मा
हिःसौरित्याग्नीध्रं मा हिःसौर्यजमानस्य पशून्मा हिःसौ-
रित्युत्तरतः । सहस्रष्टङ्गो वृषभो जातवेदा इत्याहवनीये
ऽङ्गारमनुप्रहरेत् । ६ ॥

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामौति प्रहृतं सुवेणाभिजुहुया- १०
द्यस्य समारूढो ऽग्निरनुगतो वा मथ्यमानो न जायेत संनिष्ठे
होमकाले ऽग्निं नरो दौधितिभिररण्योरित्यरणौ अभिमन्त्य
लौकिकमग्निमायतने निधाय होतव्यं । यद्यन्यमग्निं न विन्देता-
जायां होतव्यमित्यादिब्राह्मणोक्तानि^२ सांवत्सरिकाणि तत्तद्धोम-
व्रतानि चाग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्त्वमग्ने १५
व्रतपा असि यदो वयं प्रमिनामेति याज्यानुवाक्ये । समाधैव-
मिष्टिं तत्तद्भूतानि । विमृजेद्यस्याहिताग्नेः संगामे संयत्ते
गृहदाहे वा येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः प्रमौयेरन्नग्रये चामवते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदक्रन्ददग्निस्त्वे वसूनीति याज्यानु-
वाक्ये । ७ ॥

२०

^१ प्रागाहवनीयाङ्गारः the Mss.

^२ See TBr. III. 7. 2. 5.

^३ See TBr. III. 7. 3. 1-5.

वैखानससूत्रे ३१, ८-६ (०श्रौतसूत्रे २०, ८-६) ३०३

यस्याग्नयो ऽग्निभिरन्यैः संसृज्यन्ते नियो वाग्नेये विविचये
ऽष्टाकपालं^१ वि ते विष्वग्वातजूतासस्वामग्ने मानुषीरौडत
इति याज्यानुवाक्ये^२ मिथश्चेद्विष्टचये^३ ऽग्नय इत्येकेषामग्निना
विष्टचा वयं गौर्भिः स्तोमं मनामहे । स नो रास्व सहस्त्रिनः ॥

- ५ कविरग्निः समिध्यते विप्रो यज्ञस्य साधनः । विष्टञ्चन् रास्व
नो वस्त्रिति याज्यानुवाक्ये^४ यदि गार्हपत्य आहवनीयेन
दक्षिणाग्निना वा संसृष्टो^५ ऽग्नये वीतय इत्येकेषामग्ने आयाहि
यो अग्निमिति याज्यानुवाक्ये^६ यदि प्रदाव्येन गृहदाहवक्त्रिना
वा ऋगानवक्त्रिना वा गार्हपत्यः संसृष्टो^७ ऽग्नये शुचये^८ यदि
१० सर्वैः सर्वे विविचये निरुध्य शुचये निर्वपति^९ ॥ ८ ॥

- ततो व्रातभृतौ द्वतौयामपुमर्तौ चतुर्थीमन्ततः क्षामवतौमिष्टिं
निर्वपेत्^१ संसृष्टानग्नौनृथगरणौषु समारोष्य मथित्वायतनेषु
निधायैता दष्टय आहार्याः पूर्णाङ्गतयः स्रुवाङ्गतयो वा^२ पूर्वाः
पूर्वा वरौचस्यः^३ पुनराधेय इत्येके^४ गर्भः स्वन्तमगदमकरिति
१५ स्वन्तौमग्निहोत्रस्थालौमभिमन्व्य विधुं दद्याणमिति संधानैः
संदध्यादसमर्था चेदप्सु निपेद^५ न्यामाहृत्य दुह्यादग्निहोत्रौ यद्युप-
सृष्टा निषीदेद्यस्माद्भौषा निषीदसौति तामभिमन्व्योदस्याद्देव्य-
दितिरित्युपस्थाप्य दुग्ध्वा सह दुग्धेन दर्भस्तम्बमालुष्य ग्रासये-
द्यदि लोहितं दुह्येत तदा व्युत्क्रामतेति संप्रेष्य दक्षिणे ऽग्नौ

१ Thus (not विष्टचे) the Mss.

२ संसृष्टे अ० MLTV; संसृष्टे च० AB.

३ The verses are confused in the Mss.; see Ait. Br. VII.

5. 2.

४ Thus HB; ०स्पृष्टाग्र० MLA; only TV संसृष्टोग्र०.

३०४ वैखानससूत्रे ३१, ६-१० / (० औतसूत्रे २०, ६-१०)

परिश्रित्याच^१ अपयित्वा तस्मिन्वाहृतौभिर्जुञ्जयाद्यमनभ्यागमि-
थ्यन्नन्येत तस्मै ब्राह्मणाय तां दद्याद्यदय दुग्धं पृथिवीमसर्जोत
दुह्यमानं स्कन्नमभिमन्व्य समुद्रं वः प्रहिणोमीत्यद्भिर्पृथुज्य^२
तदेव दुग्धं यादृक् कौदृक् च होतव्यमन्यया वाभिदुह्य
होतव्यमन्यां वा दुग्ध्वा पुनर्जुञ्जयादपि वाग्निहोत्रौमेव दुग्ध्वा
होतव्यम्^३ ॥ ६ ॥

आ होतोर्यजमानः साद्यं प्रातर्नाग्नौयादेवं रौद्रं गवीत्यनु-
वाकोक्तावस्थहविस्कन्ने^४ सर्वास्वग्निहोत्रे^५ हविरार्तिषु तमतन्वाग्निं^६
जुञ्जयादित्यपरं^७ यदि दुह्यमाना स्थाली भिद्येतान्यां
स्थालीमाहृत्य दुह्याद्यदि सहदुह्येतं स्कन्देदस्कान्दौः पृथिवी- १०
मिति स्कन्नमभिमन्व्योन्नम्य पृथिवीमित्यद्भिर्पृथुज्यपनिनीयानाज्ञातं
अपित्वा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति तथा सर्वप्रायश्चित्तं कृत्वानशनं^८
च तदेव यादृक् कौदृक् च होतव्यमन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्य-
मन्यया वाभिदोह्यं^९ दिक्षिर्वा स्कन्दे न तदाद्रियेत^{१०} यद्यु
वै चतुर्थमुन्नोतं स्कन्देत्स्थाल्यां शेषमवनोय चतुरभ्युन्नोय १५
होतव्यमन्यया वाभिदोह्यम्^{११} ॥ १० ॥

१ परिवीत्यत्र ML; परिवित्यत्र TV; H and A om. परिश्रित्य and
read तच्छ्रपयित्वा; B useless.

२ उपसृग्ग the Mss.

३ ? Thus TA HB; ० वाक्स्वहविरन्यैः ML.

४ सर्वास्व० HB; सर्वेष्व० MLTAV.

५ ? तमतन्वाग्निं ML; तमतस्वग्निं TABV; ० तमतत्यस्वग्निं H.

६ कृत्वा om. LTV; कृत्वानशनं B.

७ ? Thus AH; अन्यया वा स्थाल्याम् ML; वाभिदुह्यात् T; वाभिदुह्यं V.

वैखानससूत्रे २०, ११-१२ (० श्रौतसूत्रे ३१, ११-१२) ३०५

यद्युद्गतस्य स्कन्देद्यत्ततो ऊत्वा पुनरेयात्सुचं^१ तन्निषद्य
पुनर्गृह्णीयात्तदेव यादृक् कौदृक् चेति व्याख्यातमव ते हेड
इत्यनूच्योदत्तमं वरुण पाशमस्मदिति वारुण्यर्चाज्जेन जुहुयाद्यदि
प्राचीनं द्वियमाणं स्कन्देत्प्रजपतेर्विश्वमृति तत्त्वं ऊतमसि
५ स्वाहेत्यभिमन्त्र्य पूर्ववदनूच्य जुहुयादयाऊतिमात्रादन्यत्स्कन्धं
विप्रुडेव^२ सा^३ न स्कन्धं^४ न प्रायश्चित्तमोत्तरस्माद्धोमकाला-
न्नाश्रौयात्पुनर्होमं च कुर्याद्यस्याग्निहोत्रमधिश्च्रियमाणं शिरि-
शिरा^५ भवति समोषामुमिति द्वेष्टारमुदाहरेद्यस्याग्निहोत्रे
ऽधिश्चिते श्वादयोऽन्तराग्नौ धावेयुर्गार्हपत्याङ्गस्मादाद्येदं विष्णु-
१० विचक्रम दति वैष्णव्यर्चाहवनीयाङ्गस्यचुद्रवेत्तया भस्मना शुनः
पदमपि वपति^६ गोमयीरपोऽन्वतिषिच्य गोभिराक्रमयेदित्येके^७
यद्यनभिश्चिते मनो ज्योतिरिति मनस्वतौ^८ जुहुयात्^९ ॥ ११ ॥

दक्षिणाग्निमनाहृतं सूर्योऽभिनिघ्नोचेद्यथायोन्याहृत्यैतं
प्रविशानौत्यायतने प्रतिष्ठापयेदेष आधीयत इत्यनुगतस्थाधान-
१५ क्त्यो^{१०} यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभिनिघ्नोचति दर्भेण हिरण्यं
प्रबध्य पुरस्ताद्धरेद्राङ्गणो बज्रविदार्षेयो^{११} ऽथाग्निं समिधमुप-
गृह्णाग्निहोत्रं^{१२} सूर्याग्न्योर्हिरण्यं प्रतिनिधिरिति विज्ञाय
हिरण्ये ऽग्निं प्रतिष्ठापयेत्ययसैवाग्निहोत्रं जुहोत्यग्निहोत्रमुपसाद्या

१ Thus emended in acc. with TBr. I. 4. 3. 5. All the Mss. are corrupt here.

२ Thus emended in acc. with Āp. IX. 6. 8; the Mss. are corrupt here.

३ शिरिशिरान् A; शिरिशिरा MLTV; शरिशिराद् H; शरिशिरान् B

४ उपगृह्ण THAV: उपमंगृह्ण ML.

३०६ वैखानससूत्रे २०, १२-१४ (०श्रौतसूत्रे ३१, १२-१४)

तमितोरप्राणन्नासीत्^१ भूर्भुवः सुवरित्युपतिष्ठते^२ वरं दत्त्वा
पुनः समन्य ऊत्वा नक्तमाहवनीयं धारयन्वारुणं चरुं सूर्यो
अभ्युदेति^३ दर्भेण हिरण्यं प्रवध्य पुरस्ताद्धरेत्^४ ॥ १२ ॥

अथ चतुर्गृहीतमाज्यं^५ पूर्ववदग्निमादायाग्निहोत्रमुद्धरेद्देषाः
केतुना जुषतां यज्ञमिति प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयादग्निहोत्र-^५
मुपसाद्या तमितारासीत् पुनः समन्य जुहोतीति व्याख्यात-
मग्निहोत्रमग्निमनुगमयित्वान्वग्निरूपामयमख्यदित्यन्यं^६ प्रणौयेहैव
चेस्य एधि मा प्रहासौर्मासमुमासुध्यायणमित्युपस्थाय वारुण-
स्थाने मैत्रं चरुं निर्वपेद्भौमं^७ महिना दिवं प्र स मित्र
मर्तो अस्त्विति याज्यानुवाक्ये^८ ददाति वरमत्र ऊत्वाहवनीय-^{१०}
मेवैतदहरिन्धानावनश्रन्तौ यजमानः पत्नी च वाग्यतावासाते^९
दयोः पयसा सायमग्निहोत्रं जुहुयात्पूर्वमधिश्रित्योत्तरं पय
आनयति^{१०} वरो दक्षिणापत्कल्पे न च तदेव प्रायश्चित्तमित्येके
ऽस्मिन्देये निमित्ते मनो ज्योतिर्जुषतां त्रयस्त्रिंशत्तन्त्रव इति
दे चतुर्गृहीते जुहुयादित्यपरम् ॥ १३ ॥

यस्य^{११} होध्यामीति प्रवृत्ते ऊतमग्निहोत्रं^{१२} सूर्यो ऽभिनिमोचे-

१ आनीत् or आसीद् the Mss.

२ ? वारुणं चरुं सूर्याभ्युदेति TV; वारुणं च द्रुतं सूर्याभ्युदेति A; वारुणं च द्रुतं सूर्याभ्युदेति H; वारुणं च बवदेति M; the same, but at the end अवदिति, L; B incomplete.

३ व्याख्याग्निहोत्रं the Mss.

४ In TLV this passage is left out; अन्वगमयित्वा AB; अन्वगमयित्वा M; अन्वहमयित्वा H.

५ ० र्मां (not ० मां) the Mss.

६ ? यस्यत् MLTV; यस्यत्तु A; यस्यत्तु H; यस्यत्तु B.

७ ऊत० or ऊत० ?

वैखानससूत्रे २०, १४-१५ (०श्रौतसूत्रे ३१, १४-१५) ३०७

दम्बुदियाद्वा तदुत्साद्य पुनराधेय इत्येके । यद्यन्ते स्यादुच्चीय
प्राङ्मुदाद्रवेत्स उपसाद्यातमितोरासीत् । स यदा ताम्बेदथ भूः
स्वाहेति जुहुयादित्युक्तो^१ । यस्योभावग्री अनुगतावभिनिघ्नोच्चे-
दम्बुदियाद्वा यदि वारुण्योः समारूढो नश्येत्पुनराधेयमग्न्या-
५ धेयं वा प्रायश्चित्तं मनस्वत्या वा चतुर्गृहीतं जुहुयादित्यपर-
मग्निहोत्रं विच्छिद्येत द्युहे व्यहे चतुरहे वाग्नये तन्तुमते
ऽष्टाकपालं निर्वपेत् ॥ १४ ॥

स्वयं कृत्वाः सुगमप्रयावं त्वं नस्तन्तुरत सेतुरग्र इति
याज्यानुवाक्ये । तन्तुं तन्वन्नुद्धुधस्वाग्ने त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो^२ ऽव
१० ते हेड उदुत्तममुदयं तमसस्पर्युदु त्वं चित्रमित्युपहोमा ।
हव्यवाहः स्विष्टमिति संयाज्ये । संस्थितायामिष्टावतीतहोमान्^३
जुहोति । यदि द्युहं न जुहोति व्यहं वात ऊर्ध्वं^४ सप्तहोतारं
मनसानुदृत्य सयहं जुहोति । मनो ज्योतिरित्येके । सर्व-
प्रायश्चित्तमित्यपरे । चतुरात्रमह्यमानो^५ ऽग्निर्लौकिको भव-
१५ तौति ब्राह्मणं । द्वादशरात्रमह्यमानो ऽग्निर्लौकिको भवती-
त्येके । अन्यत्रापङ्क्तस्य मासादिषण्मासपर्यन्तमग्निहोत्रलोपे
तन्तुमान्यथिहृद्वैश्वानर्यौ वैश्वानरो वा पथिहृतेष्टा^६ सर्वा^७ वेष्टयः
कार्या नाधानम् ॥ १५ ॥

१ Thus the Mss.; read इत्युक्तं ?

२ ०शोमान् MLTBV; ०शोमं AH.

३ बोर्ध्वं M; चोर्ध्वं L; वा ऊर्ध्वं TV; वात ऊर्ध्वं AHB.

४ ०ज्जियमाणो MLTAV; ०जुयमानो H; ज्यौयमानो B.

५ I am unable to point out this brāhmaṇa.

६ पथिहृतो वा सर्वा HA; पथिहृतेषु सर्वा B.

२०८ वैखानससूत्रे २०, १६-१७ (०श्रौतसूत्रे ३१, १६-१७)

नैमित्तिकाय होमायोद्धृते यस्याहवनीये ऽनुदाते गार्हपत्य
उदायेत्तदाहवनीयमुदायेतः प्रथममिति पूर्ववद्गार्हपत्यं मन्येत्तत
आहवनीयं प्रणयेदग्रे सम्राडिति । तमाहवनीयमुपसमिध्याग्नये
तपस्वते जनदते पावकवते ऽष्टाकपालं निर्वपेदायाहि तपसा
नो याहि तपसेति याज्यानुवाक्ये । होमकाले त्वज्जते ऽग्निहोत्रे
ऽनुगत आहवनीये ज्योतिष्मते तपस्वते वाष्टाकपालं निर्वपेदुदग्रे
शुचयस्तव वि ज्योतिषेति याज्यानुवाक्ये । अधिश्रित्य येत्स-
न्नाग्निरनुगच्छेन्नथित्वा^१ तपस्वते निर्वपेदधिश्रित्येष्यन्ते ऽनु-
गतेन निरुहेत्तदा^२ गार्हपत्ये ऽनुगते व्यन्तादाहृत्य समिद्धे^३ ।
प्राग्धविरासादनात्^४ तत्तद्योनितः प्रणीय समिन्धनमित्येके ।^{१०}
संधानमात्रे सर्वप्रायश्चित्तमेव । यस्यानाहिताग्नेः सायंप्रातराहुते
ऽग्निहोत्रे होमकाल आहवनीयो ऽनुगच्छेदधिश्रित्याग्निहोत्रमुनीय
बहुविदाहवनीयमुद्धृत्याग्निहोत्रेण सह प्राङ् द्रवेत् ॥ १६ ॥

यदस्य दयितं धनं तत्तस्मै^५ दद्यादनुगतेष्टौनां स्थाने
मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सोमाय स्वाहा सूर्याय^{१५}
स्वाहाग्नये तपस्वते जनदते पावकवते स्वाहाग्नये शुचये स्वाहाग्नये

१ ? येत्सन्नाग्निरनुगच्छेन्नथित्वा. MLTV; येत्सन्नाग्निरनुगतेमथित्वा. H;
येत्सन्नाग्निरनुगच्छेन्नथित्वा. A; येत्सन्नाग्निरनुगच्छे. B. How is to be restored ?

२ ? ०गतेन निरुहे तदा M and the same L but ०रूपे तदा, and A
०रूपे तदा; ०गतेन निरुहे तदा HB; ०गतेन निरुहे तदा TV.

३ बन्तादाहृत्यमित्ये M; बन्तर्धाहृत्यमित्ये T; बन्तादाहृत्यमित्ये A; बन्ता-
दाहृत्यमित्ये H; बन्तादाहृत्यतथाहृत्यमित्ये L; बन्तोदाहृत्यमित्ये B; बन्तदाहृत्यमित्ये
वे. V.

४ Thus emended by me: प्राग्धविरासा. the Mas.

५ Thus B; न तस्मै the other Mas.

वैखानससूत्रे २०, १७-१८ (०श्रौतसूत्रे ३१, १७-१८) ३०६

ज्योतिष्मते स्वाहाग्नये व्रतपतये स्वाहेति व्याहृतौभिरेकैकशः
समस्ताभिश्च जुहोतीत्येकेषां^१ यदि होमकाल आहवनीयो
ऽनुगच्छेत्प्राण उदानमप्यगादिति गार्हपत्ये जुहुयादपचाणानि
संनिधाय मन्येत्सर्वप्रायश्चित्तमन्यद्यदि गार्हपत्य उदानः प्राण-
१॥ मप्यगादित्याहवनीये^१ यदि दक्षिणाग्निर्यानि उदानमप्यगादिति
गार्हपत्ये^१ यदि सर्वे ऽनुगच्छेयुर्यां दिशं प्रति वायुरावाति
मथित्वा गार्हपत्यं निधाय तां दिशं प्रत्याहवनीयमुद्धृत्य
वायवे स्वाहेत्याहुतिं जुहोत्येतत् पूर्वमाहुतिं जुहोत्येतत्पूर्वा-
हुतिस्थानीयमित्येके^१ ॥ १७ ॥

१० यदि निवाते ऽनुगच्छेयुर्मथित्वा विहृत्यापरेणाहवनीय-
मुपविश्य स्वयमग्निहोत्रं पिबेद्ध्रुविः प्रोक्षन्नाग्निमभिप्रोक्षेद्यदि
प्रोक्षेत्पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामिति समिधमा-
दध्याञ्जुहुयादुपतिष्ठेत् वा^१ द्वादशमस्तादिशूद्रादिसंस्पर्शजान्मुप-
चाते^१ पुनरादधीत^१ यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरेयुस्तत्र प्रारब्धं ऊत्ता-
१॥ ग्रये ऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्निनाग्निः समिधते
त्व^१ ह्यग्ने अग्निनेति याज्यानुवाक्ये^१ भवतं नः समनसाविति
चोपतिष्ठते^१ ॥ १८ ॥

प्रातरहुते^१ ऽग्निहोत्र उदाते ऽपर आदीष्यानुद्धृत्यो^१
मन्येदित्येके^१ ऽग्नये ज्योतिष्मते ऽष्टाकपालं निर्वपति त्रय-
१० स्वि^१श्रन्तन्तव इति च जुहोति^१ मिचादयश्च^१ यदि कृष्णशकुनि-

१. ०मस्तादि. MLH; ०मस्तादि. ATV (meaning?).

१. Thus V; ०राहुते the other Mas., but op. TS. II. 2. 4. 7.

११०. वैखानससूत्रे १०, १६-२१ (० औतसूत्रे ३१, १६-२१)

ध्वंस्यसुपर्युपर्यग्निहोत्रमधिपतेद्यदि^१ सान्नाय्ये ऽधिश्चिते हविषि
 वा निरुप्ते रथपुरुषादयो ऽन्तरग्नौ वीयात्प्राक् प्रधानयागा-
 द्भोज्योरपो ऽन्वतिषिच्य तेनैव मार्गेण गामन्वत्यावर्तयेद^२र्धतां^३
 भूमिरिति ऊलोपस्थाय वा देवाञ्जनमग्न्यञ्ज इति षड्विज्जत्वा
 गार्हपत्याद्भस्मादायेदं विष्णुर्विचक्रम इति वैष्णव्यर्चाहवनीयं ॥
 ध्वंस्यसुद्रुवेदेतयैव भस्मना पदमपि वपति^४ ॥ १६ ॥

वखानो वा रथो वान्तराग्नौ याति न कालमवधारय-
 त्याहवनीयमुदाय यदग्रे पूर्वं प्रभृतं पद^५ हि ते त्वमग्रे सप्रथा
 चयीति द्वाभ्यां गार्हपत्यादुद्धरेदथ वा पाथिष्ठतौ^६ निर्वपेदेतामेव
 योने ग्रस्ते वा मूढ^७ एतां जने प्रमीतस्य निर्वपेत्तत्रेहार्थ आग्निषो^{१०}
 व विद्यन्ते याजमानानि चाध्वर्युर्वा कुर्यादभिवाज्य^९ दक्षिणत^९
 षडास्य सकृदेव^८ सर्वं तूष्णीमुक्तीयाधस्तात्समिधं धारयत्युपरि
 शि^८ देवेभ्यो धारयन्ति ॥ २० ॥

विहारस्य^८ दक्षिणतः^८ पयसाग्निहोत्रं जुहुयादा शरीर-
 साग्निभिः संस्पर्शनात्^८ सर्वं तूष्णीं क्रियेत^८ प्राचीनावीती^{१४}
 दोहयति^८ ये पुरोदक्षो दर्भास्तान्दक्षिणाग्रान्कृत्वा दक्षिणार्धं

^१ जति प० or इति प० the Mss.

^२ गामावर्तये० TLV; गामनुवर्तये० M; गामन्वयान्वावर्त० AH; गामयत्य-
 ध्वान्वावर्तये० B.

^३ अभिवाज्य दक्षिणत H; अभिवाद्य दक्षिणत MAB; अभिवान्यवत्यायाद्वास्य
 TLV.

^४ विहारस्य पयसा the Mss., but in the list of pratikas दक्षिणतः is
 given. After all, perhaps, no दक्षिणतः is required, but the original
 reading could have been: अभिवाज्यायाः पयसा etc., see preceding
 note; B विहारस्य दक्षिणतसूक्तौ, thus omitting three lines.

वैखानससूत्रे २०. २१-२२ (०श्रौतसूत्रे ३१, २१-२२) ३११

गार्हपत्यस्य ग्रीते भस्मन्यधिश्रित्य^१ दक्षिणतस्तूष्णीं प्राङ् द्रवति^१
 स उपसाद्य^२ समिधमाधाय सर्वं तूष्णीं जुहुयादपि वा
 सोमाय पितृमते स्वाहेति पूर्वामाहुतिं जुहुयादग्नये कथ-
 वाहनाय स्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरां^३ प्राशनोक्तेचनपरिषेचनानि न
 विद्यन्ते^४ ब्राह्मण्येभ्यः सर्वाणि यज्ञायुधानि ददात्ययस्मयानी-
 त्यपरं^५ मृन्मयान्यसु प्रहरेदमैव पुत्रस्य दृषक्यात्यय एवाजस्ने-
 ख्यग्निषु जुहुयादप्रमौतं प्रमौतमिति^६ गृणुयादग्नये सुरभिमते
 ऽष्टाकपालं निर्वपेदग्निर्होता निषसादा याजीयान्साध्वी-
 मकर्द्ववौति नो अद्येति याज्यानुवाक्ये^७ यदि पूर्वस्थामाहुत्यां
 १० ऊतायां यजमानो म्रियेत दक्षिणतो भस्मन्युत्तरामाहुतिं
 निनयेत् ॥ २१ ॥

परेयुवाऽसमिति प्रथमामाहुतिं जुहुयाद्यद्यपरपक्षे शेषा-
 ण्यहानि यावत्पूर्वपक्षं संख्याय तावन्ति पयसाग्निहोत्रं जुहुयु-
 रमावास्यायामप्याह्व्य^८ पूर्णाहुत्या याजयेयुर्यदि पूर्वपक्षे नक्तं
 १५ प्रतिकृष्य प्रातरग्निहोत्रं जुहुयुः^९ परिस्तरणानि प्रहरेयुर्यद्युप-
 वसथे पौर्णमास्यां पैतृमेधिकमेवापराह्णे ऽधिवृत्तसूर्ये^{१०} यद्युप-
 वसथे ऽमावास्यायां पूर्णाहुत्यैव याजयेयुर्यदौष्ठिमध्ये सर्वेभ्यो^{११}
 यदि विसंस्थितायामिष्ट्यां यजमानो म्रियेत सर्वेभ्यो हविर्भ्यः

१ After अभिश्रित्य MLTV (in AHB this passage has been omitted) insert the incomprehensible words: दक्षिणो मेदते पुंसां रपं (or पुंसां रभं or पुंसां रचं).

२ स उपसान्य A; उसान्य MHLTBV.

३ प्रमौत इति AHB; प्रमौतमिति MLTV.

४ ०सास्यामप्याह्व्य TV; ०मावास्यायामप्याह्व्य MLA; ०मावास्यायह्व्य H; ०मावास्यायामप्याह्व्य B.

३१२ वैखानससूत्रे २०, २२-२४ (० श्रौतसूत्रे ३१, २२-२४)

समवदाय सर्वा देवता अनुदृत्य स्वाहाकारेणैद्वाग्नये विष्णवे
ऽग्नौषोमाभ्यां स्वाहेति जुहुयात्तथा चातुर्मास्यपशुबन्धसौत्रा-
मणीषु^१ यद्याहिताग्निर्धियेत^२ ज्ञायेत यां दिशमभिप्रस्थितः
स्यात्तां दिशं गत्वाग्निभिस्तृणै^३ कचं दहेयुरपि वाकृतिदहनं
कुर्युस्तद्वाख्यातम्^४ ॥ २२ ॥

देशान्तरगतस्य मरणात्प्रत्यासन्नस्य वा पाथिहृतीष्टिः कार्या^५
देशान्तरे मृतस्य शरीरं तैलद्रोण्यामवधाय शकटेनाहरे-
स्मिन्स्थेन दग्ध्वा वा कृष्णाजिने ऽस्थीत्युपनद्धाहतेन वाससा
संवेष्ट्य दीर्घवंशे प्रवधानधो निदधानाः प्रयता मृन्मयपात्र-
भोजिनस्तमाहरेयुर्ग्राममर्यादायां^६ निधायाग्नीनाहृत्य पात्राणि १०
तैः सह अग्निना नौत्वा दहेयुरप्रमौतं प्रमौतमिति खजनाच्छुत्वा-
कृतिदहनादि परिधानीयं कर्म कुर्युर्ग्रामगतस्ततो जातकर्मोप-
नयनादिस्नानान्तं कर्म कृत्वा पूर्वमेवोपयच्छेत्तथाग्नीनाधाय
पुनः सोमेन यजेत ब्राह्मेण पशुनेति^७ विज्ञायते ॥ २३ ॥

आहवनीय आधीयमाने सूर्यश्चक्षुः स्यादुपरक्तो वा १५
अमनहोमान्त उदयं तमसस्यर्यदु त्वं चित्रमिति तिसृभि-
रुपतिष्ठेतैवं सर्वत्र वितते^८ यद्युच्छ्रियमाणे यूपे चबाले शकुनि-
पथेत भूमौ वा पतेद्ब्रह्म प्रतिष्ठेत्याहुतिं जुहुयाद्यन्यत्र
पतेत्सर्वप्रायश्चित्तमेवानुदास्य हविःशेषाननूयाजार्थमाश्रावयेद्यदो
देवा इत्याहुतिं जुहुयाद्यदि प्रणीताः स्कन्देयुरपदस्येयुर्वापो १०

१ धियेत ज्ञायेत MLTAV; मृतज्ञायो H; •हिताग्निमधिधेत B.

२ •पात्रभाजिनास्तमा• A; पात्रभाजिनस्तमा• H; •पात्रे भोजनस्तमा• M;
पात्रे भोजनस्तमा• TV; पात्रे भोजनस्तमा• L.

३ इति om. ML.

वैखानससूत्रे २०, २४-२५ (० श्रौतसूत्रे ३१, २४-२५) ३१२

हि ष्ठा मयोभुव इति तिष्ठभिः पुनर्गृहीत्वा ततं म आष
इत्याहुतिं जुहुयाद्यदि ऊतो ऽधस्तात्पर्यावर्तेत^१ ब्रह्म प्रतिष्ठा
मनस इत्येतया प्रतिष्ठाप्य सुवाहुतिं जुहुयाद्भुत्वा वा प्रति-
ष्ठापयेदाश्राव्यं^२ विनात्याश्रावितं च वषट्कृतानामुक्तहीनेष्वा-
५ आवितमत्याश्रावितमिति^३ सुवेण जुहुयात् ॥ २४ ॥

भागिनीदेवतानामनावाहितानां^४ मनसावाहयेद्यदो^५ देवा
इत्याहुतिं जुहुयात्तथैव^६ पूर्णाहुतिं ऊत्वा भागिनीं चावाह्य
यजेद्यजमानस्यत्विजां वा स्वप्ने रेतःस्त्रावः स्याद्यदि गोमायवो
ऽवादिषुरेकसृको ऽवादीदभिमृष्टाः स्मः परिधिं नः कुर्विति
१० पालाशमिधुपसमाधायेमं मे वरुणेति पञ्चभिराहवनीये जुहुया-
त्प्रजापते न त्वदिति षष्ठीमिमं जीवेभ्यः परिधिमिति दक्षिणतो
ऽश्मानं परिधिं निदधाति नैय्ययोधमिधं राजन्यस्य राष्ट्र-
मर्यादायामाश्रयं वैश्यस्य चेचमर्यादायां^७ यज्ञभेष आगच्छे-
द्दार्शिकेषु^८ सर्वप्रायश्चित्तेष्विष्टेभ्यः स्वाहेत्यष्टावाहुतीजुहुयाद्यदि^९

१ ऊतोऽधस्तात्पर्यावर्ते or ०र्ते MLTV; सप्रमन्नं ऊतोऽधस्तात्पर्यावर्तेत H and nearly equally AB.

२ ? आश्राव्यं विनात्याश्रावितं च वषट्कृतानामुक्तिहीरेष्वा. TV; ०श्राव्यं विना-
वाश्राव्यवतुं च वषट्कृतानामुक्तिरारेष्वा. M; ०श्राव्यं विना वाश्रावितुं च वषट्कृतानामुक्ति-
र्हविष्वा. L; ०श्राव्यविनात्याश्रावितवषट्कृतानाम इत्युक्तानुक्तहीने आ. H; आश्र-
विनात्याश्रावित वषट्कृतानामित्युक्तानुक्तहीनेष्वा. A; आवितमत्याश्रावितं वषट्कृताना-
मित्युक्तानुक्त हीने. B.

३ भागिनीं देवतानामनावाभ्यानां यद्यावहयेद्यदो HB and similarly A;
but for मनसा cp. Hir. and Āp. IX. 15. 23.

४ तस्यैव the Mss.

५ Thus TV; धार्मिकेषु MT; दार्शिकेषु LB; अश्रिकेषु A; H is deficient.

६ अष्टादशाहु. ML; अष्टावाहुतीं T; अष्टावाहुतिर्जु. V; अष्टावा. AHB.

११४ वैखानससूत्रे २०, २५-२७ (० श्रौतसूत्रे ३१, २५-२७)

दुःखप्रमन्यदा भयं पश्येद्विहारान्तर्बहिर्वा यत इन्द्र भयामहे
स्वस्तिदा विग्रास्यतिरिति द्वाभ्यां जुहुयाज्जपेदा । ॥ २५ ॥

यदि प्रवर्ग्यवत्यार्त्विज्यं कुर्यात्प्रवर्ग्यं वा सर्पद्यदि वोपांश्चादि-
वाक्स्थानानां स्वराक्षरपदवृत्तभेष आगच्छेदाभिर्गौर्भिरिति
जुहुयादुपतिष्ठेत वानाज्ञाते प्रायश्चित्ते ऽनाज्ञातं पुरुषसंमित ५
इत्येताभ्यां जुहुयादनाज्ञातदोषेषु कर्मसु यत्याकत्रा मनसेति
जुहुयाद्यदि^१ होमायोपसमिद्धेष्वग्निष्वहुतेषु यजमानो नाश्रीया-
द्यश्रीयाद्यत्ते वयं यथा ह तदसव इत्येताभ्यामाहुतौ
जुहुयादुपतिष्ठेत वा । तदश्रीयाद्वातपतीभ्यां जुहुयात्^२ ।
स्कन्धे भिन्ने चास्ते विपर्यास ऊनातिरिक्ते ऽभिनिमुक्तो ऽभ्युदितः १०
पर्याहितः परीष्टः परिवित्तः परिविन्नः परिविविदानो^३ वा
सोमवामी सोमातिपवितो भक्षान्तरितो भक्षान्तरहितो वा द्वे
मिन्दाहुतौ जुहोति मनो ज्योतिरिति वायाश्चाग्ने ऽस्थनभि-
शस्तिरिति मनस्वतौ वा जुहुयात् । ॥ २६ ॥

यद्याज्यमनुत्पूतं स्कन्देदजां दद्याज्जातवेदस इति दुर्गा १५
वा जुहुयाद्यद्युत्पूयमानं क्षिन्दत्प्राणि दद्याद्यद्युत्पूतं चित्रं देयं ।
यदि सुगतं भूपतये स्वाहेति प्राञ्चं प्रादेशं निदध्याहुवनपतये
स्वाहेति दक्षिणा भूतानां पतये स्वाहेति पश्चाद्भूतये स्वाहे-
त्युत्तरतो भूर्भुवः सुवरित्यूर्ध्वं । सं ल सिञ्चामीति तत्संसिञ्चत्यभि-

१ यदि should be cancelled ! Thoughtless repetition !

२ The purport of these two sentences is not clear !

३ After परिविविदानावा HA ins. : परिददानः ; ML : परिविविदासोदा ;
TV : परिविविदनः ; cp. Baudh. XXVII. 5 : 329. 5 with the critical
note 2.

वैखानससूत्रे २०, २७-२८ (० औतसूत्रे ३१, २७-२८) ३१५

मन्त्रयते वा^१ यज्ञस्य त्वा प्रथमयाभिमया प्रतिमयोन्मया
परिगृह्णामीति तत्परिगृह्णाति^२ देवाञ्जनमगन्त्यज्ञ इत्येके^३
सर्वत्र भूपतये स्वाहेत्येतेन स्कन्धमभिमन्त्रयते^४ यज्ञस्यैव तदाह्या
यजमानो वसीयान्भवति भूयसीर्हि देवताः प्रीणातीति
विज्ञायते^५ ॥ २७ ॥

यदि कपालं भिक्षेत गायत्र्या त्वेति संधायोपरि गार्हपत्ये
धार्यमाणे मनो ज्योतिरित्यभिजुहुयाद्भूमिर्भूमिगादिति
ब्रह्माभिमन्त्रयते^६ ऽभिन्नो धर्मो जीरदानुरिति भिन्नमपो
ऽभ्यवहरेत्^७ त्रयस्त्रिंशत्तन्त्रव इत्यन्यत्संस्कृत्य कपालेष्वपि-
१० रुजति^८ यद्यसोमयाज्यार्विज्यं^९ कुर्वन् कृत्वापां^{१०} पुष्पमस्योष-
धौनामित्येतैराहवनीये^{११} तिस्र आज्याहुतीर्हुत्वा वयं सोम
व्रते तवेति शिष्टमाज्यं भक्षयित्वा देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहेति
दक्षिणाग्नौ प्रतिमन्त्रं जुहोति^{१२} तं जघनेन दक्षिणाप्रागया-
न्द्भर्मान्संस्तौर्यं दधि ददाति^{१३} देवास इह मादयध्वमित्येतैः
१५ प्रतिमन्त्रमनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीयादित्युपतिष्ठते^{१४}
कपालं चिकीर्षवयचक्राह्वातिं सर्वतः षडङ्गुलं स्थानं कल्पयित्वा

१ See TS. II. 6. 6. 4.

२ ? यद्यसोमया० AHB; यदि सोमया० MVT; यसोमयाज्या० L.

३ ? कृत्वा all the Mss

४ After एतैर् AHB ins.: उपतिष्ठते अनन्तरिताः पश्य इति; LTV om. these words.

५ दधाति TV; निदधाति ML; missing in HAB.

६ Thus restored in acc. with Āp. XIV. 32. 3-4; the Mss. are wholly confused.

३१६ वैखानससूत्रे २०, २८-३० (०श्रौतसूत्रे ३१, २८-३०)

कपालद्विद्वासी कुर्वन् द्युल्लोत्सेधं कारयेत्तेषामभिप्रथने^१
 व्याहृतीभिर्जुञ्जयाद्यदि प्रयुक्तानां प्रागर्थकर्मणः कपालं नश्ये-
 दाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद् द्यावापृथिव्यमेककपालं^२ । भार्गवो
 होतैकहायनो दक्षिणा^३ । मही द्यौः पृथिवी च न इति
 द्यावापृथिव्ययर्चा जुञ्जयादित्येके^४ ॥ २८ ॥

अधिश्रयणादूर्ध्वं व्याहृतीभिर्जुञ्जयाद्यदभ्युतं रुद्राय स्वाहेति^५
 द्रवे वायवे स्वाहेति^६ । निदग्धे निर्द्धृत्यै स्वाहेति^७ । यत्किञ्चि-
 ष्कृतं तेन प्रचरेद्यदि सर्वं दग्धमपो ऽभ्यवहृत्य मिन्दाज्जती
 ऊत्थानं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेद्यदि हविर्या दिशमभ्युत्थिच्येत
 तत्तद्विकपतिभ्यो जुञ्जयात्सर्वतः सर्वाभ्यो जुञ्जयाद्विहृदासय- १०
 न्यतनखण्डादीन्परिहरेदपरिहरन्त्याहृतीभिर्जुञ्जयाद्येककपालं
 परिवर्तेत स्कन्देद्वा प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्त्तस्वेति यथास्थानं रचयति^८
 प्रति चेत्ते प्रतितिष्ठामि राष्ट्र इति तं यजमान उपतिष्ठते^९
 ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीति द्यावापृथिवीभ्यां
 जुञ्जयाद्यदि पत्नीः संयाजयन्कपालमभिजुञ्जयादैश्वानरं दादश्- १५
 कपालं निर्वपेत् ॥ २९ ॥

यस्य पुत्रौ यमौ गावौ वा जायेयातां मारुतं त्रयोदश-
 कपालं निर्वपेन्मरुतो यद्व वो दिवो या वः शर्मन्ति याज्यानु-
 वाक्ये^{१०} । पूर्वं सुगापादनादन्तर्वेद्यासीनः पश्चाद्विर्भ्यश्च जुष्टो
 वाचो भूयासमित्येषा^{११} । इमामेवाश्विना यज्ञस्य यदाचो यदु- २०
 रिष्टम् । तदश्विनौ भेषजेन संधातारौ स्वाहा ॥ चातारमिन्द्र-
 मित्येषा^{१२} । यन्मे मनसश्चिद्रं यदाचो यच्च मे हृदः । देवास्त-

१ अभिप्रथने TV; ०पथने ML; ०प्रथमने AH; B incomplete.

वैखानससूत्रे २०, ३०-३१ (०औतसूत्रे ३१, ३०-३१) ३१७

क्षमयन्तु सर्वं सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यदिदाऽसो
यदविदाऽसो मुग्धाः कुर्वन्मृत्विजः । अग्निर्मा तस्मादेनसः
अद्वा देवी च मुञ्चताऽ स्वाहा ॥ यदन्तरिचं पृथिवीमुत
द्यामित्येषा १ ब्रह्मत्वे होत्र आध्वर्यव आग्नीध्र १ एक १ एव यज्ञे
पर्याणि तं मे देवा रचन्तां प्राणान् मे मा मा हिऽसिषुः
स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहऽ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रोऽहं यजमानः
पत्नी च एक १ एव यज्ञे पर्याणि तं मे देवा रचन्तां प्राणान्मे
मा मा हिऽसिषुः स्वाहेत्याज्यस्थाल्याः सुवेणादायैकाध्वर्यव-
प्रायश्चित्तानि २ ऊत्वा जुह्वपभृतावादाय समिदाद्याः सर्वदेवता
१० यजेत ॥ ३० ॥

समारोपितेष्वग्निषु ४ षण्मासविच्छेदे अग्नये शुचये पवमानाय
तन्तुमते पथिहते ष्टाकपालान्पुरोडाशाग्निर्वपेदैश्वानरं द्वादश-
कपालं १ नित्यहोमदर्शकाग्रयणनिरूढपशुबन्धचातुर्मास्यसौचा-
मणिसोमेषु बह्वृशो विच्छिन्नेष्वेतेषु तदेवान्वारम्भणीयं च
१५ कृत्वाग्नीन्संदधौत १ पुनराधेयमग्न्याधेयं वा कुर्यादित्येके १
जन्तुभिर्मन्यनेन वारणी अनुपयोग्यौ ५ भवतस्तावन्यौ नवारणी १
आहृत्य पौर्णमास्याममावास्यां वेष्ट्वा पुराणे अरणी गार्हपत्ये

१ ०ग्नीध्रयैक MLTV ; ०ग्नीधाय एक A ; ०ग्नीध्रीय एव H ; ०ग्नीध्रयमाक
एव B.

२ With hiatus in all the Mss.

३ ०काध्वरप्राय० the Mss.

४ समारोपितेषु the Mss.

५ ०योग्यौ AH ; ०योग्यौ MLTV ; ०योग्यौ B.

६ Thus the Mss. (only TV तावन्याववा०).

३१८ वैखानससूत्रे २०, ३१-३३ (० श्रौतसूत्रे ३१, ३१-३३)

प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरामरणीमादाय^१ सव्येनाधरामरणीमुप-
र्युपर्यग्नौ^२ धारयन्नाजुह्वान उदुध्यस्वाग्न इति द्वे विश्वां
योनिमिति^३ संनम्य जपेत् ॥ ३१ ॥

अयं ते योनिर्द्वित्वेति इति वा समारोप्यानुगमयित्वा
गार्हपत्यं मथित्वाग्निं निधायाहवनीयं विहृत्य तत्र संतनि^४ ५
जुह्यादग्नये तन्तुमते ऽष्टाकपालं निर्वपेदन्त्यजात्यमेध्यवाय-
सादिस्पर्शने ऽरण्योर्नाशस्तानुत्सृज्य भवतं नः संमनसावित्यप्सु
निमज्जयेदन्यौ नवावाहत्याग्न्याधेयं कार्यं तन्तुमानित्येके
यस्य पशुर्होयेत^५ रौद्रं वास्तुमयं चरुं निर्वपेत्कृष्णाजिनं दक्षिणा
यो ब्रह्मचार्यवकिरन्स नैर्द्वितं प्राजापत्यं वा गर्दभं पशुमा- १०
लभेत भूमौ पुरोडाशं अपयेन्नास्य कपालमश्ववदानैश्चरन्ति
प्रकयज्ञेन वा निर्द्वितं यजेत यो ऽदक्षिणेन यज्ञेन यजेत
मृतस्तस्य यज्ञो ऽनायुर्यजमानः स्यादुर्वरां दद्यात् ॥ ३२ ॥

यद्यृक्तो यज्ञ आर्तिमियाद्भूरिति गार्हपत्ये जुह्याद्या^६
यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने यदि सामतः सुवरित्याहवनीये^७ १५
यदि सर्वतः सर्वास्तदिदं सर्वप्रायश्चित्तं सर्वत्र समभ्युच्चोयते स्तेनो
ऽभिग्रस्तो ऽभिग्रस्यमानो मृगारेष्टा यजेत पुरा प्रणीताभ्यो
येन देवाः पवित्रेणेति चतुर्गृह्यैतं जुहोति प्राजापत्यं पवित्र-
मिति चेन्द्रः सुनीती सह मा पुनत्विति चाग्नये ऽऽक्षेमुचे

१ The Mss. sometimes चरणि, sometimes चरणी.

२ ? विश्वयोमेतानी (or नि)मिति MLTV; विश्वां योनिमित H; विश्वस्य-
योनिमिति AB.

३ संतनि LTV; संतनि AB; संतन M; संततति H; संततिर्जु० B.

४ पशुर्होयेत MLV; •पशुर्होयेत AB; •पशुर्होयेत T; पशुर्होयेत H.

वैखानससूत्रे २०, ३३-३४ (० श्रौतसूत्रे ३१, ३३-३४) ३१६

ऽष्टाकपालमिति दशहविषमिष्टिं निर्वपति^१ तां मृगारेष्टि-
माचक्षते^१ सप्तदश सामिधेन्यो ऽपामिदं न्ययनं नमस्ते हरसे
गोचिष इति पावकवत्यौ धाव्ये^१ अग्नी रक्षांसि सेधति यत्ते
पवित्रमर्चिषीति प्रथमस्याज्यभागस्य^१ यो धारया पावकया
५ परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्विय ज्या कलशेषु धावति
पवित्रे परिषिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इत्युत्तरस्याग्निर्मन्त्रे
प्रचेतस इति हविषां याज्यानुवाक्या भवन्ति ॥ ३३ ॥

पुरस्तात्सिष्टकृतः पवमानः सुवर्जन इत्याज्याज्जतीरूप-
जुहोति^१ यत्ते वयं यथा ह तदसव इति संयाज्ये^१ दक्षिणा-
१० काले हिरण्यं ददाति^१ पत्नीसंयाजेषु पुरस्ताद्गृहपतेर्यद्देवा
देवहेडनमित्याज्याज्जतीरूपजुहोति^१ मृगारेष्टिः संतिष्ठत^१ उक्तः
पशुर्यदि न लभ्येताग्नेयीं वैष्णवीमैन्द्रीं^१ वायव्यां प्राजापत्या-
मैन्द्रावैष्णवीमिति ऊत्वा तमेवोपकल्पयेदुपाकृतो वाश्येत यदस्य
पारे रजसो यस्माद्भौषावाग्निष्ठा इति द्वे आज्जती जुहुयाद्यदि
१५ वेपेत यस्माद्भौषावेपिष्ठा इति द्वितीयां^१ यदि पलायेत
यस्माद्भौषा पलायिष्ठा इति^१ यदि संज्ञपनं न कामयीत^१
यस्माद्भौषा समज्ञास्या इति^१ यदि शकृत्कुर्वीत यस्माद्भौषा
शकृदक्षया इति^१ यदि मूत्रं कुर्वीत यस्माद्भौषा मूत्रमक्षया
इति^१ य इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति सर्वत्र तृतीयां^१
२० यदि निषीदेदग्निहोत्रवत्कार्यं^१ मैत्रावरुणदण्डेनोदुस तिष्ठे-
त्युसमुत्थापयेत् ॥ ३४ ॥

१ After वैष्णवीं H ins. प्राजावैष्णवीं.

१ Thus BHA; यदि संज्ञपनात् न कामयीत ML.

३२० वखानसूत्रे २०, ३५-३६ (० श्रौतसूत्रे ३१, ३५-३६)

अन्येन वौदम्बरेणोन्मेष तिष्ठेति मेषमुदश्व तिष्ठेत्यश्वमुच्छाग
तिष्ठेति क्वागमुदश्व इति वशां । यदि पूर्वं पर्यग्निकरणा-
न्म्रियेत याश्वमेधे प्रायश्चित्तिस्तां कृत्वाथान्यं तादृशं पशु-
मालभेत । तस्योपाकरणादि समानं निर्मन्थ्य सामिधेनी-
तच्छेषाधारसंप्रैषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जं । यदि तादृशं न लभे- ५
ताजावयो गोश्वश्चा इत्यन्योन्यस्य प्रतिनिधयो भवन्ति । यदि
प्रतिनिधिं न लभेताज्येन संस्थापयेच्चतस्र आशाः प्रचरन्त्वग्नयो
न वा उवेतन्म्रियस आशानां त्वा विश्वा आशा इति मृतं
शरीरमपु प्रवेष्टयति । यदि वपा हृता^१ नष्टा वा स्यादुद्य-
न्त्सुपर्णो न विभाति सर्वमिति चतुर्गृहीतं जुहोति । ॥ ३५ ॥ १०

तत्स्थाने यदवशिष्टं स्यात्तेन मेदसा प्रचरेत्ततो यदि तां
लभेत न तदाद्रिषेत । यदि वपा हविरवदानं वा स्कन्देदा
त्वा ददे यशसे वीर्याय चेत्यादाय यस्ते द्रप्सो यस्त उदर्ष
इति जुहोति । यद्यसंस्थिते शकुनिश्चषालमुपविशेच्चषालं^२
प्रक्षाल्य यूपं प्रोक्ष्यापवस्व^३ सोमपीतये गातुमसौ यजमानाय १५
विन्द^४ स्वाहेति चतुर्गृहीतं जुहोति । स्कन्ने पृषदाज्ये पाचं
निर्णिज्य पृषदाज्यमन्यमभिगृह्य^५ मनो ज्योतिरित्याज्यं जुहुया-

१ कुनिहृता H, which points to शकुनि०; कूनिभूत० B, with lacuna of one aksara before कू०.

२ लमुपवि० the Mss. ? ल उप० ? see Baudh.

३ प्रोक्ष्यापवस्व H; प्रोक्ष्यवपस्व A; प्रोक्ष्यवपध्वः ML; प्रोक्ष्यपध्वः TV; प्रोक्ष्यापस्ववसः B.

४ विन्द LTV; विन्द MAHB.

५ अन्यम् all the Mss.

वैखानससूत्रे ३१, ३६-३८ (० श्रौतसूत्रे २०, ३६-३८) ३२१

देवं स्कन्ने सोमे सोममभिगृह्य जुहुयाद्यदि मार्जारादिभिः
पात्रमुपहतं स्यादन्यस्मिन् गृह्णाति ^१ ॥ ३६ ॥

- उखां^१ स्रवन्तीं^१ पशूनां स्रवन्तीमभिमन्त्रयते^१ यावन्ति
पशोरवदानानि न विन्देयस्तावत्कालस्तत्रान्यस्यावर्धये पशुं
५ विमथ्नीरन्यस्तान् कामयेतार्तिमार्क्युरिति कुविदङ्गेति नमो-
वृत्तिवत्यर्चाग्रीध्रे जुहुयाद्यद्यष्टापदीत्यवबुध्येरन् धाता रातिः
सूर्यो देवो दिविषद्भ्य इति दाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति^१ यस्यास्ते
हरितो गर्भे इत्यभिमन्त्र्या वर्तन वर्तयेति प्रदक्षिणं गर्भ-
मावर्तयति^१ वि ते भिनद्धि तकरोमित्यन्तरा ओणी गर्भे
१० निष्पाटयति^१ बहिस्ते अस्तु वाञ्छित्याशयाद्गर्भं निरस्यो-
रुद्रस्यो विश्वरूप इन्दुरिति रसाय पात्रमुपयच्छति^१ शूलेन
पशुप्रपणे निहत्य गर्भं अपयति^१ पशुपुरोडाशं निरूप्य
भक्तिद्यावाष्टयिव्यं पशुपुरोडाशं निर्वपति^१ पशोरवदानान्यवदाय
गर्भस्य पुरस्तान्नाभ्या अन्यच्चावद्येदुपरिष्टादन्यदवदाय सौविष्ट-
१५ कृतान्यवद्यति^१ रसं चैधं करोति ॥ ३७ ॥

- दैवतेषु सौविष्टकृतेष्वेडेषु चै^१कपदी द्विपदीति पुरस्तात्सिष्ट-
कृतो जुहोति वषट् ते विष्णो प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नामे-
त्यन्यतरया गर्भस्य दक्षिणेन पूर्वसक्थिना विष्णुं शिपिविष्टं
यजति^१ दक्षिणाकाले ऽष्टाप्रद्विरण्यमुष्णीषेणावेष्ट्य कोशे ऽवधाय
१० द्वितीये ऽवधाय तृतीये ऽवदधाति^१ विबिलानिव कोशान्
कृत्वा तदक्षिणं ददाति^१ मरुतो यस्य हि चये यज्ञैर्वा

^१ Read perhaps (op. Ap. IX. 18. 12) गर्भं स्रवन्तीमिति.

^२ ० पादयति MLTAV; निषवदति H; ० पदति B.

३२२ वैखानससूत्रे ३१, ३८-३९ (०श्रौतसूत्रे २०, ३८-३९)

यज्ञवाहस इत्यन्यतरया पशुश्रपणे गार्हपत्ये वा गर्भपुरोडाशं
चेत्युत्तरेण गार्हपत्यस्य ग्रामित्रस्य वा श्रौते भस्मन्युपोष्य महौ
द्यौः पृथिवी च न इति श्रौतेन भस्मनाभिसमूहयितुं युवान-
मिति पञ्चभिरुपतिष्ठते । ॥ ३८ ॥

यस्यानपवृक्तो^१ यूपो विरोहेत्तस्मिन् त्वाष्ट्रं चरुं निर्वपेत् ।
त्रयस्त्रिंशदिति तन्तुमतीं वा जुहोति । यदि सुषिरः
स्याद्वैष्णव्या व्याहृतीभिः प्राजापत्यया च ऊत्वा तं संवृष्ट्याग्नौ
प्रविध्याथान्यं साधयेद्यदि क्रिमिणः पूर्ववत्प्रायश्चित्तं । यद्या-
वश्चनमास्कन्देद्वाहत्यादि समानमुत्तरं । यदि दक्षिणा पते-
त्यत्यङ् वा सं वा श्रौर्येन वैष्णव्याः स्थाने यामौ । शेषो १०
व्याख्यातो । यद्यपि पतेत्तत्स्थाने वारुणीं जुहुयात्समानमुत्तरं ।
यदि प्रासहा हरेयुरैन्द्री विशेषो । यदि मूल उप शुष्कः
स्यान्मध्ये ऽग्रे वा यद्यग्निष्ठाश्रिर्विच्छिद्येत पूर्वा^२ वा दक्षिणा
सर्वतो वा याम्येव^३ विशेषो । यदि लोहिन्यो रेखा अन्ये
वोत्पाताः सर्वत्र प्रायश्चित्तं भर्भुवः सुवरित्यन्या वा वैष्णवी- १५
दैष्णवीः । ॥ ३९ ॥

इति विंशः प्रश्नः ।

^१ Thus B; ०श्रौते the Mss.

^२ पूर्व the Mss.

^३ यामोरव or यामिरेव the Mss.

वैखानससूत्रे ३२, १-२ (०.श्रौतसूत्रे २१, १-२) ३२३

अथ सौम्यानि । यदि दौचितो ऽनृतं वदेदप आसम्याव
ते हेड उदुत्तममिमं मे वरुण तत्त्वा यामीति जपेद्दण्डात्कृष्णा-
जिनाद्वा व्यवच्छिन्नो द्वाञ्जनमगन्यञ्च इति व्याख्यातं । यद्दे
दौचितो ऽमेध्यमनिष्टं वा पश्यत्यबद्धं मनो दरिद्रमिति
५ जपेद्यद्दे दौचितमभिवर्षत्युन्दतीर्षणं धत्तेति जपेद्यदि वाति
भद्रादभि श्रेयः प्रेक्षीति । कर्दयित्वा निष्ठौथ वा यदत्रापि
रसस्येति । यदि स्वप्ने रेतः सिञ्चति यन्मे रेतः^१ परितोषा-
दिति स्कन्नमभिमन्त्रयते । यद्यवकिरेदस्वप्ने तपो ध्वमे न
ह ते अग्ने तनुवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोति यद्देवा
१० दवहेडनमित्येताभिश्च जुहुयात्प्रत्याहुति वरं दद्यादेकं वा
बहुविदे । सूत्रमुत्सृजती^२यं ते यज्ञिया तनूरिति मृदं लोष्टं
वादत्ते । ॥ १ ॥

अपो मुञ्चामि न प्रजाम^३होमुचः स्वाहाकृताः पृथिवीमा-
विशतेति तदुत्सृजति । पृथिव्या संभवतेति वेद्यां लोष्टं प्रति-
१५ निदधाति । बौभत्सा नामापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविश-
तेत्यश्रु कुर्वन् जपेत् । कफस्या नामापः स्वाहाकृताः पृथिवी-
माविशतेति कफमुत्सृजंस्तपस्या नामापः स्वाहाकृताः पृथिवी-
माविशतेति खेदमुत्सृजन् । दुःस्वप्न पापस्वप्नोपभुजैर्ब्रह्माहमन्तरं
त्यवे न भि स्वप्नमुगवधेति^४ दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपति । यदन्नमद्यते

१ यन्मे रेतः परि० HB (as Baudh. XXVIII. 9 : 358. 12); यन्मे ज्व
पयसः परि० MLTAV (as Āp. X. 13. 10).

२ ०.हमन्तरंत्यवेन MLTV (but in TV a space for one aksara is
left before त्य); ०.हमन्तरंत्यवेन A; in H, there is a great gape;
०.हमन्तरंत्यवेन B.

३२४ वैखानससूत्रे ३२, २-४ (०श्रौतसूत्रे २१, २-४)

सायमिति स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति ^१ नमो रुद्रेभ्यः स्वाहेति
कण्डूय लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा जपति ^२ न वर्षति धावेन्नमो
वाय ^३ इत्येतमृगद्वयं जपति यदि धावेत्सूर्यो मा देवो
देवेभ्यः पात्विति दौक्षितविमितादन्यत्राभिनिष्क्रान्तो ऽभ्युदितो
वा जपति ^४ ॥ २ ॥

प्रातरनुवाके ऽभ्युदित उद्वयं तमसस्यर्युदु त्वं चित्रमिति
तिस्र आहुतौर्जुहोति तथा सोमो यदि नाविर्भवेन्नवो नवो
भवति यमादित्या इत्याहुतौ जुहुयात्सूर्याचन्द्रमसोरपरागे
ऽप्येतदेवाग्निं नरादि ^५ यदि ग्रहं ग्रहीष्यन्नन्यां देवतां
गृह्णीयात्तदेवासुख्यै स्वाहेति सर्वहुतं तस्यै देवतायै जुहुया- १०
न्मिन्दाहुतौ हुत्वा भागिन्यै देवतायै पुनर्गृह्णीयादपि वा
वाचस्यते विधे नामन्निति ग्रहाणामेकेन जुहुयाच्चमसेषु चैवं ^६
सवनकालातिक्रमे ऽग्निर्मूर्धति गायत्र्या प्रातःसवने जुहुयाद्भुवो
यज्ञस्येति त्रिष्टुभा माध्यंदिने जनस्य गोपा इति जगत्या
हतौयसवने ^७ निन आग्निष्टोमे चारहरतिराचमुत्तरं ^८ नाधि- १५
गच्छेद्यज्ञे भेषः ^९ स्यादित्यधिगमे सर्वान् होतृन् जुहुयात् ^{१०} ॥ ३ ॥

पशौ यदि पूतिगन्धः स्यात्तदुत्सृज्यान्वेन पशुना प्रचरे-
दाज्येन पुरोडाशसाम्नाय्ययोर्यदि स्तोत्रग्रन्थप्रतिगरार्धर्चादिषु ^{११}

१ R. वायव ? Baudh. differs.

२ ? वाग्निमरादि the Mss. (वाग्निनेराति B).

३ ? निन वाग्नि (or ग्री) षोम (or मे) चारहरति रात्रा (or रात्र्या) सु०
MLT ; निन वाग्निमौचाहरति रात्र्या० A ; निन वाग्निमौचिचाहरति रात्र्या BV.

४ यज्ञे भेष the Mss.

५ Thus B ; ०प्रतिगरा चर्धर्चा० the other Mss.

वैखानससूत्रे ३२, ४-५ (० श्रौतसूत्रे २१, ४-५) ३२५

लुपेत मिन्दाऊतौ ऊत्वा पुनर्जपेद्यदि प्रातःसवने त्रिषु कलशे-
षूक्यस्थाल्यां वात्पसोमः शिष्येप्राग्घोमाच्चमसेष्वभ्युन्नीय जुहु-
यात्कलशेष्वभ्युन्नीय तैरुपहोतयमित्येके । यदि प्रागनुवषट्कारा-
दनुवषट्कारे^१ जुहुयाद्यदि भूयानतिरिच्येत सहैव कलशै-
र्होमाय प्रतिष्ठेदुते ऽनुवषट्कृते ऽतिरिक्तमवबुधोद्गाढहोतप्रत्ययेन
त्रिषु सवनेषूक्तवत्सर्वं कुर्याद्यद्यग्निष्टोमे ऽतिरिच्येतोक्त्यं कुर्वीत
यद्युक्त्ये षोडशिनं यदि षोडशिन्यतिरात्रं यद्यतिरात्रे वैष्णवौषु
शिपिविष्टवतीषु बृहता गौरिवीतेन^२ वा सुवीरन् ॥ ४ ॥

सोमसंसवे विदिषाणयोर्यजमानयोर्महारात्रे ऽग्निर्यजुर्भिरिति

- १० चत्वारि संभारयजूषि ऊलोपाकृत्य परिहिते प्रातरनुवाके
संवेशायोपवेशाय गायत्र्या अभिभूत्यै स्वाहेति पुरस्तात्प्रातः-
सवनस्य जुहुयात्तथोत्तराणि संभारयजूषि माध्यंदिनस्य । त्रिषुभो
ऽभिभूत्या इति मन्त्रं संनमति । तथोत्तराणि संभारयजूषि
द्वितीयसवनस्य । जगत्या अभिभूत्या इति मन्त्रं संनमति ।
१५ तथोत्तराण्यनुष्टुभ इत्यवमृतस्य संनमति । तथोत्तराणि ऊलोद-
वसानीयायाः पङ्क्त्या इति संनमति । प्राणापानौ मृत्योर्मा
पातं प्राणापानौ मा मा हिंसिष्टमिति द्वे पुरस्तात्पशुस्विष्टकृतो
जुहुयादेतिवन्ति प्रेतिवन्ति वाज्यानि । मरुत्वतीर्दृषण्वतीर्वा
प्रतिपदो । यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यादुक्त्यं कुर्वीत ।
२० यद्युक्त्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत ॥ ५ ॥

१ ? प्रागनुवषट्कारोदनुवषट्कारो जुहुय० B; A : ० द्वारोद्दनुवषट्कारे ज०; the
other Mss. प्रागनुवषट्कारस्तदनु वष०.

२ गौरिवीतेन TVA; गौरिवी० NL; गौरिवीतेन BH.

३२६ वैखानससूत्रे ३२, ६-७ (० श्रौतसूत्रे २१, ६-७)

यद्यतिरात्रो ऽग्नोर्यामो^१ यद्यग्नोर्यामो द्विरात्रः^१ सोममाहृत्य
हविर्धानसन्निधौ क्रौत्वा^१ सकृदाप्याय्य हविर्धानं प्रपाद्य शकटे
कृत्वोत्तरमुत्तरमहः^१ कार्यमत्यभिषुत्यो दक्षिणाभिर्वा वरीयांसं^२
यज्ञक्रतुं कुर्याद्यद्यन्तरा गिरिर्नदौ वा न स्यात्संवो^३ नावि-
द्विषाणयोः संसव इत्यपरं^४ कोभागिनसत्तेषु^५ यदि दौक्षिता-
नामुपतापः स्यान्महत्काष्ठमाग्नौघ्रीये समिधोत्तरत उदपात्रं
निधाय यवानामेकविंशतिं तावतश्च दर्भपुञ्जीलानवधायापो
ऽग्रावधिश्चित्याग्नौघ्रीयादक्षिणोपविष्टं ब्राह्मणं प्रोच्य तत्प्रसूतो
जौवा नाम स्येति परिब्रूयात्^६ ॥ ६ ॥

या जाता इत्योषधीसूक्तेन ताभिरुपतप्ताभिरङ्गिरभि-^{१०}
षित्याचमय्य प्राणापानौ त उपाश्वन्तर्यामौ पातामित्यभि-
मृशति^१ प्राणापानावुपाश्वन्तर्यामौ पातमिति सर्वत्र मे
इति संनम्य यजमानो जपति^१ पुष्टिपतये पुष्टिरित्याग्नौघ्रीय
आहुतिं जुहोति^१ नान्यङ्गेषजं कुर्याद्यथासंभवमेकाहे^१ यदि
म्रियेत यत्प्रागवभृथात्तत्त्वा पेटमेधिकेन विधानेन सर्वैरग्निभि-^{१५}
दर्शपूर्णमासैः^८ सौमिकैश्च पात्रैः पूर्वेण सदो ऽग्न्यवभृथं कुर्यु-
रवभृथं^९ वा गमयित्वोन्मुच्य दौक्षामवभृथादुदेत्य अग्निमानं

१ Thus BA; क्रिला TV; कृत्वा MLH.

२ वरीयांसं TV; परिधासं H; परिवीयांसं MLA; परिधासं B.

३ Thus the Mss.; could the original reading be: एकाहा-
हीनसत्तेषु?

४ दर्शपूर्णमासैः MLVTAB; दर्शपूर्णमासिकैः H.

५ Thus H (and cp. Hir.); ०भयो (or धो) वभृथं (or धं) वा गम-
MLTV; A useless; ०भृथं वो मयित्वोन्मुच्य B.

वैखानससूत्रे ३२, ७-६ (० श्रौतसूत्रे २१, ७-६) ३२७

नीलाग्निभिर्दहेद्येषां दौक्षितानां प्रमीयते तं यदववर्जयुः
क्रूरकृतामिवैषा लोकः स्यादाहर दहेति ब्रूयात्तं दक्षिणतो
वेद्ये^१ स्मृतिदेशे^२ निधाय दक्षिणाग्नेरङ्गारान्निर्वर्त्ये^३ तेन निर्मन्थ्येन
वा दहेयुः^४ ॥ ७ ॥

५ दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यामस्थिकुम्भमुपनिधायायं गौः पृश्नि-
रक्रमौदिति तिसृभिरप्रतिहृताभिः सर्पराज्ञीभिर्हृतातारः सुवीर-
नृत्विजो होतृप्रथमाः प्राचीनावीतिनो यो ऽस्य कौष्ठ्यं जगत
इति यामौरनुब्रुवन्तः सर्पराज्ञी^५ कीर्तयन्तो दक्षिणान् केश-
पचानुब्रूथ्य सव्यान् प्रसृष्ट्य^६ दक्षिणानूरूनापानाः सव्यान्वा त्रिः
१० प्रसृत्यं मार्जालीयं परीयुस्त्रिः पुनः प्रतिपरीयुरैन्द्रवायवाग्ना-
न्मैत्रावरुणाग्रान्वा गृह्णीयाद्भक्षांस्तु मार्जालीयन्यन्ते निनयेयुर्न
भक्षयेयुरायायनं तु कुर्वीरन्^७ आयूषि पवस इति
रथन्तरपृष्ठस्य प्रतिपदं कुर्वीरन्^८ रथन्तरसामैषां सोमः
स्यात्^९ ॥ ८ ॥

१५ पुत्रादिहीनस्यास्थिकुम्भमवष्टये निखनेयुः^१ पुत्रादिमृतं
दग्ध्वास्थीनुपनह्य^२ यो ऽस्य नेदिष्ठौ स्यात्तं तस्य स्थाने दौक्षयित्वा
तेन पुनर्यजेरंस्ततः संवत्सरे ऽस्थीनि याजयेयुरग्निष्टोमो रथ-
न्तरसामा^३ गौरिवीतसामा^४ सप्तदशस्तोमेन^५ पूर्ववद्ब्रह्मणो^६

१ Cp. T. Br. I. 4. 6. 5.

२ ? स्मृतिदेशे MLVTH; स्मृतिदेश A; सप्ततिदेशवा B.

३ Thus the Mss., सर्पं. B only.

४ प्रसृ. ML; विख. ATHBV.

५ कुर्वीत HB only.

६ ० स्थीनुप. all the Mss.

७ गौरिवीत. MLTAV; गौरवीत. HB.

३२८ वैखानससूत्रे ३२, ६-११ (०श्रौतसूत्रे २१, ६-११)

ऽस्थिकुम्भं प्रतिस्तोत्रं कृष्णाजिन उपनह्य निदधात्यन्तर्यामहोमान्ते
यामेन साम्ना सर्पराज्ञीषु सुवीरक्रीडप्रथमाः प्राचीनावीतिनो
मार्जालीयं प्रतौयुरिति व्याख्यतु^१ द्वादशशतं दक्षिणा^२ मृत-
स्याग्रयः पूर्वस्यैवोदवसानकाले प्रथमकृताग्निहोत्रविधानेन धृता
एवास्थियज्ञावभ्यर्मेतस्मिन्नग्नौ यज्ञपात्रैश्च दहेयुः^३ ॥ ६ ॥

यदि सत्ताय दौक्षितानां कुतश्चित्कारणात्साम्युत्थानं जायेत
स सोममपभज्य विश्वजितातिरात्रेण सर्वस्तोमेन सर्वपृष्ठेन
सर्वभेदसदक्षिणेन यजेत^४ व्याख्यातमृत्विग्वरणं^५ पृथगरणीष्वग्नौ—
च्छालामुखीयारण्योरेवोत्तरवेदिकाग्नौध्रीयान्समारोप्य^६ देव-
यजनादि कृत्वोत्थायिनः कृतान्तात्प्रतिपद्येरन्^७ सत्त्रिणश्लोका- १०
मवलिख्य तैरन्या मृदः संसृज्याषाढाघर्मेष्टकाकुलयिनौमहा-
वौरेणान्यच्च कुर्युरवलिख्य पशुगिरसां तूष्णीकेष्वास्त्रेषयेदेषुत्तर-
वेदिधिष्णियोत्करोपरवखरसदोहविधानादिभ्यो विहृतेभ्यः पुरी-
षानपादायास्त्रेषयेदिष्टकाश्च कार्याः^८ ॥ १० ॥

अकृतेषूखादिषूथ्याने तेषां मन्त्रवत्पुनरुपादानमेवं^९ प्रणीत १५
आहवनीय उत्तिष्ठेत्तूष्णीमाहवनीयं प्रणयत्येवमाग्नौध्रीयदि^{१०}
संचिते ऽग्नावुपतिष्ठेत्^{११} न कारयेयुः^{१२} सोमे यदपहृते प्रायश्चित्तं

१ प्रतौयु० the Mss. (प्रतियु० BV).

२ ०वोत्तरं वेदि० the Mss.; ०ध्रीयान्समा० the Mss.

३ कृतान्तात् AB (and cp. Hir. and Āp. XIV. 25. 2); कृतां तान्
H; कृतान्ता TM; कृतान्तौ L.

४ एवं MLTHBV; एव A.

५ Read ०ग्नावुत्तिष्ठेत् (०ग्नावुत्तिष्ठेत् BV).

वैखानससूत्रे ३२, ११-१३ (०श्रौतसूत्रे २१, ११-१३) ३२६

तद्गधे^१ पञ्च गावो विशेषो^१ यदि गावा ग्रीर्येत ब्रह्मसान्ना^१
सुवीरन्^१ कलशो दीर्येत सर्वत्र वषट्कारनिधनेन ब्रह्मसान्ना
सुवीरन्सवे स्वाहेति सप्तमन्त्रैर्ज्वेन्द्रस्य गृहो ऽसीति सित-
सोममभिमन्त्र्य^२ संवेष्टाय त्वेति पूर्ववद्यथर्तुं जुहोति^१ ॥ ११ ॥

५ आग्नीध्रविनाशे ऽग्निर्मूर्धेत्याग्नेया जुहुयाद्धविधाने विष्णो-
त्वं नो अन्तम इति वैष्णव्या^३ सदसौन्द्रं विश्वा अवौष्ट-
न्निद्येन्द्रिया^३ विश्वे देवाः गृणुतेमः^४ हवं म इति वैश्वदेव्या
प्राग्वंशे^३ सर्वेषु विनाशेषु मिन्दाज्जती वैष्णवीर्याहतीर्वा
जुहुयाद्धोत्वमैत्रावरुणप्रभृतिसप्तानां^२ वषट्कर्तृणामन्योन्यस्य वा
१० याज्यापुरोनुवाक्याविपर्यासे^५ ब्राह्मण एकहोतेति सप्तभिर्मन्त्रै-
र्यथाक्रममध्वर्युर्जुहुयाद्यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति
सर्वाः शंसेदपि दाशतयीः^५ सौर्यं बज्ररूपं पशुमालभेत^५
॥ १२ ॥

समन्वारभ्यानां सर्पतां बहिष्पवमाने यद्युद्गातापच्छिद्येता-
१५ दक्षिणः स यज्ञः संस्थाप्यस्तेन पुनर्यजेत^६ तत्र तद्दद्याद्यत्पूर्व-
स्मिन्दास्यन्स्याद्यदि प्रस्तोतापच्छिद्येत ब्रह्मणे वरं दत्त्वा स
एव पुनर्वर्तव्यो^६ यदि प्रतिहर्ता पुनर्यज्ञे सर्ववेदसं दद्याद्युग-

^१ The Sūtrakāra forgets to indicate, which brahmasāman should be applied, see Āp. XIV. 25. 7.

^२ चित्तमभिम० H.

^३ ०प्रभृतौस्सप्ता० MLA; ०प्रभृतिस्सु० TV; ०प्रभृतः स० HB.

^४ ०नुवाक्योविप० MLTAV; ०पुरोनुवाक्ये वि० HB.

^५ Thus H. only (and cp. Āp. XIV. 24. 2.); the other Mss. omit सर्वाः and read वाशतयीः or वातशयौस (only A दाशतयी).

३३० वैखानससूत्रे ३२, १३-१४ (० औत्सूत्रे २१, १३-१४)

पदपच्छिन्नयोरुद्गातुः प्रायश्चित्तं प्रतिहर्तुर्मिन्दाज्जती^१ अपच्छे-
दपौर्वापर्यं यो^२ जघन्यः स्यात्पुनर्यज्ञे सर्ववेदसं दद्यात्तथा
माध्यन्दिने^३ यद्यार्भवे मिन्दाज्जती^४ एवमहर्गणे^५ तदह-
रेवावर्तितव्यम्^६ ॥ १३ ॥

यस्य सोम उपदस्येतुवर्णं हिरण्यं देधा विच्छिद्यजीर्षे^५
ऽन्यतरदन्तर्धाय वसतौवरौरवनीय तूष्णीमभिषुत्याधवनीये
ऽवनीयाग्रयणे द्रोणकलशे वावनीयैवमेकधनैकदेशमवनीय पूत-
भृत्यवनयेदन्यद्विरण्यार्धं विभज्य ग्रहचमसेष्वभ्युन्नीय जुहुयान्नह-
र्त्विग्भ्यश्चतुरो वरान्दद्यादाग्रयण उपदस्येत्स्कन्देद्वेदरेभ्यो गृहेभ्यो
निगृह्णीयात्तेषामुपदस्तानां शुक्रामन्थिर्वर्जितानामाग्रयणाद्गृह्णी-^{१०}
यात्सर्वेषु ग्रहेषूपदस्तेष्वग्रयणं^७ द्रोणकलशाद्गृह्णाति^८ यदाग्रयण
उपदस्येत्कलशाद्गृह्णीयाद्यथा पिता पुत्रं चित उपधावतौत्युक्तं^९
यदि भ्रुवः स्कन्देदायुर्धा असि भ्रुवायुर्मं धेहि वर्चोधा असि
भ्रुव वर्चो मे धेहि तनूपा असि भ्रुव तनुवं मे पाह्येति
तस्मिञ्कृतमानं हिरण्यं निधाय स्वाहा दिव आप्यायस्वेति^{१५}
द्रोणकलशादाप्याययति^१ द्वितीयमन्तर्धाय स्वाहान्तरिक्षा-
दाप्यायस्वेत्याप्याययति^२ तृतीयमधस्तादन्तर्धाय स्वाहा पृथिव्या

^१ यो added by me. But perhaps this word is not to be added, but स्यात् to be cancelled.

^२ मिन्दाज्जती एवाहर्गणे HB, which also gives a good sense.

^३ ० यणं MLTV; ० यणे AHB.

^४ ० कलशाद्गिरिः HB.

^५ See TS. VI. 5. 10. 1-2.

^६ तनुवं T; तन्वं MLAV

वैखानससूत्रे ३२, १४-१५ (० औतसूत्रे २१, १४-१५) ३३१

आप्यायस्वेति तृतीयमाप्याययत्वाध्वरो^१ ऽयं यज्ञो अस्तु देवा
ओषधीभ्यः पशुभ्यो मे जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरो^२ अस्तु
देवाः स पिन्वस्व घृतवद्देव यज्ञेत्या त्वाहार्षमिति ध्रुवसूक्तेन
यजमानो ध्रुवमभिमन्व्याध्वर्यवे वरं ददाति^३ ॥ १४ ॥

- ५ नाराग्रंसः स्कन्देद्यमध्वर्युरुत्तरं ग्रहं गृह्णाति तं ऊत्वा-
प्यायस्व मदिन्तसेति तस्मादितरं नाराग्रंसमाप्याय^४ भक्षयित्वा
पुनराप्यायानुकम्प्य भक्षयति^५ सोमस्कन्दने ब्रह्मन्सोमो
ऽस्कानिति ब्रह्माणमामन्त्य प्रायश्चित्तं कुर्वीत^६ तेन प्रसूतो
यत्र स्कन्देत्तत्रापो निनीयामद्देव इति स्कन्नमभिमन्त्य देवा-
१० अन्नमग्न्यज्ञ इति प्रातःसवने पुनरभिमन्त्रयते^७ हिरण्यगर्भः
समवर्तताय इति जुहुयाद्गन्धर्वाअन्नमग्न्यज्ञ इति माध्यंदिने
ऽभिमन्त्रयते पितृअन्नमग्न्यज्ञ इति तृतीयसवन आप ओषधी-
रिति नक्तं द्यावापृथिवी जनमगन्नति तिरोअक्रियान्^८ सोमे
सोममभिगृह्णीयाद्रूपश्चस्कन्द मनो ज्योतिरिति संहिताभ्यां
१५ षषदाज्येनैकामाहुतिं जुहुयाद्यृतग्रहे^९ सुगधौ स्यातां विसृष्ट-
धेनाः सरितो घृतश्रुतो वसन्तो गौगो मधुमन्ति वर्षाः ।
शरद्धेमन्त ऋतवो मयोभुव उदप्रतो नभसी संव्ययन्ताम् ॥
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिर्धाता ददातु सुमनस्यमानः ।

१ ०ध्वर्यो the Mss.

२ Same of the Mss. seem to point to a reading इतराद्नाराग्रंसान्.

३ भक्षयति H.

४ तीरे आह्नीयात् HB; तरे अनुगृह्णीयात् MLTA. The same in Hiranyakesin.

५ Thus the Mss.

३३२ दैक्षिणसूत्रे ३२, १५-१७ (० श्रौतसूत्रे २१, १५-१७)

संवत्सर ऋतुभिश्चाकुपानो^१ मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ॥
आ देवानां त्वमग्ने व्रतया असि यद्वो वयं मधुश्च माधवश्च
वासन्निकावृत्त त इमं यज्ञमवन्तु ते मामवन्तु व आरभे ऽनु
मारभध्वः स्वाहेत्येतैः सहैकादशाहुतौर्जुहोति^१ ॥ १५ ॥

यद्यभक्षिते चमसे स्तोत्रमुपाकुर्यादारमतेति कृन्दोगानुक्ता ५
हिरण्यगर्भ इत्याहुतिं जुहोति^१ तं चमसं यथान्यायं भक्षयत्यथ
यद्यं चमसं वाभिवृष्टमिन्दुरिन्द्रमवागादिति भक्षयति^१ यदि
हुतशेषेण सोमेनाहुतः सोमः संसृज्येतान्तःपरिध्याह्वनौया-
दुदञ्चमङ्गारं निर्वर्त्य यज्ञस्य हि स्थ चत्वियौ^२ वौतं^३ जुषेथाः
स्वाहेति हुत्वा हुतौ भक्षं हरति मा नो ध्वारिषुरिति शेषं १०
भक्षयति^१ मा यजमानं तमो विददिति भक्षयन्तमनुमन्त्रयते^१
यदि हुतः^२ परिप्लुत्याहुतेन संसृज्येत वा यद्यवृता चत्विजो
ऽन्यवृतेः संसृज्येरन्नात्यस्तोमात्सत्तादन्यत्र दौचितैर्दीक्षिता एत-
देवाभिषुत्य सोमो ऽभिवृध्येत^४ तदित्यदं प्रत्यस्मै पिपीषत
इत्येताभ्यां सुवाहुतौ जुहोति^१ मैत्र्यर्चाभिवृष्टे^५ हुत्वेन्दुरिन्द्र- १५
मवागादिति शेषं भक्षयति^१ ॥ १६ ॥

सप्तर्त्विजः सप्त सदाः^६ स्वेषामिति भक्षं व्यापन्नमुत्तरार्ध-
पूर्वार्ध उपरवे निनयेदक्षिणार्धपूर्वार्धं वा^१ यस्याग्निरुख्य उदायति
स एव पुनः परौथ इत्युक्तमुख्यसेदुदायेदपु^७ भस्म प्रवेश्य

१ चाकुपा० (as Ap.) MLTV; चाक्षपा० A (read चाकुपा०).

२ चत्विजोवौति the Mss.

३ हुतः TBV; हुतं MLA; यदहुतः B.

४ ऽवृध्येत the Mss., see, however, Baudh. XXIX. 5: 375. 4.

५ ऽवृष्टे A, ऽवृष्टेति MLTV.

६ इत्युक्तम् see TS. V. 7. 5. 1.

वैखानससूत्रे ३२, १७-१८ (० श्रौतसूत्रे २१, १७-१८) ३३३

शक्रत्पिण्डेन^१ परिलिप्याज्जतिषाहं^२ कृत्वा सुवर्णं धर्मः स्वाहेति
पञ्चाज्जतीर्ज्ज्वार्कः पवित्रं रजसो विमान इति द्वाभ्यां
मुञ्जकुलायप्रभृतौनि कर्माणि प्रतिपद्येता^३ कृष्णाजिनवाचनात्^४
कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणा शतमानं च हिरण्यं^५
यद्यगारमासन्दौ^६ शिक्वं वा दह्येत^७ वैश्वानरो न ऊच्येति
वैश्वानरौभिरष्टौ समिध आदध्याद्यदि हविर्धाने शीर्णे
स्यातामध्वर्युर्दक्षिणमुद्गृहीयात्प्रतिप्रस्थातोपस्तध्वयादुत्तरं^८ प्रति-
प्रस्थातोद्गृहीयादध्वर्युर्पस्तध्वयाद्दक्षिणोपस्तध्वतो वैष्णव्योपमिनुत
आश्विन्या संमिनुतः^९ ॥ १७ ॥

१० अग्रे वाजस्य गोमत इति तिसृभिरुष्णिग्भिरध्वर्युराग्नौध्रे
जुहोत्युत्तराभिः प्रतिप्रस्थाता^१ यदि पञ्जेजनिकलशो^२ वसती-
वरीरेकधनाः कुम्भेष्टकाः कथनेष्टका^३ वा परासिच्येरन्यूपौदु-
म्बरीद्रोणकलशा दीप्येरन् रशना भिद्येत कपालमन्यद्वा पाच-
मपस्थाने^४ स्नेनैव यजुषाभिजपति^५ दारुमयमाहवनीये प्रहरेत् ।

१ त्पिण्डेन परिलि० AB (as Baudh. XXIX. 6: 376. 11); ० त्पिण्डे-
रपलि० MLTV.

२ Thus corrected by me; कर्माणि पद्येत (पत्येत) कृष्णाजिनवचनात्
the Mss.

३ यद्यगार० MLA; यद्यागार० TV.

४ Conjecturally; पुद्येत the Mss. (सुद्येत B).

५ Thus corrected acc. to Āp. and Hir., the Mss. are cor-
rupt.

६ कलशे the Mss.

७ लायजेष्टका MLAV; लायजेष्टिका T.

८ Thus the Mss. (पाचवेस्थाने B).

३३४

वैखानससूत्रे ३२, १८ (०श्रौतसूत्रे २१, १८)

ध्यायन्नारायणं यत्प्रायश्चित्तमभिददात्यानर्थक्यात्तत्तत्प्रसङ्गे^१
तत्कुर्यादापस्तु तद्धनं तद्धनमित्याह^२ विखनाः^३ ॥ १८ ॥

इत्येकविंशः प्रश्नः ॥

इति श्रीमदौख्यशाखायां विखनसा प्रोक्ते
श्रीवैखानससूत्रे मूलगृह्ये द्वाविंशः प्रश्नः^४ ॥

^१ अभिददाति the Mss., only A ० दधाति.

^२ तं धनं तत्तत्तन्धनं A.

^३ श्रीविखनाः T only. Probably the last three words do not belong to the original text; cp. the note on XI. 11 (end).

^४ This last is the colophon acc. to T. In V it runs: इति श्रीमदौख्यशाखायां विखनसा ऋषिणा प्रोक्ते मूलगृह्ये एकविंशः प्रश्नात्मके एकविंशः प्रश्नायश्चित्तप्रबोधकसूत्रे एकोनपञ्चादधिकविंशतखण्डात्मके पञ्चाशदधिकपञ्चशतोत्तरः खण्डसहस्रप्रत्यात्मके प्रायश्चित्तविधिनियोग एकविंशतिप्रश्नः ॥

MANTRA-INDEX

TO

Vaikhānasa-śrautasūtram

By

PROF. DR. RAGHU VIRA, M.A., Ph.D., D.Litt. et Phil.,
Director, International Academy of Indian Culture, Lahore.

The references to sections and paragraphs are supplemented by the numbers of pages and lines. The colon (:) separates the two sets of references.

Mantras which show variation (either in form or in extent) with the entries registered in the Vedic Concordance of Bloomfield are marked with one prefixed asterisk. There is, however, a large number of *mantras* or *pratikas* which are totally missing as such in Bloomfield. These are marked with two prefixed asterisks.

अ

- अ॒श्वः स्य मधुमन्तः ४, ८: ४७, ८.
अ॒श्वना ते अ॒श्व पृथ्वताम्
१२, १७: १४८, ४.
अ॒श्वर॒श्वसे देव सोमा॒ष्यायताम्
१२, २३: १४२, १६.
अ॒श्वस्यत्याय त्वा ८, १२: १०१,
१; १५, २४: २१२, १७.
अ॒श्वोमुचः स्वाहा॒कृताः प्रथिवौमा-
विशत २१, २: २२२, १३.
अ॒क्ष॒रि॒हाषाः ७, ४: ७२, ४.
अ॒क्रन्म॑ कर्म॒कृतः ८, १२: ८७, १३.
अ॒क्रन्तु १८, ११: २६१, १०.
अ॒क्रन्द॒ग्निः १८, ८: २४८, ७;
२०, ७: २०२, १८.
अ॒क्षन्मो॑मदन्त ८, ८: ८८, ४.
अ॒क्षन्ति॑तरः ८, ८: ८८, ६.
* अ॒क्षित॑मभि २, ६: २६, २.
अ॒गन्वेवा॑न्यजः १६, १८: २३०, ११.
अ॒ग्न॒ग्निः १, १८: २०, ४.
अ॒ग्न॒सुवः ७, १२: ७७, २१.
अ॒गा २३११ ७, ७: ७३, ८.
अ॒गोतां॑ नाष्टां॑ पा॒मानम् १८, १४:
२६४, १५.
अ॒ग्न आया॑हि १, ११: १२, १८:
२०, ८: २०३, ७.
अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये १८, १४:
२६७, ६; १८, ४: २८८, १.
अ॒ग्न आयू॑षि १, १४: १५, ८;
१, १६: १७, १६; २, ७२: २७,
१, २: ७, १३: ७८, ३.
अ॒ग्न आयू॑षि प॒वसे १५, १७:
२००, १०; २१, ८: २२७, १२.
अ॒ग्न उद॑धौ या॒त इ॒ष्य॒वा नाम
१८, ६: २८१, ६.
अ॒ग्नय॑ आ॒दित्यं॑ गृ॒ह्णाम्य॑के रा॒त्रिम्
२, २: २४, २.
* अ॒ग्नये॑ऽऽ॒श्वोमु॑चे॒ष्टाक॑पालम् २०,
४३: २१८, १८.
* अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑हनाय॒ खि॒ष्ट॒कृते॑ऽनु॒स॒था
८, ८: ८७, ६.
* अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑हनाय॒ खि॒ष्ट॒कृते॑ स्वाहा.
२०; २१: २११, ३.
अ॒ग्नये॑ गृ॒हप॑तये॒ स्वाहा २, ६: २६, ४.
अ॒ग्नये॑ च॒ त्वा प्र॑थिवौ॒ सोम॑या॒भि २,
३: २४, १४.

(३३६)

- अग्रये ज्योतिष्मते स्वाहा २०, १७:
२०८, १६.
- अग्रये तपस्वते जनद्वते पाकवते स्वाहा
२०, १७: २०८, १६.
- * अग्रये त्वा जुष्टमुपाकरोमि १५,
२१: २०२, १८.
- अग्रये त्वा पवमानाय १८, ६:
२८०, ८.
- अग्रये त्वा पावकाय १८, ६:
२८०, ८.
- अग्रये त्वा वसुमते स्वाहा १३, १२:
१६६, २.
- अग्रये त्वा वैश्वानराय २, ४: २५,
१: १५, १८: २००, १६.
- अग्रये त्वा शुचये १८, ६: २८०, १०.
- ** अग्रयेऽदाभ्याय स्वाहा २, ६: २६, ५.
- अग्रये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानु-
ब्रुहि ८, ६: ८५, ७.
- अग्रयेऽनुब्रुहि ६, ८: ६५, १३; १०,
१७: ११६, १३; १५, २५: २०५,
११; १६, ४: २२०, १; १६,
१२: २२६, १३.
- अग्रयेऽपतये स्वाहा २, ६: २६, ६.
- अग्रये पावकाय १, १६: १७, १२.
- अग्रये प्रचोयमानायानुब्रुहि १०, ५:
१०५, १२.
- अग्रये प्रेष्ठ १०, १७: ११६, १४;
१५, २५: २०५, १२; १६, ४:
२२०, १; १६, १२: २२६, १३.
- ** अग्रये भूर्भुवः सुवः स्वाहा २, ६:
२६, ६.
- अग्रये मध्यमानायानुब्रुहि ८, ५:
८३, १; १०, १०: १०८, १२.
- ** अग्रये विष्णवेऽग्नीषोमाभ्यां स्वाहा २०,
२२: २१२, १.
- अग्रये व्रतपतये स्वाहा २०, १७:
२०८, १.
- अग्रये शुचये १, १६: १७, १४.
- अग्रये शुचये स्वाहा २०, १७:
२०८, १६.
- अग्रये समिध्यमानाय ८, ११: ८७, १
- अग्रये समिध्यमानायानुब्रुहि ५, ८:
६०, ८; ८, ६: ८२, ८.
- अग्रये स्त्रिष्टुतेऽनुब्रुहि १०, २०:
११८, ४.
- अग्रये स्त्रिष्टुते प्रेष्ठ १०, २०:
११८, ५.
- अग्रावग्निः ८, ६: ८२, ७; १०,
१०: ११०, २.
- अग्राविष्णू ६, २: ६२, ४.
- अग्राविष्णू मदि धाम १, १७: १८,
१७.
- अग्राविष्णू सजोषसा १, १७: १८,
१७; १८, ६: २८५, ८.
- अग्निं युनज्मि १८, ७: २८७, १.
- अग्निं राजानं चान्तरेण सा संचारिष्ट
१२, २२: १५२, २०.
- अग्निं स्वे योनौ भरिष्यत्युष्टा १८,
७: २५८, १८.
- अग्निं सोतारमिष्ट तं ऋते ४, ४:
४४, ४.
- अग्निं सोतारं मन्ये दाक्षन्तम् १८,
५: २८७, १२.
- ** अग्निः १, २०: २१, २.
- * अग्निः प्रथियाः १५, २२: २०४, ५.
- अग्निः प्रथमः प्राञ्जातु ८, २:
८०, २.
- अग्निः प्रविहामिष्ट तदधातु १८,
१८: २७६, २.
- अग्निः प्रातःसवने पालकान् १५,
२८: २१६, ४.
- * अग्निं कथवाहनं स्त्रिष्टुतं सधा
८, ८: ८७, ८.
- * अग्निं मृकामि सुरथम् ३, २: २२, १.
- अग्निजा अवि प्रजापते रेतः १३,
२: १५६, ४.
- ** अग्निना १, २०: २१, २.

(३३०)

- अग्निनाग्निः समिधये १८, ५ :
१८८, १; २०, १८: २०८, १५.
- * अग्निना देवेन १६, ११: २११, १.
अग्निना रयिं १, ११: १८, ४.
अग्निना विश्वा वयम् २०, ८:
२०१, १.
- अग्निना विश्वावाड् १८, ५: १८८,
१०.
- अग्निं द्रुतं दृषीमहे १८, ५:
१८८, १.
- अग्निं नरो दीधितिभिररण्योः २०,
७: २०१, ११.
- अग्निपौतस्य १६, १८: २१०, १.
- ** अग्निम् १, २०: २१, २.
अग्निमग्नी स्वाहा २, १: २१,
१०.
- अग्निमद्य १०, २१: १२०, ११.
- अग्निं पुरीषमग्निरसदध्वेजः १८,
१: २५०, २.
- अग्निं पुरीषमग्निरसदध्वेजि १८,
१: २५०, २.
- अग्निं पुरीषमग्निरसद्वरामः १८,
१: २५१, १५.
- अग्निं पुरीषमग्निरसद्वरिष्यामः १८,
१: २५०, २.
- अग्निरसि वैश्वानरोऽसि १८, १:
२८१, ५.
- * अग्निरेकाक्षरेण वाजमुदजयत् १७,
१२: २४५, ४.
- अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः १८, १७:
२७१, २०.
- अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा २, ४:
२५, १; १३, १४: ११८, ५.
- अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा २,
४: २५, ७.
- * अग्निर्ज्योतिषा १८, १८: २७१, १.
- ** अग्निर्ज्योतिषाणुं वेदः १२, ११:
१४१, १०.
- * अग्निर्दौरी दारावग्निः स्वाहा २०,
५: २०१, १८.
- * अग्निर्दिग्मापतिः १८, १८: २७१, २०.
अग्निर्देवता १५, २: १८०, ११;
१८, २०: २७८, ५; १८, १:
२८५, १२.
- * अग्निर्देवो होता ६, ४: ११, ५.
अग्निर्मा तस्मादेनचः २०, १०:
२१७, २.
- अग्निर्मा दुरिह्यात्पातु ६, १०: ११, २०.
- ** अग्निर्मा श्रधियाः पातु वायुरन्ना-
१८ चात्सूयो दिवः १३, ११: ११५,
१८.
- अग्निर्वृधा १, १५: १८, १; १, १८:
२०, १; १८, ५२: २८०, ५;
१८, ६: २८०, ११; २१, २:
२२४, २२; २१, ११: २२८, ५.
- अग्निर्यजुर्भिः १२, ४: १२५, ४;
२१, ५: २२५, ८.
- ** अग्निर्यज्ञं नयतु प्रजानन् १०, १:
१०१, १०.
- अग्निर्हन्ताणि जङ्गमत् १८, ५:
२८८, २.
- अग्निर्हता ८, १: ८०, १२; ८, ५:
८२, ११.
- अग्निर्हता निषसादा यजीषाम् २०,
२१: २११, ८.
- १ अग्निर्हता स मे होता १२, १:
१२४, ४.
- अग्निः शुचिर्गततमः १, ११: १८, १.
- अग्निश्वासाः पितरः ८, ८: ८७, २.
- अग्निसिन्ध्वेन शोचिषा १८, १:
२८२, १०.
- * अग्निं तेजो मा धावीत् २, १:
२४, ४.
- अग्निं तेजो मा विनैत् ५, १: ५४,
१५.
- ** अग्नी स्वाहा अग्निश्च १६, ११:
२२१, ५.

(३३८)

- अग्नीहोतियतः कुरत १२, १२:
१४२, १.
अग्नीन् ७, ७: ७२, ८.
अग्नीत्यरिधौऽश्वाग्निं च त्रिभिः संवृष्टि
ई, १: ६१, १२.
** अग्नीत्यशुपुरोडाशं निर्वप १०, १०:
११५, १८.
अग्नीत्यालीवतस्य यज १६, १०:
२२८, १०.
** अग्नीत्यवनीयाग्निर्वप १५, २: १८१,
२१; १६, १: २१०; २; १६,
१०: २२२, १८.
अग्नीहोतियिष १५, २०: २०१,
१८; १६, २: २१८, २.
अग्नीहोतियिः संवृष्टि १६, २५:
२२५, १.
* अग्नीहोतियिः संवृष्टि १६, २५:
२२५, ८.
अग्नीहोतियजान् १६, २०: २२१,
१५; १७, १: २२८, ७; १७, ५:
२४०, ५.
अग्नीहोतियजान्काराणां १०,
२०: ११८, ११.
अग्नीहोतिय ७, ६: ७२, १६.
अग्नीहोतियनीयां च १४, २: १०४,
१६.
** अग्नीहोतियमसेन वसतोवरीभिश्च
चालासं प्रत्युपसम्बल १५, ५:
१८२, १०.
अग्नीहोतिय १५, २०: २०८, १०.
अग्नीहोतियपावटं खनोपरसमितं द्युक्तेन
द्युक्तेन चतुरङ्गुलेन वोपरसमितं खन-
नात् १०, ७: १०७, ८.
अग्नीहोतियि पुरोडाशावधिष्य १३,
७: १६१, ८.
अग्नीहोतियि पुरोडाशावधिष्य १३,
१०: १६४, १२.
** अग्नीनाथास्ये १, ४: ५, ११.
अग्नीहोतियपसमाचीद १६, १८:
२२८, १५.
अग्नीहोतियपावटः १२, २२: १५२,
१२; १४, २: १०४, १४.
अग्नीहोतियधि २, १०९: २८, १६;
२८, ६.
अग्नी रक्षाऽसि सेधति १, ८: ८,
१६; २०, २२: २१८, २.
** अग्नीयोमयोः १६, ८: ६५, ६.
अग्नीयोमयोरहं देवयज्या हवन्वा
भूयासम् ६, ८: ६६, ७.
अग्नीयोमाभ्यां त्वा जुष्टमुपाकरोमि
१४, १७: १८७, १०.
अग्नीयोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामनुवृष्टि
१४, १५: १८५, १२.
अग्नीयोमाविमऽसु मे २, ७: २६, १६.
** अग्ने १, २०: २१, २.
अग्ने अक्षिः १०, ४२: १०४, ८;
१२; १८, ८: २५८, ८; १८,
१०: २६१, १.
** अग्ने १, २०: २१, ८.
अग्ने कुलायमसि १०, ६: १०६, ८.
अग्ने गृहपते २, ५: २५, ११; २,
८: २७, १२; ५, २: ५४, ६; ७,
१२: ७८, ४.
अग्ने गृहपते शुम्भस् २, १: २२, १२.
* अग्ने गृहपतेऽङ्गे बुध्ना परिषदा १,
११: १२, १०.
अग्ने गोभिर्न आगधि १८, ५:
२८७, १५.
अग्ने आताम्रमुदा नः सपत्नान् १८,
४: २८६, ६.
अग्ने तमदा १, २०: २१, ४; १८,
५: २८७, ११.
अग्ने तमदासम् १८, ६: २८४, ८.
* अग्ने तव श्रवः १८, १६: २६८, ६.
अग्ने तेजस्विन् १६, ८: २२२, ८.
अग्ने त्वऽसु जागृहि १२, ११:
१४१, ८.

(३३८)

- अग्ने त्वं नः २, ७: २०, १०.
 अग्ने त्वं नो अन्नमः १८, ५: २८०, १३.
 अग्ने त्वमस्रदु युयोधनौवाः १८, ५:
 २५१, ५.
 अग्ने त्वं पारया २०, ९: २८८, ५.
 अग्ने त्वं पारया मवो अस्मान् १८, ५:
 २५१, ५.
 * अग्ने ऋत्वाथो ७, १०: ७१, १;
 ७, १२: ७७, १.
 * अग्ने देवाणु इवावच जज्ञानः १८,
 १: २८२, १२.
 अग्ने नय १४, १५: १८१, २;
 १५, १: १८०, ५; १६, १:
 २२१, २.
 * अग्ने नव सुपथा १८, ५: २५१, ४.
 * अग्ने नया २०, ९: २८८, ४.
 * अग्नेऽश्वपा मयोमुव १, १२: १२, १४.
 अश्वार पत्नीवारः सजुर्देवेन तद्वा
 सोमं पिव स्वाहा १६, १०:
 २२८, ११.
 अग्ने परिश्रयामसि १८, १: २८२, ८.
 अग्ने पवस १, १४: १५, ८; १,
 ११: १७, ११; २, ७: २७, ९;
 ७, १२: ७८, २.
 अग्ने पावक १, १४: १५, ८; १,
 ११: १७, १७.
 * अग्ने बाधस १०, १: १०१, ८.
 अग्ने हवन्नवसाम् १८, ८: २५८, ११.
 अग्ने भूतीषि १८, १२: २८२,
 ११; १५.
 अग्ने ऋत्वावर्तिन् १८, १०: २११, १.
 अग्ने यमसिन् १८, १: २८०, १५.
 अग्ने युष्ठा चि वेतव १८, १८: २७५,
 १२; १८, १: २८०, १८.
 अग्नेऽनीकमप आविवेश १६, १५:
 २२५, ४.
 अग्नेऽन्ताश्चोषि १८, १७: २७४, ११.
 * अग्नेऽवम् ६, ८: ११, १.
- अग्नेऽवमुज्जिमनूज्येवम् ७, १:
 ७२, १७.
 अग्नेऽतिथ्यमसि १२, ११: १५२, ७.
 * अग्ने रेतचन्द्रम् १, ७: ८, ५.
 अग्नेर्जनिवमसि ८, ५: ८२, १३;
 १०, १०: १०८, १०.
 अग्नेर्जिह्वासि ५, २: ५४, ११.
 अग्नेर्भस्मासि १, ८: १०, १४;
 १०, १: १०१, ७; १८, १२:
 २१२, २०.
 अग्नेर्भोगासि १८, ४: २८५, १८.
 अग्नेर्धान्यसि १८, १७: २७४, १०.
 अग्नेर्वस्त्रेजिहेन तेजसा देवताभि-
 र्यज्ञासि १८, ११: २७०, ८.
 * अग्नेर्वीमपन्नम्बस्य ७, ८: ७४, १२.
 ** अग्नेर्वैश्वानरस्य च १८, १८: २७१, ५.
 अग्ने वक्त्रे ७, १२: ७८, २.
 अग्ने वाजजित् ६, २: ११, १५.
 * अग्ने वाजजिदु वाजं त्वा सववाणुषम्
 ७, ४: ७१, २.
 अग्ने वाजस्य १८, ५: २८७, ८.
 अग्ने वाजस्य मोमतः २१, १८:
 २२२, १०.
 अग्ने वेष्टोचं वेकुत्यम् ८, २: ८२, १२.
 अग्ने व्रतपते ३, २: २२, १५.
 * अग्ने व्रतपते त्वम् १२, २२: १५४, २.
 * अग्ने व्रतपते त्वं व्रतागाम् १४, ११:
 १८७, २.
 अग्ने व्रतपते व्रतं परिश्रामि ३, २:
 २२, ११.
 अग्ने व्रतपते व्रतमचारिवम् ७, १४:
 ७८, ११.
 * अग्ने सवाद् १, १२: १४, १५;
 २०, ११: २०८, २.
 अग्ने सववाच १८, १: २८४, ४.
 अग्नेऽनूरसि ४, १: ४५, १४.
 अग्नेऽनेजवा सव्येया वयंवा १८, १५:
 २१७, १४.

(३००)

- अग्ने स्तोमं मनानवे १८, ५ : २८८, २.
 अग्नेस्त्वा साधाज्येनाभिविष्यामि १८,
 १ : २८९, १.
 * अग्नेस्त्वास्तेम प्राञ्जामि ७, १ : १८, ४.
 * अग्नेः स्विष्टकृतोऽयम् ६, १० : ११, १८.
 अग्ने इविनिर्वस्यामि ४, २ : ४२, ८.
 अग्ने इव्यं रसस ४, १ : ४५, ७;
 ४, १० : ४८, १२.
 ** अग्ने १, २० : २१, ८.
 * अघोर प्रजा अभिविषयम् १८, १८ :
 २०५, २.
 अघोरेण चक्षुषाश्च मित्रेण १८,
 १४ : २१५, १.
 अहो न्यहो १७, १२ : २४४, १२.
 * अहिरसां ता देवानाम् १, ११ :
 १२, १२.
 * अहिरसो मास्य यज्ञस्य ६, १ :
 ११, ४.
 अहोभ्यो मे १५, २२ : २०२, १.
 अह्नारिरसि वन्धारिः १४, १२ :
 १८२, १५.
 अचिन्नाददृषा हरिः १२, १८ : १७२,
 १२.
 अक्षा गिरो मनयो देवयन्तौः १८,
 ५ : २५१, ४.
 * अक्षायं वो मत्तः १६, २२ :
 २२२, १८.
 * अक्षा वद तवसं गर्भिः ८, २ :
 ८०, ११.
 अक्षावाक यज १५, २२ : २१२, ४.
 अक्षावाक वदस यजे वाद्यम् १५,
 २२ : २१२, १७.
 ** अक्षावाकस्य वमसाध्वर्यो तमप्युग्रयस्य १५,
 २८ : २१५, १७.
 ** अक्षावाकस्य वमसाध्वर्यो तमप्युग्रयस्य
 १६, ४ : २२०, ४.
 ** अक्षावाकस्य वमसाध्वर्योऽपिलसुग्रयस्य
 १६, १२ : २२१, ११.
- ** अक्षावाकस्य वमसाध्वर्यो ना लसुग्रहाः
 १५, २७ : २०७, २.
 अश्विद्रो ताश्विदेव सरस्वति
 जुष्टं गृह्णामि ११, २ : १२४, ८.
 अश्विद्रो ताश्विदेवाभिर्या जुष्टं
 गृह्णामि ११, २ : १२४, १.
 अश्विद्रो ताश्विदेवेभ्यां सुषाग्ने जुष्टं
 गृह्णामि ११, २ : १२४, ८.
 अश्विद्रं तन्तुं प्रथित्वा अजुग्नेषम्
 १२, १४ : १४५, ४.
 अश्विद्रो रायः सुवीरः १०, २ :
 १०२, ७; १०, १५ : ११४, २.
 अज एकपात् १६, २० : २२१, ८.
 अजगरस्ता सोदको विसर्पतु १८,
 २१ : २८२, १५.
 अजग्रभिः १, ११ : १२, ७.
 अजसं मातु सभापात्ताः ३, २ :
 २२, ७.
 * अजसमिन्दुमत्तयम् १८, १८ : २०१,
 १५.
 अजा ह्यग्नेः १८, १८ : २०७, २.
 * अजीजनन्नमृतम् १८, १२ : २१२, १७.
 अजीजनन्नमृतं मर्त्यासः १, ११ :
 १२, ७.
 अजोऽस्येकपात् १६, १२ : १८४, १०.
 अज्जलि यम् १२, ८ : ११२, २.
 * अतारिष्य तमसः पारे अस्या १८,
 ११ : २१८, १८.
 ** अतिच्छन्दसः १७, ५ : २४०, ५.
 अत्यन्यागाम् १०, १ : १०९, १४.
 अत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वम् ८,
 ८ : ८८, २.
 अत्र रमेयाम् १४, १ : १०८, ४.
 अथर्वं पितुं मे गोपाय १, १४ :
 ११, ४.
 अथा सपत्नाः इन्द्राग्नी मे ७, ५ :
 ७१, १७.
 अथा सपत्नाः इन्द्रो मे ७, ५ :
 ७१, १४.

(३४१)

- अथाचममुक्तामिनी १४, १४: १८४,
२०.
अयेमवस्य वर आ प्रथिया: १२, १४:
१४४, ६.
* अयेत अलिज: १२, १: १४९, ८.
अथो आभम्भनीययो: १८, १५:
२६०, १६.
अथो इन्द्राय पातवे १८, १८: २०५,
१०.
अदभ्येन त्वा वचुषावेत्ते ४, ८: ४०,
१२.
* अदभ्येन वचुषावपश्यामि ४, ७:
४६, १८.
अदक्षमसि विष्णवे त्वा ३; ८: २८, ६.
अदित एहि ६, १२: ६८, ७;
१३, ११: १६४, १०.
* अदिति: पशुं प्रमुमोक्तुं १०, १४:
११२, १२.
अदितिरस्यच्छिद्रपत्रा ५, २: ४४, १०.
अदितिले बिलं गृह्णातु १३, २:
१५०, १२; १८, १: २५२, १४.
अदितिस्त्वा देवी १८, १: २५२, ४.
अदित्या उष्णीषमसि १३, ११:
१६५, १.
अदित्यास्त्वगसि ४, ६: ४५, १२.
अदित्यास्त्वा शृष्टे सादयामि ३, ४:
२६, १.
अदित्यास्त्वोपस्ते सादयामि ४, ६:
४५, ६.
अदित्या: सद: ३, ४: २५, १५.
अदित्या: सद आसीद १२, १८:
१५०, १४; १२, २२: १५२, १६.
अदित्या: सदोऽसि १२, १८: १५०,
१२; १२, २२: १५२, १६.
* अदित्ये राक्षसि ३, ४: २५, ४; ३,
७: २८, ४; १३, ११: १६४, १५.
अदोक्षिष्टायं ब्राह्मण: १२, १०:
१४०, १४.
अदोक्षिष्टायं ब्राह्मणोऽसावमुष्य पुनो-
मुष्य पौनोऽमुष्य नमामुष्या: पुनो
मुष्या: पौनोऽमुष्या नम्रा १२,
१०: १४०, ११.
अद्वयमस्य केतव: १८, १०: २६०, १०.
* अदो देवो: १, ८: ११, ४.
अदि त्वमग्रे विश्वदानीम् १३, १४:
१६८, १८.
* अद्विराज्यम् ५, ४: ४५, ६.
** अद्विस्त्वौषधीभ्य: प्रोक्षामि १०,
१०: ११०, ६.
अद्वा: परि प्रजाता: क ४, ८:
४८, १५.
अद्वास्त्वौषधीभ्य: १०, २१: १२०, ५.
अद्वा: संभूत: प्रथियै रसाय १८,
२०: २०८, १८.
अद्विरसि ४, ६: ४५, १६.
अद्विरसि श्लोकहत् ४, ७: ४६, २.
अथा ह्यग्रे १, २०: २१, ५.
* अधि द्यौरन्तरिचम् १८, २: २८५, ६.
** अधिपत्नो: सौजलिनो: १८, ११:
२००, २०.
अधिषवणमसि ४, ६: ४५, १४.
* अध्वनामध्वपते नमस्ते अस्तु १४.
१२: १८४, ४.
अध्वरोऽयं यज्ञो अस्तु देवा: २१,
१४: २२१, १.
अध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा: १५,
२६: २०५, १८.
अध्वर्युं मा हिंसी: २०, ६: २०२, २.
अध्वर्युं यजतम् १५, २५: २१२, १.
अध्वर्योर्विरपाः १५, ८: २८५, १.
अध्वर्यो शोऽसावोम् १५, २५:
२१२, १२.
अनन्तरिता: पितर: सोम्या: सोम-
यीयात् २०, २८: २१५, १४.
** अनया वो पक्षीयामि ४, २: ४२, १२.
अनयां त्रेहि १०, १४: ११२, १६.

(३४२)

- अनामसखा वचम् १५, ११ :
 १८१, १०.
 अनाज्ञातम् २०, २१ : २१४, ५.
 अनाष्टमसि १२, २२ : १५२, ८.
 अनाष्टासि १५, २८ : २०८, २.
 अनाष्टया पुरस्तात् १२, ८ : १६२, २.
 अनाज्ञा या वः प्रथमा १८, १५ :
 २१८, २.
 अनिशिताः का सपत्न्ययोः ५, २ :
 ५२, ११.
 अनु ता दिव्या दृष्टिः सचताम् १८,
 १८ : २०५, २.
 अनु ता रमे १५, २० : २०१, १२ ;
 १६, १२ : २२६, २.
 अनु ता वरिषो नृगः १६, ८ :
 २२२, ८.
 अनु नोऽद्यानुमतिः १२, १५ : १००, २.
 अनु प्रवर ७, ६ : ७२, २.
 अनुमत्यै वचम् १६, २० : २२६, २२.
 * अनु मा रभश्च खाद्या २१, १५ :
 २२२, २.
 अनु मे दौषाम् १२, २२ : १५२, १०.
 अनु व चारमे १८, १ : २४८, १० ;
 २१, १५ : २२२, २.
 अनुवसतीषां स्वस्तिमाशास्ते ८,
 १२ : १०१, १.
 अनुदृष्टं चन्दः १८, २० : २०८, ८.
 * अनुदृष्टं चन्दः, १०, २ : २२८, ८.
 अनुदृष्टमस्या प्रविशामि १८, १६ :
 २१८, ११.
 अनराष्ट्री पञ्चवः ३, २ : २२, २.
 अनरिच वशा धाता गर्भो बद्रो जरायु
 शत्रुर्वशो घर्षः पौषः. १८,
 २१ : २८१, २.
 अनरिचमसि १८, ४ : २८५, २०.
 * अनरिचमसि जन्मना १८, २१ :
 २८०, १०.
 * अनरिचम जा १०, ८ : १०८, १८.
 अनरिचम जाग्रीति ७, २ : ७०, ६.
- अनरिचस्य यान्यसि १८, २ :
 २८५, ८.
 अनरिचस्यान्तरिचसि १२, १० :
 १६२, ११.
 अनरिचाय ता ५, ५ : ५६, ६ ;
 १५, ८ : १८४, १२ ; १८, ४ :
 २८५, २० ; १८, ६ : २८०, ८.
 अनरिचाय खाद्या १८, २ : २८५,
 १५.
 अनरिचेण लोपयिष्यामि १२, १२ :
 १६५, १६.
 अनरिचे यतस्त १८, १६ : २०१, १४.
 अनरितं रचः २, २ : २४, ६ ;
 ४, १० : ४८, ८.
 अनरेण मा संचारिष्ट ३, ७ : २८, ५.
 अनर्यश्च १५, १४ : १८८, १८.
 अनात्मने श्रियाः १८, १० :
 २६०, १५.
 अन्योऽङ्केतः १५, १ : १८०, ८ ;
 १८, ५ : २८८, ११.
 अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि १८, ८ :
 २५८, १०.
 अन्नमावसथीयम् ३, २ : २२, ८.
 अन्नाद्याय व्यूहध्वम् १२, ६ : १६६,
 १०.
 अन्नाय ता १०, १५ : २४६, ४.
 * अन्वगिरवसाम् १, १२ : १२, ५.
 अन्वगिरवसामप्रमस्यत् १८, १ :
 २५०, ५ ; २०, १२ : २०६, ७.
 अन्विदनुमते तम् १२, १५ : १००, २.
 अप दृष्ट होतः १५, ५ : १८२, १५.
 अप जन्यं भयं नृद १४, ५ : १०८,
 १ ; २.
 अपद्यमानः श्रियाम् १२, ५ :
 १५८, १.
 * अपद्यमाना श्रियाशा १८, २ :
 २५२, १४.
 अप हेनो अप कः १२, १६ :
 १०१, २.

(३४३)

- अपनुनी शण्डामकौ सवामुना १५,
२०: २००, १५; १५, २८:
२०८, १२.
- * अपरिमितानाम् ३, ४: २५, ७.
अपशं गोपाम् १३, १०: १६४, ८.
अपस्थित्वा १८, २: १८४, ८.
अपहतः रचः ४, ४: ४३, १८;
४, ८: ४०, १६.
- ** अपहता यातुधानाः ४, ११: ५०,
१८.
- ** अपहतोऽवशः ४, १२: ५१, २.
- * अपहतोऽररः ४, ११: ५०, ८.
अपहतोऽररः प्रथित्या अदेवयजनः
४, १२: ५१, १.
अपहतोऽररः प्रथित्यै ४, ११: ५०, १५.
अपहतोऽररः प्रथित्यै देवयजन्यै ४,
११: ५०, १०.
- * अपाग्रे अग्रिम् ४, ८: ४०, १०.
- * अपां चया अतस्य गर्भाः १५, २:
१८१, १५.
अपां गम्भीरं गच्छ १८, १०: २०५, १.
* अपानं त्वाम्हे १, १३: १४, १५.
अपानायत्वा ४, ८: ४०, ११; १५,
८: १८४, १४; १५, १५: १८८, ५.
अपानाय मे १५, २२: २०३, ३.
अपां त्वा मद्ने सादयामि १८, २०:
२००, १२.
अपां त्वेमन्सादयामि १८, २०:
२००, १०.
- * अपां लोषधीनाम् १०, १८: ११८, ८.
अपां नपादाशुहेमन् १०, ११:
२४३, ७.
अपां नपादाशुहेमा कुवित्वा १८,
५: २५५, १६.
अपां नपादा ह्यस्यादुपस्थम् १८,
५: २५५, १०.
अपास सोमम् १६, २०: २३६, १०.
अपास सोमममृता अभूम् १६, २२:
२३६, १.
- अपामिदं न्ययनम् २०, २३: २१८, १.
अपामिदम् १८, ६: २८३, ४.
अपां पतिर्द्वयम् इष्टकानाम् १८,
१८: २०५, ४.
* अपां पुष्यमस्योषधीनाम् २०, २८:
२१५, १०.
अपां शृष्टमसि १८, १: २५०, १५;
१८, १: २५०, १६; १८, १०:
२०२, १०.
अपां पितरसि १०, १०: ११०, ७.
अपां मेभ्यं यज्ञियम् ३, ४: २५, ८.
अपास्मदेतु निर्वर्तिः १८, १४: २९४,
१४.
अपास्मद्वैर्तान्पाशान् १८, १४:
२९४, १५.
* अपास्य ये मिनाः पाशान् १८, १४:
२९४, १६.
* अपिप्रेः ७, ६: ७२, १०.
अपिप्रेरग्रे स्वां तन्वम् २, ८: १८,
१२.
अपीपरो मा रात्र्या अक्रो मा पाणि
१३, १३: १६८, २.
अपीपरो माक्रो रात्र्यै मा पाणि १३,
१०: १६८, ३.
अपेत १८, १२: २६२, १८.
अपेत वीत १, ५: ६, १०; १, ८:
१०, ४.
अपेन्द्र द्विषतो मनः १५, ८: १८४, १२.
अपो अन्वचारिणम् ८, १२: १००,
४; १०, २२: १९१, ६; १६, २०:
२३६, ११.
अपो मुञ्चामि १२, ११: १४१, १५.
अपो मुञ्चामि न प्रजाम् २१, १:
२२३, १२.
** अपोर्षु ८, ५: ८४, ८.
** अप्रमीतं प्रमीतम् २०, २३: २१९, ११.
* अपु धीतस्य १६, २१: २३६, १.
अपु धीमस्य सोम देव ते १६, २२:
२३२, १०.

(३४४)

- वसु मे सोमो वसवीत् १६, १५ :
 १२५, ९.
 वसुवदसि १८, ५ : १८८, ७.
 वसुमे २१, १ : १२२, ८.
 वसुमे वसिष्ठ १६, १५ : १२५, ९ ;
 १८, ११ : १११, १५.
 वसुनारमस्तमसु भेषजम् १७, ११ :
 १४२, ५.
 * वसवं नमः १२, ११ : १४१, १०.
 * वसवं नमो दरिद्रम् २१, १ : १२२, ४.
 ** वसे वीर १८, १० : १७८, ११.
 * वसवंपराभयं मेऽकार्षीः २, १० : १८,
 १२.
 वसवंपराभयं मेऽकुर्व २, १० : १८, १२.
 वसिष्ठदसि १८, १० : १७८, ८.
 वसि त्वं देवः सवितारम् १२, १७ :
 १४८, ९.
 वसिष्ठा देव सवितः ८, ५ : ८२, ९.
 वसि त्वा गृह नोनमः १८, ५ :
 १८८, ८.
 वसिष्ठो वमा जीरदानुः २०, १८ :
 ११५, ८.
 वसिष्ठातिष्ठनं त्वा वसः सादयामि
 १८, १० : १७८, १०.
 ** वसिष्ठवाः काः २०, १५ : ११२, ८.
 वसिष्ठोत्तारोऽभिमुपुत १६, १ : ११७,
 १ ; १६, १० : १२२, १८.
 वसिष्ठो वसवस्य पाशः १६, १४ :
 १२४, १९.
 वसो नं मदिना १३, ५ : १५८, १५.
 वसो नं मदिना दिवम् २०, १२ :
 १०९, ८.
 वसो नो मदिना दिवम् १८, १ :
 १५२, ११.
 वसुदिवम् १८, १८ : १७९, ४.
 वसुधा वसवस्यः १५, ५ : १८२,
 १२.
 वसुदेवः २१, १५ : १२१, ८.
 ** वसुदेवमवाप्तुवायवोऽसुख पुषो-
 ऽसुख योमोऽसुख नम्रा १८, ९ :
 १८९, ४.
 वसुस्थात् १, १२ : १४, ७.
 * वसुस्थाद्विद्याः शतनाः १८, १९ :
 १९८, १२.
 वसिरसि १३, १ : १५५, ७ ; १४,
 ७ : १७८, ८.
 वसार्थं कृच्छ्रं संप्रपयत १०, १२ :
 ११२, ७.
 * वसावास्या सुभगा ६, ८ : ९९, १२.
 ** वसिन्वचम् १८, १० : १७८, १२.
 वसुं यज ६, ९ : ९४, ७.
 वसुवभूयात् १८, ५ : १५५, १८.
 वसुना सह निरर्थं गच्छ १३, १२ :
 १९७, १२.
 वसुं ते श्रमच्छतु यं दिव्यः १८,
 ९ : १८९, ७.
 ** वसुवदसुवत् ६, ४ : ९२, ९.
 वसुषा वसुवृष्टि ६, ९ : ९४, ५.
 ** वसुषा वसुषौ २, ८ : १७, १५.
 * वसुषा वसुं यज्ञं प्रहरामि न तुभ्यं
 सोम १५, ११ : १८९, १४.
 ** वसुषौ व्योतिष्मतीम् २, ८ : १७,
 १५.
 ** वसुष्य सोमो भविष्यति १२, १ :
 १२२, ९.
 वसुष्ये स्वाहा २१, २ : १२४, १०.
 * वसुं यस्याम् ३, ७ : १८, ११.
 वसुतमसि २, २ : १४, ५ ; १७,
 १५ : १४९, ८.
 * वसुताडतिम् २, १ : १२, १०.
 * वसोऽहमस्मि २०, २ : १००, ५.
 वसो नामासि १८, ५ : १८७, १८.
 * वसः स्वाधो वः २, ७ : १७, ७.
 वसं यज्ञः ५, ८ : ९०, ५.
 वसं वोऽसि यस्या त इदं मिरः १८,
 ९ : १५४, ८.

(३४५)

- अयं वा मिवावयथा १५, १९:
१८८, १९.
- * अयं वेदः ४, ११: ५०, ९; ५, ८:
९०, १.
- अयं वेमः १५, १९: १८८, १८.
- अयं सो अग्निः १८, १९: २९९, ९.
- * अयं सुवः ५, ८: ५८, १४.
- * अयं कायं ता सृष्ट्यामि १८, १:
२५९, ९.
- अयं का वः प्रजया संवृज्यामि ३, ७:
२८, ९.
- ** अयने ते परायणे १८, १५: २९७, ४.
- अयं ते योनिः १८, १९: २९९, ७;
२०, ९: २८८, १९.
- अयं ते योनिर्जलियः १, ७: ८, ८;
२, ११: ३०, ११; २०, २२:
२१८, ४.
- * अयं दक्षिणा १८, २०: २८०, ७.
- अयं नो अग्निः १४, १५: १८५, १५.
- अयं नो नभसा पुरः १६, २८:
२३७, ८.
- अयमग्निः श्रेष्ठतमः २, १०: २८, ८.
- अयमग्निः सचक्षिणः १५, १: १८०, ९.
- * अयमुत्तरात् १८, २०: २८०, ८.
- * अयं पयः ३, ८: २८, ४.
- अयं पश्चात् १८, २०: २८०, ७.
- * अयं पितृषाम् ३, ९: २३, ९.
- अयं पुरो भुवः १८, २०: २८०, ९.
- अयं पुरो हरिकेशः १८, ४: २८९,
१२.
- * अयं प्रभारः ५, ७: ५८, ५.
- अयादग्निः ७, १४: ७८, १७.
- अयादग्नीत् १५, २०: २०८, १८;
१६, ५: २२०, १९.
- अयाद्द्यावापृथिवी २, ८: २८, १२.
- * अया विहा जनयन् ८, १०: ८८, ८.
- अया विहा जनयन्कर्वराणि १७,
८: २४२, ७.
- अयावाग्ने ७, ११: ७९, १४.

- अयावाग्ने ऋणमिहतिः २०, २९:
२१४, १९.
- अयुते सौद १८, २०: २०८, १८.
- अयुपिता योनिः ३, ४: २५, ५.
- अरयस्ते दिवं मा खान् ४, १९:
५१, ९.
- अरानिहन् ता वक्त्रं सादवाभि
१८, २०: २०८, १९.
- अरानीयन्तमधरं ह्योमि १०, १४:
११२, १४.
- अरिष्टा विद्यानि ७, १: ९८, ८.
- अरयेषु ता ह्येषु ता नौलेषु तासिदेषु
ता जीमूतेषु सादवाभि १८, ५:
२८८, १.
- अरुचदुषसः शस्त्रिरपियः १२, १०:
१९४, ४.
- अर्कः पवित्रं रजसो विमानः २१,
१७: २२२, २.
- अर्कश्चतुः १, १२: १४, १४.
- अर्चिरसि १२, ८: १९२, १८.
- अर्चिषे ता १२, ५: १५८, १२.
- अर्चिस्तार्चिषि ५, ४: ५५, १४.
- अर्षवे सदेन सौद १८, २०: २७७,
११.
- अर्षदे सौद १८, २०: २०८, २०.
- ** अर्षेत स्वाध्वगतः १८, १९: २७०, ८.
- अर्षांसि १७, १२: २४५, १.
- अर्षं यज्ञायोत दक्षिणायै १८, २१:
२८२, ८.
- अर्षुभिन्ता योनिः ३, ४: २५, ८.
- अवक्रोविधुरो भूयासम् १२, १८:
१५०, ८.
- अव ते वेदः १८, ९: २८९, १७;
२०, ११: २०५, ९; २०, १५:
२०७, ८; २१, १: २२२, १.
- अवधूतं रवः ४, ९: ४५, १२.
- अववाहं रवः ४, ७: ४९, १५.
- अवध्वज निचक्रुव १६, २५: २२५,
१२.

(३३६)

- अथ रक्षो दिवः सपत्नं वधासम् ४,
 १: ४५, ११.
 ** अथर्थाय च १८, १: १८१, १०.
 अथसुरसि दुवस्तान् १४, ११:
 १८१, ११.
 ** अथारिषु: १६, १: ११०, १०.
 अथान्न यद्रमदिमहि ८, ११: ८८, ७.
 * अथार्च बाधे ५, ७: ५८, ८.
 अविद्वन्मः अपयत ४, १०: ४८, ११.
 अवीरज्ञो वीरवतः सुवीरान् १८,
 १४: ११५, ८.
 * अवीरधं वो मनसा १५, ८: १८४,
 १८; १५, ११: १८१, १४.
 * अविश्वेन वरिः ५, ५: ५१, ७.
 अयम् एते चतु १८ १: १८१, ७.
 अयमज्ञम् १८, १: १८१, १.
 * अयथाज्यव्याघात् १, ४: १, १.
 अयानि १०, ११: १४५, १.
 अयान्यो मधवमिन्द्र वाजिनः १८,
 ५: १८८, १०.
 ** अयान्मूर्ति पृष्टम् १८, ११: १८१,
 १४.
 अयिना वरं पातम् १३, ११:
 १११, ८.
 * अयिनोस्त्वा १५, १०: १०१, १.
 अयिभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुबान्धे
 सोमानां सुराभ्यामनुमूहि ११,
 ४: ११५, १.
 अयिभ्यां सरस्वत्या इन्द्राय सुबान्धे
 सोमान्मुराभ्यः प्रक्षितान्मेघ ११,
 ४: ११५, ४.
 अयिभ्यां त्वा ११, ४: ११४, १४.
 * अयिभ्याम् ११, १: १११, ११.
 ** अयिभ्यामनुमूहि १५, १०: १०१, १८.
 अयिभ्यां पिप्पल १३, ११: ११५, १.
 ** अयिभ्यां प्रेथ १५, १०: १०१, १८.
 * अयो रूपं कृत्वा १, ७: ८, ११.
 अयादासि सवमाना १८, १०:
 १०४, ८.
 * अयां तासं प्रतिनायम् १८, १५:
 ११०, ११.
 असंवपन्नी पिपासूनि कुपतात् ४,
 ८: ४७, १४.
 असंन्दोषि दधसूदः १४, ११:
 १८४, ७.
 असर्व्यसर्गि १५, १८: १०१, १०;
 १५, ११: ११४, ८.
 असवे स्वाहा ११, ११: ११८, १.
 ** असारसि १८, १०: १०१, १:
 असावेद्यसावेदि १३, ११: ११४, १०.
 असि क्षीता न ईयः १८, १०:
 ११०, १०.
 ** असुरवर्ष त्वेन्द्रवज्रं सादयामि १८,
 १०: १०८, ११.
 असौ ६, ५: ११, ११.
 * असौ वे यद्र पयः ८, ११: ८८, १.
 असौ मानुषः १०, ११: ११०, १४;
 ११, १: १११, ८.
 असौ मे जारः ८, ११: ८०, ७.
 अस्मानजनि प्राजनि १०, १८:
 १११, १४.
 अस्मान् द्यौः पृथिवीम् १०, १०:
 १०४, १०.
 * अस्तम्भाद् द्यान्वपमः ११, १८: ११०,
 १५.
 अस्त त्रौषट् ६, ४: ११, १.
 * अस्त स्रधा स्रधा ८, ७: ८१, ८.
 ** अस्मादावा देवता मन्त्रत १६, ७:
 १११, १५.
 ** अस्मिन् यज्ञ उपोसि ५, १: ५०, १०.
 * अस्मिन्यज्ञ उप भूयः ५, १: ५०, ७.
 ** अस्मिन्यज्ञेभिभूरसि ५, १: ५०, ११.
 अस्मै चन्द्राणि ११, १८: १४८, ११.
 अस्मै वे वसुः ११, १८: १४८, ११.
 अस्मै देवासी वपुषे विक्रियत १६,
 ११: ११५, १५.
 अस्मै रावः ११, १०: १४७, ७.
 अस्मै मन्त्रे वयम् १५, १०: १००, ८.

(३४७)

- * अस्व प्रायात् १, १२: १४, १२.
 अस्व स्यो न निमिषन्ति भूर्न(र्ण)यः
 १८, १६: २६८, ७.
 असीविष्कन्दः १८, १०: २७८, ७.
 अचं तदस्मि १, १०: १२, ५; १,
 १२: १५, ६; १५, २१: २१०, १.
 अचं नावुभयोः सुवो रोह्यामि १७,
 १४: २४५, १६.
 अचं परस्तात् १६, ११: २२४, १०.
 ** अचं पितृन् ८, ८: ८६, १५.
 ** अचं त्रस्तात् होताहमध्वर्युरह-
 माग्नीध्रोऽहं यजमानः पत्नी च २०,
 २०: २१७, ६.
 * अचं भूपतिः ४, २: ४२, ५.
 अचरचर्नयमानः १८, ४: २५४, १४.
 * अचर्योतिः केतुना १२, १२: १६६, ४.
 अचायग्रे हविरास्ते ते ११, ४:
 १२५, ६.
 अहिरसि बुध्नियः १४, १२: १८४, ११.
 अचे दैधियय ४, २: ४२, ६; १५,
 २२: २०४, ११.
 अचे बुध्न मन्त्रं मे गोपाय १, १४:
 १६, ५.
 * अक्रा यदेनः २, १: २२, ८.
 * अहृतम् ४, ४: ४२, १५.

आ

- आ कलशेषे धावति २०, २२:
 २१८, ५.
 आकूतिमग्निम् १८, ६: २५७, ७.
 * आकूत्ये ला कामाय ला १, ५: ७, ४.
 आकूत्ये प्रयुजेऽग्नये स्वाहा १२, ८:
 १२८, ११.
 आक्राममाशसि १८, २०: २७८, १२.
 आक्राम्य वाजिन् १८, १: २५०, ६.
 आक्रान्तिरसि १८, २०: २७८, १४.
 आक्रामन्त्यसि १८, २०: २७८, १४.
 आहुतो वद्म पशुः ८, १०: ८८, १.
 आगत्य वाज्यधनः १८, १: २५०, ६.

- ** आगन् ७, ७: ७२, ८.
 आगन्त पितरः पिष्टमान् १५, २७:
 २०४, १५.
 आग्नीध्रं मा विष्वीः २०, १:
 २०२, ७.
 * आग्रयं हविः प्रजननम् २, ५: २५, १८.
 * आग्रयणोऽसि १५, १७: २००, १.
 आ घा ये अग्निमन्त्रे १४, ५:
 १७७, १.
 आ च परा च चरति प्रजानम् १८,
 ५: २५५, १८.
 ** आचिवे ला १८, १४: २१६, ८.
 * आच्छेता ते २, ४: २५, १.
 आजुहोत ६, १: ६१, ६.
 आजुहानः २०, २१: २१८, २.
 आज्यमसि ५, ४: ५५, २.
 * आज्येन च दध्ना चोदेहि १८, २:
 २५४, ४.
 * आज्येन दध्ना चोदेहि ८, ५: ८२,
 २; ८, १०: ८६, १२; १०, ७:
 १०७, ५.
 आज्येनोदेहि ८, १: ८०, १४; १४,
 १: १७२, ८; १६, २२: २२४, १.
 आतिष्ठ हवचन् १७, २: २२८, १२.
 आ तेऽग्न इधीमहि १८, ५: २८७, १०.
 आत्मने मे १५, २२: २०२, ६.
 आ ला जिघर्षि १८, १२: २५०,
 ८; १०.
 आ ला ददे यशसे वीर्याय च २०,
 २६: २२०, १२.
 आ ला वचन्तु हरयः १५, २७:
 २०७, ५.
 आ लाहार्षम् २१, १४: २२१, २.
 * आ लाहार्षमन्तरभूत् १८, ८: २५८,
 ११.
 आ दशभिर्विवस्वतः १२, ११: १६५, ५.
 आदित्यं गर्भं पश्या समस्तम् १८,
 १८: २७६, ८.

(३४८)

- * आदित्यवद्वयस्य सोमदेव वे नतिविद्वत्
तुनीयस्य सवनस्य जनतौ हन्दसः
१६, १४: २२७, ११.
- * आदित्या देवता १६, १२: २२५, २१.
- * आदित्यानां वो देवताभिर्दृष्टानि
१८, १६: २००, २०.
- * आदित्यानां ला १, ११: १२, १३.
- * आदित्यायः मिं मृकानि रात्र्या चरः
२, २: २४, ४.
- * आदित्यास्त्वा ४, १२: ५१, ७.
- * आदित्यास्त्वा कृष्णम् १८, १: २५२, १२.
- * आदित्येभ्यः प्रियेभ्यः.... प्रेष्य १६,
१२: २२५, २.
- * आदित्येभ्यस्त्वा १६, १०: २२४, ८;
१६, ११२: २२४, १०; १२.
- ** आदिशः स्वाहा ८, ७: ८४, ८.
- * आ देवयजं वच ४, ८: ४७, १८.
- * आ देवानाम् २१, १५: २२२, २.
- * आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिः २१,
१५: २२१, १८.
- * आ नः प्राण यतु परावतः १५, ८:
१८५, ५.
- * आनघे आनघे १, १२: १५, ६.
- * आनुष्टुभेन हन्साववाढो वल्लभः १४,
८: १८०, ६.
- * आ नो अग्ने सुक्रेतुना ८, ७: ८५, १३.
- * आ नो दिवः १, १७: १८, १८.
- * आ नो याहि तपसा २०, १६:
२०८, ४.
- * आप उन्दन्तु ८, ८: ८४, १७.
- * आप उन्दन्तु जीवसे १२, ५: १२५,
१८.
- * आप सोषधौः २१, १५: २२१, १२.
- * आपतये ला मृकानि १२, २२:
१५३, ७.
- ** आपवस्य सोमपौतये गातुमस्यै यज-
मानाय विन्द स्वाहा २०, २६:
२२०, १५.
- * आपः शिवाः १२, ६: १२६, १३.
- * आपस्त्वामग्निं ३, ४: २५, १२.
- * आपः समरिषम् १०, १८: ११८,
१०.
- * आपूर्या स्वा मा पूरयत १६, २१:
२२२, ८.
- * आपो अस्त्राभ्यातरः शम्भुम् १२,
६: १२६, १४.
- * आपो देवीः ३, ६: २७, १०; १०,
१४: ११२, १.
- * आपो देवीः प्रतिमृक्रीत भस्मैतत् १८,
११: २६१, १४.
- ** आपो देवीर्देव्या होवाशः सिन्धुः
१२, २: १२२, ८.
- * आपो रिप्रं निर्वहन्त १०, ४२: १०५,
२; २.
- * आपो रेवतीः जयथा हि वसः १५,
४: १८१, २३.
- * आपो वाजजितो वाजं.... अद्याद्याम्
१६, २५: २२५, २.
- * आपो हविषु ३, ८: २८, ५.
- * आपो हि सा मयोभुवः १०, १७:
११५, १७; १६, १८: २२०, १६;
१८, १: २५१, १८; २०, २४:
२१२, २०.
- * आप्यायतां हृतयोनिः ५, ८: ५८, २०.
- * आप्यायतां भुवा हृतेन ६, २: ६१, ११.
- * आप्यायन्नामापः ७, ६: ७२, १४.
- * आप्याययसञ्चीन १२, २२: १५३, १७.
- * आप्यायस्य ८, २: ७८, १७.
- * आप्यायस्य मदिनम् २१, १५:
२२१, ५.
- * आप्यायस्य समेतु ते १५, २२:
२११, १४; १८, १६: २६८, ८.
- * आप्रीयेऽरिक्तो म आका १८, २१:
२८२, १५.
- * आभिर्गीभिः १२, १०: १६२, १२;
२०, २६: २१४, ४.
- * आभिष्टे चय १, २०: २१, ७.
- * आभिष्टे चय गीभिः १, २०: २१, ५.

(३७२)

- आ मा वाजसा १७, १४: २४५, ७.
 * आत्मवासां हविः २, १: २२, २.
 आ मा विमन्निन्दवः ८, १३: ८८, १०.
 आ माष्ठात् १५, ८: १८५, १; १५,
 ११: १८७, १.
 आसं गोः शन्निरज्जोत् १, १२:
 १२, ११; २१, ८: २२७, ५.
 आसवे स्वाहा १८, १०: २७८, १९.
 आ यन्निष्ठस्र वासवाः १२, १४:
 १९८, १५.
 * आ साहितपसा २०, १९: २०८, ४.
 आपुरसि ८, ५: ८२, १; १०,
 १०: १०८, १२.
 आपुर्दा अग्ने असि २, ७: २७, ४.
 आपुर्दा अग्ने हविषो जुषावः १६, २४:
 २२४, ५.
 आपुर्धा असि भुव २१, १४: २२०,
 १२.
 आपुर्धसि १२, २: १५९, ९.
 आपुर्मे इन्द्रियं धेहि १६, १०:
 २२१, १५.
 * आपुर्मेयि धत्ताम् १, ४: ९, ९.
 ** आपुर्मेमाविशतु १, ४: ९, ८.
 आपुर्मे देहि २, ७: २७, ४.
 आपुर्मे धत्ताम् १५, २८: २०८, ८.
 आपुर्मे धेहि २१, १४: २२०, १२.
 आपुर्मे पाहि १८, २: २८५, १०.
 * आपुर्मे प्रावीचः १२, १: १२२, १२.
 आपुर्मे यच्छ २, ४: २५, २.
 आपुर्मेनेन कल्पताम् १७, १५:
 २४९, १.
 आपुषः प्राणश्च संतनु १८, २१:
 २८०, १५.
 * आपुषा नास्तेहि १०, ४: १०४, १०.
 आपुषे ता ५, ७: ५८, १.
 आपुषे मे १५, २९: २०२, ९.
 * आपुषे वो गृह्णामि १, ४: ९, ८.
 आपुषे चिंकुव १६, १२: २२५, २१.
 आपुष्या अग्नेऽसि ७, ७: ७२, ७.
 आयुष्मन्तो जरायुपगच्छेम देवाः १८,
 १९: २९८, १२.
 आयुः संधत्तं तन्मे निम्बतम् १५,
 २८: २०८, ८.
 * आयुः स्वा १५, २८: २०८, ८.
 आयोष्कृते स्वाहा १८, १०: २७८, १७.
 आयोष्पत्नने स्वाहा ,, ,,
 आयोस्त्वा सद्ने सादयामि १८, ४:
 २८९, १४.
 आरमत २१, १९: २२२, ५.
 आरे गच्छन् छणुषि सर्ववीरः १२,
 १४: १४५, ७.
 * आरोहत्तं दधतम् १, ८: ८, १२.
 * आरोह पथः ५, ७: ५८, ९.
 * आर्द्रः प्रथस्तुः ५, ८: ५८, ९.
 आ वर्तन वर्तय २०, २७: २२१, ८.
 * आ वच देवान्देवयवे यजमानाय स्वाहा
 १०, ५: १०९, २.
 आ वायो भुव १५, १५: १८८, ८.
 आ वो देवाश्च ईमहे १२, ७: १२८, ९.
 आशा दिग् आश्रय १२, ५: १५८, १.
 आशानां ता २०, २५: २२०, ८.
 आशासानः सुवीर्यम् १०, १९:
 १२१, ८.
 आशासाना सोमनसम् ५, २: ५४, २.
 * आशः मिश्रानो हवभः १८, ९:
 २८२, २०.
 आशस्त्रिष्टत् १८, ४: २८५, १८.
 * आश्रावयो आश्रय आश्रय ६, ४: ६२, २.
 आश्रावितमत्याश्रावितम् २०, २४:
 २१२, ४.
 आसत्यान्ता मन्त्रात्याहि कक्षासिद्धि-
 मत्याः १५, २: १८९, १९.
 आ समुद्रात् १६, ११: २२५, १८.
 आ सवश्च सविमुषवा १, १७: १८, १.
 आसिमुषा अमुषुः १५, १०:
 १८५, १९.

(३५०)

- * बा लषा लषा ६, ७: ६९, ७.
 * बाच दीक्षाम् १२, ८: ११६, ९.
 बाहर दक्ष २१, ७: ११७, ९.

इ

- इह रधि ६, १९: १८, ७; १३.
 ११: ११४, १९.
 इडा देवक्र: १५, २५: २१९, १२;
 १५, २९: २१४, १९.
 इडामग्रे १८, १२: २१९, ७.
 * इडाया चर्च देवयज्या ६, १९:
 १८, १२.
 * इडाया: पदम् २, ९: २४, २.
 * इडाया: पदे सीद १८, २०: २७६,
 १९.
 इडाये चिंक्रु... चववहौ १५, २९:
 २१४, ६.
 इडामि व्रतभत् २, २: २३, १.
 * इडास्मान्नु वलाम् ७, १०: ७५, १२.
 * इडे भागम् ७, २: ६६, १४.
 इत: प्रथमं जज्ञे अग्नि: १, ६: ११, ६.
 * इत: प्रथमम् २०, १९: २०८, २.
 ** इत्यमाचक्ष १२, १२: १४१, १६.
 इदं यजमानस्य ७, २: ६६, २०.
 इदं विष्णु: १, ८: १०, २.
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे ५, २: ५४, ६;
 १०, ६: १०८, १२; १४, ५:
 १७७, १७; १४, ११: १८२, ९;
 १५, १: १६०, ९; १६, २८:
 २३७, १४; २०, ११: २०५, ६;
 २०, १६: २१०, ५.
 * इदं शक्यं यदिदं करोमि स्वाहा
 १८, १: २४६, ११.
 * इदं त्रयः २, ११: २१, २.
 इदं इवि: प्रजननं मे अस्तु ७,
 १९: ७७, ८.
 इदं होतु: ७, २: १६, १६.
 इदं तत्कम् २०, २२: २६६, १; २.

- इदं तस्मै १४, ४: १७५, १९.
 इदं तस्मै इमं करोमि ४, ११:
 ५०, २.
 इदं हतीयं सवनं कवीनाम् १६,
 २२: २२२, १०.
 इदं देवानाम् ३, ४: २४, १९; ४,
 ५: ४४, १०.
 * इदं व्याघ्राष्टयिवी भद्रम् ७, ६: ७२, १९.
 * इदमग्रे ४, १०: ४६, २.
 इदमग्नीध: ७, २: ६६, १६.
 इदमध्वर्यो: ७, २: ६६, १६.
 * इदममुष्मै ४, १०: ४६, २.
 * इदमस्माकं भोगाय भुजे भूयात् १८,
 ४: २५५, १.
 इदमहं रक्षोभसं तमो नयामि
 १०, १४: ११३, १२.
 इदमहं सर्पाणां दन्दशृङ्गानां प्रीवा
 उपपन्नामि १२, १६: १५०, १.
 * इदमहं सेनाया: ४, १०: ४६, ४.
 इदमहं तं वल्लगमुद्वपामि १४, ७:
 १७६, १९.
 इदमहं निर्व्वरणस्य पाशात् ४, ५:
 ४४, ११: १४, १९: १८९, १९.
 * इदमहमग्निज्येष्ठेभ्य: ३, २: २३, १०.
 इदमहममृतात् सत्यमुपैमि १, ८:
 ६, १५.
 * इदमहममुष्मामुष्याययं ब्रह्मयज्ञेन
 पर्यवामि १३, ९: १५६, ४.
 * इदमहममुष्मामुष्यायणस्य १२, ९:
 १३९, ६.
 इदमहं मनुष्यो मनुष्यान् १३, १८:
 १७२, १४; १४, १९: १८९, १५.
 इदमाप: प्रवक्षत १०, १७: ११५, १७.
 ** इदमाप: शिवा: ४, ११: ५०, १७.
 * इदमिन्द्रियममृतम् ५, ६: ६०, ४.
 ** इदमु न: सह ४, ५: ४४, १०.
 इदमेनमधरं करोमि यो न: समानो
 यो समानोऽरातीयमि १४, ७:
 १७६, १७.

(३५१)

- इदं पञ्चानाम् ३, ४ : २४, १७.
 इदं ब्रह्मणः ७, १ : १६, १८.
 ** इदं मदन्ति देवीरमुता ज्ञतादृषः
 १२, १२ : १४३, १४.
 इदावत्परीषाः सस्तिमाशास्ते ८,
 ३ : ८१, १४.
 इदावत्परे सीद }
 इदुवत्परे सीद } १८, १० : १७८, १८.
 इदत्परे सीद }
 इक्षुमुपसादय १४, १ : १७३, ८.
 इन्दुरस्यो न कलियः २०, ३३ :
 ३१८, ५.
 * इन्दुरिन्द्रमवागात् २१, ११२ : ३३९,
 ७ : १४.
 इन्द्रं विद्या अवीरधन् १५, १ : १८०,
 ८ : १८, १५ : २६७, ३ : १८,
 १६ : २७२, ८ : १८, ६ : २८३,
 १८ : २१, १२ : ३२८, ६.
 इन्द्रं वो विभक्तस्यरि २०, ३ : ३००, ८.
 इन्द्रः शिक्तेमेन्द्रा सुतेन १८, ११ :
 २८२, १०.
 इन्द्रः होत्रात्सज्जिदिव आ प्रथिव्याः
 १४, १७ : १८७, ११.
 इन्द्रोपस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु
 १०, ४ : १०५, ८.
 इन्द्रं नरः २०, ३ : ३००, ८.
 इन्द्रपीतस्य १५, २५ : २१३, ६.
 इन्द्रं मरुतः १६, १ : २१८, ६.
 इन्द्रमिव देवा अभिसविशन्तु १८,
 १७ : २७४, १२.
 इन्द्रवायुभ्यां ला १५, १५ : १८६, ११.
 इन्द्रवायू इमे सुताः १५, १५ :
 १८६, १०.
 ** इन्द्रवायू युक्ताम् ४, ८ : ४८, ८.
 * इन्द्रं शाकार गायत्रीम् १२, ८ : १३८,
 १७.
 इन्द्रस्य सचाट् १७, ३ : ११८, ७.
 इन्द्रस्य १८, ६ : २८९, २.

- * इन्द्रस्य पञ्चोऽसि २१, ११ : ३२८, ३.
 इन्द्रस्य जठरमसि १५, २२ : २०३, ११.
 इन्द्रस्य ला १, ११ : १२, १४ : ३,
 ४ : २४, १२.
 इन्द्रस्य ला जठरे सादयामि ७, १ :
 ६८, ६.
 इन्द्रस्य भुवोऽसि १४, ११ : १८३, १.
 इन्द्रस्य बाह्वरसि ४, ११ : ५०, ६ ;
 ५, ६ : ५७, ८.
 इन्द्रस्य भागः सुविते दधातन १०,
 १७ : ११२, ८.
 इन्द्रस्य योनिः १२, ८ : १३८, १२.
 इन्द्रस्य व इन्द्रियावतो देवताभिर्गृह्णाति
 १८, १६ : २७०, १२.
 इन्द्रस्य वज्रोऽसि १८, १४ : २६६,
 १८ : १८, ६ : २८०, ५.
 इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्वन्नः १७, ११ :
 २४३, ३.
 इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्वन्नस्तनूपा नः
 प्रतिस्मरः १८, १४ : २६६, १५ ;
 १८, ६ : २८०, ६.
 इन्द्रस्य वरुधमसि १८, १६ : २६८, ८.
 इन्द्रस्य वर्मासि १८, १६ : २६८, ८.
 * इन्द्रस्य वैमृधस्य ६, ८ : ६६, १२.
 इन्द्रस्य शर्मासि १८, १६ : २६८, ८.
 इन्द्रस्य सदोऽसि १४, ११ : १८२, १२.
 इन्द्रस्य सूरसि १४, ११ : १८२, १६.
 * इन्द्रस्याहम् ६, ८ : ६६, १२.
 इन्द्रस्योत्साविश १२, १८ : १५०, ५.
 इन्द्रस्योऽसि १३, २ : १५६, ४.
 इन्द्रः सुनीती सच मा पुमात् २०,
 ३३ : ३१८, १८.
 * इन्द्राग्निभ्यां जागस्य वपा मेदः प्रक्षितं
 प्रेष्य १०, १६ : ११५, ८.
 इन्द्राग्निभ्यां जागस्य वपाया मेदो
 जुगृह्णति १०, १६ : ११५, ८.
 इन्द्राग्निभ्यां जागस्य वपिषः प्रेष्य १०,
 १८ : ११८, १३.

(३५२)

- इन्द्राग्निभ्यां ङागस्य चविषो ऽनुवृत्ति
१०, १८: ११८, १२.
इन्द्राग्निभ्यां ला १५, २८२: २१५,
२०; २१; १८, १०: २०४, ८.
इन्द्राग्निभ्यां ला जुष्टमुपाकरोमि १०,
८: १०८, ६.
इन्द्राग्निभ्यां ला सयुजा युजा युनज्मि
१८, ५: २८०, १०.
इन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशस्य प्रेथ १०,
१०: ११६, १२.
इन्द्राग्निभ्यां पुरोडाशस्यानुवृत्ति १०,
१०: ११६, १२.
इन्द्राग्निभ्यां भान्धेयौ स्य १४, १८:
१८८, १६.
इन्द्राग्नी अययमानाम् १८, ४:
२८५, २.
इन्द्राग्नी आ गतं सुतम् १५, २५:
२१२, १०.
इन्द्राग्नी आ गतम् १, १६: १८, ५.
इन्द्राग्नी द्यावाष्टयिवौ १२, ७:
१२८, ८.
इन्द्राग्नी मे वर्चः क्षणताम् १५, ८:
१८५, ७.
इन्द्राग्नी रोचना दिवः ८, १:
७८, ८.
* इन्द्राग्न्योरह देवयज्येन्द्रियाज्ज्वादो
भूयासम् ६, ८: ६६, ८.
* इन्द्राग्नीव ५, २: ५४, ७.
इन्द्राग्ने संनहनम् ३, ४: २५, ११.
* इन्द्राग्निपतेऽधिपतिः १७, २: २२८, ७.
इन्द्राहस्यतिभ्यां ला १७, १:
२२८, ६.
इन्द्राय ला १४, ११: १८२, १;
१५, २७-२८: २१५, १२; १४;
१६, १०: २२२, १२.
इन्द्राय लापिशर्वराय १७, ४:
२२८, १४.
इन्द्राय ला प्रसक्तने १२, १४:
१४४, १४.
इन्द्राय ला हृष्टते १५, १०:
२००, १२.
इन्द्राय ला हृष्टते १५, ११:
१८६, ५.
इन्द्राय मरुततेऽनुवृत्ति १६, ८:
२२२, १०.
इन्द्राय मरुतते प्रेथ १६, ८: २२२,
१२.
इन्द्राय वाचं वदत १७, १२: २४४,
१४.
* इन्द्राय सुचाग्ने ला ११, ४: १२४,
१६.
इन्द्राय हरिवते धानासीमानामनुवृत्ति
१६, २०: २२२, १८.
इन्द्राय हरिवते धानासीमानाप्रस्थिता-
न्प्रेथ १६, २०: २२२, १.
इन्द्रावस्थाभ्यां ला १७, १: २२८, ५.
इन्द्राविष्णुभ्यां ला १७, १: २२८, ६.
इन्द्रास्त्रिणा १२, १२: १६५, १२.
इन्द्रियाय ला १२, १२: १६६, १५.
* इन्द्रियावन्तः १५, २०: २०१, १०.
* इन्द्रेण देवेन १६, २२: २२२, ६.
इन्द्रेण प्रेषिता उप १५, ११: १८६,
१८.
इन्द्रेण सयुजो वयम् १५, २८:
२०७, १८; १६, २२: २२२, ८.
इन्द्रो दधीचो अस्मिभिः १८, ५:
२८८, ७.
इन्द्रो देवता १८, २०: २७८, ८.
इन्द्रोऽजस्मिन् १६, ८: २२२, ८.
इत्यानास्त्वा गतं हिमाः २, ७:
२७, ५.
इमं वि धामि ७, ११: ७६, ७;
८, १४: ८८, १८; १६, २६:
२२६, २.
इमं समुद्रं गतं धारमुत्तम् १८,
१८: २७७, १.
इमं समुद्रं जलं ध्यापाम् १८,
७: २८७, ८.

(३५३)

- * जीहमं वेभ्यः परिधिम्—२०, १५ :
२१२, ११.
इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि २०,
७ : २०२, १०.
- * इममु पु त्यम् १२, १८ : १०२, १०.
- * इमं पशुम् १०, ८ : १०८ : ५.
इमं मा जिह्मोरिकशफम् १८,
१८ : २०७, २.
- * इमं मा जिह्मोर्दिपदम् १८, १८२ :
२०६, ८ ; २०७, १.
इमं मे ववण २० ; २५ : २१२, १० ;
२१, १ : २२२, २.
- * इमा उ मांम् १, १२ : १४, २.
१०८, २.
इमां धियम् १२, ८ : १२८, २.
इमां नराः कृणुत ५, १ : ५२, १.
इमां नराः कृणुत वेदिमेत्य १४, ४ :
१०६, ४.
इमामग्न्यण्ण रश्नामृतस्य १८, १ :
२४८, १५.
इमासुर्षायुम् १८, १८ : २०७, २.
इमा मेऽग्न इष्टका धेनवः सन्तु १८,
६ : २८१, ४.
- ** इमामेवाशिना यज्ञस्य ७०. ३० :
२१६, २०.
- * इमां प्राचीम् २, २ : २४, २.
इमो अग्ने १, १६ : १८, ६ ; ८, २ :
७८, १०.
इमो पर्षं च दुर्भं च ३, ८ : २८, ७.
इमो प्राणापानो ३, ६ : २७, ६.
इयं नः सा सत्या संधामृत १७,
१४ : २४५, ८.
- * इयं स्थाळी ५, ८ : ५८, १४ ;
७, २ : ७०, १०.
इयत्यप चाचीः १, ८ : ११, ५ ;
१३, २ : १५६, २.
इयं ते यजिया तनूः १२, ११ :
१४१, १४ ; २१, १ : २२२, ११.
- इयं ते शुक्र तनूः १२, १६ : १४६, ८.
* इगमि २, २ : २२, १ ; १८, १० :
२०२, १.
इयमुपरि मतिः १८, २० : २८०, ८.
इयमेव सा या प्रथमा व्योच्यत् १८,
४ : २८६, २.
इरा भूतिः प्रथिवी रसो मोक्षमीत्
५, ८ : ५८, ४.
इरावतो धेनुमती १४, ५ : १०७, १०.
इषमावद ४, ७ : ४६, ७.
* इषिता देव्या होतारः ७, ६ : ७२, १२.
इषि सीद १८, २० : २०८, १५.
इषे त्वा २, ५ : २५, १५ : ३. ७ :
२, १० : ४४, ११ ; १०,
८ : १०८, २ ; १०, १५ : ११२, १५.
इषे त्वा १, ४ : ५, ७.
इषे योपिचि १३, १२ : १६६, १२.
इष्टका स्वर्गो लोकः १८, १०२ :
२०२, १८ ; २१.
** इष्टं म चागच्छतु १६, २० : २२१,
१५.
इष्टयजुषस्ते देव सोम १६, २१ :
२२२, ५.
इष्टाहोचौयं माम गाय १३, १६ :
१, १२.
इष्टेभ्यः स्वाहा २०, २५ : २१२, १४.
इष्टो यज्ञो भृगुभिः ७, ७ : ७४, ५ ;
१८, ७ : २८७, ७.
* इष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दाः १८, ६ :
२८२, २.
इष्टयामतमं वद १८, १८ : २०५, ७.
* इष्ट पशवः ३, २ : ३२, ५.
* इष्ट प्रजाः ३, २ : ३३, ४.
इष्ट प्रजां पशुन्तु २, २ : २४, ८.
इष्ट प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम् १०,
१२ : ११२, ८.
** इष्ट वर्धिरासदे ३, ४ : ३४, १०.
** इष्ट सोऽस्तु १८, ६ : २८४, ११.

(३५४)

- * इडा इडा इडा १६, १२: २१७,
११; १२; १२.
** इदामेहाम् २, १: २२, ७.
इद्वैव क्षेम्य एभि मा प्रदामौर्मासुमासु-
ष्यायणम् २०, १३: २०६, ७.
इद्वैव सन्तत्र सतो वो अग्रयः २, १०:
२८, २.

ई

- ईडिष्वा हि महे वृषन् १८, ४:
२५५, १३.
* ईडेन्यक्रतुः ५, २: ५३, ६; ५, २:
५४, १०.
* ईदङ् च १८, ६: २८४, २१.
* ईयुष्टे १८, ४: २८६, २.
ईशानं त्वा शुश्रूषो वयम् १८, २१:
२८२, १२.
ईशानमिन्द्र तक्षुषः १८, ५: २८८, ८.
ईषां खगल्यं शफम् १८, १५: २६७,
११.

उ

- उक्यं वाचि १६, ८: २२२, १८.
उक्यं वाचीन्द्राय १६, १६: २२८,
१४; १६, २०: २२१, ८.
उक्यशाः १५, २६: २१४, २.
उक्यशा यज सोमस्य १५, २६:
२१४, ५; १५, २६: २१४, १३;
१६, ८: २२२, १८; १६, ८:
२२३, ८.
उक्यशा यज सोमानाम् १५, २७:
२१५, २; १५, २८: २१६, २;
१६, २०: २२१, ११; १७, २:
२२८, ६.
उक्यैर्यज्ञेषु वर्धते २०, २३: २१८, ६.
उक्षान्नाय १८, १: २८२, ६.
उक्षा समुद्रः १८, ६: २८३, १८.
उखां खसारमभि वेदिमखात् १८,
१८: २७६, १.

23a

- उखां करोतु शक्त्या १८, १: २५२,
११.
** उच्चैः समाहन्तवै ४, ७: ४६, ६.
* उच्छाग तिष्ठ २०, २५: २२०, १.
उच्छिष्टभाजो जित् २, ५: २५, २१.
उच्छुषो अग्ने ६, १: ६१, ४.
** उत ते वनस्पते वातो विवात्ययमित्
१८, १८: २७५, १०.
उत चाता तनूनाम् १८, ६: २८०, २.
* उत त्वामदिते १, १६: १८, ५.
उत नो ऽहिर्बुध्नः १, १५: १६, ११.
उत नो ऽहिर्बुध्नः शृणोतु १६, २०:
२२१, ८.
उतेमनन्नसुः १५, ८: १८४, २.
* उत्तमः ८, ६: ८३, १०.
उत्तरतः परीत ७, २: ७०, १४.
उत्तिष्ठो जसा सह १४, १२: १८२, ५;
१५, १७: २००, ११.
उत्तिष्ठ दृष्टती भव १८, २: २५३, १४.
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १३, १: १५५, ८.
** उत्तिष्ठ खध्वर १८, १: २५१, ८.
* उत्सं दुहन्ति कलशम् ३, ७: २८, ८.
* उत्समुद्रान् १, ८: ११, ४.
* उत्सो वा तत्र जायते १८, १५:
२६७, ५.
उदग्ने शुचयस्तव १, १६: १८, १;
२०, १६: २०८, ६.
* उदपुतो नभसी संययन्ताम् २१,
१५: २२१, १७.
** उदश्च तिष्ठ २०, २५: २२०, १.
उदस्माद्भोजिदनजिदश्च जित् १८,
१५: २६७, १८.
उदस्मादेव्यदितिः २०, ८: २०३, १७.
* उदस्य श्याद्भानुः १८, १७: २७४,
१५.
उदानः प्राणमप्यगात् २०, १७:
२०८, ४.
उदाभ्यः शुचिरा पूत एभि १२,
६: १३७, १.

(४५५)

- उदायुषा १२, १८ : १५०, १२.
 उदितिरसि १८, २० : २७८, १२.
 उदीचीनाः चक्षुः पदो निषत्तात्
 १०, १२ : ११२, २.
 उदुत्तमम् १८, ६ : २८६, १०;
 २०, १५ : २०७, १०; २१, १ :
 २२२, २.
 उदुत्तम वरण पाशमस्तत् १८, ८ :
 २५८, ८; २०, ११ : २०५, २.
 उदु त्यम् १, ८ : १०, १०; १२,
 १८ : १७२, १६; १६, ६ : २२१,
 १; १६, २६ : २२६, ६; १७,
 ११ : २४२, २; २०, १५ : २०७,
 १०; २०, २४ : २१२, १६; २१,
 २ : २२४, ६.
 उदु त्यं जातवेदसम् १२, १८ :
 १५०, १७.
 उदु ला १, १२ : १२, ७.
 उदु ला विश्वे देवाः १८, ११ :
 २६१, ६; १८, ६ : २८२, १६.
 उदुष तिष्ठ २०, २४ : २१८, २०.
 उदेनमुत्तरां नय १८, ६ : २८२, १५.
 उदेर्षां बाह्व अतिरम् १८, ७ :
 २५८, १६.
 * उदेष्ट्यमे १, ८ : ११, २.
 उदेष्ट्यमे अधि मातुः प्रथिव्याः १८,
 ४ : २५५, २.
 उद्गात्रा पत्नीं संख्यापय १६, १८ :
 २२८, १६.
 उद्गीयेन ला बन्धसा सादयामि १८,
 ६ : २८०, १२.
 * उद्गाभं च ७, ५ : ७१, १५.
 उद्विषु स्तमान १०, ८ : १०८, ७;
 १४, १० : १८२, २.
 * उद्विषः स्वाहा ८, ७ : ८४, १०.
 * उद्वन्यमानम् १, ५ : ६, ११; १,
 ८ : १०, ६.
 उद्वर २, १ : २२, ५.

- उद्बध्यस् २, १ : २२, ५.
 उद्बध्यस्त्रागे २०, १५ : २०७, ८;
 २०, २१ : २१८, २.
 उद्यत्यसि १८, २० : २७८, १२.
 ** उद्यन्मुखो न विभाति सर्वम् २०,
 २५ : २२०, ८.
 उद्यमस्य मित्रमसः ७, १२ : ७७, २२.
 उद्योजनमन्तर्यामम् १८, १५ : २६०,
 ११.
 उद्रिणः सिद्धे अचितम् १८, १५ :
 २६७, १०.
 उद्ददसि १८, २० : २७८, १२.
 * उद्दयं तमसः १, ८ : १०, १०; १२,
 १८ : १७२, १६.
 उद्दयं तमसस्यारि १६, २६ : २२६, ६;
 २०, १५ : २०७, १०; २०, २४ :
 २१२, १६; २१, २ : २२४, ६.
 उद्दमे २०, २५ : २२०, २.
 उन्दतीर्षन् धत्त १२, ११ : १४१,
 ८; २१, १ : २२२, ५.
 उन्नमय प्रथिवीम् १०, ८ : १०८,
 ११; १२, १७ : १४७, १२; १४,
 ११ : १८२, ७; १६, १२ : २२५,
 ६; २०, १० : २०४, ११.
 * उन्नयस् १५, २२ : २१२, २.
 उन्नित उदुदतस्य मेघम् ४, २ : ४२,
 २; १५, २२ : २०४, १२.
 उन्नितः राये ६, ४ : ६२, १२.
 उन्नियमानेभ्योऽनुव्रजि १५, २७ :
 २०७, १; १६, ४ : २२०, २;
 १६, १२ : २२६, १५.
 * उन्नतः सर्वश एव राजानमुन्नय माति-
 रौरिचो दशाभिः कलशो मृदा
 न्युज १५, २८ : २१५, १८.
 ** उन्नतः सीमं प्रभावय १५, २७ :
 २०७, ४; १६, ४ : २२०, ५;
 १६, १२ : २२६, १७.
 * उन्नतवन्नय १६, २६ : २२६, ५.

(३५६)

उन्नेतर्हीति यमसमनूय चोत्तमसे
भुवायावकाशं कुर्व १६, १८:
२२८, १५.

उन्मोक्तो वषणस्य पाशः १२, २१:
१५२, २.

* उन्मोष तिष्ठ. २०, २५: २२०, १.

** उप कलशः १५, २३: २०२, १८.

उप त्वाग्ने दिवे दिवे २, ७: २७, ८;
१०, १५: ११४, ८; १८, ८;
२८७, १४.

उप त्वाग्ने चविष्मन्तोः १, १: ७, १५.

* उप देवाः १५, २३: २०२, २०.

उप द्रव पयसा गोधुक् १२, ११:
११५, ८.

* उप प्रयन्तु १२, १: १५५, ८.

उप प्रयन्तो चध्वरम् २, ७: २६, १५.

उप प्रेक्ष्य चोत्तर्ह्या देवेभ्यः १०, १२:
१११, १४.

उपभृदसि घृताची ५, ७: ५८, ८.

उपभृदेहि ६, २: ६२, २.

उप मा द्यावाश्चिवी १५, २३:
२०२, १७.

उप मा चोत्रा उपहवे ऋयन्ताम् १५,
२३: २०२, २०.

उप यज्ञः १५, २३: २०२, २०.

उपयष्टुषसीद १०, २०: ११८, १२.

उपयामगृहीतोऽसि ११, ३२: १२४,
१: ७; ८; १५, ८: १८४, १०;

१५, १४: १८८, १८; १५, १५२:
१८८, ८; ११; १५, १६: २००,

२; १५, १७: २००, १२; १५,
२५: २०५, १५; १५, २७२:

२०१, १२; १७; १५, २४२:
२१२, ८; १७; १५, २७२:

२१४, १६; २१५, १२; १५,
२८: २१५, १८; १६, १०२:

२२२, १२; २२४, ८; १६,
११२: २२४, १०; १२; १६,

१५: २२८, १; १६, १७: २२८,

८; १६, २०: २२१, १७; १७,
४: २२८, १४; १७, ८२:
२४२, ४; ७; १७, १०: २४२,
१२.

उपवीरसि १०, ८: १०८, ४.

* उपवेषोऽसि यज्ञाय २, ५: २६, १०.

उप हजामि २, ७: २८, २.

उपहृष्टां मे प्रभूतात् २, ७: २८, २.

** उप सोमः १५, २३: २०२, १८.

उपहृतः ८, ७: ८४, १२; १५,
२१: २१०, ६.

उपहृतः पशुमानसानि ६, १२:
६८, १२.

उपहृताः पितरः ८, ८: ८६, १७.

** उपहृता पशुमत्यसानि. ७, ८:
७५, १२.

उपहृतेयं यजमाना ७, ८: ७५, ११.

उपहृतो ह्योः पिता ७, २: ७८, २;
७, १०: ७५, १२.

उप ऋयस् ८, ७: ८४, १२; १५,
२१: २१०, ६.

** उपाग्निः १५, २३: २०२, २०.

उपावरोह १, १०: १२, २; २,
११: २१, २.

उपावरोह जातवेदः २, ११: २१, १.

* उपास्तावः १५, २३: २०२, १८.

उपेमहृचि वाजयुर्वचस्याम् १८, ४:
२५५, १४.

उपो अस्मान्नाक्षान्नाक्षणा ऋयध्वम्
१५, २३: २११, १८.

* उपो देवान् १०, ८: १०८, ४.

* उभयतः शक्रं क्षुष १५, २३:
२१२, २.

* उभयतः शक्रान् कुषध्वम् १५, २७:
२०७, २; १६, ४: २२०, ४.

* उभा कवी युवाना सत्या १६, २२:
२२२, २०.

* उभावग्नी २, ८: २८, १६.

उभा वामिन्द्राग्नी २, ७: २६, १६.

(३५७)

उभे अभि प्रियतमे सधस्त्रे १८, ५ :
 २५५, १८.
 उभे आ प्रसी रोदसी महिला १८,
 १० : २६०, १५.
 ** उभौ मण्डुको युजौ १८, १५ : २६०,
 १२.
 उरु हि राजा वरुणसकार १६,
 २५ : २२४, ८.
 उरुद्रसी विश्वरूप इन्द्रः २०, ३० :
 ३२१, १०.
 उरु प्रथस ४, १० : ४८, ७ ; १०,
 ४ : १०४, १४.
 उरु वाताय ४, ४ : ४२, १६.
 उरु विष्णो वि क्रमस १०, १ : १०२,
 ८ ; १४, १५ : १८६, ६ ; १६,
 २८ : २३०, १४.
 उरो अन्नरिच १०, १२ : १११, १८.
 उर्वन्नरिचं वौहि २, ४ : २४, २१.
 उर्वन्नरिचम् १०, १५ : ११४, ८ ;
 १४, १६ : १८६, १०.
 उर्वन्नरिचमन्विहि ३, ४ : २५, १४ ;
 ४, २ : ४२, ८ ; ४, ६ : ४५, ६ ;
 १२, १८ : १५०, १२ ; १२, २१ :
 १५२, १२ ; १५, १२ : १८०, ११ ;
 १५, २८ : २००, १०.
 उर्वन्नरिचं प्रेहि ३, २ : २४, ११.
 उर्वशसि ८, ५ : ८२, १५.
 उलूखलक यन्त्रम् १८, १८ : २०५, ७.
 उलूखले मुमले ७, १० : ७६, २.
 * उशन्तस्वा हवामहे ८, ६ : ८५, ८.
 उशिक् त्वं देव सोम, १५, १२ :
 १८८, २.
 उशिशि कविः १४, १२ : १८२, १५.
 * उषाः कृतुनः जुपतां यज्ञम् २०, १२ :
 २०६, ४.
 उषासानक्ता ८, ६ : ८२, ८.
 उष्टारयोः पितृयोः १८, १५ : २६०,
 १६.
 उशिक्षा इन्द्रः १८, २० : २०८, १०.

* उरु घर्मशु शिशुष १३, ११ :
 १६५, २.
 उखावेतं धूपक्षी १२, १८ : १५०, २०.

ज

* जतीः कुर्वाणः १, ७ : ८, १२.
 * जगस्याङ्गिरसी १२, ८ : १२८, ५.
 ** जर्जः पवित्रमृगं मन्नाद्याय १८,
 १८ : २०५, ८.
 जर्जः प्रथिव्या अधुन्यितोऽसि १, ७ :
 ८, १६.
 जर्जं धत्स्व ४, ४ : ४२, १०.
 जर्जमस्मासु घेहि २, ८ : २८, १२.
 जर्जमावद ४, ७ : ४६, ७.
 * जर्जं पयः ३, ७ : २८, ७.
 * जर्जं प्रथिव्याः १, ७ : ८, १२.
 जर्जं विधदसुवनः सुमेधाः १४, १८ :
 २६५, ५.
 जर्जा वः पश्यामि २, ८ : २०, ११.
 जर्जि सीद १८, २० : २०८, १४.
 जर्जे त्वा १, ४ : ५, ७ ; २, ५ :
 २५, १५ ; ३, २ : २४, २ ; ५, ६ :
 ५४, १२ ; १०, १५ : ११४, १ ;
 १२, ७ : १२०, ५.
 जर्जो नपातः स हिनायमस्त्रयः १८,
 ६ : २८०, १.
 जर्जो भागं प्रथिवीमेत्वा प्रणन् १८,
 १५ : २६८, १.
 जर्जो भागं मधुमसूयतावन् १८, २१ :
 २८२, ११.
 ** जर्जो भागोऽसि १८, १८ : २०५, ८.
 * जर्जमिदु प्रथमानम् ५, ६ : ५७, १.
 जर्जाघदमं त्वा सृणामि ५, ६ :
 ५६, १०.
 जर्जावन्तम् १०, ६ : १०६, ७.
 जर्जावन्तं प्रथमः सीद योनिम् १८,
 ६ : २८४, ४.
 जर्ध्वं जषु [ण] जतये १८, १ : २५१,
 ८.

(३५८)

जर्धः ६, १: १२, ७.

* जर्धसदसि १२, ८: १४०, १.

जर्धस्य समिधो भवन्ति १८, ५:

२५५, ११.

जवधगोचं पार्थिवं खनतात् १०, १२:

११२, ५.

क

कक्षसामयोः शिल्पो स्यः १२, ८:

१२८, १८.

कक्षसि जन्मना वशा १८, २१:

२८०, १८.

कक्षशा हृदयनरः... पौयूषः

१८, २१: २८१, ५.

कक्षा ला हन्सा सादयामि १८,

६: २८०, १०.

कक्षा सोमम् १४, १७: १८७, १६.

कक्षा सोमं समर्थय १८, १:

२४८, १२.

कचे ला १८, १८: २७६, ६;

१८, ५: २८८, ५.

कतः सत्यकतः सत्यम् १८, १:

२५१, १२.

**कतं स्तृणामि १, ८: ११, ७.

कतं च स्य सत्यं च स्य १८, १६:

२७०, १४.

कतधामसि सुवर्ज्योतिः १४, १२:

१८४, ८.

कतं ला सत्येन परिषिद्धामि २, २:

२२, १४.

कतमसि ५, १: ५२, ११; १८,

२०: २८०, १.

कतमेव परमेष्ठि ८, ८: ८४, १८.

कतसदसि १५, २७: २०६, १२;

१८, २०: २०८, १८.

* कतसधः स्य ५, २: ५२, ४.

कतस्य ला देवद्विः पाथेनारभे

१०, १०१ १११, ४.

कतस्य पथा पर्येहि ७, १: ६८, १.

कतस्य पथा प्रेत चन्द्रदक्षिणाः १६,

७: २२१, ११.

कताय ला १८, २०: २८०, १.

कतायाट् १८, ६: २८६, ६.

**कतुना पौतस्य १५, २५२: २१२,

६; ८.

कतुना प्रेष्य १५, २४२: २१२, १२;

१५.

**कतुमिः पौतस्य १५, २५: २१२, ७.

कतुमिः प्रेष्य १५, २४: २१२, १४.

कतेभ्यस्त्वा १८, २०: २८०, १.

कते सौद १८, २०: २८०, १.

कतियवती स्त्री अग्रितसौ १, ८:

८, १४.

* कथासमदा १२, १: १५५, १५.

कभूणां ला १, ११: १२, १५.

कथमं वाजिनं वयम् ६, ८:

६६, १२.

कथभोसि शास्त्रः ५, ७: ५८, १२.

ख

**एक एव यज्ञे पर्याणि २०, २०:

२१७, ७.

* एक एव यज्ञः ८, १०: ८८, २०.

एकचक्रेण भविता रथेन १८, १५:

२६७, १८.

एकताय स्वाहा ४, १०: ४८, १५.

एकधनिन आद्रवत १५, ५:

१८२, १६.

एकपदी द्विपदी २०, २८: २२१ १६.

एकमिधे १२, १६: १४६, १८.

एकं भासमुदहजत् ८, १२: १०१, २.

एकया च दशभिश्च खभूते १६, १४:

२२८, ७.

एकया सुवत १८, ४: २८६, २.

* एकविंशौ ते अग्ने जरु तो मे अग्ने जरु

१८, २१: २८१, १६.

**एकहकोवादीत् २०, २५: २१२, ८.

एकस्याऽऽ सौद १८, २०: २७८, १८.

(३५६)

- एतं युवानम् २०, २८: २२२, २.
 एतस्मै श्वये राधः १६, ७: २२१, १०.
 एतस्मै ततासौ ये च तामनु ८, ८:
 ८७, १८; १६, २१: २२२, १२.
 एतत्त्वं सोम १४, १६: १८६, १२.
 एतत्त्वं देव घर्म १३, १८: १७२, १४.
 ** एतदेतत् ७, ६: ७३, ४.
 * एतमु त्वं मधुना ८, २: ८०, २.
 एतं प्रविशामि २०, १२: २०५, १३.
 * एता अचदन् ५, ८: ५८, १६.
 * एता आचरन्ति ३, ६: ३७, ११,
 एतावसदताम् १४, २: १७२, १४.
 * एतेन त्वममुष्मिन् लोके शीर्षणानेधि
 १८, २: २५४, १०.
 ** एते याजयन्ति १२, १: १३२, ८.
 एदमग्नम् देवयजनं पृथिव्याः १२,
 ४: १३४, १२.
 एधोऽप्येधिषौमहि ८, १२: १००,
 ४; १०, २२: १२१, ५; १६,
 २७: २२६, १०.
 एना वोऽग्निम् १८, ५२: २८७,
 ८; ८.
 एभिर्नो अर्कैः १, २०: २१, ७;
 १८, ५: २८७, १२.
 एना अग्नन्नाशिषो दोषकामाः ७, ६:
 ७३, २.
 एवञ्चन्दः १८, ४: २८६, ८.
 एवा वन्दस्व १४, १४: १८५, २.
 ** एष आधीयते २०, १२: २०५, १४.
 एष ते गायत्री भागः १२, १७:
 १४८, २.
 एष ते योनिः ११, ४२: १२४, १४;
 १५; १५, १२: १८७, १६;
 १५, १५२: १८८, ५; १२;
 १५, १६२: १८८, १७; १८;
 २०; १५, १७: २००, ८; १५,
 १८: २००, १६; १५, २७:
 २१४, १७; १५, २८२: २१५,
 १४; २१, १७, ८: २४२, ८.

एष ते वद भागः ८, ११२: ८८, ५;
 १००, १; १५, २०: २०८, ८.
 एष वो देव सवितः सोमः १४, १६:
 १८६, १२.

- * एषा ते अग्ने ७, २: ७०, १७.
 एषा ते अग्ने समित् २, ४: २५, २.
 एषा मा मेदि १८, १: २५२, १७.
 ** एषासदत् ८, २: ८०, १७; १८,
 ६: २८४, १६.
 एषा रायः प्रेषे भगाय १२, २५:
 १५४, २.
 एष्टीः स्व १२, १२: १४३, ६.
 एष्टूषु ब्रवाणि ते १, २०: २१, ४.

ये

- येन्द्रः प्रायः १०, १८: ११८, ८;
 १८, ६: २५६, १५.
 येन्द्रमसि १०, ८: १०८, २; १४,
 ११२: १८२, १२; १८२, १;
 येन्द्राग्रं वर्म वज्रं यदुपम् १८,
 १६: २६८, १२.
 येन्त्रीमाष्टतमन्वावर्ते ७, १२: ७७, २२.

ओ

- ओं क्षुत १७, ६: २४०, १२.
 * ओजसे वज्राय लोद्यच्छे १, १२:
 १३, ६.
 ओजोविदसि १६, १०: २२२, ११.
 ओया मोद इव १५, २६२: २१२,
 १७; १८; २१४, १.
 * ओया मोद इव मदे मदा मोद
 इवोमया १७, २: २२८, ४.
 ओं निर्वप ४, २: ४२, ८.
 ओमासचर्षणीष्टतः १५, २६: २१४, ७.
 ओमिन्द्रवन्नः प्रचरत १३, ८: १६१,
 ११.
 ओमुग्रय २, २: २४, १२.
 ओमुग्रयामि २, २: २४, १२.
 ओमुग्रयामि २, २: २४, १२.

(३६०)

** श्रीमोद्या मोद इव १५, २६: २१२,
१८.

श्री भू: १२, २०: १५१, ६.

श्रीपथयः प्रतिगृह्योताग्रिमैतं १८,
१: २५१, १६.

श्रीपथयः प्रतिमोदध्वम् १८, १:
२५१, १७.

श्रीपथीभ्यः पशुभ्यो मे जनाय २१,
१४: २२१, २.

श्रीपथीभ्यस्ता २, ५: २५, ११.

श्रीपथीर्जिन्व २, ५: २५, ११.

श्रीपथे चायस्वेनम् १०, १: १०२,
१: १०, १४: ११२, १०: १२,
५: १२६, १: १२, ६: १२६, ४.

क

* क इदमग्रौ ६, ४: ६२, १.

* क इदमध्वर्युर्मेविष्यति ६, ४: ६२, १७.

** क इदं ब्रह्म ४, २: ४२, ५.

क ऋत्विजः १२, १: १२२, ७.

ककुहः रूपम् १५, १०: १८५, १७.

कक्षिकत्याणो दक्षिणाः १२, १:
१२२, ८.

* कश्चिन्न न्यस्तमालिङ्गम् १२, १:
१२२, ७.

कश्चिन्नाहीनः १२, १: १२२, ७.

कदा चन प्रयुज्यमि १६, ११: २२४,
१०.

कदा चन स्तौरसि २, ८: २७,
१२: १६, १०: २२४, ७.

** कफस्या नामापः स्वादाकृताः श्रुतिव्री-
माविशत २१, १: २२२, १६.

कयः चित्र आ भुवत् १५, ८:
१८५, ४; १८, ५: २८८, ६.

कर्माणे ला १८, २०: २७८, २२.

कर्माणे वाम् ४, १: ४१, ७.

कर्माणि १८, २०: २७८, २२.

कल्या ते क्रीणानि १२, १८:
१४८, १.

कल्पेतां द्यावाश्चिवी १, १०: ११,
१५; १, १५: १६, १४.

* कल्याणो दक्षिणाः १२, १: १२२, १०.
कविरग्निः समिध्यते २०, ८: २०२, ४.
कविर्यज्ञस्य वितनोति पन्थाम् १६,
११: २२५, १.

कव्योऽसि कव्यवाहनः १४, १२:
१८४, ११.

** कः त्रेयांसं विषमं बोधयिष्यति २,
१०: २८, ११.

कखा युनक्ति स ता युनक्तु ४, ४:
४४, ६; ४, ६: ४६, ४; १५,
२: १८०, १२.

कखा युनक्ति स ता विमुञ्चतु ७, १४:
७८, ८.

काण्डात्काण्डात्परोक्षि (नी) १८,
१७: २७२, २२.

कामं कामदुषे धुल्ल १८, १६:
२६८, १६.

कामधुचः २, ७२: २८, १०; १२.

कायानुमृदि ८, १२: ८८, १.

* कार्षीरसि १५, ६: १८२, ६.

** किमश्चेत १८, १: २५०, १.

किमच १४, ८: १८०, १०; १२.

कुर १५, १: १८०, ५.

कुविदङ्ग ११, २: १२४, २; २०,
२७: २२१, ५.

कुविदङ्ग यवमन्नः १७, १०२: २४२,
११; १२.

कुष्ठया ते क्रीणानि १२, १८: १४८, १.

** कुक्के चवम् १६, २७: २२७, १.

कण्व पाजः १, ४: ६, २; १८,
७: २५८, ११; १८, १७: २७२, २.

कृतिका नक्षत्रम् १८, ५: २८८, १४.

* कृत्वाय सा महीम् १८, १: २५२, १५.

कृष्णोऽसि ५, ५: ५६, २.

* कृष्णोऽस्याश्चरेत्यः २, ५: २६, ४.

* कृष्ये चेमाय ला १७, १५: २४६, ७.

(३६१)

* छथै चेमाय रय्यै पोषाय १६, ११:
२२२, ७.

छथै ला सुसंथायै १२, ८: १२८, १४.

के याजयन्ति १२, १: १२२, ७.

को वः प्रणयति स वः प्रणयतु ४, ६:
४२, १७.

को वो गृह्णाति स वो गृह्णातु ४,
९: ४२, ११.

* को वोऽयोचौत् ७, १२: ७७, १०.

कोऽसि को नाम् १५, २१: २०२, १२.

क्रमध्वमग्निना १, १२: १४, १.

क्रय्यः १२, १८: १४८, १७.

क्रियासम् १८, २०: २७८, १.

* क्रौडो च साको चोर्जिषौ च १८,
६: २८५, ४.

चचं यच्छ

चचं जिन्व } १८, २०: २७८, १.

चचं हृष्ट

चत्रभूत स्त्रोत्रस्त्रिनीः १८, १६:
२७१, ४.

चत्रमसि १८, २०: २७८, २.

चचं पादि १८, २०: २७८, १.

चचं पिन्व १८, २०: २७८, २.

चत्रस्य योनिरसि १७, १४: २४५,
१२.

चत्रस्योत्प्लवमसि १७, १४: २४५, १२.

चत्राय ला १८, २०: २७८, २.

चत्रेभ्यस्त्वा १८, २०: २७८, २.

चत्रे सीद १८, २०: २७८, २.

चयं जिन्व १७, ६: २४०, १२;
१८, ४: २८६, १०.

चत्राय ला १७, ६: २४०, १२;
१८, ४: २८६, ८.

ग

गन्धर्वाङ्गनमग्न्यङ्गः २१, १४: ३३१,
११.

गन्धर्वो ऋषि ५, ६: ५७, ६.

गयस्फामः १, १६: १८, ४.

गर्भं १७ स्वन्नमगदमकः २०, ८:
२०२, १४.

गर्भो ऋष्योषधीनाम् १८, ११:
२६१, १५.

गवा ते क्रौणानि १२, १८: १४८, ४.

गयन्तस्त्वा हवामहे १८, ५: २८८, १०.

* गां दोहपवित्रे ३, ६: २७, ८.

गामध्वं रघ्यमिन्द्र संकिर १८, ५:
२८८, १६.

गायत्रः पन्थाः १५, १८: २०१, ६.

गायत्रं बन्दोऽनु प्रजायस्व ८, ५:
८२, २.

गायत्रमसि १३, १०: १६३, १२.

गायत्री लोमभिः प्रविशामि १८,
१६: २६८, १०.

गायत्री बन्दः १५, २: १८०, १२;
१८, २०: २७७, १२; १८, २०:
२७८, ८.

गायत्रेण बन्दसाववाढो वल्लगः १४,
७: १७८, १८.

** गायत्रेण बन्दसावरिष्टकामुपदधे १८,
८: २५८, २०.

गायत्रेण ला बन्दसा करोमि १३,
२: १५७, ८.

गायत्रेण ला बन्दसाङ्कृषद्भि १३,
६: १५८, ७.

गायत्रोऽसि १३, २: १५७, ७;
१३, ११: १६५, ८.

* गायत्र्या ला २०, २८: २१५, ६.

गिरा गिरा च दक्षे १८, ६:
२८८, १८.

गौर्भिर्विप्रः १, १६: १८, ५.

गौर्भिः स्तोमं मनामहे २०, ८:
२०२, ४.

गुदं मा निर्द्वेषीः १०, १७: ११६, ६.

(३६२)

- * गूर्दाय
 गूर्दभ्यस्त्वा } १८, २० : २७८, १.
 गूर्दसौद
 गूर्दासि
 गृणानामि १८, २० : २७८, १८.
 गृहपते यज १५, २५ : २१२, २.
 गृहा अस्माकं प्र तिरन्वायुः १८,
 १४ : २६५, ७.
 गृहान् जित्वा २, ६ : २६, ३.
 गृहाणामायुः प्र वयं तिरामः १८,
 १४ : २६५, ७.
 गृहाणां पश्यन् वयं उत्तिराणि १८,
 १४ : २६५, ६.
 गृहानह्यु सुमनसः प्रपद्ये १८,
 १४ : २६५, ८.
 * गृहानहम् २, १० : ३०, ३.
 गृहानेमि मनसा मोदमानः सुवर्चाः
 १८, १४ : २६५, ५.
 * गृहा मा विभौत २, १० : ३०, १.
 गृहेभ्यस्त्वा २, ६ : २६, २.
 गोमदग्रे १८, २१ : २८२, १२.
 गोमातु अग्रे ७, १४ : ७८, १३.
 * गोमहिमा महान् १२, १८ : १४८, १.
 गोष्ठं मा निर्वृत्तम् ५, २ : ५३, १४.
 * ग्रास्त्वा देवीः १८, १ : २५३, ८.
 ग्रासभ्यः स्वाहा १३, १२ : १६७, ७.
 ** ग्रावस्तुद्राण्योऽभिष्टुद्धि १६, १ : २१७,
 २.
 ग्रावा वदेदभि सोमस्याः शुना १८,
 २१ : २८२, १०.
 ग्रावासि १५, ११ : १८६, ५.
 ग्रेष्ठाष्टतु अभि कल्पमानाः १८, २ :
 २८४, १०.

घ

- घर्ममपातमहिना १३, १२ : १६६, ८.
 घर्म या ते दिवि शक् १३, १५ :
 १६८, १७.

- * घर्म या तेऽन्तरिक्षे १३, १५ :
 १६८, १८.
 * घर्म या ते श्रियाम् १३, १५ :
 १७०, १.
 घर्मः शिरः १, ११ : १२, १६.
 घर्मस्य यज १३, १२ : १६६, ८.
 ** घर्माः स्य विश्वायुवः ८, ५ : ८२, १८.
 घर्माय सः साद्यमानायानुवृद्धि १३,
 १४ : १६८, १४.
 घर्मैतत्ते ऽन्नमेतत्परीषम् १३, १६ :
 १७१, १२ ; १३, १७ : १७२, ५.
 घर्मोऽसि रायस्योषवनिः २, ६ :
 २४, ७.
 घर्मोऽसि विश्वायुः ४, १० : ४८, ६.
 * घसीना मे मा ७, १ : ६८, ७.
 घृतं घृतपावानः १०, १८ : ११८, १५.
 घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये १४, ४ :
 १७६, ६.
 घृतवति सौद १८, २० : २७८, १७.
 घृतवतीम् १४, २ : १७४, ५.
 घृतवतीमध्ययो सुचम् ६, ६ : ६४,
 ११ ; १०, १६ : ११५, २.
 घृतवन्तं कुलायिनम् ७, ११ : ७६, १०.
 घृताचीरेत ५, २ : ५३, ११.
 घृतेन द्यावाश्रयिणी आश्रयेयाम् १४,
 ११ : १८२, ८.
 घृतेन द्यावाश्रयिणी आश्रयेयाः स्वाहा
 १०, ८ : १०७, १८.
 घृतेन द्यावाश्रयिणी प्रोर्वायाम् १०,
 १५ : ११२, १६.
 घृतेन सीता १८, १६ : २६८, ५.
 घृतेन स्वाहा १८, १४२ : २६५ ;
 १६ ; १७.
 * घृतेनात्ते ८, ५ : ८२, १ ; १०,
 १० : १०८, १२.
 घृतेनात्तौ १०, ११ : १११, ४.
 घृतेनात्तौ पश्य चायेयाम् १०, ११ :
 १११, ५.

(३६३)

च

- चक्षुर्भ्यां मे १५, २२: २०२, ५.
 चक्षुः श्रोत्रम् ५, २: ५२, १६.
 चक्षुषः पिता मनसा चि धीरः १८,
 ६: २८२, १२.
 चक्षुषे ला १८, ५: २८८, २०.
 चक्षुषे वाम् १८, १६: २७०, १६.
 चतस्र आशाः प्रचरन्तमयः १८,
 १७: २७४, १८; २०, २५:
 २२०, ७.
 * चतुःशिखण्डा ४, ११: ५०, ४; ५,
 ६: ५७, १.
 चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशाः १४,
 ४: १७६, ५.
 चतुःशिखण्डे युवती कनीने १०,
 ४: १०५, ५.
 चतुःसक्तिर्नाभिर्हस्तस्य १३, १६:
 १७१, १.
 चत्वारि प्रह्ना १, १४: १५, ११.
 चनो दधीत नाद्यो गिरी मे १८,
 ४: २५५, १५.
 * चन्द्रमग्निम् १, १०: ११, १२.
 चन्द्रमसि १२, १४: १४४, १०.
 * चन्द्रमा देवो देव्यो ब्रह्मा १२, २:
 १३३, ७.
 चरोस्त्वा पञ्चविलस्य ५, ४: ५५, १४.
 चितः स्य ४, ८: ४८, ७.
 चितः स्य परिचितः १३, ८: १६३,
 ७; १८, १२: २६३, २; १८,
 १६: २६८, ७.
 चिते ला १८, १४४: २६६, ८; ८;
 १८, ६: २८२, ४.
 चित्तिः सुक् १, १०: ११, १८.
 चित्तिं जुहोमि १८, १७: २७२,
 ११; १८, २: २८५, ५.
 चित्तिमचित्तिम् १८, २१९: २८२,
 ७; ८.
 चित्तिर्मा पुनातु १२, ७: १३८, ९.

चित्तिस्त्वा पुनातु १२, ७:
१३७, १४.चित्तिग्निभ्यः प्रणीयमानेभ्योऽनुब्रूचि १८,
१६: २६८, ११.चित्तिं देवानाम् १८, १८: २७६,
७; १८, ७: २८७, ४.चित्तिम् १, ८: १०, १०; १३,
१८: १७२, १६; १६, ६: २२१,
२; १६, २६: २३६, ६; १७,
११: २४३, २; २०, १५: २०७,
१०; २०, २४: २१२, १६; २१,
२: २२४, ६.* चित्तिद्यादश्चत्वात् १, ६: ७, १५.
चिदसि ४, ८२: ४८, ४; ६; ६,
१२: ६८, ८; १२, १६: १४६,
१५; १८, १२: २६३, ८.

छ

छन्दोभिर्विगृह्यते एति १८, २०:
२७८, १.

ज

जगती छन्दः १८, २०: २७८, ८.

जगतीं मांसेन प्रविशामि १८, १६:
२६८, ११.

* जनः १, २: ४, १२.

जनयत्ये ला संयौमि ४, १०: ४८, १.

* जनयस्त्वा १८, १: २५३, ८.

जनस्य गोपा अजनिष्ट १८, ५:
२८७, ७.जनस्य गोपाः १८, ६: २८०, १७;
२१, २: २२४, १४.

जनिष्वा चि जेत्यः १८, १: २५१, ५.

जयतामिव दुन्दुभिः १८, १८:
२७५, ७.

जागतः पन्याः १६, १२: २२५, २०.

जागतमसि १३, ११: १६५, ८.

** जागतेन छन्दसावकाशो वल्लगः १४,
७: १८०, २.

(३६४)

- जागतोसि १३, ३: १५७, ८.
जातवेदो भुवनस्य रेतः १, ७: ८, ८.
जातवेदो वपया गच्छ देवान् १०,
१६: ११५, १२.
जातायानुब्रूहि ८, ५: ८३, ४.
* जाय एहि सुवः १७, १४: २४५, १४.
जिघर्ष्यग्निम् १८, १: २५०, १०.
जिघर्ष्यग्निं मनसा १८, १: २५०, ८.
जिह्मानामुर्ध्वः स्वयशा उपस्ये १८,
५: २५५, १७.
* जीवा नाम स्य २१, ६: २२६, ८.
जुषस्व सप्रयस्तमम् १०, १५: ११४,
१६.
जुषाचो अमुः १४, १४: १८५, ६.
** जुष्टं निर्वपामि १२, २१: १५२, ८.
* जुष्टिरसि ७, १: ६८, १३.
जुष्टो वाचो भूयासम् १४, १७:
१८७, १५; २०, २०: २१६, १८.
* जुह्वरसि ५, ७: ५८, ६.
जुह्वरसि घृताची गायत्रियाम्नी ५,
७: ५८, ७.
जुह्वेहि ६, ३: ६२, २.
* जूरसि घृता मनसा १२, १६:
१४६, ८.
ज्योतिरसि १३, ८: १६२, १८;
१८, २: २८५, ५.
ज्योतिरसि वैश्वानरं घृष्ट्रियै दुग्धम्
१६, ३: २१८, ७.
ज्योतिरापाम १८, १६: २६८, २०.
ज्योतिर्भा असि वनस्पतौ नामोषधो-
नाऽऽरमः १३, १६: १७१, ८.
ज्योतिर्मै यच्छ १८, ३: २८५, ६.
ज्योतिषे वास १८, १६: २७०, १२.
* ज्योतिषे चिकुर १६, ३: २१८, १.
ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि १८: ५,
२८८, १२.
* ज्योतिष्मतीम् २, ८: २७, १६.
* ज्योतिष्मन्तं त्वा १८, १: २५०, १३.
ज्योतिस्त्वा ज्योतिषि ५, ४: ५५, १०.

त

- त इमं यज्ञमवन्तु २१, १५: २२२, २.
तऽऽ होतव्यपकथय १५, २३:
२१२, १.
तच्चतुः १८, २०: २७८, १०.
* तच्छम्योः ७, ७: ७३, ११.
तत म आपः २०, २४: २१३, १.
तत्कृषिः १८, २०: २७८, ११.
तत्त्वा यामि १८, ६: २८६, १७;
२१, १: २२३, २.
तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानः १२,
२२: १५२, १८; १८, १७: २७९,
१४; १८, ६: २८१, ७.
तत्र गच्छ यत्र पूर्वे परेताः १८,
१८: २७५, ४.
तत्सवितुर्वरेणम् २, ८: २७, ११.
तदजा १८, २०: २७८, ८.
तदन्नरिचम् १८, २०: २७८, ६.
* तदयम् १, ११: १२, १६.
तदद्यः १८, २०: २७८, ११.
** तदश्विनौ भेषजेन २०, २०: २१६,
२१.
तदस्य प्रियम् १७, ६: २४०, १०.
तदायुः १८, २०: २७८, १०.
तदित्यदम् २१, १६: २३२, १४.
तदु चतम् ८, ८: ८५, १.
तद्गौः १८, २०: २७८, ८.
तद्दिशः १८, २०: २७८, ७.
तदु द्यौः १८, २०: २७८, ६.
तद्विरणम् १८, २०: २७८, ८.
तद्राधो अद्य सवितुर्वरेणम् १६,
१६: २२८, १२.
तद्व एतत्परो दधे १८, १६: २६८, ४.
तदु वाक १८, २०: २७८, ७.
तद्विष्णोः परमं पदम् १०, ८: १०८,
१३; १८, १८: २७५, ११.
तनूनपादसुरो विश्ववेदाः १८, ५:
२५६, ३.

(३६५)

- * तनुं लवचम् १०, २१: १२०, ६.
 ** तनूपा अस्मि भुवं तनुवं मे पाप्मि २१,
 १४: २२०, १४.
 * तनुं तन्वप्रजसः १६, १८: १२१, २.
 * तं त्वा जुषे १०, १: १०२, १४.
 तं त्वा प्रपद्ये १८, १६: २६८, १०.
 तं त्वा समिद्धिरङ्गिरः १, ६: ७, १६.
 तन्नस्त्रायतां तन्नो विस्ततो मज्जत् १८,
 १६: २६८, १२.
 तन्नो मज्ज १४, ८: १८०, ११.
 तन्मे १४, ८: १८०, १२.
 तपस्य तपस्यस्य १८, ४: २८६, १७.
 ** तपस्यते त्वा १८, १४: २६६, ८.
 तपसस्तनूरसि १२, १८: १४८, ७.
 ** तपस्या नामापः स्वाहाकृता प्रथिवी-
 माविशत २१, २: २२२, १७.
 तपो अग्ने १३, ८: १६३, ६; २१,
 १: २२२, ८.
 तपोऽसि १३, ८: १६३, १.
 तमभिः शोच १०, २२: १२१, ३.
 तं प्रलया १५, १६: १८८, १८.
 ** तं मे देवा रक्षन्तां प्राणान् मे २०,
 २०: २१७, ५; ७.
 ** तया १८, १७९: २७३, २०; २२.
 तया देवतया १८, १४: १५: २६६,
 १२; २६७, २.
 तया देवतयाङ्गिरसद् भुवा सौद १८,
 ८: २६०, १; १८, १६: २६८, १७.
 तया देवतयाङ्गिरसद् भुवे सौदतम्
 १८, १७: २७४, १२.
 तयोर्देवानामभिभागधेयम् १४, ४:
 १७६, ७.
 तरङ्गिर्विचदरुतः १५, १७: २००,
 ११; १८, १०: २६०, १८.
 तस्मा इन्द्राय सुतमाजुहोमि स्वाहा
 १५, २०: २०८, ६.
 * तस्मिन्सौद ५, ८: ५८, २.

- ** तस्यै मित्राय सुतमाजुहोमि स्वाहा
 १५, २०: २०८, ६.
 तस्यै षड्राय नमो अस्तु देवाः १८,
 २१: २८२, १७.
 तस्य ते पवित्रपते पवित्रेष १२, ७:
 १३८, ४.
 तस्यां सुपर्णाविधि यो निविष्टो १४,
 ४: १७६, ६.
 तस्यै प्रसृष्टि
 तस्यै मेऽश्वस्यै } १६, १२: २२६, १.
 तस्यै सृष्टि
 ता अस्य छद्ददोक्षसः १८, १२:
 २६३, १०; १८, १५: २६७, २;
 १८, २१: २८२, ६.
 तां सवितुर्वरेण्यस्य १, १४: १५, १२.
 तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्राम् १८,
 ६: २८४, ८.
 ता ते विस्वा परिभूरस्तु यज्ञम् १२,
 २१: १५२, ११.
 तान् गायत्री नयतु प्रजानती १८,
 २०: २७७, १४.
 तान्मदन्ते कवयो विपश्चितः १८,
 २०: २७७, १७.
 तान्यज्ञस्य मायया १८, १४:
 २६४, १८.
 तान्वयस्यो गृह्णातु ८, १२: ८७, ६.
 ताभिराद्रव १२, २२: १५३, १५.
 तामाश्विषमाशसे तन्मवे अतिष्मतीम्
 २, ८: २७, १४; ७, १२: ७८, ४.
 तामाश्विषमाशसेऽमुस्यै अतिष्मतीम्
 ७, १२: ७८, ५.
 ** तिष्ठ शीतः १६, १५: २२५, ५.
 * तिष्ठो देवोः ८, ६: ८२, ८.
 ** तीमांश्च आशीर्वतः कुषध्वम् १६,
 १२: २२६, १६.
 तुषो वो विश्ववेदा विभजतु १६,
 ६: २२१, ६.

(३६६)

- तुयोऽसि विश्ववेदाः १४, १२: १८२,
१५.
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम २०, २: २८८,
११.
हृतीयस्य सवनस्युर्ममतो.. सोमान्युस्थि-
तान् प्रेष्य १६, १२: २२६, १८.
* हृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशा-
न्युस्थिमान्येष्य १६, १२: २२६, ११.
* हृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशाना-
मनमृदि १६, १२: २२६, ११.
* हृतीयस्याम् १०, ४: १०४, १२.
* हृतीयस्यै ३, ७: २८, १२.
हृतीयस्यै दिवः ३, ५: ३६, ११.
हृम्यन्तां ह्योवः १६, १४: २२७, १०.
तेजसे ला ५, २: ५४, १४.
* तेजसे मे अजसे मे वर्चसे मे १५,
२२: २०२, १०.
तेजसे मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व १५,
२२: २०२, ७.
तेजसे वाम् १८, १६: २७१, ७.
तेजःसदसि १८, २०: २७८, १८.
* तेजिष्ठा ते ५, ७: ५८, १.
तेजोऽनु प्रेदि ५, २: ५४, १५;
१२, १२: १६५, १८.
तेजो मे यच्छ १८, १०: २७२, १७.
तेजोविदसि १६, १०: २२२, ११.
तेजोऽसि ५, २: ५४, १४; १२,
१२: १६५, १७; १७, १५: २४६,
८; १८, १७: २७२, १७.
ते ते धामानि १०, ८: १०८, ८;
१७, ६: २४०, १०.
* तेनर्षिणा १८, २०: २७८, १९.
तेनातिष्ठदिवमन्तरिचम् १८, २०:
२७८, १२.
तेनैतु यजमानः खस्या १८, २०:
२७८, २.
* ते नो अर्वन्तः १७, १४: २४५, ७.
तेभ्यो ऽग्निभ्यो उतमस्तेतत् १८, १४:
२८१, २; ५, ८; १०.

- ते मामवन्तु २१, १५: २२९, २.
ते यन्तु प्रजानन्तः १८, २०: २७७, १६.
ते राजन्निष्ठ विविच्यन्ते १८, ४:
२५४, १६.
तोते रायः १२, १७: १४७, ८.
तौ देवौ शक्रामन्यिनौ १५, २८:
२०८, १०.
त्रयस्त्रिंशत् २०, २८: २२२, ६.
त्रयस्त्रिंशत्तन्वः २०, १२: २०६,
१४; २०, १५: २०७, ८; २०,
१८: २०८, २०; २०, २८:
२१५, ८.
त्रयस्त्रिंशत्ते (शं ते) अग्ने प्रतिष्ठानं
तन्मे अग्ने प्रतिष्ठानम् १८, २१:
२८२, १.
त्रातारमिन्द्रम् २०, २०: २१६, २१.
त्रिंशद्दाम १, १२: १२, ११.
त्रिणवो ते अग्ने अष्टौवन्तो तौ मे अग्ने
अष्टौवन्तो १८, २१: २८२, १.
त्रिरैकादशास्त्रिंशत्त्रिंशः १८, १:
२४८, १०.
त्रिष्टप्ते अग्ने शिरस्तन्मे अग्ने शिरः १८,
२१: २८१, १४.
* त्रिष्टप्ते अग्ने शिरस्तन्मे मामिपादि १८,
२१: २८२, २.
त्रिष्टप्लाशे दर्भः ३, ५: २६, १२.
त्रिष्टप् बन्धः १८, २०: २७८, ८.
त्रिष्टुभं त्वचा प्रविशामि १८, १६:
२६८, १०.
त्रिष्पल्लोक्तवै ४, ७: ४७, १.
त्रिष्पल्लोक्तियमाशानाम् ४, ८:
४७, ४.
त्रीणि पदा विचक्रमे १७, ६:
२४०, १०.
त्रिष्टुभः पन्थाः १६, २: २१८, १२.
** त्रिष्टुभेन बन्धसा रात्रिमिष्टकाम् १८,
८: २६०, २.
** त्रिष्टुभेन बन्धसा ऽवबाढो वल्लगः १४,
७: १८०, १.

(३६७)

- चैद्यभोःसि १३, ३: १५७, ८; १३,
११: १६५, ८.
- अस्मकं यजामहे ८, ११: ८८, ८.
- अविर्वयः १८, ७: २८४, ११.
- * त्वं सोम तनुक्रद्धा १४, १४:
१८५, ६.
- त्वं सोम पितृभिः सविदानः ८, ८:
८६, ११.
- त्वं सोम प्रचिकितः ११, ५:
१२५, १६.
- त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा ८, ७:
८६, ५.
- त्वं सोम मचे भगम् ८, ७: ८५, १३.
- ** त्वं हि नावुभयोः सुवी रोह १७.
१४: २४५, १७.
- त्वं ह्यग्रे अग्निना २०, १८: ३०८,
१६.
- त्वचं गृह्णीष्व ४, १०: ४८, ८.
- * त्वत्पितरः २, १०: २८, ८.
- * त्वं दीक्षाणामधिपतिरसि १२, ७:
१३८, ८.
- * त्वं देवानाम् ४, ४: ४३, १३.
- त्वं नः सोम २०, ३: ३००, १०.
- त्वं नस्तन्नुषत सेतुरग्रे २०, १५:
३०७, ८.
- त्वं नो अग्ने १, २०: २१, ११.
- त्वं नो अग्ने भिषग्भव १८, १०:
२६०, १०.
- त्वमग्रे ईडितः ८, ८: ८७, ७.
- त्वमग्रे गृहपतिः १३, १०: १६४, १०.
- त्वमग्रे व्रतपा असि १२, १०: १४०,
११: १२, ११२: १४१, ६; ७;
२०, ७: ३०२, १५: २१, १५:
३३२, २.
- त्वमग्रे सप्रथा असि ८, २: ७८, १५;
२०, २०: ३१०, ८.
- * त्वया वेदिम् ७, ११: ७६, ११.
- * त्वया हि नः पितरः सोम ८, ७:
८६, ६.

- त्वयौमनो ते समेय १२, १७: १४७,
१०; १३, १०: १६४, ११.
- त्वं वृत्रेभिन्द्र सत्यति नरः १८,
५: २८८, १३.
- * त्वां काष्ठास्त्रवतः काष्ठास्त्रवतः १८,
५: २८८, १४.
- त्वां चित्रयवस्तम् १८, ५: २८७, ७;
१८, ६: २८०, १८.
- त्वामग्रे पुष्करादधि १८, १: २५०,
१८.
- * त्वामग्रे मानुषीरोडते २०, ८: ३०३,
२.
- त्वामग्रे वृषभम् १८, ६: २८०, ४.
- त्वामग्रे वृषभं चिकितानम् १८, २१:
२८२, ५.
- त्वामग्रे समिधानं यविय ११, ६:
७, १८.
- त्वामिहि हवामहे १८, ५: २८८, १२.
- त्वामु ते दधिरं हव्यवाहम् १०, १५:
११४, १४.
- त्वयै त्वा १३, १३: १६६, १४.
- त्वे रायः १२, १७: १४७, ७.
- * त्वे वस्तुनि २०, ७: ३०७, १८.

द

- दण्डाभ्यां मल्लिखून १८, ७: २५८,
१३.
- दक्षक्रतुभ्यां मे १५, २२: २०३, ४.
- दक्षाव त्वा ४, २: ४२, ८; ४, ७:
४३, ६.
- दक्षिणत एत ७, ३: ७०, १२.
- दक्षिणसदुभ्य उपवर्तवै ७, ३: ७०, ११.
- दधन्वे वा यदीमनु १५, ८: १८५, ८.
- दधिक्राव्यः १६, २२: २३२, २०.
- दधिक्राव्यो अकारिषम् ७, १२:
७७, ८.
- दधिवसंस्य यज १६, ३: २१८, १२.
- दधिरसि ६, ८: ६६, ५.

(३६८)

- ** दर्शन यद्ये २, १: २२, ८.
 * दश ते तनुवो यज्ञ ई, १०: ६६, १५.
 दश प्राचीर्दश भासि दक्षिणा: १२,
 १०: १६४, २.
 ** दशभिः कलशौ मृदा न्युज १६,
 १८: २२८, १०.
 दशसु सौद १८, २०: २०८, १८.
 दशन् रक्षांसि विश्वदा १८, ४:
 २५५, ४.
 दानवः स्रगैरवः १२, ११: १६५, ५.
 * दानाय समिधोमहे १८, ४: २५५,
 १२.
 दाशेम चयदातः १८, ६२: २८०,
 १: २.
 दिवः मूलौ ज्वततः ७, ६: ७२, ५.
 ७, १२: ७७, ६.
 दिवः प्रथिवा: १, १२: १२, ६.
 दिवं गच्छ १८, ८: २५८, ५.
 दिवं गच्छ सुवः पत १६, ६: २२१, ४.
 दिवं तपसस्त्रायस्व १३, १०: १६२,
 १२.
 * दिवमंशेण १०, २: १०२, २.
 * दिवः शिल्पम् ५, २: ५४, १.
 दिव स्तम्भनिरसि ४, ८: ४७, ५.
 दिवस्त्वा परस्याया: १३, १६:
 १७०, ८.
 * दिवस्त्वा वीर्येण १, १०: ११, १४;
 १, ११: १२, १७; १, १२: १२,
 १४; १, १३: १४, १५.
 दिवस्सरि २, ८: २८, १.
 दिवस्सरि प्रथमं जज्ञे अग्निः १८,
 ८: २६०, ४.
 दिवः सनुरसि १०, ८: १०८, १७.
 * दिवि देवान्द्रुच १६, १८: २२१, ६.
 दिवि त्रयस्व १८, १६: २७१, १४.
 दिवि सौद १८, २०: २०८, ७.
 * दिविस्सु मा मा चिष्वी: १३,
 १२: ११५, १८.

- दिवे त्वा ५, ५: ५६, ६; १४, १०:
 १८२, १; १५, ८: १८४, १२;
 १८, ६: २८०, ८.
 दिवोभिः प्रथमस्यात् १८, २०:
 २७८, २.
 दिवो नाके मधुजिह्वा अस्यतः १८,
 १६: २६८, ६.
 दिवो भागोऽसि ७, २: ७०, २; ७,
 २: ७०, ७.
 दिवो रक्ता उरुचक्षा उदेति १८,
 १०: २६०, १८.
 दिवो वा विष्ण उत वा प्रथिवा:
 १८, १८: २७४, १२.
 दिवो वा विष्णो १४, ६: १७८, ६.
 दिव्यं धामाशास्ते ८, ७: ८४, २.
 दिशः स्वाहा ८, ७: ८४, ८.
 दिशां कृमिरसि ७, २: ६८, १८.
 दिशो जिन्य ७, १: ६८, १०.
 दौक्षित वाचं यच्छ १२, १२:
 १४२, १.
 ** दीदिता मेमि भावा २, ८: २८, ११.
 दीदिदि २, ८: २८, ११.
 दीद्यासम् २, ८: २८, ११.
 * दीर्घामनु ४, ८: ४७, १२.
 * दुरः ८, ६: ८२, ८.
 दुर्मित्रास्तस्यै भूयासुर्योस्मान द्वेष्टि यं च
 वयं द्विषा: १६, २५: २२५, १५.
 ** दुःखम् पापस्त्रोपभुक्ते त्रैलोक्यमन्तरं
 मुयवध २१, २: २२२, १८.
 दुष्टां ते द्यौः प्रथिवा पयः १८, २१:
 २८२, १४.
 ** दुष्टाम यज्ञं सुनवान सोमम् १८,
 २१: २८२, १२.
 दुर्वा रोक्षन् पुष्पिणी: १८, १५:
 २६७, ५.
 द्रुच गा: २, ८: २८, २०; १०,
 १८: ११७, ७.
 * द्रुचानां दुर्या: ४, ६: ४५, ४.

(३६८)

* हृष्टस्व देवि श्रियि १८, ७ :
१५७, १२.

हवे स्वः श्रियिरे समीची १५, १२ :
१०४, २.

* हृष्टानो वक्ता चर्या १८, ७ : १५८, १.
देवकृतस्मिनसोऽवयजनमसि स्वाहा १६,
१२ : १२२, २.

देवकृतमसि ३, ४ : २५, १५.

** देवपितृवर्हिः ८, ४ : ८२, ५.

देव पुरश्चर सघासं ला १२, ५ :
१५८, ८ ; १३, ६ : १५८, १५ ;

१३, ७ : १६०, २ ; १३, ८ :
१६१, ११ ; १३, १६ : १७१, ५.

* देववर्हिः ३, ४ : २४, १८ ; ३, ४ :
२५, २.

देवयजनवान् भूयाः १२, २ ; १२४, १.

* देव वरुण १२, २ : १२२, २०.

देवयुतौ १४, ५ : १७७, ८.

देवयूरेतानि प्रवपे १२, ६ : १२६, २.

देव सवितः प्रसुव यज्ञम् १७, ८ :
१४१, १४.

* देव सवितरेतत्ते ७, २ : ७०, १७.

देव सवितरेतत्ते प्राह १७, ६ :
२४०, १२.

देव सूर्य सीमं क्रोष्यामः १२, १८ :
१४८, १५.

देवस्त्वा सविता ३, ७ : २८, १२.

देवस्त्वा सविता मध्वानक्तु ५, ८ :
५८, ७ ; १०, १ : १०२, १५ ;

१०, ८२ : १०७, १८ ; १०८,
२ ; १३, ८ : १६२, १५.

देवस्त्वा सविता अपयतु ४, १० :
४८, १०.

देवस्त्वा सवितोदपतु १३, ५ : १५८,
१७ ; १८, २ : २५२, १२.

देवस्य ला २, २ : २४, १० ; ३,
२ : २४, ८ ; ३, ४ : २४, १७ ;

४, ४ : ४४, १ ; ४, ६ : ४४, १० ;

४, ८ : ४७, ८ ; ४, ८ : ४८, १० ;

४, ११ : ५०, ६ ; ७, १ : ६८, २ ;

१०, २ : १०४, ६ ; १०, ७ : १०७,

७ ; १०, ८ : १०८, १२ ; १०,

१० : ११०, २ ; १३, १ : १५५,

५ ; १३, ११ : १६४, १५ ; १४,

७ : १७८, ८ ; १५, ११ : १८६,

२ ; १८, १ : २४८, १४ ; १८,

८ : २५८, २० ; १८, १२ : २६९,

१६ ; १८, ६ : २८६, १.

देवस्य ला सवितुः प्रसवे १२, २१ :

१५२, ७ ; १८, १ : २५०, १२.

देवस्य द्रविणस्यवः १८, ५ : २८८, २.

देवस्य वः सवितुः प्रसवे मधुमतीः साद-

यामि १८, १६६ : २७०, ११ ;

१४ ; १८ ; २७१, २ ; ६ ; ८.

देवस्य सवितुः सवे ५, १ : ५२, १.

देवस्याहम् १७, १२२ : २४४, १२ ;

१४.

देवः सविता वसोर्वसुदावा १२, १४ :

१४४, १०.

देवाः पितरः ६, ५ : ६२, १४.

देवा गातुविदः ३, १ : २२, १२ ;

७, ११ : ७७, २.

देवा ग्रावाण इन्दुरिन्द्रः १६, २ :

२१७, १७.

देवाञ्जनमग्न्यज्ञः १२, १२ : १४२,

२ ; २०, १८ : २१०, ४ ; २०,

२७ : २१५, २ ; २१, १ : २२२,

२ ; २१, १५ : २२१, ८.

देवा देवेभ्यस्परि १८, २० : २७७, १२.

देवा देवेषु पराक्रमध्वम् ३, २ :

२२, १४.

देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्वितीयेषु

द्वितीयास्तृतीयेषु १८, १ : २४८, ८.

देवानां यान्यसि १८, ४ : २८६, १६.

देवानां ला १३, १२ : १६५, १७.

* देवानां ला पत्नीर्देवीः १८, १ :

२५२, ५.

देवाणां देवयान्यसि १८, ४ : २८६, १७

(३७०)

- देवानाम् २०, २: १८८, ४. (
- देवानां पत्नीः ५, २: ५४, ६.
- ** देवानां पत्नीभ्योऽनुवृत्ति ७, ८.
- ७४, २.
- देवानां परिपूतमसि ३, ४: २४, १५.
- ** देवानां पितृणां परिपूतमसि ८, ४:
- ८४, ५.
- * देवानां ब्रह्मवादम् १, ७: ८, १७.
- देवान्यज ७, ४: ७१, ७.
- देवाय सवित्रेऽनुवृत्ति १६, १५:
- २२८, ३.
- देवाय सवित्रे प्रेष्य १६, १५: २२८, ४.
- देवाम इह मादयध्वम् २०, २८:
- ३१४, १४.
- ** देवास्तच्छमयन्तु सर्वम् २०, ३०:
- ३१६, २२.
- देवास्त्वामन्यथाः प्रणयन्तु १५, २०:
- २०७, १२.
- देवास्त्वा शक्रपाः प्रणयन्तु १५, २०:
- २०७, ११.
- देवौ द्यावाश्चिष्वी १३, १: १५५, १४.
- * देवौ द्वारौ १५, २३: २०४, ७:
- १५, ३८: २१६, ७.
- देवौमह निर्वर्तन्ति बाधमानः १८,
- १४: २६४, १८.
- देवौरापः ८, १४: ८८, १: १२,
- १४: १४५, ३: १५, ६: १८३, ५:
- १६, २६: २३५, २०.
- देवौर्ववीः १३, २: १५६, ३.
- देवेभ्यः कल्पस्व १०, १५: ११४, ३.
- देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा २०, २८:
- ३१४, १२.
- ** देवेभ्यः पितृभ्यो जुष्टम् ८, ४: ८३, ४.
- देवेभ्यः प्रानर्थाबभ्यो होतरनुवृत्ति १५,
- ३: १८१, २०.
- देवेभ्यः प्रेष्य १०, २१: १२०, १.
- देवेभ्यः शुम्भध्वम् ४, ७: ४७, १.
- देवेभ्यः शुम्भस्व १०, ४: १०४, १६:
- १०, १५: ११४, २.

- देवेभ्यः शुम्भध्वम् ४, ७: ४७, २.
- देवेभ्यः शुम्भध्वम् ४, ७: ४७, २.
- देवेभ्यः शुम्भस्व १०, ४: १०४, १६:
- १०, १५: ११४, २.
- देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यः १५, १२:
- १८७, १४.
- देवेभ्यस्त्वा ३, ४: २४, १८; १५,
- २६: २०६, ७.
- * देवेभ्यस्त्वा देवयुवं षण्णमि यज्ञस्यायुषे
- जुष्टम् १५, २०: २१५, ५.
- देवेभ्यः स्वाहा १०, १६: ११५, १२.
- देवेभ्यो हव्यवाडसि १८, १०: २६०,
- ११.
- देवेषु हव्यवाहनः १८, १०: २६०,
- १०.
- देवो देवमेतु १२, १: १२२, १२.
- * देवो देवानाम् १५, १२: १८७, ८.
- देवो वः ३, २: ३४, ५; ३, ६:
- ३७, ८; ४, २: ४२, १२; ४,
- ७: ४६, १८; ४, ८: ४७, १३;
- ४, ८: ४८, १२; ५, ४: ५५, ५.
- देवो यज ८, १०: ८८, १२; १६,
- २५: २३५, ८.
- देहि मे ८, २: ८२, ५.
- देवीं धियं मनामहे १२, १२:
- १४३, १०.
- ** दैव्या अर्धयव उपकृतोऽयं यजमानः
- ६, १२: ६८, १०.
- * दैव्या होतारा ८, ६: ८३, ८.
- * दोषावस्तोर्नमः स्वाहा २, २: २२, ११.
- * दोह्या च ते १, ८: ८, १२०.
- द्यां ते धूमो गच्छतु १०, २१: १२०, ८.
- द्यावा नः प्रथिवी ८, १: ७८, १०.
- द्यावाश्चिष्वीभ्याम् स्वाहा १३, १२:
- १६७, ८.
- द्यावाश्चिष्वीभ्यां त्वा परिगृह्णामि १३,
- १२: १६५, १४; १६, १८:
- २३१, ३.

(३७१)

- द्यावाप्रथिव्योरधि निर्मितः १८, २० :
२७८, २.
द्यावा होवाय प्रथिवीम् १८, ४ :
२५५, १४.
द्युतानस्त्वा माषतो मिनोतु १४,
१० : १८२, ४.
द्युञ्जाय त्वा १२, १२ : १६६, १५.
द्यौरपराजिज्ञा १८, ४ : २८७, १.
द्यौरसि जन्मना वग्ना १८, २१ :
२८०, १८.
द्यौरवशा स्तनयिदुर्गर्भो नक्षत्राणि जरायु
स्त्रयो वक्त्रो दृष्टिः पौयूषः १८,
२१ : २८१, ४.
* द्यौश्चेमं यज्ञम् २, ८ : २८, १८.
* द्यौश्चेमम् २, ७ : २८, ८.
द्यौस्ते प्रथम् १८, १ : २५४, ७.
द्रक्ष्यस्वन्द १५, ८ : १८५, २ ;
१५, ११ : १८७, १ ; १५, १८ :
२०१, २ ; १८, १७ : २०२, १८ ;
१८, १८ : २०६, ४ ; २१, १५ :
२२१, १४.
द्रक्षस्ते दिवं मा स्कान् ४, १२ :
५१, १.
द्रविणे सौद १८, २० : २७८, १५.
* द्विषस्तरध्या ऋणया न इयते १८,
१६ : २६८, ५.
द्वे द्रवसी १५, २२ : २०२, १.
द्वे सुतो अष्टणवं पितृणाम् ११, ५ :
१२५, १२.
द्वौ समुद्रौ १५, २१ : २०२, २० ;
१५, २२ : २०३, १.

ध

- धनजिदसि १८, २० : २७८, ८.
धनानां धनपते १८, २१ : २८२, १२.
धरणमसि ४, ८ : ४८, २.
धर्मासि धरणः १७, १५ : २४६, ७.

- धर्ममसि ४, ८ : ४८, १.
धर्मासि ४, ८ : ४८, २ ; १२,
१२ : १६७, २.
धर्मा मानुषान् १०, १० : ११०, ५.
धा असि ५, २ : ५२, १२.
धाता ददातु सुमनस्यमानः २१,
१५ : २२१, १८.
धाता रातिः १८, ७ : २८७, ७ ;
२०, २७ : २२१, ६.
* धाता रातिः सविता १६, २२ :
२२२, ४.
धामभ्यस्त्वा १८, २० : २७८, २०.
धामस्तु सौद १८, २० : २७८, २०.
धामासि १८, २० : २७८, २०.
* धाम्ने धाम्ने ५, ४ : ५५, ११.
धाम्नो धाम्नः १०, २२ : १२१, ४.
धाम्यै त्वा १८, २० : २७८, २०.
धिषणासि पर्वत्या ४, ८ : ४७, ७.
धिषणासि पार्वतेयी ४, ८ : ४७, ८.
धिषणास्त्वा १८, १ : २५२, ७.
धिषणास्त्वा देवीः १८, १ : २५२, ८.
धिषणे विदू सतो १५, ११ : १८६,
१६.
धीरो यः शक्रः परितूरदाभ्यः १८,
१ : २८२, ७.
* धुनिश्च १८, ६ : २८५, २.
धूरसि ४, ४ : ४२, १२ ; ४, ५ :
४४, ८ ; १२, १८ : १५०, १८ ;
१५, २७ : २०६, १५.
धृष्टिरसि २, १ : २६, ६ ; २, २ :
२२, १७ ; २, ६ : २७, १२ ; ४,
८ : ४७, १६.
ध्रुवक्षितिः १८, २ : २८४, २.
ध्रुवं ध्रुवेण द्रविषा १६, १८ : २२१, ६.
ध्रुवमसि ४, ८ : ४७, १८ ; ८, ५ :
८२, १७ ; १५, ४ : १८२, ८.
* ध्रुवा अस्मिन् २, २ : २४, ६.

(३७२)

- भुवाशि ७, ७: ७९, ८; १०, ४:
१०४, १५; १८, १: २५९, ६;
१८, १०: २७९, ८.
* भुवाशि घृताची ५, ७: ५८, १०.
* भुवाशि धरणी धनस्य ५, ७: ५८, ११.
भुवाशि श्रियिनी १८, १८; २७५, १५.
भुवाशि ५, ६: ५७, ७; ८, १:
८०, ११; १५, १८: २००, १५.
* भुवाशि ५, ६: ५७, ७.

न

- नक्तोषसा १८, ८: २५८, २; १८,
६२: २८४, २; २; १८, ६:
२८६, ५.
न जामो न जनिष्यते १८, ५:
२८८, ८.
न लावाशु अन्यो दिव्यो न पार्थिवः
१८, ५: २८८, ८.
** न न्यस्तमार्त्विज्यम् १२, १: १२२, १०.
** न पुरस्तादु व्युत्क्रामत १४, १८:
१८८, १२.
नभस्य नभस्यस्य ८, १२: ८८, ५;
१८, २: २८५, ८.
नम इन्द्राय मखन्ने १५, २२:
२०४, १.
** नम ईशानाय प्रजा: (?) २, ४:
२४, २०.
* नमः सप्तभ्यः १८, ६: २८१, १२.
नमः श्रियिनी १५, २२: २०४, १०.
नमस्तुत्या मा पाहि १५, २२:
२०४, २.
नमस्तु आतान १०, १४: ११२, १५.
नमस्तु सप्त १८, ७: २८७, ६.
नमस्तु वद मन्यवे १८, ६: २८१, १२.
नमस्तु हरसे शोचिषे १८, ६: २८२,
५; २०, २२: २८८, २.
नमः सप्तभ्यः सप्तान्नावनाम १०,
२२: १२१, ८.

- नमः सप्तानां पुरोगाणां चक्षुषे १५,
२२: २०४, ८.
नमः सप्तसप्ततये १५, २२: २०४, ८.
नमः सप्तये १५, २२: २०४, ८.
नमः सु ते निष्पते विश्वरूपे १८,
१२: २६४, ८.
नमः सूर्यस्य संहये १०, १५: ११४, ६.
नमः सोमाय राज्ञे १२, १: १२२, ११.
नमो सप्त सप्तभ्यः १८, १०: २७२, ५.
* नमोऽग्नयेऽप्रतिविदाय २, १०: २८,
७.
नमोऽग्नये मखन्ने १५, २२: २०२, २२.
नमो दिग्भ्यः ८, ७: ८४, ११.
नमो दिवे ४, ११: ५०, १२; १४,
४: १७६, २; १४, १६: १८६,
१५; १५, २२: २०४, ८.
नमो दिवे नमः श्रियिनी १२, १२:
१६६, १०.
नमो देवेभ्यः १४, १६: १८६, १५.
नमो ब्रह्मणे ४, २: ४२, २.
नमो मित्रस्य १२, २०: १५१, १४.
* नमो यमाय मखन्ने १५, २२: २०४, २.
नमो रुद्राय मखन्ने १५, २२:
२०४, १.
नमो रुद्राय वासोप्यतये १६, २४:
२२४, ५.
* नमो रुद्रेभ्यः स्वाहा २१, २: २२४, १.
नमो रुद्रेभ्यो ये दिवि १८, ६:
२८१, २१.
नमो रुद्रेभ्यो वेऽन्नरिचे १८, ६: २८१,
२०.
नमो रुद्रेभ्यो ये श्रियिनाम् १८, ६:
२८१, १८.
* नमो वर्षाया च १८, ६: २८१, १५.
नमो वाचे १२, १: १५५, २;
१२, ७: १६०, २.
* नमो वायो २१, २: २२४, २.
नयं प्रजां मे नोपाव १, १४: १६, ४.

(३७३)

- न वा भवेतन्वियसे २०, ३५ :
३२०, ८.
नवो नवो भवति २१, ३ : ३२४, ७.
नसोः प्राणः १८, १० : २७२, १२ ;
१८, १ : २८३, १.
न ह (हि) ते अग्ने तनुवै २१, १ :
३२३, ८.
* नाकोऽसि १, १२ : १४, ४.
नानदद्दु रामभः पत्न्या १८, १ :
२५१, १३.
नाना प्राणः १०, १२२ : १११,
१७ ; ११२, ११.
नाना हि वां देवहितं सदी मितम्
११, ५ : १२५, ११,
* नान्दीमुखाः पितरः सानुगाः प्रियन्ताम्
१, ४ : ५, १३.
नाभिस्त आषायताम् १०, १४ :
११२, ५.
नारिरमि १३, १ : १५५, ७.
** नाहीनोऽग्निष्टोमः १२, १ : १३२, ८.
निकाव्या २०, २ : ३००, ८.
** निग्रामं च ७, ५ : ७१, १६.
निग्राम्या स्य देवयुतः १५, ८ :
१८४, ८.
** निदधामि १८, १२ : २६४, ३.
निधनेन त्वा हन्त्या सादयामि १८,
६ : २८०, १४.
नियुते सौद १८, २० : २७८, २०.
* निरसुं नुद ७, १३ : ७७, १७.
* निरस्तः ऋणः सदासुना १५, २८ :
२०८, ११.
* निरस्तो मर्कः सदासुना १५, २८ :
२०८, १२.
निरस्तो वल्लगः १४, ७ : १७८, १८.
निर्घृत्यै त्वा १२, १४ : १४४, १३.
निर्घृत्यै स्वाहा २०, २८ : २१६, ७.
* निर्दग्धम् ४, ८ : ४८, १.
* निर्मां मुक्षामि १०, १० : ११५, १८.

- निवेशनः संगमनो वस्तुनाम् १८,
१४ : २६५, ८.
निषसाद धृतवतः १, १४ : १९, ८.
निष्कुताच्चावमवटम् १८, १५ :
२६७, ८.
निष्ठम् ३, ६ : ७७, १०.
वृचक्षसं त्वा १५, २० : २०२, ७.
* वृषदं त्वा द्रुषदम् १७, ८ : २४०, ४.
वृषदे वट १८, ६ : २८३, ६.
नेत्ता वातः स्तब्धयात् १३, १७ :
१६७, ३.
नेष्टः पत्नीमुदानय १५, ५ : १८०,
१६, १६, १८ : २२८, १५.
नेष्ट्यज १५, २० : २०८, १७.
नेहास्या अपि किंचन १८, १४ :
२६४, १४.
न्यर्चुदे सौद १८, २० : २७८, २०.

प

- पङ्क्तिं मञ्ज्जा प्रविशामि १८, १६ :
२६८, १२.
पङ्क्तिः १८, २० : २७८, ११.
पङ्क्तिः १७, ५ : २४०, २.
पञ्चदशौ तेऽग्ने बाह्वौ तौ मे अग्ने बाह्वौ
१८, २१ : २८१, १५.
* पञ्च दिशो देवैः १८, ६ : २८३, १७.
* पञ्चधाग्रौन् १, १४ : १६, ६.
पञ्चधाग्रौन्वक्रामन् १, ८ : १०, १.
* पञ्चानां लवृणाम् ५, ४ : ५५, १०.
* पञ्चानां त्वा षष्ठानाम् ५, ४ : ५५, १७.
* पञ्चानां त्वा वातानाम् ५, ४ : ५५, ८.
* पञ्चानां त्वा मल्लिलानाम् ५, ४ :
५५, १३.
पलि कति ते जाराः ८, १० : ८७, ५.
पलि वाचं यच्छ १२, १२ : १४२, १.
पत्नीं संनद्या ८, १० : ८६, १० ;
८, १ : ८०, १७.
पत्नी मा हिंसीः २०, ६ : २०२, ३.

(३७४)

पदा ते क्रीणानि १२, १८ : १४८, २.
 पदे पदे पाशिनः सन्ति सेतवः १८,
 १६ : २६८, ७.
 पद्मे सौद १८, २० : २७८, २१.
 * पद्मा नामासि १२, १ : १२२, १२.
 पयस्वतीरोषधयः ३, २१ : २२, १०;
 १४ : ७, १४ : ७८, ११; १२,
 ६ : १२७, २.
 पर उ ते २०, २ : २८८, १.
 परमस्याः परावतः १८, ७ : २५८, ७.
 परमेष्ठो देवता १८, २० : २७८, ११.
 परस्याः अग्नि संवतः १८, ७ : २५८, ६.
 पराध्माता अग्निवाः ४, ७ : ४६, १२.
 परापूतः रत्नः ४, ७ : ४६, ११.
 परार्धे सौद १८, २० : २७८, २१.
 परि चिबिष्टाध्वरम् १८, ४ : २५४, २.
 परि त्वा गिर्वणः १४, ६ : १७८, २.
 परि त्वाग्रे पुरं वयम् २, ८ : २७, १३.
 ** परिधिं नः कुरु २०, २५ : २१२, ८.
 परि प्रागदेवो अग्निः १८, ४ :
 २५४, २.
 परिभूरग्निम् १५, २२ : २०२, २.
 परि यो रग्निना दिवः १८, १० :
 २६०, १५.
 परिलिखितः रत्नः परिलिखिता
 अरातयः १२, १७ : १४७, ५.
 परिलिखितम् १०, २ : १०४, ६;
 १०, ७ : १०७, ८; १४, ७ :
 १७८, १०.
 परिवत्सरीणां स्वलिमाशास्ते ८, १२ :
 ८८, ८.
 परिवत्सरे सौद १८, २० : २७८, १८.
 परि वाजपतिः १०, १२ : १११, ८;
 १८, १ : २५०, ११; २०, २ :
 २८८, १५.
 परि वाजपतिः कविः १८, ४ :
 २५४, २.
 परिवीरसि १०, ८ : १०८, १६.

परि वृत्राणि सत्तणिः १८, १६ :
 २६८, ५.
 परिषद्योऽसि पवमानः १४, १२ :
 १८४, ५.
 * परिसृणीत ३, ८ : ३८, १५.
 परेयुवाः सम् २०, २२ : २११, १२.
 पर्जन्याय प्रगायत ८, २ : ८०, १६.
 पर्जन्यो देवता १८, २० : २७८, ११.
 पर्यग्रये क्रियमाणायानुवृद्धि १०,
 १२ : १११, ८.
 * पर्युष प्रधन्व वाजसातये १८, १६ :
 २६८, ४.
 पवमानः सुवर्जनः १२, ७ : १२८,
 २ : २०, २४ : २१८, ८.
 * पवित्रं ते विततम् १५, १४ : १८८,
 १२.
 पवित्रे परि पिब्यते २०, २२ :
 २१८, ६.
 पवित्रे स्थः ३, ६ : ३७, ६.
 * पशुभिः १३, ६ : १५८, ६.
 पशुभ्यो मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व १५,
 २२ : २०२, ७.
 पशूनाः शर्मांसि ८, १० : ८८, १८.
 ** पशूनां त्वा भागमुत्सृजामि ३, ४ :
 ३४, १५.
 पशून्मे यच्छ २, ४ : २४, १८.
 * पातं मा द्यावाष्टयिवौ ४, २ : ४२,
 ४ : १५, २४ : २०४, १४.
 पायुस्त आयायताम् १०, १४ :
 ११२, ६.
 * पाहि माग्रे ६, २ : ६२, १०.
 पितरः पितामहाः १८, २० : २८०,
 १२.
 पितरो मूः १२, १ : १२२, १४.
 पिता मातरिश्वा १८, ६ : २८२, १७.
 पितृभ्यस्त्वा २, ५ : २५, १६.
 * पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽनु खधा ८, ८ :
 ८७, १.

(३७५)

- पिष्टभ्यो घर्मपेभ्यः स्वादा १२, ११ :
१६७, १०.
- * पिष्टभ्यो बर्हिषद्भ्योऽनु स्वादा ८, ८ :
८६, १४.
- पितृस्त्रिभ्यः २१, १५ : २२१, १२.
- पितृस्त्रिभ्यः २, ५ : २५, १६.
- पितृणां सदनमसि १०, ८ : १०७, १६ : १४, १० : १८२, २.
- * पितृनृगिष्वात्तान्स्वधा ८, ८ : ८७, १६.
- * पितृग्वर्हिषदः स्वादा ८, ८ : ८६, १६.
- पितेव पुत्रं दस्ये वचोभिः १८, १४ :
२६५, १.
- पिम्बमानाय त्वा १८, २० : २८०, १.
- पिम्बमानासि १८, २० : २८८, २१.
- पिम्बमानेभ्यस्त्वा १८, २० : २८०, १.
- पिम्बमाने सौद १८, २० : २७८, १७ :
१८, २० : २८०, १.
- पिष्टि मा १४, १२ : १८२, ८.
- * पिशाचघ्नं त्वा १८, २० : २७८, १२.
- पौषिवाणुसणु सरस्वतः १, १७ :
१८, १.
- पौषोऽग्राणु रविदधः सुमेधाः १८,
५ : २५६, ८.
- पुत्रमिव पितरौ ११, ४ : १२४, ५.
- * पुनरग्निश्चतुः १६, २१ : २४२, १४.
- पुनरासद्य सदनम् १८, ११ : २६१, १७.
- पुनरुर्जा १, २० : २१, ६ : १८,
८ : २५८, ८ : १८, १० : २६१, १;
१८, ११ : २६१, १८.
- पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात् १८,
७ : २८७, ११.
- पुनर्हविरसि १५, २७ : २१४, १८ ;
१५, २८ : २१५, १४.
- * पुनस्त्वादित्या रुद्राः १, १८ : २०, १६.
- पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्वताम्
१८, ११ : २६१, १८ ; २०, १८ :
२०८, १२.
- पुनातु ते परिक्षुतम् ११, २ : १२२,
१० ; १७, ८ : २४२, ६.
- पुरः कषुध्वमायसीरष्टधाः १८, १२ :
२६२, ५.
- पुरा क्रूरस्य ५, २ : ५२, १.
- पुरीषं वसानः स्वां योनिं यथायथम्
१८, १८ : २७५, ५.
- पुरीषानो अग्रयः १८, १६ : २६८,
१२.
- पुरीषोऽसि विश्वभराः १८, १२ :
२५०, १८ ; २५१, ४.
- * पुरुषसंमितः २०, २६ : २१४, ५.
- पुरुषमाम गाय १८, १७ : २७२, १८.
- ** पुरुषाः किं भरथ १८, १ : २५१, १४.
- पुरुषो षयः १८, २ : २८४, १४.
- पुरुखाः ८, ५ : ८२, १५.
- पुरोडाशणु अलंकृत १६, २२ :
२१८, ४.
- पुरोडाशाणु अलंकृत १५, २० :
२०१, १८.
- पुरोवातसनिरसि १८, ५ : २८८, २.
- * पुष्टिपतये पुष्टिः २१, ७ : २२६, १७.
- * पुष्टिमनौ पश्यमनौ ७, ११ : ७६, ८.
- पुष्टिरसि १७, १५ : २४६, १०.
- * पुष्टौ मे वर्चोऽवा वर्चोऽपवध्वम् १५,
२२ : २०२, ८.
- ** पूतं ह्यतनः (?) १, ८ : १०, ७.
- पूषा दर्वि ८, २ : ८२, ५.
- पूषा पसात् १, १७ : १८, १४ : १८
५ : २८८, १२.
- * पूषा ते ३, ४ ; ५ : ४५, १२ ; २६, ५.
- पूषा ते ग्रन्थिं विष्यतु ५, ५ : ५६, ११.
- पूषा ते ग्रन्थिं प्रघ्नात् ५, २ : ५४,
४ ; १२, ८ : १२८, ६.
- पूषा ते विस्त्रं विष्यतु ५, २ : ५४, ८.
- पूषा लोपावष्टजतु १३, ११ :
१६५, २.
- पूषा देवता १८, २० : २७८, १०.
- * पूषाध्वनः १२, १६ : १४६, १७.

(३७६)

- पूषा युनक्तु सविता युनक्तु १८, १५ :
२६०, १४.
- पूषा सन्या १२, १४ : १४४, ८.
- पूषासि २, २ : २२, २ ; २, ५ :
१५, १८ ; ३, ७ : २८, ४.
- पूषो ऋषे स्वाहा १२, १४ : १६७, ५.
- पूषो स्वाहा १२, १४ : १६८, १२.
- प्रतनाजिदसि १८, २० : २७८, ८.
- प्रथिवि देवयजनि ४, ११ : ५०, ८.
- प्रथिवि प्रथिव्याऽऽ सीद १८, १८ :
२७५, १८.
- प्रथिवी बन्धः १८, २ : २८५, १२.
- प्रथिवी तपस्स्त्रायस्व १२, ८ :
१६२, १६.
- प्रथिवीमात्रमिषम् १८, ६ : २८९, ६.
- * प्रथिवी वंशमावास्या गर्भो वनस्पतयो
जराश्वमिर्वत्सी ऽग्निहोत्रं पौयूषः
१८, २१ : २८१, १.
- प्रथिव्यसि १८, १ : २५२, ८ ; १८,
१७ : २७२, १६.
- प्रथिव्यसि जन्मना वशा १८, २१ :
२८०, १६.
- प्रथिव्याऽऽ पुतीषमसि १८, ४ : २८६, ७.
- प्रथिव्याम् १८, ८ : २८४, ६.
- प्रथिव्या यज्ञिये सीद १८, २० :
२७८, १६.
- प्रथिव्या संभव १२, ११ : १४ :
१४१, १६ ; १४५, ५.
- * प्रथिव्या संभवत २१, २ : २२२, १४.
- * प्रथिव्यास्त्वा नामो ७, १ : ६८, २.
- प्रथिव्यास्त्वा सूर्ध्वन्नाजिधर्मि १२, १६ :
१४७, २.
- * प्रथिव्यास्त्वा सादने सादयामि १८,
५ : २८८, ८.
- प्रथिव्याऽऽ सधस्यात् १८, १ : २४८, १८.
- प्रथिव्याऽऽ संश्रुचः पाहि ३, ४ : २५, ७.
- प्रथिव्युदपुरमन्त्रेन १८, १७ : २७२,
१८ ; १८, ५ : २८७, १८.
- प्रथिव्यै ला ५, ५ : ५६, ७ ; १०, ८ :
१०७, १४ ; १५, ८ : १८४, १२ ;
१८, ६ : २८०, ८.
- प्रथिव्यै भागोसि ७, २ : ७०, ६.
- प्रथिव्यै वर्मासि ४, ११ : ५०, ८.
- प्रथिव्यै स्वाहा १८, २ : २८५, १५.
- ष्टो दिवि १, १८ : २०, २ ; ८,
२ : ८०, १५ ; १८, १२ : २६९,
१२ ; १८, २१ ; २८२, १८ ; १८,
१ : २८२, ६.
- पोतर्यज १५, २० : २०८, १६.
- पोषाय ला ५, ५ : ५६, ८.
- * पौर्णमासं हविः ३, २ : २२, २.
- * पौर्णमासेन यज्ञ्ये ३, १ : २२, ७.
- * प्र कारवो मनना वाच्यमानाः १८,
५ : २५६, ६.
- प्रषास्यान्हवामहे ८, ११ : ८७, २.
- प्रचवस्व भुवस्यते १२, २० : १५१, ८.
- प्रजननमसि १७, १५ : २४६, १०.
- प्रजा अग्ने संवासाय १, ६ : ८, ८.
- प्रजां योनिम् ५, २ : ५२, १६.
- प्रजां योनिं मा निमृक्षम् ७, ५ : ७२, ६.
- प्रजाः पाहि १५, १६ : १८८, २०.
- * प्रजानन्तः प्रतिगृह्णन्ति १०, १० :
१०८, ८.
- प्रजापतये ला १७, ८ : २४२, १० ;
१७, १० : २४२, १२.
- प्रजापतये ला जुष्टं गृह्णामि १७,
८ : २४२, ८.
- प्रजापतये ला ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं
गृह्णामि १५, ८ : १८४, ११.
- ** प्रजापतयेऽनुवृद्धि १७, १७ : २४७,
** प्रजापतये प्रेष ८.
- प्रजापतये स्वाहा ६, १ : ६१, ८.
- प्रजापतिमात्मानम् १८, २१ : २८२,
१५.
- प्रजापतिरसि ५, ८ : ६०, ४.
- * प्रजापतिर्दिशं पतिः १८, १८ :
२७६, १२.

(३७७)

- प्रजापतिर्देवता १८, १०: १०८, ८.
 प्रजापतिर्मनसा १५, १: १८०, ८;
 १८, ५: १८८, ११.
 प्रजापतिर्विचक्ष्मन् युनक्तु १८, ७:
 १५८, १८.
 * प्रजापतिस्तृणानाम् १, ७: ८, १२.
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु १८, १४;
 १६: २६६, १२; २६८, १७.
 * प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः शृष्टे १८,
 ४: १८६, १८.
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु श्रद्धिद्याः शृष्टे
 १८, १७: २७३, ८.
 प्रजापते न त्वत् २०, ५: २०१, १०;
 २०, २५: २१३, ११.
 प्रजापते न त्वदेतानि १६, ८:
 २२२, ७.
 प्रजापतेर्जायमानाः १०, ८: १०८, ५.
 प्रजापतेर्वर्तन्ति मनुवर्तन्त २०, २८:
 २१६, १२.
 प्रजापतेर्विचक्ष्मन्ति तन्व ऊतमसि स्वाहा
 २०, ११: २०५, ४.
 * प्रजापतेस्त्वा प्राणेनामि प्राणिमि १,
 १०: १२, ४.
 प्रजापतो त्वा मनसि जुहोमि १२,
 २३: १५२, ११.
 प्रजाभ्यस्त्वा १२, १८: १४८, ११.
 प्रजाभ्यो वास् १८, १६: २७१, २.
 प्रजां मे यच्छ २, २: २४, ८.
 * प्रजास्त्वमनु प्राणिधि १२, १८:
 प्रजास्त्वमनु प्राणन्तु १४८, १३.
 ** प्रजा स्खलीम् १, ५: ७, ६.
 प्रणय यज्ञम् ४, २: ४२, १६.
 प्र णो देवी १, १७: १८, १८.
 प्रतक्वासि नभस्वान् १४, १३:
 १८४, ६.
 प्र तत्ते षट् शिपिविष्ट नाम २०,
 २८: २२१, १७.
 प्र तद्विष्णुः १४, ७: १७८, ७.

- प्रति चेचे प्रतिनिष्ठानि रात्रे २०,
 १८: २१६, १३.
 प्रति वे जिह्वा घृतमुचरयेत् १६,
 २४: २३४, १७.
 प्रति त्वा वर्षेष्टव्यं वेतु ४, ७: ४६, ११.
 * प्रतिप्रस्थानः पशुं विशाधि १०, १७:
 ११५, १८.
 प्रतिप्रस्थानः पशुमेधि १५, १०:
 २०१, १८.
 ** प्रतिप्रस्थानः पशुमौषाणि विधि १८,
 ४: २५४, ५.
 प्रतिप्रस्थानः पशौ संवदस्व १६, १९:
 २२६, ६.
 ** प्रतिप्रस्थानः प्रवर्गं विचर १२, ७:
 १६१, ८.
 ** प्रतिप्रस्थानराशिरं श्रुतान् पशुं दध्या-
 दित्यपहयाचर १६, १०: २२४,
 १.
 * प्रतिप्रस्थानर्दधिघर्मेषोदेधि १६, २:
 २१८, ४.
 प्रतिप्रस्थानश्चतुर्भिर्मा शकलैः प्रोक्षिता-
 प्रोक्षितैः प्रत्युपलम्बस्व १५, २७:
 २०७, २.
 ** प्रतिप्रस्थानश्चतुर्भिः शकलैः प्रोक्षिता-
 प्रोक्षितैः प्रत्युपलम्बस्व १६, ४:
 २२०, ५.
 प्रतिमा जम्भ्यः १८, २०: २७८, ६.
 प्रतियुतो वरुणस्य पाशः १६, २७:
 २३६, ८.
 प्रतिरेभ्यः स्वाहा १२, १३: १६७, ८.
 प्रतिहारेण त्वा जम्भसा सादयामि
 १८, ६: २८०, १२.
 प्रतूतं वाजिघ्नाद्रव १८, १: २४८, १६.
 * प्रत्यङ् सोमः ११, ३: १२३, १३.
 * प्रत्यङ्घ्रः १६, १०: २२३, १२.
 प्रत्यङ्घ्रौ वरुणस्य पाशः १६, २७:
 २३६, ८; १२, २०: १५१, २.
 प्रत्यङ्घ्रौ पिपीयते २१, १६: २२२, १४.

(३७८)

- प्रत्युष्टम् २, ० : २४, १०; ३, २ :
२४, १०; ४, २ : ४२, ७; ५,
२ : ५२, १२; १०, १५ : ११४, ५.
प्रत्युष्टं जन्मं भयम् २, २ : २४, ८.
प्रयोजि १८, १० : २०२, १५.
** प्रदिशः स्वाहा ८, ७ : ८४, ८.
प्र यावा यज्ञैः श्रियिषी ऋताष्टधा
१६, १५ : २२८, ८.
* प्र पूर्वजे ८, १ : ७८, १०.
प्र प्र वयममृतं जातवेदसम् १८, ६ :
२८८, १८.
प्र प्रायमग्निः १८, ११ : २६१, १२.
प्रधाडसि १८, २० : २०८, १०.
प्रमा ऋषि १३, १० : १६३, ८.
प्रमा ऋन्तः १८, २० : २०८, ६.
प्रयुता द्वेषांशुसि १०, १६ : ११५, २.
** प्रवक्ष्यामि २, १० : २८, १२.
** प्रावात्सम् २, १० : २८, १४.
प्रयुते मीद १८, २० : २०८, २०.
प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वम् १८,
५ : २५६, ४.
प्रविद्धं रक्तः ४, ७ : ४६, १२.
प्र वेधसे कवये मेधाय १, ५ : ७, १०.
प्र वो देवायामये १५, ६६ : २१२, १०.
प्रशास्ताः प्रसुहि १५, २८ : २१६, ५;
१६, १० : २२२, १५; १६, २२ :
२०२, ११.
प्रशास्तर्यज १५, २० : २०८, १२;
१६, १४ : २२७, ८.
प्रशास्ता क्रतुनाजनि १८, १२ :
२६२, १८.
प्रमदा भस्मना योनिम् १८, ११ :
२६१, १६.
प्र स मित्र १६, ४ : २१८, १८.
* प्र स मित्र मता ऋषि २०, १२ :
२०६, ८.
प्रसावेन त्वा ऋन्तसा सादयामि १८,
६ : २८०, १२.

- प्रस्रोतवर्षाश्वरं साम गाय १३, १६ :
१००, १२.
प्रस्रोतः साम गाय १३, १५ : १००,
५; १६, २४२ : २२४, ८; १२;
१५.
प्रस्रोतः सामानि गाय १३, ७ :
१६१, ८.
प्रहियमाणायानुबूहि ८, ६ : ८२, ६.
प्राङ् सोमः ११, २ : १२२, १२.
प्राची दिक् १८, २ : २८५, १०;
१८, ४ : २८६, ११; १८, ६ :
२८६, ७.
* प्राची दिशाम् १८, २० : २८०, ११.
प्राची प्रेतम् १४, ५ : १०७, १४.
प्राचीमनु प्रदिशम् १, १२ : १२,
१७; १८, ६ : २८४, १.
प्राचा त्वा दिशा सादयामि १८,
५ : २८८, ४.
* प्राचां दिशि देवाः ७, १२ : ७७,
१२.
प्राजापत्यं पवित्रम् २०, २२ : २१८,
१८.
प्राण उदानमप्यगात् २०, १७ :
२०८, २.
प्राणदा ऋषामदाः १८, ६ : २८२, ८.
* प्राणं त्वास्ते १, ११ : १२, १७.
प्राणं धेहि १३, २ : १५६, ७.
प्राणं मे पाहि १८, २ : २८४, ६;
१८, ५ : २८८, ८.
प्राणस्य त्वा ऋन्तसायै १३, १६ :
१००, ११.
प्राणापानाभ्यां त्वा सतनुं करोमि ५,
५ : ५६, १४.
प्राणापानौ त उपांश्चन्तर्यामी पाताम्
२१, ७२ : २२६, ११; १२.
* प्राणापानौ मा मा हिंसीमिष्टम् २१,
५ : २२५, १०.
प्राणापानौ मृत्योर्मा पातम् २१,
५ : २२५, १६.

(३७६)

प्राणायत्ना ४, ८: ४७, १०; १२,
१८: १४८, १९; १५, ८: १८४,
१४; १५, १९: १८७, १६; १८,
५: २८८, २०.

प्राणाय मे १५, २२: २०३, २.

प्राणाय स्वाहा १३, ८: १६२, १४;
१३, १४: १६८, १२.

* प्राणे लास्यतमाधामि १, १०: १२,
४.

प्रातः प्रातः सावस्य शुक्रवतो मन्थिवतो
मधुयुत इन्द्राय सोमान्प्रस्थितान्प्रेष्य
१५, २८: २०८, १८.

प्रातः प्रातः सावस्येन्द्राय पुरोडाशाना-
मनुम्रूचि १५, २५: २०५, ८.

प्रातः प्रातः सावस्येन्द्राय पुरोडाशान्प्र-
स्थितान् प्रेष्य १५, २५: २०५, ८.

प्रातर्युजौ विमुच्येयाम् १६, १५:
२२८, ८.

प्रातर्वसोर्नमः स्वाहा २, २: २२, १२.

प्रास्मा अग्निं भरत १०, १३:
१११, १७.

प्रियं मित्रं न शृणुमिषम १८, ६:
२८८, १८.

प्रियेण नाम्ना प्रियं सद आसीद
५, ८: ५८, १३.

प्रदग्ने ज्योतिमान्याहि १८, ११:
२६१, ८.

प्रदो अग्ने १, १६: १८, ६: ८, २:
७८, १७.

प्रदो अग्ने दीदिहि १, १४: १५, १२.

प्रदो अग्ने दीदिहि पुरो नः १८, ६:
२८४, ६.

प्रेथमगात् ३, ३: ३४, ११.

प्रेथ १०, ११: ११०, १६.

प्रेथ्य प्रेष्य १०, २१: १२०, १.

प्रेक्षुदेहि १५, ६: १८३, २; १५,
७: १८३, १२.

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः १३, १: १५५, १०.

प्रेतु ब्रह्मणस्पति १४, १४: १८४,
१८.

प्रेतु वाजो कनिक्रदत् १८, १:
२५१, १२.

* प्रेतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः प्रोक्षातृणां प्र
यजमानस्य प्रयन्तु सदस्यानाम् १५,
२०: २०८, १०; १६, ५: २२०,
१२; १६, १४: २२७, ४.

प्रोक्षणीरासादय ५, २: ५२, २;
८, १: ८०, १२; १६, २२:
२२३, १८.

प्रोक्ष यज्ञम् ४, ६: ४५, ८.

प्रोथदद्यो न यवसे १८, ४: २८६, १५.

व

वडित्या पवंतानाम् १८, १४: २६६,
६.

वधान देव सवितः ४, ११: ५०, १४.

वर्धिरसि ५, ५: ५६, ४.

वर्धिषदः पितरः ८, ८: ८६, १५.

* वर्धिषोऽहम् ७, ४: ७१, १०.

वर्धि सृणादि १५, २०: २०१, १८;
१६, २: २१८, ७.

वसो वयः १८, २: २८४, १२.

वदित्ते अस्तु वाक् २०, २७: २२१,
१०.

* वड दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः ३, ७:
४८, १५.

* वीभत्सा नामापः स्वाहाकृताः वृथिवी-
माविशत २१, २: २२२, १५.

वृहती कन्वः १८, २०: २७८, ११.

वृहदु वृहत् १६, १: २१७, १४.

वृहदु भाः ६, २: ६२, ८.

वृहन्नसि १४, ७: १७८, १२;
१४, ८: १८१, ५.

वृहस्पतये स्वाहा १८, २०: २७८, १७.

* वृहस्पतिपुरोहिता देवा देवानां देवाः
प्रथमजाः १८, १: २४८, ८.

(३८०)

- दृश्यतिर्देवता १८, २०: २०८, ८.
 दृश्यतिस्तुनस्य ते १६, १७: २१८, ८.
 * दृश्यतिस्त्वा युनक्तु १८, १५: २१७, १४.
 दृश्यतिस्त्वा सादयतु १८, १७: २७४, ७.
 दृश्यतिस्त्वा सुन्ने रस्तु १२, १६: १४७, १.
 दृश्यतिस्त्वोपसीदतु १३, ११: १६५, ४.
 दृश्यते: ३, ४: २५, १४; १८, ६: १८६, २.
 दृश्यते परिगृहाण वेदिम् ५, १: ५२, १०.
 * दृश्यते परि दौय १, १२: १४, ५.
 दृश्यतेर्वो ब्रह्मणा देवताभिर्गृह्णाति १८, १६: २७१, ८.
 दृश्यते सवितर्बोधयेनम् १८, ५: २५५, २०.
 बोधा स बोधि १८, ११: २६१, १८.
 बोधा स्तोत्रे वयोदधः १८, १०: २६०, १४.
 ब्रह्म पिन्वस्व ७, २: ६८, १७; ७, २: ७०, १०.
 ब्रह्म जजानम् १, ८: १०, ७; १३, ८: १६१, १४; १८, १५: २६८, २; १८, १७: २७२, १६.
 ब्रह्म ज्योतिरसि सुवर्धाम् १४, १३: १८४, ८.
 ब्रह्माणस्त्वा परस्याया: १३, १६: १७०, १०.
 * ब्रह्मणे जुष्टं निर्वपामि १, ५: ७, ६.
 ब्रह्मण्सा च वक्तु ६, ५: ६२, १२.
 * ब्रह्मणे दैव आध्वर्यव आग्नीध्र एक एव यज्ञे पर्याणि २०, २०: २१७, ४.
 ब्रह्म दृष्ट १०, ८: १०८, १०; १४, ११: १८२, ७.
 ब्रह्म देवा अवीदधन् ७, ५: ७१, १६.
 ब्रह्मन्मपः प्रपेध्यामि ४, २: ४२, १५.
 ब्रह्मन्मुत्तरं परिग्राहं परिग्रहीष्यामि ५, १: ५२, १०.
 ब्रह्मन् प्रवरायात्रावयिष्यामि ६, ४: ६२, १.
 ब्रह्मन् प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यामः १३, ७: १६१, ७.
 ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः ७, २: ७०, १५; ८, १०: ८८, ११; १०, २०: ११८, १२.
 ब्रह्मन्प्रोक्षिष्यामि ४, ६: ४५, ८.
 ब्रह्मन्प्रह्णासि ७, २: ७०, ८.
 * ब्रह्मन्मनस्ते ददामि तदनेन निष्क्रीणामि १६, ७: २२१, १८.
 ब्रह्मन्यज १५, २०: २०८, १५.
 ब्रह्मन्वाचं यच्छ १२, २०: १५१, ५; १५, २: १८१, २०.
 ब्रह्मन्वोमोऽस्मान् २१, १५: २२१, ७.
 ब्रह्मन् स्तोष्यामः प्रशास्तः १७, ६: २४०, ११.
 ब्रह्मपूता स्व ४, २: ४३, २.
 * ब्रह्म प्रतिष्ठा ७, ११: ७६, १२; २०, २४: २१२, १८.
 ब्रह्म प्रतिष्ठा मनसः २०, २४: २१२, २.
 ब्रह्म यच्छ २, १: २२, ६.
 * ब्रह्मवर्नि त्वा १०, ८: १०८, १०; १४, ११: १८२, ७.
 ब्रह्म संभक्तं तन्मे जिवन्तम् १५, २८: २०७, १८.
 ब्रह्माणं मा दिङ्सी: २०, ६: २०२, ५.
 ब्रह्मण एकहोता ८, ८: ८५, १; २१, १२: २२८, १०.
 ब्रह्मणमद्य राध्यासम् १६, ७२: २२१, १२; १६.
 * ब्रह्मणस्योदरेण दृश्यते ब्रह्मणा ७, १: ६८, ५.

(३८१)

** प्राञ्जला अयं व अद्वयः ७, २: ७०,
१२.

प्राञ्जलाः सर्पयितवै ७, १४: ७८,
१४.

भ

भक्त्य १५, २२: २१२, ६.

भक्तेहि १५, २०: २०२, ५.

भगः स्य भगस्य वो लक्ष्मीय ८, ११:
८८, ११.

** भगेन ता संज्ञानि मासरेण सुरामिव
८, ११: ८८, १२.

भगे सीद १८, २०: २०८, १५.

भद्रम्, १४, ८२: १८०, १०; १२.

भद्रादभि त्रेयः त्रेहि १२, १४:
१४५, २; १८, ११: २६१, ८;
२१, १: २२२, ६.

भद्राद्भि त्रेयः ८, २: ८०, ३.

भयतं नः समनसौ ८, ६: ८२, ६;
२०, १८: २०८, १६.

भयतं नः समनसौ २०, २२: २१८, ७.

* भयतं नः समनसौ १२, ८: १२८, २.
भयदेवेषु नो भव १८, १०: २६०,
१२.

* भयम् म अग्र आवत् १८, ८:
२६०, ८.

भयजस्त्वा हवामहे १८, १०: २६०,
११.

भयजः समिधोमहि १८, १०:
२६०, १२.

भुवः १, २: ४, ८; १, १५: १७,
१; १, १८: २०, २; १८, २:
२८५, ४; २०, २२: २१८, १५.

भुवद्वाजिष्विता भुवद्दधः १८, ६:
२८०, २.

भुवद्दधस्त्वे खाद्या २०, २०: २१४,
१७.

भुवनमसि ६, २: ६१, १८; १८,
१७: २७२, १७.

भुवनमसि सत्त्वपोषपुषि २, ८:
२७, १६.

भुवनस्य पते १८, ६: २८६, ६.

भुवो यज्ञस्य १८, ५: २८०, ६;
१८, ६: २८०, १७; २१, २:
२२४, १२.

भूः १, २: २, ८; १८, १७: २७२,
१०; २०, ५२: २०१, ११; १२;
२०, २२: २१८, १४.

भूतकृतः स्य २, २: २२, १७; २,
६: २७, १२.

भूतं च स्य भयं च स्य १८, १६:
२७१, ८.

भूतमसि भूते मा धाः १६, १८:
२२२, २.

* भूतये खाद्या २०, २०: २१४, १८.

भूतानां पतये खाद्या २०, २०:
२१४, १८.

भूतेभ्यस्त्वा १०, ५: १०६, २.

भूत्ये ता १२, १२: १६६, १५;
१८, २०: २७८, २२.

भूत्ये नमः १८, १४: २६५, २.

भूपतये खाद्या ५, ४: ५५, २; २०,
२७: २१४, १७; २०, २७:
२१५, २.

* भूपते भुवनपते ४, १: ४१, १६.

* भूमिर्भूता ५, १: ५२, ८.

भूमिर्भूमिमगात् २०, २८: २१५, ७.

भूमिर्भूता १, ११: १२, १५; १,
१२: १४, १२; १, १८: २०, १२.

* भूय एवातः सोमो राजार्चति १२,
१८: १४८, ५.

भूयस्त्वदसि १८, ५: २८८, ७.

भूयासम् १८, २०: २७८, २२.

भूयो वा अतः सोमो राजार्चति १२,
१८: १४८, ४.

भूरसि १५, २६: २०६, ४; १८,
१७: २७२, १६; १८, २०: २७८,
२२.

(३८२)

भूरसि भुवनस्य रतः १८, १०:
१०२, १८.

भूरिजिदसि १८, १०: १०८, ८.

भूर्भुवः सुवः २, १: ११, ८; २,

५: १५, १२; २, ८: १०, १०;

४, १: ४१, ५; ५, ८: ५८, ११;

७, ११: ७६, १५; १२, १: १२२,

११; १२, १२: १४२, ५; १६,

४: ११८, १६; २०, १२: २०६,

१; २०, १०: २१४, १८; २०,

२८: २२२, १५.

भूर्भुवः सुवः स्वाहा २०, १०: २०४,
१२.

* भूच कच ४, २: ४२, १.

भू: स्वाहा २०, १४: २०७, २.

* भृगूणां ला देवानाम् १, ११: ११, १२.

* भृगूणामङ्गिरसाम् २, ६: २७, १४;

४, ८: ४८, ७.

भेषजं गवे ८, ११: ८८, ७.

धाडसि १८, २०: १०८, ८.

* धाट्यङ्गणम् १८, १०: १०८, १२.

म

मन्त्रस्य ला शीर्षे १२, १: १५५, १६.

* मन्त्रस्य रात्रा १२, २: १५७, १२.

मन्त्रस्य शिरः १२, १: १५५, १५.

मन्त्रस्य शिरोसि ४, १०९: ४८, १;

५; ६, २: ६२, ११; ८, ५:

८२, १८; १०, १०: ११०, ११;

१२, २: १५७, ५; १८, १:

१५२, ५.

मन्त्राय ला १२, १; ८: १५५, १६;

१६१, १२.

मन्त्रोसि १२, ४: १५७, १६.

* मन्त्रोरासादय १४, १: १०२, ८.

मन्त्रो मोद हव १६, १५: २२८, १०;

१६, १६: २२८, १२; १६, १८:

२२१, १.

मधु ला मधुला करोतु १२, १:
१५६, ७; १०.

मधुमतीर्न द्यस्तुधि १५, १२:

१८७, १०.

मधु मधु १२, १०: १६२, १४; १६.

मधु वाता ऋतायते १८, १०: २०४,
१६.

मधुय १५, २४: २१२, ८.

मधुय माधवय ८, ६: ८२, १६;

१८, १०: २०४, ११.

मधुय माधवय वासन्तिकाष्टतु २१,

१५: २२२, २.

मधु हविरसि १२, १२: १६५, १२.

मध्यतः कारिणां चमसाध्वर्यवो वषट्-

तानुवपद्मताञ्जुत १५, १८:

२०८, १; १६, ५: २२०, १०;

१६, १२: २२६, २१.

मध्ये सौद १८, १०: २०८, १४.

* मध्या यज्ञं नक्षत्रे १८, ५: २५६, १.

* मनसिते ला १८, १४: २६६, ८.

* मनसाग्निभ्यः प्रक्षिणोमि १, १८:

१८, १२.

* मनसा ते वाचं प्रतिगृह्णामि १५, ४:

१८२, १.

मनसा त्वान्वारोहामि १८, १०:

२०२, २१.

मनसे ला १५, २: १८१, १८.

मनसो वा संभृतं चक्षुषो वा १८,

७: २८७, १०.

मनस्ताष्ट १५, १२: १८७, १२;

१५, १४: १८८, २.

मनासि ६, १२: ६८, ८; १२,

१६: १४६, १५.

* मनुना दृष्टाम् ६, ११: ६७, ७.

मनुवत् ६, ५: ६२, ११.

मनुवत्ता निधोमसि १०, १:

१०६, १०.

(२८३)

मनो ज्योतिः ७, २: ६८, १६; ७,
११: ७६, १४; २०, ११: ३०४,
१२; २०, १४: ३०७, १३; २०,
२६: ३१४, १२; २०, २८:
३१४, ७; २०, २६: ३२०, १०:
२१, १४: ३३१, १४.
मनो ज्योतिर्जुषताम् १, १८२: २०,
१४; १७; २, १०: २८, ८;
२०, १३: ३०६, १४.
मनोताये हविषोऽवदीयमानम्यानुवृष्टि
१०, १८: ११७, १२.
मनो न येय १५, १६: १८८, २०.
मनो मे हार्दि यच्छ १०, ७१:
१२०, ६.
मनोरक्षामि भूरिपुत्रा १३, ८:
१६३, ५.
मनोमि प्राजापत्यम् ६, ७: ६१, १०.
मनोस्त्वा १, ११: १२, १४.
मन्यिनः समिदमि १५, २८: ७०८,
१४.
** मन्यिमेषा ते समित्तया समिध्यस्व
१५, २८: २०८, १६.
मन्यौ मन्यिशोचिषा १५, ७८:
२०८, ६.
मन्द्राभिभूतिः १५, २१: २००, ८.
मन्द्रास्याभिभुवः १८, १६: २७०, १६.
* मम देवाः ३, २: ३२, ४.
मम नाम तव च जातवेदः २, १०:
२८, ६.
मम नाम प्रथमं जातवेदः २, १०:
२८, १०.
* मम पुत्राः ५, ३: ५४, ८.
ममाग्रे ५, ८: ६०, ६.
ममाग्रे वर्चः ३, १: ३२, १२; १८,
६: २८६, ११.
मयि गृहामि १, ८: ८, ११; १४;
१८, १०: २६६, १०; १८, १६:
२६८, १८.

मयि त्वदिन्द्रियं मरुत् १६, ४:
२१८, १६.
* मयि देवाः १, ८: १०, ५; ३.
७: ३३, ५.
मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधात् २१, १४:
३३२, १.
मयि प्राणापानौ ७, १: ६८, ८.
मयि मेभाम् १६, १०: २२३, १२.
* मयि वसुः पुरोवसुः १५, २६: २०६,
८; १५, ३२: २१०, १२.
मयि वसुर्विद्वसुः १५, २७: २०६,
१६; १५, ३२: २१०, १४.
मयि वसुः संयद्वसुः १५, २७: २०६,
२१; १५, ३२: २१०, १७.
* मरुताः ४, ८: ४८, ३.
मरुतो गृहमेधिनो यज ८, २:
८१, १०.
मरुतो यज्ञं षो दिवः १२, १६:
१४६, ४: २०, ३०: ३१६, १८.
मरुतो यम्य हि क्षये २०, ३८:
३२१, २१.
* मरुत्तन् वृषभम् १६, २: २१८, ५.
मरुताः इन्द्र वृषभो रणाय १६,
८: २२२, १६.
मरुद्वास्त्वा १२, १४: १४४, १३.
* मरुद्वाः स्वतवद्वाः ८, ३: ८२, ८.
मरुद्वा गृहमेधिनोऽनुवृष्टि ८, ७:
८१, ८.
मरुद्वाऽनुवृष्टि ८, १३: ८८, १.
मर्लिख्यो नामासि त्रयोदशो मासः
१८, १६: २६८, ८.
मरुः १, ३: ५, १.
मरुत्तवानो अद्रिवः १८, ५२: २८८,
१४.
महाः इन्द्रो हवत् १६, ८: २२३, २.
महाः इन्द्रो यं क्षोजसा १६, ८:
२२३, २.
महि वीषामवो ज्ञ २, ८: २७, १८.
महिषीरसि १०, ४: १०४, १४.

(३८४)

- महो द्यौः प्रथिवी च नः १८, १०:
२०४, १८; २०, ५: २०१, ११;
२०, २८: २१६, ४; २०, २८:
२२२, २.
- * महोनां पयः ५, २: ५४, १०;
महोनां पयोसि ५, २: ५४, १२;
८, ५: ८२, ६; १२, ७: १२०, ७;
१३, १६२: १०१, ६; ८.
- महोसू प मातरम् १, १६: १८, ६.
- * महो विश्वपत्नी १, ८: ८, १२.
- * महेन्द्रम्याहम् ६, ८: ६६, १२.
- महो वा विष्णो १४, ६: १०८, ११.
- * मद्यम् १३, १२: १६६, १०.
- मा अयि १३, १०: १६२, ८.
- मा हन्तः १८, २०: २०८, ४; १८,
२: २८५, ११.
- मां जिन्व ७, १: ६८, ११.
- मा तमो मा यज्ञसमत् २०, ६:
२०२, २.
- मातरिचनः २, ६: २०, १४.
- मातली कव्यैः ८, ८: ८७, १०.
- * माता मातरि १८, १८: २०५, १८.
- ** मातिरौरिचः १६, १८: २२८, १०.
- मातेव पुत्रम् १८, १२: २६४, २.
- मातेव पुत्रं प्रथिवी पुत्सैष्यम् १८,
७: २५८, १०.
- मा त्वा सूर्यः परितापीनी अग्निर्वैष्वा-
नरः १८, १०: २०५, १.
- मा त्वा हिंसिष्यम् १५, ११:
१८६, १०.
- माध्यादिनस्य सवनस्य निष्क्रेवत्यस्य
भागस्य शक्रवतो मन्यवतो मधुसुत
इन्द्राय सीमान् प्रस्थितान् प्रेष्य
१६, ५: २२०, ८.
- * माध्यादिनस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशा-
प्रस्थितान्येष्य १६, ४: २१८, २०.
- * माध्यादिनस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशा-
नामनुष्ठानि १६, ४: २१८, १८.
- मानुषः ६, ५: ६२, १२; १४,
१०: १८०, १५.
- * मानो धारिषुः २१, १६: २२२, १०.
मानो हिंसिष्यनिता यः प्रथिव्याः
१८, १६: २६८, २.
- मान्दासु ते शक्र शक्रमाधूमि १५,
१०: १८५, १२.
- ** मां देवेष्वात्राव्यायुषे वर्चसे ६, ५:
६२, १५.
- मा मेः ६, ८: ६५, ७; १५, ११:
१८६, १६.
- * मा मा हिंसिष्युः स्वाहा ७०, २०२:
२१०, ५; ८.
- मा मा हिंसिष्योः १४, १२: १८२,
१०; १४, १२: १८४, ४; १८,
७: २८७, ६.
- मा यजमानं तमो पिबत् २१, १६:
२२२, ११.
- मार्जयन्तां पितरः सोम्यासः १६,
२१: २२२, ११.
- मा वः सुखीचमसो हृष्टता तस्य
१८, १२: २६२, ५.
- ** मा वो (?) परिह्वार्यम् १४, १८:
१८८, १२.
- मा संविद्याः ६, ८: ६५, ७;
१५, ११: १८६, १०.
- मा सु भित्वा मा सु रिषः १८, ७:
२५७, १२.
- माहं रायस्योषेण वि योषम् १२,
१०: १४७, १०.
- * मितामस्य संमितास्य म जतये १८,
६: २८५, ५.
- मित्रस्त्वा पदि वध्नातु १२, १६:
१४६, १६.
- मित्रस्य चर्षणीधृतः १८, २: २५७,
११.
- मित्रस्य त्वा ४, ४२: ४२, १६; १०;
६, १०: ६०, ६.

(३८५)

- मित्रः सख्यश्च श्रियौ १८, १:
२५२, १.
- मित्राय स्वाहा २०, १०: २०८, १५.
- मित्रावरुणयोर्भागधरौ १४, १८:
१८८, २.
- मित्रावरुणयोर्वो ब्रह्मणा देवताभि-
र्गृह्णामि १८, १६: २७१, ४.
- * मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशस्त्रोः प्रशिया
प्रयच्छामि १२, १८: १५०, ८.
- मित्रावरुणाभ्यां १५, २०२: २१४,
१६: १७.
- ** मित्रावरुणाभ्यामनुवृत्ति १५, २०:
२०६, १४.
- ** मित्रावरुणाभ्यां प्रेष्य १५, २०:
२०६, १४.
- मित्रावरुणौ त्वा ५, ६: ५७, ८.
- मित्रावरुणौ प्रशस्त्रौ प्रशस्त्रात्
१०, १०; ११०, १२.
- मित्रेतां त उखां परिददाम्यभिच्यै
१८, १: २५२, १६.
- * मित्रेतामुखाम् १८, १: २५२, १०;
१८, ७: २५७, १४.
- मित्रो जनान् १६, ४: २१८, १८.
- * मित्रो जनान् कल्पयति २०, ५:
२०१, १४.
- मित्रो देवता १८, २०: २७८, १०.
- मित्रो न एहि सुमित्रधाः १२, १८:
१५०, ४.
- ** मुखायाश्चरत २, ११: २०, १२.
- मुग्धाः कुर्वन्पुत्रिजः २०, २०:
२१७, २.
- मूर्ध्नि दिवो चरति श्रिययाः १५,
१८: २००, १४.
- मूर्ध्नि राट् १८, २: २८५, १२.
- मृत्यूनैकशतं सुवे १८, १४: २६४,
१६.
- मृत्यूनैकशतं च ये १८, १४: २६४,
१६.

- मृत्यो मर्त्याय हन्तवे १८, १४:
२६४, १७.
- मेदुं त आयायताम् १०, १४:
११२, ६.
- मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवाद्रव १५,
५: १८९, १६.
- * मोदा मोदः १६, १५: २२८, १०.
- मोदा मोद इव १६, १६: २२८, १२.
- * मोदा मोद इवोम् १५, १५: २२२,
१५.
- मो पू णः ८, १२: ८७, ११.

य

- य आत्मदाः १८, ५: २५६, ७.
- य आविवेश द्विपदो यश्चतुष्पदः १८,
१: २८२, ५.
- य आविवेश भुवनानि विश्वा १८,
१: २८२, ६.
- य इदमकस्मै नमस्तस्मै स्वाहा २०,
२४: २१८, १८.
- य इमा विश्वा भुवनानि जुहुत् १८,
६: २८२, ११.
- य एतावन्तश्च भूयाः स्य १८, ६:
२८१, १८.
- य ऊतादमग्निं यमु काममाहुः १८,
१: २८२, ८.
- यः पन्था विततो देवयानः १८,
२०: २७७, १८.
- यः पुरषे यो ऽग्नि १८, १:
२८२, २.
- यः प्राणतः १८, ५: २५६, ७.
- * यच्चिदि त्वा गृहे गृहे १८, १८:
२७५, ६.
- ** यच्छन्ताम् ४, ४: ४४, २.
- यज ८, १०: ८८, १२; १०, २१:
१२०, ४; १६, २५: २२५, १०.
- यजमानं प्रथत ७, ७: ७४, २.
- यजमानं मा हि त्वीः २०, ६२:
२०२, २; ५, ६.

(३८६)

- यजमान वाचं यच्छ ४, २: ४२,
१५; १०, ७: १०७, ३.
यजमानस्य पशून्पादि ३, ३: ३४, ८.
* यजमानस्य पशून्मा हिंसी: २०,
६: २०२, ७.
यजमानस्य स्वस्ययन्यसि १२, १०:
१५१, ११.
यजमान इविनिर्वप्यामि ४, २:
४३, ७.
यजमाने प्राणापानौ दधामि ५, ५:
५६, १३.
यज यज- ई, ७: ६४, १५; ७, ४:
७१, ८.
यजयुक्तम् १३, ८: १६१, ११.
* यजेत २०, २: २००, ७.
यज्ञं विद्वानाः सुकृतस्य लोके १८,
२०२: २०७, १६; १८.
यज्ञं गृहीत्वा सुकृतस्य लोकम् १८,
२०: २०८, १.
यज्ञ नमस्ते यज्ञ ७, ७: ७४, ५.
यज्ञपतिमृषय एनसाङ्गः १६, ८:
२२२, ८.
* यज्ञ प्रतिनिष्ठ १०, ६: १०६, ८;
१४, ८: १८१, ४.
यज्ञ यज्ञं गच्छ १०, २२: १२१, १.
यज्ञं च मे ७, ७: ७४, ४.
यज्ञस्य घोषदसि ३, २: ३४, ८.
* यज्ञस्य ला ४, १२: ५१, ६.
* यज्ञस्य ला प्रथमयाभिमया प्रतिमयो-
न्मया परिगृह्णामि २०, २०:
२१५, १.
यज्ञस्य ला यज्ञपते इविभिः १६,
२५: २२५, १२.
यज्ञस्य पदे स्यः १३, २: १५७, ६;
१८, १: २५२, ६.
यज्ञस्य पाय उपसमितम् ७, ७:
७३, १४.
यज्ञस्य योनिमभि संवभ्रुवः १८, २०:
२७७, १७.
२५४
- यज्ञस्य संततिरसि २, २: २३, १६;
३, ८: ३८, ३; ४, १: ४१, ४;
१५, २१: २०२, ११.
यज्ञस्य हि स्य ऋत्विगो २१, १६:
२२२, ८.
यज्ञा यज्ञा वोऽग्नये १८, ६: २८८,
१८.
यज्ञिया यज्ञकृतः स्य १५, २३:
२०३, १७.
यज्ञे जाग्रत १४, २०: १८८, ५.
यज्ञेन तामुपशिक्षेम शक्र . १८, २१:
२८२, १२.
यज्ञेन यज्ञः संततः ६, ४: ६२, १४.
यज्ञैर्वा यज्ञवाहसः २०, २८: २२१,
२१.
यज्ञो देवानाम् १६, ११: २२४,
११.
यज्ञो बभूव स आबभूव ७, १४:
७८, १३.
* यज्ञोऽसि ५, ८: ६०, ३.
* यत इन्द्रः ७, ११: ७६, १५.
यत इन्द्र भयामहे २०, २५: २१४, १.
यत्कुसोदमप्रतीक्षम् १६, २८: २२७,
७.
* यत्कुष्णो रूपम् ३, ५: ३६, २.
यत्ते क्रूरं यदास्मितम् १०, ४:
१०५, १.
यत्ते ग्राण्या चिच्छिदुः सोम राजन्
१६, २६: २२५, १७.
यत्तेऽचितं यदु चितं ते अग्ने १८,
२१: २८२, ८.
* यत्ते तानस्य १, ७: ८, १.
यत्ते देवा अदधुः १, १७: १८, १४.
यत्ते देवौ निर्हृतिरावबन्ध १८, १४:
२६४, १२.
* यत्ते जाष्टं नाम यज्ञियम् १०, ४:
१०४, १०.
यत्ते पवित्रमर्चिषि २०, २३: २१८, ३.
* यत्ते पावक १०, ५: १०५, १४.

(३८७)

- यत्ते मनुपरोत्तस्य १, १८: २०, १५.
यत्ते रुद्र पुरो धनुः १८, ६: २८२, ४.
यत्ते वयम् २०, २६: ३१४, ८; २०,
३४: ३१८, ८.
यत्ते भिक्कः परावधीत् १०, ८:
१०७, १२.
* यत्ते सृष्टस्य १, ७: ८, १.
यत्ते सोम दिवि ज्योतिः १५, ११:
१८६, ८.
यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि १५,
१३: १८८, ३.
यत्ता क्रुद्धः परोवप १, ८: २०, १४.
* यत्पर्यपश्यत् १, ७: ८, २.
यत्पशुर्मायुमकृत १०, १७: ११२,
१२.
यत्पाकत्रा मनसा २०, २६: ३१४, ६.
* यत्पृथिवीमचरत् ५, ८: ६०, ५.
* यत् पृथिव्याः १, ८: ११, २.
** यत्समत्ता च्छन्तर्गाम ७, ११: ७६,
१४.
यत्त वेत्य वनस्यते २०, ५: ३०१, १६.
* यथा लुं सूर्यासि १६, २०: २२१,
१४.
यथाभागे व्यावर्तेयाम् ४, १०: ४८, २.
यथा ह तदभवः २०, २६: ३१४,
८; २०, ३४: ३१८, ८.
* यदकर्म ७, ११: ७६, १४.
यदक्रन्दः १, १३: १४, १०.
यदक्रन्दः प्रथमं जायमानः १८,
१६: २६८, १५; १८, १: २८३,
२०.
यदग्रे कथवाचन ८, ८: ८७, ७;
११, ५: १२६, १.
यदग्रे पूर्वं प्रष्टतं पदं चित्ते २०,
२०: ३१०, ८.
यदग्रे यानि कानि च १२, १: २२,
१२; १८, ७: २५८, ८.
* यदव शिष्टं रमिनः ११, ५:
१२५, ११.
- * यदत्रापि रसस्य २१, १: ३२२, ६.
यददधन्मसि कृष्णं तदिच्छास्य १,
८: ११, १.
यदद्या दुग्धं पृथिवीमसक्त २०, ८:
३०४, २.
यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम् २०,
३०: ३१७, ३.
यदन्तरिक्षस्य १, ८: ११, ३.
यदन्नमद्यते मायम् २१, २: ३२३,
१८.
यदसु ते सरस्वति ७, १२: ७७,
१४.
* यदवदानानि ६, ८: ६५, १२.
* यदस्मिन् यजे ७, ११: ७६, १५.
यदस्य पारि रजसः १८, १७: २६४,
६; १८, १४: २६५, ७; २०,
३४: ३१८, १७.
* यदहं देवयजनं वेद तस्मिन्त्वा देव
यजन आश्विनसि १२, ७: १७४, २.
यदाकृतात् १६, २८: ३७७, १०.
यदाकृतात्समस्तसोऽदो वा १८, ७:
२८७, १०.
* यदिदं दिवः १, १७: १४, १२.
* यदिदं दिवो यददः ४, ७: ८, १२.
यदि यातो जुहोतन १६, २: २१८,
११.
* यदुद्वलनः ५, १: ५२, २.
यहते चिदभिप्रियः १३, ६: १५८,
१२.
यज्ञामे ८, १२: ८७, ११.
* यज्ञमः ८, १४: ८८, ३.
यद्विबोऽनामृतम् १, ८: ११, ४.
यदुदेवा देवहेडनम् १२, ७: १३८,
४; २०, ३४: ३१८, १०; २१,
१, ३२३: ८.
यद्या यातो समत्तन १६, २: २१८,
११.
यद्वाचो यश्च मे हृदः २०, ३०: ३१६,
२२.

(३८)

- यदाहो यदुरिष्टम् २०. २० :
२१६, १०.
- यदाहिरिष्टम् २०, २ : २८८, ५.
- यदिदाहो यद्विदाहोः २०,
२० : २१७, १.
- * यद्वो देवाः २०, २४ : २१२, १८ ;
२०, २५ : २१२, ६.
- यद्वो वयम् २१, १४ : २३२, २.
- यद्वो वय प्रमिनाम् २०, ७ : २०२,
१६.
- यन्ताराट् }
यन्तामि यमनः } १७, १५ : २४६, ६.
- यंते अग्र आष्ट्यामि ७, ३ : ७०, १८.
- यन्नेममि ४, ८ : ४८, ४.
- यन्तो राट् १८, ३ : २८५, १४.
- * यं त्वायम् १०, २ : १०३, ६.
- यं त्वा समभरं जातवेदः १, ७ :
८, ७.
- यं दानारं प्रतिग्रहोतारमाञ्जः १८,
१ : २८३, ८.
- य देवा मनुष्येषु ७, १२ : ७७, १४.
- यं निरयाचथाः १५, २० : २०८, ८.
- * यन्म आत्मनः १६, २१ : २३२, १४.
- * यन्मे अग्ने ५, ६ : ५७, १२.
- यन्मे मनः परागतम् ११, ५ : १२५,
१४ : १६, १७ : २२८, ४.
- यन्मे मनसश्चिद्रम् २०, २० : २१६,
२२.
- * यन्मे रेतः परितोषात् २१, १ :
२२३, ७.
- ** यमः पिष्टभ्यः [पातु] १५, २२ :
२०४, ६.
- यमगेष्टु मर्त्यम् १५, ८ : १८४, ३.
- * यमादित्याः २१, ३ : २२४, ८.
- यमाय त्वा १२, १४ : १४४, १५ :
१३, ८ : १६१, १२.
- यमिन्द्रमाञ्जर्वरुणं यमाञ्जः १६, ३ :
२१८, १३.
- यं परिधिम् ७, ७ : ७७, १०.
- यया ते छष्टस्याग्नेः १, ७ : ८, १.
- यवोमि १०, ८ : १०७, १६ : १४,
१० : १८२, २.
- यममदमि १८, २० : २७८, १८.
- यमोदां त्वा यममि १८, ५ : २८८, ६.
- * यस्त आत्मा १, १२ : १२, ६ : ५०,
८ : ५८, १.
- * यस्त आत्मा पशुषु १०, १८ : ११७, ६.
- * यस्ते देव वरुण गाञ्ज्वरुण्डाः ११,
६ : १२६, ७.
- * यस्ते देव वरुण जगतौ च्छन्दाः ११,
६ : १२६, ८.
- * यस्ते देव वरुण त्रिष्टुप च्छन्दाः ११,
६ : १२६, ८.
- ** यस्ते देव वरुण पङ्क्ति च्छन्दाः ११, ६ :
१२६, १०.
- ** यस्ते देव वरुणामुष्टुप च्छन्दाः ११,
६ : १२६, ८.
- * यस्ते द्रष्टा यस्त उदर्यः २०, ३६ :
२२०, १३.
- यस्ते स्मनः शश्वतः १३, ११ : १६५, ३.
- यस्माद्द्वौषा निषीदमि २०, ८ : २०३,
१७.
- यस्माद्द्वौषापलायिष्ठाः २०, ३४ :
३१८, १६.
- * यस्माद्द्वौषा मृत्रमकृथाः २०, ३४ :
३१८, १८.
- यस्माद्द्वौषावाशिष्ठाः २०, ३४ : ३१८,
१४.
- यस्माद्द्वौषावेपिष्ठाः २०, ३४ : ३१८,
१५.
- * यस्माद्द्वौषा शलदकृथाः २०, ३४ :
३१८, १७.
- यस्माद्द्वौषा समजास्याः २०, ३४ :
३१८, १७.
- यस्मान्न जातः १७, २ : २३८, १४.
- यस्मिन्नश्वासः ११, ४ : १२५, ७.
- * यस्त रूपम् १, ७ : ८, १४.

(३८)

- यस्यां कर्माणि कृण्वते १८, १४ :
२६८, २.
- * यस्यास्ते ह्यस्याः क्रूरे १८, १४ :
२६४, १२.
- यस्यास्ते हरितो गर्भः २०, २७ :
२२१, ७.
- यः सोमे अन्नर्यो गोधनः १८,
१ : २८२, ४.
- * या अप्सन्नर्देवताः ७, १ : ६८, ७.
याः पशूनाम् १२, १२ : १४३, ४.
- * याः पुरस्तात् ४, ३ : ४३, १.
- * या जाताः ३, ४ : २४, १८ ; २१,
७ : २२६, १०.
- या जाता ओषधयः १८, १६ :
२६८, २.
- * यातुर्जनं त्वा १८, १० : २७८,
११.
- * या ते अग्र उल्लिखतः पवमाना १,
१८ : २०, २.
- ** या ते अग्रे ओजस्विनी तनूः १, ७ :
८, २.
- ** या ते अग्र ओजस्विनी तनूणां त
एतेनावयजे स्वाहा १८, ७ : २५७,
१७.
- * या ते अग्रे पशुषु पवमाना प्रिया तनूः
१, ११ : १२, २.
- * या ते अग्रे पावका १, १८ : २०, २.
- * या ते अग्रे यज्ञिया तनूः २, ११ :
२०, १२ ; २०, २ : २८८, १२.
- * या ते अग्रे ज्याराश्या तनूः १४, २ :
१७४, १०.
- * या ते अग्रे रजाराश्या १४, २ : १७४,
११.
- * या ते अग्रे रद्रिया तनूः १२, २४ :
१५४, ७.
- * या ते अग्रे सूर्ये शशिः १, १८ :
२०, ४.
- या ते अग्रे चराश्या १४, २ :
१७४, १२.
- या ते धामानि २०, १ : २००, १०.
या ते धामानि हविषा यजन्ति १२,
११ : १५२, ११.
- * या ते प्राणान् १०, १४ : ११३, ४.
या दिव्या दृष्टिस्तया त्वा औषामि
१६, ११ : २२४, १२.
- या देवसीष्टक आयुर्दा उपग्रीवरी सा
मामपशेष्व जायेव पतिमिन् सदा
१८, २१ : २८१, ८.
- * या देवसीष्टके.... सदा १८, २१ :
२८१, ८.
- यानि घर्मे ४, ८ : ४८, ८.
- यानि घर्मे कपास्तानि ७, १२ : ७७,
१७.
- * याभिरहोचत् १, ७ : ८, १४.
नाभिर्यतिंकां प्रसिताममुच्यतम् १३,
१० : १६४, १.
- * या यजमानस्य व्रतधुकं तामाश्रये
दुषत १७, ८ : २४१, १८.
- * या यजमानस्य.... कुर्वत १४, २० :
१८८, ८.
- यावतो द्यावाश्चिबौ १६, २ :
२१८, ८.
- * याधन्तो गृह्णाः स्मः १, १० : ८८, १६.
या वः शर्म २०, २० : २१६, १८.
- * या वां कशा मधुमत्यश्विना १५,
११ : २०२, १५.
- या वाजिग्रमे १, १२ : १२, १६.
- या वो देवाः १८, १७ : २७४, २.
- या श्रतेन प्रतनोषि १८, १७ :
२७४, १.
- या सरस्वती विशोभगीहा तस्यै ते
स्वाहा ७, १० : ७६, २.
- या सरस्वती वेशभगीमा तस्यै ते स्वाहा
७, १० : ७६, ४.
- यास्ते अग्र आर्द्रा योनयो याः कुशा-
यिनीः १८, १७ : २७४, १५.
- ** यास्तु गन्धा रसाः १, ४ : ५, १५.

(३६०)

- यास्ते अग्ने १८, १६: २६८, १८;
१८, १०: २०४, २.
- * यास्ते अग्ने कामदुषा विभक्ती: १,
१८: २०, ४.
- * यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः क्षुब्धव्या च
१, १४: १५, १८.
- * यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्तामिः पाप्मानं
गच्छ १, १४: १५, १०.
- यास्ते अग्ने समिधः १८, २१: २८२, ८.
यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम १८,
१४: २६६, ११.
- यास्ते अग्ने संभृताः १, १८: २०, ४.
यास्ते अग्ने सूर्ये रवः १८, ६: २८६,
१०.
- यास्ते विद्याः समिधः सन्त्यग्ने १६,
१२: २२५, ४; १६, २०: २२६,
१६.
- यास्ते शिवाः १, ११: १२, १०;
१, १२: १४, १५.
- * यास्ते शिवास्तनुवः १, १०: ११,
११; १, १२: १२, १२.
- युक्ता हि देवकृतमान् १८, ४:
२५५, १०; १८, १८: २०५, १४;
१८, ६: २८०, २०.
- * युने वां ब्रह्म पूर्यम् १४, ५: १००,
१२.
- युञ्जते मनः १२, १: १५५, २;
१४, ५: १००, ८.
- युञ्जायाः रासभं युवम् १८, १:
२४८, १०.
- * युञ्जानः प्रथमम् १८, १: २४८, १२.
- * युनक्त सौरा वि युगा १८, ५:
२६०, १२.
- * युनज्मि तिस्रः १५, २: १८१, १५.
युनज्मि ते श्रियिर्वो ज्योतिषा सच १५,
२: १८१, १०.
- * युनज्मि ता ५, ६: ५०, १२.
युनज्मि वाचः सच सूर्येण ते १५,
२: १८१, १२.
- युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण ते सच १५,
२: १८१, १२.
- युवः सुरासमन्विता ११, २: १२४,
५.
- यूपाय परिवीयमाषायानुवृष्टि १०,
८: १०८, १५.
- यूपायाज्यमानायानुवृष्टि १०, ८:
१०८, २.
- यूपायोज्यमानायानुवृष्टि १०, ८:
१०८, ३.
- ये अग्रयः १, १५: १६, १४.
- ये अग्निष्वात्ता येऽग्निष्वात्ताः ८, ८:
८०, २.
- येऽग्रयः पुरीषाः १८, ३: २८०, १२.
- ये जनेषु मल्लिखवः १८, ३: २५८,
१२.
- ये ज्योतीः अपि संधति १८, २०:
२००, १५.
- ये ते अग्ने वानस्पत्याः १, १८: २०, ५.
- ये ते अग्ने शिवे तनुवो १, १२:
१५, ६; १, १४: १५, १६.
- ये ते पाशा एकव्रतम् १८, १४:
२६४, १०.
- ये ते सरस्व ऊर्मयः १, १०: १८, १.
- ये देवा दिव्येकादश स्य १५, १६:
२००, २.
- ये देवा देवानाम् १८, ६: २८२, ३.
- ये देवा मनोजाता मनोयुजः १२,
१२: १४२, ११.
- ये देवा यज्ञजनः ३, १४: ३८, ८.
- येन देवाः पवित्रेण २०, २२: २१८,
१८.
- येन देवा ज्योतिर्वोर्धा उदायन् १८,
८: २५८, १८.
- येनेन्द्रस्य रथः संभ्रुवः १८, १:
२८२, ६.
- ये पशवो मेधासः १८, २०: २००,
१६.

(३६१)

- ये बध्यमानमनु बध्यमानाः १०, १२ः
१११, ११.
- ये यज्ञः समगृह्णन् १८, २०ः
२७७, १२.
- ये स्वधामहे ८, ८२ः ८६, ११;
८७, ४; ८, ८ः ८७, १०.
- * यो अग्निम् २०, ८ः २०२, ८.
यो अग्निरग्नेः १८, १८ः २७६, १८.
यो अप्सन्नरग्निर्यो हवे १८, १ः
२८२, २.
- यो अश्वत्थः शमीगर्भः १, ४ः ६, ५;
१, ७ः ८, ६.
- यो अस्त्रभ्यमरातीयात् १८, ७ः
२५८, १४.
- * यो अस्याः प्रथियाः ८, १२ः १००, ८.
योगे योगे तवस्तरम् १८, १ः २४८,
१८.
- यो देवानां देवतमस्तपोजाः १८,
१ः २८२, ८.
- * यो द्वितीयस्याम् १०, ४ः १०४, १२.
यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते
सुतः २०, २३ः २१८, ४.
- यो न इन्द्रवायु अभिदासति १५,
२६ः २०६, ४.
- * यो न उत्तरतोऽघायुः १८, १५ः
२६७, १.
- यो न उपरिष्टादघायुरभिदासत्येत
सोऽश्मानमृच्छतु १८, ६ः २८०, ७.
- * यो नः कनीयः ५, ८ः ६०, ५.
- * यो नः पश्चादघायुः १८, १४ः २६६,
२०.
- * यो नः पुरस्तात् १८, १४ः २६६, १६.
यो नो अग्निः १, ८२ः ८, ११;
१५; १८, १४ः २६६, १०;
१८, १६ः २६८, १८.
- यो नो अश्विनावभिदासति १५,
२७ः २०६, १८.
- * यो नो दक्षिणतोऽघायुः १८, १४ः
२६६, १८.

- यो नो मित्रावरुणावभिदासति १५,
२७ः २०६, १५.
- * यो पर्वेषु शुक ७, १२ः ७७, १६.
यो भूतानामधिपतिः ७, ४ः ७१, २.
- * यो मावाचामनसा ५, ७ः ५८, ११.
- * यो मा हृदा ४, ११ः ५०, १०.
- * यो मेऽग्निं दूरे ६, ११ः ६७, १२.
- यो यज्ञः सत्सुधारः १८, २०ः
२७८, २.
- यो बद्रो अग्नौ १८, ६ः २८२, १.
- यो बद्रो अग्नौ यो अश्व य सोषधीषु
१८, २१ः २८२, १६.
- यो बद्रो विश्वा भुवनाविवेश १८,
२१ः २८२, १७.
- यो वैश्वानर उत वैश्वदेवः १८, १ः
२८२, ७.
- योऽस्य कौल्य जगतः १८, २ः २५४,
१२; २१, ८ः २२७, ७.
- * योऽस्यां प्रथियामसि १०, ४ः १०४, ८.

र

- रत्तसां भागोऽसि ४, ७ः ४६, १२;
१०, १४ः ११२, १२.
- रत्तोऽग्नौ च स्यारतिग्नौ च स्य १८,
१६ः २७१, २.
- रत्तोऽग्नौ वो वल्लघ्नः प्रोक्षामि वैष्णवान्
१४, ८ः १८१, ६.
- रत्तोऽग्नौ त्वा वल्लघ्नम् १८, २०ः
२७८, १२.
- ** रत्तोऽग्नौ मेतो न्विन्द्रम् १, ८ः १०, ५.
- * रत्तोऽग्नौ वल्लगहनः १४, ७ः १७८,
११.
- रत्तोऽग्नौ वल्लगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान्
१४, ८ः १८०, १४.
- * रत्तोऽग्नौ वल्लगहनो वैष्णवान् खनामि
१४, ७ः १७८, १४.
- रत्तोऽग्नौ वल्लगहनानुपदधामि वैष्णवी
१४, ८ः १८०, १८.

(३८२)

- रक्षोहणौ वल्लगहनौ परिसृणामि
वैष्णवी १४, ८: १८०, २२.
रक्षोहणौ वल्लगहनौ पर्युहामि वैष्णवी
१४, ८: १८०, २१.
रक्षोहणौ वल्लगहनौ वैष्णवी १४,
८: १८१, २.
रक्षोहामौवसातनः १८, ४: २५५, ४.
रत्निर्नामामि दिव्यो गन्धर्वः १३,
१८: १७२, १३.
** रम्भयो देवा दैव्याः १२, २: १२३,
१०.
रग्निभिर्वाजसातनः १८, १०: २६०,
१४.
रग्निरग्नि १७, ६: २४०, १२;
१८, ४: २८६, ८.
** राकायै चरुम् १६, २७: २२६, २२.
राज्यमि १८, ३: २८५, ८; १८,
४: २८६, ११.
रात्रिः १२, १२: १६६, ४.
रात्र्या यदेनः २, १: २२, ८.
राक्षसे ब्रह्मौदनः १, ६: ७, १२.
रायस्योषं नो धेहि जातवेदः १८,
२१: २८२, ११.
राया वयम् १५, १६: १८८, १७.
रायो अग्ने महेत्वा १८, ४: २५५,
१२.
रक्षो वचंसा १८, १८: २७६, ६.
रुचिंता घर्मः १३, १०: १६४, ५.
रुचेत्वा १८, १८: २७६, ७; १८,
५: २८८, ५.
रुद्र रुड २, ५: २५, १४.
* रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो
माधोदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कन्धसः
१६, ६: २२०, १८.
रुद्रस्त्वावर्तयतु १२, १८: १५०, ८.
रुद्रा देवता १६, २: २१८, १२.
रुद्राय त्वा १२, १४: १४४, १४.
रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहा १३, १३:
१६७, १२.

- रुद्राय स्वाहा २०, २८: २१६, ६.
रुद्रामि १२, १६: १४६, १८.
रुद्रास्त्वा ४, १२: ५१, ६.
रुद्रास्त्वा कृण्वन्त १८, १: २५२, ११.
* रुद्राः संभृत्य प्रथिवीं रुद्रत् १८, १:
२५२, ४.
रुद्रो दिशं पतिः १८, १८: २७६,
१६.
रूपेण वो रूपमभ्येति १६, ६:
२२१, ५.
रेतसे वाम् १८, १६: २७०, २०.
रेवती रमध्वम् २, ७: २७, ८.
* रेवतीर्यजपतिम् १०, १२: १११,
१५.
* रोहाव रोहाव हि सुवः १७, १४:
२४५, १५.
रोहितेषु त्वा जौघतेषु मादयामि
१८, ५: २८८, १.
रोहिण्य १४, १२६: १८३, १३; १५;
१६; १८: १४, १३११: १८४,
५-१२.
रोहिणानीकेन १४, १२: १८३, १२.
रोहिणानीकेन पादि माग्ने १४, १२:
१८३, ८.

ल

- लाङ्गलं पवीरवम् १८, १६: २६८,
१४.
लेकः सलेकः सुलेकः १, २०: २१,
१२.
लोकं प्रण १८, २१: २८२, ५.
लोकं प्रण बिद्रं प्रण १८, १२:
२६३, ८.

व

- वट् स्वयमभिगूनाय नमः स्वाहा १६,
१४२: २२७, ३; ८.
** वल्लरोणाम् ८, १५: १०१, २.

(३६३)

- वत्सरे नीद १८, २० : २७८, १८.
 वनस्पतयोः नुत्रिदि १०, १८ : ११८, ३.
 वनस्पतये प्रेष १०, १८ : ११८, २.
 वनस्पते शतवत्सरो विरोध १०, २ :
 १०३, ४.
 * वनिर्धु मा निर्जयोः १०, १७ :
 ११६, ७.
 वनेषु व्यन्तरिचं ततान १२, १८ :
 १५०, १६; १६, ८ : २२२, ५.
 वयं सोम व्रते तव १०, २० : ११८,
 १०; २०, २८ : ३१५, ११.
 * वयं नाम १, १४ : १५, ११.
 वयमग्रे धनवन्तः स्याम १८, २१ :
 २८२, ८.
 वयः सृपणाः १२, १८ : १५०, ७.
 * वया इवानुरोद्धमे १८, १३ : २६४, १.
 वयाऽपि य आविवेश यो नृगेप १८,
 १ : २८३, ४.
 वरिवच्छन्दः १८, ४ : २८६, ८.
 वरुणस्त्रोतश्चातु १२, १८ : १५०,
 १८.
 वरुणस्य त्वा १, ११ : १२, १४.
 वरुणस्यर्तमदन्यमि १२, २१ : १५२,
 १४.
 वरुणस्य स्कन्धनममि १२, २० : १५१,
 १ : १२, १८ : १५०, १८.
 वरुणस्य स्कन्धमर्जनममि १२, २१ :
 १५२, ३; १२, २० : १५१, १.
 वरुणाय त्वा १२, १४ : १४४, १२.
 वरुणाय स्वाहा २०, १७ : ३०८,
 १५.
 वरुणायानुत्रिदि ८, १६ : ८८, ४.
 वरुणो दिगं पतिः १८, १८ : २७६,
 १८.
 वरुणो देवता १८, २० : २७८, ७.
 वरुणोऽपि धृतव्रतः १२, २२ : १५२,
 १७.
 * वरुण्यस्त्वा १८, १ : २५३, ८.
 * वरुणी लघुः १८, १८ : २७६, १७.
 वर्चमे वाम् १८, १६ : २७१, ११.
 वर्चःमदमि १८, २० : २७८, १८.
 वर्चोधा अमि १२, ७ : १२७, ८.
 वर्चोधा अमि ध्रुव २१, १४ : ३२०,
 १३.
 वर्चो मयि धेदि १२, ७ : १३७, ८.
 वर्चो मे धेदि २१, १४ : ३३०, १३.
 वर्चो मे यच्छ २, ५ : २५, १०.
 वर्धतां भृतिः २०, १८ : ३१०, ३.
 वर्म मौयध्वं बज्रला प्रथुनि १८,
 १२ : २६३, ४.
 वर्धतु ते द्यौः ४, ११ : ५०, ११.
 वर्धतु ते पञ्चन्यः ४, ११ : ५०, १२.
 वर्धेष्टममि ४, ७ : ४६, ८.
 वर्धेष्टज्ञाः स्य ४, ७ : ४६, १०.
 * वल्लारमि १३, १६ : १७०, १५.
 वषट्कारेण त्वा हन्त्वा सादयामि १८,
 ६ : २८०, ११.
 वषट् ते विष्णो २०, २८ : ३२१, १७.
 वसन्त ऋतुणाम् १८, २० : २८०, ११.
 वसन्तऋतूणां प्रीणामि ६, ७ : ६४,
 १६.
 वसन्तो प्रीयो मधुमनि वर्षाः २१,
 १५ : ३३१, १६.
 * वसवस्ते १८, ४ : २८६, ११.
 वसवस्त्वा ४, १२ : ५१, ५.
 वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण हन्त्वाऽङ्गिर-
 स्तत् १८, १ : २५२, ८.
 वसवस्त्वा धूपयन्तु १८, १ : २५३, २.
 * वसवस्त्वा प्रष्टवन्तु १५, १० : १८५,
 ११.
 वसवस्त्वा रुद्रेः पुरस्तात्यान्तु १८, ६ :
 २८०, ११.
 * वसवस्त्वोच्छन्दन्तु १८, २ : २५३, १६.
 वसु च स्य वामं च स्य १८, १६ :
 २७१, ६.
 वसुभ्यस्त्वा ७, ५ : ७२, १.
 * वसुभ्यो रुद्रेभ्यः १५, ७ : १८३, १४.

(. ३६४)

- * वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो
देवेभ्यः १५, ७: १८३, १०.
वसुमान्यजः ७, १२: ७८, २.
वसूनां रुद्राणाम् ५, ७: ५८, ५.
* वसूनां पवित्रमसि शतधारम् ३,
५: ३६, १२.
वसूनां पवित्रमसि सहस्रधारम् ३,
७२: ३७, १६; ३८, १.
वसून्वेवान् यजेनापिप्रेम् ७, ५: ७२,
२.
* वसोर्मे धारामत् १८, ६: २८५, १०.
वसूंसि १२, १६: १४६, १८.
वसूँ हिंजुव १५, २०: २०१, ११.
* वसिष्ठेभिः १८, १०: २६०, १६.
वज्रिरसि हयवाहनः १४, १२:
१८३, १२.
वाक् च ला मनस्य श्रीणीताम् १६,
३: २१८, ८.
वाक् त आयायताम् १०, १४:
११३, २.
* वाक् ला समुद्र उपदेशात् १८, १४:
२६५, १४.
वाचमदसि १५, २५: २०५, १५.
वाग्येगाः १५, १८: २०१, ६;
१६, २: २१८, १२; १६, १२:
२२५, २१.
वागस्याग्रयो ८, ३: ८२, १३; १६,
२५: २३५, ५.
वागस्येन्द्रो ६, ३: ६२, ८.
वाग्योता १२, ४: १३५, ४.
वाग्देवो मोमस्य पिवत् १५, २१:
२०२, ८.
वाङ्म आमन् ७, १: ६८, ८: १८,
१७: २७२, १२; १८, १: २८३,
१.
वाचं यच्छ १४, १: १७३, ५.
वाचं प्राणम् ५, २: ५३, १६.
वाचस्पतये ला उतं प्राञ्जामि ७, १:
६८, १२.
वाचस्पतये पवस्व वाजिन् १५, ११:
१८७, ४.
* वाचस्पते वाचमात्रावय ६, ४: ६३,
२.
वाचस्पते विधे नामन् २१, २:
३२४, १२.
वाचा लान्वारोहामिः १८, १७:
२७२, १८.
* वाचा ला होत्रा २, १: २२, ६.
वाचा मे वाग्दोचतां स्वाहा १२,
८: १३८, १३.
वाचे मे १५, २२: २०३, ४.
वाजस्य प्रसवस्य १७, १४: २४५,
१८.
वाजस्य नु प्रमवे मातरं महीम् १७,
११: २४३, ४.
वाजस्य मा प्रसवेन ७, ५२: ७१,
१२; १३.
वाजस्यमं प्रमवः सुषवेऽग्रे १७, १६:
२४६, १२; १८, ६: २८५, १३.
वाजिनं ला वाजिनोऽवनयामः १३,
१६: १७१, १०.
वाजिनस्याग्रे वोहि ८, ७: ८४, ७.
* वाजिनां भक्तो अवत् ८, ७: ८४,
१३.
वाजिनो यज ८, ७: ८४, ६.
वाजिनो वाजजितः १७, १३: २४४,
१६: १७, १४: २४५, ८.
वाजिनो वाजं धावत १७, १३:
२४५, ३.
वाजिभ्यो नुव्रहि ८, ७: ८४, ५;
८, १२: ८८, १०.
* वाजो नः सप्त प्रदिशश् चतस्रः १८,
६: २८५, १३.
वातः प्राणः १, १२: १३, १२.
* वातं प्राणम् १२, ८: १२८, १५.
वातस्य भ्राजिम् १८, १८: २७६, १२.
** वातस्य भ्राजिरसि ४, ६: ४५, ११.
वाताय ला २, ४: २५, २.

(३६५)

- वातो देवता १८, २०: २७८, ६.
 वानस्पत्योऽसि ४, २: ४२, ८; ११.
 २: ४२, ६.
 * वान्याये दुग्धे ८, ८: ८७, ४.
 वाममद्य सवितः १६, १५: २२८, २.
 वायव इन्द्रवायुभ्यामनुवृद्धि १५, २५:
 २०५, १४.
 वायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेष १५, २६:
 २०६, २.
 वायवः स्य ३, २: २४, ४.
 वायविडा ते माता ६, १२: ६८, ८.
 वायवे त्वा १२, १४: १४४, १२;
 १५, १५: १८८, १०.
 वायवे स्वाहा २०, १७: २०८, ८;
 २०, २८: २१६, ७.
 वायुः पूतः पवित्रेण ११, २: १२२,
 १२.
 * वायुरन्तरिक्षात् १५, २२: २०४, ५.
 वायुरसि ४, ११: ५०, ७.
 वायुरस्येडः १३, ११: १६५, २.
 वायुर्वः ४, ७: ४६, १८.
 वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा १७, ११:
 २४३, ६.
 वायुर्हिकर्ता १५, १८: २०१, ८.
 वायोर्यान्वसि १८, २: २८४, ८.
 वायो वौद्धि लोकानाम् १०, १५:
 ११४, ११.
 वायो शतं हरीणाम् १५, १:
 १८०, ७.
 वारुणमसि १२, १८: १५०, १८;
 १२, २१२: १५२, १; २; १०;
 १२, २२२: १५२, १८.
 ** वामसा ते क्रीणानि १२, १८:
 १४८, ८.
 वासोऽप्यते २, ११: २०, ८.
 वाहाः कीलाक्षपेशसः १८, १५:
 २६७, १७.
 विक्रमस्य महर्षि १, १२: १२, १७.
 * विच्छिन्नसि ५, ७: ५८, २.

- वि ज्योतिषा २०, १६: २०८, ७.
 विडसि जन्मना वशा १८, २१:
 २८०, २०.
 विद्वशा राजन्यो गर्भः पशवो जरायु
 राजा वक्षो बलिः पौयूषः १८,
 २१: २८१, ६.
 वि ते भिनन्ति तक्षरीम् २०, २७:
 २२१, ८.
 वि ते मुद्यामि ७, ७: ७२, १२;
 १६, २६: २२६, २.
 * वि ते विष्वक्वातजूतासः २०, ८:
 २०२, २.
 विन्तायनो मे ऋसि १०, २: १०४,
 २.
 विन्तिरसि ७, ८: ७४, ८; ७,
 ११: ७६, ६; १५, २२: २११,
 १०; १८, २०: २७८, ११.
 विन्त्ये त्वा १८, २०: २७८, २१.
 ** विदिशः स्वाहा ८, ७: ८४, १०.
 विदेय ७, ८: ७४, ८; १८, २०:
 २७८, २१.
 * विदेरग्निः १०, ४: १०४, ११.
 विदेरग्निर्नभो नाम १०, ३: १०४,
 ७.
 विद्युदसि २, २: २२, ७; २, ४:
 २५, ४; ३, २: २२, १२; १२,
 ७: १२८, ७.
 विद्वाँ ऋस्य व्रता ध्रुवा १८, १२:
 २६४, १.
 विधुं दद्राणम् १३, ६: १५८, ११;
 २०, ८: २०२, १५.
 * विधेम ते १, १४: १५, १२.
 विधेम ते परमे जन्मन्त्रे १८, ६:
 २८४, ७.
 वि पाजसा १८, १: २५१, १८.
 विष्टवः स्य १७, १७: २४७, ७.
 विष्टवन् राखन् नो वसु २०, ८:
 २०२, ५.

(३६६)

- विप्रो यज्ञस्य साधनः २०, ८: २०२,
५.
विभूरमि प्रवाहणः १४, १२: १८२,
८.
विभूरमि श्रेष्ठो रग्मोनां व्यानपाः १५,
२७: २०६, १८.
विधाडसि १८, २०: २७८, ८.
विधाड एहत् १०, ४: १०५, ४.
* विमान रयः १८, ६: २८३, १८.
वि मा पापना शृङ्ग १७, १७: २४७, ८.
* विमिमे ला पयसतौम् १४, ४:
१७५, ११.
वि मृषध्वमग्निया देवयानाः १८,
१६: २६८, १८.
* वि यन्तु वयः ७, ५: ७२, ६.
विराट् इन्द्रः १८, २०: २७८, ७.
** विराट् इन्द्रसः प्रजापतिना पौतस्य
१७, १८: २४७, १२.
विराडसि १ १११: १२, ८; १८.
विराडसि सपलङ्गा १४, ७: १७८,
१५.
विराड् व्योतिरधारयत् १८, १७:
२७४, ४.
विवस्व आदित्य १६, ११: २२४, १२.
** विश खां योनिम् २०, २१: ३१८, २.
** विशा पर्युहामि १३, ६: १५८, ५.
* विशो यन्त्रे नुदमाने ५, ७: ५८, ४.
विशो यन्त्रे स्य ५, ७: ५८, २.
विश्वकर्मा ला सादयतु १८, २:
२८५, ७.
* विश्वकर्मा ला सादयत्नरिक्तस्य श्रेष्ठे
१८, २: २८५, २.
विश्वकर्मा दिशां पतिः १८, १८:
२७६, ११: १८, ५: २८८, १८.
विश्वजनस्य जाया १४, ११: १८२,
१७.
विश्वजिदमि १८, २०: २७८, ८.
विश्वदानीमाभरन्ताः २, १: २२, ११:
२, १०: २८, ५.
- विश्वदेवेभ्यस्वा १५, २७: २०६, १६.
* विश्वलोप १६, २८: २३७, ८.
विश्वस्मै भूतायाध्वरो अस्तु देवाः २१,
१४: ३२१, २.
विश्वस्य (?) १८, ७: २८७, ६.
विश्वस्य तै विश्वावतः १६, १८:
२३०, ८.
विश्वस्य या जायमानस्य वेद १८,
१४: २६५, १.
विश्वा आशाः २०, ७५: ३२०,
८.
विश्वा आशा दक्षिणमत् १३, १२:
१६६, ५.
विश्वा उत त्वया वयम् २, १०:
२०, २.
* विश्वा त्वं भूत्वा ६, १२: ६८, ८.
विश्वान्देवानयाडिह १३, १२: १६६,
६.
विश्वाभ्यः ४, ८: ४८, ४.
विश्वायुरमि १०, ५: १०६, ४.
विश्वाराडसि विश्वामां नाष्टाणां
इन्ता १४, ८: १८०, ५.
विश्वास्तु ला दित्तु सादयामि १८,
२०: २७८, ६.
विश्वास्तु ला प्रदित्तु सादयामि १८,
२०: २७८, ७.
विश्वास्तु लाभ सादयामि १८, २०:
२७८, ५.
विश्वास्तु लोपथीषु सादयामि १८,
२०: २७८, ५.
विश्वे ला देवा विश्वानराः १८, १:
२५२, १२.
विश्वे ला देवा विश्वानराः प्रस्थावयन्तु
१६, १८: २७१, ५.
विश्वे देवस्य नेतुः १२, ८: १३८, १४:
१८, ६: २५७, ७.
विश्वे देवा अभि मामावष्टवन् १२,
११: १४१, ८: १२, १०: १४८,
८.

(३६७)

- विश्वे देवा असाष्टधः ८, १: ७६, ८.
 विश्वे देवाः १, १२: १२, ७.
 विश्वे देवा नातिविध्यन्ति स्मराः १८,
 १६: २६८, १२.
 विश्वे देवा महतः १६, १०: २२२,
 १४.
 विश्वे देवाः प्रष्टणुत ८, १: ७६, ८.
 विश्वे देवाः प्रष्टणुतेषु च वं मे २१,
 १२: २२८, ७.
 * विश्वेभिर्देवेभिः १६, २२: २२२, ७.
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः १५, १६: २००,
 ३; १५, १७: २००, ८; १५,
 २७: २०६, २०.
 विश्वेभ्यो देवेभ्यस्त्वा १४, १०: १८१,
 १०.
 विश्वेषां वो देवानां देवताभिर्गृह्णामि
 १८, १६: २७०, १७.
 विश्वेषां देवानाम् १५, २२: २०६,
 १२.
 विश्वेषां देवानां भागधेयौ स्म १४,
 २०: १८६, ४.
 विश्वेषु त्वा दिव्येषु सादयामि १८,
 २०: २७६, ४.
 विश्वेषु त्वा देवेषु सादयामि १८,
 २०: २७६, ५.
 * विश्वेषु तान्तरिक्षेषु सादयामि १८,
 २०: २७६, ४.
 * विश्वेषु त्वा पार्थिवेषु सादयामि १८,
 २०: २७६, २.
 * विश्वेषु त्वा वनस्पतिषु सादयामि १८,
 २०: २७६, ६.
 * विषाणे विद्येतम् १२, ८: १२६, १५.
 विष्टभाय धर्मणे स्वाहा १६, १४:
 २२७, ८.
 विष्टभ्यो वयः १८, १: २८४, १५.
 ** विष्णवसि ८, २: ८०, १८.
 ** विष्णवसि वेष्णवं धामासि प्राजापत्यम्
 १४, २: १७३, १५.
 * विष्णुवत् क्रम १५, २७: २०६, २१.

- विष्णवे त्वा १४, ६: १७८, ६.
 विष्णवेऽनुवृत्ति १२, २२: १५२, ६.
 विष्णवे स्वाहा २, ६: २६, ७; १८,
 २०: २७८, १७.
 विष्णुं यज १२, २२: १५२, ६.
 विष्णुस्त्वाक्रुश ४, ४: ४३, १४.
 विष्णुस्त्वान्वेतु १२, १६: १४६, १८.
 विष्णुस्त्वोत्तन्नातु १४, ६: १७८, ६.
 विष्णुनि स्म ५, ८: ५८, १६.
 विष्णोः कर्माणि १०, ८: १०८, ८.
 विष्णोः क्रमांसि ४, ४: ४३, १५;
 १७, १२: २४४, ११; १७, १२:
 २४४, १७; १८, ८: २५८, ६.
 * विष्णोः क्रमांसि शत्रूयतः ७, १२:
 ७७, २०.
 विष्णोः क्रमांस्यभिमानिहा ७, १२:
 ७७, १८.
 विष्णोः वृष्टमसि १४, ६: १७८,
 १५.
 विष्णोः वृष्टे सौद १८, २०: २७६,
 १६.
 विष्णो त्वं नो अन्तमः १५, २१:
 २०२, १२; १६, २: २१८, ६;
 १६, १२: २२६, ७; १६, १६:
 २२८, २०; २१, १२: २२८, ५.
 विष्णो रराटमसि १४, ६: १७८,
 १४.
 विष्णोर्जठरमसि १५, २२: २०२,
 ११.
 विष्णोर्ध्रुवमसि १४, ६: १७८, ८.
 विष्णोर्ध्रुवोऽसि १४, ६२: १७८, ८;
 १७८, ४.
 विष्णोर्नु कम् ३, १: ३२, १०;
 १४, ६: १७८, ८.
 विष्णोर्मनसा पूते स्मः ३, ६: ३७, ७.
 * विष्णोः शम्योरक्षं देवयज्या ७, ७:
 ७४, १.
 विष्णोः शर्मांसि १२, ८: १२६, १०.
 विष्णोः शत्रे स्मः १४, ६: १७८, १.

(३६८)

- विष्णोः सूपोऽसि ३, ४ : ३४, १४ ;
 ५, ५ : ५६, १२.
 विष्णोः स्थानमसि ६, २ : ६२, ५.
 विष्णोः सूरसि १४, ६ : १७९, २.
 विष्णो हव्यं रक्षस्व ३, ८ : ३९, ८.
 वि सुवः पशु बन्धनरिक्तम् १६, ७ :
 २२१, १४.
 विष्टुधेनाः सरितो घृतयुतः २१,
 १५ : २२१, १५.
 ** वीतं जुषथां स्वाहा २१, १६ :
 २२२, ८.
 वीतिहोत्रम् ५, ७ : ५७, १५.
 वीरतां पाहि १५, १६ : १८९, १८.
 वीराग्नौ अथ मा दभन् १८, १६ :
 २६८, ४.
 वीर्याय मे १५, २२ : २०३, १०.
 वृत्रस्य कर्त्तृनिकासि १२, ७ : १२७,
 १०.
 वृषणं सोमपीतये १५, २७ : २०७, ५.
 वृषणो स्यः ८, ५ : ८२, १४.
 वृष्टिरसि २, ४ : २५, १७ ; ७,
 १४ : ७८, १६.
 वृष्णिर्वयः १८, २ : २८४, १२.
 * वृष्णो अश्वस्य निष्वदसि १३, ४ :
 १५८, ५.
 वेदिरसि १, २ : ४, ५ ; ५, ५ : ५६, ४.
 वेदिर्विः श्रुतं हविः ७, ४ : ७१, ४.
 * वेदेन वेदि विविदुः ४, ११ : ५०, २.
 * वेदेन वेदिम् १४, ४ : १७५, १२.
 * वेदो म आह्वर ७, ११ : ७६, ११.
 वेदोऽसि ३, ५ : ३६, ६ ; ७, ८ :
 ७५, ८ ; ७, ११२ : ७६, ६ ; ११ ;
 १५, २२ : २११, १०.
 वेधाय त्वा ४, २ : ४३, ६.
 वैवस्वते विविशन्ते १८, ४ : २५४, १५.
 वैश्वदेवं हविः १२, १६ : १४६,
 १३.
 वैश्वदेवमसि १४, १० : १८१, १०.
 * वैश्वानरं ज्योतिः ४, ६ : ४५, ४ ;
 १४, १६ : १८७, १.
 वैश्वानरस्य रूपम् १, ७ : ८, ११.
 वैश्वानरे हविरिदं जुहोमि ६, १० :
 ६६, २१.
 वैश्वानरो अजीजनत् १, १८ : २०, २.
 वैश्वानरो भ कत्या ८, ३ : ८०, १५ ;
 २१, १७ : २२२, ५.
 वैष्णवमसि १४, ६२ : १७८, ५ ;
 १७९, ६.
 * वैष्णवौ विष्णवे शुभ्रयाम् १४, ५ :
 १७७, ७.
 व्याघ्रो वयः १८, २ : २८४, १२.
 व्यान उदानमप्यमात् २०, १७ :
 ३०९, ५.
 * व्यानं लाम्बते १, १२ : १३, १३.
 व्यानं मे पाहि १५, २७ : २०६, १८.
 व्यानाय त्वा ४, ८ : ४७, ११ ; १२,
 १८ : १४८, १३ ; १५, २ : १८०,
 १४ ; १५, १५ : १८९, ६.
 व्यानाय मे १५, २२ : २०३, २.
 व्यक्तामत २०, ८ : ३०३, १८.
 व्रजक्षित स्फोर्ध्वयितः १८, १६ :
 २७१, ८.
 व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणः १८,
 १२ : २६३, ४.
 व्रजं गच्छ ४, ११ : ५०, १०.
 व्रतं कृणुत १२, १२ : १४३, ५.
 व्रत्य व्रतय व्रतमुपेहि १२, १३ :
 १४३, ८.
 श
 * शंखस्य पशून् मे गोपाय १, १४ :
 १६, ४.
 * शक्यम् १८, २० : २७८, २२.
 शक्तिरसि १८, २० : २७८, २१.
 * शक्यै त्वा १८, २० : २७८, २२.
 * शंखवत्ति १३, १६ : १७०, १६.

(३६६)

- शमं ते राजन् १६, २४: २२४, १४.
 * शतभिरसि ५, २: ५२, ४.
 शतायुधाथ ८, २: ८०, १.
 शते सौद १८, २०: २७६, १६.
 * शत्रुघ्नम् १८, २०: २७६, १२.
 शं नो देवी: १, ४: ६, १२; १, ८२:
 १०, ४; ६; १८, १२: २६२,
 २०.
 शं नो देवीरभिदये १८, १४: २६४, ४.
 शं नो वातः १३, ६: १४६, १६.
 शं नो वातः पवताम् १३, १४:
 १६८, २०; १३, १८: १७२, १८.
 शफेन ते क्रीणानि १२, १८: १४६,
 २.
 शमहोभ्याम् १०, १४: ११३, ८.
 * शमितरेषा तेष्विः प्रजातास्तु १०,
 १२: १११, ७.
 शमितार उपेतन १०, १४: ११२,
 १७.
 ** शम्योर्द्वि ७, ७: ७७, १०.
 शरद्धेमन्त ऋतवो मयोभुवः २१, १५:
 २२१, १७.
 शर्म च स्य वर्म च स्य १८, १६:
 २७०, १०.
 शर्म च स्यो वर्म च स्यः १८, १:
 २५०, १७.
 शम्भैरग्रिमिन्वानः १, ६: ८, ६.
 शम्भस्य शम्भमसि १५, २०: २०१,
 १६; १८, ६: २८७, १.
 शिरः शिरः प्रति स्तरी वि चष्टे १८,
 १४: २६५, २.
 * शिवमायनं १८, १: २५१, १७.
 * शिवाः पीता भवथ १२, १४: १४२,
 १२.
 * शिवा च मे ५, ६: ५७, ४.
 शिवो भव प्रजाभ्यः १८, १: २५१,
 ११.
 * शक्रज्योतिष १८, ६: २६४, १.

- शक्रं ते शक्रेण क्रीणामि १२, १८:
 १४६, ६.
 शक्रं ते शक्रेण गृह्णामि १५, १०:
 १८४, १४.
 शक्रं ला शक्रायाम् ५, ४: ५४, ८.
 शक्रमसि ५, ४: ५४, ४; १२,
 १६: १४६, १२.
 शक्रः शक्रशोचिषा १५, २८:
 २०८, ४.
 शक्रस्य समिदसि १५, २८: २०८,
 १४.
 शक्रस्य वीर्यवतीः १८, १६: २७०,
 १२.
 * शक्रैषा ते समितया समिधस्तु १५,
 २८: २०८, १४.
 शक्रसि १०, २२: १२१, ७.
 शक्रः १२, १७: १४८, ३.
 ** शक्रस्ते सोमः १२, १७: १४८, २.
 * शक्रा अपः ३, २: २४, ६.
 शक्राश्चरित्राः १०, १४: ११७,
 ७.
 शन्वतां लोकः १४, १०: १८२, २.
 शन्वतां लोकः पितृपदनः १०, ८:
 १०७, १५.
 शन्वध्वम् १, ८: १०, ४; ३, ६:
 २७, ११.
 शन्वतां पितरः ८, १०: ८८, ७.
 शन्वूरसि श्राजालीयः १४, १२:
 १८३, १७.
 * शक्राणीवेच्छुः क्रियाम् १०, २१: २२०,
 ८.
 श्रुणोलग्रिः समिधा हव मे १५, ४:
 १८२, १४.
 श्रुतं हविः शमितः १०, १८:
 ११७, २; १६, १२: २२६, ८.
 श्रुतम् १०, १८: ११७, २.
 श्रोत्रा मोद हव १५, २४: २१३,
 १४; १५, २६: २१३, १८.
 श्रोत्रिरसि १३, ८: १६२, १६.

(४००)

- अथदृष्टम् ८, १: ७९, ८.
 श्लेषाय पत्न्ये स्वाहा १६, १२:
 २२७, १.
 श्रमेनो भ्रूया परा पत १२, २०:
 १५१, १०.
 श्रमोऽसि गायत्रच्छन्दाः १५, २०:
 २०१, १२.
 * यज्ञा देवी च मुच्यतां स्वाहा २०,
 २०: २१७, २.
 यातं हविः १६, २: २१८, १२.
 यावय ७, ७: ७३, १०.
 यौरसि १०, १८: ११८, ८.
 युतसदसि १५, २७: २०६, १७.
 योत्राय मे १५, २२: २०२, ५.
 यौषट् ७, ७: ७३, १०.
 यात्रास्य द्रवतुरः १५, ११: १८६, ८.
 यात्रोऽसि प्रचेताः १४, १२: १८२,
 १३.

स

- * स ई पादि १८, १५: २६७, २.
 * संयज्ञ प्रचेतय १८, ५: २८८, ५.
 संयजत्रैरङ्गानि १०, १०: ११०, १०.
 सं यज्ञपतिराशिषा ७, १२: ७७, ७;
 १०, १०: ११०, ११.
 * सं या वः १, ८: ११, ८.
 * सं या वः प्रियाः १८, १२: २६३, १.
 संवत्सर ऋतुभिश्चाकुपानः २१, १५:
 २३२, १.
 संवत्सरस्य प्रतिमाम् १८, ६: २८०, ४.
 संवत्सरीणां स्त्रिमाशस्ते ८, ७:
 ८४, १.
 संवत्सरे सोद १८, २०: २७८, १७.
 संवदस्व ७, ७: ७३, ८.
 सं वरचा दधातन १८, १५: २६७, ८.
 संवसायां सुवर्षिदा १८, १: २५०,
 १७.
 * सं वः खनामि १, ८: ११, ८.

- * संविशन्ताम् ४, २: ४२, ५.
 संवेशाय त्वा २१, ११: २२८, ४.
 संवेशयोपवेशाय गायत्र्या (चिद्युभो,
 जगत्या, अनुद्युभो) अग्निभूत्यै स्वाहा
 २१, ५: २२५, ११; १२: १४, १५.
 * सं वो दधातु वरुणः १५, ७: १८३,
 १६.
 * सं वोऽनक्तु वरुणः १५, ७: १८३, १८.
 सङ्शितं मे व्रक्ष १८, ७: २५८,
 १५.
 सङ्क्षिडसि, सङ्क्षिपे त्वा, सङ्-
 क्षिड्भस्वा, सङ्क्षिडसु सोद
 १८, २०: २८०, ३.
 सङ्क्षपे त्रौ न समुद्रान्त्वर्गोलोकान्
 १८, १८: २७५, ४.
 सङ्क्षपांसि ८, १२: १००, १४;
 १५, २४: २१२, १७.
 सङ्क्षोदस्व १२, ८: १६३, २.
 सङ्क्षृष्टां वसुभिः १८, १: २५२, ७.
 सङ्क्ष्वावभागाः स्म ७, ७: ७३, २;
 १०, २१: १२०, १३.
 सङ्क्षितासि २, ७: २७, ८.
 सत्वेदं पश्य १२, ३: १३४, ५.
 सखायः १२, १६: १४७, १.
 सगराः स्म २, २: २४, १.
 सघासि जगतोच्छन्दाः १६, १२:
 २२६, २.
 संक्रमसाणामि १८, २०: २७८, १४.
 संक्रान्तिरसि १८, २०: २७८, १५.
 संक्रामन्त्यसि १८, २०: २७८, १४.
 स जातो गर्भोऽसि रोदस्योः १८,
 १: २५१, १०.
 सजूरव्योऽयावभिः १८, १४: २६५,
 १५.
 सजूरुपा अरुणीभिः १८, १४: २६५,
 १८.
 सजूरुतुभिः १८, २: २८४, ४.
 सजूर्द्वेः प्रातर्वावभिः २, ३: २४,
 १७.

(४०१)

सज्जदेवैर्वयोनाभिः १८, २: २८४, ६.
 सज्जदेवैः सायंयावभिः २, २: २४,
 १७.
 सज्जर्विधाभिः १८, २: २८४, ४.
 सज्जोषाभ्यां ला १५, १५: १८८, १२.
 * संजयमानो दिव आ प्रथियाः १५,
 २८२: २०८, ५; ६.
 संजानाधाम् ७, ५: ७२, ४.
 संज्ञानमसि १, ८: ११, १; १८,
 १२: २६२, १.
 स ते मास्मात् ३, ४: २५, १२;
 १२, ८: १२८, ७.
 सत्यं लतेन २, २: २२, १५.
 सत्यमसि १८, २०: २८०, २.
 सत्यं पूर्वैर्धर्मिभिराकुपानः १८, १८:
 २७६, १.
 सत्यसदसि १८, २०: २७८, १८.
 सत्याय ला
 सत्येभ्यस्त्वा } १८, २०: २८०, २.
 सत्ये सीद
 सत्ताजिदसि १८, २०: २७८, ८.
 सत्ता वाजं न जिग्युषे १८, ५: २८८,
 १६.
 सत्तो न एतद्यदु न इह १६, १७:
 २९८, २.
 स त्वं नसिच वज्रहस्तं धृष्ट्या १८,
 ५: २८८, १४.
 स त्वं नो अग्ने १, २०: २१, १२.
 सदसंस्तये ला ऊतं प्राश्नामि ७, १:
 ६८, १२.
 सदसि ७, १२: ७७, १२; १६,
 १०: २२२, १२; २१, १२:
 २२८, ६.
 सदस्योऽसि मल्लिस्तुतः १४, १२:
 १८४, १०.
 सदो विज्ञायुः १३, १६: १७१, २.
 स नः पावकः १, १६: १८, १.
 सन्निरसि सन्ने ला सन्नेयम् १८,
 २०: २७८, २०.

26

स नो राधाशुभ्राभर १, १७: १८, २.
 स नो रास्त्र सवस्त्रिणः २०, ८:
 २०३, ४.
 सन्ने भूयाः ७, १२: ७७, १२.
 सं ते ८, २: ७८, १७.
 * सं ते प्राणः १०, १०: ११०, ८.
 सं ते मनसा मनः १०, १८: ११७,
 ५.
 सं ते वायुः १८, १: २५१, ७.
 * सं त्वमग्ने २, ७: २७, ६.
 सं ला नश्चामि १२, ८: १२८, ८.
 सं ला विश्वन्तोषग्रीवतापः १६,
 २५: २२५, ११.
 सं ला सिद्धामि ५, ४: ५५, २;
 २०, २७: २१४, १८.
 सं देवि देवोर्विष्णा पश्यस्व १२, १७:
 १४७, ८.
 ** संघातारौ खाद्या २०, २०: २१६,
 २१.
 संधिरसि सन्ने ला संधिभ्यस्त्वा
 संधिषु सीद १८, २०: २८०, २.
 सपत्न्यैश्च स्वाभिमातिग्रीवश्च १८,
 १६: २७०, १८.
 सपत्न्यनं ला वज्रं सादयामि १८,
 २०: २७८, १०.
 स पिन्वस्व हृतवदेव यज्ञ २१, १४:
 २२१, २.
 ** सप्त ऋषीन्ग्रीषीहि २, ६: २६, २.
 सप्त ते १०, ६: १०६, ११.
 सप्त ते अग्ने १८, ६: २८४, १०.
 सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः १,
 १८: २०, १७.
 सप्तदशस्ते अग्न आत्मा स मे अग्न आत्मा
 १८, २१: २८१, १५.
 सप्तर्त्विजः सप्त सदाशुस्तेषाम् २१,
 १७: २२२, १७.
 सप्तिरसि १७, १२: २४५, १.
 स प्रलवत् २०, २: २००, ८.

(४०२)

सप्रथ सभां मे गोपाय १, १४ :
१६, ५.
* स भद्रमकरो नः सोमं राजानं पाययि-
ष्यति १५, २१ : २०८, १८.
* समकाम् ७, ६ : ७२, ८.
समद्विः शृण्वस् ४, ८ : ४८, १५.
समन्वा वन्ति १५, ७ : १८२, १० ;
१८, ५ : २५५, १०.
समधिगतान् ऋष्यध्वम् १४, १४ :
१८५, २.
समस्य तनुवा भव १०, १२ : ११२, ४.
समहं प्रजया ७, १२ : ७८, १ ;
१७, १५ : २४६, २.
समापः ४, ८ : ४८, १२.
* समायुषा ७, ११ : ७६, ८.
समास्त्याग्रे १८, ४ : २५५, ८.
समितम् १८, १२ : २६२, १८.
समित् खवन्ति १८, १८ : २७६, ८.
समिदसि ५, ७ : ५७, १५.
समिहो अग्रिराहुतः ६, १ : ६१, ५.
* समिहो अग्रे ७, १२ : ७८, २.
समिहः प्रेष १०, १० : ११०, १६.
समिधमाधायाम्रीत्यरिषीं चाग्निं च
सक्तसक्तसंहृष्टि ७, २ : ७०, १५ ;
१०, २० : ११८, १२.
समिधामि दुवस्यत १, ६ : ७, १५ ;
१, २० : २१, २ ; १८, ११ :
२६१, १०.
समिधो यज ६, ७ : ६४, १४.
समिधेमानः प्रथमो नु धर्मः १, ६ :
७, १०.
समीची नामासि १८, ६ : २८६,
७.
समुद्रं वः प्रविशोमि ७, १२ : ७७,
१४ ; १६, २२ : २२२, १८ ; २०,
८ : २०४, २.
समुद्रं गच्छ स्वाहा १०, २० : ११८,
१७.
समुद्रस्य लावाक्या १८, ६ : २८२, ८.
26B

समुद्रस्य वो ऽजित्या उन्नये १५, ६ :
१८२, ६.
समुद्रादूर्ध्वः १, १४ : १५, ११.
समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा १२,
१२ : १६६, १.
समुद्राय वयुनाय १८, ६ : २८२,
१४.
समुद्रे ते हृदयमपस्वन्तः १६, २५ :
२२५, १० ; १६, २६ : २२५, २०.
समुद्रे सौद १८, २० : २७२, २०.
समुद्रोऽसि विश्वभराः १४, १२ :
१८४, ८.
समोषामुम् २०, ११ : २०५, ८.
* संपत्नी पत्या ७, ८ : ७५, ५.
संपत्सु सौद १८, २० : २८०, ५.
संपदसि } १८, २० : २८०, ४.
संपदे त्वा }
संपद्गस्ता १८, २० : २८०, ५.
संपत्तामि प्रजा अचम् २, ७ : २७, ७.
संश्वः स्व सं मा भद्रेण शृङ्ग १७, १० :
२४७, ६.
* संश्वध्वम् २, ८ : २८, १८.
सं श्रद्धाया शृण्वस् ४, १० : ४८, १२.
** संश्रुता अग्रयो मा कथनान्तरेण
संचारिष्ट १, १० : ११, १६.
सं मया प्रजा १७, १५ : २४६, २.
* संश्रुत इमानायुषे १४, ८ : १८०, ८.
सचाडसि २, २ : २२, १८.
सचाडसि क्षत्रानुः १४, १२ : १८४, ५.
सचाडसि धाव्यस्वा १४, ७ : १७८,
२०.
सचाडसि १, ११२ : १२, ८ ; १८.
** सरस्वती मनुष्येभ्यः [पातु] १५, २२ :
२०४, ६.
सरस्वत्येचि १२, ११ : १६४, १७.
सरस्वत्ये त्वा ११, ४ : १२४, १५.
* सरस्वत्ये वाचो यन्मरुन्तेष १८, ६ :
२८६, १.
सर्वाकाय त्वा १८, ५ : २८८, ४.

(४०३)

- सर्पत १५, २८: २१६, ६; १६,
१०: २२२, १५; १६, २२: २२२,
११.
- सर्पांश्चिन्व } २, ६: २६, २.
सर्पेभ्यस्त्वा }
- सर्वजिदसि १८, २०: २७८, ८.
- सर्वं तदपहन्महे १८, १४: २६४,
१५.
- सर्वमायुर्नान्ये १, १२: १५, ६.
- * सर्वश एव राजानमुग्रय १६, १८९:
२२८, १७; १८.
- सर्वनिवयजामहे १८, १४: २६४,
१८.
- * सर्वेभिर्देवेभिः १६, २२: २२३, ८.
- सर्वेषां विद्म वो नाम १८, १५:
२६७, १६.
- सल्लिहाय त्वा १८, ५: २८८, ४.
- सह रय्या १, २०: २१, ६; १८,
८: २५८, ८; १८, १०: २६१,
१; १८, ११: २६१, १८.
- सहस्य सहस्यस्य ८, ३: ८२, १३;
१८, ४: २८६, १.
- ** सहस्रीमा रन्ध्राय स्वाहा १६, २०:
२३२, २.
- * सहस्रधारेव ते समस्तरन् १८, १६:
२६८, ६.
- * सहस्रवक्त्राः ३, ४: २५, ४; १०,
२: १०३, ५.
- सहस्रशीर्षां पुरयः १८, २०: २७८,
१५.
- सहस्रशृङ्गो ह्यभो जातवेदाः २०,
६: २०२, ८.
- सहस्रस्य प्रमा चसि १८, ६: २८१, २.
- सहस्रे सौद १८, २०: २७८, १८.
- * सहाग्रेग्निना १, १०: १२, १.
- सहोर्जो भागेनोपमेहि १३, ११:
१६५, १०.
- साकं हि श्विना श्विः १८,
१२: २६३, १८.

- साग्निर्गर्भमधत्वाः १८, २१: २८०,
१६.
- साता वाजस्य कारवः १८, ५:
२८८, १३.
- सादित्यं गर्भमधत्वाः १८, २१:
२८०, १८.
- साध्वीमर्कदेवौतिं नो वय २०,
२१: २११, ८.
- सांतपनस्य गृहमेधो च १८, ६:
२८५, ३.
- सान्नाय्यं मा विलोपि ३, ७: २८, ६.
- साम गाय १८, १७: २७३, १४.
- सा मया संभव १८, २१५: २८०,
१७—१८; २०२.
- सा मे सत्याग्नीः ६, १२: ६८, १२.
- सा यज्ञं गर्भमधत्वाः १८, २१: २८०,
१८.
- * सा राजन्यं गर्भमधत्वाः १८, २१:
२८०, २०.
- सा वायुं गर्भमधत्वाः १८, २१: २८०,
१७.
- सा विश्वकर्मा ३, ७: २८, १४.
- सा विश्ववक्त्राः ३, ७: २८, १३.
- सा विश्वायुः ३, ७: २८, ११.
- सावीर्हि देव प्रसवाय पिबे १४,
१५: १८५, १४.
- * सासि सुप्रक्षणे १४, ३: १७४, १८.
- सासि सुप्रक्षणे तस्यान्ते श्विवी पादः
१२, २०: १५१, ६.
- सिंहोरसि १०, ४: १०४, १४:
१०, ५: १०६, २.
- सिंहोरसि रायस्थोषवनिः स्वाहा
१०, ५: १०५, १८.
- सिंहोरसि सपनसाक्षी स्वाहा १०.
५: १०५, १७.
- सिंहोरसि सुप्रजावनिः स्वाहा १०.
५: १०५, १८.
- सिंहोरस्यादित्यवनिः स्वाहा १०.
५: १०६, १.

(४०४)

- सिद्धो वयः १८, १: १८४, १४.
 सिद्धी ला १२, ५: १५८, १६: १२,
 ८: १६३, ६.
 सिद्धमरा दिविस्युशः १८, ५: १८८,
 २.
 सिनोवाली सुकपर्दा १८, १: १४२,
 १०.
 * सिनोवाली चरम् १६, २०: १३६,
 १२.
 सौद लं मातुरस्या उपस्ये १८, ७:
 १५८, ८: १८, ८: १५८, १२;
 १८, ११: १६१, ६.
 सौद होतः ८, ७: ८५, १२.
 सौरा युञ्जनि कवयः १८, १५: १६७,
 १२.
 सुगार्हपत्यः १, ११: १३, १: २,
 १: २२, ५.
 सुजातो ज्योतिषा सह १८, १: १५१,
 ८.
 सुगु सोमसुलूखल १८, १८: १७५,
 ११.
 * सुपर्वस्य ला मरुततः ७, १: ६८, २.
 ** सुपर्षा ला २, २: १४, ११.
 सुपर्षासि मरुतान् १८, ८२: १५८,
 ४: १८, ६: १८४, ५.
 सुपर्षासि विष्टुपञ्चन्दाः १६, २:
 ११८, २.
 सुपियला सोपधीः क्षधि १४, १६:
 ११४, १७.
 सुपियलाभ्यः १०, ८: १०८, १.
 सुपियलाभ्यस्तौषधीभ्यः १२, ८:
 १३८, १५.
 * सुपेशसस्करसि ज्योतिषदि १८, ५:
 १५५, १६.
 सुप्रजसस्त्रा वयम् ५, २: ५४, ७:
 १४, १४: १८५, १.
 * सुप्रजाः प्रजया भूयासम् २, ८: २७,
 १०.
 सुप्रजाः प्रजाः १५, १८: १०८, ४.
 सुप्रजास्त्राय ला गृहामि ५, ४:
 ५५, १६.
 सुप्रक्षणा पिनापुनीयात् सुप्रक्षणा-
 माक्य १४, १७: १८७, १७.
 सुप्रक्षणा सुप्रक्षणा माक्य १२, २०:
 १५१, ५; १४, २: १७४, १६:
 १४, २०: १८८, ६; १५, २:
 १८१, २०.
 सुभूते सौद १८, २०: १७८, १६.
 * सुभूरसि त्रेक्षो रश्मीनां प्रियो देवानाम्
 १६, २०: १२१, १२.
 * सुभृदस्युपभृत् ५, ७: ५८, १०.
 सुमनसो यजमानाय सन्तु ५, ५:
 ५६, ५.
 सुमित्रा नः १०, २२: १२१, ५:
 १६, २५: १७५, १४.
 * सुम्नाय सुमिनीः सुम्ने मा धत्त १४,
 १८: १८८, ८.
 * सुयमे मे खरा ६, २: ६२, २.
 सुरूपवर्षवर्षे रश्मि ६, ११: ६७, १४.
 सुवः १, २: ४, २; १८, ४: १८६,
 १४; २०, २३: ११८, १५.
 सुवः पत १८, ८: १५८, ५.
 सुवरगन्म १८, १६: १६८, २०.
 सुवरभि विष्णोषम् ४, ५: ४४, १२;
 १४, १६: १८७, १.
 सुवरसि १८, ४: १८७, १.
 ** सुवर्णं घर्म खाद्या १८, ६: १८६, ८:
 २१, १७: १२३, १.
 ** सुवर्णं घर्म खाद्या सुवर्णार्कं खाद्या
 १८, ६: १८४, २०.
 सुवर्देवात् अगन्म १७, १५: १४६, २.
 सुवर्मे यच्छ १८, ४: १८७, १.
 सुवर्षिदसि १६, १०: १२३, ११.
 सुवाक् १४, ५: १७७, १५.
 सुवीराः प्रजाः १५, २८: २०८, ३.
 सुवीराय खाद्या ६, ४: ६२, १२.
 सुवर्मासि सुप्रतिहानः १६, १५:
 १२८, ६.

(४०५)

- सुसंभ्रं ला वयम् ८, ८: ८८, ४.
 * सुसंभ्रता ला ३, ४: २५, ८.
 * सुक्तवाक्ते नमोवाक्ते विधेम् स्वाहा १६, २५: २२५, १२.
 सुक्ता प्रिय १०, २१: १२०, ११.
 सुपस्था देवो वनस्यति: १२, ८: १४०, २.
 सुरसि सुवनस्य रेत: १८, १०: २०३, २०.
 * सूर्य्यं ज्योति: ५, ८: ५८, १८.
 * सूर्य्यं ते १०, १: १०२, ६.
 सूर्य्यं धाजस्विन् १६, ८: २२२, ८.
 सूर्य्यमग्नौ स्वाहा २, १: २२, ११.
 सूर्य्यस्त्वा १४, २: १०३, १२.
 सूर्य्यस्त्वा पुरस्तात्यात् ५, ६: ५७, १२.
 * सूर्य्यस्य चक्षुरवहम् १२, १६: १४६, १४; १२, १०: १४८, १.
 सूर्य्यस्य तपस्तप १३, १२: १६५, १४.
 * सूर्य्यस्य ला चक्षुषा ७, १: ६८, २.
 सूर्य्यस्य ला चक्षुषान्वीचे १३, ५: १५८, २.
 ** सूर्य्यस्य वासोऽसि १२, ६: १२७, २.
 सूर्य्यस्य वरसा त्राय १३, ४: १५७, १५.
 सूर्याय स्वाहा २०, १०: २०८, १५.
 सूर्यो अपो वि गावते १८, १०: २६०, १२.
 सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा २, ४: २५, ८.
 सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः १८, १०: २०३, २१.
 सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा २, ४: २५, ७; १३, १४: १६८, ६.
 सूर्यो देवता १८, १०: २०८, ६.
 सूर्यो देवो दिविषद्वा: २०, २०: २२१, ७.
 * सूर्यो मा देवेभ्यः पातु १६, ११: १९४, ११; २१, २: २२४, २.
 * सूर्यो मा देवो दिव्यादृष्टसस्यात् १५, २२: २०४, ४.
 संधन्विन्वा अप द्विषः १८, ४: २५५, ४.
 सेनेन्द्रस्य १४, २: १०४, १७.
 सोमं यज ७, ८: ७४, १७.
 सोमं ते क्रौणामि १२, १८: १४८, १७.
 ** सोम पवते १५, १०: २००, ७.
 सोमप्रतीकाः पितरस्तृपणत ११, ५: १२५, १५.
 सोमं पिबमन्नाऽऽ स्वधा ८, ८: ८६, १०.
 सोम यास्ते मयोभुवः ८, २: ७८, १६.
 सोमविक्रयिणि तमः १२, १८: १५०, २.
 सोमविक्रयिन् क्रय्यस्ते सोमो राजा १२, १८: १४८, १६.
 सोमविक्रयिन् सोमं शोधय १२, १५: १४५, १०.
 सोमस्य तनूरसि १२, ६: १२७, २.
 सोमस्य ला वृजवतो रसं गृह्णामि १५, ७: १८२, ८.
 सोमस्याग्ने वीचि ११, ४: १२५, १६.
 * सोमस्याहं देवयज्याया ७, ८: ७५, ६.
 सोमः सोमस्य पुरोगाः १५, १०: १८५, १७.
 सोमानां सरणम् २, ८: २७, १२.
 सोमाय क्रौताय प्रोक्ष्यामाणायांनुब्रूहि १२, २०: १५१, ५.
 सोमाय पिबमतेऽनुस्वधा ८, ७: ८६, ५.
 सोमाय पिबमते स्वाहा २०, २१: २११, २.
 सोमाय स्वाहा २०, १०: २०८, १५.
 सोमायानुब्रूहि ७, ८: ७४, १७.
 * सोमेन लातनस्मि ३, ८: २८, २.

(४६)

- मोमो जिगति गातुवित् १४, १६ :
१८६, ८.
- मोमो देवता १८, २० : २०८, ७.
- * मोमो वृहस्पतिश्च स्वाहा २०, २० :
२१७, १.
- मोमोमि ११, २ : १२२, १२.
- मोम्यय यज १६, १६ : २२८, १८.
- * मोयै हविः प्रजननम् २, ५ : २५, २०.
- * मनाभ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेयाम्
१५, २२ : २०२, ८.
- मृतस्य मृतममि १५, २० : २०१,
१६ : १८, ६ : २८३, १.
- * मृतोऽमि १५, २८ : २०७, १७.
- मृतोऽमि जनधाः १५, २०२ : २०७,
११ : १२.
१. सोकेभ्योऽनुवृद्धि १०, १५ : ११४, १५.
- स्मिरो भव बोद्धः १८, १ : २५१, ११.
- * स्फात्ये वा ४, ५ : ४४, ११.
- * स्फाः स्वस्तिः १५, २२ : २०२, १६.
- स्योनं ते मदनं करोमि ५, ८ : ५८, १.
- स्योना प्रथिवि १८, १४ : २६६, ६.
- स्योना स्योनायाम् १८, १८ : २७५,
१८.
- * स्योनो मे मीद ५, ८ : ५८, १४.
- * सुवं सुचय संमृद्धि ८, १० : ८६, १२.
- * सुवं स्वधितिं सुचय संमृद्धि १८,
२ : २५४, २.
- सुवं च सुचय संमृद्धि ८, १ : ८०,
१७ : १४, १ : १७३, ८ : १६,
२३ : २२२, १८.
- स्वगा तनुभ्यः ७, ६ : ७३, २.
- स्वगा दैव्या ङोढभ्यः ७, ७ : ७३, १०.
- स्वतवाऽय प्रधासी च १८, ६ :
२८५, २.
- * स्वधा कुरु ८, ८२ : ८६, १० : १६;
८, ८२ : ८७, ३ : ८.
- स्वधा नमः ८, ८२ : ८६, १२;
१८ : ८, ८ : ८७, ५ : ८, ८ :
८७, ११.
- स्वधा पितृभ्यः ५, ५ : ५६, १० :
६, २ : ६२, १ : १४, १६ :
१८६, १५.
- स्वधिते मा मा हिंसीः १२, ६ :
१२६, ५.
- स्वधिते मेनऽ हिंसीः १०, १ :
१०३, १ : १०, १४ : ११३, ११ :
१२, ५ : १२६, २.
- स्वयं कृष्णानः सुगमप्रयावम् २०,
१५ : २०७, ८.
- सराडस्यभिमातिहा १४, ७ : १८०, २.
- सरारोहन्नो अमृतस्य लोकम् १८,
२० : २०७, १५.
- स्वरूपं कृष्णवर्तने १८, ८ : २६०, ८.
- स्वर्गे लोके अमृतं दुहाना १८, २० :
२७७, १४.
- * स्वर्ग्यसि १८, २० : २०८, १५.
- सर्जिदसि १८, २० : २०८, ८.
- सर्विदसि १०, १२ : ११२, १०.
- सस्तिदाः ७, ११ : ७६, १५.
- सस्तिदा विशस्यतिः १, ४ : ६, २ ;
२०, २५ : २१४, २.
- * सस्ति न इन्द्रः ७, ११ : ७६, १५.
- सस्ति नो मिमीताम् १, ४ : ६, २.
- सस्ति मा संपारय १५, २० : २०१,
१२ : १६, १२ : २२६, २.
- सस्ति मे स्तु २, १० : २८, १२ : १४.
- स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ७, ७ : ७३, १०.
- सस्युत्तराण्यश्वीय १२, ६ : १२६, ६.
- सांक्रतोऽमि १५, १२ : १८७, ११.
- * सातं चित् १०, १० : ११०, ७.
- सादुक्किलायं मधुनाऽ उतायम्
१६, १८ : २२०, १७.
- सादौ वा ११, १ : १२२, १०.
- * सान धाजाङ्गारे १२, १८ : १५०, ३.
- सावेशोऽमि १०, ८ : १०७, १७.
- साहा १४, ११ : १८२, १०.
- साहाकृतस्य घर्मस्य १२, १२ : १६६,
७.

(४०७)

** स्वाहाकृताः समुद्रेष्टा गन्धर्वम् १६,
१८: २२०, ११.

स्वाहाकृतिभ्यः प्रेष्य १०, १६: ११५, ४.

स्वाहा ला नक्षत्रेभ्यः १३, १०: १६४,
८; १३, १४: १६८, १८.

स्वाहा ला सुभयः सूर्याय १५, १२:
१८०, १२; १५, १४: १८८, २.

* स्वाहा ला सूर्यस्य रश्मये १३, १२:
१६५, १२.

स्वाहा ला सूर्यस्य रश्मिभ्यः १३,
१०: १६४, ७; १३, १४: १६८,
१७.

स्वाहा दिग्भ्यः ८, ७: ८४, ११.

स्वाहा दिव आयायस २१, १४:
२२०, १५.

स्वाहा देवेभ्यः १०, १६: ११५, ११.

स्वाहा द्यावाश्चिवीभ्याम् ३, ७:
२८, १०; ४, ६: ४५, ५; १२,
१०: १४०, ५; १४, १७: १८०,
५.

स्वाहान्निचादायायस २१, १४:
२२०, १६.

स्वाहा श्रिया आयायस २१, १४:
२२०, १७.

स्वाहा यज्ञं वातादारभे १२, १०:
१४०, ७; १४, १७: १८०, ६.

स्वाहा यज्ञं मनसा १२, १०: १४०,
४; १४, १७: १८०, ५.

स्वाहा वाचि वाते विह्वजे १४, १७:
१८०, ६.

स्वाहा वडिन्द्राय १६, ४: २१८, १५.

स्वाहेन्द्राय १३, १२: १६६, ८.

स्वाहोरोरन्निचात् १२, १०: १४०,
६; १४, १७: १८०, ५.

स्वाहोर्ध्वनभसम् १०, १६: ११५, १३.

स्वाहोष्मणो ज्ययिष्ये १०, १८:
११७, ६.

* स्विष्टम् २०, १५: २०७, ११.

ह

हृत्सः शुचिपत् १८, ८: २५८,
१४.

हरिणस्य रघुयतः १६, ८: २२२, ८.

हरिरसि १६, २०: २२१, १७.

हरी स्य ह्यर्धाणाः १६, २०:
२२१, १८.

हविर्देवानाम् २, २: २४, १३.

हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनुवृद्धि
१४, ५: १७७, १२.

हविष्कुदागच्छि } ४, ६: ४६, २.
हविष्कुदाद्रव }

हविष्कुदाधव ४, ६: ४६, २.

हविष्कुदेहि ४, ६: ४६, १.

हविष्मतीरिमा आपः १४, १८:
१८८, २.

हव्यवाहम् २०, १५: २०७, ११.

हिकारेण ला ह्यन्धसा सादयामि
१८, ६: २८०, १२.

* हिन्य मे १५, २१: २०२, १०.

हिरण्यगर्भः २१, १६: २२२, ६.

हिरण्यगर्भः समवर्तताये १८, ५:
२५५, २१; १८, १६: २६८, १४;

१८, १७: २७२, १७; १८,
५: २८८, १८; २१, १५: २२१,
१०.

* हिरण्यजित्सूतया परिहृतः १८,
१५: २६७, १८.

हिरण्यवदन्नमदेहि मद्यम् १८,
२१: २८२, १४.

हिरण्यवर्णाः शुचयः १३, १४: १६८,
११.

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः १२,
६: १२६, १४; १८, १६: २०१,
१२.

ऊतः हविर्भु हविः १३, १४:
१६८, ७.

(४०८)

** ऊत लाङ्गते....मनुष्यभ्यः १५,
३० : २१५, ६.

ऊतः स्तोकः } ३, ७ : २८, ८.
ऊतो द्रष्टः }

हरेत्वा १५, ३ : १८१, १८.

ज्ञेयो नाम स्य १८, ६ : २८६, ८.

होतरेतद्यज १५, ३५ : २१३, १.

** होतरेहि ५, ८ : ६०, ७.

होतर्धर्ममभिष्टुहि १३, ७ : १६१, ८.

होतर्वदस्य १६, ३ : २१८, १०.

होता यच्छत् १०, ११ : ११०, १७.

होतारं माहिष्मौः २०, ६ : २०२, ६.

** होतुश्चममनूयध्वम् १५, २७ :

२०७, २ : १६६, ४ : २२०, ३ ;

१६६, १३ : २२६, १५.

होत्रकाणाम्....उपावर्तध्वम् १५,

२८ : २०८, २ : १६६, ५ : २२०,

११ : १६६, १३ : २२६, २२.

ह्रदो वा पुण्डरीकवान् १८, १५ :

२६७, ६.

२

